
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00645541 4

Slovenska

SLOVNICA

po

Miklošičevi primerjalni.

Spisal

J. Šuman.

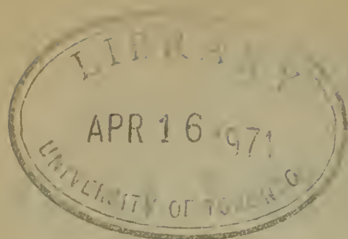
Založila in na svetlo dala

MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani.

Natisnoli J. Blaznikovi nasledniki.

1881.

LIBRARY
APR 16 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

Slovnica ima četiri dele: **glasoslovje** (Lautlehre), **pregiboslovje** (Flexionslehre), **besedotvoritev** (Etymologie), **skladnjo** (Syntax).

Prvi del.

Glasoslovje.

§. 1. Glasoslovje uči jezikove glasnike in postave, po katerih se glasniki med seboj strinjajo in ogibljejo. V indoevropskem, ali kakor se tudi imenuje, v indo-germanskem rodu so večidel le glasniki se v raznih krajih razvili po raznih pravilih; tako se je nekdaj skupni govor v teku časovem razdelil v različne jezike, t. j. v indijski (klasični sanskṛtski), grški, latinski, keltski (galski), v razne germanske (nemške), v litvanski z lotvinskim in pruskim in v zadnjim bližnje slovanske jezike; kajti pregib in besedni zaklad stoje zvečine še na istem stališču. Tudi slovanski jeziki, t. j. ruski, poljski, česki, sorbski na vzhodu in severu, potem bolgarski, srbo-hrvatski in slovenski na jugu imajo svojo največo razliko med seboj le v glasoslovju, v besednem zakladu in v pregibu so si pa blizo enaki. Glasniške premenjave se godijo po naravnih pravilih in so odvisne od krajnih in klimatičnih, pa tudi od zgodovinskih in kulturnih razmer, uplivajočih od lastnega, sorodnih in tujih sosednih narodov.

Slovenski jezik ima sledeče glasnike, ki se pišejo z latinico s sledečimi pismenkami, njim odgovarjajo podstavljene cirilske pismenke:

a, b, c, č, d, e, g, h, i. j,
а, ъ, ь, б, ц, ч, д, э, ѣ, ѧ, ъ, ь, г, х, и, ъі, й, і,

k, l, m, n, o, p, r, s, š, (št), t, u,
к, л, м, н, о, ѫ, п, р, с, ш, щ, ѿ, т, оу,

v, z, ž.
в, з, ж.

Redko in le v tujkah ali v nekaterih dotični naravni glas posnemajočih domačih besedah se rabi dendenes tudi tihi ustniški sapnik **f**, v cirilici ф.

Glasniki se delijo: *A* v samoglasnike in *B* v soglasnike.

I. Poglavje.

A. Samoglasniki.

Značaj, delitev in razvitje posameznih samoglasnikov.

§. 2. Samoglasniki z latinico pisani slabo izrazujejo zgodovinski značaj in izgovor, in ta pisava ne zadostuje slovniških prikazni razjasniti; zato bomo tukaj samoglasnike deloma s cirilico pisali, deloma s posebnimi znamenji zaznamovali. Kratko naj bo povedano, da stoji latinični **i** za dvoje, **e** za petero, **o** za dvoje, **a** za troje glasov, ki se v cirilici posebe značijo.

1. **i** je dvoji, a) tenki **i**, b) debeli **i**.

a) tenki (mehki) **i**, v cirilici и, odgovarja navadnemu **i** nemškega, grškega, latinskega, sanskrtskega jezika; ta **i** je poznati na tem, da se v slovenskem krepi v **ě**,

oj pri tvoritvi sorodnih besed; nahaja se n. p. v teh besedah: *biti: boj; viti: zavoj; gniti: gnoj; piti: pojiti; sijati: prisojen, osojen, iz *odsojen; liti: lěvati, loj; počiti: pokoj; riti: roj; videti: věda* itd.

b) debeli (trdi) **i** odgovarja staroslovenskemu **ꙑ**, českemu **y**, ter se krepi v **u**, **ov**, **av**, **va**; le grški in nemški jezik ima deloma enak glasnik, grški *υ* (*υ—ψιλόν*), nemški **ü**, latinski, sanskṛtski in sicer tudi grški in nemški jezik imajo mesto debelega **y** le **u**; nahaja se ta debeli **i** na pr. v teh besedah: *kij*, t. j. *kyj: kujem, kovam*, prim. lat. *cudo; dije*, t. j. *dyje: duh; bik*, t. j. *byk: bučati; kis, kisel, kisati*, t. j. *kys, kysel, kysati: kvas; pihati*, t. j. *pyhati: napuh; slišati*, t. j. *slyšati: posluh; biti, zabiti, prebiti*, t. j. *byti, zabyti, prebyti: zabavljati, prebaviti.* Najložej se ta **i**, pišem **y**, poznaje po **g**, **k**, **h**: *gybati, kyhati, hyter;* kajti imenovani goltniki se držijo le pred debelim **y**, ter se pred tenkim **i** spremenjajo v dotične nebnike: *pokoj* in *počijem.*

2. **u**, v cirilici **оу**, odgovarja dolgemu **u** drugih indoevropskih jezikov. Od začetka dobiva rad priglasni sapnik **v**, na južni meji slovenski se izgovarja kot **ü**: *uho (vüha, vüho), uk, suh* itd.

3. **o** je dvoji, a) prosti, b) nosni **o**.

a) prosti **o** odgovarja kratkemu **o** grškega jezika, v drugih indo-evropskih jezikih se nahaja na istem mestu kratki **a**, v slovenskem je n. pr. v teh besedah: *bog, bosti, voda, glodam, god, goreti, gost:* Gast; *dober, zvon, koleno, konec, kosa, moč, noga, oko, topel, hoditi* itd.

b) nosni **o**, zaznamovan **ǫ** (pri Miklošiču za slovenščino **ô**, sicer **ą**), v cirilici **ѫ** = **on**; govoril se je izvirno skoz nos, kakor dendenes francoski **on**, dendenes se čuje vsaj na vzhodu nek doglasni **a**, t. j. **ǫ** = **o͡a**; skupek **on** se je spremenjal že v grščini v *ου*, primeri *λέγουσι* iz **λέγοντι* in **λέγοντσι*; na jugu slovenskega jezikokroga in v srbohrvaščini se govori kot **u**; z nosnim **ǫ** berejo se n. pr. te besede: *ǫz-ek: ang-ustus; rǫka: Ranke*; *tǫp: tumpec;* na dalje *drǫg; zvǫčen: *zvon-k; zǫb; lǫk, lǫcen; mǫka; mǫ-*

titi; rǫžiti; smǫditi, povǫditi; trǫsiti; hrǫšč; škǫda; jǫk, jǫkati; enako jedninski tožilniki ženskih samostalnikov: *ženǫ, rǫkǫ;* nedoločniki: *vzdignǫti, pahnǫti* itd.

4. e je peteren, a) zaprti e, b) nosni ę, c) visoki ě, d) pomlajeni trdi e iz ъ, e) pomlajeni mehki e iz ь.

a) zaprti e, v cirilici э odgovarja zaprtemu e drugih jezikov; beri besede: *velim, želim, ženem, žena, zemlja, letim, nesem, pečem, pletem, rečem, sedlo, tečem, tepem, tesati, česati* itd.

b) nosni e, zaznamovan ę, v cirilici ѧ = en; ę: ǫ = e: o; beri besede: *vęzati, ględati, pogręznoti, zębe me, klęčati, krętati, lęcati se; męhek,* stsl. męk-ъkъ, *męcati: grozdje se męca; mętem* (buttern); *plęsati; pripręga; pręzati: len se pręza* in *len pręza:* ſpringen; *pęst; ręžati se, ręga:* lat. *ringor; sręča; sęgnoti; usęknoti se; tręsnoti; tęzati* itd.; na vzhodu se izgovarja ę kot odprti ä, na češkem ga nadomestuje a.

c) visoki e, zaznamovan ě (pri Miklošiču ê), je podaljšani e ali i, izgovarja se s pred- ali doglasnim i; beri: *běl, vrěti, věnec, grěti, drěmati, dělo, děte, pěti, pěna, rěka, směјati se, sějati, sěr, tělo, cěna; brěza, zvěr, krěpek, mězga, měsęc, plěva, rězati, rěšiti, strěči, sěsti, sěkati; oplětam, razplětam, těkam, razčěsam,* prim. *pletem, tečem, razčesnǫti; cvetěti, omedlěti* itd.

d) pomlajeni trdi e (oziroma a) na mestu staroslovenskega trdega glasnika ъ; staroslovenski ъ je oslabljen iz izvirnega indo-evropskega u (redkeje o); dendenes se je staroslovenski ъ zopet okrepil in sicer v naglašenem slogu na zahodu v a, ta je pomlajeni a; v nenaglašenem slogu in na vzhodu v obče pa se je ъ okrepil v e, ta je pomlajeni e; na pr. stsl. gъnǫti se glasi na zahodu *ganoti (ganiti),* na vzhodu *genoti: ne morem se genóti, génoti, géni se;* pomlajeni e stoji mesto stsl. ъ v sledečih besedah: *beděti,* stsl. bъděti: *buditi; legáti,* stsl. lъgati, toda *lážem, laž;* stsl. mъšica: *muha; sèp* stsl. sъpъ; *dehnoti, dahnoti,* stsl. dъhnǫti: *dyhati, duh; odmeknoti, odmaknoti,* stsl. -mъknǫti: *mykati; usehnoti, usahnoti,* stsl. usъhnǫti:

suh; do-teknoti, do-taknoti, stsl. dotъknoti *iz *toknoti*, prim. lat. tangere, τεταγών.

e) pomlajeni mehki e (oziroma a) na mestu staroslovenskega glasnika ь; staroslovenski ь je oslabljen iz izvirnega indo-evropskega i (redkeje e); dendenes se je staroslovenski ь kakor ъ zopet okrepil in sicer v naglašenem slogu na zahodu v a, ta je tedaj tudi pomlajeni a; v nenaglašenem slogu in na vzhodu v obče pa se je ь enako okrepil v e, ta je tedaj pomlajeni e, z ozirom na postanek imenovan pomlajeni mehki e; tako se tudi a tukaj imenuje pomlajeni mehki a. Kedaj je ta e oziroma a postal iz ь, kedaj iz ъ, iz slovenskega stališča moremo presoditi le po goltnikih, oziroma nebnikih; kajti prvi stoje le pred trdim glasnikom in se pred mehkimi glasniki spremenjajo v nebnike: *čast, češčen* stoji tedaj mesto staroslovenskega čьstь, čьštenъ, *kesati se* pa stoji mesto *kъsati se*. Pomlajeni mehki e oziroma a se nahaja n. p. v teh besedah: *ves* na vzhodu, *vas* na zahodu, stsl. vьsь, primeri lat. vicus; *den, dan*, stsl. dьnь, skr. *dina*, lat. nun-dinae iz novem-dinae; *meži:* mingo; *menj, manj:* minus; *lahek, lehek*, stsl. lьgъkъ: lat. levis iz *legvis; *tanek, tenek*, stsl. tьnъkъ: tenuis; *jamem, vzamem, vzemem*, koren jьм-; *pošast* (Gespenst): šьd, *šel* iz *šedl, hoditi*, kor. *sad-*, slov. *hьd-, šьd-; itd.

5. a, v cirilici a, odgovarja dolgemu ā drugih indo-evropskih jezikov. nahaja se n. p. v besedah: *vlada*: walten; *gad; dati; kaša; krasta; majati; padem; plat; prag; rak; rast; sladek; kadim*, i. t. d.; ta a je prvoten nasproti pomlajenemu a, ki postaja po 4. d) in e) iz ъ in ь; sicer pa a postaja tudi iz ě po nebnikih in je podaljšek iz o: *rězati* in *obraz, nositi* in *prinašati.*

§. 3. Samoglasniki se delijo

1. po sposobnosti pred seboj stoječe goltnike omehčati:
   a) v trde (goltne): a, o, u, y, ǫ, ъ (pomlajeni trdi a, e); pred temi se goltniki ne spremenjajo;
   b) v mehke (nebne, oziroma zobne): e, i, ě, ę, ь (pomlajeni mehki a, e); pred temi se goltniki

spremenjajo v nebnike ali sičnike, n. pr. *otrok: otroci, otroče; rekla sem: rečem, rekǫ: recimo;*
2. po plemenu v tri vrste, te so:
I. ajevska vrsta: a, o, ъ, e, ь, ě, ę = en, ǫ = on;
II. ijevska vrsta: i, ь, ě, ę iz in oziroma ьn.
III. ujevska vrsta: u, y, ъ;
3. po svoji moči v stopnje (Ablaut-Stufen) in sicer:

Stopnje	Vrste		
	I ajevska vrsta	II ijevska vrsta	III ujevska vrsta
3.	a : ā		av, va
2.	o : ā (ъ : y)	oj, ě	ov, u
1.	e : ě (ь : ě, i)	ь : i	ъ : y

I. ajevska vrsta.

§. 4. Trije glavni glasniki ajevske vrste so **e**, **o**, **a**. Da **e** in **o** tudi v ajevsko vrsto spadata, se daje dokazati s tem, ker slovenskemu **e** in **o** odgovarja sanskrtski **a**; tako se glasi n. pr. slovenski *berem,* stsl. bera̜, lat. fero, gr. *φέρω* v skr. *bharâmi;* slovenski *dom,* lat. domus, gr. *δόμος* se glasi v skr. *damas.* Ali se je izvirni **a** v evropskih jezikih razcepil v **a**, **o**, **e**, ali so se zadnji trije združili v skr. **a**, to prašanje je odprto, odkar je dokazano, da ima skr. jezik dvoji **a**, trdi in mehki; oni odgovarja našemu **o**, ta našemu **e**; kajti pred onim v skr. ravno kakor pri nas goltniki ostajajo, pred mehkim pa se mehčajo v nebnike.

Stopnje **a**, **o**, **e**, ali **e**, **o**, **a** zasledujemo pa tudi v slovenščini sami; pravimo, *nesem, nosim, prinašam; *vedem, vodim, prevajam; *vezem, vozim, izvažam.* Zato so si **e**, **o**, **a** v rodu in gredo v ajevsko vrsto. Glasnike **e**, **o**, **a** nahajamo v vseh

evropskih jezikih indo-evropskega plemena, naj bolj razvite pa v grščini, kder imajo ε, ο, α posebe razvite podaljške η, ω, ᾱ; zadnjim v slovenščini odgovarjajo deloma premenjene dolžine; dotični vrsti si namreč po stopnjah tako-le odgovarjate; na levi so kratki, na desni dolgi glasniki:

3.	gr.	α : ᾱ	slov.	a : ā
2.	„	ο : ω	„	o : ā
1.	„	ε : η	„	e : ě

Iz tega pregleda je jasno, da ima slovenščina le za e svojo posebno dolžino ě, dolgi ā je dolžina iz kratkega o in a; opetovalniki kažejo to razmero, n. p. *pletem: oplětam, bodem: *badam, zbādam; padem: pādam.* Le nosni ǫ, ki je navadno že sam o sebi izvirno dolg, čini dolgi ǫ tudi s tem glasnikom, oziroma ostaje ǭ = ǭ, n. pr. *porǭčim, porǭčam.*

Razun teh stopenj, ki jih imenujemo ravne, imamo še v slovenskem o in e oslabljena v ъ in ь, t. j. pomlajeni trdi in mehki a, oziroma e, ki se podaljšujeta, in sicer ъ v y, ь v ě ali i; tedaj se podaljšuje ъ po sliki in priliki ujevske vrste, n. pr. *-teknoti, -taknoti,* stsl. -tъknąti: *tykati, dotykati se;* ь pa se podaljšuje v ě in i, tedaj po ajevski in ijevški vrsti, n. pr. *jamem* iz *jьmem: jěmam, prijěmam, objamem: objěmam in obimljem.* Te razmere še hočemo posebe razjasniti.

1. Stopnja.

Na prvi stopnji stoji a) zaprti prosti e, v staroslovenskem imenovan jestь, estь, b) iz njega okrajšani ь stsl. jerь, oziroma pomlajeni mehki a ali e, c) skupek ***tert**, d) skupek ***ent**, e) podaljšani glasnik te stopnje ajevske vrste ě, v stsl. imenovan ѣтъ, t. j. jat.

a) neoslabljeni prosti e, stsl. э (jestь).

§. 5. Ta e se nahaja v korenih, v besedotvornih in pregibnih končnicah. Od začetka dobiva navadno priglasni sapnik j, zato tudi ime jestь, lat. est, gr. ἐστίν, nsl. *je*; pa v nsl. tudi *eden, enak* zraven *jeden, jednak.* Po nebnikih stoji e tam, kder je sicer o, n. pr. *mesto: polje;* enako tudi n. pr. *srce.* Kakor

tedaj nebniki in deloma sičniki o v e mehčajo, tako imajo e in vsi mehki samoglasniki moč predhodne goltnike omehčati: *otrok, otroci, otroče.* V besedotvoritvi prehaja korenski e rad v o, t. j. na drugo stopnjo in sicer pri tvoritvi samostalnikov; pri tvoritvi opetovalnih glagolov se pa podaljšuje v ě: *pletem* in *plot; pletem* in *oplětam.* Včasih se e in o menita. Primerom pod §. 2, 4, a) dodaj za korenski slog: *bedro; bez* iz *be-z; blekati; bredem; čelo; čep; četyri; debęl: dober; odelěti* in *odolěti komu* überwinden; *derem; desęt; desьn; devet; drevlje: drvim,* skr. dravati laufen; *gležьnj; gnetem; grebem; jedva* kaum; *jela* iz *jedla; jelen* lit. elnis; *jesen; jež; klen; klepati; kremę; lemež: lomiti; letěti; ležati; med: μέθυ; pometem* fege; *metati* werfen: mitto; *ne* nicht; *nebo; pečem; pero* Flügel; *plemę; pleskati: ploskati; pletem; rebro; rečem; sedlo; selo; sestra; srebro; šest; tekne* schmeckt; *telę: τέρην* zart; *tepem: topor; tepel: topel; tesati; teta; trepati* klopfen, blinzeln: *trepavnica; tretji; večer; vedro* heiter; *velěti: volja; veriga; vesel; zemlja; že: γε; žena; ženem: gonim; žerjav*: *grus* itd.

V besedotvornih končnicah nahajamo e: *več-er, ka-teri, greb-en, kam-en-a, grab-ež;* v glagolih: *nes-eš, nes-emo, toda neso* itd.

V pregibnih končnicah: *brate, bože,* prim. grški in lat. vokativ: *ἄνθρωπε*, amice; *ljudje, trije; dne* rodilnik: *dan, den; nesete* itd.

b) e oslabljen v stsl. v ь (jerь), v nsl. deloma zgubljen, deloma pomlajen v a oziroma e.

Staroslovenski ь (beri jerì, kajti zadnja pismenka znači glasnikovo ime) se nahaja tudi v nsl., v govoru namreč, v pisavi pa zato ne, ker se v latinični pisavi ali celo izpusti ali pa označi z ono pismenko, ki je glasniku ь naj bliže čuti, tedaj v nenaglašenih slogih se znači s pismenko e, v naglašenih pa na zahodu prevaguje a, na vzhodu e. V staroslovenščini se je ь glasil, kakor izdoneli ĭ, Mikl. Gr., I. 20 [2], primeri: stsl. pьsъ in nsl. *pès,* rodilnik *psá,* iz pьsá, stsl. desьnъ in nsl. *desen, desna, desno.* Ta značaj glasnikov mu je pripravil tudi ime poluglasnika; imajo pa tudi drugi jeziki take

glasnike, primeri latinski e mobile: pulcher, pulchra, ali primeri nemški nenaglašeni e v zadnjih slogih: gekommen, meiden. Imamo tudi ь, ki je nastal iz i, o tem bo govor v ijevski vrsti. Ta ь iz e se stopnjuje pri tvoritvi samostalnikov v o, pri tvoritvi opetovalnikov pa se podaljšuje v ĕ ali i: *zapnem* iz zapьnem: *zaponka, zapnem: zapĕnjam, pripnem: pripĕnjam, napnem: napĕnjam, napinjam.* Da je ь mehek glasnik, ki predhodne goltnike omehčuje kakor e, razumeje se samo ob sebi, ravno tako tudi, da ti omehčani glasi ostanejo tam, kder stoji v nsl. pomlajeni a mesto stsl. ь, n. p. *žanjem* iz stsl. žьnją.

Primerom pod §. 2. 4, e) dodaj: čьn-: *začnem: konec, od konca* in *začĕnjati;* dьm-: *odmĕvati,* stsl. odьmĕti *se* antworten; *grmĕti:* stsl. grъmĕti; jьm- iz *jem-: jamem, vzamem, primem* iz pri-jьmem, *snamem, vnamem* iz vъn-ьmem itd.; *kolnem* iz klьnem; *meč,* stsl. mьčь; *medel,* stsl. mьdlъ; *menem, manem,* stsl. mьną; mьn-: *sǫmnim,* stsl. są-mьnją: *pomĕn, spomin, pa-męt* iz pa-mьn-tь, *mĕniti,* meinen, *zmĕniti se, pomenkovati se; pezdĕti,* stsl. pьzdĕti; *stegno,* stsl. stьgno; šьd: *šel, šla, šlo* iz šьdlъ: *hod: tlo,* stsl. tьlo; *tema, tma,* stsl. tьma; *tnem,* stsl. tьną: *naton;* vьr-: *zavrem, zavor;* zьr-: *zrem, zrĕti, po-zor;* žьd-: *ždĕti;* žьm-: *žmem, žĕmam;* žьr-: *žrem, žrĕti;* nadalje nedoločniki: *brati, prati, drĕti, trĕti; mrĕti* ima tudi v sedanjiku *mrem* zraven *merjem; -prĕti, podprĕti, stlati* itd.; ti imajo opetovalnike *birati, pirati, tirati, mĕrati* in *mirati, podpirati, na-stilati:* dotični i se opira na oni v korenu izpadli ь; v sedanjiku prvotnih glagolov se kaže zvečine polni e: *berem, perem, derem, terem, merjem* zraven *mrem* iz mьrem itd.

c) skupek *tert.

Skupek ***tert** v jugo-slovanskih in v češkem jeziku ně navaden, tako tudi ne ***telt**, ampak povsodi, kder v drugih indo-evropskih jezikih po **er** ali **el** sledi soglasnik, v imenovanih slovanskih jezikih samoglasnik **e** odpade ali se prestavi in podaljša; tako postane v slovenskem iz skupka ***tert** in enakih α) skupek **trt** β) **trĕt**.

α) trt iz *tert.

Skupek ***tert**, ki je v drugih indo-evropskih jezikih, pa tudi v ruskem in poljskem navaden, se glasi v stsl. **trъt**, ***telt** pa **tlъt**, v nsl. pa **trt** in **tolt** iz **tlt**, t. j. **l** in **r** sta bila v stsl. slogotvorna glasnika, kar še je **r** dendenes; iz slogotvornega **l** pa se je razvil v nsl. **ol**, ki se navadno govori tudi **oŭ** ali **u**; na zahodu se slogotvorni **r** govori **år**, na Rezianskem sę še **l** dendenes v nekaterih slučajih govori kot slogotvorni **l**. Primeri: *trditi* schärfen; *brdo; brš* m. *piršč* Pastinak; *brz, a, o; četvrt; čoln* iz **čeln*, **čln; črta, črtati, črtalo; črstev, čvrstev; črv; dolg* Schuld, lang; *drn* Rasen; *držati, zadrga* Schlinge; *drzen; molknǫti:* roke so mi *omolknǫle; mrl; pršeti* rieseln; *prhati* springen, fliegen; *prt,* m. Tischtuch; *prt,* ž. Weg, zato *naprtiti, oprtiti se; strčati* ragen; *utrnoti: utrinjati, utrinki; otrti* zraven *otrěti* abwischen; *otvrznǫti, vrzel* plot; *volk: ἕλκω* iz *Fέλκω; vrba; vrh; zrkalo* Augapfel; *zrcalo; želva* Fistel; *žolna* iz **žlna* iz **žьlna; žrnik* Handmühle. Besede, ki imajo pred slogotvornim **r** ali **l** soglasnike **g, k, h** opirajo se na podstavno obliko ***gort** ali ***gъrt** ali ***gret**, ***grot**, kajti pred **e** ali **ь** bi se goltniki bili omehčali; pri nekaterih je podstavno obliko najti mogoče le iz sorodnih jezikov.

β) trět iz *tert.

Skupek **trět** oziroma **tlět**, ki se nahaja na jugo-slovanskem in českem, se glasi v ruskem **teret**, v poljskem **tret**; ruska oblika tedaj prestavo samoglasnika posreduje. Primeri: *brěg:* Berg, rus. *bereg; brěja* iz **berdja; brěmę: φέρω; brěza; cvrěti; črěda:* Herde, *po črědi* nach der Reihe; *črěden* in *čěden* reinlich; *črěp; črěšnja; črět* Ried, sumpfige Waldung; *črěslo* Gärbelohe; *mlězti* zraven *molzti; mlěz, mlězva* Biestmilch; *mlěti; mrěti; mrěža; plěpelica* in *prěpelica* iz **pelpelica; slězena; srěda; srěn* Reif; *srěš* Frost auf der Oberfläche der Erde, Eisrinnen; *strěžem; vrěči* zraven *vrči; vrěs, res* Heidekraut; *vrěti: svrěti se* einschrumpfen: ves se je *svrl* od starosti, primeri uro *navrěti,* potač *zavrěti, svěrati se* V. 2. kauern; *povrěslo* iz *po-vrz-tlo; vrětje* eine Quelle der Ljubljanica; *žlěb; žlěza; žrělo* Loch im Mühlstein, Wasserstrudel, *ožrělje; žrěti* iz **žerti, požrělj;* primeri *Blěd:* Feld-es.

d) skupek *ent, in en ob koncu.

Skupek en se na koncu besed in pred soglasniki razun j spremenja v ę, t. j. v nosni ę, stsl. ѧ, imenovan ję. Ta ę se govori na vzhodu slovenskega jezikokroga globoko in raztegneno in se tako razločuje od visokega ě, na skrajnem zapadu pa se govori kot a tedaj kakor na ruskem я t. j. ja, in v českem a, n. pr. v (laški) Gorici: *počati,* na vzhodu *počęti;* na Koroškem se čuje: *lenča: lęča; senči: sęči, sęgnoti; vprenči: vpręči; srenča: sręča; obrenčati: *obręčati* m. *obrěsti; telenčo: telęče; vrenč: vręč: vrǫč; venč: vęč; ulenči, vilenči* : kokoš je pišče *vilengla: lęžem leči; měsenc,* tudi na vzhodu *měsenc:* stsl. měsęcь.

Primerom pod §. 2, 4, b) dodaj: *blędem; čępěti; za-čęti; desęt; devęt; dentev* in *dętelja*; *jęk, jęčati; jęčmen; jędro; skrętati* biegen, *vukreten* artig hrv.; *ulęknǫti se* ſich krümmen; *lędina; lędje, lędovje; męso; pęta; pripętiti se; prędem; ręd, naręditi, naręjati; ręgnǫti: zemlja ręgne; ręp; vęnoti, vęl,* na Rezianskem *vadl* welf; *žalec:* stsl. želo; *žęja*, stsl. žęžda itd.

V besedotvornih in pregibnih končnicah primeri: *otročę,* rod. *otročęta* iz **otroč-ent, *otroč-enta; hvalę hvalęč, a, e,* iz **hvali-nt* je postalo **hvalent,* t. j. i se je pred n spremenil v e, ostale oblike gredo na sostavo *hvalęt-jь, ja, je; imę, imena;* tožilniki *mę, tę, sę,* rodilnik *vodę* stsl. vody, *dušę* stsl. dušę.

e) podaljšani e t. j. visoki ě, stsl. ѣ, imenovan ѣть t. j. jatь.

Samoglasnik ě odgovarja zaprtemu prostemu e kot podaljšek, temu ě v ajevski vrsti odgovarja grški η; nahaja se pa ě tudi v ijevski vrsti kot druga stopnja, tam mu odgovarja grški οι in αι, latinski ae. Izgovarja pa se oboji ě na vzhodu slovenskega jezikokroga kot ej na zahodu kot je, na Rezjanskem kot dolgi ī. Vzhodni pas obsega slovenski del Ogerskega, Štirskega, Hrvatskega, vzhodno Kranjsko, slovensko (ne hrvatsko) Istro in Primorje; zahodni pas pa obsega slovenski del Koroškega, severno-zahodno Gorenjsko in Benečanske slovenske pokrajine; bere se n. pr. po izgovoru

vzhodnega pasa *vrejme, mrejti* na Ogerskem; *podlejsek, tejkati* na jugo-vzhodnem Kranjskem; tako sta pisala tudi Trubar in Dalmatin, oni ei, ta ej; redke so pisave *strejla strěla, zvajzda zvězda;* indi se govori *besêda, bêžati, cvrêti, začênjati, napênjati,* pred r pa i, *nabirati, umirati.* Po izgovoru zahodnega pasa se bere n. pr. *besjeda djel* na Koroškem; *bjeŭ běl, nъvjesta nevěsta* na severo-zahodnem Gorenjskem; *brieh brěg, ciesta cěsta* na Goriškem; *besjeda, bjež běži* v Benečanskem; na Rezjanskem se govori *besīda beséda, brīh brěg.*

Vsi ti izgovori kažejo, da je na Slovenskem povsodi ě ohranjen, al ohranjen je le kot dolžina in v naglasu, primeri; *zaklépati, légati, létati, tékati, potépati se, začénjati, posnémati, zapénjati* itd.; v kratkih slogih in nenaglašen pa se je ě več ali menj zgubil, pr. *cvět cvetú, cěl* in *cьló, běl* in *bьlák;* opazuj Benečanske mestnike *doumě, potocě, prazě, trebusě,* stsl. domě, potocě, prazě, *trěbusě.

Znamje ě je posneto iz českega jezika, kder znači kratki ě; v nsl. se mi zdi zato porabno, ker tudi v nenaglašenih, oziroma v teku časovem skrajšanih slogih zaznamuje zgodovinski značaj tega ě; Miklošič ima znamnje ê, t. j. kaže izrečno dolžino. Odmev staroslovenskega ě v srbo-hrvatskem jeziku je zaznamovan z imeni e*kavci,* ije*kavci,* i*kavci,* t. j. eni govorijo stsl. ě kot ê ali ė, drugi kot ije ali je, tretji kot i; v poljskem in bolgarskem se govori ě kot ja. Glas ja je po Miklošiču izvirni glas ali izgovor temu ě, in v glagolici t. j. v predcirilični pisavi se nahaja za poznejši cirilski ѣ in ı-a eno edino znamje Ⰰ; to kaže, da je postal ě iz ja, oziroma da je glasnik a v nedoločniku *držati* ne glede na oni v nebniku vtopljeni j starejši od glasnika ě v nedoločniku *trpěti; držati* in *trpěti, držim* in *trpim* sta namreč primer glagolom, ki si sicer popolnoma odgovarjajo. Enak a kakor v nedoločniku *držati,* t. j. a iz ja, ki mu odgovarja ě, je v nedoločnikih *kričati, *stojati* in enakih glagolov III. 2; enak tudi v besedah *čad* iz **kjad* primeri *kaditi; čaša:* pruski *kiosi; jasli: jěd* iz *ědь*; jah, jahati: jězditi* iz **ězditi* iz **ězd* iz **id,* kor. i *(iti); jar, jara rž, jarina, jarica, jarkica* (einjährig), nemški *Jahr,* got. *jēra: *ě-r,* kor. i; *jar, jarni glas: ἔαρ; sad: sěsti; žaba; žalo, žalec:* lit.

gelti ſtechen (*žęlo:* kor. žьn-*)*; enak a je tudi v končnicah: *slučaj, obyčaj;* glagol *žgati* iz *žьgati* se glasi v opetovalnih oblikah na zahodu *prižigati, nažigati, požigati,* na vzhodu pa *prižagati, nažagati, požagati, t. j.* občnemu ĕ, ki je sicer podaljšek korenskega samoglasnika ь, e, odgovarja v tem glagolu deloma izvirni a iz ja, deloma i, ki je iz ĕ potenjšan.

Kako je iz zaprtega e postal podaljšek ja in iz tega ĕ, na to vprašanje je težko odgovoriti; sicer pa je pomisliti, da se n. pr. i podaljšuje s pomočjo glasnika a, enako tudi u s pomočjo glasnika a; mogoče je zato, da se podaljšuje e s popomočjo glasnika i; vsaj v staronemškem jeziku je postalo iz lat. *breve briaf* (Brief) in enake tvoritve. Kakor je glasnik ĕ istinito postal od ene strani iz ai, oi, ej, t. j. iz dostavljenega i, enako je tedaj po izrečenem somnenju vtegnol ĕ postati od druge strani iz predstavljenega i in raztegnenega glasnika ajevske vrste t. j. iz iē : ia : ĕ; vsaj prikazen ne bi bila inačišnja, nego je stopnjevanje glasnika u v av in va. Tako bi se tudi razjasnilo, kako da se cepi ĕ t. j. združen ai ali ia deloma v a, deloma v i t. j. v ednega izmed združenih glasov, prim. stsl. pletĕte, pijate in piite, t. j. *pijite,* nsl. *pletite* in *pijte.*

Primerom pod §. 2, 4, c) sledijo tu le primeri za ajevsko vrsto, t. j. besede, kojih ĕ je postal iz glasnikov ajevske vrste: *zbĕgnoti, bĕžati:* skr. *bhag'-; bĕl:* lotv. *bāls; cĕpiti:* kor. *skap-, scep-,* prim. *prĕcĕp, ščĕpati, ščipati* in *kopati, kopiti* zraven *skopiti,* srbski *šćĕpa* Scheit, *šćĕp-ić* Pfropfen; *čar, čaroben, čarati:* lit. *kêrêti očariti koga,* skr. *krtja* čaranje; *dĕjem, dĕm, dĕnem: τί-θη-μι; dĕl:* stsl. dĕlъ in *dola Teil; jĕd: edo; klĕšče, klĕšč: klošč; klĕt, klĕtka: cella:* Halle; *lĕska: loza; lĕzem lazim:* kor. *lez-; mĕra:* kor. *ma-, μέ-τρον; mĕsec: mensis; nevĕsta* die noch nicht Heimgeführte: *ved-* stsl. vedą, *vodim; pĕš* stsl. pĕšь iz ped-s-jь; *rĕpa:* lat. rapa; *sĕkati: secare; sĕjati* stsl. tudi sĕti: serere, *sē-vi,* satum; *vĕjati:* wehen; *vĕra:* stnem. *wāra* zveza; *zvĕr: θήρ:* ferus itd.

V besedotvornih in pregibnih končnicah: *drevĕn: drevo; Slovĕn* in *Slovĕnec; besĕda; molĕdra* ein zudringlicher Mensch; *silnĕjši; bedĕti, imĕti, bogatĕti* in *ječati, kričati* itd.

Določno se daje podaljšek ě iz prostega e zasledovati *α*) pri tvoritvi opetovalnikov: *lětati: letim; těkati: tečem; načěnjati: načnem* iz *načьnem; zaklěpati: zaklenoti; naběrati* in iz tega tudi *nabirati: naberem;* ogr. *měrati* sicer *umirati: merjem* in *mrem* iz *mьrem,* itd. *β)* kder se nadomestuje izpadli glasnik j: *něsem* iz *ne-jsem, ně* iz *ne-j*; *němam* iz *ne-imam* oziroma *ne-jmam;* pisava oziroma govor *nisem* in *nimam* gre en korak dalje, kakor enako na *potoci* stsl. potocě, *ženi* stsl. ženě; *γ)* pri prestavljanju samoglasnika e po soglasniku r, l: *mrěti, mlěti, plěti,* iz **merti, *melti, *pelti,* kakor se n. pr. v litv. enake oblike glasijo; enako *vrěči* zraven *vrči: vržem, tlěči* zraven *tolči: tolčem, mlěv mlěvi* iz **mel-vъ,* prim. §. 5, c), *β*).

2. *Stopnja.*

Na drugi stopnji stoje a) neoslabljeni prosti o, v stsl. imenovan onъ, b) iz njega okrajšani ъ, v stsl. imenovan jerъ, beri jerŭ, c) skupek *tort, d) skupek *ont. Ta stopnja je nasproti prvi stopnji trda, kajti njeni glasniki goltnikov ne mehčajo.

a) neoslabljeni prosti o, stsl. o (onъ),

§. 6. O je krepkejši glasnik nego e, kajti odgovarjajo mu v lit. in got. a in v skr. oni a, ki goltnikov ne mehča; tako se tudi v slovanskem e krepi v o pri besedotvoritvi, prim. *zberem* in *zbor;* enako tudi grški *λέγω* in *λόγος;* toda razmera med e in o, oziroma tvoritev *zberem zbor* ně celo jasna, kajti če so goltniki starejši od dotičnih nebnikov, onda so trdi samoglasniki starejši od mehkih, ali vsaj ne mlajši, oziroma tvoritve *zbor* in *zberem, kosa* in *česati* vtegnejo biti glede samoglasnikov o in e istodobne; oslabljenje samoglasnika se je godilo menda po vplivu naglasa. Dokler je korenski samoglasnik naglašen, ně lehko misliti, kako in zakaj bi se slabil. Če pa se naglas premakne, od korenskega sloga naprej proti končnici, potem se korenski samoglasnik slabi, čim dalje tem več: oblike *hotéla, htéla, štéla* so vse tri še v navadi in je razvidno, kako je o preminol, *hotèla, hъtèla: štèla,* kajti ht v neposredni dotiki daje št; pa tudi *hótla* iz **hotьla* je v navadi

in tu je ĕ oslabljen oziroma preminol in tudi vsled naglasa. Če tedaj gredo stsl. *berą* in **borъ* v besedi *sъ-borъ* na izvirne oblike *bharāmi* in **bharas*, in če prašamo, zakaj ima glagolska oblika v korenu e in samostalniška o, bo odgovor razumljiv, ki se glasi, da vsled naglasa, ki je na glagolu *berą́* in na samostalniku **bórъ*, recimo **bará* in **bárъ*, in da je vsled naglasa v glagolu *berą́* samoglasnik slabejši nego v samostalniku **bórъ*. Imamo besedo *konec*, od *konca* do *konca* von Anfang zum Ende, pa tudi na *pokon, dokonati* stsl. *konь* Anfang in glagol *čęti začeti*, sedanjik *začnem*, stsl. *za-čьną*; besedi *čьną* in *konь* sta si gotovo v rodu; nastavimo osnovno obliko **kanā́mi* in **káni-s* in oslabimo samoglasnike po gorni sliki, onda dobimo **keną́* oziroma **čeną́, čьną́* in *kónь*; če se je vsled naglasa samoglasnik oslabil, omehčal se je ob enem tudi goltnik v nebnik, pred debelejšim in močnejšim samoglasnikom pa je obstal.

V enaki razmeri, kakor *berem* in *zbor*, ali *začnem* in recimo *zakon* so nadalje: *bredem* in *brod; derem* in *dora* ali *razdor; ženem* in *nagon; grebem: putice grebǫ*, in *grob; ležim* in *slog* iz *sьlogъ širok ogon; meljem* in *molj* Motte; *merjem* in *pomor; nesem* in *ponos; pletem* in *plot; pri-pьnem* in *priponka; pod-pьrem* in *podpora; rečem* in *rok, obrok, urok; steljem* in *stol; *sterem* primeri *razprostirati se* in *prostor, zastor; tečem* in *tok, potok; *vedem* in *voj-voda; za-vьrem* in *zavor; *vezem* in *voz; zьrem* in *pozor; *zvьnĕti* in *zvon* itd.; tudi *žerjavica* in *gorĕti, pepel* iz *popel* in *plapolati* kažeta razmero *žer-: gor-, pel-: pol-*.

O se nahaja v korenskih slogih, v besedotvornih in pregibnih končnicah; primeri: *bob: faba; bodem: fodio; bog:* skr. *bhaga; bok* Seite; *bolĕti; bolje:* skr. *bala* kräftig; *borba, borim: ferio; bor, borovec, borovica:* Föhre; *bos:* lit. *basas:* nem. bar; *bron; člověk; do:* starobaktr. *da*, gr. *δε*, *οἶκόνδε*, got. *du*, nemški *zu; doba; dober: debel; odolati komu* überwinden, morda iz *o-doblati* stsl. *odolĕti; dol:* Tal; *dom: domus; drobiti, droben, drob, drobiž; tropine* stsl. *dropъ:* Treber; *drozg:* Drossel; *drožje, drozga; dvor; -go* v besedi *nego, *go: že* v besedi *uže* schon: *γε; gol, a, o* kahl, *gol, -i* ein abgehauener junger Baumstamm; *golen* unreif: *zelen; golob: columba; goniti: ženem; gonobiti* verderben: lit. *ganabiti* prügeln; *gora; gorĕti, gorek; gospod: δεσπότης; gost:* Gast;

govor; *groza*; *hod*: *šьd*: *šel sem*; **hot, pohot, hočem*:? *sitis*; *hrom*: skr. *srāma* lahm; *hojka*: stsl. *hvoja*; *kloniti*: *sloniti*; *klop, klopiti, poklop, poklopec, zaklop, zaklopec*: *klep- zaklenǫti, zaklěpati*; *klopot, klopotec*: *klepati* dengeln; *kobyla*: *caballus* Gaul; *kočěn, kocenje*; *kokot, kokoš*; *kolo, koleno*; *kol, prakol, koljem, koline*; *konop* Strick, *konoplja*: *cannabis* Hanf; *konj* menda iz *kob-nj*: *kob-yla*; *kopati, kopyto, kopije*; *kopěti*: *vapor* iz **kvapor*; *kora, korica, skorja*; *korec vode, žita* Gefäß, Rinnziegel; *koren*; *koryto*; *kos biti komu* gewachsen: stsl. *kosnǫti* berühren; *kosmat*: stsl. *kosa* Haar: *česati*: *kosa, kosec*; *koš, košat, košulja*; *kotec*: *Kotter*; *kotel*: got. *katila-* Kessel, lat. *catinus*; *koza*; *krokar*; *kropiti, škropiti, krop,* stsl. *kropa* Tropfen; *krošnja*; *kvokla, kvokati*; *lokati* schlürfen, *krvolok*; *prelog*; *loza* Wald; *lopata*; *moder* bläulich; *moker*; *moliti* iz *modliti*; *okoren*: ? *kora*; *ol, vol* Bier; *omela* Mistel, srb. *imela*: jьm-; *osla* Wetzstein; *ploha*; *polica*; *proč*: *preč*; *roditi* sorgen: *neroden*; *ropiti*; *skobec* in *skopec* Turmfalke; *soja* in *šoja*; *sporen* störrig: *sprěti se*; *stobor* in *steber soli*; *stok*: *stočen* mutwillig: *stekel, steči* wütend werden; *toliti* in *tolažiti*; *toriti*: *tratiti*; *zona*.

V besedotvornih končnicah beri: *kok-oš, živ-ot, dih-or dhor, Adam-ov, svěd-ok, nago-ta*; *v sostavah*: *drvo-ton, bogo-ljub*; v besedah: *meso, zlato, igo*. Pri tvoritvi opetovalnikov se ta **o** podaljšuje v **a**: *vozim, navažam*; *hodim, prihajam*; *nosim, nanašam*; *pomorem,* kor. *mog-, pomagam,* itd.

b) stsl. ъ okrajšan iz o je v nsl. pomlajen v a ali v trdi e ali je preminol.

Stsl. ъ se imenuje s končnim slogom imena **jerъ**, beri **jerŭ**; ъ je oslabljeni glasnik iz **o** in **y** oziroma **u**. Tu sledijo primeri za ajevsko vrsto, kajti z večine zastopa ъ oslabljeni glasnik **u**jevske vrste; pa tudi tu nahajamo neko zvezo z **u**jevsko vrsto; glagoli namreč, kojih korenski samoglasnik je oslabljen iz **o** v stsl. ъ ter v nsl. pomlajen v samoglasnik **a** oziroma **e**, podaljšujejo pri tvoritvi opetovalnikov omenjeni ъ oziroma **a** ali **e** v glasnik **y**, n. pr. *taknoti, teknoti* stsl. *tъknǫti*: *tykati, natykati, spodtykati se, pretykati*; *slati, poslati* iz *sъlati* prim. *sel, posel*: stsl. *sylati* nsl. *pošiljati*; mogoče, da so

stvorjeni ti opetovalniki po sliki onih, kojih ъ spada v ujevsko vrsto; pa tudi tako se spozna, kako blizo sta si bila glasa ъ in u, če se tudi ta ъ, ki je oslabljen iz o, podaljšuje v ujevski, ne v ajevski vrsti. V stsl. se je ъ glasil kakor izdoneli ŭ, v nsl. pa se ali celo izpušča ali pomlaja v a ali e.

Primeri: *ber* Fench, Hirse: stsl. bъrъ, serb. *bar*; *bat* Stock: stsl. bъtъ, r. *bot*; *nabahnoti, nabehnoti* na koga zufällig treffen; *gomzěti, gomaziti* wimmeln: stsl. gomъzati; *gnati, ženem*: *gъnati*, prim. *goniti*; *kečka, kečkati* koga, e je trd, zato k ostaje: stsl. kъkъ, skr. *kača* Haar; *kadá* in *kedu, kedaj*: stsl. kъ-gda; *kedó, kdo*: stsl. kъto; *kateri*, ogr. *koteri, kteri*: stsl. kotoryj prim. grš. *πότερος, κότερος*, lat. *uter* za **coter *quoter*; *ka quod* je starejša oblika za *kaj*; *mnog*, stsl. mъnogъ, prim. Menge; *ščegetati*: stsl. skъkъtati, tu je v nsl. v prvem slogu nastopil izredno mehki e; **slati, poslati*, opet. *pošiljati* iz stsl. sъlati sylati: skr. *sarati* iti, *poslati* je činiteljno *iti dati*; *tkati* iz *tъkati*: *texere* skr. *takšati*, ki pa še pomeni tudi *tesati* zraven *tkati*; *taknoti se*, opet. *natykati*: stsl. tъknąti, got. *têkan*, gr. *τεταγών*; *vnuk*: stsl. vъnukъ iz *ъnukъ, lit. *anukas*; *vpiti*: stsl. vъpiti, serb. *vapiti*; *ta, te*: *tъ*, zato *tačas, tečas*; *sazidati*: stsl. sъzidati.

V nekaterih slučajih je e vrinen: *rekel*: stsl. reklъ; enako *topel*; *igel, sester* množinski rodilnik: stsl. iglъ sestrъ; tako tudi: *basen, prikazen, sedem, sem bil*: stsl. basnь, prikaznь, sedmь, jesmь; enako: *osem, odegnati, izegnati*; *smereka* zraven *smrěka*; pa tudi: *bolezan, misal* itd.

Na koncu možkih samostalnikov ajevske sklanjatve je v nsl. ъ odpal: *rab* stsl. rabъ, *volk* stsl. vlъkъ.

c) skupek ***tort**.

Skupek ***tort** služi tudi tu kot slika za besede, ki imajo po **or** in **ol** soglasnik; ta skupek v jugoslovanskem jezikokrogu in v češkem daje *α*) **trt** in *β*) **trat**, v zadnjem slučaju ima ruski jezik **torot**, poljski **trot**, drugim indo-evropskim jezikom je skupek ***tort** navaden, dasi se nahajajo tudi enake prestave glasnikov, prim. lat. *stra-vi*: *ster-no, κέ-κλη-κα*: *καλέω*.

α) **trt** iz ***tort**.

Kedaj je **trt** postal iz ***tert** in kedaj iz ***tort**, je mogoče razsoditi le po goltnikih; pred o se namreč goltniki držijo,

pred e pa se mehčajo; zato spadajo sem menda tele besede: *golčati*; *grlo*; *razgrnǫti, razgrtati* srb., kor. *grt-*; iz **prigršče* pokvarjeno *prgišče* Handvoll: stsl. grъstь; *kolk* Hüftbein, *kolčet, -i*; *kolcati*; *krketati*; *krlj* Balken; *krmežljiv* triefäugig; *krpělj, kršělj*; *oskrv* Müllerhammer; *prt* Weg durch Schnee.

β) iz ***tort** postane **trat.**

Primeri: *blato:* r. *boloto* iz **bolto*; enako: *brada*; *bran*; *brav* Schafvieh; *dlan*; *drag*; *draga*; *glad*; *glagol* iz **golgol, glas:* r. *golosъ*; *glavnja* in *ǫ-gol: gorěti*; *grad*; *hlad*; *hrast*; *klada*: *klati:* r. *kolotь: klanjec*; *krak, krača, korač, korak*; *kralj:* r. *korolь: Kärl*; *mlad, mladiti* jabolka; *mlata* Malztreber; *mrak,* Blitzich; *mrakulj* Fledermaus; *mraz, omraziti*; *mravlja*; *nrav,* odsod *narav*; *plati, poljem*; *plamę*; *plaz*; *praz* Widder; *prag* r. *porogъ* Schwelle, Flußströmung (eig. Gang, zato Eingang, Schwelle); *skralub* iz *skra-lup: skoro-lup*; *sladek*; *slan* iz *sol-nъ: sol*; *slana*; *slatina* iz **sol-tь-ina*; *smrad*; *sraka*; *srakica*; *straža*; *škranja* Fett auf der Brühe: stsl. skramъ; *trapiti*; *vlaga*; *vlaka*; *vlah, lah:* Walach, wälsch; *vlas, las:* r. *volosъ*; *vrana, kavran*; *zlato:* Gold; *zrak.*

Skupek ***ort** daje enako **rat**, primeri: *ralo* iz **orlo: orati*; *raz-*: čes. *roz-*; *lačen:* stsl. alkati; *laket: arcus.*

d) skupek ***ont.**

Skupek **on** in **om** prehaja na koncu besede in pred soglasniki razun **j** v nosni ǫ, stsl. ѫ, imenovan ją; stsl. ą = **o** + **n**; v neslovanskih jezikih odgovarja glasniku ą navadno **an**; izmed slovanskih jezikov pa so ą spremenili v **u** jezik češki, oba serbska in ruski, poljski je ohranil ą kakor tudi ę z nosnim izgovorom; slovenski ima ǫ vsaj na vzhodu v naglašenem slogu jasno razločen od navadnega prostega **o**; v srbo-hrvatskem jeziku, pa tudi na Goriškem se govori **u**. Glasnik ǫ čini za ę drugo stopnjo, enako kakor prosti **o** za prosti **e**. Ǫ se nahaja v korenskih, v besedotvornih in v pregibnih slogih:

Predlog **v**, lat. *in* ein hinein stsl. vъ iz vą, ima še svojo polno obliko v besedi *vǫtek* Eintrag, stsl. ątъkъ iz ą-tъkъ; *ǫdica* in *vǫdica*; *ǫgel* in *vǫgel: angulus*; *ǫgrin* in *vǫgrin*; *ǫhati, vǫhati*; *ǫtel* in *vǫtel*; *nǫter* menda iz *vъn-ǫter:* stsl. ątrь,

primeri *vnęti, snęti, sněsti, sniti, vniti, nědra: jadro, onuča, vnuča* iz *vъn-u-tja* kakor *ob-uča* iz *ob-u-tja*; *vǫsa ǫsa, vǫs, vosast, vǫ-, sěnica, gǫsěnica* iz **gvǫsěnica* primeri *gǫž* iz **gvǫž: vęzati*; *ǫza vǫza, ǫzel vǫzel: vęz -i* Band: *vęzati* iz **ęzati*; *vǫže, vǫž, gǫž: vęzati* primeri *ǫs* in *gǫsěnica*; *slepo-vǫž: anguis*; *bǫben: βομβέω; bǫdem:* skr. *bhu-,* gr. *φυ-,* lat. *fu-,* nem. *bi-n,* ali je nosnik iz **bud-na* kakor *ju-n-go*: skr. *ju-na-kti:* kor. *jug-* t. j. vsled spregatevne priponke, ali je gol okrepek, o tem so mnenja različna, **d** je podaljšek korena kakor *idem* iz *i-d-em:* lat. *i-re*; *blǫditi: blędem*; *dǫb, dǫbrava*; *nedǫžje* Krankheit, *Nedǫg* (Schwächling), *dǫgъ:* got. *dugan* taugen; *drǫg*; *gǫba*; *gǫbec*; *gǫdem, gǫsli*; *gǫst*; *gǫs:* Gans; *glǫbok*; *golǫb: columba*; *po-grǫziti: pogręznǫti*; *grǫdi, grudi* Brust; *hlǫd*; *hǫhnjati* murmeln; *homǫt: Kummet*; *hrǫšč, hrustanec, hrustati* iz **hrǫstanec *hrǫstati*; *kǫder, kǫdrav, kǫdrast, kǫdla*; *kǫkolj*; *kǫpati*; *kǫpina*; *kǫs, kǫsiti, kosilo*; *kǫt*; *kǫča* iz **kǫtja*; *klǫp, -i*; *klǫbko: glomus*; *krǫg, okrǫgel, krǫgla*; *krǫtica*: nit se *krǫti* pri preji: *kręt-*; *lǫg* Hain; *lǫk* Bogen, *lǫka* Niederung, Wiese, Sumpf, *lǫčje* Sumpfgras, Binsen, *slǫk* iz *sъlǫkъ* mager (gekrümmt); *muditi, muden*: stsl. *mąditi,* prim. *medel*; *mǫde: μήδεα; mǫder*; *mǫka* Mehl, Qual: *męk-*; *mǫtiti*: *mętem*; *mǫž*: Mensch; *nedlǫga* (tedaj ne *nadlǫga*): pol. *niedolęga*; *ostrǫžnica* Brombeere; *orǫdje*: stnem. *arandi,* kor. *ar- ire*; *otrǫbi*; *pǫditi, pǫjati se*; *pǫknǫti, pǫčiti, pǫka*; *pǫp, pǫpek, pǫpovka*: lit. *pampti* schwellen; *pǫta* stsl. pǫto: pьn-; *pǫt, i*: *pont-is pons* Brücke (Weg); *prǫd* Furt, sandiges Ufer, *prǫdec, prǫdek, a, o; prǫga* Streifen (Gurt), *prǫgast, podprǫg* Gurt, *prǫglo* Schlinge: *pręg-* ziehen, spannen; *prǫt, prǫtje*; *rǫb, rubiti*; *rǫča* Henkel, *ruča, rǫčka* Henkelgefäß, *obrǫč*: Raufe; *sǫ*: *sǫdrug, sǫvraž, sǫmněti, sǫkrvica, sǫsed, sǫržica, sǫper zoper*: skr. *sam,* so je tedaj starejša oblika od s iz sъ mit; *sǫd, sǫditi*; *sǫk* Ast, *sǫčje* dürre Aeste; *smǫd, smoditi*: *rǫditi, porǫjeno* meso: schweißen: *sudor* kor. *svid-*; *stǫpa, stǫpiti*; *strǫk*: *strǫk česna, strǫčje* Hülsen; *tǫča*; *tǫga, tǫgota*; *tǫp* stumpf; *trǫba*; *trǫd* Kelik; *trǫt* Zunder, Feuerschwamm: stsl. trǫdъ, kor. *ter- terere*; *trǫt* Drohne, Schmarotzer: pol. *trąd*; *vǫditi* prim. *smǫditi*; *zǫb*: *zęb-* primeri *zębe me* mraz grize, *zeberne* Zahnfleisch; *zvǫk*: *zvenkljati*; *želǫd, želǫdec*; primeri tudi *Sǫča*: *Sontius, Isonzo*; *Kǫkra*: Kanker; *škodla*: *scandula, scindula*; *jǫger*: Jünger.

V besedotvornih priponkah: *povsǫd, odsǫd, odtǫd, od ondǫd*: *pavǫk* zraven *pajek, perǫt, gredǫč*; *obrnǫti, nagnǫti, kriknǫti* itd. v glagolski vrsti II, na skrajnem zahodu se govori **nu, no** na vzhodu **nǫ**, indi **ni** iz ***nъ** iz ***nǫ**.

V pregibnih končnicah: *ribǫ* mi daj, *z ribǫ, z ribǫj* menda iz *riboją, klopjǫ*; mesto stsl. *pletą* pravimo dendenes *pletem*, kakor *dam, sem*, toda *hočǫ* se še bere pri Trubarju in Krellu, pri prvem tudi *verujǫ*; v splošni izpovedi 15. veka (confessio generalis) se še bere: *moljǫ, prošǫ, odpuščǫ, obljubljǫ*; v zilski dolini se čuje še dendenes: *čo* iz *hočǫ, ne mo* iz *ne mogǫ*; *hoču* iz *hočǫ* ima Kastelic Matija v bratovskih bukvicah v Ljubljani 1682; na slovenskem Hrvatskem se govori *ne ću, režu, vežu*; v Benečanskem se čuje *ćon, željejon* s skoznosno izreko, t. j. *ćǫ, žeлějǫ*. Vse to kaže, da so oblike *pletem, nesem* itd. pomlajene tvoritve, kar že tudi samoglasnik e ovaja. V 3. množinski osebi je **ǫ**: *gredǫ, primǫ*; različno od starosl. tudi *jedǫ, vedǫ, dadǫ* zraven *dadę* (Trubar).

Ta **ǫ** se pri tvoritvi opetovalnikov ne podaljšuje v **a**, ampak ostane: *pǫditi, pǫjati se*; *porǫčiti, porǫčati*; neorganične so tedaj tvoritve *poračati* za *porǫčati*.

3. *Stopnja.*

§. 7. V ajevski vrsti stoji na tretji stopnji glasnik **a**, v stsl. **ѧ** imenovan **azъ**. To razmero med **e, o, a** jezikoslovci tako razlagajo: $e = a_1$, $o = a_2$, $a = a_3$, t. j. če je naš **e** enak skr. **a**, pa tudi **o** enak skr. **a**, sledi iz tega, da je prvi skr. **a** različen od drugega **a**, in ker je drugi **a** gotovo močnejši in goltnikov ne mehča ter se tudi sicer **e** večkrat krepi v **o**, sledi na dalje, da je drugi **a** nekako podvojen **a**, rečejo **aa** t. j. **ā** ali a_2; v enaki razmeri, kakor stoji **e** proti **o**, stoji **o** proti **a**, zato je naš **a**, ki odgovarja skr. **ā**, zaznamovan s pripisano trojko a_3, in postanek mu je zaznamovan iz **āa** v razliko od **aa**. In v istini tej razmeri med **e, o, a** odgovarja tudi n. pr. v grškem jeziku stopnjevanje *ι, ει, οι, (αι)*, ali *υ, ευ, ου, (αυ)* t. j. stopnjevanje v **i**jevski in **u**jevski vrsti, vender tako, da odgovarja oslabljenemu *ε* v dotičnih vrstah goli *ι*

ali *v*, primeri *ἔτραπον* iz **ἔτροπον*, *ἔλιπον*, *ἔφυγον* in sedanjike *τρέπω*, *λείπω*, *φεύγω*; *ἴμεν*, *εἶμι*, *οἶμος*. Razmera teh stopenj ostane, naj si postanek besed razlagamo iz krepkejših ali iz slabejših korenskih oblik, n. pr. *zgaga* Sodbrennen stsl. *gaga* je v rodu z glagolom *žgem* iz *žьgem*, kar je jasno iz ruske besede *izgaga* zraven *izžoga*; za koren tem besedam stavimo ali *žeg*- ali *gag*-; v prvem slučaju stoji **a** besede *gaga* kot okrepljen glasnik na tretji stopnji nasproti glasniku **e** korenske oblike *žeg*-, če gremo po stopnjah **e o a** navzgor; na opak pa če gremo navzdol **a o e**, je **e** oslabljen iz **a** in stoji enako na tretji stopnji oslabljenja. Sicer pa če bi tudi ono mnenje obveljalo, da je **e** postal iz **a** kot oslabljen glasnik in enako tudi dotične besede z oslabljenim glasnikom iz oblik s krepkejšim glasnikom, bi ostala še vendar cela kopa mlajših tvoritev, v katerih so iz korenskih glagolov z oslabljenim glasnikom postale nove besede po sliki starejših. Toliko tu o tem prašanju, ki se seveda ponavlja pri ijevski in ujevski vrsti in na katerem visí cela besedotvoritev.

Tu je govor o starem **a**, ki odgovarja glasniku **a** drugih jezikov in tu nč v misel vzet pomlajeni **a** (iz ь ali ъ). V slovenskem je **a** dolg in kratek, slovanskim besedam s kratkim **a** odgovarjajo v drugih indo-evropskih jezikih po večini besede z dolgim **ā**, odgovarjajoči kratki **a** vender ně celo izključen prim. *jaz*, *padem*, *pasem*; toda razmera nč celo dognana. V slovenskem odgovarja glasnik **a** glasniku **e** v tretji stopnji, prim. *zgaga* in *žgem* iz *žegem*, *paliti* in *pepel* iz *po-pel*; *variti* in *vrěti* iz **vьrěti* **verěti*; enako *cvara* Fettauge in *cvrěti*; *laziti* in *lezti* kor. *lez*-; *saditi*: *seděti*.

Glasnik **a** odgovarja glasniku **o** kot podaljšek pri tvoritvi opetovalnikov n. pr. *skočim*: *skačem*; enako pri prestavljanju glasnika **o**: *vrata* iz **vorta*, glej **tort*: *trat*. Glasnik **a** je navadno trd, pa tudi mehek, kder se menja z glasnikom **ĕ** ter stoji mesto **ja**.

Primeri v korenskih slogih: *jaz*: stsl. *azъ* lit. *aš* skr. *aham* gr. *ἐγώ* lat. *ego* nem. ich; *baba*: skr. *bābā*; *bajati*: *φημί* lat. *fari*; *brat*; *da* daß: *do* bis zu; *dati*: lat. *dăre* skr. *dā*-; *drač*, *dračje*: *derem* *drěti*; *gadati* raten: **goditi*, *pogoditi* treffen;

gad; *grajati*; *jabelko*: Apfel; *jagne*: *agnus*; *jaje*, *jajce*; *jalov*; *jama*; *jan*; *jarek*: *jar*, *a*, *o*; *jaren*, *a*, *o*; *po-jas*; *javor*: Ahorn; *kaditi*; *kvar*; *laloka* Kinnbacke; *lanec* Kette: sredonem. lan; *latvica* Art Schüssel: stsl. *laty*, *latva*; *laz* Gereut; *mati*; *majati*; *mazati*; *na*: *ἀνά*, nem. *an*; *nagel*, *a*, *o*: skr. *aṅga* flink, prim. *kamen*: *ἄκμων*; *nag*, *a*, *o*; *nat*, *i* Rübenblatt; *pa-*: *po*; *opak*, *na opak*: skr. *apāka* rückwärts gelegen; *padem*; *paham*, *pahljam*; *pasmo* Strähne; *pasem*: *specere* spähen; *prag*; *pražiti*; *račiti*: ge-ruhen; *rad* gern: skr. *rādhati* geraten, *radi* wegen prim. *gratia*; *raj*: skr. *rāi* lat. *res*; *rak*; *rat*; *naraziti* leicht verletzen: *rězati*; *salo* Speck, češ. *sádlo*, menda iz *sъsalo*; *sam*, *a*, *o*: skr. *sama* gr. *ὁμός*; *sani*: lotv. *sańas*; *stati*: lat. *stare* *στῆναι* stehen, *stan*, *stav*, *star*; *sraga*: *solza*; *svat*; *svak*; *tat*; *trag*; *trata*; *potrata*: *toriti*; *vabiti*; *vaditi se* streiten, *vadla* Wette: *ἄεθλον* iz *ἄFεθ-λον* Wette; *o-vaditi*: skr. *vadati* sprechen, stsl. vada Verleumdung; *zajec*: lit. *zuikis* lotv. *zakjis*; *znati*: *γνῶναι*: kennen; *žar*, *požar*, *žarek*, *a*, *o*; *žvale* Zaum, *žvati*, *pre-ževati*, *žvekati*.

Primeri v besedotvornih končnicah: *pisar*, *puran*, *bogat*, *plešast*, *rokav*, *dobrava*, *orač*, *poljak*; *pisati*, *sejati*, *dajati* v glagolih V. vrste; primeri v pregibnih končnicah: *riba*, *ribam*, *ribama*; *sela*, *jelena*; *bereta*; itd.

Pri tvoritvi opetovalnikov se tudi a podaljšuje: *padem*, *pādam*.

II. ijevska vrsta.

§. 8. Glasnik **i** je ali izviren ali je postal, kakor nekateri somnijo, iz **aj**, **oj**, **ě**, **i**, t. j. tako, da se je soglasnik **j** oklenol samoglasnika **a** oziroma **o e**, kar daje slog **aj**, oziroma v slabejši obliki **oj** in **ě**, in oboje bi se po tem somnenju dalje oslabilo v **i**. Dendenes odgovarja naš **i** le dolgemu **i** ali *ει* drugih jezikov indo-evropskih, in za kratki **i** drugih indo-evropskih jezikov imamo mi iz **i** oslabljen glasnik stsl. **ь**, kar daje v nsl. pomlajeni **a** oziroma **e**. Ta **ь** se pri tvoritvi opetovalnikov podaljšuje v **i**: *svanoti*, *svenoti* in *svitati* koren *svьt-*; oba glasa **ь** in **i** stojita na 1. stopnji, **oj** in **ě** pa na 2. stopnji, 3. stopnje menda tu ně, ker je dvoglasnik skr. **ai** in **āi** v slov. glasniku **ě** sodržan. Grškim stopnjam *οι ει ι*,

n. pr. v besedah *οἶμος εἶμι ἴμεν* ali *λοιπός λείπω λιπεῖν* odgovarja naš: **ě i ь**, n. pr. *světъ svitati svьnoti.*

1. Stopnja.

a) stsl. ь oslabljen iz i je v nsl. pomlajen v a oziroma e ali premine.

Ker stsl. ь oziroma nsl. pomlajeni **a** in **e** postane tudi iz izvirnega **e**, omenjamo izrekoma, da je tu govor le o glasniku ь, ki je oslabljen iz **i**. Stsl. ь na koncu besede v nsl. premine: stsl. nitь, nsl. *nit*; zasledujemo tedaj ta ь le v korenskih slogih in na takih končnicah, ki se končujo na soglasnik: *čtěti, štěti* iz *čьtěti*: *čitati*; *dan, den, dne* iz *dьne*: skr. *dina*; *kotel*: lit. *katilas*; *len, lan*: *linum*; *megla, meží, megla meži* (Nebelreißen), *mezí, mzi* n. pr. tvravnik vode *mzi* (saftig sein), *mězga*: *ὀμίχλη; magnǫti, megnǫti* winken, *mžati* blinzeln, Augen schließen, einschlafen in pokvarjeno *žmati, žmeriti* iz *mьžati*: *migati, mignoti, migljati, okomig*; *manj, menj: minus*; *meša, maša*: *missa*; *pháti* iz *pьháti, pšeno* iz *pьšeno* in *opah* Grütze, *pšenica triticum (:tero): pinso*; *pekel*, *pakel*: lit. *pikis*; *steza* iz *stьza*: steigen, Stiege, enako *stegno*; *svanǫti svenǫti* iz *svьt-nǫti*: *svitati*; *scati* iz *sьcati*: *posičati, osičati, sičati*: *siči* = *meží*; *vdova* iz *vьdova*: *vidua*; *vas, ves*: *vicus*; *ves, vsa* iz *vьsь, vьsa*: lit. *visas.*

b) skupek *trьt daje trt.

Če se po **r** pred soglasnikom **i** oslabi, postane tudi tu **r** samoglasen in slogotvoren, na zahodu pa se tudi izgovarja **àr**. Primeri: *rázkržje*: *križ*; *nazdrt* iz **na vъzъ ritь* rückwärts; *škrl* zraven *škril* Steinplatte. Govori se tudi: *piršwa* iz *prišla* na Gorenjskem, *trgwaw* iz *triglav; trje* iz *trije* na Štirskem, *prjeten* in *parjeten* iz *prijeten* na Goriškem, enako *bliska se* iz **blska* in *bliska se*, na Dolenjskem *obazniti obezniti* iz *oblznoti*: *lizati.*

c) glasnik i.

Glasnik **i**, stsl. и, imenovan iže, ali і imenovan **i**, odgovarja predslovanskemu dolgemu *ī* ali dvoglasniku n. pr. gr. *ει*;

i je tudi podaljšek glasniku ь, n. pr. *svenǫti svanǫti* iz *svьnǫti* t. j. **svьt-nǫti*: *svitati*. Zato stoji proporcija i : ь = ĕ : e, t, j. kar je v ajevski vrsti ĕ, to je v ijevski vrsti i. Glasnik i pa tudi nadomestuje ĕ in to rad pri opetovalnikih pred r, primeri *oplĕtati* in *nabirati: pletem berem.* Pa tudi sicer stoji i rad mesto ĕ in se v nsl. proti stsl. vedno dalje razprostira, n. pr. stsl. velevnik *nesi* iz **nesĕ nesèmъ* nsl. *nesi nesimo*; stsl. *na potocĕ, na svĕtĕ*, kar se še na Benečanskem govori, se dendenes obče piše *na potoci, na sveti* ali pa celo *na potoki.* Tudi i v besedah *mati hči* je iz ĕ postal, enako se ima presoditi i v besedah *nisem nimam*, kar se na zahodu govori, vzhodni *nĕsem nĕmam* pa hrani izvirnejši ĕ. Tudi *rabi, pri rabih* t. j. i v množinskem imenovalniku in mestniku je postal iz ĕ, mestnik še ima ĕ v stsl., imenovalnik pa že v stsl. i, primeri stsl. *rabi rabĕhъ*; kako je tu i izrastel, se vidi, če primerjamo imenovalnik lit. grš. lat. n. pr. *vilkai λύκοι lupi*, ali mestnik grški, stsl. lat. n. p. *λύκοις vlъcĕhъ lupis*, tedaj v obče ai : *οι* : ĕ : i.

Pa tudi iz ja postane i v začetku besede: skr. *ja* stsl. **i* n. pr. v besedi *i-že*, nsl. *ná-n-j*; *imam: jamem*, skr. kor. *jam-*, lat. *emo*; *igo:* skr. *juga*, lat. *jugum*, tu tedaj stoji i na mestu ju. V zadnjih slučajih nam je mogoče ijev postanek zasledovati, ali iz teh slučajev se ne dá sklepati, da bi vsak i enako postal, ampak nekateri i se kažejo izvirni, koder jih moremo zasledovati.

I se nahaja v korenskih slogih, besedotvornih in pregibnih končnicah.

V korenskih slogih: *biti:? bat, batina: *φένω, φόνος; bir* Ausſteuerung rus. Kopfſteuer; *bliz, blizo:* got. *bliggvan: fligere*; *briti, britva, bri-dek*: *ferio*; *čil* ausgeruht: *čili* konji, *počiti*; *čiheren* geſammt srb. *čitav*; *činiti, občiniti* reinigen vom Getreide (bearbeiten), *občinjavati*; *čislo* iz **čьt-tlo* podaljšek i nadomestuje izpadli t, *čitati*; *divji* wild; *drista* Durchfall; *dignǫti* stsl. *dvignǫti*; *glina: glьbĕti* ſtecken bleiben; *gniti*; *gnida*: *κονιδ-* stnem. *niz* iz *hniz* Riß; *griva* Mähne: skr. *grīvā* Nacken; *griža*; *igla:* prus. *ayculo*; *il: ἰλύς; imę* iz **in-men* prus. *emmens* lat. *nomen* Name gr. *ὄνομα* koren morda *im-*; *inje, imje, ivje*; *indi, inam:* stsl. inъ einer:

stlat. *oinos (unus)* lit. *v-ënas*, skr. *ê-ka* ein, ander; *iskati* iz *jěs-kati*: heischen stnem. *eiskōn*; *ob-ist* Niere stsl. *isto* lit. *inkstas* Niere, Eingeweide (Inneres); *ist, a, o, taisti, istina* iz *jes-* glagola *sem*; *iti*: lit. *eiti* lat. *ire* ἰέναι εἶμι; *iva*: lit. *ëva* prus. *inwis* stnem. *īwa* Eibe; *iz*; v nekaterih besedah je i predglasek (prothetisch): *izba ispa* stsl. *istъba*, lit. *stuba istuba*: stnem. *stubā*; *igra*: čes. *hra*; *ivir* Holzsplitter: pol. *wior*; — *klin*: *kol, klati*; *knjiga*; *krik, kri-kati, kričati, klicati*; *krilo, kriliti*; *kriv*: lit. *kreivas*; *križ* iz **krjuž*, stnem. *chriuze* Kreuz *(crux)*; *liti*: lit. *lëti*; *lina* Boden-, Thurm-fenster: stnem. *linā hlina* Balkon; *lice*; *lipa*; *list* Blatt; *lisica* stsl. *lisъ* lotv. *lapse*; *lišaj*; *lizati*: λείχω; *mi (meni)*: skr. *mē*; *minǫti, mimo*; *mil a, o*; *mir*: lit. *mërus* Ziel lotv. *mērs* Friede; *miza*: stnem. *mias*: *mensa*; *mlinec*, navadno *mlinci* Flecken; *ni neque*: lit. *nei*; *po-niknǫti*: voda *ponikne, Ponikva, niknǫti nicati* sprossen keimen; *nič* iz *ni-čь*; *nit*: lit. *nītis*; *njiva*; *nizek, niže*; *pila*: lit. *pêla*: stnem. *fīla* Feile; *pilika, pilka, zapilkati*: verpeilen; *piple, pilič* Küchlein: prus. *pippalius* Vogel: *pipati piskati*, pfeifen; *pisati*; *pitati*: skr. *pitu* Speise; *piti, pir* iz korena *pa-* prim. skr. *pipatē* πέπωκα in πίνω *bibo*; *pri*: lit. *prë*; *prijazen, prijatelj* gre na koren *prī* skr. *prīṇāti* got. *frijōn*: Freund; *rinǫti* stoßen prim. *rijoč* ga navzgor, *ril* Walze, Stammstück: skr. *riṇāti*; *rit*; *sijati, sinǫti, siv, sin, a, o*; *sila*: prus. *seilin* Fleiß Kraft, koren *si- vezati*, odsod tudi *sitije*; *sito*: *sějati, sěl, -i, silje*; *slina*: *saliva*; *sliva*: stnem. *slēha* Schlehe; *smijati* in *smějati se*; *svinec*: *svьt-*; *svila*; *svinja*; *šiti, šivati* istega korena kot *sila*, tudi *šija, šinjak* gre na ta koren; *prešinoti* prim. *šibati* in *šikati*; *šiba, šibek*: *hobotъ*, koren *svap-* σοβεῖν, Schweif; *ščipek*; *širok*; *špila* Speil: stnem. *spillā* iz *spinalā* kakor Spindel iz spinnan; *špilja*: σπηλιά; *ščit*: lit. *skīdas*, lat. *scutum*; *tiskati*; *tis* Eibe; *tri*: τρεῖς; *viti*: lat. *viere, vitra, vitlo*; *viděti*: *videre*, lit. *veizdêti* schauen zraven *vīsti* erblicken, *viděti* je tedaj po tvoritvi trpežnik, in bi litvanskemu *vīsti* enak slovenski prvotni glagol odgovarjal; *vigen, vignec* Schmiedehütte: it. *igne; vinar* Heller (Wiener); *viher, vihrati*; *vilice* iz *vidlice*; *vino*; *vir*; *viseti*; *višnja*; *vitęz*; *viza* Hausen; *zijati*: *hiare*; *zima*; *žila*: lit. *gīslê*; *požinjka* Mal nach der Ernte; *žigra* Zunder: *žgati, žigati*; *živ, žival, živež, život, žito*: lat. *vivo* iz **gvivo*; *žir*; *žižek* zraven *žužek*.

V besedotvornih priponkah: *hčerin, a, o*; *dolina*; *brěgovit*; *plesniv*; *otčim*; *svěčnik*; *gnojišče*; *veriga*; *pasterica*; *hlapčič*; *slaviti, hvaliti* itd.

V besednih končnicah: *rabi, pri rabih* stsl. *raběhъ*, *z ženami*; *gosti*: *v gosti iti*, *kosti* rodilnik dajalnik od *kost* iz *kostь*; *mi, ti, si*; *pletimo*; *hvalim, hvališ* itd.

2. *Stopnja.*

§. 9. Na drugi stopnji **ij**evske vrste stoji **ě** in **oj**; druga stopnja nastopi tudi tu navadno pri tvoritvi samostalnikov: *liti* opetovalnik *livati* a samostalnik *loj*; *svanoti, svitati* a *svět*. Kakor *pojem pěti* kaže, stoji **oj** pred samoglasnikom, **ě** pred soglasnikom. **Oj** in **ě** odgovarjata skupaj n. pr. grškemu *αι* in *οι*: ima tedaj **i** na drugi stopnji okrepek v tem, da se mu pridruži **a** oziroma **o**, kar daje v drugih indo-evropskih jezikih dvoglas (Diphthong), pri nas pa ne; kajti v skupku **oj** je **j** soglasnik in v glasniku **ě** je le en posamezen glas. Ta **ě** se razločuje od onega **ě** v **a**jevski vrsti tako, da zadnjemu ne odgovarja **oj**, kakor temu, primeri *dějem děti* in tu *pojem pěti*. Če primerjamo grški *λοιπός* in *λείπω* z našim *loj* in *lijem*, recimo *loj* in *li-ti*, in se spomnimo, da odgovarja naš **i** grškemu *ει*, potem imamo razmero med prvo in drugo stopnjo razjasnjeno, ki kaže gr. *οι* : *ει* = *ο* : *ε*

slov. **oj** (ě) : **i** = **o** : **e**, t. j. kakor je **o** v **a**jevski vrsti druga stopnja proti **e**, enako je **oj** oziroma **ě** druga stopnja proti **i**. Tudi tu ostane razmera, naj si štejemo stopnje navzgor ali navzdol. Da tu tretje stopnje ně, bilo je že rečeno; kaka bi tretja stopnja bila, se daje iz sorodnih indo-evropskih jezikov somneti; skr. n. pr. ima **i**, **ē** (guṇa), **āi** (vṛddhi), t. j. naša prva stopnja je **i**, druga **ē**, tretja **āi**; v grškem imamo sicer *λέλοιπα λείπω ἔλιπον*, toda *οι* odgovarja glasniku *ο*, *ει* pa glasniku *ε* **a**jevske vrste, in tako se smatra *ι* kot oslabek iz *ει*; toda v besedah n. pr. *αἰών* iz *αἰFών* aevum *αἰεί* itd. se še kaže dvoglasnik *αι*, ki odgovarja glasniku *α* **a**jevske vrste. V enaki razmeri je menda naš *napajam*: *pojim*: *piti*, če ne primerjamo samo glagola *napajati* in *napojiti*, ampak tudi glagol *piti*; toda navadno nam je *napajam*: *napojim* ono

kar *zbadam*: *zbodem,* t. j. v mislih imamo le razmero med **a** in **o**, in to zato ker nam je **j** soglasnik. Značaj ějev nam jasni tudi lat. **ae**: *rosae* iz *rosai*, *laudem* iz **laudaim*, enako stsl. dvojina *žene* iz **ženai* in stsl. *berěmъ*: got. *bairaima* gr. *φέρομεν*; ě odgovarja dvoglasnikom **oi** in **ai** in nadomestuje tako drugo in tretjo stopnjo ob enem. Ker imamo ě tudi v ajevski vrsti, ter v obče naš ě, oziroma izvirni skupek **ai oi** lehko postane na različen način, tako da se **i** okrepi v **oi ai**, ali tako da na glasnik **a** pristopi **i**, zato je težko našemu ě vsikdar določni izvir prisoditi.

Skupek **oj** se nahaja v korenskih slogih, glasnik ě v korenskih slogih in pregibnih končnicah. V korenskih slogih: *běs* (*vrag*), *běsen*: lit. *baisa strah*: *bojim se* koren *bi-*; *boj*, *uboj*, *oboj* (z deskami): *biti*, *bijem*; *cěl*, *cèliti*, *cělina*, *cělec*: got. *haila*- Heil; *cěna*: lit. *kaina*; *dělo*: lit. *dailê umetnost*; *dětę*: *dojiti nadajati*, tudi *děva děvica*, *děver* je iz tega korena, toda gr. *θῆσθαι τιθήνη*, skr. *dhajati*; *dvoj* gr. *δοιός* skr. *dvaja*; *glěn*; *gněd* Art Trauben mit braunroten Beeren; stsl. *nětiti gnětiti*: prus. *knaistis* požar; *gnoj*: *gnil gniti*; *gnězdo*: *nidus*; *gojiti*: *živ* kor. **gi*; *hlěb*: got. *hlaiba*- Laib; *hlěv*, *pohlěven*: got. *hlija*- Hütte, ags. *hleo* rod. *hleoves*: stnem. *halla* Halle koren *kal*- lat. *celo*, Schmidt Voc. II, 251 primerja *κλίνω*, naša beseda je tedaj iz nemških tal; *nědro*: stsl. *jadro*: *οἶδμα*, *οἶδος* Schwellung; *po-koj*: *po-čijem -čiti*, skr. *kšaja* iz *skaja* Heim *quies*; *kroj krojiti krojač*: *kar- skar-* scheeren (*rezati*); *lěv a o*: *λαιFός*; *loj*: *liti*; *měžiti*, *odsod zažměriti*, stsl. *pomъžariti*: *mъgnǫti migati*; *měh*: skr. *měša* (=*mäiša*) Widder, Vliess; *měniti*, *preměniti*, *preměmba*: lit. *mainas*; *město*: lit. *misti mitau* prebivati, stsl. *mitě mutuo*; *měsiti*, *změs*: *misceo mische*; *mězga*: *megla* iz *mъgla ὀμίχλη*, *mižavo* vreme: *mingere*: *oboj oba*: skr. *ubhaja*; *oje ojice*: *οἴηξ*; *orěh*: prus. *reisis* lit. *rěsutas*: *rěšiti?*; *pěna*: stnem. Feim *spuma*; *pěh* Stößel, *spěh* Fuge (Zusammenschlag), *spehnoti speharati*, stsl. *pěsta* Nabe nsl. *pěst*: *pьhati pinsere*; *pěstovati*, *pěstinja*, *pěsterna*: *pitati* prim. srb. *napisto* sam vas *napital* sem vas; *pojem pěti*: *pi-skati*; *roj*: *riti*; *sěnca*: *osojni*, primeri Schein; *sěno*: lit. *šěnas* Heu: *sijati*, koren *çi-*, izvirno *ski-*; *stojim*: lit. *stojau* iz **stojajāmi*; *svět*: *svitati*; *troj*: skr. *traja*; *věda*, *věm* iz *vědm*: *viděti*; *srětujem srět* iz *sъrětъ*, *obě-*

tujem obět iz *ob-vět*: prus. *wayté* Aussprache, *waitiāt* reden; *po-voj, za-voj, vojka: viti*; *zěló*, odsod *zlo* sehr: lit. *gailus* hud: *geil*, toda *želěti*; *zěh*: *zijati*; *pozoj*: *zijati*.

V pregibnih končnicah: *dvě ženi* stsl. *dvě žene, delavě*; *pri těh, gosěh*, tudi naglašen *krajěh, voděh*; *s těmi, těma*.

III. **u**jevska vrsta.

§. 10. Glasnik **u** je ali izviren, ali je postal kakor nekateri somnijo iz **av : ov : ou : ů : u : y**, ter se na slovanskih tleh še oslabil v **ъ** in v nsl. sopet pomladil v **a** oziroma **e**. Zadnje somnenje obstoji v tem, da bi se na izvirni samoglasnik **a** oklenol soglasnik **v** in iz skupka **av**, oziroma v slabejši obliki **ov** bi postal nov samoglasnik, kakor pred iz **aj oj** — **ě i**, tako tu **ou u** prim. *slava slovim slujem*. Glasnik **u** pa stoji na drugi stopnji, če primerjamo n. pr. besede *dahnoti dehnoti*, t. j. *dъhnǫti* in *dyhati* z besedo *duh*; stopnja **u** stoji pri tvoritvi samostalnikov, **y** pa pri tvoritvi opetovalnikov; **u** je zato v **u**jevski vrsti ona stopnja, na kateri stoji v ijevski vrsti **ě oj** in v **a**jevski vrsti **o**. Kakor si odgovarjata **oj** in **ě**, n. pr. *pojem pěti*, oni pred samoglasniki, ta pred soglasniki stoječ, enako odgovarja glasniku **u** skupek **ov** pred samoglasniki: *snuti snovem*. Pa tudi iz skupka **va vo** postane **u** oziroma **y**, prim. *kvas* in *kysnoti*. Imamo tako na 1. stopnji **ъ** in podaljšek **y**, na 2. stopnji **ov** in **u**, na 3. stopnji **av** in **va**.

1. Stopnja.

a) stsl. **ъ** se pomladi v nsl. v **a** ali **e** ali premine.

Na prvi stopnji **u**jevske vrste stoji v stsl. **ъ**, ki odgovarja kratkemu **u** drugih indo-evropskih jezikov, v nsl. **ъ** celó premine ali se nadomestuje; na zahodu prevaguje **a** na vzhodu **e**, tedaj isti nadomestek, kateri nastopi za **ъ**, ki je oslabljen iz **o**. Nahaja se v korenskih slogih in v besedotvornih končnicah, na koncu besede v nsl. sploh odpade.

V korenskih slogih: *bečela bčela čela*: stsl. *bъčela*: *bučati*; *beděti bděti*: *buditi*; *dahnǫti dehnǫti*: *dyhati duh*; *dhor hor*, stsl. *tъhorъ* Iltis (Stinkender); *dno* iz *dъno*: lit. *dugnas* iz *dubnas*;

ganoti genoti iz **gъbnoti*: *gybati*; *izba* iz *istъba*: stnem. *stubā*; *kehnǫti*: *kyhati*; *knęz* iz *kъnęzь*: stnem. *kuning*; *kesen kasen* ſpät stsl. kъsьnъ; *legáti lagáti*: got. *liugan* lügen; *mešíca*: *muha*; *maknǫti meknǫti po-, pri-, o-*: *-mykati*; *nače*, pri nas *nyčke* Backtrog; *ptica*, stsl. pъtica pъta pъtištь: lit. *putitis* ptič, lat. *putus*, *pullus putillus* (Junger), skr. *putras* sin, primeri *puta*: *putke grebó*, *putav*: ptiči so še *pütari* nicht flügge, ja noch nackt, *pütar* otrok; *rdeč rudeč*, *rja ruja*: *ruda*, *ἐρυθρός ruber*; *rž rženi* kruh stsl. rъžь: lit. *rugīs*; *presmeknǫti* durchschlüpfen: *smuka* Pflugschleife: lit. *smukti* schleifen; *sneha* stsl. snъha: stnem. *snure* skr. *snušā*, krivo je tedaj *sineha* (Schnerin); *strgati strgača*: *strugati* in *στρεύγεσθαι*; *sahnoti sehnoti*: *suh*; *spati* stsl. sъpati: *ὕπνος* lat. *somnus* iz *svap- sup-*, skr. *svapna* Schlaf, pol. *sypiać* spati; *sep* stsl. sъpъ: *sypati*; *trst*, *trstika*: lit. *strustis*; *taknǫti*, *teknǫti*: *-tykati*, *do-*, *na-*, *s-*; *tešč*, na *tešče*: lit. *tuščas*, skr. *tucchja*; *zel zla zlo zlega* stsl. zъlъ böse: skr. *guratē pessumdari* ali *guru gravis*; *zvati* iz *zъvati zovem*: skr. *hu-* klicati.

Oblika ***trъt**, t. j. če po rъ iz **ru** sledi soglasnik, daje tudi tukaj **trt**, a samo **trt**, zato imamo: *bolha* iz **blha* stsl. blъha: lit. *blusa*: Floh; *brnja* alter Kittel stsl. *brъnija lorica*: stnem. *brunja*; *brv*, *obrv*: *ὀφρύς* skr. *bhrū* Braue; *drgati* zittern: lit. *drugis* trešljika; *krhnoti*, *krhelj*, *krhljanka*: *kruh* izvirno kos (namreč kruha), prim. *hlěb* in Laib, tudi Zucker pers. schakar skr. *çarkarâ* pomeni izvirno kos, zrno; *krv*: prus. *krawia*; *polt (koža)* stsl. plъtь meso: lotv. *pluta*; *rdeč*; *rž*; *strgati*.

Govor pa še gre dalje, tako da se tudi **u y** včasih ravnata kakor ъ: *strniči* iz *stryniči*; *strpjen* iz *strupjen* na Gorenskem: *drgoč* na Štirskem iz *drugoč*; *lbljana* iz *ljubljana* na Gorenjskem. Tako tudi *bъlí*, *bъk*, *mъdíti* na zahodu, na vzhodu le *byli*, *byk*, *muditi*.

V besedotvornih končnicah: *pěsek*: skr. *pāsuka*; *nohet* prus. *nagutis*; *lehek*: *ἐλαχύς*; primeri tudi *globok* in *γλαφυρός*, *rysok* in got. *auhu-ma*; *pletši* iz *pletъši*, *byvši* iz *byvъši* itd.

b) y, stsl. imenovan jery.

Glasnik **y**, stsl. ꙑ, se imenuje z drugim slogom imena **jery**, z drugim slogom zato, ker v začetku sloga poprek ne

stoji, katero lastnost imata tudi stsl. ъ in ь. Govori se y v poljskem, ruskem in deloma v českem, a tudi naši štirski Goričani govorijo: *beüli* ali morda *böüli böüli* smo, t. j. *byli* smo, izgovarjajo y debelo; v brižinskih spomenikih (iz 10. stoletja) se piše y kot u, ui, ugi t. j. uji, eu in i.

Glasnik y odgovarja dolgemu ū skr. in lat. jezika n. pr. *dym* skr. *dhūma* lat. *fūmus* *θυμός*, stnem. *tuom* (Dampf); če grški *υ* dendenes pravilno izgovarjamo, onda je imel grški jezik u drugih jezikov povišan, kajti grški *υ* izgovarjamo ü; pa tudi latinski *sub-fîmen sub-fîre*: *fūmus* in *fio* (φύω): *fui* kaže ujevo povišanje; mogoče je zato, da je to ujevo povišanje v y prišlo ob svoji dobi na isti način, kakor se dendenes naš u, ki je postal iz ou, pretvarja iz u v ü t. j. ui in i, primeri *ljudje*: *lüdjé*: *lidjé*, *z lidmí*, *komu*: *kómi*.

Dendenes nastopi y iz ъ pri tvoritvi opetovalnikov n. p. *dahnem dehnem* t. j. *dъhnem* in *dyham* t. j. **dъıham*; pa tudi tu vsikdar opetovalnikovemu y ne odgovarja ъ dovršnega glagola, n. pr. *kydati* in *kynoti*, *kysati* in *kysnoti*; vzrok, zakaj se tu y ně oslabil v ъ, oziroma vzrok, zakaj je oslabljenje izostalo, ně jasen; slična prikazen je *syrov* in *surov*, *pyhati puhati*, *slyšati poslušati posluhnǫti*; izredne prikazni so navadno ostanki starejše ali proizvodi mlajše dobe, ob kateri pri tvoritvi dotične besede dotično glasniško pravilo še ně bilo ali ně več bilo živo in občutjeno.

Glasnik y se nahaja v korenskih slogih, besedotvornih in pregibnih končnicah.

V korenskih slogih: *brysati*: *brus, brusiti*; *byti, byvati, prebyvati, byl, -i, bylka, bylje*: lit. *buti*, φύω *fui fio bi-n*; *byk*: *bučati*; *byster*: lit. *budrus*: *bъděti, buditi*; *četyrije*: lit. *keturi*, skr. *čaturas*; *dyhati, nadyha*: *duh*; *dym*: *fūmus*; *dynja*; *gryzem*; *-gynǫti, z-, po-, pogybel*: *gubiti, po-, z-, zguba*; *gybati, gybanca, ugybača*; *gyzda*; *hyrati*; *hyter, hytiti*: *hvatiti*; *hyša hyža*: got. *hūsa* Haus; *kryti, po-, s-, pokryva*: *krov, pokrov*; *kymati* stsl. *kyvati kyti*; *kyj, kyjec* dendenes *kic*: *kujem*; *kydati, pre-, prekynoti*; *kyhati*; *kyla, kylav*; *kypěti*: skr. *kupjati*; *kysati, kysnoti*: *kvas*; *kyta*; *lykati, lyka, lyčje*; *lystanjek*; *lysa, lysast*; *myti myvati (mujti, mujvati =? umyti umyvati)*; *mykati umykavati (prediro)*;

mysati se: stnem. *mūzōn* maußern; *mysel* stsl. *myslь* iz *myd-tlь*: lit. *mustis*; *myš*: *mus* μῦς stnem. *mūs* Maus skr. *mūš*: primeri tudi *myšica* in *musculus*; *plytev*, *vplyv*, *plyn*: stsl. *plyvati*, *plav plavati*; *pyhati*: *napuh*; *pyrnica* stsl. *pyro* Quecke: πυρός Weizen; *za-pyriti se* erröten, *pyrh* Osterei: πῦρ: *perina*; *pytati* fragen; *ryti*, *ryl*, *rylec* Rüssel, *rylček* Milchzahn, *ryvač* Hauzahn, *obryvati* mit Händen jäten: *ruti rovati*; *ryba*; *rygati ryga se mi*: ἐρεύγεσθαι: *ryzavica* Sodbrennen; *rys* Luchs; stsl. *skytati*: *na sküto iti*, *tič se je mladim odsküti*l; *slyšati*: *slušati poslušati*, *sluti*, *sluje* = *slovi*; *stryc* iz *stryjec*; *syn*: lit. *sūnus* skr. *sūnu* got. *sunu-* Sohn; *syr*, *syrišče*, *syrotka*; *sysati*; *-tykati*, *za-*, *spod-*, *na-*, *zatyka*, *otyka*; *tylnik*, *zatylnik*, stsl. *tylъ*; *tysǫč*: tausend, koren **tys-*: *tu-* schwellen; *vy-*: *vygred*; *vydra*, lit. skr. *udra*; *obyčaj*: *uk*, *učiti*; *vymę* iz **vydmę*: οὖθαρ skr. *ūdhan uber* Euter; *vysok*: lit. *aukštas* iz *aušas*; *vyžel*, stsl. *vyžьlъ* Wachtelhund; *zybati*; *zyvati*, *po-*, *pri-*, *do-*, koren *zu-* skr. *hu-*.

V besedotvornih priponkah: *kry* rod. *krvi* iz *krъvi*; *měhyr*; *sekyra*; *mogyla* in popačeno *gomyla*; *mlyn*; *knęgynja*; *pastyr*; *kopyto*; *vladyka*; *język*; *cělyvati* itd.

V pregibnih končnicah: *z raby*; *my*, *vy*; *dobrym*, *dobrymi*, *dobryma*, *dobryh*; *ky* iz **kъ-i*; *slovensky*; množinski tožilnik v ostankih: *dary*, *syny*, *lasy*, itd.

2. *Stopnja.*

§. 11. Na drugi stopnji **u**jevske vrste sta **u** in **ov**; **u** se v stsl. imenuje *ukъ*. Če gremo pri razlaganju samoglasnikov po stopnjah navzdol, ter nastavimo vrstico **u y ъ**: *duh dyha dъhne*, onda je težko razložiti zvezo med **u** in **y**; kajti po jezikoslovni zgodovini sta oba glasa **u** in **y** dolžini in ně videti vzroka, zakaj bi na **u** bil še pridjan **i**, še menj pa, zakaj in kako bi ta podaljšek bil na nižji stopnji mesto na višji. Če pa gremo po stopnjah navzgor, ter nastavimo vrstico **ъ y u**: *dъhne dyha duh*, onda sicer pridemo pri razlaganju od **ъ** do **y**, če res **y** postane iz **ъi**, ter se na tak način opetovalniki in vse na tej stopnji stoječe tvoritve vršijo s pomočjo pristopivšega **i**, tako *pletem* in *plětam* iz **pleitam*, tako *svъnem*

in *svitam* iz **svьitam*, tako konečno *dъhnem* in *dyham*, ali kako dalje pridemo od **y** do **u**? Odgovor se glasi: s pomočjo samoglasnika ajevske vrste, ki se postavi pred kratki **ŭ** prve stopnje; oba glasnika se združita ter data skupek **ov** ali stsl. **oy**, čes. **ou** naš **u**. Skr. ima na tej stopnji **au**, ki je zaznamovan kot ō, grščina ima mesto *ου* tukaj le *ευ*, če si res glagoli n. pr. *βασιλεύω* in naši n. pr. *kmetujem* odgovarjajo; v obče grščina na stopnji *ευ* ostane in tvoritve *σπουδή: σπεύδω* in *εἰλήλουθα* zraven *εἰλήλυθα* so posamezne. Slovanski jeziki se ogibljejo dvoglasov (diphthong), iz tega se razjasni, kako je prišlo, da skupku **ov** pred samoglasniki odgovarja pred soglasniki **u** iz **ou**. Kakor tedaj odgovarjajo grškim glasnikom *ε ει ευ* ajevske ijevske ujevske vrste na drugi stopnji glasniki *ο οι ου*, n. pr. *τρέφω λείπω ἐλευδ-* (*ἐλεύσομαι*) v perfektu *τέτροφα λέλοιπα εἰλήλουθα*, enako odgovarjajo našemu **e i y** prve stopnje na drugi stopnji **o**, **oj** in **ě**, **ov** in **u**; pri tem pa je pomniti, da le v ajevski vrsti odgovarja glasniku **e** neposredno glasnik **o**; v ijevski in ujevski vrsti pa si imamo podstaviti *ĭ in *ŭ, ki odgovarjata istim kratkim glasnikom drugih indo-evropskih jezikov; iz *ĭ in *ŭ so se razvili vsi trije sosedni glasi, prvič dotični oslabljeni, drugič dotični podaljšani, tretjič dotični okrepljeni glasnik iste vrste. Pristavljena lestvica naj to razmero razjasni, srednja vrstica naj bo podstavna, gornja naj kaže okrepek, spodnja oslabek, na srednji so dolžine z dvopičjem ločene od dotičnih kratkih glasnikov:

o	oj, ě	ov, u
e : ě	*ĭ : ī	*ŭ : ȳ
ь	ь	ъ

Na ta način pa je tudi mogoče razumeti, kako je prišlo, da se je naš glasnik **y** razvil različno od drugih indo-evropskih jezikov razun grškega, kder se n. pr. *φύω* razlaga enako iz *φυίω* Curtius Verbum I. 211, primeri tudi nemški Umlaut; na ta način pa pridemo tudi po stopnji navzdol do razlage vseh dotičnih glasnikov.

Skupek **ov** in glasnik **u** si odgovarjata v besedah *slovo* in *slujem*, *snov* in *snujem*, *kov* in *kujem*, *rjovem* in *rjuti*; nedoločnikom *sluti*, **snuti*, **kuti*, *rjuti*, **pluti* je pripadal izvirno sedanjik **slovem* **snovem*, *kovem*, *plovem*, ki se v stsl. nahaja slovą, kovą, rjovą, plovą, ali dendenes prevaguje tudi v sedanjiku **u**: *kujem*, *rjujem*, *plujem*.

Ov oziroma **u** se nahajata v korenskih slogih, besedotvornih in pregibnih končnicah. V korenskih slogih: *buditi*: skr. *bhōdhati* erwachen *πεύθομαι* erkunden got. *biudan* bieten (wissen lassen); *bljujem; brus*: *brysati*; *bučati*; *bujno*: *bühno rase* (*bujehno?*) üppig: *bu- byti*; *bukva*: got. *bōcā* Buche, v množini *bukve* Buch: *φηγός* fagus, na naših besedah ovaja **k**, da sta tujki; *burja*: skr. *bhurati*, lat. furit, *πορφύρει* ima podvojeno obliko *πορ-φυρ-*; *ču-ti*: lit. *kav-óti* lat. caveo *κοϝέω*; *drug*: lit. *draugas*; *duh duša*: lit. *dausas*: *dyje* = *dyši*, *θύω suf-fio*; *duplo* Hölung; *glup*: *gluh*; *glūma* Scherz: lit. *glau-das* Spiel; *gnus*; *gov-ędo* Rind (brüllendes): Kuh, *βοῦς*, *bos*, **b** : **g** kakor **p** : **k** za gr. in lat., kor. *gu-tönen*, odsod tudi govor; *govno*; *govnjač*; *gruda*: stnem. *grioz* Grieß; *grusti se mi* ekelt mir: lit. *grausti*; *gubiti*, *po- iz-*: *pogynoti*; *guba, v dve gubě se drži*: *gyba, na koliko gyb pleteš*; *gumno*, tudi *gumlja*; *hud*, pri nas *hujd* kakor *vujpati*, sicer pa *güla müha*; *huliti se*, *podhuljen hodi* trotzig sein: *hula* Bug, *prihuljen* vorwärts gebeugt, *potuliti* iz *podhuliti se* sich ducken; *uže vže že*, *u-*: lat. jam got. *ju* iz *am*, *an* zaimenskega debla, prim. nem. ander; *jug* Jaug: lit. *užu vihram*; *juha jus*; *južina* Jause (Mittagsessen): *jug*; *junec*, *junak*, *inoš* (*ju* : *i*) stsl. junъ: skr. *juvan*; *ključ*, *kljuka*: skr. *kruñčati* krümmen; *kljukati* klopfen; *klju-n*: *kljujem*; *krov*, *pokrov*: *kryti*; *kruh* Brocken (Brot): lit. *kriuša* Hagel; *kujati se* schmollen, einen Vertrag rückgängig zu machen suchen: *kuditi* tadeln kakor *kesati se*; *kuga*, *kužen*, *okužiti*; *kujem kovati*: haue; *kukavica*; *kuka* Hacken; *kuna*, *kunica*; *kupiti*: got. *kaupōn* kaufen; *kup* Haufe: *kypěti* hupfen, prim. *collis*: *cello*; *kupa*, *kupica*; *kuret* Frosch; *ku-ra*; *kuriti*, *kurež*; *kusiti*, *po-*, *s-*, *pos-*: got. *kausjan*, *γεύεσθαι gustare* kiesen kosten, **k** tedaj priča izposojenje; *ljub*, *ljubiti*, *ob-*, *po-*: lit. *laupsê hvala*, *lubet*, lieb; *lub* Bast: *lupiti*; *lučiti*, pri nas *lučati* werfen: stsl. polączíti erlangen, primeri hrv. *hytiti* werfen in *hvatiti* ergreifen; *luč*, *lukati*, *luknja*: *lux* Licht *λεύσσω* iz

λευκ-ιω gledam; *lud, ludast* töricht: as. *luttic* stnem. *lützel mal, a, o*; *ljudije* stsl. ljudъ: Leute, koren *rudh-*: *ardh-*, iz katerega je tudi *rod narod*; *ljut* grimmig lit. *lutis burja λύσσα* iz *λυτ-ja* Grimm; *lov, loviti:* got. *lau-na* Lohn, *lu-crum*; *lug*: Lauge; *luk*: Lauch; *luna* lat. luna iz *lukna; *lu-nj* Geier*: lov*; *lunek lunjek*: stnem. *lun* Lünse; *lupiti*, pri nas *lupati, olup, lupina, lupež*: stnem. *louft orehova lupina*, skr. *lōpa lupanje*; *lusk, olusk, luskyna, luščina, luščiti*, tudi *luskati* in *lusnoti* knacke in schnalze, iz korena *lu- löse*, kakor *lu-p, lu-b, lov*; *muditi, muden*; *muha musca*; *mula krava brez rog, omuliti* abstumpfen; *nov, novus, νέϝος*, neu, skr. lit. *navas*: stsl. nyně nunc; *nuditi, po-*: nem. Not, *nudati* stoßen; *nurati*: *kaj pa nüraš* was tändelst du, hältst dich auf: stsl. pro-nuriti; *ov, a, o*, stper. *ava*; *ovca, oven*, lat. ovis, skr. *avi*; *oves* lat. avena iz **avesna*; *pljunem, pljujem, pljuvam*: lit. *spjauti* speien, lotv. *spl'auju*, l je tedaj vrinek; *pluti*: *podpluta kri, plov, plavati* itd. lit. *plauti*; *puhati, napuh, puhel, puh*: *püho zrno (*ne *črstvo), puh* Schwall, Mundmehl, *puhteti, puhek* itd.: *pyhati; puliti* ausraufen; *rjovem rjuti, rjověti*, lat. ru-g-ire; *ruda*: lit. *rauda* rothe Farbe; *ru-na* stsl. runo Vließ, kor. *ru-* reißen; *rupa, rupast*: skr. *rōpa luknja*; *ruti, 'rujem, rov*: *ryti*; *sluti, slujem, ga imam na slutu*: *slověti slovim*, skr. *çravas gloria, slovo, κλέϝος κλύω*, tudi *slu-h, slu-ga služim*; *slug polž brez hiše*; *smuka smukati*: *presmeknoti* iz *-smъknǫti*; *snujem snovati*, v Benečanskem: *snuti*; *snubiti, snubok*; *stru-ga, o-strov*, stnem. *strou-m* Strom, koren *sru-*, skr. *sravati ῥέϝω*; *strugati strgača pri-strgati*: *στρεύγομαι*; *struna*: stnem. *stroum* Strick; *strup* Gift: stsl. *strupъ rana*; *strusast* mit langen Borsten; *ostud, studenec*: *styd-*; *suh, sušiti, po-, za-*: *sъhnǫti, u-*; *sunǫti, suvati, sulica*: lit. *šauti streliti*; *sukati, sukno, suknja*; *šupel* hohl; *ščuti podščuti (psa)*: *ščuvati* hetzen; *tuj* stsl. tuždъ: got. *thiudā* deutsch, prim. *ljudski = tuj*; *šum, šumeti*; *trud* got. *thriutan* ver-drießen; *trup* Stamm, *truplo*, prus. *trupis* Klotz, litv. *trupêti* bröckeln; *tuča, tučen, tučija, potučiti se*; *o-trov*: *truti = trěti*; stsl. *tuhnǫti*: *stuhněl, stuhneti*: *trava stuhni pod brvnom, ?potuha, potuhnǫti se*; *tule mn. = otre predivo, ki se pri omikavanju stuli?*: *tuliti, stuliti se, tulje, tulava, otrěva srajca; tul* Köcher; u predponka n. pr. *umyti* (pri nas *mujti* kakor *ubiti bujti, mujsel 'meti = v myslih imeti)*: skr.

ava lat. au-fero; *uho*: lit. *ausis* lat. auris got. *ausan* Ohr; *ujec*, *ujna*: prus. *awis* lat. avunculus; *uk*, *učiti*, *na-*, *pod-*: lit. *jaukinti navaditi*; *ul*: lit. *aulis ulnjak*; *ul* Geschwür; *ulica*; *um*: skr. *av-*, *ἀϝίω* merke; *ureh urha mala rjava žaba* (:? pri nas *rojhten)*; *usnja*, *usnje*, *usno*, stsl. usma usmъ, *usnjar*: *vas-* lat. ves-tis; *usta*: prus. *austo*, skr. *ōšṭha ustnica*; *-uti*, *ob-*, *iz-*, *obuvati*, *obuvalo*, *obutalo*: lit. *auti obuti* lat. ind-uo, ex-uo; *utro* iz *ustro*: lotv. *austra* lit. *aušra*, skr. *vās-ara den ἠ-μαρ* iz *Fισ-μαρ*, koren *vas- svitati se*; *uzda*; *zovem zvati iz* zъvati, *ozov*, *pozvati*, *pozyvati*, koren *ghu-* skr. *hu- havate zove* zend. *zavaiti*, obliki *zov-e-m* bi odgovarjal nedoločnik **zu-ti*, morda je enako okrepčan *zvati* proti *zovem*, kakor *brati*: *berem*, *klati*: *koljem*; *zubelj* Flamme; *žuh*: strnem. *ge-suoch obresti*; *župan*, *župa soseska*; *žužel*, *žuželka*.

V besedotvornih priponkah: *osebujni*; *češulja*; *begun*; *čeljust*; *pastuh (žrebec)*; *kreljut (perot)*; *vrzukati vrzelj odpirati in zapirati*; *vrhunec*; *gorjup*: *gorjupa jed*; *kupujem*; *kupuvati* zraven *kupovati*; *adamov*, *a*, *o*.

V pregibnih končnicah: dajalniki *tomu*, *temu*, *rabu*, *sinovi* in *sin-ov-u*, enako *domovi* in *domov domu*; rodilniki *gradú*, *klasú*, *do sega malu*, *medú*, *mostú*, *rodú*, *spolú*, *stanú*, *strahú*, *sinú*, *volú*, *možú*, *tatú*; mestnik *pri rabu*, *sinu*; rodilnik množinski *rabov*, dvojinski *naju vaju*; imenovalnik množinski *kralovje*, *sinovje*, *tatovje*; tožilnik *tatove*.

Ov se je v novejši dobi dalje razširil, nego je po izviru opravičen; opravičen je n. pr. v dajalniku jedninskem **u**jevske sklanjatve *sinovi*, *domovi*, kajti na deblo *sinu domu* se pritika glasnik **i**, to daje *sinovi* skr. *sūnavē*, enako množinski rodilnik *sinov* stsl. synovъ, in stsl. imenovalnik synove skr. *sūnávas*; toda neopravičen je n. pr. tožilnik množinski *sinove*, stsl. syny, got. in ob onem podstavna oblika *sunu-ns*, lit. *sūnù-s*. V navedenih opravičenih oblikah ima **ov** enako svoje mesto, kakor v korenskih slogih n. pr. v besedi *slovo*: *slu-ti*, ali *plov*: *plu-ti*. Neopravičena ali recimo neorganična **ovovska** razširjatev novejše dobe pa ně samo v sklanjatvi, kder se **ov** širi v **a**jevsko možko in srednjo sklanjatev, ampak tudi v besedotvoritvi, kder se pred samoglasniško začetimi priponkami na deblo

obesi in tako ne samo ujevska nego tudi ajevska debla podaljšuje; tako imamo *sadovje* zraven sadje, enako *bregovje, pečovje, valovje, cvetovje*: *cvetúlje* (v Gorici), *grozdovje*; *domovina, irhovina, kumovina, mlezovina povrtovina* Gartengras, *robkovina, oblakovina zelena orehova luščina, svibovina, starjevina*; *miroven, medloven*: *medlovnost, gradovena vrata, sadoveno drevje, spoloven* halb neu, *stoveni (satovni) med*; *rasovnik* Haarteppich; *vedovin* Zauberer, *duhovin* Dämon; *strupovit, tekovit* gedeihlich ausgiebig; *stanoviten*; *bratovski, fantovska, kraljevski, oslovski*; *vdomoviti, vmiroviti se, poloviti razpoloviti, ostrupoviti, valoviti*: *voda valovi* wirft Wellen; *motovilo* iz **motoviti*.

3. *Stopnja.*

§. 12. **Av, va** je v nekaterih oblikah tretja stopnja ujevske vrste, primeri: *slava slovim slujem*; *kvas*: *kysati*; *otava* Grummet, *otaviti* erfrischen: *tu-* schwellen, stärken; *iz-baviti*: *prebyti*; *hvatiti*: *hytiti*; *plaviti, plavati plavut*: *plov*: *pluti*; *traviti, travilo* Gift: *trovati, trov otrov*: *truti*; *davi* stsl. davě primerja Fick ig. W. skr. *dav-ijaṁs, dav-išta dalje najdalje* in grš. *δoFάν δήν dolgo*, koren *du-*; *glavnja.*

II. Poglavje.

Samoglasnikom skupne prikazni.

§. 13. Razun stopnjevanja in podaljšanja, oziroma kračenja, o čemur je bil govor pri ajevski ijevski in ujevski vrsti in kar je vsem samoglasnikom obče, imamo še nekatere druge vsem samoglasnikom skupne prikazni.

1. Zev (Hiatus).

Sred besede se dotikata samoglasnika le v nekaterih sostavljenih in tujih besedah, n. pr. *mnogoučen, priobčiti, Galilee, Alfeov, Cebedeov.* V obče se pa zev odstranjuje, tako namreč:

a) vriva se soglasnik **j**, n. pr. *bajati* iz *ba-j-ati* prim. *ba-sen* lat. fa-ma, *da-jati*, *gra-jati*, *kra-jati*, *sě-jati*; *dijak*: *διάκονος*, *marija*: *maria*, *ubi-j-ati*; enako razlaga Miklošič oblike *dě-j-e-m*, *pi-j-e-m*, *zna-j-e-m*, *kupu-j-e-m*; v teh oblikah nahajajo drugi priponko je, ter delijo *dě-je-m*, *znaje-m*, *kupu-je-m*; v oblikah *bijem*, *pijem*, v stsl. tudi bьją stavijo **ьj** oziroma **ij** k korenu deleči *bij-em*, bьj-ą, misleči, da je **i** raztegnen v **ij** oziroma **ьj**; glede prikazni primeri gr. *σοφία*, lat. eo iens euntis, kar se je izvirno bralo brž ko ne tudi *σοφιjα*, *ejo ijens ejuntis*; le tako se umeje v zadnji besedi menjava med **i** in **e** (= **ej** iz korena **i**). Tudi med besedami se zev odstranjuje: *spuhnul vetrek*, *jodnesel* (= *i odnesel*) *ga* (*venček*).

b) vriva se soglasnik **v**, n. pr. *dobyvati* iz *doby-v-ati*: *dobyti*, *pokryvati*: *pokryti*, *suvati*: *suti*, *izuvati obuvati*: *izuti*, *obuti*; enako tudi: *zdolbavati*, *pridušavati se*, *zgolčavati si*, *krščavati*, *lukavati*: *lukati* gucken, *namigavati*, *napuhavati se*; *oděvati*, *omedlěvati žděvati* säumen: *žděti ždim*, *omęvati*: *omęti manem menem*; primeri *plěvem* in *plějem*, nedoločnik obema *plěti*; *prevor* Brachacker in otsod *prevoriti* brachen; primeri na dalje *pivola* in *pijavica*; *delavec*, *trupavica*, *plevač*, *gostosěvci*, *posěvki* Kleien, *število*, *začevši*: *začęti*; enako je postal *ivan*: *ioannes*; *rokovet* iz *roko-v-ętь*; iz korena *zŭ*- postane *zov-e-m* in *zvati* stsl. zъ-v-ati ali morda zъv-ati; enako *kry krvi* iz stsl. krъ-v-i ali krъv-i, če se je y raztegnol v **ъv**, enako *krven krv* itd. Kakor *oděvati* in *stajati*, so postali tudi samostalniki čes. *oděv* iz o-dě-v-ъ in sta-j-a, t. j. s priponko ъ oziroma a, in **v j** sta vrinena v odstranjenje zeva; tako so tvoritve *oděv* in *oděvati* *staja* in *stajati* na enak način postale iz prvotnih glagolov; drugi vender somnijo, da so dotični samostalniki postali iz izvodnih glagolov *staja* iz *stajati*, *oděv* iz *oděvati*. Nekateri zopet delijo *sta-ja odě-vъ*, misleči, da sta **-ja -vъ** priponki, ter sodijo, da so enake tvoritve bile povod, če se po njih **v** ali **j** v obče vriva med deblo in priponko, ki se na samoglasnik končuje oziroma ž njim začenja.

c) v besedi *medved* stsl. medvědь stoji v mesto izvirnega ъ iz u: medъ je gr. *μέθυ*, drugi del besede je ědь v pomenu *jedec*, *medved* je **medu-jedec*; enako je tvorjen prilog *medven* zraven *meden*; enako je postala beseda *ledvica* zraven *ledica*.

d) vriva se n, n. pr. *iti*: *sniti, vniti*; *jesti*: *snesti*, r. sъěstь, koren *ěd-*; *jęti*: *snęti posnęti posněmati*: stsl. sъnęti, sъnimati; *objęti* r. obnjatь; *vnęti vněmati, vnamem vněmam* entzünde, *zanęti zanamem* entzünde; *noter*: ątrь, *nědra*: *jadro*; *onuča, vnuča*: vъ-n-u-tja; *le nun* iz *le un*; *njuhati*: *ǫhati*; *do njega*: *jega, k njemu*: *jemu, pri njem* itd., iz tega so nastale oblike *njega njemu njem* itd.; pravilo pri zaimenu je: če stoji zaime za jednosložnim predlogom, dobi navadno zaime predstavljen n.

O tem vrinenem n nekateri sodé, da je spadal izvirno k dotičnemu predlogu, ter primerjajo stsl. sъ in są iz *san: prus. *sen*, lit. *san*, skr. *sam*, gr. *ἅμα*; enako v stsl. vъ in vą iz *v-an: skr. *an-tar*, gr. *ἐν*, lat. nem. in; *k*, stsl. kъ: *cum ξύν (ξυνός = κοινός) σύν*. Po tem mnenju bi potem imeli deliti stsl. sъn-ěsti, sъn-ęti, on-u-ča vъn-u-ča, kъn-jemu; po teh slikah bi se razvili na dalje ostali slučaji; toda tudi v drugih jezikih, prim. gr. *ν ἐφελκυστικόν* ali skr. *anusvâras*, stoji n, o čemur něma druge razlage nego da služi v odstranjenje zeva.

2. Prilikovanje (Assimilation) in krčenje (Contraction).

§. 14. V prilikovanju se samoglasnik samoglasniku v glasu bliža, ter postane drugemu enak. Sapni soglasnik, ki je oba samoglasnika ločil, izpade in priličena samoglasnika se skrčita v en samoglasnik, tako:

aje : aa : a, n. p. *dělajemь dělam iz *delaam, enako imam in drugi glagoli V. 1.

ěje : ěě : ě, n. pr. iz **želějemь*: *želěm, bělěm blęděm* itd. na slov. Hrvatskem; dendenes se je sicer v obče pri glagolih III. 2 ě spremenil v i : *želim;* tako tedaj tudi v primerniku: *imenitněši* in *imenitniši* iz **imenitněješi* **imenitnějьši* iz podstavne oblike **imenitně-jasja*;

oja : aa : a, n. pr. *gospoja gospa, stojim,* stsl. stojati nsl. *stati, pojās* in *pās,* enako *bojim bati se, svak;*

ojǫ : ǫǫ : ǫ oziroma na hrv. u, n. pr. *mojǫ* se glasi na slov. Hrvatskem *mu,* enako *tvu, ku*;

oje : ee : e, n. pr. v briž. spom. se bere 1. mesto *moje* t. j. jedninski srednji imenovalnik: *me,* enako *tve sve*; hrv. *ke;* na Koroškem še dendenes *dobre*: *to dobre* za stsl. *dobroje* das Gute; denešnji *dobro* je imenska oblika srednjega spola.

2. mesto *mojega* t. j. rodilnik možki in srednji jedninski: *mega*; tako tedaj je tudi naša oblika *dobrega* postala iz *dobro-jega*; na vzhodu se govori *dobroga* iz *dobró-jega,* kakor na hrvatskem; vsled naglasa se je različenje izvršilo v *dobrega* in *dobroga*; Rezianci govorijo: *mīha* (*mojega: moega*: *meega: mĕga*;

3. mesto *mojemu* t. j. dajalnik možki in srednji jedninski: *memu, svetemu, dobremu* iz istega vzroka iz *dobro-jému*; na vzhodu *momu, tvomu, svomu, dobromu* iz *dobró-jemu*;

4. tako je tudi mestnik jedninski možkega in srednjega spola *dobrem* postal iz *dobro-jem*; Rezianska oblika *mīm* kakor gore *mīha*; različne so hrvatske oblike *mem tvem svem,* kajti po rodilniku in dajalniku *moga momu* bi se pričakovalo *mom*;

oję : ęę : ę, n. pr. mesto *moję,* t. j. ženski jedninski rodilnik, ž. mn. imen. in tož., in možki množinski tožilnik: *mę tvę svę*; tako tudi *gospę* iz *gospoję* jed. rod., mn. imen. in tož.

oji se v narečju krči v i, n. pr. hrvatski mož. mn. imen. *tvi svi* iz *tvoji svoji,* isto tako žen. jed. dajalnik in mestnik; nahaja pa se tudi *ke, sve*: *na sve vune bele*: *Nebeški pastir pogubljenu ovcu išče* 1795 v Ptuju; na Rezianskem i: *mī*: *mojej* kakor *mīm*: *mojem*; sred besede se krči **oji** v **ej** in **e**: *mejh mejmi* confessio gen. iz 15. stoletja; *mem tvem svem, meh tveh sveh, memi tvemi svemi* na hrvatskem.

Sem spadajo tudi priličenja in skrčenja: *nečem* na zahodu *nočem* iz *ne hočem*; *někto* iz *ne vě kdo*, enako *někaj* iz *ne vě kaj*, *dokaj* iz *kdo vě kaj*. Tako tudi *pridem* iz *pri-idem*, *primem* iz *pri-jьmem (jamem)*, *něsem* stsl. něsmь iz *ne* jesmь; enako *němam*, *prěmlji* štirsk. m. *prějěmlji* in *prejimlji*: *toga ne prěmlji*; tudi *grem* iz *gredem* stsl. grędą, *grejo* iz *grędeję*, hrv. *gospon* iz *gospodin*, *en* iz *jeden*; *zdenec* iz *studenec*, *glej* iz *gledi*, *zděla* iz *skeděla*: stsl. skądělъ, *bō*: *bōde*.

K prilikovanju se štejejo tudi nekatere prikazni, v katerih se samoglasnik bliža predstoječemu ali sledečemu soglasniku, tako n. pr. se spremenja **jo** v **je**, t. j. **o** po nebnikih in po sičniku **c** v **e**: *moj moja moje*, a *dober dobra dobro*, zato *veselje, bojem*: *rabom*, *bojev*: *rabov*, *bojevati*: *kmetovati*; tako *mečem križem tovarišem*, *srce*: *delo*; vender se čuje tudi *srcom hudičov bičovje*, toda nikdar **veseljo*. Tako se razjasni v priličenju tudi izgovor *pejd* na zahodu: *pojd'*; na južnem zahodu se **ja** glasi **je** n. pr. *preganjejo*: *preganjajo*, *iz kraje*: *iz kraja*, *od gospodarje*: *od gospodarja*, *žerka jed*: *žarka jed*, *golobinjek*: na vzhodu *goljobinjak*; tudi prednji **a** se glasi **e**, n. pr. *igrej*: *igraj*. Primeri na dalje sledeče izgovarjanje: na zahodu *gobov*: *gobav*, *delovic*: *delavec*, *proŭ*: *prav*, *trgwoŭ*: *triglav*; *žetov*: *žetev*, *molitov*: *molitev*; *dovjati*: *divjati*; na Gorenjskem *sunjak*: *svinjak*; *strašu*: *strašil*; *jubu*: *ljubil*; na Ben. *stuoru*: *storil*; na Ogrskem *pravo*: *pravil*; na Štirskem: *strašio*, *strašia*, *straša*; *šel* se glasi: *šeŭ*, *šaŭ*, *šo*, *šu*. Na Rezianskem konečno imajo tudi neko posebno prikazen v izgovarjanju, da samoglasnik nenaglašenega sloga prilikujejo samoglasniku naglašenega sloga (Vocalharmonie), n. pr. *kozà közœ̀*, *srœbrö̀ srabrà*.

3. Izpad samoglasnikov.

§. 15. V nekaterih slučajih samoglasnik izpade; tako na pr. se govori mesto *imam*: *mam*, *inači*: *nači*, *vinoraz*: *vnoraz*, *noraz*, *izkušen*: *skušen*, *ubog*: *bog božec boren*; pokrajšane oblike so n. pr. *ga*: *jega*, *mu*: *jemu*, *golobje*: *golobije*, *varte se*: *varujte se*, tudi *vari se*: *varuj se* na vzhodu. Vrivajo se pa samoglasniki v oblikah: *dober*, *rekel*, *topel*, itd. prim. stsl. dobrъ.

4. Samoglasniki ob začetku.

§. 16. Ob začetku besede se samoglasnikom rad predstavlja: a) ustni sapnik **v**, n. pr. *vǫznoti*, *vǫza*, *vǫže*, *vęžem* prim. gr. *ἄγχω* lat. ango nem. eng; *voger*: *oger* Ungar, na vzhodu tudi **vu** za **v** in **u**: *vu žari sunca*, *vujti*: *uiti*, *vud*: *ud*, *vulica*: *ulica* itd.;

b) nebni sapnik **j**, n. pr. *jáblan* zraven *áblan*, *jajca* zraven *ajca*, *japno* v Gorici zraven *vapno* na vzhodu: *apno*, *jenkrat* na Dolenskem: *enkrat*, *jīhla* na Rez.: *igla*, *jihrat*: *igrat*; *jemám* v Gorici: *imam*;

c) v nekaterih besedah nahajamo tudi predglasni **g**: *gǭž gǫžvica vezalo, ki veže ročnik in cepec, pa tudi pri lesi*; *gǫsenica* in *vǫsenica* tudi *ǫsenica* iz *ǫs vǫs* = *kosmatinja*; primeri na Gorenjskem *gun guna* t. j. *on ona*.

5. Dvoglasov (diphthong) se ogibljemo.

§. 17. Zato govorimo *Pavel*: *Paul*, *Lovrenc*: *Laurenz*, *lavdica*: *alauda*, *kreda*: Kreide, *mavelj*: Maul, *mavra črna krava*: *μαυρός maurus*, *letre*: Leiter, *mota*: Maut, *püngrad*: Baumgarten; pa kedar postane **l** samoglasnik n. pr. *djaŭ* iz *dejal*, se čuje dvoglas.

III. Poglavje.

Naglas, denešnja dolžina samoglasnikov in slogov v obče.

§. 18. Naglas (Accent) daje besedi poseben značaj in večsložni besedi enoto s tem, da povzdigne samoglasnik naglašenega sloga nad druge samoglasnike nenaglašenih slogov. V ta namen se glas in sapni pritisek, ki je glasu potreben, pomnoži. S pomnoženjem glasa je v zvezi ob enem muzikalno vzvišanje glasa, ki je različno po jezikih, narečjih in posameznih ljudeh.

Razun naglašenih in nenaglašenih slogov oziroma samoglasnikov razločujemo tudi dolge in kratke sloge, t. j. sloge, ki imajo dolge in kratke samoglasnike. Če se govorila (Sprechorgane), ko je samoglasnik zdatno izražen, kmalu potem postavijo v izgovor sledečega soglasnika, onda je samoglasnik kratek; če pa govorila v izgovarjanju samoglasnika obstojijo dalj časa, tako da se čas že s telesnimi sredstvi dá meriti, onda je samoglasnik dolg. Imamo pa dvojno dolžino, navadno in podvojeno: *vrāt* Hals in *vrāt* des Thores. Navadni dolgi samoglasniki v sedanji nemščini in morda tudi slovenščini ne dosegajo dvojne dolžine kratkih samoglasnikov, ampak med dolgimi in kratkimi samoglasniki vtegne razmera biti blizo kakor od 5 do 3.

Ker se za izgovarjanje kakor samoglasnikov tako tudi soglasnikov čas potrebuje in za izgovarjanje večih soglasnikov več časa, zato imajo jeziki tudi stavno dolžino (Positionslänge); toda pravila, po kojih slog glede soglasniškega skupka ne more več kratek biti, v raznih jezikih něso enaka; v slovanskih jezikih zadnje dolžine morda ně (Miklosich über die langen Vocale in den slavischen Sprachen).

Dolžina in naglas tedaj němata nič skupnega med seboj. Dolžina je občutnejši in telesnejši živelj v jeziku kakor naglas, vender se umika naglasu, čim bolj se jezik razvija na duhovito, muzikalno in umsko nego na telesno in plastično stran.

Izvirno so ločili dolge in kratke samoglasnike vsi slovanski jeziki, dendenes še jih imajo slovenski, hrvatski, srbski in česki jezik, ostali so ta razloček zgubili. Pa tudi slovenski jezik je dolge samoglasnike ohranil le v naglašenih slogih in dolžina gre v zgubo, če slog ně naglašen.

Dolge naglašene sloge zaznamujemo z ostrecem ´ (accentus acutus), kratke naglašene pa s težcem ` (gravis); dolžino za se pa zaznamujemo z ravno črto —, kračino pa s polkrožno ˘ nad dotičnim samoglasnikom.

Ta znamenja zadostujejo za raven naglas; nekateri vender sodijo, da ima tudi slovenski jezik kakor srbski padni (fallend) in kipeči (steigend) naglas in sicer ne samo na dolgih nego tudi na kratkih samoglasnikih. Pri izgovarjanju dolgih samo-

glasnikov so namreč trije načini mogoči, če ne četirje ali celo jih pet:

a) moč sapnega pritiska in tako tudi glasovne višine ostane nepremenjena ♩; ta dolžina je ravna;

b) moč sapnega pritiska in ž njo glasovne višine narašča, tako da se glas vzdiga od spoda na više ♩⌒♩; to dolžino imenujemo kipečo; tako naglašujejo in pišejo Srbi: *brȁda*, t. j. *brăā́da* prim. rus. *borodá* in gr. *ἐτιμάτην* iz *ἐτιμαέτην*, enako s. *brána* r. *boroná*, s. *brániti* r. *boronítь*, s. *mréti* r. *merétь* itd. Nekateri pisci imenujejo ta naglas mehek ali tudi zategnen;

c) moč sapnega pritiska in ž njo glasovna višina pojema, tako da glas od viška gre na niže ♩⌒♩; ta je padna višina; Srbi naglašujejo in pišejo *grâd*, t. j. *grā́ăd* prim. rus. *górod* in gr. *τιμᾶτον* iz *τιμάετον*, enako s. *glâs* r. *gólos*, s. *brêg* r. *béreg*, s. *drêvo* r. *dérevo*. Nekateri pisci imenujejo ta naglas oster, ali predtegnen;

d) mogoče pa je tudi, da glas kakor pri petju tako tudi pri govorjenju ima naj večo moč in višino sredi glasovnega trpeža ♪⌒♪♪; vsaj tak učinek imajo na moje uho one dolžine, ki jih Miklošič imenuje ravne (a);

e) slednjič nočemo neomenjeno pustiti ono naglašenje, ki je Masing (die Hauptformen des serb. und croat. Accentes) imenuje dvosložno (zweisilbig); obstoji pa v tem, da gre glas na enem slogu k višku, na drugem sosednem slogu pa ob nepretrganem napetju glasovne kožice spet nazaj, tako da sta kipeči in padni naglas na dveh sosednih slogih združena in sicer enotno združena, ker zmes napetje glasovne kožice ne preneha, hrv. *žènà*. Temu dvosložnemu naglasu odgovarja, mislim, slovenski jambiški rythem ali doglas, po katerem se na severo-zahodnih krajih posebno na Gorenjskem govori mesto *lìpa lìpà* ali s prevago zadnjega naglasa celo *lipà*, *màtì* ali *matì*.

Naglaševanje pod b) in c), ki smo je imenovali kipeče in padno, imajo Srbi tudi na kratkih slogih in sicer zaznamujejo kipeči naglas kratkega sloga: *brëza*, kojemu odgovarja

rus. *beréza*, s. *blăto* r. *bolóto*, s. *krăva* r. *koróva*; in padni naglas kratkih slogov: *slànina vretèno žèlezo.* Kipeči naglas kratkega sloga ne stoji nikdar na zadnjem slogu. Pri padnem in kipečem naglaševanju kratkih slogov je v obče opomniti, da tu ne more biti več govor o prosto kratkem samoglasniku, ampak samoglasnik, če je ob enem niži in viši oziroma viši in niži, prekoračil je s tim prosto kračino in postal vsaj na pol dolg, mero imajoč morda od $1\frac{1}{2}$ ali $1\frac{1}{3}$ proti kratkemu z mero 1.

Kar je o srbskem jeziku rečeno, velja tudi o slovenskem v onih krajih, kder se opazuje kipeči in padni naglas, bodi si samo na dolgih, bodi si tudi na kratkih samoglasnikih. Tu bomo rabili le ostrec za dolge in težec za kratke naglašene sloge.

O denešnji dolžini posebe.

§. 19. Osnova (Thema) iste besede v slovenskem nema vedno iste dolžine, prim. *děte* a *děca děčko.* Nekatere dolžine imajo svoj vzrok v slovenskem glasoslovju, nekatere v slovniškem opravilu, n. pr. *bōg* ima dolgi **o**, ker se slog končuje z donečim glasom, prim. *bŏgá*, *napājati* pa ima zaznamovani **a** dolg, ker je postal z nastankom opetovalnega glagola iz *napojiti*; pri nekaterih dolžinah pa se vzrok dolžine ne more povedati.

One dolžine oziroma kračine, pri katerih se vzrok ne more povedati, se imenujejo izvirne ali stare; one dolžine pa, pri katerih se vzrok povedati more, so mlade. Stare dolžine oziroma kračine n. pr. *mōka* stsl. mąka = mōnka; *mŭka* stsl. mąka = mŏnka; *jězik* stsl. językъ = jěnzikъ, *měsec* stsl. měsęcь = měsencь. Izvirni dolgi in kratki samoglasniki slovanskih jezikov ne odgovarjajo sploh dotičnim samoglasnikom sorodnih jezikov, n. pr. *znăti*: γνω- besede γιγνώσκω lat. *nōsco, măti*: μήτηρ l. *māter* stn. *muoter.*

Samoglasniki **a i u** so dendenes dolgi in kratki, staroslovenskim poluglasnikom ъ ь odgovarjajoči samoglasniki so navadno kratki, če něso izpali, staroslovenskim **ę**, **ą**, **y** in **ě** odgovarjajo v sedanjih slovanskih jezikih v obče dolgi samo-

glasniki a ne sploh. Primeri za ę: *začęti, desęt, ględati, jęza, lęžem, męso* in *mesō, mętem (maslo delam), pęta, ręžati se, svęt, a, o, potęgnoti, vęzati*; v priponki: *vidęči, nosęči* itd.; toda tudi *dętelja, jęzik, pręja:* stsl. prężda, *sręča. zęt*; v priponki: *tèlę* rod. *telęta.*

Za ǫ: *ǫgal vǫgel*: *vǫglēn, vǫhati*: *ąhati, ǫtel vǫtel*: *ątlъ*, enako: *vǫza, vǫže, bǫben, bǫdem, bǫm, dǫb, drǫg, gǫbec, golǫb, kǫder, kǫs, kǫt, klǫp, krǫg, lǫg, mǫder, mǫtiti, prǫt, rǫb, sǫd, skǫp, stǫpiti, trǫsiti, zǫb*; v priponki *kǫdi, tǫdi, povsǫdi, odkǫd*; *perǫt*; *vpijǫč, delajǫč*; v sklonskih končnicah: *po vodǫ, z vodǫ, klopjǫ*; *gredǫ, jedǫ* in *jedę, pletǫ*; toda tudi: *nŏter, nŏtri*: stsl. ątrь, *gǫba, mŏčnik*: *mǫka, žèlǫd* rod. *želǫda*; glagolska priponka *ną* nsl. *nŏ nŭ n̊i ginŏti* na zahodu *ginŭti* (prim. lat. cognitus: nōtus), *minuti*; za y: *sȳn, sȳr, mȳsel,* a *zábȳti* itd.

Za ě: *mězga, svět, zvězda, cvět*; *gorěti, zeleti, mrgolěti* itd.; toda tudi: *brěza, děca, děti, mlěti, mrěža, plěva sręča, lěpši* itd.

Mlade dolžine oziroma dolgi slogi ali dolgi samoglasniki so postali iz skrčenja (Contraction) dveh samoglasnikov v enega: *znām* iz *znajem* prim. *znăti*; ali pa iz raztega (Dehnung). Razteg je dvoji, starejši in mlajši. Starejši razteg nastane a) pri tvorítvi opetovalnih glagolov: *lětati*: *lĕteti*; b) v prestavljanju (Metathese) samoglasnikov: *mrěti* iz **mer-ti*, pr. *mer-jem*; c) za nadomestovanje (Ersatz) izpadlih soglasnikov: *plēla* iz *ptetla, rěs* iz *reksъ*. Mlajši razteg je ob koncu besed pred donečimi soglasniki *bōg*, ali pa vsled naglasa: *zāgorje.*

A. Krčenje.

§. 20. 1. **oja** se krči v ā: *gospā* iz *gospoja, bāti se* iz *bojati se, dvā* iz *dvoja.*

2. **aje** se krči v ā: *jecljām, skakljām, znām znāš znā* itd. iz *znajem znaješ znaje* itd., a *znăjo* stsl. znajątь in *znăti,* ker tu nĕ krčenja; *dām dāš dā* itd. *dădo* in *dăde dăti*; nekateri glagoli V. vrste, kateri nĕmajo naglasa na končnem slogu, zgubili so tudi dolžino, prim. *délam.*

3. **ije** se krči v ī, to se godi pri glagolih III. in IV. vrste: *ležīm ležīs ležī, lovīm lovīš lovi* itd. iz *lovijem loviješ* itd.

Nekateri glagoli IV. vrste, kateri nĕmajo naglasa na konč-nem slogu, zgubili so tudi dolžino: *hválim, nósim.*

4. yjь se krči v ȳ oziroma dendenes pisan ī: *strīc strīna* iz *stryjьcъ stryjina.*
5. eje se krči v ĕ: *nĕsem nĕsi nĕ* itd. iz *ne jesmь, ne jesi, ne jestь.*
6. ij se krči v ī v množinskem rodilniku sklanjatve na **i**: *ljudi* stsl. ljudij, kosti itd.
7. *grēm grēs grē* itd. iz *grēdem grēdeš grēde* itd., *bōm* iz *bōdem* itd.
8. Oblike sostavljene sklanjatve *lepega lepiga lep'ga* in na vzhodu *lepoga* so postale iz krčenja in sicer iz *lepo-jéga* ali *lepó-jega,* tako da sta se samoglasnika najpred po-jednačila po naglašenem samoglasniku, na zahodu v *lepe-éga lepéga lépiga, lép'ga* na vzhodu v *lepó-oga lepóga lépoga,* toda dotična dolžina se je zgubila, ko je naglas prešel na korenski slog. Primeri §. 14, 2.

B. Starejši razteg.

§. 21. a) pri stroju opetovalnih glagolov se raztegajo **ă ĭ ў ŭ** v **ā ī ȳ ū**, **o** v **ā**, **e** v **ĕ** oziroma **ī**, **ь** iz **e** v **ĕ** oziroma **ī**, **ь** iz **i** v **ī**, **ъ** iz **o** ali **u** v **ȳ**, osnovni dolgi samoglasniki ostajajo dolgi, ostaja pa tudi slogotvorni **ŕ** sred sloga: *dăti dāvati, počĭti počīvati, skrўti skrȳvati, obŭti obūvati*; *bŏdem nabādam, plĕtem plĕtam, razdĕrem razdīram*; *začьnem začĕnjam začīnjam*; *nabĭjem nabīvam*; kor. tъk- *-tĕknem -tȳkam*; *dъhnem dȳham*; *stęgnem stęgam, jĕm pojĕdam*; *tŕčim tŕkam.* Izjema je *pokŭsim pokūšam.*

b) pri prestavljanju samoglasnikov izpred **r l** za njima; oblika ***tert** sorodnih jezikov daje v jugoslovanskem in českem **trĕt (trīt)**, oblika ***tort** isto tako **trāt**: *der-em drĕ-ti, mer-em mrĕ-ti, žer-em žrĕ-ti*; enako so postali *brĕg*: Berg, *črĕda*: Herde, *dlĕto, drĕvo, mlĕko*: Milch, *srĕda, -strĕti, strĕžem*; *brāda* prim. rus. *borodá, glād* r. *gólodъ, glās* r. *gólosъ, glāva* r. *golová, grād* r. *górodъ, hrāniti* r. *horonítь,*

hrāst r. *chvórostъ* itd. Nekatere besede pa so tudi tu kratke: *brěza, mlěti, mrěža, plěva, vrěča*; *blăto, brăti, dlăn, zdrăv, grăh, klăda, klăti, krăsta, krăva, mrăvlja, mrăz, plămen, prăg, slădek, slăma, slătina, srăka, vrăna.*

c) za nadomestovanje izpadlih soglasnikov: *plēla* iz *pletla*, toda *plĕl*, ker se govori *plĕo, cvĕl cvēla cvēlo*: *drevje je ocvēlo*; *nĕsem* iz *nejsem*: *mĕsęc* iz *mensęc* Mikl. Gr. I. 52.

C. Mlajši razteg.

§. 22. Ta nastopi: a) pred donečimi soglasniki jednosložnih besed in končnih slogov, tudi sred večsložnih besed pred večimi donečimi soglasniki: *mēd* rod. *mĕdū* pr. *μέθυ*, *bōg bŏga*, *gospōd*, *mēzdra*: *mēso* in *mesō*, *rōzga*, *ōvsa ŏves*; enako *gnōj gnŏja*, *mōj mŏja*, *tvōj tvŏja*, *svōj svŏja*; iz istega vzroka je *brān dān znān* primeri *brăti dăti znăti* in *brăna, dăna znăna*; toda kratki so *krăl* t. j. *krao*, zraven *krāla* t. j. *kradla*, *plĕl*: *plēla*, *klĕl* t. j. *kleo*: *klēla* t. j. *klęla*, tako tudi *tȓpel* t. j. *trpeo*, *trpēla* t. j. *trpĕla*; *člŏvek človēka*, *kŏžuh kožūha*; na vzhodu *kmĕt kmēta*, *zĕt zēta* na zahodu *kmĕt kmēta*, *zĕt zēta.*

Enako se je pri sklanjatvi samostalnikov na a ъ in o korenski samoglasnik v množinskem rodilniku podaljšal: *kŏnj* mn. rod. *kōnj*, tako *ótrok* mn. rod. *otrōk*, *gŏra gōr*, *kŏza kōz*, *vŏda vōd*, *žĕna žēn*, *băba bāb*, *dȓva dr̄v*, *lĕto lēt*, *dar̊lo darīl*, *rèšĕto rešēt.*

Iz enakega vzroka so postale na vzhodu morda tudi dolžine *nām vām*, na zahodu se govori *năm văm.*

b) vsled naglasa in sicer:

1. v predpetju in sostavah.

Raztega se namreč *α*) predponkin samoglasnik, če se iz glagola s predponko sostavljenega napravi samostalnik, (samostalniki na ije ьje so izvzeti): *nādeha nāduha, nāvada* na zahodu *navāda*, *ŏgledi*: *v ōgledi iti*, *pōsoda*: *na pōsodo vzeti*, *prīsega* na zahodu *prisēga*, *v prēstrge priti komu* voraus kommen;

β) če se sostavi samostalnik s predlogom: *zāgorje*, *nāgornjak*, *pōdstenje* der gedeckte Gang vor der Wand des Hauses, *rāzsoha* ein oben mit einer Gabel versehener Pfahl; primeri *pōleg*, *pō-me*, *zā-me*; na vzhodu *ōdati* verkaufen, *ōdprli.*

2. pred nekaterimi priponkami.: *brēzje*: *brĕza*, *māček*: *mačāk*; *četrti štrti*, *pēti*, *šēsti*, *sēdmi*: *sĕdem*, *ōsmi*: *ŏsem*, *devēti*, *desēti*, tedaj vrstilni števniki od *četrti* do *deseti* imajo dotični samoglasnik pred svojo priponko dolg. Namenilnik (supinum) ima *brāt znāt prēst spāt učīt* itd., toda nedoločnik *brăti znăti spăti prĕsti učĭti* itd.

Nekatere priponke samoglasnik predhodnega sloga okrajšujejo n. pr. v primerniku: *drăjši drāg*, *hŭjši hūd*, *krăjši krātek*, *mlăjši mlād*, *lĕpši lēp*, *stărši stār*, *blĭže blīzo*, *brže brzo.*

3. prvi slog dvozložnih besed je na zahodu gosto podaljšan: *krāva*, na vzhodu *krăva*, *māti*, na vzhodu *măti*; o je na zahodu sploh dolg, kedar ne stoji v zadnjem slogu: *bǫba*, *kǫza*, *sǫva*, *ǫreh*. *ǫsa*, na vzhodu: *bŏba*, *kŏza*, *sŏva*, *ŏreh*, *ŏsa.*

O naglasu posebe.

§. 23. Naglas daje tudi jeziku značaj; tako so naglašali Latinci le predzadnji in tretji slog, Čehi in Lužičani naglašajo sploh prvi, Poljaci predzadnji slog, staro-grški jezik je naglašal zadnji predzadnji in tretji slog, slovenski jezik naglaša enako zadnji predzadnji in tretji slog, v sklanjatvi še tudi dalje nazaj: *živád*, *živéti*, *póstelja*, *víteškimi*, *sósedovega*, primeri *sósed sóseda sósedovo sósedovega*, na zahodu *sósed soséda.*

Na jednosložnih besedah pomeni naglas samostalnost in dolžino oziroma kračino besede: *bràt*, *králj*, na večsložnih besedah daje naglas besedi enoto.. Dvo- in večsložne besede se naglašajo navadno na korenskem slogu: *mòčnik*, *bèrem*, *ládja*, *brázda*, *dèklica.* Pa tudi nekatere končnice imajo naglas: *slučáj*, *streljáj*; *komár*, *črevljár*; *dihór*; *košára*; *kačúr*, *mehúr mehír mehér*; *bučéla*, *dežéla*, toda *ràčela*; *metúlj*, *kragúlj*; *klepetúlja*;

gomíla, kobíla; *poljána, sestrána*; *kopánja, globánja*; *drevén, lesén*; *dolína, domovína*; *begún, kopún*; *sramóta, lepóta*, toda *lákota drémota*; *korìst, čelúst, božjást, bridkóst* in *brítkost, mladóst* in *mládost*, toda *edínost, ohólost, okórnost*; *bekèt, klepèt*; *topòt, copòt*; *glasovít, imenít*; *plavúta perúta, perót* in *perút*; *kreljút*; *kopíto, koríto*; *mogóč, gredóč*; *živáď, strnád*; *mrtvúd, metúda* Buttermilch; *gorjúp*; *gnilóba, grdóba*; *držáva, dišáva*, toda *dóbrava*; *hotív, plesnív*; *kladívo, predívo; zgrabljív*; *ziják, divják*, toda *pómijak*; *polovnják*, toda *léšnjak*; *svetník*, toda *prázník*; *trstíka*, toda *tréšljika*; *dvoríšče*, toda *gráblišče*; *veríga*; *vlačúga*; *ogledúh, potepúh*, toda *kóžuh*; *krivíca, pravíca, žganíca, seníca, polovíca, steníca, pšeníca, pleníca, políca*, toda *bájtica (: bajta), gòspica (: gospá), dèklica (: dékla), kobílica (: kobíla?), kúpica (: *kúpa), lástavica, pálica, véverica*; *črevó črevésa* in *črévo črevésa*; *sladkéjši, mehkéjši*; *bridkéji*; *kováč, oráč*; *brisáča, peráča, zvijáča*, toda *róbača*; *drobíž*; *rováš, plemenitáš*; *kokóš*.

Besedni naglas je v obče na besedi stalen, ostaje tedaj na imenih v ostalih sklonih, kakoršen je v imenovalniku, in na glagolu v ostalih osebah in načinih, kakoršen je v prvi osebi znanilnikovi: *ríba ríbe, pri ríbah, z ríbami*; *délam, délaš, délajo, délan.*

Vender besedni naglas ně tako stalen kakor v nemškem jeziku, ampak se premika tudi nalik grškemu jeziku na nekatere končnice in odvisne sklone, tako stoji na sredi med nemškim in grškim jezikom: *délam delajóč, nèsem nesó, želím želéti, klečím* velevnik *kléči, pótok potóka, tàt tatú, ótrok otròka* in *malo otrók, tèle teléta, klóp klopí.*

Na samostalnikih, ki so postali iz glagolov s predponko ali so sostavljeni s predlogom, stoji naglas rad na predponki oziroma na predlogu, kakor je bilo gore pri dolžini rečeno: *ógrad, rázstava*: *oves je v rázstavah* (*ně v ostrvih složen*), *prélaz, príšelec, závor*; *návalni čoln* (čoln pri mlinu proti sredi reke na *valeh*), *sóteska* na zahodu *sotéska, sódrga, páglavec*; toda tudi *otók* Geschwulst, *ogláv, pritlíkovec, ubóg* in na -ije *poglávije podnóžje*; primeri *nemáren* in *v némar pustiti.*

Sostave kakor *medžímurje*, *vinógrad*, *kolóvrat*, *stánoga* imajo en naglas, sostave kakor *kážipót*, *láket-bráda*, *zláto-vránka*, *nóvo-mésto* pa dva naglasa.

Predlogi, zaimena, nekateri členci in pomožni glagol pa se oklepajo zastran naglasa bližnje besede in so spreda stoje predslonice (procliticae), zadi svoje besede stoje pa naslonice (encliticae). Navadne predslonice so vsi predlogi, tudi tisti, ki so prvotno samostalniki kakor *mesto*, *konec*, *kraj* itd. Ti dobijo naglas le takrat, kedar jih pred drugimi besedami v stavu posebno povdarjati hočemo. Ravno tako so predslonice mnogi vezniki, ako němajo posebnega stavovega naglasa: *in*, *pa*, *ali*, *da*, *tudi*, itd.

Naslonice so: a) krajše zaimenske oblike: *mi* (:*mèni*), *ti* (*tebi*), *si* (*sebi*), *me* (*mène*), *te* (*tebe*), *ga* (*jèga* in *njèga*) *mu* (*jèmu* in *njèmu*), *i* (*ná-nj*, *pó-nj*), *je* (:*njè*), *ji* (:*njì*, *jéj*) *jo* (:*njò*); v slovenskih goricah tudi: *prí-nas*, *prí-vas*, *prí-tebi*, *prí-meni*, *prí-sebi*, *prí-njem*, *dó-mene*, *dó-tebe*: *bil je prí-nas*, *němam nič prí-sebi*, *dó-tebe je daleč*, *pojmo pó-njega*, *ód-sebe vozi*;

b) pomožni glagol: *sem*, *si*, *je*, *smo*, *ste*, *so*, *sta*, *ste*, zato se pravi znanilno: *prišel sem* a ne: *sem prišel*; toda vprašalno: *sì prišel? jè prišel?* Odgovor: *sèm*, *jèst* (*jèste*);

c) še druge besede sorastene v sostavo: *mí-dva*, *mé-dve*, *dánsi* (*dan si*): *mórda* (*more* (*biti*) *da*), *áli* (*a li*), *jéli* (*je-li*), *záto* (*za to*), *ékdo* (*ne vě kdo*), *níkoga* (*ni koga*), *mársikaj* (*mar si kaj*), *bódikaj*, *néznam*, *bódi-si sive* itd.

B. **Soglasniki.**

I. Poglavje.

Posamezni soglasniki.

§. 24. Soglasniki so: a) po trpežu glasa:

1. hipni (Momentan-Laute): **k**, **g**, **t**, **d**, **p**, **b**; **c**, **č**;

2. trpežni (Dauer-Laute): h, v; n, m; r, l; z, s; ž, š; j.

b) po zvočnosti glasa:

1. tihi (Stumm-Laute): k, t, p; h; s, c; š, č; j;
2. doneči (tönende): g, d, b; v, n, m; r, l; z, ž.

c) po govorilih (Sprechorgane), ki med izgovorom posebno sodelujejo, so:

1. goltni (Gutturale): k, g, h;
2. zobni (Dentale): t, d; s, c, z; (č, ž, š); (n);
3. ustni (Labiale): p, b; v; (m);
4. nosni (Nasale): m, n;
5. jezični (Linguale): r, l;
6. nebni (Palatale): j; č, š, ž.

d) glede sapne moči so:

1. sapni (Hauch-Laute): h, v, j;
2. sični (Sause-Laute): s, c, z;
3. šumni (Zisch-Laute): š, č, ž;

e) po vplivu, ki ga ima nebnik j na vse ostale soglasnike in tako na slovensko glasoslovje, deli Miklošič soglasnike v te vrste;

I. so ŕ-ovci, imenovani po prvem te vrste, ti so: r, l, n; dajo se mehčati v rj, lj, nj; smemo jih tedaj imenovati tudi omehčivne.

II. tejevca ali hipna zobnika: t in d; ta se v zvezi z nebnikom j topita ali slevata; tj se topi v č oziroma ć, dj v j;

III. péjevci ali ustniki: p, b, v, m; te se z nebnikom j ne družijo, ampak med p in j, b in j, v in j, m in j se vriva l;

IV. kájevci ali goltniki: k, g, h; ti pred nebnikom j in tudi pred mehkimi samoglasniki ne stoje, ampak stoje le pred trdimi samoglasniki in se premenjajo pred mehkimi v sične in šumne; zato so nadalje:

V. céjevci ali sični zobniki: c, z, s; sični v zvezi z nebnikom j postajajo šumni;

VI. čéjevci ali šumni nebniki: č, ž, š.

Primeri sledeči pregled:

hipni			trpežni soglasniki				
	tihi	doneči	sapni	sični	nebni	nosna	jezična
goltni	k	g	h				
			(j)		j		
zobni				s	š		
	t			c	č		
		d		z	ž		
omehčivni						n	r l
ustni	p	b	v			m	

I.

R-ovci ali omehčivni soglasniki.

§. 25. Glasnik **r** je v staro-indijskem prajeziku bil edini jezičnik, v teku časovem se je razcepil v **r** in **l**; zato se še dendenes v nekaterih besedah istega jezika ali sorodnih jezikov **r** in **l** menjata, n. pr. *krik* in *klik*, *prhek* in *pelhek*, *srakoper* in *slakoper*, *lǫk* in lat. arcus itd. Glasniki **r l n** imajo dvoje prikazni občih, prvič da se mehčajo, drugič da se pred soglasniki prestavljajo oziroma v samoglasnik pretvarjajo.

1. Mehčanje se godi, če sledi po glasnikih **r l n** glasnik **j** in samoglasnik: *morje*, *polje*, *konja*. V stsl. je bilo mehčanje zaznamovano s pridjano okroglo črtico **r͗ l͗ n͗** ali s polno pisavo **rja lja nja**; v nsl. se glasniku **r** priklepa glasnik **j** le v vunanji zvezi, v češkem in poljskem daje mehčanje nov glasnik **ř rz**; toda **ň l'** oziroma **ń l** českega in poljskega jezika glasita se v obče kakor naša **nj lj**.

Neomehčani glasniki **r l n** odgovarjajo istim glasnikom nemškega in lat. jezika razun glasnika **l**; ta še ima v poljskem, ruskem in deloma českem jeziku posebno trdost, ki jo zaznamujo **ł**. Kakor sodi Baudouin de Courtenay, ki razun občega jezikoznanstva zna ruski in poljski jezik in je po dotičnih krajih potoval, se govori ta trdi **ł** tudi v srednjem in spodnjem Kranjskem še dendenes; da se je govoril v 16. stoletju, pričata Trubar in Bohorič. Imamo tedaj omehčani **lj**, srednji **l** in vsaj deloma trdi **ł**, n. pr. *łani*; po večini pa samo srednji evropski ali nemški **l**, in omehčani **lj**. Na Gorenjskem se govori mesto **ł w**: *błato bwato*, pred soglasniki in na koncu **ŭ**, n. pr. ilъ jьŭ rod. *jiwa*; tudi srednji **l** se na Gorenjskem enako izgovarja: *živalь živaŭ*. Na Rezianskem se govori **l** mesto **ł**: *bral, dal, bîl (bělъ), šàl šël* t. j. stsl. šьlъ. Skupek **olt** je navadno **oŭt**: *bougati* iz folgen, *špougati* prim. stnem. spulgen, *žout*: Sold.

2. Skupek **ri, li, ni** za se ně omehčan, n. pr. *zapri, gnali, zdignimo*; omehčanje nastopi, če sledi še en samoglasnik, pred katerim postane iz **i** glasnik **j**, n. pr. *pomiri-en pomirjen, voli-en voljen, napolni-en napolnjen*. Zato imamo razloček med *molj konj* od ene in *kopel dlan* od druge strani; kajti *molj* stsl. molь stoji za podstavno obliko **mol-jas*, *kopel* stsl. kąpělь pa za podstavno obliko *kąpěl-is*, enako *konj* in *dlan*; v korenskem slogu vzrok mehčanja ně vsikdar jasen, primeri *knjiga, njiva, ljub, ljudje, ključ, kljun, kljuse*, toda *gnetem*; v končnici: *prijatelj, volja, boginja, meljem, posteljem, měnjam*, toda *mignen ganen* pri glagolih II. vrste a tudi navadno *mignjen ganjen*; na dalje: *večerja, zarja, odgovarjati*. Ker glasnik **j** z glasnikom **r** v nsl. ně stopljen, zato ob koncu odpade: *cesar cesarja, denar denarja*.

Če stoji skupek **lje** za **lije**, ostane **l** neomehčan: *veselje, olje*; toda skupek **nje** ima **n** omehčan tudi če stoji mesto **nije**, n. pr. *spanje, kamenje, zrnje*.

2. Da se skupek ***tert *telt** drugih jezikov v nsl. premenja v **trt** in **trět, tolt** in **tlět**, skupek ***tort *tolt** v **trt trat** in **tlat, *tent *tont** v **tęt tǫt**, o tem je bil govor

gore pri samoglasnikih; nepravilen red tedaj ovaja tujke, n. pr. *boršt*: Forst, *durgelj* Drillbohrer: Dürchel, *parma parna*: stnem. *parno*; prim. *lafra*: *larva*.

4. *ἀνδρός: ἀνήρ* = *pondrěti*: *nr-*, t. j. v skupek **nr** se vriva nalik grškemu glasnik **d**, n. pr. v besedah *pondrěti*, *pondrěnje*, *pondrt*, *ponderek*; staroslovenskemu nravъ odgovarja naš *narav*, tu bi bil po takem a vrinen; iz korena *nr-* so morda tudi besede *neresec nereščak* in *meresec* Eber, srb. *mrijestiti* in naš *brěstiti* menda iz **mbrěstiti* kakor *βροτός* iz **μβροτός: mar-*, pri nas se govori *rastiti*.

5. V skupku **np nb** se zobni nosnik priliči svojemu ustniškemu sosedu, postane tako **mb mp**, n. pr. *hiniti*: *himba* in *hlimba*, *hraniti*: *hramba*, *začiniti*: *začimba*, *premeniti*: *prememba*, *sloniti*: *zaslomba*.

II.

Téjevca ali hipna zobnika.

§. 26. Zobnika **t d** odgovarjata istim glasnikom skr. lat. in grškega jezika, **d** za se odgovarja skr. glasnikoma **d** in **dh**, grškemu *δ* in deloma *ϑ*; dotični nemški glasniki so zvečine premekneni (Lautverschiebung), kakor so poprek vsi hipni soglasniki v nemškem premekneni, t. j. isti glasi imajo drugo etymologično veljavo, glej pregled pod IV. Sicer pa se v slovanskih jezikih zobnika **t d** 1) topita (Verschmelzung), topi se a) **tj** v **č** oziroma **ć**, b) **dj** se topi v **j**; sicer se 2) pred sledečim zobnikom **t** in pred glasnikom **l** postavšim iz **tl** zobnika **t** in **d** razlikujeta (Dissimilirung) v **s**; 3) izpadata a) pred glasnikom **n** in b) deloma pred glasnikom **l**.

1. **tj** se topi v **č** oziroma **ć**, **dj** v **j**.

a) Kakor se mehčajo **r**-ovci, pod istimi pogoji se mehčata v nsl. in stsl. tudi zobnika, namreč če sledi po glasniku **j** oziroma **i** še en samoglasnik. Omehčanje daje nov glas, v katerem sta prejšnja glasnika **tj** zedinjena, drug je v drugem vtopljen. Skupek **tja** se topi v **ča**; pri iz-

govoru skupka **tja** pride namreč sapnik **j** pod oni ustni položaj, ki je za izgovarjanje zobnika **t** še odprt; tako se glas **j** preinači in se glasniku **t** priliči; iz nebnega sapnika **j**, ki se med jezikom in nebom izgovarja, postane v prednjih ustih ob drganju sape na zobeh šumnik **š**; **tja**: **tša**: **ča**.

Na zahodu slovenskega jezikokroga v Rezianskem in sicer v Benečanskem in med Tolminom in Kanalom se **tja** topi v **ća**, t. j. zedinjenje glasov **t** in **j** se godi še bliže glasnika **t**, tako da se nebnik **š** bliža zobniku **s**; ta glasnik na sredi med **š** in **s** smemo zapisati s znamenjem **ś**; **tj**: **tś**: **ć**; v českem in poljskem jeziku n. pr. se topi **tj** celo v **ts** t. j. v glasnik **c** primeri lat. -tius t. j. -cius; v stsl. pa je red vtopljenih glasnikov premenjen, **tj** se glasi v stsl. **št**. Izredno t. j. v nsl. narečjih (dialektih) in v posameznih nsl. besedah se **tj** spremenja tudi v **k**, ki se govori kot **kh** bolj izpod nebne sredine nego iz golta; v nekaterih besedah pa se spremenja **tj** tudi, kakor v českem, v **c**; toda vse te premenjave se vršijo pod izrečenim pogojem, da na **tj** oziroma **ti** sledi še en samoglasnik; zato nsl. nēma onega novejšega mehčanja, kakor ruski, poljski in česki jezik, da bi se zobnika **t** in **d** omehčila tudi pred posameznim glasnikom **i** ali katerim si bodi mehkim samoglasnikom, pred katerimi imajo omenjeni jeziki omehčana zobnika **t'** in **d'**.

Primeri: iz **vratien* nsl. *vračen*, na zahodu *vraćen*, enako na srb. in hrv., rus. *vračen*, čes., pol. *vracen*, stsl. *vraštenъ*; enako *izmlačen*: *izmlatiti*; *zmočen*: *zmǫtiti*, na hrv. *zmučen*; *zgnečen*: *zgnetiti*; *hočem*: *hotěti*; *ropočem*: *ropotati*. V razloček od onih **č**, ki so postali iz **k** in se glasijo v vseh jezikih **č**, kaže za ta naš slučaj **č** = **tj** v slovniški pisavi sprejeti pisavo **ć**, katero hočemo odslej za poznamovanje izrečenega značaja v etymologičnem delu vsaj mestoma rabiti. Iz **tj** postal je **ć** v besedah: *obroćiti (jajca)*; *birić*: čes. *biřic*; *otročić*; *podnićevati*: *nětiti*; *rdeć*, *govoreć*, *běžęćky*, *na spećkem*; *pripeća se*: *pripeti se*; *obećati*; *svěća*, *svěćnik*; *praća*, *preća*: stsl. prašta; *sręća*; *gaća bikova mošnjica*; *gneća*: *gnetem*; *oća*: *otec*; *soldaća soldatova žena*, prim. *župan-ja*; *jęća*: *jęti*, *jętnik*; *nagoća*; *onuća*;

domači; *občji*, *občina*; *telečji*; *mačiha*, *mačeha*: *mati*; *dečko*: *dětę*; *palača*; *kračji*: *kratek*; *vęč*: stsl. vęšte, rezianski *več vič*, češ. *vice*; *če* wenn, ker se na zahodu tako govori; *vreča*; *ptič*; *hudič*, itd.

Enako se spremenja ***st-ja** v **šča**, **šča** iz **sča**, stsl. **šta**, n. pr. *češčen*: *čest*, *čast*, *čestiti*; *puščen* iz *pusti-en*; *gošča*: *gost*; *prgišče*: stsl. grъstь; *hrošč*: koren *hręst-*; *tašča*: *test tast*; *kršćen*; *očiščen*; *opraščati*: *oprostiti*; *ješče* noch, iz tega *šče* in navadno *še*, po izviru nejasna beseda, hrv. srb. *jošte* češ. *ještě* ovaja neorg. razvitje; *vešča*: *věstь*; *navlašč*: *vlast*.

V oblikah, kder stoji **je** mesto **ije**, ostane zobnik nepremenjen: *pitje* t. j. *pitije*, *petje*; enako *listje* iz *listije*, *kristjan* iz *kristijan*; *koščica košćen*: *kost* so neorganične tvoritve, na vzhodu je sicer *koščica* a le *kosten*.

Skupek **tj** se izgovarja na jugozahodu pa tudi na Koroškem in Štirskem kot **k** oziroma **kh** n. pr. v besedi *pluka*: *pluča*; enako *treki*: *tretji*; *keden*: *tjeden*, *samotrek* selbdritt; *sem ter ke*: *sem ter tje*; v brižinskih spomenikih se bere: *vsemogoki*, *hoku* t. j. *vsemogoči*, *hoču*, kar se ima po Miklošiču izgovoriti, kakor je pisano **k** kot **k**. V besedi *štric* zraven *štrit* nadomestuje **c** skupek **tj**, prim. bolg. *sręšta*, kor. *sъ-ręt-*.

b) Iz **dj** postane v raznih jezikih slovanskih: **dž**: **ž**: **dz**: **z**: **žd**: nsl. **j**, n. pr. iz **rodi-en* **rodjen* nsl. *rojen*, rus. *rodženъ* in *roženъ*, (srbski) *pođen* t. j. *rodžen*, pol. *rodzen*, češ. *rozen*, stsl. in bolg. s prestavljenima glasnikoma *roždcn* primeri še grš. *ἕζομαι* iz **ἕδιομαι*. Čudno je, kako je v nsl. **d** pred **j** preminol, ker v vseh drugih jezikih **d** ostane in še tihi sapnik po sebi preinači; **dj** izgovorjen kot **dž** nahaja se le v nekaterih besedah: *smudž* Hechtbarsch „prek sivega hrbta ima mnogo črnih pasov, tedaj iz *smoditi*“; *ridž* fuchsrot, *ridžek* Hohlbotter, *ridžko rudeč konj*, *ridžana rudeča krava*; *džandžav*: *čanjav* in *čajav*: *čad*; *vidž* = *glej* na Štirskem glej Caf Vestn. I. 135; enako na Rezianskem, *gjat* t. j. *džat* iz *djati*; na Hrvatskem *poveč* iz *povědž* t. j. *pověj*; *sugjen* t. j. *sudžen*, zato *sudženice*.

Glasnik **j** iz **dj** se nahaja n. pr. v sledečih besedah: *mej* pri Trubarju: stsl. *meždu*, sedaj navadno *med*; *mlaj* Neumond: *mladiti se*; *mlaj* Schlamm; *klaja*: *kladati*; *noja nuja* Not: *nọditi*; *rja, ruja, arja*; *svaja*: *svaditi*; *breja*; *oblọja*: *blọditi*; *gospoja*: **gospodja*; *vojka*: *povodec*; *zaje* Wintergetreide, pri nas *ozaji* das geringere Getreide: *zad-*; *žẹja*: stsl. žęžda, primeri *žeden sem* zraven *žejen*; *slaji slajši*: *sladek*; *prěj, prě*: stsl. *prěžde*; *nazaj, odzaja*: stsl. zaždь: zadъ; *lagoj* böse = *lagoden*: *lagoždь; *tuj*: stsl. tuždь; *jěj jějte* zadnje po sliki *jěj* zraven *jedite*: stsl. jaždь, jadite: podstavna oblika **jad-jā-s *jad-jā-tas* stsl. *jad-jь oziroma *ěd-jь, primeri gr. *optat.* εἴην iz *ἐσ-ιε-ν; enako štirski *vidž* sieh; *gajati se*: *goditi se, po-*; *uhajati*: *u-hoditi*; *pojati*: *pọditi*; *narejati*: *na-rẹditi.*

Tudi **d** ostaja, če stoji sledeči **je** mesto **ije**: *ljudje* iz *ljudije, ozidje* iz *ozidije* itd. O pretopljenju skupka **kt** v **ć** je govor pri goltnikih.

2. razlikovanje zobnikov.

Izmed ostalih prikazni, ki jih opazujemo na zobnikih **t d**, imamo naj pred imenovati razlikovanje (Dissimilirung); **t** in **d** se spremenjata pred glasnikom **t** v **s**, n. pr. *ples-ti* iz *plet-ti, jěs-ti* iz *jěd-ti*; v gr. vlada enaka postava prim. *μήδομαι*: *μήστωρ* iz **μήδ-τωρ*, toda v lat. caesum iz *caed-tum; enako dalje *klasti*: *klad-*, primeri nem. laden: Last; *obrěst*: *obrět-*; *pošast* Gespenst Schnupfen *(kar hodi)*: *šьd-*; *last, lastina, zlasti* iz *vlast*: *vlad-*; *věst*: *věd-*; *jěstva, jestvina*: *jěd*; *plestev* Zaunrute: *plet-*; *prišesten (prihoden)*: *šьd-*; *prěšestvo* Ehebruch (Uebertretung): *prě-šьd-*; *daste*: *dad-te*; enako *věste, bọste, grẹste*; *čislo*: *čьt-tlo*; *gọs-li*: *gọd-tli*; *jasli*: *jad-tli*; *mysel*: *myd-tlь*; *prẹslica*: *prẹd-tlica*; *čreslo*: *črt-*. Miklošič sodi, da se je pri izgovoru med **tt**-*jema* **h** urinol, iz kojega je postal **s**, pred katerim bi prvi **t** odpal: **plet-h-ti*: *plesti*; drugi to prikazen tako razlagajo, da kažejo, hipni tihi soglasnik se spremenja pred enakim sosedom v trpežnega in tako se polajša izgovor; mogoče pa je tudi, da je tu **s** izvirno enako vrinen, kakor med **pt**: *tepsti.*

3. izpad.

a) glasnika **t d** izpadata pred glasnikom **n**: *vganoti*: *gatati*; *vrnoti*: *vrtim*; *ogrnoti*: srb. *grtati*; *nasrnoti*: *nasrtati* über einen herfallen; *pogolnoti*: *pogoltati*; *kręnoti*, *pre-*, *o-*: *krętati*; *vęnoti*: *vęd-* schwinden; *srěnja*: *srědьnja*; *gospona* rodilnik: *gospodin*; *vedno*: *veno*. Čuje se pa tudi *pogoltnoti*, *popadnǫti*.

b) izvirnega skupka **tl, dl** se na vzhodu ogibljejo, na zahodu ga često hranijo: *plel*, *plela*, *plelo* iz *pletl*, stsl. plelъ; *bol* iz *bodl* stsl. bolъ; *jěl sněl jělo*: *jěd*; *pręlja*: *prędem*; *moliti*, na zahodu *modliti*, enako na Gorenjskem *bodu* t. j. *bodł*, na Rezianskem *jědla*, *ukradla*, *dopletla*, *dopredla*, *dorastli*, *srătla* na vzhodu *srela me je* begegnete mir; tako tudi na zahodu *kridlo*, *motovidlo*, *šidlo*, *plačidlo*, *poscadlo*, *žedlo* Stachel, *močidlo*, *kresadlo*, *vidle*, *jedla*, na vzhodu *jela krilo* itd.; dalje na zahodu *wădlo vęlo* welk; obče se rabi: *metla*, *metlika*, *sedlo*, *smetloha slabo smetno žito*, *medlo medlěti*. Primeri: *poleg*: *podlъgъ*, *valje* gleich: *vadle vedle* iz **vъdъlje*.

4. V narečju se čuje **kl** na mestu **tl**: *mekla*, *meklika*; *pokle*: *po tole*, *poklam*; *klačiti*: *tlačiti*, slično *kolčem*: *tolčem*, *glieto*: *dlěto*, *gletva*: *dletva*; na opak tudi *dležen* mesto *gležen*; enako se menja **tn** v **kn** v besedi *tnalo*, ki se govori mestoma tudi *knalo*, koren tьn-.

III.

Péjevci ali ustniki.

1. Péjevci ali ustniki **p, b, v, m** odgovarjajo v obče istim ustnikom drugih indo-evropskih jezikov; ustnik b za se odgovarja skr. glasnikoma **b** in **bh**; dotični nemški glasniki so premekneni in imajo drugo etymologično veljavo, glej pregled pod. IV.

§. 27. Občna je vsem **péjevcem** v nsl. postava, da se ne družijo neposredno z glasnikom **j** oziroma **i**, če sledi še en

samoglasnik, ampak vriva se med ustni soglasnik in med j jezikovec l, n. pr. **kupi-en* **kupjen* *kupljen*, **ljubi-en* *ljubljen*, **lovi-en* *lovljen*, **jěmi-em* *jěmljem*. Ta vrinek ně v vseh slovanskih jezikih, ně n. pr. v bolg., ně v českem, ne v poljskem; toda nahaja se v stsl., v srbskem in ruskem; *kupljen* se glasi n. pr. v českem *koupen*, *zemlja* *země*.

V nekaterih korenskih slogih pa je menda vrineni l slovanskim jezikom občen: *pluvati*, čes. *pliti* litv. *spjauti*: lat. spuo; enako *bljuvati* stsl. blʼьvati čes. *blíti*. Primeri na končnicah: *čaplja*; *kaplja*; *šuplja*; *konoplja*; *greblja*, *gyblje*; *zgubljen*; *stavljati*, *stavljen*; *spremljati*; *obavljati (posle)*; *krevljati (škorno)*; *žrmlje*: stsl. žrъnъv-; *prvlje*, iz tega v govoru *prle*; enako *črlen* iz *črvljen*; *življenje*, *grmljenje* so nove tvoritve mesto pravilnih *živěnje* *grměnje*: *živěti* *grměti*; tudi *děvljem*, *poděvljem* so nove tvoritve mesto *děvam* *poděvam*; opravičene so oblike *davidovlji*: *v davidovljem mestu*; *škoflja ves*; *bratovlji*, *sinovlji*, *zetovlji*, itd.

Na zahodu se čuje *grabje* mesto *grablje* na Rezianskem, *zemja* na Benečanskem mesto *zemlja*; te oblike so nove, primeri *piano*: *planus*.

Glasnik l se ne vriva, kder stoji je ji itd. mesto ije iji, n. pr. *kravji*: stsl. kravij, *snopje* iz *snopije*, *šibje* iz *šibije* itd.; neopravičene so oblike *dolglji* länger, *laglji* leichter, *meklji* weicher na Dolenjskem. Na Gorenjskem in Rezianskem se péjevci pred prostim ĭ deloma mehko izgovarjajo.

2. Ostale prikazni se dotikajo posameznih ustnikov.

Te so 1. na ustniku p:

a) p izpada pred n, n. pr. *kanoti*: *kapati*; *utonoti*: *topiti*; *trenoti*: *trěpati*; *utrnǫti*: *roka mi je utrnola* erstarren zraven *utrpnoti*: stsl. utrъpati in lat. torpeo; *okrěnoti* erstarre: *krepéne roke*; *počenoti* zraven *počepnoti*; *odščenoti* zraven *odščepnoti*; *sen* *san* stsl. sъnъ iz *sъpnъ, zato *senja sanja se mi*. P je ostal v besedi *osepnica* in *osipnica*: **spem* iz *sъp-em* in *syp-am*; na Gorenjskem *prilipniti* = *prilěpiti*; prim. *sedem* stsl. sedmь: septem.: *ἕβδομος*.

b) sredi besede se v skupek pt vriva s: *tep-s-ti* iz *tep-ti*, v stsl. tu izpada p; v začetku besede od skupka pt iz *pъt*

rad **p** odpada *tić* iz *ptić,* ali pa se govori kot **v**: *vtić* t. j. iz tihega ustnika postane sapni trpežni soglasnik iste vrste.

c) primeri *pila*: Feile, *pogača*: ital. *focaccia.*

2. prikazni na ustniku **b**:

a) **b** izpada pred **n**, n. pr. *ogrenoti*: *ogrebati*; *ganoti genoti*: *gybati.* Skupek **bn** se spremenja včasih v **mn**, t. j. hipnik v trpežnik, n. pr. v Gorici se govori *dromne tice* mesto navadnega *drobne tice*; enako na Gor. *dromelj* m. *drobelj* ein Stück Brot.

b) v skupek **bt** se vriva **s** sred besede, n. pr. *dolbsti* iz **dolbti*, *zebsti* iz **zebti.* Na zahodu se včasih **bt** spremenja v **ft**: *droftina* mesto navadnega *drobtina*; tako tudi ob koncu na Gorenjskem n. pr. *bof boba* mesto navadnega *bob,* ki se izgovarja ob koncu tudi *bop.*

c) glasnik **v** izpada po **b**: *obel*: stsl. oblъ iz *obvlъ lit. *apvalus*; *obaliti* fallen lassen: *valiti*; *obarovati*: *varujem*; *obeseliti*: *vesel*; *obesiti*: *věsiti*; *obisnoti* hangen bleiben: *visim*; *obléči*: *vléči*, *oblak*: *vlak*; *oběćati*: srb. *věćati*; *obrnoti*: *vrnem*, *povrnem*; *obrten* beweglich fleißig, odsod *obrt obrtnik obrtnija*; *obęzati*: *vęzati*; *obod* iz *ob-vod*; toda *obviti.*

d) naš **b** iz tujega **f** nahaja se v tujkah, n. pr. *baklja*: Fackel, *bart*: Fahrt; *basati*: fassen; *bažolj* in *fažolj*: *faselus*; *birmati*: firmen; *bruma*, *brumen*: stnem. *frum*; *bresa pred-pustni četrtek*: Fresse; *šublja*: Schaufel; *blek*: Fleck; *bleki* Gekröse: lit. *blèkas plèkas*; *bleten* in *fleten*: srnem. *vlāt* Sauberkeit *vloetic* sauber; *bogati bougati*: folgen; *bršt*: Frist; *brvežen*: verwegen; *besek*: iz *vischio.* Tudi naopak iz našega **b** postaja v nemškem **f**, n. pr. *Běla*: *Fela*; *v Bělah*: Fellach; *Bistrica*: Feistritz; *Bled*: Feldes; *Borovlje*: Förlach (*v Borovljah*); *Lubno*: Laufen; *Žabnica*: Saifnitz; *Trebno*: Treffen; *Bovc* iz **Bolc *Blc*: Flitsch.

3. prikazni na ustniku **v**.

a) ustnik **v** odpada v govoru v začetku besed posebno pred **l**: *ladati* iz *vladati*, *last* iz *vlast*, *lasten* iz *vlasten*; *lat* iz *vlat* Rispe; *las* iz *vlas*; *Lah* iz *Vlah*; *lakno* iz *vlakno*; v predlogu *vъz*: *zide* iz *vzide zhaja* iz *vzhaja*, *zdehne* iz *vzdehne*; *zbuditi* iz *vzbuditi*, *zdignoti* iz *vzdignoti*,

pri Trubarju še pravilno *vzdihati* itd., na Gorenj. *uzdignt* t. j. *vzdignoti*; enako tudi sicer: *torek* iz *vtorek*; *že* iz *vže* iz *u-že*. Sred besede izpada **v**, n. pr. v besedi *srab* iz *svrab*, *sraka* iz *svraka*, *skrnoba* iz *skvrnoba*, *četrti* iz *četvrti*, *črljen* iz *črvljen*; *varčica* iz *varvčica* na Benečanskem: *vrъvь*; *vesoljen* iz *ves-voljen*; *torilo* iz *tvorilo*, *storiti* iz *stvoriti*, zato *stvar*; *trd* iz *tvrd*.

b) na zahodu prehaja ob koncu besede **v** v **u** n. pr. *noŭ*: *nov*; v nekaterih besedah tudi na sredi besede, n. pr. *temuć* iz *tem več*; *za durmi*, na vzhodu *za dvermi*, *bruno* na vzhodu *brvno*.

4. prikazni na ustniku **m**. Skupek **md** postaja **nd**, t. j. pred zobnikom se prilikuje ustni nosnik zobnemu nosniku n. pr. *vendar* iz *věm da že*; enako **mk**: **nk** n. pr. *zanjka* zraven *zamka*: *zamъknǫti*; **mn** postaja **ml**, n. pr. *sumljiv*: *somněti*; v narečju *gümlja* iz *gumno*. Redko postaja **m** iz **v** n. pr. *smoditi*: *(meso) povoditi*, koren *vęd-*, *svęd-*; mesto *okrěvati* se govori na Gorenj. *okremati*.

5. ustnik **f** je z večine v tujih besedah: *britof*: Fritshof; *fant*: *infans*; *ofer gostač*: Hofer; *ufati* stoji mesto *upъvati*, prim. čes. *pevný fest*; *frflati*, *fofotati* so domače besede.

IV.

Kájevci ali goltniki.

§. 28. 1. Goltnika **k g** se izgovarjata v slovenskem sred trdega in mehkega neba, **h** je v nsl. na zahodni in vzhodni strani postal gol sapnik (spirans), le v sredini slovenskega jezikokroga se izgovarja kakor v stsl. kot nemški **ch**. Goltnikom drugih indo-evropskih jezikov odgovarjata v slovenskem le goltnika **k** in **g**, slovenski **h** odgovarja glasniku **s** drugih indo-evropskih jezikov. Tu pristavljamo pregled goltnikov in dodajemo v objasnjenje nemškega premeknenja (Lautverschiebung) tudi zobnike in ustnike:

skr.	grš.	lat.	litv.	slov.	stnem.
k kh č ç	κ (π, σσ, ττ, τ)	c qu	k sz	k č c (s)	h (g)
g ž	γ (β, ζ, δ)	g gu	g ž	g ž z	k (ch)
gh h	χ (φ, σσ, ττ, ϑ)	h (g)	g ž	g ž z	g (k)
s	σ	s (r)	s	s h š	s (r)
t th	τ	t	t	t	d
d	δ	d	d	d	z sz
dh	ϑ	f (b)	d	d	t
p ph	π	p	p	p	f, v (b)
b	β	b	b	b	
bh	φ	f (b)	b	b	b

2. Mehčanje goltnikov. K se mehča v č in c, g v ž in z, h v š in s, n. p. *rekǫ rečeš recimo*; *vrgǫ vržeš vrzi; strah strašim* in *Vlasi* od *Vlah*. V mehčanju č ž š in c z s so razne stopnje in morda razne dobe. Mehčanje goltnikov se nahaja več menj tudi v drugih jezikih, posebno v skr. in litv., kder je blizo kakor pri nas, pa tudi v lat. in grš.; v nemškem ně mehčanja. Za lat. primeri *dicit*: *dico* beri *dicit*: *diko* ital. *dice* beri *diče*; v grškem je mehčanje za nekatere slučaje odrevenel ostanek starejše dobe, n. pr. *τε*: lat. que, *τις*: quis, skupek **-κια* pa daje sploh *-σσα* ali *-ττα*, enako **-για -ζα*. Ker mehčanja v nemškem jeziku ně in ker je v raznih jezikih razno razvito, smemo sklepati, da mehčanje ne spada v skupno dobo indo-evropskega jezika, ampak v dobo posameznih jezikov.

Neka posebna prikazen mehčanja je mehčanje goltnika k v s; v skr. je bilo mehčanje glasnika k v ç še živo, t. j. prememba k v ç kaže blizo ono gibčnost, kakor naša prememba k v č; temu skr. ç odgovarja v korenskem slogu često naš s, n. pr. *slovo*: skr. *çravas*, gr. *κλέϝος*; stsl. vьsь, naš *vas*, *ves*: skr. *vêças*, lat. vicus, gr. *οἶκος; desętь*: skr. *daçan*, lat. decem,

gr. *δέκα*, litv. *dészimtis*, got. *taihun* stnem. *zëhan zehn*; edini prehod glasnika **k** v **s** v našem jeziku samem somnijo nekateri v besedah *kloniti: sloniti.*

3. Način mehčanja. Goltnik k, če je omehčan, nč več goltnik, ampak zobnik, kajti **č** in **c** imata veljavo **tš** in **ts**; enako **g**: **ž** iz **dž** in **z** iz **dz**; **h** se glasi iz golta, **š** in **s** pa, če sapa vdarja na zobe. Ta prememba goltnikov v zobnike je physiologična posebnost onih narodov, ki imajo mehčanje. Vunanji vzrok mehčanja je v tem, da so goltniki izgovorljivi le v goltu in v zvezi s takimi samoglasniki, ki se tudi le v goltu izgovarjajo; ti so goltni samoglasniki **a o u y ъ**; nasproti **e**, **ě**, **ę**, **i**, **ь** se izgovarjajo v prednjih ustih blizo zob, smejo se zato imenovati zobni. Če se tedaj goltniki imajo vezati z zobnimi samoglasniki, bližajo se zobom; tu se godi prememba; kako se ta prememba zgodi, o tem so mnenja različna. Opazujemo tele slučaje:

a) **vrat-jen*: nsl. *vračen* in *vraćen*, čes. *vracen*, stsl. vraštenъ
b) **tek-ti*: nsl. *teči* in *teći*, čes. *téci*, stsl. tešti
c) **mok-ja*: nsl. *moča*, čes. *moča*, stsl. moča
d) **tek-e*: nsl. *teče*, čes. *teče*, stsl. tečetь.

Glasita se tedaj slučaja c) d) v vseh jezikih enako, slučaja a) in b) pa se glasita v raznih jezikih različno, toda v istem jeziku med seboj enako.

Slučaj a). O obliki **-tja** bil je govor pri téjevcih.

Slučaj b). O staroslovenskem tešti iz *tekti opominjamo, kako še dendenes postaja iz *někъto někto nehto* in *nešto* t. j. **k** se prilikuje in približuje glasniku **t** kot **š**; **š** in **t** sta v stsl. in bolg. omehčan skupek **št**; v nsl., hrv. srb., čes. itd., kder imamo glasnike **č**, **ć**, **c**, t. j. **tš**, **tś**, **ts**, je red proti stsl. preobrnen. Razlike **č ć c**, ki značijo narečja, so menda razlike individualne sapne širine, ki pri izgovoru sodeluje; primeri naš *teči : teći* na zahodu in naš *nicoj: noč* iz **nokti.* Misliti je tedaj, da je nsl. oblika pod a) *vračen vraćen* izvirnejša nego stsl. vraštenъ, ker ima prva oblika naravni red **tš** iz **tj**, zadnja pa red preobrnen **št** iz **tj**; enako pa ima pod b) stsl. naravni red **št** iz **kt** in nsl. red preobrnen **č ć**, t. j. **tš tś** iz **št śt**; v teku časovem sta se menda slučaja

pod a) in b) pojednačila in v raznih narečjih sta vsedena in stalna kot en isti glas.

Slučaj c). Beseda *moča* je postala iz podstavne oblike **mok-ja*. Podučljive za to premembo so prikazni grškega jezika, kder ste obliki σσ in ττ zraven endruge v navadi, n. pr. φυλάσσω in φυλάττω iz *φυλακ-ιω; obe obliki posreduje oblika *φυλατσω, t. j. τσ: **tš** **č**. Kaže se, kakor bi glasnik **j** tudi pri nas postal najpred šumen, kakor pod a) **tja**: **tša**; ob enem bi se šumniku goltnik bližal, med oba glasnika bi se vrinol zobnik ter goltnik izbil; recimo **mokja* : **mokša* : **moktša*: *motša*: *moča*; primeri *presti* iz **pred-s-ti, brèstiti* : **m-b-rěstiti, pondrěti* iz **pon-rěti*. Slična je premenjava donečega goltnika **g** v hipni nebnik **dž**, iz kojega je po odpadu glasnika **d** postal trpežni doneči šumnik **ž**, ***gja**: ***gdža**: **dža**: **ža**.

Slučaj d). Oblika *reče* je postala po Miklošiču iz **reke* posredno iz **rekje*, t. j. med potom od **k** do **e** bi se razvil šumnik, ki ga po mojem ravno izrečenem mnenju **t** posreduje: **reke*: **rekje*: **rekše*: **rektše*: *retše reče.*

V grškem jeziku je mehčanje goltnika pred prostim **e** in **i** le v korenskih slogih in ostanek starejše dobe, n. pr. τις: lat. quis, τέτταρες: *četyri*; sicer če se v grškem ta postava mehčanja v govoru morda ně držala, primeri Κικέρων: lat. Cicero, v pisavi je prenehala; nahajamo namreč κεῖμαι in κοιμάω, kder mi ločimo *po-čiti* in *po-koj*; pravim ločimo, vsaj v korenskih slogih, kajti v končnicah se dendenes govori *rǫkę* stsl. rǫky, ter *otroci* in *otroki* križema, dasi je **k** opravičen le v množinskem orodniku *z otroky*, toda imenovalnik *otroci*; odkar zgubivamo razloček med **y** in **i**, se vriva **k**, ki ima svojo pravico v množinskem orodniku, po krivici tudi v množinski imenovalnik in mestnik, ter smo se menda od sosedov naučili **k** izgovarjati tudi pred **i** in **e**.

4. Pravila mehčanja.

a) Goltniki **k g h** v zvezi z nebnikom **j** dajo **č ž š**, tedaj ***kja** ***gja** ***hja** : **ča** **ža** **ša**, n. pr. *moča* iz **mok-ja*: *moker, tęža* iz **tęg-ja*: *tęgnǫti, duša* iz **duh-ja*: *duh*; enako *ključ* iz **kljuk-jь, mož* stsl. mǫžь iz *mǫg-jь; tako tudi v priponkah, n. pr. *igrač*, stsl. igračь iz *igrak-jь, *kolač,*

grabež; enako na dalje v glagolih V. 2. *skačeš* iz *skak-ješ*: *skakati, lažeš* : *lagati, dišeš* : *dihati*; enako v nedoločniku III. vrste, n. pr. *bučati*: *buk, běžati*: *běg, slišati*: *sluh*, tukaj odgovarja **ja** glasniku ě drugih nedoločnikov, tedaj *bučati* iz **buk-jati*: *trp-ěti*. Tudi korenske oblike **žu** gredo na podstavne oblike *****gju**, n. pr. *žul, župa, žužek* zraven *žižek* iz **ju**: **ji**, primeri *šiti*: lit. *siuti* lat. suere.

b) Goltniki **k**, **g**, **h** prehajajo v **č**, **ž**, **š** pred e, ь, ę, tudi skupek **krt* iz **kert* postaja *črt*; isto tako prehajajo pred **i** v besedotvoritvi.

α) Pred **e**: *rečeš vržeš pšeno*: *rekla vrgla phala*; *očesa ižesa ušesa*: *oko igo uho*; *večer*: lit. *vakaras, bečela*: koren *bъk-*; *ženem*: *gonim, želǫd*: *gland-, čelo, žena, že* : γε.

β) Pred **ь**: *reč* stsl. rěčь iz *rěki, *laž*: Lüge, *rž*: Roggen, *myšь*: *mus* Maus; *strašen strašna* stsl. strašьnъ: *strah, tęžek, tęžka* stsl. tęžьk: *tęgnǫti, cvrček, cvrčka* iz **skvrъkьkъ*; *lečka laqueus*: *lęk, ostrožnica* Art Brombeere, *prečnica* Kopfkissen, *družba, strošek, kečka*: *kъka, prečka* Hinderniß, Theilung der Haare, *vsakojački*: *-čьskъ, skržat Cicade, svědočanstvo*: stsl. sъvědočьstvo, *ušabnoti* sich biegen: *šьb*: *šiba*; *pičlo*: *piknja*; v korenskem slogu: *čest čast* stsl. čьst, žděti stsl. žьdati: lit. *geidu, šel* iz *šьdlъ*.

γ) Pred **ę**: *otročę otročeta*: *otrok, družę družeta*: *drug, siromašę*; *stari aoristi*: *uzljubišę, vъzljubišę* v brižinskih sp., *pregovoriše* hrv.; oblika *roke* iz *rokę* za stsl. rǫky kaže mladost te tvoritve, sicer bi se **k** omehčal; v briž. sp. se bere *grehy* in *grehe*.

δ) **kert*: *črt, črět*, n. pr. *črěda* iz **kerda*: Herde; enako *čoln, črez, žrělo, žrne, črěp, črtalo*; nahaja se pa tudi *krepa* zraven *črep, krez* zraven *čres*; na jugozahodu prehaja **rě** v ě *čěda* iz *črěda, čěs* iz *črěz*.

ε) Pred **i** v besedotvoritvi: *otročji* : stsl. otročij, *vražji, mušji*; *obušije*; *pečina* Brandwunde; *ročica, nožica, korošica* zraven *korohnja* iz *korohynja*; *očit*: *oko*; *otročič*: *otrok*; pri glagolih IV. vrste: *močiti*: *mǫka, blažiti*: *blag, sušiti*: *suh*; v korenskih slogih: *čin, čislo, čist, žir,*

širok; tudi **š** druge glagolske osebe je postal morda iz **h**, prim. *hvališ*, stsl. hvališi iz *hvali-h-i, **h** : s drugih jezikov.

c) Goltniki **k g h** prehajajo v sičnike **c z s**, in sicer *α)* pred **ě** in v pregibu pred **i**, ki je postal iz **ě**; nadalje *β)* v končnicah **ica**, **ec** iz ьсь, **ce** iz ьce, in ęz je sičnik postal iz **kj** oziroma **gj**, enako slednjič v nekterih glagolih V. vrste; končnice **ica**, **ec**, **ce** in dotične glagolske končnice V. vrste **-cati**, **-zati**, **-sati** so postale tedaj iz **ik-ja*, **ьk-jь*, **ьk-je* in pri glagolih iz **k-jati*, **g-jati*, **h-jati*; toda vse te tvoritve so po Miklošičevem mnenju iz mlajše dobe, kakor prehodi v **č ž š**.

α) pred **ě**, n. pr. v korenskem slogu: *cěl*, *cěv*, *cěsta*, *cěna*, *cěditi*, *cěsar*: *Caesar*, *zěló* sehr; v besedotvoritvi: *kocěn* zraven *kočan*, *locen*; v pregibu je **ě** ohranjen le deloma na Rezianskem in Hrvatskem: *oblecete* hrv., navadno *oblecite*; *potoce*, *praze*, *trebuse* rez., navadno *na potoci*, *pragu*, *trebuhu*; enako v množini *otrocěh*, *trzěh* rez., navadno *otrocih*, *trzih* in *trgih*; *rǫcě* navadno *roci*. Ko se je **ě** umeknol mlajšemu nastopniku **i**, obstal je sičnik tudi pred **i**, zato *recimo*, *reci*, *na potoci*; tudi množinski imenovalnik *potoci* ima **i** iz izvirnega **ě**, primeri grški *λύκοι* : vlъci; iz pravilnih oblik *ubozi pri ubozih* so postale pa tudi pred glasnikom **y** nepravilne *z ubozymi od ubozyh* itd., odkar smo razloček med **i** in **y** zgubili; od druge strani pa se tudi pred tenkim **i** mehčanje opušča, zato *ubogi*, *pri ubogih*, *orehi*, *potoki*, *ob potokih*; opušča se to mehčanje v sičnik navadno pri goltniku **h**, pri goltniku **g** se rado opušča na vzhodu v sklanjatvi, deloma tudi pri goltniku **k**.

β) V končnicah **-ica**, **-ec**, **-ce**; **-cati**, **-zati**, **-sati**: *bolnica*, *junica*, *grešnica*; *věnec*, *venca* stsl. věньсь, *junec*, *otec* stsl. otьсь : *otъ, skr. attā, gr. *ἄττα*; enako *knez* stsl. kънезь, *pěnęz*; *jęza* Zorn iz **jęg-ja* (prim. lotv. *igstu jezim se)* stoji na istem stalu, samo da je prememba na korenskem goltniku; *klicati*, *lęcati*, *pręzati*, *tęzati*, stsl. nasmisati zraven nasměhati sę.

d) **sk** prehaja v **šč** tam, kder **k** za se preide v **č**; **s** se tedaj glasniku **č** prilikuje v **š**: *iščem,* iz **isk-jem: iskati; leščati, laščati se* III. glänzen; *piščec: piskati, pišče, piščeta,* mn. *piščanci; luščina* zraven *luskyna*; *slovenščina; dolinščak: dolinъskъ; vojščak; voščenka: voskъ; opryšč* Ausschlag: stsl. pryštь; *vriščati: vriskati; tešč, tašč* nüchtern; *prebivališče.* Na Rezianskem se čuje **šć** mesto **šč**, na Gorenskem ostrejši **š**, na sredi slovenskega jezikokroga **š**; hrv. **sk**: **šć**, stsl. **sk**: **št**.

e) Skupek **kt**, **gt** prehaja kakor **tj** v **č** na zahodu v **ć**; ta prehod se godi v nedoločniku, namenilniku in pri tvoritvi samostalnikov na **tь**, n. p. *reči, reći,* sagen, iz **rekti, leči leći* iz **legti,* enako namenilnik *leč: kadar greš leč;* in samostalniki *peč peć* iz **pektь*, stsl. *peštь*; enako *moč moć* iz **mog-tь; noč noć* iz *nok-tь; *dči, či, šči, hči, hčere* srb. *kći,* iz **dъšči :* stsl. *dъšti* iz **dъg-ti *dъg-těr,* lit. *dukter-,* skr. *duh-i-tr,* gr. *θυγάτηρ,* Tochter; *ločičje: ločika: lactuca;* nove tvoritve so *rečti, ležti* mesto *reči leči.* Kakor daje **tj** v posameznih besedah **c** in **k**, n. p. *stric pluka,* enako tudi **kt**, n. p. *nocoj, nicoj, nicor* in der heutigen Nacht; *snūka* na Rez., indi *snoči snoći sinoči.* **K** pred **t** odpada v besedah: *jetika: hectica, pęti:* lit. *penktas,* morda *netopir* iz **nektopyrь,* če je prvi del **nekto: nokt- :* *Nachtfalter, *vespertilio.*

5. Razne prikazni.

a) V skupku **skn**, **zgn** izpada **k**, **g**, n. p. *potisnoti: potiskati, pelisnoti: peliskati, blisnoti: bliskati, brliznoti: brlizgati; těsen: tiskati, těskъ, těskъnъ;*

b) **k** prehaja v sapnik **h**, primeri: *lahet, lahta* zraven *laket:* stsl. lakъtь; *męhek mehka: mękъkъ,* enako *mehčati;* tako tudi *h komu* zraven *t komu;*

c) tudi **g** rad prehaja v **h**: *drhtati drhčem: drgetati; lehko: lagak;* mestoma se izgovarja **g** kot **h**, na Rez. razun Bele *hora: gora, teha: tega;* enako na Gorenjskem.

d) **h** je postal iz **s**: *upěhati se: pěšь* iz **pěh-,* iz **pěs-; slěherni* iz *slěd-s-: slěden dan* jeden Tag; *udrihati, sopihati:* stsl. kopysati *(kopati); tovarh* in *tovariš; peliha* in *pelisa; čehati* in *česati.*

V.

Céjevci ali sičniki.

§. 29. 1. Sičniki so **c**, **z**, **s**. Po izviru si ti trije glasniki něso enaki, kajti **s** ima trojo, **z** dvojo veljavo, **c** je le mlajši nastopnik iz **k**.

a) Glasnik **s** je *α*) izvirni *β*) predslovanski *γ*) slovanski glasnik.

α) Izvirni **s** odgovarja istemu glasniku drugih indoevropskih jezikov, n. p. *bos:* lit. *basas; gasiti:* lit. *išgesįti; glas:* lit. *garsas; kysněti:* skr. *čūšati; męso:* skr. *māsa;* enako *sam: ἅμα:* lat. *semel:* sammt*; seděti: sedēre; sedem: septem; slěp:* lit. *slêpti* verheimlichen; *svoj:* lat. *suus; syn:* skr. *sūnu-* itd.

Ta izvirni **s** se menja često z mlajšim nastopnikom **h**, n. p. *česati* in *čehati; črensa:* rus. *čeremcha; slap: hlap* Dunst; *pri na-s: pri tě-h,* itd.

β) Naš predslovanski **s** odgovarja litv. **š**, skr. **ç**, gr. lat. **k**, n. p. *nes-ti:* skr. *naç-* lat. *nac- nanciscor* gr. *νεκ- ἐνεγκεῖν; osem:* lat. *octo; oster* stsl. ostrъ iz os-rъ, *os-la* Wetzstein, *os axis, oset:* skr. *aç- açnoti* durchbringen, gr. *ἄκρος,* lat. *acies acuo; pes,* stsl. pьsъ*: stbaktr. paçu* lat. *pecus* nem. Vieh; *prasę:* lat. *porcus; prositi:* skr. *praçna prošnja* lat. *precor, procus; prsi:* skr. *parçu* Rippe; *sijati, sinj, siv, sěno* (gedörrtes): skr. *çjate* brennen; *slama: κάλαμος* Halm; *slana:* lit. *šalna; slatina:* lit. *šaltinis studenec (studen vrelec); slověti: κλύειν; sluti, slyšati, slovo, slava:* skr. *çru-, κλύω,* lat. *gloria* iz **closia; soha:* skr. *çasati razsekati; sokol:* skr. *çakuna; osoren, srh-, na-sršene lasi ima:* lit. *šeras* Borste, skr. *çalja* Stachelschwein; *srěn:* lit. *šarma; srce* iz *srdce* stsl. srъdьce pomenjšalna oblika iz *srъdo*: καρδία; svanoti, svenoti* stsl. svьnǫti, *svitati, svět:* skr. *çvēta světloba; sto,* stsl. sъto*:* skr. *çata, ἑ-κατόν,* lat. *centum; ves vas* stsl. vьsь: *vicus* itd.

γ) Naš slovanski **s** se je razvil na slovanskih tleh iz glasnika **h**; ker je že **h** nastopnik izvirnega **s**, zato

je ta **s** mimo prejšnjih najmlajši; njegov razvitek je učinek mehčanja, n. p. *měh, měsi; Vlah, Vlasi.*

b) Glasnik **z** je omehčan iz izvirnega **g** ali **gh**; **z** ima tudi dvojo dobo in je α) predslovanski **z** β) slovanski **z**; prvega Miklošič zaznamuje z znamenjem **z** = ʒ, drugegá z znamenjem **z,** = **dz**.

α) Predslovanskemu ali starejšemu **z** odgovarja

izvirni **g′** gr. γ lat. **g** litv. **ž** skr. **ž** stbaktr. **z**
„ **gh′** „ χ „ **f, g** „ **ž** „ **h** „ **z,**

n. p. jaz iz *azъ skr. *aham* lit. *aš* iz *až* (gr. ἐγώ); *ǫzek:* lat. *ang-ustus,* skr. *āhu; blazina:* skr. *barhis; brěza:* skr. *bhurźa* lit. *beržas.*

β) Slovanski ali novejši **z** postaja na slovanskih tleh vsled omehčanja, n. p. *vrzi: vrgǫ, vržeš; stęzati: stęgati; vitęz:* Withingi.

2. Mehčanje sičnikov. Sičniki **c, z, s** sami ob sebi omehčani se sopet mehčajo; skupek ***sja, *zja, *cja** daje **ša, ža, ča**; tudi tukaj je glasnik **j** postal šumen.

a) Sičniki **c, z, s** prehajajo v zvezi z glasnikom **j** v **č, ž, š,** n. p. *klicati: kličes* iz **klic-ješ;* enako *lizati: ližeš, pisati: pišeš; mazati: maža* iz **maz-ja, nositi: noša* iz **nos-ja.* Sičnik **s** se mehča le v zvezi z glasnikom **j,** enako tudi starejši **z.** Inače je pa s sičnikom **c** in mlajšim **z,** ta se mehčata tudi pred onimi samoglasniki, pred katerimi se mehčajo goltniki.

b) Sičnik **c** se mehča pred mehkimi samoglasniki: *devičji* iz *devic[a]-ij*; enako *lisičji, rečji, tkalčji; naličije naličje; grebenčiti (nos)* rümpfen, *psičiti; mrzličen* iz *mrъzličьnъ: mrzlica, resničen, srčen, ščim: scati, meseče* hrv. zvalnik: *meseç.*

c) Tudi mlajši **z** prehaja pred mehkimi samoglasniki v **ž,** n. p. *knez: knežji* iz *kъnęžij; vitez: viteštvo vitežtvo* iz *vitežьstvo; rogoz: rogožina* Matte. Starejši **z** pred mehkimi samoglasniki ostaja, zveza z goltnikom **g** mu je pretrgana, ta **z** stoji na oni glasniški stopnji kakor **s,** zato *obraziti, laziti, gaziti, voziti* kakor *nositi,* toda *obražen,*

povožen, nošen iz **obrazi-en *obrazjen, povozjen, *nosjen* po pravilu a).

3. Različne prikazni.

a) Priličenje; pred omehčanimi soglasniki postaja *α*) iz **s** glasnik **š**, *β*) iz **z** glasnik **ž**, t. j. **s**, **z** se prilikujeta naslednjemu soglasniku, n. p. *α*) *češljati*: *česati*; *pošljem*: *posel*, *po-sъlją*; *premišljati*: *premisliti*; *prošnja*: *prositi*; enako *brušnja*, *ošljak* Art Distel, *tešnjak* Gedränge, *davešnji* heute früh, *drevešnji* heute abends, *utrašnji*, *starošljiv* ältlich: *starostь*; *trešljika*: *tręs-*; *β*) *grižljaj*: *grizem*; *vožnja*; zato tudi *ž njim* iz *sъ njim*, *čež nj* iz *čez nj*. Enako se *γ*) **s** pred donečimi soglasniki prilikuje v **z** in *δ*) **z** pred tihimi v **s**, n. p. *γ*) *mezdra*: *meso*, *zdrav*: *sъdravъ*; *δ*) *mast*: **maz-tь*, *maslo*: **maz-tlo*, *poreslo*: **po-verz-tlo*. V navadi je pa tudi vsaj v novih sostavah in tvoritvah etymologična pisava, n. p. *izpad*: **izъpad*, *vzhod*: **vъzъhod* stsl. vъshodъ, *s njim*: *sъ njim*, *iz njega*, *sbrati sbirati*: *sъbrati sъbirati* in *sebirati*.

b) Vrinek. *α*) V skupek **sr** se rad vriva **t**, *β*) v skupek **zr** pa **d**, n. p. *α*) *pester* iz *pьs-rъ*: *pisan*; enako *posterv*, *stršen* zraven *sršen*, *strež* zraven *srež* Treibeis; *β*) *nazdrt* zurück: *na vъzъ ritь*; *zdraven*: *zraven*; *zdrel*: *zrel*, *zdrno*: *zrno*; *pozdreti* in *pozreti*; *mezdra* in *mezra*, *medra*, *mezda*. *γ*) V skupek **sl** se vriva v nekaterih besedah **k**, n. p. *slez* in *sklez*, *slizek* in *sklizek*, *solza* in *skloza*, *slezena* in *sklezena*; enako *srobot* in *skrobot* zraven *srebot in srabot*.

c) Izpad. *α*) V skupku **zdn** izpada **d** in se ta skupek enako olehča kakor gore **skn**, **zgn**, n. p. *praznik* iz *prazdnik*; enako *prazen*, *brezen*: *bez dъna*, *pozen*: *pozdьnъ*; primeri *zdruznoti*: *druzgati*, *stisnoti*: *tiskati*.

β) skupek **svr** se olehča v skupek **sr**, n. p. *srab*, *sraka*: *svrabъ*, *svraka*; enako *sora* zraven *svora*, *srpin*, *srep* wild, iz *svrъpъ* in *svrěpъ*: *srepa in strašna množica*.

γ) skupek **stl** se olehča v **sl**, n. p. *čislo*: **čistlo* iz **čit-tlo*; enako *gosli*: *gǫd-*, *preslica*: *pręd-*. *Utro*, *jutro* je postalo iz *us-tro*.

d) Menjatev. *α*) Sičnik **c** odgovarja pred **v** goltniku **k** drugih slovanskih jezikov v besedah *cvrěti: *skvrěti; cviliti:* čes. *kviliti; cvet:* čes. *kvet; cvičati:* srb. *skvičati.*

β) Primeri besede *stěnj* Docht, *těnja* Körperschatten, *sěnca* Schatten (Schein, nicht der Sonne ausgesetzter Platz), *podstenje* der gedeckte Gang vor dem Hause, *tělo* Zelt (Schatten) Bild (Körperschatten) Körper, te so vse iz korena *ski* prim. skr. *k'hâjâ* iz *skâjâ, σκι-ά,* Schei-n; tedaj **sk** : **st** : **t** in **s**. Enaki prehod imamo v besedah *drist, dristav: driska, drisklivke* in *dristlivke, jagode.*

γ) Še rajši se pa menjata **zd** in **zg**. Skupek **zd** imajo tele besede: *pobrazdati* beschmutzen, *brozgati po luži* in *brozdati; brzda, obrzdati:* lit. *brizgilas; drozd* in *drozg; gnezdo* prim. *nidus; grozd; gozd:* beneč. *host,* rod. *hozda; gyzda; jězditi; mezda; pizda; pezdeti; pazduha, pazduh* iz *pas-* unter in *duh:* skr. *dōs* Arm; *zruzditi* in *zružiti (koruzo)*: *zdrozgati zdruzgati; vezda* hrv. iz *ve sъda; stezda* in *steza; zvezda; žlezda* in *žleza;* stsl. dъždь: *deš deža, daš daža,* ogr. *deždž deždža,* hrv. *dežgja,* t. j. *dežźa,* zato tudi *dežja.*

Skupek **zg** se nahaja v tehle besedah: *bezgavka bizgavka* Drüse; *bezg, bezgovec* in *bezovec:* lit. *bezdas; zbrignoti:* stsl. *obrězgnoti bridko postati*; *brjuzga* Schmelzen des Schnees auf den Straßen; *draždžiti* ogr. in *dražiti* reizen, tudi *drastiti* in *draščiti* ogr.; *drozga, drožje,* ogr. *droždže:* lit. *drage* Hefe; *druzgati* zerdrücken nagen: *konj po koritu druzga; mezg* Maulesel; *mozg* Hirn, Mark, *moždžani* hrv., *možgani; mozgaj* Stückschlägel der Wagner, *meždžec* Stößel zum Quetschen der Trauben, *zmoždžiti* ogr. zerschlagen, pri nas *travo poměžiti, ne měži po travi*; *gnoždžiti* zusammendrücken: srb. *gmežditi* kneten, *meždenik* Brei Fisolenmuß; *mlězga* Kot; *muzga* Sumpf, Schlamm, Baumsaft, pri nas *mezga* in *mojzga,* t. j. *mozga* Baumsaft; *muža, muždža, muždžina* Sumpf; *nanizgati* zraven *nanizati* auffassen auf Fäden *(jagode na travino bilko)*; *razgotati* wichern; *rozga,* odsod *roždže rožje; žvizgati, žvižgati* in *zvizdati.* Iz teh primerov se kaže, da pre-

haja **zgj** v **ždž** oziroma **žj** ali **žgj** t. j. **žђ**, pri tem je **dž** iz **gj** postal enako kakor nastaja iz **kj** skupek **tš** oziroma **č**. V besedi *brezděti brežěti, brezdi brezi svita se* stoji **zd** mesto **zg**, v besedi *ljuzgati* schälen stoji **zg** mesto **sk**.

VI.

Čéjevci ali nebniki.

§. 30. Čéjevci ali nebniki so **č, ž, š** in **j**. Glasnik **j** je čist nebnik, **š** ima tih šum: sχ, **ž** doneč, v glasniku **č** je združen dvoji glas **t** in **š**, vsled glasnika **t** je **č** hipnik, dasi je drugi izmed združenih glasnikov **š** trpežen.

1. Glasnik **j** je izviren ali je nastal na slovenskih tleh. Izviren je v besedah *jega, jemu, jem; jak; jaham; jar: jaro žito; pojas; junak, junec, junica:* lat. *juvenis junior; juha:* skr. *jūša.* Na slovanskih tleh je nastal kot priglas v začetku besed in med samoglasniki, n. p. *javen* iz stsl. javě*:* skr. *avis* öffentlich*; jętra*: skr. *antra; je, jest* stsl. jestь*:* skr. *asti* lat. *est* gr. *ἐστίν* nem. ist; *jesen:* prus. *assanis* got. *asani.* Enako *dě-j-ati: děti, sijati: sinoti.* Če primerjamo besede *jed* in *obed medv-ed, jęti* in *rokovet* in enake, se kaže da v nekaterih besedah začetni **j** izvirno tudi na slovanskih tleh ně bil. Ob besednem koncu se nahaja **j** v besedah: *kaj*: ogr. *ka; zdaj:* ogr. *zda* hrv. *sada; z menoj; z notraj; ozdolaj; ozgoraj* itd.

2. Šumniki **č, ž, š** se nahajajo po gostem v tujkah: **č**: *beč denar:* it. *bezzi*; *čavel čavla* Nagel: it. *chiavo; pečati se* beschäftigt sein: it. *impacciare;* **ž**: *děža*: Dose; *fužina* = it. *fucina*; *jagrež, žagred* in *žagreb*: Sacristei; *klovže* Abschluß: ital. *chiuso; pižem*: Bisam; *roža*: Rose; *važa* Rasen: stnem. waso; *žakelj*: Sack; *žehtar*: stnem. sehtari; *žida*: Seide; *žold*: Sold; *žrebelj*: stnem. grebil; *žuhati* wuchern: stnem. suoh; *župa*: Suppe; *žvegla:* stnem. swëgala; *žveplo*: got. *svibla,* stnem. suëfal; **š**: *brgeše, breguše*: ital. *le braghesse; šema* Larve: Schemen; *šembilja*: *modra ko šembilja*: Sibylle; *šent*: *sanctus; škarje*: stnem. scāra*; škrat, škratec, škratelj*: stnem. skrato; *ščinkovec* odgovarja stnem. finko Fink; *šošnjanje*: stsl. hąhnanije;

škeden: stnem. ſkugin Scheune; *šolen* ogr. štirsko, *šolnici*: stnem. ſkuoh Schuh; *štepih*: bavarski Stübich Packfaß; *štedor, šteder* Wagebalken: *statera*.

3. Skupek **čr** se govori na vzhodu, na severozahodu **r** izpada, na jugozahodu se vriva e; na vzhodu: *črěda, črez, črěp, črěšnja, črěvelj, črěvo*; na severozahodu: *čida* iz *čěda, čez, čěšnja, čěwъl čiwъl, čiwa, čěp*; na jugozahodu: *čereŭlje, čeries, čeriešnja, čerievelj, čerieva*. Enako se govori na vzhodu *žrebę, žrebelj*, tako tudi v Benečanskem in v Ribnici, indi *žebe žebelj*, v Gorici *ždrebe*. Povsodi se govori *želod*: gland-, *žerjav*: grus.

4. Skupek **čt** iz **čьt, čet** daje **št**, n. p. *štirje*: *četyrije*, *štrti*: *četvrъtyj*; *šteti*, na ogr. in hrv. *čteti* iz *čьtěti*, zato *pošten, poštenje*.

5. Skupek **čьst** daje **št**: *vraštvo*: *vračьstvo*; skupek **čьsk** daje **čk**: *grčki*: *grъčьskъ*; zraven *človeški, mrtvaški* odtod *mrtvaščina, otroški*.

6. Glasnik **ž** med samoglasnikoma postaja **r**, n. p. *ar* weil hrv.: *ježe* ali *aže*; *dardu* na Rez.: *daže do*; *gdare, dare* wann: *kъda že*; *kir kjer*: *kъde že*; *komur*: *komu že* itd.; *vendar*: *vem da že*; *potler*: *po tole že*; *sicer*: *sice že*; *vre*: *uže*; enako *blagor*: *blago že*; *morem moreš* itd. iz *možem možeš* itd., *pomore* iz *pomože*, odsod *morati*; *neborec, uborec, borec*: *nebožec, ubožec*; *nicor* zraven *nicoj*; *narveči* na sredi slovenskega jezikokroga: *največi*; *najmre*: *na ime že*.

7. Razlikovanje (Dissimilirung); prim. štirski *vekši* iz **večši, vikši* in *vihši* (Dalmatin) iz **viššì*; *hči* hrv. *kći* iz **dъšći* neorg. : stsl. *dъšti*; enako *nihče* : *nišče* iz *ni-što*: *kъto*.

II. Poglavje.

Skupne prikazni soglasnikov.

§. 31. 1. Besedni konec. Ob koncu besed je v stsl. bil le samoglasnik ali oslabljen samoglasnik ъ, ь; nobena beseda se ne končuje na soglasnik, soglasniki drugih indoevropskih jezikov so v stsl. na koncu besed odpali. Tako odgovarja n.

p. latinski besedi *domus* v slovenskem etymologična oblika *domu-*, **s** je odpal, **u** se je v stsl. oslabil v poluglasnik ali oslabljeni samoglasnik ъ, tedaj *domъ;* v novi slovenščini se tudi ъ več ne piše niti govori. Po tej prikazni, da so v slovanskem soglasniki ob koncu odpali, se razjasnujo oblike *tělo tělesa* iz izvirnega **tělos tělesa,* primeri *genus γένος*: *generis γένους iz *genes-is *γενεσ-ος;* enako *telę telęta* iz **telęt telęta, imę imena* iz *imen imena;* v nosnem **ę** je **n** ob koncu vtopljen in dobi v rodilniku samostalno veljavo. Tako stoji *mati* iz **matěr; brat,* stsl. *bratъ* zraven *bratrъ* menda iz **brator; nesę* tragend iz *nesy* iz **nesont*; *nese* er trägt iz *nesetь, nesǫ* sie tragen iz **nesonti,* t. j. odkar je ь odpal, se izjemno tudi končni **t** ne drži več, tako tudi: *je* in redko *jest*, stsl. *jestь*; *mnogo otrok* stsl. otrokъ iz **otrokam*; *iti v gosti* iz **gostins.* Odpada tedaj soglasnik **t**, **s**, **r**, **m** in **n**; zadnja dva odpadata v posebnih slučajih in sicer **m** po izvirno kratkem ali pokrajšanem samoglasniku, sicer se topi **ām** v **ǫ**, **en** v **ę**: *rǫkǫ* iz **rokām, imę* iz **imen.*

2. Omehčanje, priličenje, vrinek in izpad smo razpravljali pri posameznih soglasniških vrstah. Posebičen izpad je v besedah: *bōte* iz *bōdete*; *nečem* pri Trubarju *nečo* iz *ne hъštą*; *měsen* v Gorici: *mecěsen*; *va* iz *dva* primeri *etiva dva sina mojiva, drugiva, oniva* zraven *njidva, mija* zraven *onedva oneja*; *vosk* Wachs iz *vakska*; *ladati*: *vladati*; *mō* za *bōmo bōdemo, te* za *bōte bōdete*; *topir* za *netopir*; *noraz* za *vinoraz*; *mohor*: Hermagoras; *deš daš*: *dъždь*.

3. Prestavljanje soglasnikov. Primeri: *čbela, čmela, žbela: bučela; čveteriti* Vorspann leisten: *četver*; *duri* iz **daŭri *davri*: stsl. dvьrь in na vzhodu *dveri*; *žlica* iz *lъžica*; *žmati žměriti* iz *mъžati*; *gomila* iz *mogyla*; *nahod* iz *nadъhъ* primeri *nadyha, naduha; somenj* v Gorici iz stsl. sъnemъ, na vzhodu *senjem*; *potór* na Gor. iz *topor*; *bujti* iz *u-biti, ubujti* v Gorici; *mujti* iz *umyti,* v Gorici *umujti*; *kvazati* na Ben. iz *ukazati*, itd.

Drugi del.

Pregiboslovje.

Pregiboslovje obsega A sklanjatev samostalniških imen, zaimen, prilogov, deležnikov in deloma števnikov, B spregatev glagolov.

A. Sklanjatev (Declinationslehre).

Sklanjatev je imenska, zaimenska in sostavljena.

I. Poglavje.

Imenska sklanjatev.

§. 32. Imenska sklanjatev obsega samostalnike in deloma priloge in druge besede, ki se kot prilogi rabijo. Imenska debla se končujo izvirno I. na **a** iz ā, II. na **o** iz ă in na ъ, ki je oslabljen iz **o**, III. na **i**, IV. na **u**, V. na soglasnike. Po debelskih končnicah imamo tedaj izvirno pet različnih sklanjatev, ki so še dendenes v navadi; toda nekatera debla so se vsled sklanjatve sprevrgla, tako da so n. p. izvirna debla na **u** le v nekaterih sklonih spoznati, sicer so se sprevrgla v drugo sklanjatev; enako tudi soglasniška debla.

I. sklanjatev, a-jevska debla. Polni a je ohranjen v samostalnikih na a: *žena,* primeri lat. *rosa,* gr. *χώρα,* nem. Blume, skr. *açvā.*

II. sklanjatev, o-jevska debla. Primeri gr. *λύκος,* lat. *lupus* iz *lupos,* stsl. *vlъkъ,* nsl. *volk,* skr. *vṛka-s,* litv. *vìlka-s,* t. j. skr. litv. as se je oslabil v gr. v *ος,* v stsl. je s odpal in o se je oslabil v ъ, ki v novoslovenskem odpade. Kakor si v latinskem v sklanjatvi odgovarjata *rivus* in *tectum,* ali v grškem *ἄνθρωπος* in *δῶρον,* enako si odgovarjata v slovenskem v sklanjatvi *volk* ali *rob* in *selo;* končni o v imen. in tož. sr. samostalnikov, mesto pričakovanega stsl. ъ iz ŏ-m, je ostal morda po sliki *nebo:* skr. *nabhas* ali je izviren kakor gr. *μέγα* : *μέγας.*

III. sklanjatev, i-jevska debla. Primeri skr. *avi-s,* lat. *ovi-s,* gr. *ὀFις* (*οἶς*), sl. **ovi-* iz **ovi-s* v besedi *ovьca,* kajti v slov. odpada s; navadni primer za to sklanjatev pa je v gr. *πόλι-ς,* v sl. *kost,* stsl. kostь iz **kosti,* rodilnik *kosti*; v nemškem je i odpal: die Macht, got. *maht-s* gen. *mahtai-s*; lit. *akî-s (oko).* V stari slovenščini so možki in ženski samostalniki ijevskega debla blizo v enakem številu kakor v latinščini; v nsl. so se možki samostalniki zvečine sprevrgli v sklanjatev ojevskih debel; toda ostali so v množini n. p. *ljudije, gostije, trije*; v stsl. pa tudi v jednini *gospodь, gospodi, gospodi* itd.

IV. sklanjatev, ujevska debla. Primeri skr. *sūnu-s,* litv. *sūnù-s,* got. *sunu-s,* stsl. synъ iz *synu, imenovalniški s ob besednem koncu odpada, prim. lat. *fructu-s,* gr. *νέκυ-ς, σῦ-ς.* Rodilnik *sinu,* dajalnik *sinovi, domovi* znači ta debla in to sklanjatev; sicer so se v nsl. možki samostalniki sprevrgli v ojevsko, ženski v ajevsko ali ijevsko sklanjatev. Toda za razlago posameznih sklonov ima ta sklanjatev zgodovinsko važnost, primeri rod. *krvi:* imen. *kry,* rodilnik *tikve:* imen. *tikev* iz *tiky* itd.

V. sklanjatev, soglasniška debla; končujo se a) na s: *nebes-,* imenovalnik *nebo* iz **nebos,* prim. skr. *mánas,* gr. *μένος,* lat. *genus* iz *genos,* gen. pa tudi *generis* iz **genes-is,* gr. **γενεσ-ος*; b) debla na n: *kamen- sěmen-,* imenovalnik *šěmę,* prim. *ποιμήν, ποιμέν-ος,* lat. *homin-is, homo*; c) debla na t: *telęt-,* imenovalnik *telę* primeri *σῶματ-, γεροντ-,* lat. *front- frons, capit- caput,* skr. *bharant-;* d) debla na r: *mater-,* imenovalnik *mati* iz **matěr,* primeri

μήτηρ, acc. μητέρα, lat. *mater*. Tudi ta sklanjatev je v nsl. zvečine izumrla, samostalniki na **s, n, t** so se sprevrgli v drugo sklanjatev, ženski na **r** pa deloma v tretjo; toda ostanki posameznih samostalnikov in sklonov so se obdržali in ti se razjasnijo le po tej sklanjatvi, primeri rodilnike jedninske: *dne*, *matere* itd.

Sklonske končnice.

§. 33. Slovenski jezik ima troje število: jednino (Singular), dvojino (Dual), množino (Plural), in v vsakem številu šest sklonov (casus), ki so se deloma med seboj pojednačili. Imena sklonov iz latinščine prestavljena se glasijo: imenovalnik (nominativ), rodnik ali rodilnik (genetiv), dajalnik (dativ), tožilnik (accusativ), mestnik (local), orodnik (instrumental); zvalnik (vocativ) za se ně sklon, ampak kaže le deblo in je v nsl. kot ostanek pri možkih samostalnikih II. sklanjatve v navadi, prim. *bože, brate*, sicer se je pojednačil imenovalniku. Imenovalniku jednak je srednji tožilnik vseh števil v vseh jezikih; jezikoznanci sodijo, da je postal imenovalnik srednih samostalnikov iz tožilnika. V dvojini so se pojednačili imenovalnik, zvalnik, tožilnik, nadalje rodilnik in mestnik, kder sta ohranjena, zadnjič dajalnik in orodnik; pri imenih živočih stvari se je v nsl. pojednačil v II. sklanjatvi jedninski tožilnik rodilniku; pojednačen je nadalje v jednini dajalnik in mestnik I. in III. sklanjatve, v II. sklanjatvi pa se še dendenes jednači; jedninski rodilnik, množinski imenovalnik in tožilnik I. sklanjatve so si v stsl. na **y**, in po omehčanih soglasnikih na ę, v nsl. sploh na ę jednaki.

Sklonske končnice so v indoevropskih jezikih izvirno iste in le po glasniških pravilih so se premenile v posameznih jezikih; nahajajo se pa te končnice naj polnejše ohranjene na skr. soglasniških deblih, na samoglasniška debla nataknene so vzročile razne premembe. Izvirne končnice so pa tele:

Skla-

Sklonske konč.	I.	II.
Singular		
Nom. -s,	ryba: *χώρα*	m. robъ: lat. rivŏs sr. selo
Voc. —,	rybo	robe: lat. rive konju
Acc. -am,	rybǫ: lat. rosam	robъ: lat. rivŏm sr. selo: (tectum iz *tectom)
Ablat. -at }		roba: skr. açvāt
Genet. -as }		
Loc. -i	rybě: Romae duši: nsl. ribi	robě: *οἴκοι* potocě konji
Dat. -ai	rybě duši: nsl. ribi	robu (iz *robovь)
Instr. -bhi	rybǫ, ryboją hrv. ribom nsl. ribǫ, ribǫj	rob$^{o}_{ъ}$-mь: *ἱππό-φι*,
Dual		
Nom. Acc. -as	rybě nsl. ribi	roba: skr. {açvā açvāu iz *açvās} sr. selě nsl. seli
Gen. Loc. -ōs (aus)	rybu	robu
Dat. Instr. -bjams	ryba-ma	rob$^{o}_{ъ}$-ma
Plural		
Nom. -as	(ryby dušę: nsl. ribę)	(robi: *λύκοι* sr. sela)
Acc. -am-s	ryby dušę: nsl. ribę	roby konję: nsl. robę
Gen. -ām-(s)	rybъ	robъ
Loc. -sva-(s)	ryba-hъ	roběhъ
Dat. -bhjams	ryba-mъ	rob$^{o}_{ъ}$-mъ
Instr. -bhis	ryba-mi	roby: *ἱππό-φιν* konji

njatve (stsl.).

III.	IV.	V.
kostь: πόλις	m. synъ: fructus ž. kry,	sr. imę iz imen- m. kamy: ἀκμών ž. mati iz *matěr
kosti	synu	(kameni)
kostь: πόλιν	synъ: fructum	kamen-e: lat. homin-em
kosti: skr. avēs,	synu: skr. sunōs, crъkъve: *crъku-as	kamen-e: ποιμέν-ος nsl. mater-e
kosti	synu (: *synovь)	kameni kamene: nsl. dne
kosti: πόλει	synovi: skr. sūnavē	kameni
kosti-j-ǫ	synъ-mь (omь)	kamenь/e-mь
kosti	syny	imen-i: skr. (nā-man-ī)
kosti-j-u	synu: skr. sūnv-ōs	(kameniju)
kostь-ma	synъ-ma: skr. sūnu-bhjam (oma)	kamenьma
m. ljudije	synove: skr. sūna-vas	kamene sr. imen-a: lat. genera
ž. kosti m. ljudi: got. gasti-ns	syny: got. sunu-ns	kamene
kostij	synovъ	imen-ъ: lat. homin-um
kostь/ě-hъ	synъ-hъ: skr. sūnu-šu	kamene/ь-hъ
kostь/ě-mъ	synъ-mъ: skr. sūnu-bhjas (omъ)	kamene/ь-mъ
kostь-mi	synъ-mi: skr. sūnu-bhis	materь-mi kamen-y

§. 34. Jednina. 1. V imenovalniku je končnica -s odpala v vseh sklanjatvah; izvirni ā se je obdržal v sklanjatvi I. kot a; v II. se je o možkih samostalnikov iz izvirnega a postavši oslabil v stsl. v ъ, in ъ je v nsl. odpal; v III. se je i oslabil v stsl. v ь, in ь je v nsl. odpal; v IV. se je u oslabil v stsl. v ъ, in ъ je v nsl. odpal; v V. sklanjatvi stoji y besede *kamy* mesto *ών*, t. j. v imenovalniku je samoglasnik y postavši iz on enako okrepljen, kakor se navadno krepi n. p. v gr. imenovalnikov končni samoglasnik proti ostalim sklonom, primeri *ἡγεμών -όνος*, *ποιμήν -ένος*. Samoglasnik o srednjih samostalnikov II. sklanjatve se primerja izvirno srednjim končnicam na a, n. p. *μέγα*, *κάρα*; ta a se je v množini ohranil, v jednini pa oslabil v o, srednji samostalniki pa so imeli pre izvirno le jedno število, kakor še grški jezik svedoči, ki deva k množinskemu srednjemu samostalniku jedninski glagol.

2. Zvalnik I. sklanjatve: *rybo* kaže v stsl. oslabljeno deblo, a je oslabljen v o; v sklanjatvi II. je e oslabljen iz o, v III. in IV. je polni debelski samoglasnik, v V. je samoglasnik posnet iz III., enako v mehki II: *konju* iz IV; rabi se v nsl. le zvalnik na e.

3. V V. sklanjatvi je tožilnikova polna končnica -am v oslabljeni obliki -em, prim. *homin-em*, -m je v sl. odpal, zato: *kamen-e*; za debla, ki se končujo na samoglasnike, pa je služil za končnico goli -m; ta -m je na slovanskih tleh v II., III., IV. sklanjatvi odpal z enakimi posledicami, kakor -s v imenovalniku; samo v sklanjatvi I. je -m s končnim a združen v ǫ, stsl. ą.

4. a) Rodilnik *roba* II. sklanjatve je po izviru ablativ iz **robat* prim. skr. *açvāt*, t je na slov. tleh odpal.

b) Rodilnik *ryby* I. sklanjatve pa je po izviru morda mestnik iz **ryba-j-am*: **ryba-am*: **rybam*: **rybą*: *(*rybu) ryby*, prim. skr. *gatā-j-ām*; nekateri somnijo, da je *ryby* iz množinskega tožilnika prenesen v jedninski rodilnik; mehka debla imajo ę: *dušę*, in po tej obliki se je zvrgel nsl. rodilnik: *ribe* iz **ribę* kakor *dušę*.

c) V III. in IV. sklanjatvi je rodilnikova končnica -as na deblo priteknena vzročila okrepek **kostěs*, prim. skr.

rodilnik *avēs*: deblo *avi-*, s je potem na slov. tleh odpal in ě ob koncu se oslabil v i; enako *sinu*: skr. *sūnós*; stsl. crъkъve iz **crъku-as *crъkъv-es.*

d) V V. sklanjatvi stoji *kamen-e* mesto **kamen-es* iz **kamen-as*, prim. skr. *vak-as*, gr. *φύλακ-ος*, lat. *homin-is* iz **homin-ŭs*, iz **homin-os.*

5. Mestnikova končnica **i** je z debelskim samoglasnikom združena v sklanjatvi I. II. **ai** in **oi** = **ě**, III. **ii** = **i**; tudi i V. sklanjatve je postal iz **ii**, kajti slov. **i** odgovarja ī drugih jezikov, kratki ĭ bi pa postal na slov. tleh ь, in ь bi v nsl. odpal; ker se zadnje ně zgodilo, kaže da so se soglasniška debla v tem sklonu ravnala po ijevskih deblih, t. j. sprevrgla v ijevska debla; mestnik IV. sklanjatve *sinu* je postal iz **sinovь*, prim. skr. *sūnāu* in *sūnávi*: **synovь*: **synov*: *synu*; mestnik *kamene* stsl., nsl. *dne* je menda izvirno rodilnik.

6. Dajalnikova končnica **ai** = skr. **ē**, slov. **ě** stoji na drugi glasniški stopnji proti mestnikovi končnici **i**; tako odgovarja stsl. dajalnik IV. sklanjatve *sinovi* skr. dajalniku *sūnavē*; v sklanjatvi I. stoji stsl. *rybě* za **rybāi* iz **ryba-ai,* prim. skr. *açvā-j-āi* in *açvāi;* dajalnik II. *robu* iz **robovь*: **robov*: *robu* je najbrž posnet iz IV. sklanjatve; v V. je izvirni **ě** v slov. oslabljen v **i**; v III. je postal **i** iz **iě**: **ii**: **i**, ali pa je debelski **i** odpal [i]ě : i.

7. Orodnikova končnica **-mь** odgovarja izvirni končnici **-bhi**, ki je ohranjena v gr. *-φι*; **bh** se je spremenil v slov. v **m**, **i** se je oslabil v stsl. v ь, ь je v nsl. odpal; tako odgovarja našemu orodniku *robo-m* stsl. robo-mь gr. *ἱππό-φι*; enako je postal IV. *synъ-mь*, III. *gostь-mь*, nsl. *potem*: *tem potem* auf diesem Wege, V. *kamen-ь-mь,* nsl. *dnem*; v I. sklanjatvi kaže morda izvirno obliko hrvatski orodnik: *ribom* iz **rybo-mь,* če je ta oblika izvirna, t. j. če ně po možki II. sklanjatvi potvorjena, primeri množ. daj. *ryba-mъ,* toda primeri tudi *rybo-jǫ*; v ostalih slov. jezikih je na orodnikovi končnici **-mь** v I. sklanjatvi ь odpal, **m** pa se je z debelskim samoglasnikom združil v **ǫ**: stsl. rybą nsl. *ribo* iz *rybǫ,* primeri stsl. berą: skr. *bharāmi*; tako pripravljena orodnikova končnica **ǫ** pa je tudi

znova na oslabljeno deblo priklenena: *rybo-j-ą* nsl. *riboj* iz **rybojǫ*; enako III. ženska: *kosti-j-ǫ*.

§. 35. Dvojina. Dvojina je morda razlikovanje od množine, kakor kaže *rybama: rybamъ*; posamezni skloni se malokaj vjemajo.

1. Imenovalnik, zvalnik, tožilnik; I. *rybě*: skr. *açvē χώρᾱ*; II. *roba*: skr. *açvā ἀνθρώπω, selě*: skr. *jugē ζυγώ*; III. *kosti*: skr. *avī πόλιε*; IV. *syny*: skr. *sūnū*; V. *imeni*: skr. *naman-i*. Stsl. rybě nsl. *ribi* odgovarja najbrž gr. *χώραι* lat. *rosae*; imenovalnikova množinska oblika bi se tako ohranila v dvojini; II. *selě* in V. sr. *imeni* imata končnico **i**, ki je v skr. pri srednjih samostalnikih tudi v množini v navadi, od koder je najbrž prenesena v dvojino; oblike III. in IV. sklanjatve se vjemajo z množinskim tožilnikom; možki samostalniki II. sklanjatve: *roba* bi vtegnoli postati iz **roba-as*: **robās*: *roba*, hranili bi tako izvirno množinsko obliko, primeri skr. *açvā* in *açvāu* iz **açvās*.

2. Rodilnik, mestnik. Stsl. končnica **-u** odgovarja skr. končnici **-ōs** = **aus**; pri sklanjatvi III. se debelski **i** hrani *kosti-j-u*, v ostalih sklanjatvah debelski samoglasnik pred končnico odpada.

3. Dajalnik, orodnik. Naši končnici **-ma** odgovarja skr. *bhjam*, primeri orodnik jedninski, ter dajalnik in orodnik množinski.

§. 36. Množina. 1. Imenovalnikova končnica **-as** v oslabljeni obliki **-es** kaže se na možkih samostalnikih V. IV. III. sklanjatve; stsl. kamen-e iz *kamen-es, primeri *homin-es φύλακ-ες*; stsl. synove: skr. *sūnavas*; *ljudije*: skr. *avaj-as*; ženski imenovalnik III. sklanjatve: *kosti* je najbrž posnet iz tožilnika; v I. sklanjatvi: *ryby* je **y** in pri mehkih deblih **ę** ter nsl. **e** posnet iz tožilnika; v II. sklanjatvi: *robi* iz **robě: λύκοι*, lat. *rivi* iz **rivoi* odgovarja **i** zaimenski sklanjatvi: *ti*: skr. *tē: οἱ*: *hi, illi*.

2. Tožilnikova končnica **-ams** oslabljena v **-ems**, priličena v **-ens** je ohranjena deloma v V. sklanjatvi možkih in ženskih samostalnikov: *matere* iz **mater-ens*; v ostalih sklanjatvah je **ms** oziroma **-ns** na debelski samoglasnik priteknen in je v

III. in IV. sklanjatvi po slovanskih pravilih zopet odpal, v I. in II. pa se združil z dotičnim končnim samoglasnikom v stsl. v **y**, v mehkih deblih v **ę** in v nsl. po sliki mehkih debel sploh v **ę**; gotskemu tožilniku *gasti-ns* odgovarja naš *gosti* gotskemu *sunu-ns* stsl. tožilnik syny; tako so tudi tožilniki stsl. roby in ryby in tožilniki *konję dušę* postali iz **robo-ns *ryba-ns *konje-ns *duše-ns.*

3. Rodilnikova končnica **-ām** se je oslabila v : ą : ъ, ъ v nsl. odpada, primeri skr. *sam* : stsl. *są* : sъ : nsl. s mit; tako se razjasnijo rodilniki V. *imen-ъ* : *homin-um,* IV. *synov-ъ* : *fructu-um,* III. *kostij* iz **kostij-ъ* : *πόλεων* iz *πολεj-ων,* II. *rob-ъ* : *ἀνθρώπ-ων* in I. *ryb-ъ:* skr. *açvām*; v III. sklanjatvi je debelski samoglasnik ohranjen, v IV. okrepčan, v I. in II. odpal.

4. Mestnikova končnica **-sva**: **su** se glasi na slov. tleh **-hъ**, t. j. **s** se je spremenil v **h** in **u** se je oslabil v ъ, ki v nsl. odpada; tako je postal mestnik I. *ryba-hъ*; debelski samoglasnik je oslabljen v IV. *synъ-hъ,* III. *kostь-hъ,* okrepčan v oblikah III. *kostě-hъ,* II. *robě-hъ,* primeri skr. *açvēšu* gr. *ἀνθρώποι-ς* iz *ἀνθρώποι-σι*; v V. sklanjatvi je med debelskim in končniškim soglasnikom vrinen **e** : *kamen-e-hъ* po sliki drugih sklonov, ali je vrinen ь po sliki III. sklanjatve.

5. Dajalnikova končnica **-bhjams** se glasi na slov. tleh **-mъ** : prehod je najbrž *-bhjams*: prus. *-mans*: lit. *-mus:* sl. *-mъ*; debelski samoglasnik je tudi tu deloma oslabljen deloma okrepljen: I. *ryba-mъ,* II. *rob*$\frac{o}{ъ}$*-mъ,* III. *kost*$\frac{ь}{e}$*-mъ,* IV. *synъ-mъ* , V. *kamen*$\frac{e}{ь}$*-mъ* : *homin-i-bus.*

6. Orodnikova končnica **-bhis** je razlikovanje iz končnice **-bhjams**, primeri lat. *no-bis*: *homini-bus*; *-bhjams*: **-bhims*: **-bhins:* **-mins*: litv. *mis*: sl. *mi*; I. *ryba-mi,* III. *kostь-mi,* IV. *synъ-mi,* V. *mater-ь-mi*; II. *roby* iz **robъ-mi*: *ἱππό-φιν,* primeri skr. *açvāis* iz starejšega *açvē-bhis;* tako tudi v V. *kamen-y, sloves-y.*

I. sklanjatev.

Jednina.

§. 37.	trda debla,	goltniška,	mehka,
Imen.	riba	roka	duša
Tožil.	ribo iz rybǫ	roko	dušo

Rodil.	ribe : stsl. ryby	roke : stsl. ręky	duše : stsl. dušę
Dajal.	ribi : stsl. rybě	roci : stsl. ręcě	duši : stsl. duši
Orod.	ribo iz rybǫ	roko	dušo
Mest.	ribi : stsl. rybě	roci : stsl. ręcě	duši : stsl. duši

Dvojina:

Im., tož.	ribi : stsl. rybě	roci : stsl. ręcě	duši : stsl. duši
Rodil.	(rib) iz množine	(rok)	(duš)
Mest.	(ribah) iz množine	(rokah)	(dušah)
Daj., or.	ribama	rokama	dušama

Množina.

Imen.	ribe : stsl. ryby	roke iz rokę : stsl. ręky	duše : stsl. dušę
Tožil.	ribe „	roke iz rokę : stsl. ręky	duše „
Rodil.	rib : stsl. rybъ	rok	duš
Dajal.	ribam : stsl. rybamъ	rokam	dušam
Orod.	ribami	rokami	dušami
Mest.	ribah : stsl. rybahъ	rokah	dušah

1. V jedninskem orodniku se govori na vzhodu tudi *riboj*: stsl. ryboją, na Ogerskem tudi *ribov* in *ribom*; zadnja oblika je pri Hrvatih navadna; primeri slično obliko ogerskih in hrv. besed iz ijevske sklanjatve: *kostjom kostjum.*

2. V dvojinskem imenovalniku je stsl. **ě** ohranjen, če je naglašen: *vodě, dve žene, rocě, sestrě*; enako tudi jedninski mestniki: *vodě, gorě, sněhě, zimě, době.*

3. Samostalniki, ki v jedninskem rodilniku končnico naglašajo, lehko nalik srbskemu jeziku množinski rodilnik tvorijo na **á**: *solzá, gorá, glavá, željá, kosá, nogá, petá, strehá*; mestnik pa na **ěh**: *voděh, gorěh.*

4. *Gospá* iz *gospoja* iz **gospod-ja* ima v rodilniku *gospę́* in *gospoję*, v daj. *gospé*, na hrv. *góspi*, orodn. *gospǫ́*, mestn. *gospé*; dvojina imen. tožilnik *gospé*, daj. orod. *gospéma*; množ.

imen. *gospé*, rod. *gospá (gospij)*, daj. *gospém*, orod. *gospémi*, mestn. *gospéh*, zraven: *gospama, gospam, gospami, gospah.*

5. *Beséda* ima v množinskem rodilniku *besed* in *besedi*, pri Trubarju tudi *vodi, prošnji, službi*; na Benečanskem *kosí, ovcí, vodí, suzí* zraven *suz*; na hrv. *dekli, divojki* zraven *divojak, peldi, igli*: *devet igli.*

6. Redek je množinski imenovalnik in tožilnik na **i** iz **y**: *roki, solzi* Vraz, *roti* briž. spom., *nogi (zdigniti se na nogi)* pri belih Kranjcih; pri belih Kranjcih se nahaja tudi jedninski rodilnik na **i** iz **y**: *izpod roki prodati, moje sestri sin, krmi imam dosti, izmlatil je pol kopi pšenice, pršel (prišel) je iz gori, vodi mi se neče piti.*

7. Med dvema soglasnikoma ob koncu se v množinskem rodilniku vstavlja blagoglasni **e**: *igla, bradlja, kvoklja, zemlja, grablje, kaplja, ikra, igra, iskra, bedra, vitra, sestra, črešnja, dvojka, kavka, gruška, klětka, služba, sodba, statve: igel, bradelj* itd.; *gostnja* stoji mesto *gostinja*, tedaj *gostinj*; mesto *pesterna* se ima pisati *pestunja*: stsl. pěstunj. Soglasniki **sk st** in seveda **rj lj** ostanejo nerazločeni: *vojsk, gospodsk, glist*; enako *klešče*; vender *goska: gǫsek, trska* in *trěska: trsek, trěsek* in *trsák*; v nekaterih krajih se govori tudi *igál ovác* iz *igla ovca*, pa tudi *ouc* t. j. *ovc.*

II. sklanjatev.

§ 38. a) možki samostalniki.

Jednina.

	trda debla,	goltniška,	mehka,
Imen.	rob	volk	mož
Tožil.	roba (= rod.; stsl. robъ)	volka (= rod.; stsl. vlъkъ)	moža (= rod.; stsl. mǫžь)
Rodil.	roba	volka	moža
Dajal.	robu	volku	možu
Orodn.	robom	volkom	možem
Mestn.	robu (= daj.; stsl. robě)	volku (= daj.; stsl. vlъcě)	možu (= daj.; stsl. mǫži)

Dvojina.

Im., tož.	roba	volka	moža
Rodil.	(robov) iz množ.	(volkov)	(možev)
Daj., or.	roboma	volkoma	možema
Mestn.	(robih) iz množ.	(volcih)	(možih)

Množina.

Imen.	robi	volci : stsl. vlъci	moži
Tožil.	robe: stsl. roby	volke: stsl. vlъky	može: stsl. mąžę
Rodil.	robov: stsl. robъ	volkov: stsl. vlъkъ	mož in možev: stsl. mąžь
Dajal.	robom	volkom	možem
Orodn.	robi: stsl. roby	volki: stsl. vlъky	moži: stsl. mąži
Mestn.	robih: stsl. roběhъ	volcih: stsl. vlъcěhъ	možih: stsl. mą-žihъ

b) Srednji samostalniki.

Jednina.

	trda debla,	mehka debla,
Imen.	selo	polje
Tožil.	selo	polje
Rodil.	sela	polja
Dajal.	selu	polju
Orodn.	selom	poljem
Mestn.	selu (= daj.; stsl. selě)	polju (= daj.; stsl. polji)

Dvojina.

Im., tož.	seli: stsl. selě	polji: stsl. polji
Rodil.	(sel) iz množine	(polj)
Dj., ord.	seloma	poljema
Mestn.	(selih) iz množine	(poljih)

Množina.

Imen.	sela	polja
Tožil.	sela	polja
Rodil.	sel	polj
Dajal.	selom	poljem
Orodn.	seli iz sely	polji: stsl. polji
Mestn.	selih: stsl. selěhъ	poljih: stsl. poljihъ

1. Jedninski tožilnik možkih imen živočih stvari je enak rodilniku: *moža, ptiča*; stari tožilnik je ostal v izrazih: *za mož dati, v zamož dati*; tudi imena neživočih stvari dobivajo za tožilnik rodilnikovo obliko, če se ž njimi zaznamujo živoče stvari: *vidiš štora*; tudi srednji samostalniki: *je za druziga dekleta, zdaj ljubezen tvoja vneta.*

2. Ostanki zvalnika so: *Kriste, Adame, Krištofe, poglavare, sine, brate, bože, človeče, gospodine,* hrv. *gospone* v narodnih pesnih; *rabe* briž. spom.; *oče* je bržkone zvalnik iz *otec* stsl. отьсь, zval. stsl. отьче; tako so postale tudi oblike *Tone, Jože* itd.

3. Jedninski mestnik možki in srednji od dajalnika zvečine ně razločen: *bobu, mestu;* govori se navadno *bobi, mesti*; toda mestnikov i je postal iz ě, ki se še nahaja v starejših spomenikih in v benečanskem govoru: *světě* briž. spom.; *po svojim duome je zdihavu,* t. j. *po svojem domě je zdihaval* ben.; enako *pri potocě, na prazě, po svetě, na trebusě*; *pri dělě, na tnalě* ben.; *lakomstvě, blazě*: *blago* briž. spom.

4. Dvojinski rodilnik in mestnik sta nadomestovana s množinskim: *imetek mojih dveh bratov, pri mojih dveh bratih*; krivo je: *ob dvema* mesto: *ob dveh*; enako tudi: *pri nama, pri njima* mesto: *pri naju ali pri nas*; dvojina je deloma v navadi: *pri naju, pri vaju, v tiju děju listu* Trub., prim. stsl. těju in toju; *od dveju sinu* zraven *od dveju dolžnikov, v le tih dveju zapovedih*; *od obeh kraju*; *meč od obeju platu oster*; hrvatski Slovenci so dvojino skoro celo zgubili, govorijo: *dva sini, dragi dva*; enako beli Kranjci.

5. a) Imenovalnikov samoglasnik e iz ь ali ъ pred končnim soglasnikom izpada v rodilniku itd., kder beseda narašča: *orel orla*: stsl. орьлъ, *oven ovna ovnu, kupec, osel, nohet, senjem* in *semenj, jarem*; v enosložnih besedah samoglasnik ostaja: *mah*: stsl. мъхъ, *meč*: stsl.: мьчь, enako *lan len, lev*: rodilnik *maha, meča, lanu lena, leva*; toda *pes psa* stsl. пьсъ, пьса, *sel* in *posel, sla* in *posla. San* stsl. сънъ ima rod. *sna* mestnik *sni* pa tudi *saněh.* Marsikteri e se drži zarad blagoglasja: *mrtvec, mrtveca, jazbec, jazbeca*; tudi v pomenjšalnikih *sineka* zraven *sinka, peseka.*

b) Enako izpada tudi, če beseda narašča, oni **e**, ki je vrinen zarad blagoglasja: *oder odra*: stsl. odrъ, *ogenj ognja, ogelj oglja, ogel ogla, veter, kozel, koper, kosem, pekel, mogel mogla moglo, rekel rekla reklo, viher vihra* zraven *vihar viharja*.

c) Izjemno izpada oni **e**, ki odgovarja stsl. e, ę, ĕ: *kamen kamna* zraven *kamena* stsl. *kamene* (rod.), *prijatelj prijatelja* in *prijatlja*; *zabĕl zábĕla* in *zabla*; *zajęc zajca, mĕsęc mĕsca* zraven *mĕsęca*.

6. V množinskem rodilniku srednjih samostalnikov se **e** vriva nalik ženskim I. sklanjatve, kder se ob koncu dva soglasnika dotikata: *deblo, duplo, sedlo, teslo, rebro, okno, gumno, platno, pismo, cesarstvo, jajce;* rodilnik: *debel, dupel* itd.; toda *ust*: *usta, toporišč*: *toporišče,* kajti **st**, **šč** in **sk** so združljivi. prim. §. 37. 7.

7. Stari množinski rodilnik možkih samostalnikov bez **ov** se je v nekaterih besedah ohranil: *otrok, voz, vol, dan, zǫb, konj, las, lonec, mǫž, pas* Hunde, *čebar*: *sto čebar, piščenc* zraven *piščancev, greh* in *grehov, pĕnez* des Geldes, *penezov* der Pfennige, *koliko krat* in *kratov*. Množinski rodilniki: *lasi, mǫži, zǫbi* so tvorjeni po III. sklanjatvi.

8. Jedninski rodilnik na **ú** je izvirno pripadal **u**jevskim deblom, toda razširil se je čez ono mejo: *olú, valú, volú, vratú, darú, dolgú, glasú, godú, gostú, gradú, zidú, zobú, klasú, kvasú, kosú* Stückes, *lanú, lazú, listú* Trub., *medú, mirú, mostú, mĕhú, potú* Weges, *potú* Schweißes, *prahú, sledú, smradú, stanú, strahú, tatú, spolú* Geschlechtes, *tirú, sadú, trakú*; tudi dvosložna beseda *nohet* ima rodilnik *nohtú*.

9. Samostalniki, ki v jedninskem rodilniku končnico **a** naglašajo ali **u** dobivajo, imajo lehko v dvojinskem dajalniku in orodniku, ter v množinskem dajalniku in mestniku **ĕma, ĕm, ĕh**: *tatéma, tatém, tatéh*; *poséma, psém, pséh*; *plotéh*; *vogléh*. Isti samostalniki tvorijo lehko množinski orodnik s končnico **-mi**: *tatmi*; tudi srednji *ustmi* zraven *usti (usty)*. Te oblike izvirajo iz naglasa in so novejše; enako se sklanja tudi *tlo,* ki se rabi le v množini: *tla, tal, tlom* in *tlém, tlémi, tléh.*

10. Redko se nahajajo množinski tožilniki trdih možkih samostalnikov na **y** nalik stsl.: *gradi* t. j. *grady* Trub., *dari*

v Stapletonovi prestavi 1620, *listi* lex., *mosti* ben.; *dari, listi, vlati* ogr.; *ógledi, v ógledi iti* na vzhodu; *zlati, mosti, svati Vraz*; v briž. spomenikih je še **i**, t. j. **y** češče od **ę**, ki je dendenes občen in v stsl. le po mehkih soglasnikih.

11. Samostalniki na **-an** stsl. **-aninъ** še imajo tu in tam v množinskem imenovalniku **e** mesto **i**: *dobrušane, vodičane* Kopitar slovn., *kristjane* Preširn, *babilonjane, rimljane;* zraven pa tudi **-je** iz ijevske sklanjatve: *kristjanje, lakničanje, ločanje*; končnica **-je** je tudi sicer v navadi mesto **i**: *očetje, bratje, gostje, kmetje, profetje, svatje, soldatje, tatje, fantje, farje, ajdje, gospodje, sosedje, judje, kopunje, sršenje, golobje, zobje, črvje, škofje, lasje, možje;* enako *volcje: volk;* pri ogerskih Slovencih tudi *narodje, bogatinje, poganje, talijanje, židovje: židov, angelje, apoštolje, neprijatelje, roditelje, zidarje, pasterje, vitezje, klobučarje, komarje*; tudi *bratovje, popevje* Priester, *popovje* Knechen,; po **c, s, č, š** prehaja **j** v **k** *vucke,* t. j. *volcje, vlaske,* t. j. *vlasje, ribičke,* t. j. *ribičje.* Končnica **-in** ostane v nsl. izjemno tudi v množini: *turčine, turčini, poganini.*

12. Krajna imena na **-ane** se takole sklanjajo: imen. *Goričane,* tož. *Goričane* in *Goriče,* rod. *Goričan,* daj. *Goričanom* in *Goričam,* orodn. *Goričami,* mestnik *Goričah*; enako n. p. *Svečane, grem v Svečane* ali *v Sveče*; *iz Svečan*; *k Svečanom* ali *k Svečam*; *s Svečami*; *v Svečah*; prim. *v Drevljah, Glinjah, Gradčah*: nemški *Dreulach, Gleinach, Gratschach* in imenovalnike *Drevljane, Glinjane, Gradčane.*

13. Mehčanje goltnikov pred **i** oziroma **ě** se tudi opušča, prim. §. 28, 4, c, *α*, posebno pri goltniku **h**, gosto pri **g**, redko pri **k**: *otroci, pri otrocih,* redko *otroki*; *rogih, rozieh,* t. j. *rozěh* ben.; *Vlahi* in *Vlasi.* Glede mehčanja samoglasnikov je **z** dendenes bez vpliva, po **c** pa se omehčuje navadno **o** v **e** enako, kakor po **š, č, ž** in **j**: *knez knezov, vrabec vrabcev, delavcev, znancev, slepcema* zraven *slepcoma.*

Kakor *cesar cesarja, denar denarja,* kder je v imenovalniku **j** odpal in v rodilniku pravilno pristopil, gl. §. 25, 2, tvorijo svoje sklone tudi nekateri v stsl. trdi samostalniki n. p. *vihar viharja* stsl. vihrъ vihra, *komar* stsl. komarъ in komarь, *sever severja* in *severa*: *proti severu.*

Pri samostalnikih na **-elj**, ki so večidel tujčini, se vriva **n**: *apostelj, aposteljna, brencelj, brenceljna, durgelj, žalbelj, kavelj, kapelj, kembelj, krancelj, krempelj, meželj, nagelj, porungelj, pramelj, rabelj, tempelj, škratelj, fuželj.* Nasproti pak *žebelj, žebelja, kašelj kašelja,* nadalje enako *krhelj, parkelj, progelj, ręcelj, rogelj, smrkelj, čavelj, črevelj, šapelj.* Izjemno se piše tudi *templa* Trub.; *Evangeli, zlodi, Juri* stoje v imenovalniku mesto *evangelij, zloděj, Jurij.*

14. Po izgledu *rob* se sklanjajo tudi a) navadno možki samostalniki na **-a**: *oproda* iz magy. *apró* klein, *vojvoda, starešina,* rodiln. *oproda,* daj. *oprodu* itd., kakor če bi bila osnova **oprod*; hrvatska beseda *sluga* ohranjuje ajevsko sklanjatev; enako *poglavica*; tudi *oča* se sklanja marsikde kot *riba*: rodiln. *očé,* daj. *oči* in *oču,* tož. *očo* in *očé,* orodn. *očo* in ogr. *očom,* mestn. *oči*; množ. imen. *očovi* tož. *očeve,* rodiln. *očev,* daj. *očevom,* orodn. *očevmi* ogr.; pri Habdeliču še je oblika *otec otac*; dendenes navadna oblika pa je *oče, očeta* itd. Kakor *oče očeta* tvorijo radi svoje sklone možki samostalniki na **-a, -e, -u** in **-ko**: *Matija, Matijata, Jože, Jožeta, Noe, Noeta* in *Noema, Jehu, Jehuta* in *Jehua, Marko, Markota* in *Marka.*

b) oni možki samostalniki, ki izhajajo v stsl. na ь in se v stsl. sklanjajo po ijevski sklanjatvi: *golob, goloba,* stsl. goląbь rod. goląbi, *črv, gost, zet, laket lakta* in ženski *lakti, nohet, pečat, pǫt, tat, tast, gospod, medved*; ostanke ijevske sklanjatve glej pod ijevsko sklanjatvo.

c) možki samostalniki soglasniške sklanjatve na **-en**: *kamen* rodiln. *kamena* in *kamna* stsl. kamy in kamenь rod. kamene; enako *koren, kremen, plamen, remen, jelen, prsten in prstan, prstanj.*

15. *Stariši* po nemškem Eltern, *mlajši* in *duhoven* (na vzhodu *duhovnik)* so izvirno prilogi, a sklanjajo se dendenes navadno samostalniško: *starišev* in *stariših, mlajšev in mlajših, duhovna*; *možki* in *ženska* so prilogi; *blagor* je iz *blago že; zlega* je prilog iz *zlo; mal* iz nemškega se ne sklanja: *do sega mal, od sěh mal, po sěh mal, po teh mal;* toda *k malu.*

16. *Kamen, pǫt, kǫt* so v množini tudi srednjega spola. Beseda *sto* se dendenes navadno ne sklanja, na Korošk. se še

čuje *pet set šest set,* na hrv. *dve stě*: stsl. dvě sъtě. *Jezero* iz magy. *jezer* se deloma sklanja, deloma ne: *štiri jezer, štirim jezer* Trub.; *dve jezero, pet jezero* ogr.; pa tudi *dve jezeri, z deset jezermi* štirsk.

III. sklanjatev.

§. 39. možki samostalniki ženski

Jednina.

Imen.	*pot: stsl. pątь	nit: stsl. nitь
Tožiln.	*pot: stsl. pątь	nit: stsl. nitь
Rodiln.	*poti	niti, prim. kostí
Daj.	*poti	niti
Orodn.	potem: stsl. pątьmь	nitjo: stsl. nitiją
Mestn.	*poti	niti

Dvojina.

Imen. Tožiln.	niti
Rodiln.	(niti) iz množine
Daj. orodn.	nitima (nitma), prim. kostéma
Mestn.	(nitih) iz množine.

Množina.

	možki samostalniki	ženski
Imen.	ljudje (ljudije)	niti
Tožiln.	ljudi	niti
Rodiln.	ljudi: stsl. ljudij	niti
Daj.	ljudém: stsl. ljudьmъ	nitim, prim. kostém
Orodn.	ljudmi: stsl. ljudьmi	nitmi: stsl. nitьmi
Mestn.	ljuděh: stsl. ljudьhъ	nitih, prim. kostěh

1. Možki samostalniki, ki so se sklanjali v stsl. po ijevski sklanjatvi, so se v obče v nsl. sprevrgli v II. sklanjatev in gredo po izgledu *rob.* Ostanki ijevske sklanjatve možkih samostalnikov so zvečine le v množini; v jednini imamo še od besede *pǫt* orodnik: *med pǫ́tem, gre svojim pǫ́tem, těm*

istim pętem, ravnim pętem sem šel; v briž. spom. se bere v jedninskem mestniku *ogni,* in v rod., tož., daj. in zvaln. *gospodi.* Kakor izgled *ljudje* se sklanja še beseda *gostije* po ijevski sklanjatvi v celi množini: tožilnik *gosti*: *na gosti pozvati,* rod. *gosti* iz stsl. *gostij* itd.; pri Trub. se bere tudi *gospodi, pečati* kot množinski tožilnik; enako *plati*: *na dva plati, poti, lahti*; dendenes je *laket* v jednini možkega, v dvojini in množini na zahodu ženskega, na vzhodu možkega spola : *dve lehtí tri lehtí,* na vzhodu: *dva lakta, trije lakti,* pa tudi *pet lakti* zraven *pet laht.* Kakor je beseda *laket* v množini vsled ijevske sklanjatve sprejela ženski spol, enako tudi *zver* in to tudi v jednini; iz istega vzroka je *pǫt* v množini možkega in ženskega in morda zarad te menjave in nesigurnosti tudi srednjega spola; tudi *gosti* je v pomenu Mahlzeit ženskega spola: *gostí so minole, opet so bile gosti.*

2. Po izgledu *ljudje* pa se lehko sklanjajo dendenes oni možki samostalniki, ki v jedninskem rodilniku dobivajo naglašen **-á** ali **-ú**, in sicer v množinskem imenovalniku, dajalniku, mestniku in deloma rodilniku, ter v dvojinskem dajalniku in rodilniku, t. j. v sklonih na **-ém**, **-éma**, **-éh** (**-mi**) in v imenovalniku na **-je**, prim. *tat, tatu, tatém, tatéma, tatéh, tatmi, tatje,* glej §. 38, 7, 9, 11.

3. Imenovalnik množinski na **-je** dobivajo navadno samostalniki, ki se na **b**, **d**, **t**, **f**, in **-an** končujo, glej §. 38, 11.

4. Besedi *trije, štirje* ali *četirje* se sklanjate razun zaimenskega rodilnika po ijevski sklanjatvi: imen. možki *trije, štirje,* tož. *tri, štiri,* rod. *treh, štirih,* daj. *trem, štirim,* orodn. *tremi, štirimi, štirmi,* mest. *treh, štirih;* mesto *treh* se bere pri Trub. tudi *trijeh;* imen. tož. ženskega in srednjega spola se glasi*: tri, štiri.*

5. Oni ženski samostalniki, ki v rodilniku jedninskem končnico naglašajo, dobivajo mesto končnic **-ima**, **-im**, **-ih** končnice **-éma**, **-ém**, **-éh**: *kostéma, kostém, kostéh.*

6. Množinski rodilnik se končuje na **i**, ki je v nsl. skrčen iz **-ij**, *dveri, zapovedi, misli*; na zahodu **i** marsikdaj odpade*: dver, zapoved* Trub., *misel* Preš.

7. Števniki *pet, šest, sedem, osem, devet, deset* so jednino razun imenovalnika in tožilnika zgubili; v množini se sklanjajo razun zaimenskega rodilnika po izgledu *nit* ali *kost*: imen. tož. *pet*, rod. *pétih, petéh*, daj. *pétim, petém*, orod. *pétimi, petémi*, mestn. *pétih, petéh*. V obliki *dvajseti* (Trub.) iz *dva desęti* se je ohranil dvojinski, v obliki *trideseti, štirideseti* (Trubar) množinski imenovalnik tožilnik; v oblikah *petdeset, šestdeset* itd. je *deset* stsl. rodilnik množinski *desętъ*. Stsl. oblike *jedinomu na desęte, dvěma na desęte, sedmiję na desęte* itd. se v nsl. nadomestujo tako, da se sklanja sostavljena beseda: *enajstim, dvanajstim, sedemnajstim*; enako stsl. *dvěma desętьma, tremъ desętemъ* itd. v nsl.: *dvajsetim, tridesetim*; enako se sklanja sostavljena beseda *dosti* iz stsl. *do syti*: *z dostimi besedami, v dostih mestih*.

8. V končnem slogu vrineni ali nenaglašeni e tudi tu izpada v onih slučajih, kakor pri I. in II. sklanjatvi: *misel misli, basen basni, kopěl kópěli* in *kopli* prim. §. 38, 5.

IV. sklanjatev.

§. 40.

	Jednina.	Dvojina.
Imen.	sin: stsl. synъ iz *synu	sini: stsl. syny
Tož.	sinu	sini
Rod.	sinu	sinu: stsl. synu
Daj.	sinovi	sinoma: stsl. synъma
Orodn.	sinom	sinoma: stsl. synъma
Mestn.	sinovi	(sinih) iz množine

Množina.

Imen.	sinovi: stsl. synove
Tož.	sine(y): stsl. syny
Rod.	sinov
Daj.	sinom: stsl. synъmъ
Orodn.	sinmi: stsl. synъmi
Mestn.	sinih: stsl. synъhъ

1. Kakor izgled kaže, so le nekateri skloni **u**jevsko sklanjatev ohranili, drugi skloni so se sprevrgli v II. sklan-

jatev; star je jedninski rodilnik, ta je prenesen tudi v II. sklanjatev; dvojinski imenovalnik *sini* imata Trubar in Dalmatin; Trubar ima tudi *sinu* za dvojinski imenovalnik, ta oblika je dvomljiva; tudi množinski tožilnik *sini* t. j. *syny* se nahaja pri Stapl. in pri ogr. Slovencih; tudi imenovalnik množinski na **-ove** se bere: *ukove, valove, duhove, zidove, měhove, stanove, tresove* Trub., *tresove, valove, vetrove* Stapl., *vetrove, godove* Krell, *glasove, repove, rogove, vrhove* zraven *bratovje, dolovje, sinovje, štirovje* Scorpionen, *vetrovje* ogr., v briž. spom. *sinove*; v briž. spom. se nahaja tudi jed. zvalnik: *sinu*.

2. Slog **ov**, po nebnikih **ev**, ki nadomestuje **u** pred samoglasniškimi končnicami, se nahaja v stsl. zvečine le v jedninskem dajalniku in v množinskem imenovalniku; toda v nsl. se nahaja tudi v drugih sklonih enosložnih redko dvosložnih besed: jedn. rod. *sinova, zvonova, glasova*; dvoj. imen. *sinova, bogova;* množ. imen. *vetrovi, dolovi, zlodjevi, sinkovi, labudovi;* dajalnik jedninski: *tatovu* mesto *tatovi* je težko opravičen, navajata ga Kopitar in Metelko; *pes* ima v daj. jed. na vzhodu *psovi*, na zahodu tudi *psu; dom* ima v daj. jed. *domov* Trub. Dalm., zato se govori dendenes *domóu* na vzhodu, *domú* na zahodu.

3. Izmed ženskih samostalnikov so ostanki še bolj redki: imen. tož. *kri*, t. j. *kry*, prehaja v ostalih sklonih v III. sklanjatev *krvi* itd. v ben. *kri karvé* V. *karvi* itd., stsl. le krъvь. Stsl. samostalniki kakor crъky se glasijo dendenes *cěrkev*, tož. *cěrkev*, rod. *cěrkve*, daj. mestn. *cěrkvi*, orodn. *cěrkvijǫ;* stsl. tož. in mest. crъkъv-e je tvorjen po V. sklanjatvi; v dvojini in množini pa gredo kakor *riba* že v stsl.; po sliki drugih sklonov se tudi za imenovalnik, tožilnik in orodnik jedninski vriva I. sklanjatev: *cěrkva, cěrkvo, cěrkvo;* orodnik *cěrkvijo* stsl. crъkviją je tvorjen po sliki ijevske sklanjatve, enako nsl. imenovalnik in tožilnik *cěrkev*, odkar se je oblika **cěrky* zgubila, in ta se je zgubila po večini drugih sklonov, v katerih se nahaja **v**. Kakor *cěrkev* se sklanjajo: *bukev* (rod. *bukvi*, imen. množ. *bukvi*, t. j. ijevska sklanjatev Trub.), *brěskev, retkev*, in samostalniki na **-tev**: *obutev, britev, ženitev, žętev, klętev, ločitev* (*ločitvi* rod. jedn. Trub.) *molitev, plětev;* stsl. *britva, ženitva, žętva* itd.

V. sklanjatev.

1. debla na -n.

a) možki samostalniki.

§. 41. Možki samostalniki končujoči se na deblo **n**, ki gredo v stsl. po izgledu *kamy kamene,* so se v nsl. sprevrgli v II. sklanjatev in gredo po izgledu *rob.* Edini samostalnik *den, dan* se še dendenes sklanja po soglasniški sklanjatvi, ima pa zraven že tudi ojevsko sklanjatev, deloma tudi z vrinenim slogom **-ev, -ov** tako-le:

Jednina.

Imen.	dan den: stsl. dьnь	
Tož.	dan den: stsl. dьne	
Rodil.	dne: stsl. dьne	dneva
Daj.	briž. sp. dini: stsl. dьni	dnevi, dnevu
Orodn.	dnem: stsl. dьnьmь	dnevom, dnom ogr.
Mestn.	dne: stsl. dьne	dnevi, dnevu

Dvojina.

Imen. tož.	dni: stsl. dьni	dneva, dnova
Rod.	(dni) iz množine: stsl. dьniju	(dnev, dnevov)
Daj. orod.	dnema: stsl. dьnьma	dnevoma
Mestn.	(dneh) iz množine	(dnevih)

Množina.

Imen.	—: stsl. dьne	dnevi, dnovi
Tožiln.	dni: stsl. dьne	dneve, dnove
Rodiln.	dan dni: stsl. dьnъ, dьnij	dnev, dnevov
Dajaln.	dnem: stsl. dьnьmъ	dnevom, dnovom
Orodn.	dnemi: stsl. dьny	dnevi, dnovi
Mestn.	dneh: stsl. dьnьhъ	dnevih

Primeri: *kak po noči, tak po dne; po dne je tekel; vu dne* ogr.; množinski tožil. in rod. *dni* je po ijevski sklanjatvi stvorjen; v oblikah *dneh, dnemi, dnema* je brž ko ne prosti e, gotovo v jedninskem mestniku in orodniku.

b) srednji samostalniki.

	Jednina.	Dvojina.
Imen. tož.	imę	imeni: stsl. imeni
Rod.	imena: stsl. imene	(imen): stsl. imenu
Daj.	imenu: stsl. imeni	imenoma: stsl. imenьma
Orodn.	imenom: stsl. imenemь	imenoma: stsl. imenьma
Mestn.	imenu: stsl. imene, imeni	(imenih): stsl. imenu

Množina.

Imen. tož.	imena: stsl. imena
Rod.	imen: stsl. imenъ
Daj.	imenom: stsl. imenьmъ
Orodn.	imeni: stsl. imeny
Mestn.	imenih: stsl. imenьhъ

Pregled kaže, da se je ta soglasniška sklanjatev razun jedninskega in dvojinskega imenovalnika in tožilnika sprevrgla celo v II. sklanjatev; pa tudi dvojinski imenovalnik in tožilnik imata le zgodovinski pomen, kajti slučajno je tudi po II. sklanjatvi končnica dvojinskega imenovalnika oziroma tožilnika v nsl. na **i** iz stsl. ě; isto velja o množinskem imenovalniku in tožilniku.

Kakor *ime imena* se sklanja *rame ramena*, *pleme plemena*, *seme semena*, *teme temena* itd.

2. debla na -s.

	Jednina.	Dvojina.
Imen. tož.	slovo	slovesi: stsl. slovesi
Rod.	slovesa: stsl. slovese	(sloves): stsl. slovesu
Daj.	slovesu: stsl. slovesi	slovesoma: stsl. slovesьma
Orodn.	slovesom: stsl. slovesьmь	slovesoma: stsl. slovesьma
Mestn.	slovesu: stsl. slovese(i)	(slovesih): stsl. slovesu

Množina.

Imen. tož.	slovesa: stsl. slovesa
Rod.	sloves: stsl. slovesъ
Daj.	slovesom: stsl. slovesьmъ
Orodn.	slovesi: stsl. slovesy
Mestn.	slovesih: stsl. slovesьhъ

Razmera proti II. sklanjatvi in stsl. je ista kakor pri izgledu *ime.* Po izgledu *slovo slovesa* se sklanjajo *oko očesa, uho ušesa, drěvo, kolo, nebo, pero, slovo* (*slovesa ne jemlje* nimmt keinen Abschied), *tělo, čudo, črěvo;* vendar se čuje tudi *oka, uha* itd.; *nebo* v pomenu Gaumen ima po Metelku v rod. *nebesa,* v pomenu Himmel *neba,* v množini *nebesa* itd.

Oko ima v množini *očesa, očes* itd., zraven pa tudi imen. tož. *oči,* t. j. dvojina je prenesena v množino in se sklanja tako dalje: rod. *oči,* daj. *očěm,* orod. *očmi,* mestn. *očěh;* sklanja se tedaj v množini kot ženski samostalnik III. sklanjatve; po izviru je oblika *oči* stsl. dvojina: *oči, očiju, očima;* pri Trubarju in na Hrvatskem še je: *pred našima očima,* enako v briž. spom.; za dvojino se rabi dendenes tudi neorganična oblika: *očesa, očesov:* prim. *kar obetate očesa, od dveh očesov* Preš. mesto *oči, *očiju, očima* ali *očesi, očes: dvě očesi* (Stapleton). Obliki *oči* odgovarjajoče oblike *uši* iz *uho* v nsl. němamo; krive so oblike *ušeta, ušete, ušetih* mesto *ušesa, ušesih.*

Na Koroškem se govori tudi *jigo, jižesa priprava za vpreganje volov; oje, oja* na vzhodu, sicer *ojesa;* na zahodu je tudi navadna beseda *ule ulesa* Geschwür; pri Trub. se bere enkrat *poljesa* die Felder; v briž. spom. še se nahaja rodiln. na e: *nebese, telese.*

3, Debla na -t.

	Jednina.	Dvojina.
Imen. tož.	tele: stsl. telę	teleti: stsl. telęti
Rod.	teleta: stsl. telęte	(telet): stsl. telętu
Daj.	teletu: stsl. telęti	teletoma: stsl. telętьma
Orodn.	teletom: stsl. telętьmь	teletoma: stsl. telętьma
Mestn.	teletu: stsl. telete(i)	(teletih): stsl. telętu

Množina.

Imen. tož.	telęta
Rod.	telęt: stsl. telętъ
Daj.	teletom: stsl. teletьmъ
Orodn.	teleti: stsl. telęty
Mestn.	teletih: stsl. telętьhъ

Razmera k II. sklanjatvi in k stsl. je ista kakor gore. Po izgledu *telę telęta* se sklanjajo *deklę, dětę, junčę, kozlę, piščę, prasę, ščenję* itd.; mesto *žrebeta* se govori v množini tu pa tam rajši *žrebci*, mesto *piščeta piščenci, pišanci;* enako *praseta prasci, teleta telci, ščenjeta ščenci*; mesto množine za *dete* je v navadi pomenjšalno zborno ime ženskega spola *děca* iz *dětьca*, rod. *dece* daj. *deci* itd.; oblike *deca dec decam* so krive, enako kriv je rodilnik *teletov* mesto *telet*.

4. Debla na **-r**.

	Jednina.	Dvojina.
Imen.	mati	materi
Tož.	mater: stsl. matere	materi
Rod.	matere	(mater): stsl. materu
Daj.	materi	materama: stsl. materьma
Orodn.	materjǫ: stsl. materiją	materama: stsl. materьma
Mestn.	materi	(materah): stsl. materu

Množina.

Imen.	matere
Tož.	matere
Rod.	mater: stsl. materъ
Daj.	materam: stsl. materьmъ
Orodn.	materami: stsl. materьmi
Mestn.	materah: stsl. materьhъ

Kakor izgled kaže, so debla na **-r** soglasniško sklanjatev blizo celo ohranila, le končnice **-ama, -am, -ami, -ah** so po I. sklanjatvi posnete, kar se je tim ležej zgodilo, odkar se je v I. sklanjatvi **y** nadomestil z glasnikom **ę** ter se **ę** od prostega **e** premalo ločil.

Jedninski tožilnik se glasi tudi *matere*. Kakor *mati* se sklanja tudi *hči*, samo da dobiva deloma tudi končnice III. sklanjatve: imen. *hči* in *hčer*, tož. *hčer* in hrv. *kčere*, rod. *hčere*, *čere* in *čeri*, daj. *hčeri*, orod. *hčerjo*, mest. *hčeri;* množ. imen. *hčere*, tož. *čere, čeri*, rod. ogr. *čer*, nar. p. *hčerá* in *hčeri* Vraz, orodn. *hčermi;* prim. tudi *vseh materi običaj* Krel, hrv. jedn. daj. mestn. *matere*, orodn. *materjum*, t. j. *materjom: kostjom*.

II. Poglavje.

Zaimenska sklanjatev.

§. 42. Zaimenska sklanjatev obsega A) bezspolna osebna zaimena *jaz, ti* in povratilno zaime *se;* ta zaimena imajo blizo iste končnice, katere imajo imena; B) spadajo k zaimenski sklanjatvi spolna zaimena *ta ta to, on ona ono, kdo, moj* itd.; ta zaimena imajo deloma nove končnice, ter činijo tako zaimensko sklanjatev v ožjem smislu.

A) sklanjatev osebnih zaimen in povratilnega zaimena.

	Jednina.	Dvojina.
I. *Imen.*	jaz: stsl. azъ	midva: stsl. vě
Tož.	mę: skr. mām, mā	naju: stsl. na: νώ
Rod.	mene	naju
Daj.	meni: stsl. mъně	nama
Orodn.	menǫ: stsl. mъnoją	nama
Mestn.	meni: stsl. mъně	naju

Množina.

I. *Imen.*	mi: stsl. my
Tož.	nas: stsl. ny
Rod.	nas: stsl. nasъ iz na-sъ
Daj.	nam: stsl. namъ iz na-mъ
Orodn.	nami: lat. no-bis
Mestn.	nas: stsl. na-sъ, prim. tě-hъ

	Jednina.	Dvojina.
II. *Imen.*	ti: stsl. ty, lat. tu	vidva: stsl. va
Tož.	tę: skr. tvām, tvā	vaju: stsl. va
Rod.	tebe	vaju
Daj.	tebi: stsl. tebě: lat. ti-bi	vama
Orodn.	tebǫ: stsl. toboją	vama
Mestn.	tebi: stsl. tebě	vaju

Množina.

II. *Imen.*	vi: stsl. vy
Tož:	vas: stsl. vy
Rod.	vas: stsl. vasъ iz va-sъ
Daj.	vam: stsl. vamъ iz va-mъ
Orodn.	vami
Mestn.	vas: stsl. va-sъ, prim. tě-hъ

Jednina.

III. *Imen.*	—
Tož.	sę
Rod.	sebe
Daj.	sebi: stsl. sebě: lat. si-bi
Orod.	sebǫ: stsl. sobоją
Mest.	sebi: stsl. sebě.

1. Mesto *jaz* se govori tudi *ja, jez* in *jest; jaz* stsl. azъ prim. lat. *ego* gr. *ἐγώ* skr. *aham* iz *agham*; tožilnik *mę* gre na izvirno obliko *ma-m* tedaj na koren *ma-;* rodilnik *mene* ima podaljšano deblo *men-* prim. skr. rodilnik *máma* stbaktr. *mana;* ostali skloni so stvorjeni kakor iz oblike **mena* po I. sklanjatvi. Enaka razmera je pri zaimenih *ti* in *se,* samo za podaljšano obliko se ima podstaviti deblo *teb-* in *seb-* oziroma **teba *seba* prim. skr. rodilnik *táva *sáva;* končnica **-bi** v besedah *sebi tebi* pa je morda glede soglasnika v zvezi s končnico skr. *-bhjam* lat. *-bi* v dotičnih besedah: *ma-hjam mi-hi* iz **mi-bhi, tu-bhjam ti-bi, *sva-bhjam si-bi;* tako bi izvirno orodniko-dajalniška končnica **-bhjam -bhjams -bhi,** koji sicer odmeva v slovanskih jezikih končnica **-mъ, -ma, -mь,** tukaj ohranila soglasnik **b**: *tebi, sebi;* **b** pa je obtičal tudi za ostale sklone v deblu, kder se pričakuje **v**, prim. skr. rod. *táva* in naš *tvoj.*

2. Prislonjene (enklitisch) oblike v jedninskem dajalniku so: *mi, ti, si* mesto *meni, tebi, sebi*; enako se v tožilniku naglašene oblike nadomestujo z rodilniškimi *mene, tebe, sebe* mesto *me, te, se;* jedninski orodnik se glasi tudi: *máno, tábo, sábo* in *menój, tebój, sebój,* tudi *ménoj, tóboj, sobój,* prim. *riboj.*

3. Dvojinske in množinske oblike osebnih zaimen gredo na korene *ma-, va-, na-;* v rodilnikovih oblikah *na-s* stsl. na-sъ,

va-s stsl. va-sъ odgovarja končnica -sъ latinski končnici *-rum: rosa-rum* iz **rosa-sum,* gr. *χωρῶν* iz **χωρά-σων*; v mestnikih *na-s* stsl. na-sъ, *va-s* stsl. va-sъ pa je -sъ odmev končnice mestnikove hъ iz **-sva**, skr. **-su** gr. *-σσι* iz *-σφι*, ter je oblika -sъ proti -hъ v naših zaimenskih besedah izvirnejša.

4. Dvojinski imenovalnik in tožilnik sta se zgubila in se nadomestujeta, za imenovalnik služi množina v zvezi z besedo *dva: mi-dva* tudi *miva* in *mija, vidva* tudi *viva* in *vija;* za tožilnik služi rodilnik: *naju vaju* tudi *naji vaji* in *naj vaj.*

5. Mesto *mi vi* se za ženski spol mestoma govori *me ve: sme poštene me Kranjice* Preš., *hudobe turške ve grede* nar. p.; zato tudi *medve vedve*; v stsl. in na vzhodu in v vseh drugih slov. jezikih le *mi vi: dojile bǫte sinke vi*; mesto *midva vidva* se govori tudi *mi vi: mi sva tukaj* Trub.

B. Spolna zaimena.

§. 43. Ta zaimena imajo deloma posebne sklonske končnice; te so:

a) za jedninski rodilnik možkega in srednjega spola je končnica **-ga** stsl. **-ga** in **-go**: *ko-ga, vse-ga* prim. stsl. koje-go vьse-go; kaj je ta končnica, oziroma s katero končnico drugih indoevropskih jezikov se ima primerjati, ně jasno; Miklošič misli, da je **-go -ga** = skr. particula *ghā gha,* ki se v oslabljeni obliki nahaja v gr. *γε*, nemškem *mi-ch di-ch*; drugi trdijo, da našemu rodilniku *to-ga,* stsl. to-go odgovarja skr. *ta-sja* gr. *το-ῖο* iz **τα-σιο*, da je tako skr. **-sja** = **-go**; toda odmev skr. končnice **-sja** je naš **-sa** stsl. **so** v zaimenu *česa,* t. j. *če-sa* stsl. čь-so; **-so-** in **-go** oziroma **-sa** in **-ga** pa se težko data posrediti; posredovalci somnijo, da gresta obliki **-so** in **-go** nazaj na občno obliko **sja** in da je od ene strani postal **sja**: **sa**: **so**, od druge strani pa **sja**: **ja**: **ga**: **go**; prehod iz **j** v **g** ně jasen, dasi bi imeli iz novejše dobe primer *ječmen : gečmen;* J. Schmidt zadnjič misli, da je **g** v rodilnikovi končnici **-go** le podaljšek debla, t. j. *to-go: to = ino-gъ μονός: inъ*; po tem mnenju bi značila končnica **-go** izvirno

prilog srednjega spola, po takih prilogih pridevno rabljenih bi se razvil vsled pomena rodilnik na **-go**, in sicer najpred v zaimenski in po tej tudi v sostavljeni sklanjatvi.

b) jedninski dajalnik možkega in srednjega spola ima končnico **-mu**, primeri *to-mu*: skr. *ta-smai;* naš **u** v končnici **-mu** je stvorjen po sliki *robu*;

c) jedninski mestnik možkega in srednjega spola ima končnico **-m** stsl. **-мь**, primeri *tom* stsl. to-мь : skr. *ta-smin;*

d) množinski rodilnik ima končnico **-h** stsl. **-hъ**, primeri *tě-h* stsl. tě-hъ : skr. *tē-šām*, lat. *is-to-rum* iz **is-to-sum*, gr. *τῶν* iz **τα-σων*.

Razun teh posebnih končnic še delajo nekatere premenjave na končnem debelskem samoglasniku razliko proti samostalniški sklanjatvi; o teh premenjavah pozneje. Po spolni zaimenski sklanjatvi gredo spolna zaimena, nekateri prilogi občega pomena in števnika *dva oba*.

1. trda debla.

Možki spol.

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
Im.	ta : stsl. tъ	ta	ti
Tož.	ta : stsl. tъ	ta	tę : stsl. ty
Rod. (na vzh.)	toga : stsl. togo	(těh) : stsl. toju	těh : stsl. těhъ
Daj. „ „	tomu	těma	těm : stsl. těmъ
Orod.	těm : stsl. těmь	těma	těmi
Mest. „ „	tom : stsl. tomь	(těh) : stsl. toju	těh : stsl. těhъ

Srednji spol.

Im.	to	tě	ta
Tož.	to	tě	ta
Rod. (na vzh.)	toga : stsl. togo	(těh) : stsl. toju	těh : stsl. těhъ
Daj. „ „	tomu	těma	těm : stsl. těmъ
Orod.	těm : stsl. těmь	těma	těmi
Mest. „ „	tom : stsl. tomь	těh : stsl. toju	těh : stsl. těhъ

Ženski spol.

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
Im.	ta	tě	tę : stsl. ty
Tož.	tǫ	tě	tę : stsl. ty
Rod.	tę : stsl. toję	(těh) : stsl. toju	těh : stsl. těhъ
Daj. (na vzh.)	toj	těma	těm : stsl. těmъ
Orod.	tǫ : stsl. toją	těma	těmi
Mest. „ „	toj	(těh) : stsl. toju	těh : stsl. těhъ

1. Mesto oblik *toga*, *tomu*, *tom* v jedninskem rod., daj. in mestn. možkega in srednjega spola, nadalje mesto *toj* v jedninskem daj. in mestn. ženskega spola je navadna pisava, kakor se govori na zahodu: *tega*, *temu*, *tem*, *tej* ali *ti;* te oblike so po mehkih deblih ali po večini drugih sklonov ali po sostavljeni sklanjatvi posnete; v zaimenu *koga*, *komu*, *kom*, je tudi na zahodu o ohranjen; primeri tudi Trub. *potem toga*, *potem tega*; *po tom* confes. general.

2. Oblike *těm*, *těma*, *těmi*, *těh* imajo v samoglasniku ě pritopljen i, kakor se kaže iz sorodnih jezikov: *těh* : stsl. *těhъ :* skr. *tēšu* t. j. **taišu* : gr. *τοῖς ταῖς*, prim. nsl. *goréh;* jedninski rodiln. ženskega spola *tę* je skrčen iz *toję*, enako orodn. *tǫ* iz *tojǫ*.

3. Dvojinski rodilnik *tiju těju :* stsl. toju je za Trubarja še bil; rod. *dvoj* ogr. : stsl. dvoju; *tiva* ogr. = *ti dva, tivi* = *ti dvě : tě dvě*, prim. *tivi dvě ribici* ogr.

4. Mesto srednjega množinskega imenovalnika in tožilnika *ta* se govori med ljudstvom navadno *te*, t. j. ženska oblika; pri Trubarju se še nahaja *ta*.

5. Možki imenovalnik jedninski *ta* se glasi na vzhodu *te* po onem pravilu, da stsl. ъ = e, zato *tečas : tačas;* oblika *ti* kot možki jedninski imenovalnik se nikder ne nahaja, razun v sostavi *toti*, ki se pa sklanja po sostavljeni sklanjatvi; zato orodnik *totim;* enako *tisti taisti*, orodnik *tistim taistim :* stsl. tъ istъ, pri Trub. še nesostavljeno: *tega istega*, *těm istim*, *v tiju istiju* stsl. vъ toju istuju itd. v pomenu der nämliche, pri Habdeliču *on isti*.

6. Kazalni pomen se okrepi, če se na *ta* pritekne besedica *le* iz *gledaj*, *glej*, *lej : ta-le*, *le-ta; pri tęh-le*, *pri těm-le* itd.;

na Benečanskem se neorganično sklanja: *s telim odpustakam, par telim živenj.*

§. 45. 2. Deloma trdo deloma mehko deblo *ves:* stsl. vьsь in *vьsъ:

	Jednina.	Množina.
Možki sp. imen.	ves : stsl. vьsь	vsi : stsl. vьsi
tož.	ves : stsl. vьsь	vsę : stsl. vьsę
rod.	vsega : stsl. vьsego	vsěh : stsl. vьsěhъ
daj.	vsemu : stsl. vьsemu	vsěm : stsl. vьsěmъ
orod.	vsěm : stsl. vьsěmь	vsěmi : stsl. vьsěmi
mest.	vsem : stsl. vьsemь	vsěh : stsl. vьsěhъ
Sred. sp. im. tož.	vse : stsl. vьse	vsa : stsl. vьsa
ostali skloni = *možki.*		
Ženski sp. im.	vsa : stsl. vьsa	vsę : stsl. vьsę
tož.	vsǫ : stsl. vьsą	vsę : stsl. vьsę
rod.	vsę : stsl. vьseję	vsěh : stsl. vьsěhъ
daj.	vsej : stsl. vьsej	vsěm : stsl. vьsěmъ
orod.	vsǫ : stsl. vьseją	vsěmi : stsl. vьsěmi
mest.	vsej : stsl. vьsej	vsěh : stsl. vьsěhъ

Jedninski orodnik možkega in srednjega spola, množinski rod., daj., orod. in mestn. so stvorjeni iz trdega, ostali skloni iz mehkega debla; mehke oblike so menda ostanki po izvirno mehkem glasniku s, prim. *vьsь :* stpers. *viśa.*

Po izgledu *ta, ta, to,* oziroma v dendenešnji pisavi po izgledu *ves, vsa, vse* gredo:

1. *on, ona, ono,* ki ima le v imenovalniku pomen zaimena 3. osebe er, sie, es; v ostalih sklonih pomeni quidam, certus ein gewisser ὁ δεῖνα; za ta zadnji pomen se glasi možki imenovalnik *on, oná* ali *oní,* na vzhodu tudi *onéj.* Iz *oni* se je razvil na zahodu *uni* jener, *uni-le, le-uni,* ki se sklanja po sostavljeni sklanjatvi; za *onadva* se rabi tudi *onědva* in *ojědva, oněja* štirsko, *onědva* in *oněva* ogr.

2. stsl. sь, *si, se,* ki je spadal v stsl. k mehkim deblom; v nsl. se nahajajo te-le oblike: jedn. rod. možki *sega: do sega malu, sega světa;* ženski *se: do se dobe, od se dobe*; jedn. orodn. srednji: *sem* v izrazu *semuč* : stsl. těmь vęšte; jedn. mestn. možki *sem (śim)*: *na sem svetu, po sem životu*; ženski: *se, si:*

stsl. sej : *pó-si dobi, ó-si dobi* Beli Kranjci, *o se dobi, se noči* Kukuljevič, iz česar *snoči*; množ. rod. in mestn. *sěh (sih)* : stsl. sihъ : *do sěh mal, po sěh mal, do sěh dob.*

3. *Kdo* : stsl. kъto, t. j. *kъ : skr. *kas* + to; imen: *kdo, (gdo, što),* tož. *koga*, rod. *koga*, daj. *komu*, orod. *kim* : stsl. kyimь, mestn. *kom*; v rodiln. se rabi tudi oblika *čiga* : *čiga sin si? čiga je on sin?* Na zahodu se rabi mestnikova oblika *kom* tudi v orodniku — bez vse analogije; zaimenska oblika orodnikova je v stsl. cěmь, oblika *kyimь* je sostavljena; *čiga* stsl. čijego je rodiln. iz čij čija čije; čij pa je izvodna oblika iz *kъ s priponko -ij, prim. *otročij* : *otrokъ*; kakor prašalno zaime *kdo* se sklanja na dalje:

a) oziralno zaime *kdor* iz *kъto-že* : rod. tož. *kogar, čigar;* daj. *komur;* orodn. *kimur* za *kim-že kim-re;* mestn. *komur;*
b) nedoločno zaime *nikdor* : stsl. nikъtože, mesto *nikdor* se govori tudi *nihče, nišče, nihčer*; *nikogar, nikomur* itd.;
c) nedoločno zaime *někdo* in *marsikdo, malokdo* itd.; mesto *někdo* se govori tudi *něhto* in *něšto.*

4. *dva, oba; dvě, obě*; rod. *dvěju, oběju* Trub. : stsl. *dvěju* mesto *dvoju*; iz zadnje oblike na Štirskem *dvu, obu* zraven *dvuh obuh* in *dvěh oběh* po množinski obliki; daj. *dvěma oběma*; mestn. *dvěh oběh;* v skupku *obadva, obědva* se sklanja navadno le druga beseda: *obadvěma*, pa tudi *oběma dvěma.*

5. V stsl. gredo po izgledu *tъ, ta, to* na dalje še: *ovъ* dieser, *inъ* ein anderer, *samъ* selbst, *sikъ, takъ* solcher, *kakъ* wie beschaffen (prašalno), *jak* (oziralno), *vьsakъ, jedinъ* nsl. *eden* pred samostalniki *en*; deloma tudi *kolikъ, tolikъ, mnogъ,* dendenes gredo po sostavljeni sklanjatvi.

§. 46. 3. Mehka debla; a) deblo *jь, (ja, je).

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
		Možki spol.	
Imen.	(i)	(ja)	(i)
Tož.	i	(ja)	ję : stsl. ję
Rod.	njega : stsl. jego	(njiju) : stsl. jeju	njih : stsl. ihъ
Daj.	njemu : stsl. jemu	njima : stsl. ima	njim : stsl. imъ
Orod.	njim : stsl. imь	njima : stsl. ima	njimi : stsl. imi
Mest.	njem : stsl. jemь	(njiju) : stsl. jeju	njih : stsl. ihъ

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
		Srednji spol.	
Imen.	(je)	(ji) : stsl. i	(ja) : stsl. ja
Tož.	je	(ji) : stsl. i	ja : stsl. ja

ostali skloni = *možki.*

		Ženski spol.	
Imen.	(ja) : stsl. ja	(ji) : stsl. i	(ję) : stsl. ję
Tož.	njǫ : stsl. ją	(ji) : stsl. i	ję
Rod.	nję : stsl. jeję	(njiju) : stsl. jeju	njih : stsl. ihъ
Daj.	nji : stsl. jej	njima : stsl. ima	njim : stsl. imъ
Orod.	njǫ : stsl. jeją	njima : stsl. ima	njimi : stsl. imi
Mest.	nji : stsl. jej	(njiju) : stsl. jeju	njih : stsl. ihъ

1. Mehka debla imajo nasproti trdim deblom **e**, kder imajo trda **o**, in **i**, kder imajo trda debla **ě**.

2. Mesto imenovalnika od debla **jь* se rabi dendenes imenovalnik od debla *onъ, (ona, ono);* le *njidva, njiva* ogr. ima v obliki *nji* : stsl. *i* (beri *ji*) še stari množinski imenovalnik možkega spola; govori se tudi *jedva,* morda mesto in iz *jędve,* odsod *jedvin, jedvina* : *jedvina mati* dieser beiden Mutter; pa tudi *onědva* žen. *oněděvě* in *oněděvi* zraven *oněja onjědva* ženski *onjědvi.*

3. Jedninski tožilnik možkega spola **i** se nahaja le po predlogih: *na-nj, va-nj, čež-nj* in *čeženj* zraven *va-njga, za-njga* iz *v njega, za njega*; tožilnik srednjega spola *je* se nahaja pri pisateljih 16. stoletja in dendenes pri ogerskih Slovencih in v Gorici; množinski tožilnik *ję* nahaja se pri Trubarju in dendenes na vzhodu in jugu, sicer ga nadomestuje rodilnik: *videli smo je, videli smo jih;* toda po predlogih sploh: *va-nje, za-nje;* dvojinski tožilnik ženskega spola na vzhodu *njedvi* odgovarja stsl. ję dvě.

4. V jedninskem rodilniku ženskega spola se rabi na Dolenjskem oblika *njeje* : stsl. jeję; dvojinski rodilnik je pri Trubarju *njiju,* pri Preširnu *niju* mesto *njiju* iz stsl. jeju *jěju; jedninska oblika *nja* mesto *njega* je skrčena vsled tega, ker se **g** na Koroškem slabo izgovarja.

5. V ženskem jedninskem dajalniku in mestniku se govori mesto *nji, ji* tudi *njej, jej* in *joj.*

6. Oblike *njega*, *njemu* itd. stoje kakor v stsl. po predlogih in razun tega v nsl. če ima zaime naglas; prislonjene (encliticae) oblike so mesto *njega ga*, mesto *njemu mu*, t. j. gole sklonske končnice, in oblike *jega jemu* so se zgubile: *videli smo ga*, *dali smo mu*, primeri *njemu smo dali*, *njega smo videli*; za ostale sklone se nahajajo pri hrvatskih Slovencih prislonjene oblike: jedn., rod., daj. ženski *je* in *ji* iz **ję* in **jě* oziroma *jej*, tož. *ju* iz *jǫ* : stsl. *ję*, *jej*, *jeją*, množ. rod. daj. *ih*, *im*: *da bi ti jih dal*; *da su (so) im hasnile* Habd., *su ji glavu (glavo) lizale*, *su jim služile.*

§. 47. b) deblo *čь: skr. **ki*, lat. *qui-s*, *qui-d* je porabljeno v nsl. v odvisnih sklonih srednjega spola, v možkem spolu mu odgovarja **kъ* besede *kdo* stsl. kъto; sklanja pa se srednje prašalno zaime tako:

Imen. kaj iz ka-j; stsl. čьto iz čь + to, prim. kъto za možki spol;
tož. kaj; stsl. čьto;
rod. česa : stsl. čьso in čьsogo zraven česo in česogo;
daj. čemu : stsl. čьmu in čьsomu zraven čemu in česomu;
orodn. čim : stsl. čimь;
mestn. čem : stsl. čemь in čьsomь zraven česomь.

1. *Kaj* ima podstavno obliko *ka*, ki deloma še živi; oblika *ka* pa je najbrž postala iz oblike *kaja* (§. 49); nsl. *ki kim*: stsl. obliki kyj kyimь = nsl. *ka* : stsl. kaja; ta oblika je vlezla mesto stsl. čьto, rus. *čto*, srb. hrv. bolg. *što*; da je stsl. oblika čьto nekdaj pri nas tudi živela, je verjetno iz besede *nič* in še bolj iz *ništer ništar*, ki gredo na podstavno **čь* oziroma *što*, in iz odvisnih sklonov; *ka* pa je menda izvirna množina srednjega spola nalik srb. *šta : što* in hrv. *ča : čo.*

2. *Ka : kaj = keda : kedaj*; *ka : kar* iz *ka-že*, t. j. če se na prašalno zaime pritekne že oziroma dendenes r, je zaime oziralno in se enako sklanja: imen., tož. *kar*, rod. *česar*, daj. *čemur*, orod. *čimur* mesto *čimьr*, mestn. *čemur*; v orodniku in mestniku je **u** pred **r** iz dajalnika posnet.

3. Enako se sklanja *nič* : stsl. ničьtože, *nič* tedaj iz *ni* + *čь*, mesto *nič* se pri starejših pisateljih nahaja *ništer* :

stsl. ničьtože, pri hrv. Slovencih *ništar* in doslednejše *nikaj;* rod. *ničesar*, daj. *ničemur*, itd.

§. 48. c) deblo **moj**.

Možki spol.

	Jednina.	Dvojina.
Imen.	moj	moja
Tož.	moj	moja
Rod.	mojega : stsl. mojego	(mojih) iz množ. : stsl. mojeju
Daj.	mojemu	mojima : stsl. moima
Orod.	mojim : stsl. moimь	mojima : „ „
Mestn.	mojem : stsl. mojemь	(mojih) iz množ. : stsl. mojeju

	Množina.
Imen.	moji : stsl. moi
Tož.	moję
Rod.	mojih : stsl. moihъ
Daj.	mojim : stsl. moimъ
Orodn.	mojimi : stsl. moimi
Mestn.	mojih : stsl. moihъ

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
Srednji sp. Imen. tož.	moje	moji : stsl. moi	moja

Ženski spol.

	Jednina.	Dvojina.
Imen.	moja	moji : stsl. moi
Tož.	mojǫ	moji : „ „
Rod.	moję : stsl. mojeję	(mojih) iz množ. : stsl. mojeju
Daj.	moji : stsl. mojej	mojima : stsl. moima
Orodn.	mojǫ : stsl. mojeją	mojima : „ „
Mestn.	moji : stsl. mojej	(mojih) iz mož. : stsl. mojeju

	Množina.
Imen.	moję
Tož.	moję
Rod	mojih : stsl. moihъ
Daj.	mojim : stsl. moimъ
Orodn.	mojimi : stsl. moimi
Mestn.	mojih : stsl. moihъ

1. Kakor izgled kaže, se *moj* sklanja kakor **jь*; po mojem prepričanju je besedica **jь* na koren *ma* oziroma *mo* pridjana kot priponka, tako je *moj* izvirno sostavljena beseda „das meine, meinige"; enako *tvoj*, *svoj*, *naš*, *vaš*, hrv. *koj*, *čij*; imeli bi tako tu sostavljeno neskrčeno sklanjatev.

2. Zraven neskrčenih oblik se nahajajo tudi skrčene v briž. spom.: *me*, *mega*, *memu*, *mǫ*, *tva*, *tvǫ*, mesto *moje*, *mojega*, *mojemu*, *mojo*, *tvoja*, *tvojo*; enako pri hrvatskih Slovencih *ma* zraven *moja*, *mu* zraven *moju*, *moj* zraven *mojoj*, toda *svomu* ne *svemu* zraven *svojemu*; primeri Rezianski *mīha* iz *mojega*.

§. 49. d) deblo ki : stsl. kъj kyj se sklanja pri hrvatskih Slovencih tako-le:

	Jednina.	Množina.
	Možki spol.	
Imen.	ki : stsl. kъj in kyj iz *kъ-jь	ki; prim. stsl. cii
Tož.	ki : stsl. kъj in kyj iz *kъ-jь	kę : stsl. kyję
Rod.	koga : stsl. kojego	keh : stsl. kъihъ
Daj.	komu : stsl. kojemu	kem : stsl. kъimъ
Orodn.	kem : stsl. kъimь	kemi : stsl. kъimi
Mestn.	kom : stsl. kojemь	keh : stsl. kъihъ
	Srednji spol.	
Im. tož.	ko : stsl. koje	ka : stsl. kaja
	Ženski spol.	
Imen.	ka : stsl. kaja	kę : stsl. kyję
Tož.	ku iz *kǫ : stsl. kąją	kę : stsl. kyję
Rod.	kę : stsl. kojeję	keh : stsl. kъihъ
Daj.	kě : stsl. kojej	kem : stsl. kъimъ
Orodn.	kum iz kǫm : stsl. kojeją	kemi : stsl. kъimi
Mestn.	kě : stsl. kojej	keh : stsl. kъihъ

1. Ta sklanjatev je sostavljena iz debel **kъ* in **jь*, in spada prav za prav v prihodnje poglavje; oblike so deloma skrčene; mesto *kem*, *keh*, *kemi* bi pričakovali *kym*, *kyh*, *kymi*. Kakor sicer *kateri*, *katera*, *katero* je beseda *ki*, *ka*, *ko* navadna pri hrvatskih Slovencih, pa tudi pri Krelu se bere: *v kim mestu*; enako v confessio gen.: *ja se dolžen dam vsemi grehi*, s *kemer* (mesto *kimir*: stsl. kyimiže) *ta člověk more grešiti*.

2. Dendenes se rabi *ki* za se kot oziralno zaime v imenovalniku, v ostalih sklonih se mu pridružuje kazalni **jь* v dotičnem sklonu: *mož, ki smo mu dali*; *mož, ki smo ga videli; mož, ki smo pri njem bili* itd.; mesto tega dendenešnjega *ki* je pisal Trubar in njegovi vrstniki *kir*, t. j. *kjer*, *kder* prim. ngr. *όπου πού*, bolg. *deto* : *nožь-t, deto ga kupih včera*, t. j. *ta nož, kder sem ga kupil včera.*

III. Poglavje.

Sostavljena sklanjatev.

§. 50. Slovanski jezik v obče něma spolnika, kakor nemški ali grški, a razvil si je dvojo obliko na prilogu: *dober* in *dobri* stsl. dobryj, prva pomeni ein guter, druga der gute; prva oblika *dober* stsl. dobrъ se sklanja v stsl. po imenski sklanjatvi kakor *robъ*, enako *dobro* kakor *selo* in *dobra* kakor *ryba;* druga oblika *dobri* stsl. dobryj ali dobrъi je sostavljena, t. j. na deblo oziroma na imenovalnik *dobrъ* je nastopilo zaime **jь* kakor spolnik, toda zadi mesto spreda, in v stsl. se zvečine sklanjate obe besedi prilog in zaime **jь*, tako se daje sostava zasledovati skoro v vseh sklonih.

Imajo zato prilogi v stsl. imensko sklanjatev za se, in zraven imenske sklanjatve še sostavljeno, t. j. na sklanjani prilog je pristopilo sklanjano zaime **jь*, ter se ta skupek že v stsl. kaže kot ena beseda; v nsl. je sostavljena sklanjatev skoro celo prevladala, od imenske je ostal le možki imenovalnik jedninski, od drugih sklonov imamo pa samo ostanke.

V jedninskem možkem imenovalniku ima vsak prilog dvojo obliko sostavljeno ali po notranjem pomenu določno in nesostavljeno imensko ali po pomenu nedoločno : *novi* stsl. novyj je določna, *nov* stsl. novъ pa nedoločna oblika; izmed drugih sklonov so ostanki nedoločnih oblik oziroma imenske sklanjatve prilogov v nsl. le v posameznih izrazih ohranjeni,

n. p. *iz nova, iz prva, iz lepa, do sita*; *do dobra, do mala, do čista*; *k ljubu* ali *kljubu;* v izrazu *k malu* je *mal* menda nemški samostalnik ein Mal, auf ein Mal. V obče so tedaj dendenes imenske oblike na prilogih zgubljene, in jezik si išče drugih in novih pomočkov, da bi izrazil določni in nedoločni pomen na prilogu; ta pomoček in sicer neorganični pomoček je naglas; tako se razločuje mestoma *vélka cesta* stsl. velikaja cěsta die Hauptstraße in *velîka cesta* eine große Straße; enako *sladkó vino* ein süßer Wein in *sládko vino* stsl. sladъkoje vino der süße Wein; *svetá moža* stsl. svęta mǫža zwei fromme Männer in *svéta moža* stsl. svętaja mǫža die zwei heiligen Männer; *pod zelénim* (zelenomь) *drevesom* in *pod zelênim* (zelenyimь) *drevesom* itd.

a) trda debla.

Možki spol.

	Jednina.	Dvojina.
Im.	dobri : stsl. dobryj in dobrъj	dobra : stsl. dobra-ja
Tož.	dobri : stsl. dobryj in dobrъj	dobra : stsl. dobra-ja
Rod.	dobrega : stsl. dobra-jego	(dobrih) : stsl. dobruju
Daj.	dobremu : stsl. dobru-jemu	dobrima : stsl. dobryima in dobrъima
Orod.	dobrim : stsl. dobryimь in dobrъimь	dobrima : stsl. dobryima in dobrъima
Mest.	dobrem : stsl. dobrě-jemь	(dobrih) : stsl. dobruju

Množina.

Im.	dobri : stsl. dobrii
Tož.	dobrę : stsl. dobryję
Rod.	dobrih : stsl. dobryihъ in dobrъihъ
Daj.	dobrim : stsl. dobryimъ in dobrъimъ
Orod.	dobrimi : stsl. dobryimi in dobrъimi
Mest.	dobrih : stsl. dobryihъ in dobrъihъ

Srednji spol.

Imen. tož. Jednina: dobro : stsl. dobroje;
„ „ Dvojina: dobri : stsl. dobrěj;
„ „ Množina: dobra : stsl. dobra-ja.

Ostali skloni = *možki.*

Jednina.

Ženski spol.

Imen.	dobra : stsl. dobra-ja
Tož.	dobrǫ : stsl. dobrą-ją
Rod.	dobrę : stsl. dobryję
Daj.	dobri : stsl. dobrěj
Orod.	dobrǫ : stsl. dobrąją
Mest.	dobri : stsl. dobrěj

	Dvojina.	Množina.
Imen.	dobri : stsl. dobrěj	dobrę : stsl. dobry-ję
Tož.	dobri : stsl. dobrěj	dobrę : „ „

ostali skloni = *možki* in *srednji.*

b) mehka debla.

Možki spol.

	Jednina.	Dvojina.
Imen.	vrǫči : stsl. vrąštij	vrǫča : stsl. vrąšta-ja
Tož.	vrǫči : stsl. vrąštij	vrǫča : stsl. vrąšta-ja
Rod.	vrǫčega : stsl. vrąšta-jego	(vrǫčih) : stsl. vrąštuju
Daj.	vrǫčemu : stsl. vrąštujemu	vrǫčima : stsl. vrąštiima
Orod.	vrǫčim : stsl. vrąštiimь	vrǫčima : stsl. vrąštiima
Mest.	vrǫčem : stsl. vrąstiimь	(vročih) : stsl. vrąštuju

Množina.

Imen.	vrǫči : stsl. vrąštii
Tož.	vrǫčę : stsl. vrąštęję
Rod.	vrǫčih : stsl. vrąštiihъ
Daj.	vrǫčim : stsl. vrąštiimъ
Orod.	vrǫčimi : stsl. vrąštiimi
Mest.	vrǫčih : stsl. vrąštiihъ

Srednji spol.

Imen. tož. Jednina: vrǫče : stsl. vrąšteje.
„ „ Dvojina: vrǫči : stsl. vrąštii.
„ „ Množina: vrǫča : stsl. vrąšta-ja.

Jednina.

Ženski spol.

Imen.	vrǫča : stsl. vrąštaja
Tož.	vrǫčǫ : stsl. vrąštąją
Rod.	vrǫčę : stsl. vrąštęję
Daj.	vrǫči : stsl. vrąštii
Orod.	vrǫčǫ : stsl. vrąštąją
Mest.	vrǫči : stsl. vrąštii

	Dvojina.	Množina.
Imen.	vrǫči : stsl. vrąštii	vrǫčę : stsl. vrąštę-ję
Tož.	vrǫči : „ „	vrǫčę : „ „

ostali skloni = *možki* in *srednji.*

1. Kakor izgleda kažeta so v nsl. trda in mehka debla dendenes celo enaka; izvirno stoji **i** trdih debel mesto **y** v jedn. imen. tož. možkega spola in v orodn. možkega in srednjega spola; enako v množínskem rodiln., daj., orodniku in mestniku vseh spolov; isto tako v dvojinskem dajalniku in orodniku oziroma tudi v rodilniku in mestniku; tedaj *dobry*, *dobrym, dobryh*, *dobryma*, *dobrymi;* mehki **i** je v množinskem imenovalniku možkega, in v dvojinskem imenovalniku ženskega in srednjega spola, in v jedninskem dajalniku in mestniku ženskega spola; mehka debla imajo na vseh imenovanih mestih izvirno mehki **i**.

2. Odvisni skloni ženskega spola v množini in dvojini so enaki možkim in srednjim; omenjene sklone in jedninski orodnik možkega in srednjega spola razjasnuje Miklošič tako, da je nastopil zaimenski dotični sklon na nespremenjeno oziroma nesklanjano deblo : *dobrъ* + *imь*, + *ima*, + *imi*, + *ih*, + *imъ* = stsl. *dobrъimь* ali *dobryimь*, ker se ъ okrepča v **y**, nsl. *dobrym, dobrim* itd.; drugi sodijo jedninski orodnik n. p. stsl. *dobryimь* bi postal iz *dobrъmь* + *imь*, skupljena oblika bi se olehčala na enak način kakor n. p. lat. *nutrix* stoji mesto **nutri-trix* : *nutri-tor*; enako *dobryima*, *dobryimi; dobrъhъ* + *ihъ* : *dobrъihъ*, *dobryihъ*, itd.

3. Oblike *dobrega, dobremu, dobrem* v možkem in srednjem jedninskem rodilniku, dajalniku in mestniku so po Miklošiču skrčene iz *dobro + jega, + jemu, + jem*; da je skrčitev v nsl. v e *dobrega* itd., in v hrvatskem v o *dobroga* itd., vzrok temu je po Miklošiču naglas, ki je v nsl. padal na e: *dobrojéga, dobroéga, dobréga* in nadalje *dóbrega*, v hrvatskem pa na ó: *dobrójega, dobróoga, dobróga* in *dóbroga;* Malorusi imajo rod. *dobroho*, daj. *dobromu*, mest. *dobrim ;* Rusi rod. *dobrago*, daj. *dobromu*, mestn. *dobromъ;* Čehi rod. *dobrého*, daj. *dobrému*, mestn. *dobrém*; Poljaci *dobrego, dobremu, dobrém*; ta e je menda ĕ : *dobrĕga, dobrĕmu, dobrĕm*, zato mlajša oblika na zahodu *dobriga*, prim. rezianski *mîha* iz **mĕga* : *mojega;* Trubar je pisal *zlega*, in ta oblika je dendenes v pisavi zopet obča. Nekateri somnijo, da so končnice zaimenske sklanjatve prosto na prilogovo deblo prešle, prim. hrv. *toga* : *dobroga*, nsl. *njega* : *dobrega*; istina je, da so dendenes končnice zaimenske in sostavljene sklanjatve iste, ko se je zgubila razlika med i in y, ĕ in ĕ; toda vse kaže, da so na prilogu končnice postale iz krčitve, na zaimenu pa so neskrčene, tako je sličnost le vunanja. Glasnik ĕ v oblikah *dobrĕga, dobrĕm* je lehko nastal tudi iz *dobraj(e)ga, dobrĕj(e)m* prim. §. 5 e; daj. *dobrĕmu* bi se potem ravnal po večini drugih oblik; toda težko je na ta način razjasniti hrvatske oblike *dobroga, dobromu, dobrom ;* opomniti je vender pri tem maloruski mestnik *dobrim*, ki gre na obliko *dobrĕjemь*, ter velikoruski rodilnik *dobrago*, ki gre očitno na obliko *dobra-ago, dobra-jego ;* pa še ostaje oblika *dobromu*, ki je iz *dobru-jemu* nerazložljiva, razun če je komu s tem postreženo, če rečemo, da je v velikoruskem daj. tvorjen glede samoglasnika po sliki mestnika in v maloruskem po sliki rodilnika. S slovenskimi oblikami *dobrega, dobremu* primeri *mega memu* v briž. spom. = *mojega, mojemu*.

4. Za krčitev jedninskih ženskih oblik imamo primerov v besedi *gospa* iz *gospoja, *gospodja* = *dobra* iz *dobroja*, tož. *gospǫ* iz *gospojǫ* = *dobrǫ* iz *dobrǫjǫ*, rod. *gospę* iz *gospoję* = *dobrę-ję* stsl. dobry-ję mesto dobry-jeję, daj. in mestn. *gospĕj* in *gospi* iz *gospoji* : *dobrĕj, dobri* iz *dobrĕ-jej*, hrv. *dobroj* : *dobroga*, orodn. *gospǫ* iz *gospojǫ* = *dobrǫ* iz *dobrǫ-jejǫ ;* primeri na dalje

v briž. spom. *tva* : *tvoja*, *mǫ* : *mojǫ*, *bati se* zraven *bojati se*, primeri §. 14.

5. Množinski imenovalnik možkega spola *dobri* je skrčen iz *dobrii;* jedninski srednji imenovalnik *dobro* pa je postal po vplivu srednjih samostalnikov, na Koroškem se še govori *to dobre* iz *dobroje;* po mehkih soglasnikih stoji **e** na mestu **o**: *tuje, srednje, rdeče.*

6. Po goltnikih je omehčanje goltnika opravičeno le v množinskem imenovalniku možkega, v jedninskem in množinskem mestniku možkega in srednjega, v jedninskem dajalniku in mestniku ženskega in v dvojinskem imenovalniku ženskega in srednjega spola: *velici, velicem, velici (velicej), velici*; *druzi, druzem, druzi (druzej), druzi;* toda postava omehčanja se je deloma zgubila in govori se na vzhodu v imenovanih sklonih: *veliki velikem, drugi drugem*, deloma pa se je v novejšem času na zahodu vsaj v nekaterih besedah razprostrla, kajti na zahodu se govori tudi v rodilniku itd.*: velicega druzega, velicemu druzemu* itd., pa le: *slovenskega, krepkega* itd.; tukaj je postal **e** iz skrčitve in goltnik je ohranjen vsled izvirnega glasa tudi po krčitvi, primeri češki: *velikého velikému* in množinski imenovalnik možki: *velici, mnozi, uhersci* zraven *uheršči*, deloma tudi *velicem, velicej* v jedninskem mestniku možkega in ženskega spola.

7. Množinski imenovalnik srednjega spola se med ljudstvom često govori na **e**: *ozke vrata*, t. j. v ženski obliki; toda v briž. spom. in pri pisateljih 16. stoletja je pisan na **a** in se govori tako še denes pri ogrskih in hrvatskih Slovencih.

8. Kedar se na samostalniku jedninski tožilnik nadomestuje s rodilnikom, stoji tudi prilog v rodilniku*: lepega konja*, toda *lep hrast.*

9. Dvojinski imenovalnik ženskega spola se končuje na **i**, če zadnji slog nema naglasa*: dvě bǫte mlěli*; *dvě krivi priči* Trub.*; dvě vbogi priprosti ženi* Krel*; črni kiti dvě*; *onjědvi sta dorasli zraven běle cerkvice, tam pa sta se oščpili, no rasli v sveto nebo* nar. pes.; menj pravilen je zato tu **e***: dvě sami zvezdi ste zmotile, dvě sami zapeljale mi zvezdi umno glavo; dve sestri vidile so* Preš.*;* ta **e** dela tu menda množinsko obliko, ki nadomestuje dvojinsko, prim. Homerja.

Pri ogerskih Slovencih je v navadi dvojinski imenovalnik na **va** iz **dva** za možki, na **vi** iz **dvě** za ženski in srednji spol: *drugiva*, *etakšiva*, *mojiva*, *stoječiva*, *šteriva:* stsl. kъterii, *oněva*, *oniva* zraven *onědva*, *njidva; tivi*: *tě dvě.*

10. Primerniki se sklanjajo na vzhodu kakor navadni prilogi: *lěpši mož*, *lěpša ženska*, *lěpše dětę*, *lěpša hrasta* itd.; toda na zahodu se glasi primernikov imenovalnik vseh števil in spolov in vsa jednina ženskega spola na **i**: *lěpši ženška*, *lěpši dětę*, *lěpši hrasta*, *lěpši gorice*, *lěpši vrata*, *lěpši ženske :* stsl. lěpějšęję ženy, itd. Neorganični so tu pa tam primerniki na **ěji**, **ějega** mesto **ějši**, **ějšega**: *hitrěji*, *hitrějega* mesto *hitrějši*, *hitrějšega* : stsl. hytrějšij, hytrějšaago : *za bolji rabo*, *boljiga srca*, Preš.; primeri §. 58; tvoritev primernikovo glej §. 127.

11. Beseda *rad* ima le imenovalnike vseh spolov in števil; nekateri prilogi se celo ně sklanjajo: *všeč* erwünscht iz *voščeč* wünschend, *sovraž*, *pěš*, *rěs*, primeri: *vsi drugi svatje so mi všeč*; *vojvodi*, *kateri so nam sovraž; ste prišli pěš; to ně rěs.* Prvi trije prilogi gredo izvirno morda po ijevski sklanjatvi: lat. *forti-s;* ta sklanjatev na prilogu ně razločevala spola in je tako poznej poprek sklonske končnice zgubila, Mikl. I. 38. Enako *prhpogača* : *prhka pogača; žal besede v ustih ni* Preš.; *žale misli v srcu ni;* enako tudi tujke iz nemškega: *žleht*, *nidig*, *falš : zavoljo njegovega žleht veljanja*; *zmisli*, *da je nezvesto oko nidig; ja se dolžen dam falš priseganjem;* če se taki prilogi hočejo sklanjati, dobijo domačo končnico: *falšen*, *glihen.* K prislovni obliki *popolnoma* je pri ogr. Slovencih v navadi prilog *popoln*, *popopolna*, *popolno*, oblika **popolnom*, *a*, *o* je kriva.

B. Spregatev glagolov.

Delitev glagolskih oblik.

§. 51. 1. Nepregibni del na glagolu je deblo; prvotno ne podaljšano deblo imenujemo koren; pregibni del na glagolu pa so končnice; končnice značijo dejalno osebo oziroma osebe, njih število, način in deloma čas djanja; te končnice so med seboj združene in na deblo pripete.

2. Deblo je dvoje: oblike *ber-eš*, *ber-imo*, *ber-oč* itd. gredo na sedanjikovo deblo *ber-*; oblike: *bra-ti*, *bra-l*, *bra-vši*, *bra-n* itd. gredo pa na nedoločnikovo deblo *bra-*.

3. Po značaju nedoločnikovega debla imamo VI glagolskih vrst: I. korenska vrsta; tu se pritika nedoločnikova končnica neposredno na koren: *nes-ti;* II. nedoločnikovo deblo se končuje na priponko **-nǫ-** : *mig-nǫ-ti;* III. nedoločnikovo deblo se končuje na priponko **-ě-** : *živ-ě-ti*; IV. nedoločnikovo deblo se končuje na **i-**: *hvali-ti;* V. nedoločnikovo deblo se končuje na **a-**: *dela-ti;* VI. nedoločnikovo deblo se končuje na **ova-** : *kupova-ti.*

4. Nekateri glagoli tvorijo sedanjikove oblike iz korena: *věm* iz *věd-m;* ti glagoli so proti ostalim tvoritvam nepravilni, v istini prvotni.

Ostali glagoli omenjenih VI vrst pa dobivajo v sedanjiku pred končnicami v podaljšek korena ali debla priponko **e** oziroma **o**, po samoglasnikih in pri nekaterih glagolih V. vrste tudi po soglasnikih pa dobivajo priponko **je** oziroma **jo** : *nes-e-š*, *nes-ǫ* iz *nes-o-nt; pi-je-š*, *pi-jǫ; kupu-je-š*, *kupu-jǫ*; *umě-je-š*, *ume-jǫ;* oblike *dela-š* in *hvali-š* so skrčene iz **dela-je-š* stsl. *dela-je-ši* in iz **hvali-je-š; or-je-š*, *pišeš* iz **pis-je-š.*

To podaljšano deblo imenujemo tudi osnovo (thema), in dotični samoglasnik oziroma slog, ki podaljšuje, imenujemo osnovni samoglasnik oziroma slog.

5. Po značaju sedanjikovega debla se III. in V. vrsta delite v razrede; III. vrsta ima dva razreda; v razredu 1.

III. vrste se ěje krči v ě ali ostaja: *umě-je-š* ali *umeš*; v razredu 2. III. vrste se krči ěje v i: stsl. želě-je-ši nsl. *želiš*. V. vrsta ima štiri razrede; v razredu 1. V. vrste se krči aje v a: stsl. dela-je-ši nsl. *delaš;* v razredu 2. V. vrste je na mestu nedoločnikove priponke a sedanjikova priponka oziroma osnovni slog je: *or-ješ, pišeš* iz **pis-je-š,* primeri *or-a-ti, pis-a-ti;* v razredu 3. V. vrste so taki korenski glagoli, ki imajo nedoločnikovo deblo na a, sedanjikovo deblo oziroma koren se končuje na soglasnik: *ber-e-š bra-ti, žen-e-š gna-ti*; v razredu 4. V. vrste so korenski glagoli, kojih koren se končuje na samoglasnik, v nedoločniku dobivajo a v podaljšek: *sě-je-š sě-j-a-ti, li-je-š li-j-a-ti, snu-je-š snov-a-ti;* primeri glagole I. vrste *pi-je-š, pi-ti, zna-je-š zna-ti, ču-je-š ču-ti.*

6. Iz sedanjikovega debla se tvorijo: 1. sedanjik, 2. velevnik, 3. (nedovršilnik imperfectum), 4. deležnik sedanjikov tvorni, 5. (deležnik sedanjikov trpni).

7. Iz nedoločnikovega debla se tvorijo: 1. nedoločnik, 2. namenilnik, 3. deležnik tvorno-pretekli I., 4. deležnik tvorno-pretekli II., 5. deležnik trpno-pretekli, 6. (dovršilnik aorist).

8. V sedanjiku, velevniku, (nedovršilniku in dovršilniku), t. j. v določnih glagolskih oblikah so pripete osebne končnice; v velevniku je pripeta še načinovna priponka (Modal-Suffix); nedovršilnik in dovršilnik, ki sta v nsl. le deloma ohranjena, imata pred osebnimi končnicami tudi časovno priponko (Tempus-Suffix); ostale oblike, t. j. deležniki, nedoločnik in namenilnik imajo svoje končnice pripete in sicer deležniki nalik prilogom, nedoločnik in namenilnik nalik samostalnikom, ter tvorijo deležniki določne glagolske oblike le s pomočjo pomožnih glagolov, deležnik tvorno-pretekli I. se rabi le pristavno.

10. Nekatere priponke ali končnice něso neposredno na nedoločnikovo deblo pripete, ampak posreduje jih pristavljen samoglasnik, ki se zato imenuje vezalni samoglasnik (Bindevokal): *nes-e-na* primeri *nes-la*; v ostankih dovršilnika: *pojd-o-sta*, v ostankih nedovršilnika: *činjaš-e.*

I. Poglavje.

Tvoritev glagolskih oblik v obče.

a) *Iz sedanjikove osnove.*

1. Sedanjik; osebne končnice.

§. 52. a) Le v nekaterih glagolih se devajo osebne končnice neposredno na koren, n. pr. stsl. jes-mь, koren *es-*, skr. *as-*, lat. *es-*, gr. *ἐσ-*, nsl. *jesem* in *sem* iz **smь*; ti glagoli so najstarejši, dendenes so v menjšini in zato nepravilni.

b) Navadno se pa koren ali deblo podaljšuje z osnovnim samoglasnikom **e**, **o** ali ***a** oziroma z osnovnim slogom **je**, **jo**, ***ja**, skr. **a** ali **ā** oziroma **ja** ali **jā**, in ta tako podaljšana oblika je sedanjikova osnova, na katero se devajo osebne končnice. Zakaj je podaljšek **e**, **o** ali ***a** oziroma **je**, **jo**, ***ja**, temu je vzrok menda v izvirnem naglasu ali v značaju končničine teže, ki je zdaj veča zdaj menjša, vsled tega je v nekaterih osebah samoglasnik v krepkejši obliki obstal in v drugih se oslabil; v slov. se druži **o** ob koncu z nosnikom **m** ali **n** v **ǫ**, n. pr. nsl. *rekǫ* stsl. rekątь iz *reko-ntь*, primeri lat. *legu-nt* iz **lego-nt*; nsl. *rečeš* stsl. reče-ši, toda stsl. reče-mъ nsl. *rečemo* a gr. *λέγο-μεν*; v stsl. 1. jedninski osebi *reką* stoji **ą** mesto ***am**, če odgovarja skr. polni končnici **-āmi**, kajti sl. **a** = skr. **ā**.

Končnice (polne):

Sedanjik a) iz korena.

Jednina.		skr.:	stsl.:	nsl.:
Oseba 1. izvirne	-mi	ás-mi	jes-mь	sem
2. „	-si	ási iz *as-si	jesi iz *jes-si	si
3. „	-ti	ás-ti	jes-tь	jes-t, je

Dvojina.		skr.:	stsl.:	nsl.:
Oseba 1.	-vasi	s-vas	jes-vě	s-va
2. skr.	-thas	s-thas	jes-ta	s-ta
3. „	-tas	s-tas	jes-ta	s-ta

Množina.		skr.:	stsl.:	nsl.:
Oseba 1.	-masi	s-mas	jes-mъ	s-mo
2.	-tasi	s-tha	jes-te	s-te
3.	-anti	s-ánti	s-ątь	s-ǫ

Po izgledu *sem* se spregajo: *věm* koren *věd-*, *dam* koren *dad-*, *jěm* koren *jěd-*; *věm* primerjajo nekateri grškemu *οἶδα* iz **οἶδαμ* iz korena *vid-*, *ϝιδ-*, ter sodijo, da je *věm* kakor *οἶδα* izvirni perfect k sedanjiku **vidą* zraven *viždą*, primeri stsl. deležnik *vidomъ*.

b) sedanjik iz podaljšanega korena oziroma debla.

Jednina.

skr.:	gr.:	stsl.:	nsl.:
1. bharā-mi	φέρω	berą iz bera-m	bere-m
2. bhara-si	φέρεις iz *φερε-σι	bere-ši	bere-š
3. bhara-ti	φέρει iz *φέρε-τι	bere-tь	bere

Dvojina.

skr.:	gr.:	stsl.:	nsl.:
1. bharā-vas		bere-vě	bere-va
2. bhara-thas	φέρε-τον	bere-ta	bere-ta
3. bhara-tas	φέρε-τον	bere-ta	bere-ta

Množina.

skr.:	gr.:	stsl.:	nsl.:
1. bharā-mas	φέρο-μεν	bere-mъ	bere-mo
2. bhara-tha	φέρε-τε	bere-te	bere-te
3. bhara-nti (stbaktr. bare-nti primeri stsl. dadętь)		berątь	berǫ

§. 53. Jednina, 1. oseba. Končnica **mь** nsl. **m** je v rodu s korenom **ma**, ki v zaimenu tvori oblike *mę*, *meni*, *mi*, *mene* itd; ohranjena je ta končnica v stsl. v onih glagolih, ki se

spregajo po izgledu a); sicer nahajamo v stsl. vse ostale glagole v 1. osebi na ą iz am mesto amь: *nesą*, *dvignq*, *trъpljq*, *hvaljq*, *dělajq*, *kupujq*; nsl. ima tudi tu -em oziroma -m: *nesem*, *dignem*, *trpim*, *hvalim*, *dělam*, *kupujem*. Ta nsl. -em je mlajša oblika, kakor kaže zgodovina jezika, kajti v briž. spom. beremo: *bǫdǫ*, *věrujǫ*, *zaglagoljǫ*, *kajǫ se*, *pomnjǫ*, t. j. *pomьnjǫ*; enako se še bere pri pisateljih 16. stoletja: *hočǫ*, *něčǫ*; tako se še dendenes čuje pri hrv. Slovencih *hoću* t. j. *hoćǫ*, pred se je govorilo tudi *reku*. Zato je nsl. oblika *nesem* mlajša kakor stsl. *nesą*, dasi ima prva oblika m, stsl. pa ga něma. Stsl. ą je postal iz am, ko je ь odpal; v lat. v grškem pri ω-glagolih, v celtskem in litvanskem jeziku je odpal tudi m in dotični o ω ali u imenovanih jezikov odgovarja samoglasniku ā iz skr. oblike āmi; imenovani jeziki kažejo, kako se končnice odbrusijo; imamo pa tudi isto prikazen v stsl. jedninskem orodniku ženskega spola: *rybą* iz **rybamь*, tudi tu je ь odpal in am se združil v ą; zato naš stsl. ą iz am v obliki *berą* ne odgovarja popolnoma latinskemu o ali grš. ω v obliki *fero* *φέρω*, če bi res v zadnjih oblikah odpal polni -mi in sta o ω = ā.

Kako je v nsl. končnica -em oziroma njen m na novo postal, o tem je le somneti mogoče; nekdaj se je mislilo, da je em izvirno ohranjen, a zgodovina in samoglasnik e nasproti govorita; kajti tudi samoglasnik e na mestu pričakovanega a kaže mladost oblike, primeri *bharāmi* in *berem* ter *bharanti* v 3. osebi množ. in *berątь* nsl. *berǫ*. Morda pride kaj luči v razjasnjenje naše oblike, če primerjamo dotične oblike drugih slovanskih jezikov; tu se kaže na prvi pogled, da se večina oblik slaga s stsl., a ne vse; glagoli na -im in -am hranijo -m proti stsl. in sicer -am v vseh slovanskih jezikih razun velikoruskega, kder so neskrčene oblike; srbski jezik ima -m in -em, kakor nsl.; posamezne razmere naj kaže sledeči pregled:

	I. V. 2—4.	II.	III. 1.	III. 2.	IV.	V. 1.	VI.
Stsl.	nosą neseši	dvigną dvigneši	želěją želeješi	gorją goriši	hvalją hvališi	dělają delaješi	kupują kupuješi
velikoruski	nesu neseš	dvinu dvinešь	uměju uměešь	gorju gorišь	chvalju chvališь	dělaju dělaješь	kupuju kupuešь
maloruski	nesu neseš	dvyhnu dvyhneš	umiju umiješ	horju horyš	chvalu chvałyš	d'iłaju śpivam d'iłaješ śpivaš	kupuju kupuješ
polski	niosę niesiesz	dźwignę dźwigniesz	boleję bolejesz	kipię kipisz	chwalę chwalisz	działam działasz	kupuję kupujesz
gornjesorbski	ńesu ńeseš	zbéhnu zbéhńeš		hoŕu horiš	chvalu chvališ	džéłam džéłaš	kupuju kupuješ
spodnjesorbski	ńasu ńasoš	zvignu zvigńoš	huméju huméjoš	śerṕu śerpiš	chvalu chvališ	źéłam źéłaš	kupuju kupujoš
bolgarski	nesъ neseš	dignъ digneš	želejъ želeješ	gorь goriš	falь fališ	delam delaš	(kupuvam)
hrvatski	reku rečeš	minu mineš	umju umiješ	stoju stojiš	činju činiš	čuvam čuvaš	viruju viruješ
česki	nesu neseš	zdvihnu zdvihneš	umím umíš	hořím hoříš	chválím chváliš	dělám děláš	kupuji kupuješ
srbski	pletem pleteš	tonem toneš	umijem umiješ	gorim goriš	hvalim hvališ	čuvam čuvaš	kupujem kupuješ
nsl.	nesem neseš	zdignem zdigneš	štějem šteješ	gorim goriš	hvalim hvališ	delam delaš	kupujem kupuješ

Ta pregled kaže, da so oblike na -am in deloma -im v navadi tudi v onih jezikih, kateri imajo sicer stsl. ą oziroma njegov namestni samoglasnik. Zato imamo prašati po izviru ne samo našega in srbskega -em in -m, nego tudi ob enem, v kaki razmeri je isti -m v češki končnici -im III. in IV. vrste; na dalje, v kaki razmeri je -m v maloruski, poljski, gornje- in spodnjesorbski, bolgarski, hrvatski in češki končnici -am glagolov V. 1.

Težko je verjeti, da njim je služila četvorica nepravilnih glagolov na -мь v izgled in da so zarad teh popustili obliko na -ą, ter prejeli obliko na -мь; kajti tudi v jeziku navadno premaguje večina menjšino a težko na opak. Zato nekateri sodijo, da imajo glagoli na -im in -am svoj -m izvirno; med glagoli na -ą in -мь bi po takem bila razmera kakor n. pr. v grškem, kder je tudi zdatno število glagolov na -*μι* proti glagolom na -*ω*; pri nekaterih glagolih in v nekaterih narečjih sta oboji obliki ena zraven druge, primeri Homerov konjunktiv *ἐθέλωμι* zraven navadnega *ἐθέλω*, le aeoličen je indikativ *φίλημι* zraven navadnega *φιλέω φιλῶ*. Še ležej je ta prikazen razumeti, če se spominjamo latinskega jezika; latinščina ima na -m prav za prav le dva glagola, svoj *inquam* in *sum;* zadnji glagol v oblikah *sum* iz **esum*, *eram* iz **esam* in *sim* iz **esiem*, ki se nahaja v nekaj preinačeni obliki tudi v sostavah, n. pr. *es-sem lauda-rem fuerim* itd.; sicer pa še ima latinščina iz glagola **fuo* skr. *bhavāmi* svoj *-bam* v sostavi, n. p. *lauda-bam* in zadnjič obliko *laudem* iz **lauda-im;* vsi ostali glagoli in oblike pa imajo končnico 1. osebe na *-o*. Blizo enaka razmera kakor v latinskem *laudem* proti *laudo* je v grškem *λύοιμι*, *λύσοιμι*, *λύσαιμι* proti *λύω*. S kratka dasi je v obče končnica -mi 1. osebe zgubljena, je vender ohranjena tam, kder je najmenj iščemo. Bopp, oče primerjalne slovnice, daje temu tudi svoj vzrok; pravi namreč, da imajo oblike *λύοιμι* itd., ter nadalje skr. glagoli na *-ajāmi*, kojim odgovarjajo naši glagoli na -im in -am, v končnici *-ιμι*, *-jāmi* pomožni glagol iz korena i v pomenu *želeti*, *storiti*.

Če je to tako, onda je mogoče, da je ta pomožni glagol tudi v slovanskem izvirno ostal v glagolih na -im in -am; imeli bi po takem mesto četvorice zaostalih glagolov na -мь jih

petorico, samo da je peti glagol skrit v sostavi, toda kaj močen novih glagolov storiti na kupe. Misliti je zato, da je nsl. 1. oseba na **-em** postala po sliki mnogoštevilnih glagolov na **-im** in **-am**; posledica tega somnenja je, da so stsl. in velikoruske oblike III., IV. in V. 1. na ą iz mlajše dobe in po sliki ostalih glagolov na ą pretvorjeni; ta pretvoritev je tem verjetniša, ker se v imenovanih jezikih glasi 1. množinska oseba na **-mъ** in je jezik potreboval razlikovanja; razun tega so v zadnjih jezikih glagoli III. 2. in IV. vrste v 1. jedninski osebi proti vsem drugim osebam nepravilno tvorjeni; pričakovali bi namreč n. pr. stsl. **vidiją*, primeri orodnik *kostiją*, imamo pa *viždǫ vidiši*, t. j. na uže skrčeno deblo *vidi-*, se je djal ą, ki služi pri toliko drugih glagolih kot znak 1. osebe, odsod **vidią*, **vidją*, *viždą*. Oblike stsl. n. p. *vidętь* nsl. *vidę* v 3. množinski osebi so tvorjene kakor latinske *vident laudant*, oblike nsl. *delajo* stsl. *dělajątь* pa so neskrčene, odgovarjajo tedaj 1. stsl. osebi *dělają*; nsl. obliki *delam* bi odgovarjala oblika po priliki *vidętь* skrčena: **dělątь* iz **děla-ntь*, primeri tožilnik *ženą* iz **žena-m*; nsl. *vidijo:* stsl. *vidętь* nsl. *vidę* = stsl. *delajątь* nsl. *delajo* : **dělątь* iz **dela-ntь*, primeri stsl. deležnik *imąštь*, ki je menda starinski zraven navadnega *imająštь*. Te nedoslednosti kažejo, da imamo v jeziku oblike na **-mь** in **-ą** pomešane. Skrčenje 1. osebe si smemo misliti **děla-jāmi* ali *dělo-jāmi* : *děla-amь* : *dělam;* mogoče pa je tudi, da je v 1. jedninski osebi samoglasnik okrajšan, blizo enako kakor je postal vsled tako imenovane postave poravnavanja oblik (Formausgleichung) n. p. iz *kamene kameni* itd. imenovalnik *kamenь* mesto izvirnejšega *kamy* : ἄκμων; po tem bi postala oblika *dělam* iz **děla-jemь* enako kakor se glasi v stsl. 1. množinski osebi *dělajemъ*, kajti tudi tu pričakujemo obliko *děla-jamъ* ali **dělo-jamъ*, primeri skr. *bharāmas* in *ćōrá-jāmas*; tako bi vtegnole postati na dalje oblike n. p. *uměјem umem* češki *umim* in po teh nsl. *nesem berem* itd., oziroma iz *berete beremo bereš* oblika *berem*, kakor gre k oblikam *dělate, dělamo, dělaš* oblika *delam*, ali k oblikam *hvalite hvalimo hvališ* oblika *hvalim*. — Mogoče da so se tudi glagoli vrste VI. in izimenski V. 2. glasili izvirno na **-jem**, kar bi zahtevala etymologična analogia, ter bi po sliki *snują sno-*

vati, *pišą pisati* prejeli končnico -ą; naj si to prašanje stoji odprto, istina je, da je v nsl. in srbskem končnica -m iz -mь v 1. jedninski osebi vrste I. V. 2—4 oblično prenesenje (Formübertragung) po sliki *sem*, *jěm*, *dam*, *věm*; kajti skr. lat. grškem itd. oblikam *bharāmi fero* φέρω itd. more odgovarjati le **beramь* in po odpadu glasnika ь *berǫ*, nikakor pa *berem*, zato je *berem* neorganična t. j. potvorjena oblika; verjetno pa je na dalje, da imajo glagoli vrste III., IV. v českem, srbskem in nsl. svoj -im izvirno, enako glagoli V. 1. svoj -am izvirno v vseh slovanskih jezikih razun ruskega in stsl.; po tem takem bi se omenjeno prenesenje oblike -em v nsl. in srbskem godilo po analogii oblik na -im in -am, v stsl. pa se izvršilo nasprotno prenesenje oblike -ą na glagole III. in IV. in vrste V. 1.; posamezne oblike na -mь, če se ne motim, so tudi v stsl. ohranjene, primeri *imamь* Mikl. Lex.

2. oseba. Končnica druge jedninske osebe -**si** stoji mesto **ti** iz **tva** : **ty**, lat. *tu*, nemški du, ter je v rodu z dvojinsko končnico -**ta** in množinsko -**te**; v obliki -**si** je ta končnica ohranjena v pomožnem glagolu *si* in *jesi*, stsl. *jesi* iz **jes-si*, primeri *ἐσσί*; sicer se glasi ta končnica v stsl. -**ši** nsl. -**š** : stsl. bere-ši, nsl. *bere-š;* Miklošič s Schleicherjem sodi, da se je **s** spreobrnil v **h**, ki se je pred **i** omehčal v **š**.

3. oseba. Končnica tretje jedninske osebe stsl. **tь** iz zaimenskega korena **ta** v nsl. odpada, zato stsl. *bere-tь* nsl. *bere;* ohranjena je ta končnica v pomožnem glagolu *jest* in *jeste*, kakor se na vzhodu govori, če se kaj potrdi, stsl. *jestь* iz *jes-tь*; navadno pa se govori dendenes tudi: **je**; stsl. pisava -**tъ** mesto -**tь** je neorganična, kajti če bi tudi odgovarjala medialni obliki **-tai* skr. *-te* gr. *-ται*, imela bi se pisati **tě** : **ti** : **tь**.

§. 54. Dvojina, 1. oseba. Organična končnica -**vě**, stsl. **vě** služi dendenes le za ženski spol, za možki spol je vvedena vsled razlikovanja neorganična končnica -**va**; na vzhodu je vzeta neorganična -**ma** iz množine; končnica -**vě** je v stsl. za se dvojinski imenovalnik na zaimenu 1. osebe, glej §. 42.

2. in 3. oseba. V drugi in tretji dvojinski osebi se je razvila iz končnice -**ta** v nsl. za ženski spol posebna oblika **tě**, nenaglašena **ti** : *stě*, *gresti* : *zraven tečeti dve primorski de-*

klici in rožce trgati, in jih v morje mečeti, ribčem nagajati, jim ribe zganjati, nar. p.; v 16. stoletju je služila končnica **-ta** tudi ženskemu spolu, kakor še denes na Gorenjskem in na vzhodu: *dvě bodeta mlele* ogr.; *obědve imata prav* Skal.

Množina, 1. oseba. Končnica prve množinske osebe je v slovanskih jezikih različna: stsl., bolg., velikorus. in malorus. imajo končnico **-мъ** oziroma **-m**, čes. **me**, pol., gornje- in spodnjesorb. **-my**, nsl. in srb. **-mo**; razun tega tudi maloruščina **-mo** v nepravilnih glagolih *damo, jimo, jeśmo* t. j. *damo, jěmo, smo.* Končnica **-mo** odgovarja skr. končnici **mas**, ki pomeni po Schleicherju „*jaz* (in) *ti*"; težko je v sklad spraviti nsl. končnico **-mo** s stsl. **-мъ**, kajti stsl. **ъ** ob koncu v nsl. odpada, prim. skr. *vrkas* : stsl. vlъkъ : nsl. *volk;* mogoče pa je, da nsl. oblika **-mo** odgovarja neposredno skr. obliki **-mas**, primeri *nabhas* : *nebo;* v stsl. bi se tedaj po odpadu glasnika **s** samoglasnik **a** oslabil v **ъ**, v nsl. pa bi ostal v odgovarjajoči obliki **o**, recimo **mas** : stsl. **мъ** in **mas** : nsl. **mo**; pomenljivo je, da ima maloruski jezik pri navadnih glagolih obliko 1. množinske osebe na končnico **-m**, pri tako imenovanih nepravilnih, t. j. starejših glagolih, ki tvorijo 1. jedninsko osebo neposredno iz korena, pa ima obliko **-mo** : *nesu nesem,* a *dam damo, vim vimo, jim jimo, jeśm jeśmo.* Vsled razlikovanja je ta prikazen s tvoritvijo 1. jedninske osebe v zvezi; misliti pa je tudi, da stoji nsl. **-mo** bliže polni osebni končnici **-masi**, stsl.**мъ** pa bi odgovarjal topi končnici **-mas**; kajti polnim končnicam v jednini: 1. **-mi**, 2. **-si**, 3. **-ti**, v množini 1. **-masi**, 2. **-tasi**, 3. **-anti** odgovarjajo za tvoritev drugotnih časov tope končnice: 1. **-m**, 2. **-s**, 3. **-t**, v množini 1. **-mas**, 2. **-tas**, 3. **-ant**. V briž. spom. se sicer nahaja končnica prve množinske osebe na **-m**: *imam,* t. j. *imamo, klanam se = klanjamo se, modlim se = molimo se,* kar bi kazalo, da so nsl. oblike mlajše; a maloruske oblike sopet kažejo, da sta vtegnole končnici **-мъ** in **mo** biti ena zraven druge, kakor sta v istini v maloruščini *nesem* in *damo* ena zraven druge; pa tudi v stsl. nahajamo **-mo**: *ubiěmo* Assem. Mikl. I. 90. Česka končnica **-me** vtegne biti priličena po drugi množinski osebi, poljski gornje- in spodnjesorbski jezik ima končnico **-my**.

2. oseba. Končnica druge množinske osebe je **-te**: dvoj. **-ta**.

3. oseba. Končnica tretje množinske osebe je po soglasnikih **-anti**, po samoglasnikih **-nti** n. p. stsl. s-ątъ skr. *s-anti* : lat. *sunt*, tedaj stsl. iz s-ontъ, **bero-ntъ*, stsl. berątъ, nsl. *berǫ;* v končnici **-nti** je **n** znak večine, **ti** = jedn. **ti**. V nsl. imamo dvojo obliko, ena odgovarja stsl. in je krajša, druga podaljšana je postala vsled poravnanja oblik (Lautausgleichung); *rečem* n. p. ima *rečeš*, *reče*, *rečeva*, *rečeta*, *rečemo*, *rečete*, *rekǫ*, nalik stsl. rekątъ; v poravnanje oblik pa se je razvila novejša oblika *rečejo*, tako je namreč osnova v vseh osebah enaka postala in končnica **-jo** iz **-jǫ** se občuti kakor v glagolu *delajo* kot znak tretje množinske osebe; primeri:

I.	V. 2—4.	II.	III. 1.	III. 2.	IV.	V. 1.	VI.
nesǫ	berǫ	zdignǫ	štejǫ	trpę	hvalę		kupujǫ
nesejo	berejo	zdignejo	štejejo	trpijo	hvalijo	delajo	kupujejo

Starejše oblike se berejo pri Trubarju in Krelu: *pletǫ*, *rastǫ*, *bodǫ* werden, *gredǫ*; *nesǫ*, *tresǫ*, *grizǫ*; *vlekǫ*, *rekǫ*, *tekǫ*; krivo je *morǫ* ogr. mesto *mogǫ*, kajti *možem* : *morem*, a *mogǫ* ne pa **možǫ; vzamǫ*, *primǫ*, *verjamǫ*, *začnǫ*; *umerjǫ*, *odprǫ; bijǫ*, *pijǫ*, *pojǫ;* II. *pobegnǫ*, *obrnǫ*, *poginǫ*; III. 1. *uměјǫ;* III. 2. *bežę́* *sedę́*, *trpę́*; nepravilno je *bojǫ se* Skalar m. *boję se*, *brečǫ* m. *brečę;* IV. *dobę́*, *govorę́*, *častę́*, *mislę́*, *pravę́*, *prosę́*, *služę́*, *hvalę́*; krivo je *gorǫ*, *zvonǫ* Cvetje 18, *veselǫ*, *govorǫ*, *razsrdǫ* pesm. 127; V. 2. *kažǫ*, *kličǫ*, *pišǫ*, *jemljǫ*; V. 3. *berǫ*, *žgǫ;* V. 4. *dějǫ*, *sějǫ;* VI. *verujǫ*, *gospodujǫ*, *darujǫ*, *izkušujǫ*, *pridigujǫ*, *psujǫ*, *svetujǫ*, *prešestujǫ* itd.; enako pri ogerskih in hrvatskih Slovencih, pri Belih Kranjcih so krajše oblike redke: *praznüjo* ogr.; *biju*, *idu*, *vzemu*, *zažgu*, *mogu*, *odpru*, *povedu; postanu*; *zadrže*; *vele*; *čine*, *čude*, *diče*, *hode*, *love*, *muče*, *pograbe*, *postave*, *taje*, *trude*; *lamlju*, *išču*, *odrežu*, *zažižu ; zovu*; *veruju* hrv.; *popasu : pastiri vse popasu*, *požeru : svinje vse požeru*, *beru*: *grah beru* Beli Kr. V obče so dendenes daljše oblike navadniše, v III. 2. in IV. so posebno kratke oblike pri onih glagolih v navadi, kateri **-im** naglašajo, zato *trpé*, *časté* : *trpím*, *častím*, pa *vídijo*, *prósijo : vídim*, *prósim*, na Benet. tudi *nóse* zraven *nós'jo*.

Govori se le: *gredo*, *jedo*, a *pridejo*; zraven *bǫdǫ* se čuje tudi *bǫjo*, pa ne **bodejo*; odsod tudi v jednini *bo*, primeri nar.

pesen: *tičice pojǫ, rožice cvetǫ, mojga veselja nazaj več ne bǫ*; med **d** in **t** osebne končnice izpada često osnovni **e**: *boste* iz *bǫdete* stsl. *bǫdete, gręste* iz *grędete* stsl. *grędete*, enako *gręsta, bǫsta*; v drugih glagolih je **s** neorganično vrinen: *razveseliste, želiste, spoznaste, imaste, mudiste* itd. Kastelec, *dějste* Trubar, *znaste, smeste* Krel; *znaste* podstavlja obliko *znadem*, ki jo imajo Srbi; Haložani govorijo: *pletedo, hvalido, dělado, kupujedo.*

2. Velevnik.

§. 56. Velevnik se tvori iz sedanjikove osnove. Po izviru odgovarja velevnik optativu skr. grškemu in konjunktivu latinske I. ter futurnemu indikativu III. in IV. konjugacije. Na sedanjikovo osnovo se deva notranja priponka **i** in na njo osebne končnice v tǫpih oblikah, ali morda pravilnejše rečeno, na sedanjikovo osnovo se pridružuje pomnožni glagol z značajnim korenom i- in osebnimi končnicami. Osnovni samoglasnik je **o**, po nastopu samoglasnika **i** daje **o + i ě**, ki se v stsl. ob koncu in v nsl. sploh slabi v **i**, zato **reko-i-mъ*: stsl. recěmъ : nsl. *recimo*.

Glede tvoritve primeri:

Jednina

podstavna oblika, tope končnice	*skr.*	*grš.*	*stsl.*	*nsl.*
1. oseba *bhara-ija-m	bharējam	φέρο-ι-ν(μι)	—	—
2. „ *bhara-i-s	bharēs	φέρο-ι-ς	beri iz *berě(s)	beri
3. „ *bhara-i-t	bharēt	φέρο-ι-(τ)	beri iz *berě(t)	beri

Dvojina.

1. oseba *bhara-i-vas	bharē-va		berě-vě	beri-va, ě
2. „	bharē-tam	φέρο-ι-τον	berě-ta	beri-ta
3. „	bharē-tām	φερο-ί-την	berě-ta	beri-ta

Množina.

1. oseba *bhara-i-mas	bharē-ma	φέρο-ι-μεν	berě-mъ	beri-mo
2. „ *bhara-i-tas	bharē-ta	φέρο-ι-τε	berě-te	beri-te
3. „ *bhara-ija-nt	bharējus	φέρο-ιε-ν	—	—

Pri glagolih bez osnovnega samoglasnika se deva velevnikov znak neposredno na koren, znak sam pa je v izvirni obliki **ja**, v stsl. skrčen v jednini v **jь**, v dvojini in množini v **i**, primeri v skr. koren **as-** lat. in grš. *ἐσ-*, sl. **dad-**:

	skr.	lat.	grš.	stsl.	nsl.
J e d n i n a					
1. oseba:	s-jā-m	s-iē-m : sim	*ἐσίην : εἴην	—	—
2. „	s-jā-s	s-iē-s : sis	*ἐσ-ίη-ς : εἴης	*dad-jь : daždь	daj
3. „	s-jā-t	s-iē-t : sit	*ἐσ-ίη : εἴη	*dad-jь : daždь	daj
D v o j i n a					
1. oseba:	s-jā-va			dad-i-vě	dajva
2. „	s-já-tam		*ἐσίητον : εἴητον εἶτον	dad-i-ta	dajta
3. „	s-ja-tám		*ἐσ-ιή-την : εἰήτην εἴτην	dad-i-ta	dajta
M n o ž i n a					
1. oseba:	s-já-ma	sīmus	ἐ-ίη-μεν εἶμεν	dad-i-mъ	dajmo
2. „	s-já-ta	sītis	ἐ-ίη-τε εἶτε	dad-i-te	dajte
3. „	*as-ja-nt : sjus	s-ie-nt : sint	ε-ἶε-ν (ἐ-ίη-σαν)	—	—

Kakor *dam* se sprega v velevniku tudi *jěm* in *pověm*, prosti *věm* pa dobiva v velevniku osnovni samoglasnik, zato *vedi, vedite,* itd.; na Notranjskem se čuje *vež, vežte.* Na dalje je po obliki stsl. daždь tvorjen dendenešnji velevnik *viž* stsl.

vižd̓ь, ter *hoč :* stsl. hoštь; *hoč* iz **hot-j*ь pa še ima posebno starino, ker ima pomen indikativa oziroma starega optativa: *hoč li vin'* Krel; *ne hodi na Savo, na Dravo tud' ne, če dečlo hoč pravo, na Zilo pojdi* Gorenjska; *ako hoć naučiti* wenn du lernen willst hrv. starine; *hoči de gremo, nu te iste un zberemo* willst daß . . Stpl.; enako: *neć viditi* wirst nicht sehen; *dać* iz *da' ć = hoć, nić* iz *ni 'ć;* tudi Gundulić ima *hoć.* Enako se rabi *možь : eliko možь, vъzmi i moli za me* nimm soviel du kannst und bete für mich, glej Mikl. I. 92; morda se ima enako presoditi v briž. spom.: *tožde možimъ sъtvoriti, ježe oni sъtvoriše,* t. j. *isto bi mogli mi storiti, kar so oni storili.*

Velevniki onih glagolov, ki imajo pred osnovnim samoglasnikom **j**, so svoje oblike skrčili: *bijmo* iz **bijimo,* primeri stsl. *bijamъ* zraven mlajše oblike *biimъ* iz **biěmъ;* enako *sějmo* iz **sějimo, štejmo* iz **štejimo, kupujmo* iz **kupujimo;* tako tudi *delajmo* iz **delajimo, hvâlimo* iz **hvalijimo,* primeri znanilnik *hválimo* iz **hvalijemo.* Stsl. ě se je deloma ohranil pri hrv. Slov.: *recěmo, recěte.*

3. Nedovršilnik (imperfekt).

§. 57. Nedovršilnik spada kakor lat. imperfekt med mlajše tvoritve jezikove; v slovanščini je posnet po aoristu. Nedovršilnik je dendenes v obče zgubljen. Da pa moremo ostankov presoditi, imamo si celega pred oči postaviti. Nedovršilnik stsl. je postal iz sedanjikove osnove, ki se nji je pripel pomožni glagol *jesmь* v obliki **-jehъ* ali *-hъ,* primeri skr. obliko *-asa-m.* Pripetje se je različno izvršilo, Miklošič razločuje tri načine pripetja, ki pomenijo tri dobe nedovršilnikove tvoritve:

a) osnovni **e + je** iz ***jehъ** = ě, t. j. končni e sedanjikove osnove in začetni **je** pomožnega glagola se stopita v ě, n. p. *rastehъ* iz *raste- + jehъ;* ali pa je po novejši tudi Miklošičevi razlagi v nedovršilnikovi obliki n. p. *rastěhъ* od pomožnega glagola sodržan le -hъ, predhodni ě pa je symbolični znak trpežnega djanja *raste- : rastě- : rastě-hъ;* kakor *rastěhъ* iz *raste-,* postane *dělaahъ* iz *dela-* oziroma *dělaje- : *dělajěhъ, *dělajahъ, dělaahъ;*

b) po obliki *dělaahъ, uměahъ* in enakih je postala tudi oblika *rastěahъ,* podaljšana iz *rastěhъ;*

c) pri vrsti III. 2, V. 2, 3 in VI. so nedovršilniki tvorjeni tudi iz nedoločnikove osnove, n. p. *viděahъ*, *hotěahъ*; te tvoritve so po vunanji analogii po izgledu *uměahъ* in enakih glagolov.

Tvoritve pod a): I. *α) živěhъ* kakor *rastěhъ*, enako *iděhъ*, *vezěhъ*, *teplěhъ*; *β) možahъ* : **moge + jehъ* ali **mogě-hъ* : *možahъ*, enako *tečahъ*, *vlěčahъ*; Srbi goltnike mehčajo v sičnike in stsl. ě slabijo v **i** ali raztezajo v **ije**: *bodih*, *bodijeh*, *recih*, *tecih* : stsl. tečahъ; *γ) bijahъ* : **bije + jehъ* ali **bijě-hъ*; enako *pijahъ*, *počijahъ*, *čujahъ*, *znajahъ* in skrčeno *znahъ*, pa tudi: *poěhъ* sang, *pьěhъ* trank, srbski: *pijah*, *čujah*; II. *ostaněhъ* zögerte : *ostane + jehъ* ali *ostaně-hъ*, srb. *dvignih*, *venih* welkte; III. 1. *iměahъ* : **iměje + jehъ* ali **iměję-hъ*, **iměja-hъ*, **iměјahъ*, skrčeno tudi *iměhъ*; *uměahъ*, *želěahъ*; srb. *umijah*, *umijeh*, *umih*; IV. *krъmьjahъ* iz **krъmije + jehъ* ali **krъmijě-hъ*, **krъmijahъ*, *krъmьjahъ*, enako *gonjahъ* mesto **gonьjahъ*, *tvorjahъ*, *učahъ*, *divljahъ* iz **divjahъ* iz **divьjahъ*, tudi *divlěhъ*; srb. *veselih*, *vožah*, *kupljah*, *moleh* iz *molěh*, *plodih* in *plodijeh*; V. 1. *ględaahъ*, *byvaahъ*, *poslušaahъ*; **aa** se more skrčiti v **a** : *byvahъ*; srb. *pisah*, *čuvah*; V. 2. *jemljahъ* iz **jemlje + jehъ* ali **jemljě + hъ* : **jemljěhъ* : *jemljahъ*, enako *stenjahъ*, *mažahъ*; srb. *koljah* schlachtete, *šaljah* schickte; V. 3. *zověhъ*; V. 4. *dějahъ*, *dajahъ*, *daahъ* in *daěhъ*; VI. *pokazuahъ* iz *pokazuje + jehъ* ali *pokazujě-hъ* : *pokazujahъ* : *pokazuahъ*.

Tvoritve pod b): I. *α) gręděahъ*, *iděahъ*, *ěděahъ*, *rastěahъ*; *β) možaahъ*, *tečaahъ*, *strěžaahъ*, *vlěčaahъ*; *γ) bijaahъ*, *pojaahъ*; srb. **ěa** : **ija**, n. pr. *pletijah*, *tecijah*, **i** tudi izpada, zato *idjah*, izpada pa še tudi **j**, tako postanejo oblike kakor iz glagolov v vrsti V. n. p. *idah*; II. *ostaněahъ*, *poměněahъ*; srb. *venjah*, *ginjah*; IV. *blagověštaahъ* iz **blagověstjě-ahъ*, *divlěahъ*, *molěahъ*; V. 2. *prijemljaahъ* iz **prijemljě-ahъ*, *doseżaahъ*; V. 3. *ženěahъ*; srb. *zovijah* zraven *zovah* : pod a) *zovih*, *zovijeh*, enako *bèrijâh* zraven *berah* : pod a) *berih*, *berijeh* : pod c) *brah*.

Tvoritve pod c): III. 2. *viděahъ*, *iměahъ*, *seděahъ*; **ěa** se prilikuje v **ěě**: *trpěěhъ*; srb. *vidijah*, *sjedijah*, *trpijah*; V. 2. *iskaahъ*, *mazaahъ*; **aa** se krči v **a**: *iskahъ*; V. 3. *zъvaahъ* in *zъvah* rief; VI. *pomilovaahъ* in *besedovahъ*. Iz korena *by-* je nedovršilnik *běhъ* in *běahъ* iz *bvěhъ* in **bvěahъ* po obliki *pletěh* in *pletěahъ*.

Naj te tvoritve kaže na strani pristavljeni pregled:

Spregatev ima to posebnost, da se med časovni znak h in med osebne končnice vezalni samoglasnik vriva; skr. pomožni glagol *āsam* war ima le v 1. jedninski in 3. množinski osebi samoglasnik a, v 2. in 3. jedninski osebi ima samoglasnik ī, sicer pa něma vezala; ima se tedaj misliti, da se je v slov. v ostalih osebah samoglasnik vrinol, primeri:

J e d n i n a.

skr.	*podstavna oblika*	*stsl. nedovršilnik*
1. āsam	-asam	děla-ahъ iz *děla-ěh-a-m
2. āsīs	-asăs	děla-aše iz *děla-ěhes
3. āsīt	-asăt	děla-aše iz *děla-ěhet itd.

D v o j i n a.

1. āsva	-asavas	děla-ahově
2. āstam	-asătām	děla-ašeta
3. āstām	-asătam	děla-ašete

M n o ž i n a.

1. āsma	-asamas	děla-ahomъ
2. āsta	-asătăs	děla-ašete
3. āsan	-asant	dela-ahą

Mesto *běaše* v 2. in 3. jedninski osebi se nahaja tudi *bě* in mesto *běahą* v 3. množinski osebi tudi *běšę*, redko mesto *imeaše imea;* v teh oblikah je menda vezalni samoglasnik odpal.

V nsl. je nedovršilnik malokaj ohranjen: *bě obsěden* war befessen Skalar 1643, Krel; *stojahu* mesto *stojahǫ* Krel; *běše včinil, běhu, odavahu, kupuvahu, mérkahu* evang.-tern.; *běše prěšel, vidjaše, govorjaše, iděše, pozdravljaše, nosaše* stsl. nošaše evang.-zagreb.; *bě, běše, němaše, činjaše, oblěvaše;*

	I.	II.	III. 1.	III. 2.	IV.	V. 1.	V. 2.	V. 3.	V. 4.	VI.
a)	pletěhъ	vęněhъ	uměahъ		gonjahъ	dělaahъ	jemljahъ	zověhъ	dejahъ	pokazujahъ
b)	pletěahъ	vęněahъ			gonjaahъ		jemljaahъ	zověahъ	dejaahъ	pokazujaahъ
c)				gorěahъ			jemaahъ	zъvaahъ		pokazovaahъ

	I.	II.	III. 1.	III. 2.	IV.	V. 1.	V. 2.	V. 3.	V. 4.	VI.
stsl.	nesy nesąštь	vęny vęnąštь	uměję uměją̧štь	bъdę bъdęštь	hvalę hvalęštь	dělaję dělająštь	mažę mažąštь	bery berąštь	děję dejąštь	kupuję kupująštь
nsl.	nesę nesǫč	vęnę venǫč	umeję umejǫč	bedę bedęč	hvalę hvalęč	dělaję delajǫč	mažę mažǫč	berę berǫč	děję dejǫč	kupuję kupujǫč

běhmo m̃. *běhomъ*, *běhu* Habd.; *běše ti dojti*, *běše platiti* govorijo hrvatski Slovenci. V briž. spom. je nedovršilnik kakor sicer v stsl. *uvedehu* : stsl. *vъveděhą*, *tepehu* : stsl. *tepěhą*; *natrověhǫ*, *pečahǫ*, *obujahǫ* itd.

4. Deležnik sedanjikov tvorni.

§. 58. Pri tvoritvi sedanjikovega tvornega deležnika se priklepa na sedanjikovo osnovo priponka **-nt**; osnovni samoglasnik je o : **gredo-nt*, primeri **λεγο-ντ* besede *λέγων λέγοντ-ος*; v slov. je zgoda pristopila še ena priponka -jь, skr. jă; oblika **grędo-nt-j*ь se glasi po glasniških pravilih stsl. grędąštь, nsl. *grędǫč* oziroma *grędǫć*; oblika brez zadnje priponke -jь se glasi v stsl. grędy, v nsl. *grędę*, kakor stsl. děję, t. j. krajše oblike se glase v stsl. na y ali ę, zadnje po nebnikih; v daljših oblikah ostaja ę le v vrsti III. 2. in IV. kakor v nsl., zato *gorę*, *goręč* iz **gori-nt-j*ь, *hvalę*, *hvalęč* iz **hvali-nt-j*ь, sicer imajo deležniki v stsl. in nsl. v daljših oblikah ǫ : *piję*, *pijǫč*, stsl. pijąštь, *deję*, *děјǫč*, stsl. dějąštь itd., primeri pregled na strani:

Razmera med stsl. oblikami na -y in nsl. na ę je tu enaka kakor pri sklanjatvi; sprejela so tudi tu trda debla obliko po izgledu mehkih debel, stsl. grędy : nsl. *grędę* = *ženy* : *ženę*. Glede stsl. tvoritev imamo si pa misliti dvojo ali morda celo trojo različno dobo tvorjenja; organične tvoritve *nesąšt*ь, *dějąšt*ь, *hvalę*, *hvalęšt*ь spadajo v eno in isto dobo, v ono dobo, iz katere so oblike 3. množinske osebe *nesąt*ь, *dějąt*ь, *hvalęt*ь; ą iz on po stopljenju ostane tudi po nebnikih, primeri n. p. *moją ženą* : *moje imę* : *dobro imę*; blizo v isto dobo in nekaj poznej spadajo tvoritve kakor *nesy* iz **neso-nt*, kajti *nesy* : **neso-nt* = *raby* : **rabo-ms*; od gla-

gola *jesmь* imamo še prvotno obliko *są* in tudi oslabljeno obliko *sy*; tvoritve *nesy* in *nesąštь* so do tolika organične, ker se dajo posrediti in gredo oboje na podstavno obliko **neso-nt* oziroma **neso-nt-jь;* to se o tvoritvah *děję* in *dějąštь* ne more reči; tvoritev *děję* je proti 3. množinski osebi *dějątь* in proti deležnikovi obliki *dějąštь* neorganična, zato mlajša in morda po sliki *klęčę*, *hvalę* vrste III. 2. in IV. tvorjena. To prenesenje oblike je tem verjetniše, ker so se krajše oblike razun v nedoločnem imenovalniku možkega in srednjega spola in v tožilniku srednjega spola rade tudi prislovno oziroma kot povedni pristavek rabile, kakor dendenes: *kleče te prosim* fußfällig bitte ich dich. V zadnjem pomenu imamo pa še v stsl. drugo obliko, ki je na sebi zanimiva, mislim obliko *nesąšte*, *hvalęšte*, koji obliki dendenes odgovarja nsl. *nesoč*, *hvaleč*, pa tudi *rjovęče : žena vsa omamljena je rjovčče klicala* nar. p. Oblika *hvalęšte*, *nesąče* pa odgovarja možkemu tožilniku nedoločne jednine *hvalęštь*; imamo namreč proporcijo *je : *jь = hvalęšte* t. j. **hvalęt-je : hvalęštь* t. j. **hvalęt-jь*.

Da bi bile oblike enako razvite, imeli bi za vse tri spole v

	mož.	*žen.*	*sred.*
jedn. imen.:	*hvalęštь,	hvalęšti	*hvalęšte
imamo pa *nedol. imen.:*	hvalę	hvalęšti	hvalę
nedol. tožiln.:	hvalęštь	hvalęštą	hvalę
določni imen.:	hvalęj	hvalęštija	hvalęšteje
„ *tožiln.:*	hvalęštij	hvalęštąją	hvalęšteje
„ *rodiln.:*	hvalęštajego	hvaleštęję	hvalęštajego

Očitno je, da je možki določni imenovalnik *hvalęj* neorganičen, oziroma iz poznejše dobe, kajti tvorjen je iz **hvalę + i*, mesto **hvalęštь + i;* podlaga tožilniku je *hvalęštь + i;* žensko obliko *hvalęšti* imajo nekateri za edini ostanek ijevske sklanjatve z dolgim ī, kakor stsl. gospodyni, Miklošič pa razlaga i kot kratico iz ja. Vse te prikazni se ponavljajo na tvorno-preteklem deležniku I. in na prilogovem primerniku, primeri sledeči pregled:

	mož.	*žen.*	*sred.*	*mož.*	*žen.*	*sred.*
nedoločni imen.	tvorъ	tvorъši	tvorъ	dobrěj	dobrějši	dobrěje
" *tož.*	tvorъšь	tvorъsą	tvorъ	dobrějь	dobrějšą	dobrěje
določni imen.	tvorij	tvorъšija	tvorъšeje	dobrěi	dobrějšija	dobrějšeje
" *tož.*	svorъšij	tvorъšąją	tvorъšeje	dobrějšij	dobrějšąją	dobrějšeje
" *rod.*	tvorъšajego	tvorъšeje	tvorъšajego	dobrějšajego	dobrějšeje	dobrějšajego

V nsl. so nekateri glagoli I. vrste le v sedanjikovem deležniku ohranjeni: *živoč, štuči*, t. j. *štoč* stsl. čьtǫštь lesend. Nekateri deležniki so nalik 3. množinski osebi tvorjeni iz podaljšane oblike: *plevejoč, pišejoč, videjoč;* nepravilen je *bodeč* iz *bodem bosti*, rabi se kot prilog, enako *dereč: dereča reką, žgeč* zraven *žgoč*. *Padejoč* in enaki iz dovršnih glagolov so proti duhu jezikovemu; vender se obče govori *pojdoč*, morda po analogii deležnika *gredoč, rekoč* morda po analogii *govoreč*, pri ogr. Slovencih *pohitoč*, pri Haložanih *idoma*, po analogii prislova *hipoma*. Kakor *klečę, molčę, stoję, razmišljáję, skriváję*, se tvorijo tudi prislovne oblike *jokáję, lizáję* V. 2. in *kupováję* VI. Oblike *vědi, vidi* v nekaterih izrazih primerjajo nekateri stsl. deležnikovi obliki *vědy, vidy*, n. p. *hodil sem sam ne vedi kod;* Mikl. pa njim primerja stave kakor sledeči: *bežati moraš 'oti ali ne 'oti* laufen mußt du, du magst es wollen oder nicht; v zadnjem stavu je *'oti* t. j. *hoti* velevnik. Prislovne oblike *gredę :* stsl. gręd**y**, *gredǫč :* stsl. gredǫšte so pri hrvatskih Slovencih podaljšane v **-ečky**: *ležečki, mučečki, sedečki, stoječki*, pri Belih Kranjcih: *klečečki* in *na spečkem govori, na držečkem, brez držečka, držečkega nese kobel vodi, na gredočkem spi;* enako *na prskočkem* mesto *na prskakci*.

5. Deležnik sedanjikov trpni.

§. 59. Ta deležnik se tvori v stsl. s priponko **-mъ**, ki se priklepa sedanjikovi osnovi, osnovni samoglasnik je **o** in se po glasniku **j** omehča: *pleto-mъ, bije-mъ, delaje-mъ, uměje-mъ, hvali-mъ, věd-o-mъ* itd.; v nsl. so morda ostanki tega deležnika v be-

sedah: *ženi-m, pobrati-m, posestri-ma, ljubi-m-ec;* sicer se je v nsl. ta deležnik zgubil.

b) Tvoritev glagolskih oblik iz nedoločnikovega debla.

§. 60. Iz nedoločnikovega debla se tvorijo: 1. nedoločnik, priponka mu je **-ti**: *nesti, piti, plesti* iz *plet-ti* itd;

2. namenilnik, priponka mu je **-tъ**: stsl. pi-tъ, nsl. *pi-t,* stsl. sǫdit-ъ, nsl. *sodi-t* itd.;

3. deležnik tvorno-pretekli I. Priponka mu je v stsl. **-ъs** ki je kakor priponka tvornega sedanjikovega deležnika podaljšana s priponko **-jь**: mož. *pletъ* iz **plet-ъs,* žen. *pletъši* iz *plet-ъs-jь,* sr. *pletъ; tvorъ* iz **tvori-ъs, tvorъši* iz **tvori-ъs + jь = ia* ali *ī,* primeri §. 58. Schleicher postavlja v stsl. to priponko za debla, ki se končujo s samoglasnikom, v obliki **vъs**, za debla, ki se končujo s soglasnikom, pa v obliki **ъs**: *da-vъ, da-vъši, davъ* in *pek-ъ* iz *pek-ъs, pekъši* iz *pek-ъs-ja* itd.; Miklošič ima glasnik **v** po samoglasniških deblih za vrinek; podstavna oblika te priponke je po Schleicherju **-vans** : **vant**, n. p. skr. *vid-vant-*: stsl. vidě-vъ, žen. *vid-uši* : stsl. vidě-vъši, gr. εἰδώς iz εἰδ-ϝοτ-ς, žen. εἰδυῖα iz εἰδ-ϝοτ-ια, iz gotskega se primerja *bēr-us-jōs roditelji;* iz ***-vans** si za slovanščino imamo misliti slabljenje oblik **-vans** : **vąs** : **vъs** oziroma **-vans** : **vąs** : **vus** : **us** : **ъs**.

Glagoli vrste IV. imajo dvojo obliko: *hvali-vъ, hvali-vъši* in *hvalʼъ, hvalʼъši;* v zadnjem slučaju se debelski končni i spremenja v **j**, po katerem se ъ omehčuje v ь, **hvali-ъs : *hvalj-ъs : *hvalj-ьs* in po §. 31, 1 *hvaljь* oziroma *hvalʼъ hvalʼъši.* V stsl. so oblike na **-še** enakega pomena kakor pri tvornem sedanjikovem deležniku oblike na **-šte**, t. j. imajo prislovni pomen; tem oblikam na **-še** odgovarjajo po Miklošiču I. 156 nsl. oblike na **-ši**: *skrivši mi pravi;* nsl. *skrivši* : stsl. skryvъše = nsl. *inači* : stsl. inače; primeri vendar tudi nsl. *rekše* in *ležečky.* Dendenešnji pisatelji rabijo po sledu staroslovenščine krajše oblike prislovno oziroma kot povedni pristav (praedicative Apposition), daljšim pa poravnajo oblike na **-ši**, **-ša**, **-še**; med narodom se ta deležnik pozgublja. Čuje se *oprimši, omedlevši, rekši, skrivši* zraven

skrivav heimlich, *oziravši se, pozabivši, pozabljivši* je kriva tvoritev po vplivu priloga *pozabljiv*. Bere se I. *padši* Krel, *opadši* evang.-zagreb., *došedši, prišedši, sešedši* evang.-tern. in zagreb., *rekši, zlekši* : stsl. izvlěkъše, *pretekši, odvrgši* evang.-zagreb., *umrši* Metelko, *vzamši* Krel : stsl. vъzьm-ъše, *vzemši* evang.-tern. in zagreb., *vzevši* ogr. : stsl. vъzę-vъše; po zadnji obliki tudi *prijavši* ogr. in *počę-vši* evang.-zagreb., *odprěvši* evang. zagreb. primeri stsl. prostrъ-vъ otrьvъši in ogr. *strvši;* II. *podigši, poklekši, zniknuvši* evang. zagreb.; III. *omedlěvši, hotěvši* evang. zagreb.; IV. *zdramši* nar. p., pričakuje se *zdramljši : *vъzdraml'ьši.* Nepravilne tvoritve so *odidovši, začnovši, slekevši, padivši* in enake; ta deležnik se stvarja vsled pomena svojega le od dovršnih glagolov.

4. Deležnik tvorno-pretekli II. Priponka mu je stsl. **-lъ**, nsl. **-l** : *bi-l*, stsl. nes-lъ, nsl. *nes-el, nes-la* itd.

5. Deležnik trpno-pretekli. Priponka mu je stsl. **-nъ** ali **-tъ**, nsl. **-n** ali **-t**; pred preponko **-nъ** je vezalni samoglasnik: stsl. plet-e-nъ, nsl. *plet-e-n, *hvali-e-nъ :* stsl. hvaljenъ, nsl. *hvaljen;* stsl. bi-tъ, nsl. *bi-t* itd.

6. Dovršilnik (aorist). Tudi dovršilnik spada med one oblike, ki so se v nsl. zgubile, ali le v ostankih ohranile. Da se ti ostanki morejo presoditi, hočemo si stsl. tvoritev pred oči postaviti. Dovršilnik (aorist) je v stsl. dvoj: A. prosti ali krepki dovršilnik (einfacher oder starker Aorist), B. sostavljeni ali slabi dovršilnik (zusammengesetzter oder schwacher Aorist); prosti dovršilnik je tvorjen bez časovnega znaka, sostavljeni pa ima časovni znak I. s, II. **h** in sicer 1. bez vezalnega samoglasnika, 2. z vezalnim samoglasnikom.

§. 61. A. Prosti dovršilnik.

Jednina.

skr.	*grš.*	*stsl.*
1. á-vōća-m iz *a-vavaća-m	*εἶπον* iz *ἐ-ϝεϝεπο-ν*	nesъ iz *neso-m
2. á-vōća-s	*εἶπε-ς*	nese iz *nese-s
3. á-vōća-t	*εἶπε-(τ)*	nese iz *nese-t

Dvojina.

skr.	grš.	stsl.
1. á-vōćā-va		neso-vě
2. á-vōća-tam	εἴπε-τον	nese-ta
3. á-vōća-tām	εἰπέ-την	nese-te

Množina.

1. á-vōćā-ma	εἴπο-μεν	neso-mъ
2. á-vōća-ta	εἴπε-τε	nese-te
3. á-vōća-n	εἶπο-ν	nesą iz *neso-n

Kakor izgled kaže, se prosti dovršilnik v slovenščini od sedanjika razločuje le tako, da ima zadnji polne, dovršilnik pa tǫpe osebne končnice ter v prvih osebah in v 3. množ. osebi močnejši osnovni samoglasnik; v grškem in v skr. je na gornjih izgledih deblo podvojeno (redupliciirt); že v stsl. je dovršilnik tvorjen le od onih glagolov I. vrste, ki se končujo na soglasnik in od glagolov II., če imajo soglasnik pred vrstno priponko -nǫ n. p. *dvigъ* od *dvig-nǫ-ti.*

V nsl. je po mojem prepričanju iz tega dovršilnika posnet pomen preteklosti, ki ga imajo dovršni glagoli v sedanjikovi obliki zraven svojih drugih pomenov; v briž. spom. se še bere: *po tomъ na narodъ člověčьskyj strasti i pečali poidą.*

B. sostavljeni dovršilnik.

1.

§. 62. Časovni znak I. s, II. v mlajši obliki h, posnet iz pomožnega glagola skr. **(a)s-m* oziroma **(a)sa-m* : slov. *jesmь*, je pripet na deblo 1. neposredno, t. j. bez vezalnega samoglasnika, osebne končnice so tukaj tǫpe in so pripete deloma neposredno a), deloma z vezalnim soglasnikom b).

Podstavna oblika		skr.	skr.	grš.
a)	b)	a)	b)	b)
1. *as-m 2. *as-s 3. *as-t	*asa-m : lat. eram iz *asa-s *asajam *asa-t		á-dik-śam á-dik-śas á-dik-śat	ἔ-δεικ-σα ἔ-δεικ-σας ἔ-δεικ-σε
1. *as-va 2. *as-tam 3. *as-tām	*asā-va *asa-tam *asa-tām	á-tāut-sva á-tāut-(s)tam á-tāut-(s)tām	á-dik-śāva á-dik-śatam á-dik-śatām	— ἐδείκ-σατον ἐδεικ-σάτην
1. *as-ma 2. *as-ta 3. —	*asā-ma *asa-ta *asa-n	á-tāut-sma á-tāut-(s)ta —	á-dik-śāma á-dik-śata á-dik-śan	ἐ-δείκ-σαμεν ἐ-δείκ-σατε ἔ-δεικ-σαν

stsl. I.		stsl. II.	
a)	b)	a)	b)
1. — 2. — 3. —	věsъ iz *ved-som — —	— pisa iz *pisa-h-s pisa iz *pisa-h-t	rěhъ iz *rek-hom — —
1. — 2. věsta iz *ved-sta 3. věste iz *ved-ste	věsově iz *ved-so-vě — —	— rěsta iz *rek-sta rěste iz *rek-ste	rěhově iz *rek-hově — —
1. — 2. věste iz *ved-ste 3. —	věsomъ iz *ved-somъ — věsę iz *ved-sen	— rěste iz rek-ste —	rěhomъ iz rek-homъ — rěšę iz *rek-hen

2.

Kakor po sliki b) osebne končnice, enako se v novejših tvoritvah tudi časovni znak na deblo pripenja z vezalnim sa-

moglasnikom **o**, ki kakor se kaže kot o nepremenljivo obstoji; tako so postale oblike: *nes-o-hъ*, *neso-hově*, *neso-sta*, *neso-ste*, *neso-homъ*, *neso-ste*, *neso-šę*. Združimo tvoritev sostavljenega dovršilnika I. a) in b), ter II. 1. a) in b), dodajmo v pregled II. 2, in spreda prosti dovršilnik; te oblike se glase na glagolu *reką rešti*:

A.	B. I.	II. 1.	2.
rekъ	rěsъ	rěhъ	rekohъ
reče	—	—	(reče
reče	—	—	reče)
rekově	rěsove	rěhově	rekohově
rečeta	rěsta	rěsta	rekosta
rečete	rěste	rěste	rekoste
rekomъ	rěsomъ	rěhomъ	rekohomъ
rečete	rěste	rěste	rekoste
reką	rěsę	rěšę	rekošę

V nsl. imamo izmed oblik pod B. I. menda besedico *rès*, (*rèsen, rèsnica*) v pomenu wahr iz izvirnega pomena *rekel sem*; v stsl. so tvoritve na **-sъ** od korenskih glagolov, ki se končujo na soglasnike, predhodni soglasniki **d t, z s, k g, b p** odpadajo, korenski samoglasnik **e** pa se zato podaljšuje v **ě**; **m, n** se s prehodnim samoglasnikom družita v **ę**.

Tvoritve na **-hъ** II. 1. so v stsl. navadne pri deblih, ki se končujo na samoglasnike: *děla-hъ*, *bra-hъ*, *pi-hъ*, *pę-h : pę-ti pьn-ą*, pa tudi *mrъ-hъ : mrěti* zraven *mrě-hъ* in od korenov *jěd-*, *nes-*, *rek-*, *věd-*; *pę-hъ* ima v 2. in 3. osebi zraven *pę* tudi *pętъ* in *by-hъ* zraven *by* tudi *bystъ*; od zadnjega dovršilnika je nsl. *bi* t. j. *by*, ki služi v tvoritev pogojnika, toda oblika je okamnela in služi za vse osebe enako: *bi delal, bi delali* itd.; mesto *bi* je v nekaterih krajih v navadi tudi: *besem, besi, be, besva, besta, besmi, beste, beso*, in sicer ne samo v tvoritev pogojnika, nego tudi v tvoritev predpreteklega časa; beseda *besem* je po Miklošiču sostavljena iz *by* in *jesmъ, bi jesi* itd.; iz korena

by ima stsl. panonskega okraja zraven *byhъ* še starejši aorist *bymъ* ali *bymь by by,* množ. *bymъ byste byšę* in *bą; bą* : skr. *abhūvan,* mesto *byšę* se pričakuje *bysę,* oblika *byše* spada menda k obliki *byhъ.*

V nsl. se v ternavskem evangelju bero sledeči dovršilniki oblike II. 1.: *navrnu se :* stsl. navrъną sę, *genu se : gъną sę, začu, rodi, odprěšę se; pomorišę* evang.-zagreb.; *pokazah, namazah, izpeljah, poznamenuvah; doide, izně* t. j. *iznesel je, priši, počę, začę, priję, vzę, zaklę, začu; vucrknu, prigriznu, zmeknu, strgnu, obrnu, sta, posta, obdrža; prekrši, spuli, pokaza, skaza, poveda, pozva, zazva; dobismo :* stsl. dobyhomъ, enako *dobavismo, pogubismo, videhmo; začęšę, pomrěšę, odprěšę, postašę, zarazišę, hasnesę* Habdelič; v briž. spomenikih je dovršilnik v navadni rabi: *približašę, dělašę, pride* t. j. *prišel si, vъzljubišę, sъtvori, sъtvorišę, vъznenaviděšę; byhъ, by,* v zvezi s deležnikom trpnopreteklim. V obliki II. 2. beremo *pojdosta* evang. tern.; *dojdošę, donesošę* evang. Zagreb.

II. Poglavje.

A. Spregatev z osnovnim samoglasnikom oziroma slogom po glagolskih vrstah.

I. vrsta.

Nedoločnikovo deblo bez priponke,

(korenska vrsta).

§. 63. Nedoločnikovo deblo je ob enem koren, nedoločnikova končnica se pritika neposredno na koren. Po korenskem končnem glasu je ta vrsta razredjena v 7 razredov, ki se imenujo po dotičnem končaju:

1. **d, t,** razred zobniški; 2. **s, z,** sičniški; 3. **b, p, v,** ustniški; 4. **g, k, h,** goltniški; 5. **m, n,** nosniški; 6. **r, l,** jezičniški; 7. **i, y, u, ě, a,** samoglasniški razred.

1. *Zobniški razred.*

Primer: koren **plet-**, a) sedanjikovo deblo **plet-**, b) nedoločnikovo deblo **plet-**.

§. 64. a) iz sedanjikovega debla imamo:

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
Jednina.	
1. plet-e-m : stsl. plet-ą	—
2. plet-e-š : stsl. plet-e-ši	plet-i : stsl. plet-i
3. plet-e : stsl. plet-e-tь	plet-i : stsl. plet-i
Dvojina.	
1. plet-e-va : stsl. plet-e-vě	plet-i-va : stsl. plet-ě-vě
2. plet-e-ta : stsl. plet-e-ta	plet-i-ta : stsl. plet-ě-ta
3. plet-e-ta : stsl. plet-e-te	plet-i-ta : stsl. plet-ě-ta
Množina.	
1. plet-e-mo : stsl. plet-e-mъ	plet-i-mo : stsl. plet-ě-mъ
2. plet-e-te : stsl. plet-e-te	plet-i-te : stsl. plet-ě-te
3. plet-ǫ : stsl. plet-ątь	plet-i-te : stsl. plet-ě-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *plet-ę plet-ǫč*, stsl. plet-y plet-ąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *ples-ti* iz **plet-ti* glej §. 26, 2.; 2. namenilnik *ples-t*, stsl. ples-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *s-plet-ši:* stsl. sъ-plet-ъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *plet-e-l* in *plel*, stsl. ple-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *plet-e-n*, stsl. plet-e-nъ.

Na zahodu se **t d** pred **l** ohranjuje, v 16. stoletju so pisali oboje *pletel* in *plel, cvel, kral, pal in padel, jědel; šed-*, stsl. šьd- ima povsodi le *šel, prišel našel*, krivo *najdel išel*, primeri *prišedši* in samostalnike *našest, obnašest, našestek* Auffindung, *prišestje* Ankunft.

Bǫdem, bǫdeš, bǫde itd., velevnik *bǫdi*, deležnik *bǫdǫč;* pa tudi *bǫm, bǫš, bǫ* itd.; enako *dobǫdem* werde bekommen in *znebǫdem se* werde mich entledigen; pa tudi neorganično *dobim : dobyti* in *znebim se : znebyti se*. Tudi *grędem grędeš gręde* itd. izpušča

osnovni samoglasnik in se glasi *grẹm grẹš grẹ . . . gredǫ* in *grejǫ, gredǫč,* velevnika nema. Glagol *i-ti* ima v sedanjiku koren i- podaljšan s pristavljenim **d**, ki je v zvezi s korenom **dě**- glagola *děti,* in se glasi *idem ideš ide* itd., *idi, idǫč, pojdǫč.* Mesto *rastem, rasteš* itd. se govori često *rasem raseš* itd. po obliki *rasel rasla* iz *rastel rastla;* enako je postal iz deležnika *srěl srěla* sedanjik *srějem* zraven *srečam* V. 1. iz korena *rět-*, stsl. sъrěsti I. sъręštą V. 2. Od korena **čьt**- imamo v tej vrsti le deležnike *čtoč štoč* in *pošten* iz *po-čьt-e-nъ.*

2. sičniški razred.

§. 65. Primer: koren **nes**-, a) sedanjikovo deblo **nes**-, b) nedoločnikovo deblo **nes**-.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. nes-e-m : stsl. nes-ą	—
2. nes-e-š : stsl. nes-e-ši	nes-i : stsl. nes-i
3. nes-e : stsl. nes-e-tь	nes-i : stsl. nes-i

Dvojina.

1. nes-e-va : stsl. nes-e-vě	nes-i-va : stsl. nes-ě-vě
2. nes-e-ta : stsl. nes-e-ta	nes-i-ta : stsl. nes-ě-ta
3. nes-e-ta : stsl. nes-e-te	nes-i-ta : stsl. nes-ě-ta

Množina.

1. nes-e-mo : stsl. nes-e-mъ	nes-i-mo : stsl. nes-ě-mъ
2. nes-e-te : stsl. nes-e-te	nes-i-te : stsl. nes-ě-te
3. nes-ǫ : stsl. nes-ątь	nes-i-te : stsl. nes-ě-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *nes-ẹ nes-ǫč,* stsl. nes-y nes-ąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *nes-ti;* 2. namenilnik *nes-t,* stsl. nes-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *pri-nes-ši,* stsl. pri-nes-ъ, -nes-ъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *nes-e-l,* stsl. nes-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *nes-e-n,* stsl. *nes-e-nъ.*

Molzem ima v nedoločniku *molzti* oziroma *molsti* in *mlěsti.* Mesto *nesen* se govori tudi toda krivo *nešen,* enako *spašen, odrašen* in *odraščen;* pravilno je *spasen odrasten.*

3. ustniški razred.

§. 66. Primer: koren **greb-**, a) sedanjikovo deblo **greb-**, b) nedoločnikovo deblo **greb-**.

a) iz sedanjikovega debla:

J e d n i n a.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. greb-e-m : stsl. greb-ą	—
2. greb-e-š : stsl. greb-e-ši	greb-i : stsl. greb-i
3. greb-e : stsl. greb-e-tь	greb-i : stsl. greb-i

D v o j i n a.

1. greb-e-va : stsl. greb-e-vě	greb-i-va : stsl. greb-ě-vě
2. greb-e-ta : stsl. greb-e-ta	greb-i-ta : stsl. greb-ě-ta
3. greb-e-ta : stsl. greb-e-te	greb-i-ta : stsl. greb-ě-ta

M n o ž i n a.

1. greb-e-mo : stsl. greb-e-mъ	greb-i-mo : stsl. greb-ě-mъ
2. greb-e-te : stsl. greb-e-te	greb-i-te : stsl. greb-ě-te
3. greb-ǫ : stsl. greb-ątь	greb-i-te : stsl. greb-ě-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *grebę greb-ǫč,* stsl. greby greb-ąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *greb-s-ti,* stsl. gre-ti; 2. namenilnik *greb-s-t,* stsl. gre-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *o-greb-ši*, stsl. o-greb-ъ, -greb-ъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *greb-e-l,* stsl. greb-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *greb-e-n,* stsl. greb-e-nъ.

V nsl. je v nedoločniku med **b** in **t** vrinen **s**, glej §. 27, 2, b, v stsl. na korenu končni soglasnik izpada; enako v nsl. v glagolu *plěti* iz **plěvti,* primeri *plěvem* zraven *plějem* iz *plě-ti;* enako *žiti* iz **živti,* primeri *živoč;* tudi *ši-ti* je postal iz **šiv-ti,* sedaj le *ši-jem,* toda V. 1. *šivam; spem, speš, pospem, naspem* v stsl. koren **sъp-** ima v nedoločniku *su-ti, po-su-ti, na-su-ti.*

4. *goltniški razred.*

§. 67. Primer: koren **pek-**, a) sedanjikovo deblo **pek-**, b) nedoločnikovo deblo **pek-**.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. peč-e-m : stsl. pek-ą	—
2. peč-e-š : stsl. peč-e-ši	pec-i : stsl. pec-i (in pьc-i itd.)
3. peč-e : stsl. peč-e-tь	pec-i : stsl. pec-i

Dvojina.

1. peč-e-va : stsl. peč-e-vě	pec-i-va : stsl. pec-ě-vě
2. peč-e-ta : stsl. peč-e-ta	pec-i-ta : stsl. pec-ě-ta
3. peč-e-ta : stsl. peč-e-te	pec-i-ta : stsl. pec-ě-ta

Množina.

1. peč-e-mo : stsl. peč-e-mъ	pec-i-mo : stsl. pec-ě-mъ
2. peč-e-te : stsl. peč-e-te	pec-i-te : stsl. pec-ě-te
3. pek-ǫ : stsl. pek-ątь	pec-i-te : stsl. pec-ě-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *pek-ǫč* : stsl. pek-y pekąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *peči,* stsl. pešti; 2. namenilnik *peč,* stsl. peštь; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *o-pek-ši,* stsl. -pek-ъ, -pek-ъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *pek-e-l,* stsl. pek-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *peč-e-n,* stsl. peč-e-nъ.

Pred glasnikom e se premenja goltnik v nebnik glej §. 28, 4, b, *α*, pred ě, oziroma v nsl. pred **i** v sičnik, glej §. 28, 4, c, *α*: *pečem, peci; pekel* stoji za stsl. peklъ, *mogel* za *mogľъ;* goltnik in **t** daje č ali na skrajnem zahodu ć, v stsl. **št**; *pečti* in *pečt* so potvorice; v velevniku se čuje tudi *peči* mesto *peci;* **mog-** ima v sedanjiku *morem* in *možem,* primeri *vre* : *uže, kdor* : *kъto-že;* **vrъg-** ima v nedoločniku *vrči* in *vrěči,* **tolk-** *tolči* in *tlěči;* v Zilski dolini se čuje *vilengla,* po stsl. pričakujemo *legla,* kajti nosnik je le v sedanjikovih oblikah *lęgą,* pa tudi pri nas pravijo: *žito je polęglo,* primeri maloruski *lahty, polahla.*

5. nosniški razred.

§. 68. Primer: koren **pen-**, a) sedanjikovo deblo **pn-** oziroma **pьn-** glej §. 5 b, b) nedoločnikovo deblo **pę-** oziroma **pьn-**, glej §. 5 d.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. pn-e-m : stsl. pьn-ą	—
2. pn-eš : stsl. pьn-e-ši	pn-i : stsl. pьn-i
3. pn-e : stsl. pьn-e-tь	pn-i : stsl. pьn-i

Dvojina.

1. pn-e-va : stsl. pьn-e-vě	pn-i-va : stsl. pьně--vě
2. pn-e-ta : stsl. pьn-e-ta	pn-i-ta : stsl. pьn-ě-ta
3. pn-e-ta : stsl. pьn-e-te	pn-i-ta : stsl. pьn-ě-ta

Množina.

1. pn-e-mo : stsl. pьn-e-mъ	pn-i-mo : stsl. pьn-ě-mъ
2. pn-e-te : stsl. pьn-e-te	pn-i-te : stsl. pьn-ě-te
3. pn-ǫ : stsl. pьn-ątь	pn-i-te : stsl. pьn-ě-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *men-ǫč* : stsl. pьn-y in pьn-ę.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *pę-ti* iz **pьn-ti*; 2. namenilnik *pę-t,* stsl. pę-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *raz-pen-ši,* stsl. -pьn-ъ -pьn-ъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *pę-l,* stsl. pę-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *pę-t,* stsl. pę-tъ.

Koren **žьn-** omehčuje **n**: *žnjem* in *žanjem ženjem žęti; manem menem* nedoločnik *męti* iz *men-ti,* stsl. mę-ti, nedoločniki *menoti* ogr., *odpneti* in *žnjeti* so neorganični in krivi; enako *pričme* mesto *prične, razpe* mesto *razpne, popriješ* mesto *poprimeš.* Koren **im-** se glasi v sedanjiku a) *imem : obimem, poimem* Trubar; b) *jmem : zajmem;* c) *mem,* ь*mem : izmem* Dalm., otmem; *unamem unameš* itd.; d) *jamem : jamem, jameš* itd. *verjamem,* pravilno *věro jamem,* stsl. věrą imą; *věrjem* spada k nedoločniku *věrovàti,* stoji zato mesto *verujem,* k nedoločniku *verjeti* spada *verjamem.* Mesto *kolnem* se nahaja tudi *klejem* potvorica iz

klęti, mesto *najet* tudi *najmen* hrv., tako tudi *ožmen* mesto *ožęt* in *kolnenje* mesto *kletje,* primeri stsl. razpьnenъ.

6. jezičniški razred.

§. 69. Primer: koren **mer-**, a) sedanjikovo deblo **mr-** oziroma **mьr-** glej §. 5 b, nedoločnikovo deblo **mrě-** oziroma **mьr-**, nsl. **mr-**, glej §. 5 c.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. mr-e-m : stsl. mьr-ą in mr-ą itd.	—
2. mr-e-š : stsl. mьr-e-ši	mr-i : stsl. mьr-i
3. mr-e : stsl. mьr-e-tь	mr-i : stsl. mьr-i

Dvojina.

1. mr-e-va : stsl. mьr-e-vě	mr-i-va : stsl. mьr-ě-vě
2. mr-e-ta : stsl. mьr-e-ta	mr-i-ta : stsl. mьr-ě-ta
3. mr-e-ta : stsl. mьr-e-te	mr-i-ta : stsl. mьr-ě-ta

Množina.

1. mr-e-mo : stsl. mьr-e-mъ	mr-i-mo : stsl. mьr-ě-mъ
2. mr-e-te : stsl. mьr-e-te	mr-i-te : stsl. mьr-ě-te
3. mr-o : stsl. mьr-ątь	mr-i-te : stsl. mьr-ě-te.

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *vr-oč*, stsl. (mьr-ę) mьr-y, mьr-ąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *mrěti* iz **mer-ti;* 2. namenilnik *mrě-t*, stsl. *mrě-t*ъ*;* 3. deležnik tvorno-pretekli I. *u-mr-ši*, stsl. u-mьr-ъ, -mьr-ъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *mr-l*, stsl. mrъ-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *tr-e-n*, *po-tr-t*, stsl. tьr-e-nъ in tr-e-nъ, trъ-tъ.

Glasnika **l** in **r** se krepita v nedoločniku in namenilniku v **lě** in **rě**: *mlěti, mrěti;* pa tudi *trti* iz **tьr-ti* se čuje in piše evang. Zagreb.; **ml-** hrani ě tudi v tvorno-preteklem deležniku II. in v trpno-preteklem deležniku: *mlěl, mlěn;* **ml-** ima v sedanjiku *meljem,* **mr-** *mrem* in *mrjem,* **tr-** *tarem* in *terem.*

Trpno-pretekli deležnik je na **t** in **n**: *mlět, vrt, cvrt* itd., *mlěn, zatren, stren, cvren* itd.; tako tudi glagolniki: *drtje, žrtje* Trubar; *mlenje* zraven *mletje* Beli Kranjci. Na vzhodu se čuje besedica *pre* v pomenu es verlautet: *on je pre prišel;* ta besedica je kratica iz *pravi pravijo,* primeri česki *prý, prej* itd., hrv. *di* iz *dim, diš, di,* = *dijem, dějem.*

7. samoglasniški razred.

§. 70. Primer: koren **bi-** ali **bьj-**, a) sedanjikovo deblo **bi-** ali **bьj-**, b) nedoločnikovo deblo **bi-**.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	1. Velevnik.
1. bi-je-m : stsl. bi-ją in bьj-ą itd.	—
2. bi-je-š : stsl. bi-je-ši	bi-j : stsl. bi-j
3. bi-je : stsl. bi-je-tь	bi-j : stsl. bi-j

Dvojina.

1. bi-je-va : stsl. bi-je-vě	bi-j-va : stsl. bi-ja-vě in biivě iz bi-ji-vě itd.
2. bi-je-ta : stsl. bi-je-ta	bi-j-ta : stsl. bi-ja-ta
3. bi-je-ta : stsl. bi-je-te	bi-j-ta : stsl. bi-ja-ta

Množina.

1. bi-je-mo : stsl. bi-je-mъ	bi-j-mo : stsl. bi-ja-mъ
2. bi-je-te : stsl. bi-je-te	bi-j-te : stsl. bi-ja-te
3. bi-jǫ : stsl. bi-jątь	bij-te : stsl. bi-ja-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *bi-ję bijǫč,* stsl. bi-ję bi-jąštь.

a) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *bi-ti;* 2. namenilnik *bi-t,* stsl. bi-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *u-bi-vši,* stsl. u-bi-vъ -bi-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *bi-l,* stsl. bi-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *bi-t* in *bi-j-e-n,* stsl. bi-tъ bi-j-e-nъ in bъj-e-nъ.

V odstranjenje zeva se nahaja med samoglasnikoma **j**: *bijem, bijen,* v drugih slučajih pa tudi **v**: *obuven* zraven *obut* in

obujem, děven zraven *dět;* **rju-, slu-, plu-** premenjajo **u** v **ov** : *rjovem,* odsod po III. 2. *rjově-ti,* pa tudi *arjujem* benet., *rjujem; slove* Krel zraven *sluje; plovuči kamen* t. j. *plovǫči kamen* Bimsstein; **zna-, smě-, spě** imajo v sedanjiku skrčene oblike *znam* iz **znajem,* kakor **dělajem* pod V. I., primeri stsl. znają : dělają, enako *směm* zraven *smějem* in *spěm,* stsl. sъmě-ją spě-ją; **dě-** ima v sedanjiku *děnem* v pomenu werde legen, in *dějem* Bohorič, Trubar, *děm* Krel v pomenu mache, sage; *varděje* Trubar, *naděje* evang.-tern., *razoděje, dějǫ* Trubar, *dié* benet. : *děje* sagt; *zděti zděvati ime* Habd.: stsl. vъzděti; *zděti se, zdi se mi:* hrvat. *di* iz *děje;* **da-** tvori nedoločniške oblike, sedanjik je iz **dad-**, pa tudi *da-te da-jo;* **sta-** ima sedanjik iz II. *sta-n-e-m* itd., čuje se tudi *stanoti stanol;* **pě-** ima v sedanjiku *pojem,* redko *pějem* po nedoločniku, primeri *poja = pesen* in §. 9.

Deležnik trpno-pretekli ima a) priponko **t**: *bit, brit, posut, razodet* itd., b) priponko **n**: *neobriven* ungeschoren, *razodiven* abgedeckt, *pokriven* gedeckt, *vmiven* gewaschen, *štiven* gezählt, *obuven, děven, uživen, skriven, umiven; bijen, povijen;* bez vezalnega samoglasnika: *znan* kakor *znam;* glagolnik *rjovenje,* zraven *pět spět* in *pětje* se bere tudi *spojen* nar. p.

Iz nedoločnikovega debla **by-** glagola *byti* imamo oblike *biti bivši bil* in dovršilnikov ostanek *bi,* ki se rabi pri pogojniku; v briž. spom. še živi pomen dovršilnika: *by uvygnan, je bil izgnan, bih crisken* t. j. *byhъ krъštenъ, bil sem krščen; bim* služi v pogojnik: *bim stvoril* t. j. *jaz bi storil, bim stojal;* še Krel ima *bih* pri pogojniku, primeri §. 62; nedovršilnikovih oblik imamo v briž. spom. *: bě žiti, běšę;* hrv. *bě, běšę, běsta, běhmo, běhu* in *běhǫ,* primeri §. 57; *běsem, běsi* itd. še v Zilski dolini dendenes živi, kar svedoči Janežič.

II. vrsta.

Nedoločnikovo deblo se končuje na priponko **nǫ**,

(nǫ-jevska vrsta).

§. 71. Primer: *dig-nǫ-ti,* a) sedanjikovo deblo **dign-**, b) nedoločnikovo deblo **dignǫ-**.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. dign-e-m : stsl. dvign-ą	—
2. dign-e-š : stsl. dvign-e-ši	dign-i : stsl. dvign-i
3. dign-e : stsl. dvign-e-tь	dign-i : stsl. dvign-i

Dvojina.

1. dign-e-va : stsl. dvign-e-vě	dign-i-va : stsl. dvign-ě-vě
2. dign-e-ta : stsl. dvign-e-ta	dign-i-ta : stsl. dvign-ě-ta
3. dign-e-ta : stsl. dvign-e-te	dign-i-ta : stsl. dvign-ě-ta

Množina.

1. dign-e-mo : stsl. dvign-e-mъ	dign-i-mo : stsl. dvign-ě-mъ
2. dign-e-te : stsl. dvign-e-te	dign-i-te : stsl. dvign-ě-te
3. dign-ǫ : stsl. dvign-ą-tь	dign-i-te : stsl. dvign-ě-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *gin-ǫč,* stsl. gybn-y gybn-ąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *dignǫti,* stsl. dvigną-ti; 2. namenilnik *dignǫ-t,* stsl. dvigną-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *po-dignǫ-vši :* stsl. -dvigną-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *dignǫ-l,* stsl. dvigną-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *dign-e-n* iz *dign*[*ǫ*]*-e-n,* stsl. dvignov-e-nъ in dviž-e-nъ.

Na vzhodu se je ǫ obdržal, tudi pri hrvatskih Slovencih ně redek: *razgrnoti, zginoti, struhnoti* itd.; sicer se je umeknol glasniku **i**, redkeje glasniku **u**: *digniti, minuti.* Deležnik tvorno-pretekli II. zgubi tudi svoj **no**; *ogrdel* : *ogrdnoti, usehel* Trubar: *usehnoti, pobegel, zastigel* : *pobegnoti zastignoti* Habd., *omrzel* Gutsm. : *omrznoti, vehel : vehnuti* mesto *venuti* stsl. vęnąti; *pobegla, vgrezla* ſank ein, *pokel : obruč je pokel, znikla* prip.; tudi nedoločnik se bere po I. vrsti *pobeči;* enako *podigši, poklekši* evang. Zagreb. Deležnik trpno-pretekli se glasi po vplivu nedoločnikove oblike na **-niti** z omehčanim **n**: *nadehnjen, vukradnjen, pognjen* Habd., *crknjen, preleknjen* gekrümmt Beli Kranjci; *zaklenjen, preobrnjen* Stapl., *vzdignjen;* vender *trenutje oka* Krel zraven *trnjenje* Trubar.

III. vrsta.

Nedoločnikovo deblo se končuje na priponko **ě**, (ě-jevska vrsta).

1. razred, ě ostaja v sedanjikovem deblu.

§. 72. Primer: *štěti* iz **čьt-ě-ti*, koren **čьt**-, a) sedanjikovo deblo **ště**-, b) nedoločnikovo deblo **ště**-.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. ště-je-m : stsl. umě-ją	—
2. ště-je-š : stsl. umě-je-ši	ště-j : stsl. umě-j iz *umě-ji itd.
3. ště-je : stsl. umě-je-tь	ště-j : stsl. umě-j

Dvojina.

1. ště-je-va : stsl. umě-je-vě	ště-j-va : stsl. umě-j-vě
2. ště-je-ta : stsl. umě-je-ta	ště-j-ta : stsl. umě-j-ta
3. ště-je-ta : stsl. umě-je-te	ště-j-ta : stsl. umě-j-ta

Množina.

1. ště-je-mo : stsl. umě-je-mъ	ště-j-mo : stsl. umě-j-mъ
2. ště-je-te : stsl. umě-je-te	ště-j-te : stsl. umě-j-te
3. ště-jǫ : stsl. umě-jątь	ště-j-te : stsl. umě-j-te.

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *štějǫč,* stsl. umě-ję umějąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: *ště-ti,* stsl. umě-ti; 2. namenilnik *ště-t,* stsl. umě-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *naště-vši,* stsl. -umě-vъ, -umě-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *ště-l,* stsl. umě-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *ště-t,* stsl. umě-nъ.

Trpno-pretekli deležnik se bere pri Trubarju tudi *štěven* iz *ště-v-e-n,* v služi tu v odstranjenje zeva; *štějem* se krči na vzhodu v *štěm štěš* itd.; enako *uměm* povsodi iz *uměјem,* Trubar še ima *uměje umej,* pa tudi *umě;* stsl. želěją se glasi med hrv. Slovenci *želěm želěš* itd., indi *želim; iměti* ima v sedanjiku po V. 1. *imam, imaš,* itd. *imajo,* v velevniku *iměj,* v deležniku

tvorno-preteklem II. *imě-l*, na hrv. tudi *imal;* iz stsl. prislova *trěbě,* tudi pri Habd. *trebe je* imajo ogrski Slovenci glagolske oblike *trběti, trbělo.*

2. razred, sedanjikovo deblo dobiva **i.**

§. 73. Primer: *gorěti,* a) sedanjikovo deblo **gori-**, b) nedoločnikovo deblo **gorě-**.

a) iz sedanjikovega debla:

	I. Sedanjik.	2. Velevnik.
Jednina.	1. gorí-m : stsl. gorją	—
	2. gori-š : stsl. gori-ši	góri : stsl. gori
	3. gori : stsl. gori-tь	gori : stsl. gori
Dvojina.	1. gori-va : stsl. gori-vě	gori-va : stsl. gori-vě
	2. gori-ta : stsl. gori-ta	gori-ta : stsl. gori-ta
	3. gori-ta : stsl. gori-te	gori-ta : stsl. gori-ta
Množina.	1. gori-mo : stsl. gori-mъ	gori-mo : stsl. gori-mъ
	2. gori-te : stsl. gori-te	gori-te : stsl. gori-te
	3. gorę : stsl. gorętь	gori-te : stsl. gori-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni *goręč,* stsl. trъpę trъpęštь, goręštь in gorąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *gorě-ti;* 2. namenilnik *gorě-t* stsl. gorě-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *po-gorě-vši,* stsl. po-gorě-vъ po-gorě-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *gorě-l,* stsl. gorě-lъ; 5. *po-gorě-n,* stsl. trъpě-nъ.

Gledim zraven *gledam* ima v nedoločniku *gledati; hotěti* ima sedanjik po V. 2. *hočem* iz **hotjem* in *hčem,* stsl. hoštą, v 3. množinski osebi pa *hoté* Trubar zraven *hočejo,* velevnik *hoti* Preš.; v briž. spom. se bere *hoteti, hotelo, hoču, hočǫ,* pri Belih Kranjcih se govori *čo, češ, če, čemo, čete, čedo* zraven *čejo,* v sostavi z nekalnico zgubi naglas in postane naslonica: *néću, néčeš, neće, néčemo, néčete, néčejo* in *néčedo,* ali pa *nóčem* iz *n*[*e-h*]*očem, nóčes* itd., primeri *němam* iz *nejmam, něsem* iz *nejesem.*

V deležniku trpno-preteklem se **lj** neorganično vriva v besedah *trpljenje, življenje* zraven *živěnje : živě-ti, trpěnje : trpě-ti;*

primeri *grménje, kipénje, sopénje, srbénje, šuménje,* tedaj tudi *poželénje* mesto *poželjenje.* V vrsto III. 2. spadajo po sedanjiku tudi *spim, ščim, zdi se, gledim* zraven *gledam, smejím se* zraven *sméjem se,* stsl. směją směješi V. 2., nedoločniki so *spati* V., *scati* V., *zděti* stsl. sъděti I. ali sъdějati V., *gledati* V., *smejati* V. ali III. Po nebnikih stoji v nedoločnikovem deblu **a** mesto **ě**: *držati kričati* itd., *stojati* se krči v *stati,* sedanjik *stojim,* v briž. spom. *stojal,* sedaj *stal. Vidim viděti,* (pri nas *vidati,* menda po *gledati*) ima pri hrvatskih Slovencih velevnik *vidj, vidjte,* pri nas *viž* iz *vidž* stsl. viždь a vidite, glej §. 56. Deležnik *vidjen* Habd. je iz *viditi* stsl. viděnъ. Deležnik *kipuči* : *vu kipučem mleku* prip. je po vrsti I. potvorjen. *Iměti* III. se glasi v sedanjiku *imam* V. 1., tudi v stsl. imamь in iměją, velevnik *iměj veděti věm.*

IV. vrsta.

Nedoločnikovo deblo se končuje na priponko **i**, (i-jevska vrsta).

§. 74. Primer: *hvaliti,* a) sedanjikovo deblo **hvali-**, b) nedoločnikovo deblo **hvali-**.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. hvali-m : hvalją	—
2. hvali-š : stsl. hvali-ši	hvali : stsl. hvali
3. hvali : stsl. hvali-tь	hvali : stsl. hvali

Dvojina.

1. hvali-va : stsl. hvali-vě	hvali-va : stsl. hvali-vě
2. hvali-ta : stsl. hvali-ta	hvali-ta : stsl. hvali-ta
3. hvali-ta : stsl. hvali-te	hvali-ta : stsl. hvali-ta

Množina.

1. hvali-mo : stsl. hvali-mъ	hvali-mo : stsl. hvali-mъ
2. hvali-te : stsl. hvali-te	hvali-te : stsl. hvali-te
3. hvalę : stsl. hvalętь	hvali-te : stsl. hvali-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *hvalę hvalęč*, stsl. hvalę hvalęštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *hvali-ti;* 2. namenilnik *hvali-t,* stsl. hvali-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *po-hvali-v, po-hvali-vši,* stsl. po-hvali-vъ, po-hvali-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *hvali-l,* stsl. hvali-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *hvalj-e-n,* stsl. hvalj-e-nъ.

Končaj 3. množinske osebe na ę je dendenes le pri onih glagolih v navadi, kateri i naglašajo, ostali imajo **ijo** : *hvalijo.* V deležniku trpno-preteklem, kder se dotika **je** iz **ie** s predhodnim debelskim soglasnikom, se vršijo vse one soglasniške spremembe, ki so v §. 24 naznačene: 1) **n**, **l** se mehčata, po **r** nastopuje **j** iz **i**: *běljen, branjen, udarjen* iz **běli-en, *brani-en, *udari-en*; primeri *stvoren* zraven *stvorjen* Habd.; 2) **t**, **d** se premenjata v **č** oziroma **ć** in **j**, stsl. **št** in **žd**: *nasičen* iz **nasiti-en, kračen* iz **krati-en,* enako *zmočen, vkročen, tračen* verwüstet, *stračena njiva, sprijen* iz **spridi-en, réjen* geordnet iz *rędi-en* in *rején* genährt iz **redi-en, zaplojen* iz **zaplodi-en, vojen* iz **vodi-en, glajen* iz **gladi-en;* vender tudi *gaten, ukroten, časten* zraven *češčen* iz **česti-en* glagola *čestiti častiti,* stsl. čьstiti; čuje se tudi *stratjen, čutjen, spridjen, zagozdjen* in *zagvožen;* ogrski Slovenci pišejo **j** zraven **dj**: *zablǫdjen, sǫdjen;* v hrvatskem se bere *hičen* iz *hyti-en* geworfen, *zvračen; rodjen, zasadjen, osudjen* Habd., primeri §. 26, 1., primeri *zabrčven* iz *zabrtviti* pri Belih Kranjcih; 3) po **p**, **b**, **v**, **m** se vriva **l**: *kropljen* iz **kropi-en, *kropj-en,* enako *vabljen, lovljen, krmljen;* 4) **z** in **s** prehajata v **ž**, **š**: *vožen, věšen* iz **vozi-en, *vozj-en, vožen, *věsi-en, *věsjen, věšen.*

V. vrsta.

Nedoločnikovo deblo se končuje na priponko **a**, (a-jevska vrsta).

1. razred, priponka **a** *ostaja tudi v sedanjikovem deblu.*

§. 75. Primer: *dělati,* a) sedanjikovo deblo **děla-**, b) nedoločnikovo deblo **děla-**.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. děla-m : stsl. děla-ją	—
2. děla-š : stsl. děla-je-ši	děla-j : stsl. děla-j iz *děla-ji itd.
3. děla : stsl. děla-je-tь	děla-j : stsl. děla-j

Dvojina.

1. děla-va : stsl. děla-je-vě	děla-j-va : stsl. děla-j-vě
2. děla-ta : stsl. děla-je-ta	děla-j-ta : stsl. děla-j-ta
3. děla-ta : stsl. děla-je-te	děla-j-ta : stsl. děla-j-ta

Množina.

1. děla-mo : stsl. děla-je-mъ	děla-j-mo : stsl. děla-j-mъ
2. děla-te : stsl. děla-je-te	děla-j-te : stsl. děla-j-te
3. děla-jǫ : stsl. děla-jątь	děla-j-te : stsl. děla-j-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *dělaję, dělajǫč,* stsl. děla-ję děla-jąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *děla-ti;* 2. namenilnik *děla-t,* stsl. děla-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *pri-děla-v, pri-děla-vši,* stsl. pri-děla-vъ, pri-děla-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *děla-l,* stsl. děla-lъ; 5. děležnik trpno-pretekli *děla-n* stsl. děla-nъ.

2. razred. Na mestu nedoločnikove priponke **a** *je v sedanjikovem deblu priponka* **i** *oziroma* **j**.

§. 76. Primer: *orati,* a) sedanjikovo deblo **ori**, oziroma osnova **or-je**, b) nedoločnikovo deblo **ora-**.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. or-je-m : stsl. orją iz *or-ją	—
2. or-je-š : stsl. orje-ši	or-ji in ori stsl. oȓi, iz *or-ji
3. or-je : stsl. orje-tь	or-ji : stsl. oȓi

Dvojina.

1. or-je-va : stsl. orje-vě	or-ji-va : stsl. orja-vě in or^i-vě itd.
2. or-je-ta : stsl. orje-ta	or-ji-ta : stsl. orja-ta
3. or-je-ta : stsl. orje-te	or-ji-ta : stsl. orja-ta

Množina.

1. or-je-mo : stsl. orje-mъ	or-ji-mo : stsl. orja-mъ
2. or-je-te : stsl. orje-te	or-ji-te : stsl. orja-te
3. or-jǫ : stsl. orjątь	or-ji-te : stsl. orja-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *oráje* ali *orję, orjǫč,* stsl. tudi or^ę or^ąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *ora-ti;* 2. namenilnik *ora-t,* stsl. ora-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *raz-ora-v raz-ora-vši,* stsl. raz-ora-vъ, raz-ora-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *ora-l,* stsl. ora-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *ora-n,* stsl. ora-nъ.

Pri tvoritvi sedanjikove osnove se godijo iste prikazni, kakor v IV. vrsti pri tvoritvi trpno-preteklega deležnika, vsled osnovnega sloga **je** iz **ie** se namreč debelska soglasnika **r l** mehčata, **t d** se menita v **č j**, po **p**, **b**, **v**, **m** se vriva **l**, goltniki in sičniki pa se spremenjajo v nebnike: *ora-ti,* nsl. *orje = or-je,* stsl. or^e-tь ali orje-tь, pred **i** le or^i, primeri §. 25, 1; *kla-ti koljem; metati mečem* iz **met-je-m, gloda-ti glojem* iz **glod-je-m; kopa-ti kopljem* iz **kop-je-m, gibati gibljem* iz **gib-je-m; mika-ti mičem* iz **mik-je-m, laga-ti lažem* iz **lag-je-m, diha-ti dišem* iz **dihje-m; klicati kličem* iz **klic-je-m, veza-ti vežem* iz **vez-je-m, brisa-ti brišem* iz **bris-je-m.*

Mnogi glagoli se spregajo po 1. in 2. razredu: *sipati, tipati, ščipati; gibati, zobati, zibati; dremati;* v sedanjiku: *sipam* in *sipljem, tipam* in *tipljem;* enako *beketati, blesketati, gogotati : beketam* in *bekečem, blesketam* in *bleskečem;* tudi *peljati peljam* in *peljem;* na vzhodu se čuje tudi*: davljem, vlěvljem, umivljem, popěvljem, šivljem* mesto in zraven *davam, vlěvam, umivam, popěvam, šivam.*

Glagoli *klati, plati* imajo v sedanjiku *koljem, poljem; stlati, srati steljem, serjem;* primeri iz 3. razreda *zvati zovem, brati berem.*

3. razred.

§. 77. Sem spadajo korenski glagoli, kojih koren se končuje na soglasnik, v nedoločniku je **a** glasoslovni podaljšek §. 6. c, *β.*; v sedanjiku pa je samoglasnik sred korena izviren; primer: koren *ber-,* a) sedanjikovo deblo **ber-**, b) nedoločnikovo deblo **bra-**.

a) iz sedanjikovega debla:

	1. Sedanjik.	2. Velevnik.
Jednina.	1. ber-e-m : stsl. ber-ą	—
	2. ber-e-š : stsl. ber-e-ši	ber-i : stsl. ber-i
	3. ber-e : stsl. ber-e-tь	ber-i : stsl. ber-i
Dvojina.	1. ber-e-va : stsl. ber-e-vě	ber-i-va : stsl. ber-ě-vě
	2. ber-e-ta : stsl. ber-e-ta	ber-i-ta : stsl. ber-ě-ta
	3. ber-e-ta : stsl. ber-e-te	ber-i-ta : stsl. ber-ě-ta
Množina.	1. ber-e-mo : stsl. ber-e-mъ	ber-i-mo : stsl. ber-ě-mъ
	2. ber-e-te : stsl. ber-e-te	ber-i-te : stsl. ber-ě-te
	3. ber-ǫ : stsl. ber-ątь	ber-i-te : stsl. ber-ě-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *berę berǫč,* stsl. bery, ber-ąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *bra-ti;* 2. namenilnik *bra-t,* stsl. bra-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *z-bra-vši,* stsl. sъ-bra-vъ sъ-bra-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *bra-l,* stsl. bra-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *bra-n,* stsl. bra-nъ.

Brati, prati, gnati imajo v sedanjiku *berem, perem, ženem,* na Notranjskem *renem,* primeri *morem* iz *možem; zvati zovem; žgati, žgem* po I., *tkati tkem* in po V. 1. *tkam,* stsl. tъką tъčeši.

4. razred.

§. 78. Sem spadajo korenski glagoli, kojih koren se končuje na samoglasnik, v nedoločniku je **a** oziroma **ja** podaljšek, ki se v sedanjiku umika osnovnemu slogu **je**; primer: koren

sě-, a) sedanjikovo deblo **sě**- oziroma osnova **sě-je**, b) nedoločnikovo deblo **sěja**- iz **sě-j-a**-.

a) iz sedanjikovega debla:

	1. Sedanjik.	2. Velevnik.
Jednina.	1. sě-je-m : stsl. sě-ją	—
	2. sě-je-š : stsl. sě-je-ši	sě-j : stsl. sě-j
	3. sě-je : stsl. sě-je-tь	sě-j : stsl. sě-j
Dvojina.	1. sě-je-va : stsl. sě-je-vě	sě-j-va : stsl. sě-j-vě
	2. sě-je-ta : stsl. sě-je-ta	sě-j-ta : stsl. sě-j-ta
	3. sě-je-ta : stsl. sě-je-te	sě-j-ta : strl. sě-j-ta
Množina.	1. sě-je-mo : stsl. sě-je-mъ	sě-j-mo : stsl. sě-j-mъ
	2. sě-je-te : stsl. sě-je-te	sě-j-te : stsl. sě-j-te
	3. sě-jǫ : stsl. sě-jątь	sě-j-te : stsl. sě-j-te.

3. Deležnik sedanjikov tvorni: *sě-jǫč,* stsl. sě-ję sę-jąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *sěja-ti;* 2. namenilnik *sěja-t,* stsl. sěja-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *po-sěja-vši,* stsl. po-sěja-vъ, po-sěja-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *sěja-l,* stsl. sěja-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *sěja-n,* stsl. sěja-nъ.

Zraven *bljuvati, djati* iz *dějati, lějati* stsl. lijati, *rvati, snovati, suvati, trovati* imamo tudi oblike po vrsti I. *bljuti, děti, liti, ruti, snuti, suti* in *truti;* oblike *bljuvati* in *bljuti, djati* in *děti* itd. v sedanjiku nemajo razločka, ampak obojim oblikam odgovarja *bljujem, dějem* itd. Mesto *smějem smiješ* stsl. *směją směješi* čuje se tudi po V. 1. *smějam smějaš* in po III. 2. *smějim, smejiš.* Zraven *sijem, sějem, bljujem, kljujem, pljujem, sujem* se čujejo tudi oblike po V. 1. *sijam, sějam, bljuvam, kljuvam, pljuvam, suvam,* primeri *kmetujem* in *kmetuvam.*

VI. vrsta.

Nedoločnikovo deblo se končuje na priponko **ova**, (**ova**-jevska vrsta).

§. 79. Primer: *kupovati,* a) sedanjikovo deblo **kupu**-, b) nedoločnikovo deblo **kupova**-.

a) iz sedanjikovega debla:

Jednina.

1. Sedanjik.	2. Velevnik.
1. kupu-je-m : stsl. kupu-ją	—
2. kupu-je-š : stsl. kupu-je-ši	kupu-j : stsl. kupu-j
3. kupu-je : stsl. kupu-je-tь	kupu-j : stsl. kupu-j

Dvojina.

1. kupu-je-va : stsl. kupu-je-vě	kupu-j-va : stsl. kupu-j-vě
2. kupu-je-ta : stsl. kupu-je-ta	kupu-j-ta : stsl. kupu-j-ta
3. kupu-je-ta : stsl. kupu-je-te	kupu-j-ta : stsl. kupu-j-ta

Množina.

1. kupu-je-mo : stsl. kupu-je-mъ	kupu-j-mo : stsl. kupu-j-mъ
2. kupu-je-te : stsl. kupu-je-te	kupu-j-te : stsl. kupu-j-te
3. kupu-jǫ : stsl. kupu-jątь	kupu-j-te : stsl. kupu-j-te

3. Deležnik sedanjikov tvorni *kupu-ję kupu-jǫč,* stsl. kupu-ję kupu-jąštь.

b) iz nedoločnikovega debla: 1. nedoločnik *kupova-ti;* 2. namenilnik *kupova-t,* stsl. kupova-tъ; 3. deležnik tvorno-pretekli I. *na-kupova-vši,* stsl. na-kupova-vъ na-kupova-vъšь; 4. deležnik tvorno-pretekli II. *kupova-l,* stsl. kupova-lъ; 5. deležnik trpno-pretekli *kupova-n,* stsl. kupova-nъ.

Zraven *verujem* se čuje *veruvam, verovam; vári se, várite se* je na mestu *varuj se, varujte se.*

B. Spregatev bez osnovnega samoglasnika oziroma sloga v sedanjiku, (nepravilna spregatev).

1. *věděti,* koren **věd-**.

§. 80. Sedanjik.		Velevnik.
Jednina.	1. vě-m : stsl. vě-mь	—
	2. vě-š : stsl. vě-si	věd-i : stsl. věždь
	3. vě : stsl. věs-tь	věd-i : stsl. věždь

Dvojina.	1. vě-va : stsl. vě-vě	věd-i-va : stsl. věd-i-vě
	2. věs-ta : stsl. věs-ta	věd-i-ta : stsl. věd-i-ta
	3. věs-ta : stsl. věs-te	věd-i-ta : stsl. věd-i-ta
Množina.	1. vě-mo : stsl. vě-mъ	věd-i-mo : stsl. věd-i-mъ
	2. věs-te : stsl. věs-te	věd-i-te : stsl. věd-i-te
	3. věd-ǫ : stsl. věd-ętь	věd-i-te : stsl. věd-i-te

Mesto *vědǫ* se govori tudi *vějo,* mesto *věsta věste* tudi *věta věte;* stsl. obliki věždь odgovarja *věj* v besedi *pověj* zraven *povedi,* v dvojini in množini navadno *vějta vějte,* kakor *dajta dajte* in *jějta jějte;* hrvatski Slovenci govorijo *poveč povečte :* stsl. pověždь a povědite; sedanjikov deležnik se glasi *vědę vědǫč* stsl. vědy vědąštь; oblike iz nedoločnikovega debla gredo po vrsti III.

2. *dati,* sedanjikovo deblo **dad-**.

	Sedanjik.	Velevnik.
Jednina.	1. da-m : stsl. da-mь	—
	2. da-š : stsl. da-si	da-j : stsl. daždь
	3. da : stsl. das-tь	da-j : stsl. daždь
Dvojina.	1. da-va : stsl. da-vě	da-j-va : stsl. dad-i-vě
	2. das-ta : stsl. das-ta	da-j-ta : stsl. dad-i-ta
	3. das-ta : stsl. das-te	da-j-ta : stsl. dad-i-ta
Množina.	1. da-mo : stsl. da-mъ	da-j-mo : stsl. dad-i-mъ
	2. das-te : stsl. das-te	da-j-te : stsl. dad-i-te
	3. dad-ę : stsl. dad-ętь	da-j-te : stsl. dad-i-te

Mesto *dadę* se govori tudi *dadǫ* in *dajo,* mesto *dasta daste* tudi *data date;* na zahodu odgovarja *dej* stsl. daždь, *daj* pa = *da-j* od *dajati.* Oblike od nedoločnikovega debla **da-** gredo po I. 7.

3. *jěsti,* koren **jěd-**.

	Sedanjik.	Velevnik.
Jednina.	1. jě-m : stsl. ja-mь	—
	2. jě-š : stsl. ja-si	jěj : stsl. jaždь
	3. jě : stsl. jas-tъ	jěj : stsl. jaždь

Dvojina.	1. jě-va : stsl. ja-vě	jěj-va : stsl. jad-i-vě
	2. jěs-ta : stsl. jas-ta	jěj-ta : stsl. jad-i-ta
	3. jěs-ta : stsl. jas-te	jěj-ta : stsl. jad-i-ta
Množina.	1. jě-mo : stsl. ja-mъ	jěj-mo : stsl. jad-i-mъ
	2. jěs-te : stsl. jas-te	jěj-te : stsl. jad-i-te
	3. jěd-ǫ : stsl. jad-ętь	jěj-te : stsl. jad-i-te

Deležnik sedanjikov *jědę jědǫč* stsl. jady jadąštь; ostale oblike pripadajoče nedoločnikovemu deblu gredo po I. 1., tedaj *jěsti, jěst* stsl. jas-tъ, *na-jěd-ši se, jedel* in *jel, jěden.*

Nahaja se tudi mesto *jěste jedete,* mesto *jědǫ jějo* mesto *jěj* pri hrv. Slovencih *jedj.*

4. koren **jes-** glagola *sem byti.*

Jednina.	Dvojina.	Množina.
1. s-e-m : stsl. jes-mь	s-va : stsl. jes-vě	smo : stsl. jes-mъ
2. si : stsl. je-si	s-ta : stsl. jes-ta	s-te : stsl. jes-te
3. jes-t, je : stsl. jes-tь	s-ta : stsl. jes-te	s-ǫ : stsl. s-ątь

Mesto *sem* imajo brіž. spom. *jesem,* pozneje so pisali *sem sam, sim* in celo *sum* Krel, t. j. *sъm*; zraven *si* se nahaja *jesi,* Habd.; od *jest* odpada **st**, zato *je* zraven *jest* briž. spom., *jeste* Trubar; 3. množinska oseba se glasi v briž. spom. *sunt,* stsl. sątь, ogr. *jesǫ* in *so,* hrv. *jesu* in *su; něsem, něsi, ně* je iz *nejesem, nejesi, neje* itd. Stsl. ima sedanjikov deležnik *są, sy* in *sę, sąštь;* ostale oblike so od korena **by-** po I. 7. in **bǫd-** po I. 1.

III. Poglavje.

Opisane glagolske oblike.

a) Tvorni položaj.

1. Pretekli čas.

§. 81. Pretekli čas ima tvorno-pretekli deležnik II. in pomožni glagol *sem*: 1. *prišel sem, prišla sem,* 2. *prišel si, prišla si* itd.

2. Predpretekli čas.

Predpretekli čas ima tvorno-pretekli deležnik II. in pomožni glagol v preteklem času: *kader je vina bilo zmanjkalo* Stapl.; *bil sem prišel; dodelal sem bil;* mesto pomožnega glagola v preteklem času nahaja se tudi stari nedovršilnik *běh* §. 57 ali v obliki *běsem* iz *bysem* §. 62, 2, n. p. *sem bila stara sedem lět, běste me djali v klošter lěp,* nar. p., prim. stsl. běste dějali.

3. Prihodnji čas.

Prihodnji čas se znači

a) s sedanjikom dovršnih glagolov; ta način je posebno živ ostal pri glagolih gibanja, če so sostavljeni s predponko **po**: *pobežim, povlěčem, podirjam, poženem, pojdem, polěžem, poletim, ponesem, popeljem, potečem,* tako tudi *porečem* in *bodem* werde sein : *poletim na široko polje, tam se nazobam* Vraz.

Da ne znači vsak dovršni glagol v sedanjiku prihodnosti, ima se nemškemu vplivu pripisati. Krel še ima: *ti porodiš* wirst gebären; Trubar: *kako jest to spoznam* werde erkennen; *sveti duh pride* (wird kommen) *v te, ino ta moč tebe obsenči* wird umschatten; pri ogerskih Slovencih je ta nemški vpliv naj menj poznati, Kuzmič ima: *žena tvoja porodi sina tebi,* Trubar pa: *tvoja žena bode tebi rodila eniga sinú ;*

Kuzmič: *vnoge (mnoge) obrne k bogi,* Trubar pa: *bǫde preobrnil k bogu;* Kuzmič: *poprieš* (mesto *poprimeš*) *i porodiš sina,* Trubar pa: *boš počela ino boš rodila eniga sinú;* evang. Zagreb.: *ja doidem i zvračim njega.*

b) se znači prihodnji čas z nedoločnikom v zvezi *α)* z glagolom *imam* in *β)* z glagolom *hočem:*

α) na njih sadu jih imate spoznati werdet erkennen; *njega ime ti imaš imenovati Joannes* wirst nennen Trubar; *oni te imajo na rokah nositi* Krel; *moj kelih vi imate rěs piti* Dalm., a Krel: *moj pehar resnično boste pili;*

β) jest hočo priti ino njega ozdraviti werde kommen und gesund machen Trubar; *tako če zdrav biti moj hlapčič* wird gesund sein Krel; *ar (ker) vsakomu, ki ima, hoče se dati, i obilen bude; a onemu, ki něma, i kaj se vidi iměti, hoče se vzeti od njega* evang. Zagreb.

c) navadno pa se dendenes znači prihodnji čas s tvornopreteklim deležnikom II. in glagolom *bǫdem : bom dělal, bom prišel;* glagol *imam* v zvezi z nedoločnikom ima dendenes pomen, da je potrebno.

4. Predprihodni čas.

Predprihodnjega časa nsl. něma, stsl. padlъ bądą *cecidero* pomeni dendenes *cadam,* t. j. iz predprihodnjega časa se je razvil pomen prihodnjega časa, Miklošič; toda Levstik stavi predprihodnji čas: *dodělal bodem.*

5. Pogojnik.

Pogojnik se zaznamuje za sedanji čas z deležnikom tvornopreteklim II. v zvezi s člencem *bi,* ki je postal iz stsl. dovršilnika *byhъ* : *bi dělal, bi prišel;* mesto *bi* se mestoma nahaja *běsem běsi* itd., iz *by jesem* po §. 62. 2.; za pretekli čas pa se pridaja deležnik *bil : bil bi delal, bil bi dodelal.*

b) Trpni položaj.

§. 82. Trpni položaj se tvori na dvoji način:

a) na tvorni položaj se dodaje povratilno zaime sę; latinski jezik ima svoj trpni položaj celo enako tvorjen, kajti

laudor = *laudo se, laudator* = *laudato se, laudare* = *lauda se, hvali se (ti)* itd., le 2. množinska oseba *laudamini* je tudi v latinščini tvorjena po načinu b); tudi grške in skr. medialne oblike osebnih končnic se izvajajo iz osebnih zaimen 1., 2. in 3. osebe, ki so povratilno rabljene; zato *hvalim se* = *laudor* iz *laudo se, hvališ se, hvali se; hvalil se sem, hvalila se sem; bil sem se pohvalil; bom se hvalil; hvalil bi se, bil bi se hvalil;* tedaj tako v vseh časih, številih in osebah.

b) se tvori trpni položaj tako, da se trpno-preteklemu deležniku dodaje pomožni glagol *sem* v primernih časih in oblikah: *smo hvaljeni, bili smo hvaljeni, bili smo pohvaljeni, hvaljen bodi, bili bi pohvaljeni* itd.; temu načinu odgovarja latinski *laudamini (sc. estis), ferimini* = *φερόμενοι* za sedanji, *laudati estis* itd. za pretekli čas.

Tretji del.

Besedotvoritev.

§. 84. Besede so postale iz korenov in debel. Deblo (Stamm) ali osnova (Thema) je koren ali s kako priponko (Suffix) podaljšan koren. Na koren ali deblo so se primerne osebe in število, sklon in število zaznamujoče končnice pridejale in tako so postale besede, n. p. **men-**, stsl. **мьн-** : *m*$^{a}_{e}$*n-e-m*, *m*$^{a}_{e}$*n-ji*, *men-c-a-m* in *mę-c-a-m*, *mę-k-ine*, *męhek* iz *mę-k-*ъ*k*ъ itd.

Prvotna oblika, iz katere so izrastle sorodne besede, je koren. Koren vsaj dendenes ně beseda, ampak le v mislih izluščena oblika. Deblo je enako izluščena oblika, ki pa se daje še dalje luščiti, n. p. besede *mencati*, *mencanje*, *mencal*, *mencam* gredo na občno deblo **menca-**. Deblo **menca-** gre še le na koren **мьн-**, ki pa po mislih mnogih učenjakov tudi še ně zadnji koren, ampak le deblo iz korena **ma-**, od koder tudi *ma-h-ati*, *ma-jati*, *m*ъ*-k-noti*, *my-kati* in še druge besede izvirajo. — Deblo se izlušči, če se besedi odvzemejo pregibne končnice, koren pa se izlušči, če se odvzemejo tudi besedotvorne končnice; besede, ki se ne dajo razložiti v koren in končnice, so nejasne.

Vse besede in besedne končnice (priponke) so nastale iz pomenskih ali glagolskih in iz zaimenskih korenov.

Zaimenski koreni.

Iz zaimenskih korenov izvirajo zaimena, večina prvotnih člencev, predlogi, glagolske in imenske pred- in priponke, prislovi, tedaj razmerje naznanjajoče besede in po njih tudi nekatera imena in glagoli, n. p. *sam-ica*, *ni-čemur-en*, *svobo-da* : *sva* : *svoj* in *sebe*; *pačiti*, *spaka*, *na opak* : skr. *apa* gr. *ἀπό* lat. *ab*.

§. 84. Zaimenski koreni so: (glej Miklosich Syntax p. 78. in dalje).

1. **a** v besedah: *a* aber; *a-li* oder; *a-ko* wenn.

2. **vъ** oziroma **va** : *e-vo; vě, va, vi(vy); dela-va, -vě.*

3. **e** izvirno isti koren ko **a** : *e-vo* sieh; *e-si* hieher ogr.; *e-te* sieh, neulich ogr.; *e-ti* hier, *do eti mao (mal); od e-tec* von hier ogr.; *e-tak* so ogr.; *e-takši* so beschaffen ogr.

4. **in** : *in-ači, in-di, in-am, in-da, in-ačišen, ino-rodec* itd.

5. **jь** oziroma **ja** : *je-ga, je-mu, na-n-j; im* quoniam : *kak si proso čuval, im je još više pojedene, kak predi* prip. 38; *ar* stsl. ježe quia.

6. **kъ** oziroma **ka** in **čь** oziroma ***ki**: a) *ka-j, ko-ga; ko-ji; kdo,* stsl. kъ-to; *ně-kdo; ka-m; kde* itd.; *ni-č, če-sa, če-mu* itd.

b) *tu-kaj, tojdi-ka, andi-ka, lani-ka, povsodi-k, bliže-k, više-k; zdaj-ci, tadaj-ci.* Mikl. Synt. 120. 8.

c) *ko-lik; ka-vrna; Ka-niža, Ka-lobije; ga-vran* in *ka-vran; ko-redica* Grasschwaben rez.; *šo-piriti se* iz *če-piriti,* gl. Caf Vestnik I. 167.

7. **nъ** oziroma **na** : a) *ne, ni; na* nimm, *na-ta, na-te; ne-go; na-m, na-s.*

b) *i-no; a-no : ano so vmrli* längst.

8. **ov** : *ov, a, o; ov-ači; u-bežati au-fugere,* skr. *ava.*

9. **on** : *on, a, o*; *oni, a, o,* na zahodu, *uni, a, o* jener; s tem korenom si je v rodu brž ko ne predlog *v-ą, v-ъ, v* (in), **v** je izvirno sapni priglas.

10. **sam** : *jaz sam, na samem, samica, sam samcat;* iz tega korena izvira menda predlog są, sъ. s (cum).

11. **svъ** oziroma **sva** : *svoj, sebe, sebi, se* iz *sve; da si; da si ravno; kakor si bodi.*

12. **sь** oziroma ***si** : *do se-ga malu; na sim svetu; od se dobe; o se dobi; po teh mal; samuč (sim več); do sore, od sore (se ore); izda* bis jetzt; *vezda* jetzt iz *ve-sь-da; leto-s, dene-s, si-noč.*

13. **tъ** oziroma **ta**, a): *t^e_a, ta, to; tu, tu-kaj; s-to-prv, sto-prav, stoper; ta-k; ta-ky* gleich; *te, te-re, te-r,* stsl. *teže; *ta-m; tje, tijam; tu-di.*

b) *to-ti, to-ta, to-to* rod. *to-tega* na vzhodu mesto *ta le* na zahodu; *kaj-ti*; *kot* za *ko-ti; kak-ti; nu-ti* = *glej; ni-ti; an-ti, on-ti, on-ti pa; baš-ti* (pr. stsl. бъшь). Mikl. IV. 123.

14. **-go, že** : *ne-go; te-re* §. 30, 6; *kdo-r; ka-r; dokle-r*; *potle-r; kada-r*; *kǫde-r*; *kamo-r*; *dare* iz *gda-re, kada-re*; *venda-r* iz *vem da že*; (Šolar: *ondar* gr. *εἶτα*; pri nas razločujemo *menda* wahrscheinlich, *venda* sicherlich *(οἶδ'ὅτι)* in *vendar* dennoch); *blago-r*.

15. **-i** : *teda-j*; *potle-j; tako-j; zda-j; onda-j; onuda-j*; *ka-j; kda-j*; *nekda-j*. Ravno tako *včera-j, izuna-j, vekoma-j, zgora-j, zdola-j, zdavna-j, skupa-j*; grški *οὑτοσ-ί* Mikl. IV. 120.

16. **mъ** oziroma **ma** : a) *tijam, ka-m, ta-m-kaj, se-m; mene, mi; hvali-m, hvali-mo; dokle-m; bar-ma; konče-ma* prim. rez. *si junak, ma (pa) hudak.*

b) *ma-cesen, ma-klen, ma-tprika* za *ma-dobrika, ma-jelovec, ma-dravec*; glej Caf. Vestnik. I. p. 3.

Opazka. 1. **Le** je kratica iz *glej* : *un le otrok*; **li** je iz *ljubo*: *je-li, a-li*; *ist, istov, ta-isti* iz korena *jes-* v glagolu jesmь, *sem.*

2. Zaimenski značaj ima **pa** (poznej **po**) in **pas-** v sostavah: *pa-perk* stsl. pa-birъkъ, *pa-roj, paz-duha, paz-dirje, pasterka* brž ko ne iz *pas-dъšterka.*

Glagolski ali pomenski koreni.

§. 85. Glagolski ali pomenski koreni so v indoevropskih jezikih enosložni. Miklošič deli stsl. glagolske korene v 20 vrst. Prvih sedem vrst se končuje na samoglasnike oziroma slogotvorne glasnike: 1. **a** (*sta*-), 2. **i** (*vi*-), 3. **u** (*ču*-), 4. **l** (*ml*-), 5. **r** (*pr*-), 6. **ě** (*dě*-), 7. **y** (*my*-), iz kojih so izrastle besede: *sta-n, po-vi-tek, ču-t, pod-mol, pod-prem, dě-lo, my-lo.* Ostalih 13 vrst znači samoglasnik oziroma slogotvorni glasnik v deblu, ki je: 8. **a** (*vlad*-), 9. **i** (*vid*-), 10. **u** (*puh*-), 11. **e** (*nes*-), 12. **o** (*kop*-), 13. **ъ** (*bъd*-), 14. **ь** (*žьn*-), 15. **l** (*vlъk*-), 16. **r** (*mrъk*-), 17. **ě** (*běg*-), 18. **y** (*kyp*-), 19. **ę** (*vęz*-), 20. **ǫ** (*stǫp*-), iz kojih so nastale n. p. besede: *vlad-a, viden, puhel, nesem, kopati, bъděti, ženjem, volk, mrknǫti, běgati, kypim, vęzati, stǫpa.* Po tej razvrstitvi stoji koren v naj krajši obliki v onih vrstah, ki imajo

v korenskem slogu slogotvorni **r** ali **l** in poluglasnike ъ ali ь; v naj krepkejši obliki pa v onih vrstah, ki imajo naj krepkejše samoglasnike; bližja sorodnost vrst oziroma dotičnih korenov z istimi ali postavno premenjenimi in omehčanimi soglasniki naslanja se na sorodnost samoglasnikov, glej §. 3—12.

Končnice.

§. 86. Končnice so postale iz zaimenskih, pa tudi iz glagolskih korenov.

Na koren se stavi ali ena besedotvorna končnica ali več, p. *per-ǫt, per-ǫt-n-ica, da-m, da-va-m.* Na koren, pa tudi na glagolsko deblo priteknene besedotvorne končnice so prvotne, tudi take tvoritve so prvotne, p. koren *žьn-* : *ženjica,* deblo *zabeli-* glagola *zabeliti:* samostalnik *zabel.* Končnice se pa pritikajo tudi na besede, in tako tvorijo nove besede, take tvoritve so drugotne ali stranske in tudi končnice se imenujejo drugotne, p. *perǫt, perǫt-nica.* More pa ena in ista končnica biti prvotna in drugotna, n. p. **-ica** v besedi *ženjica* je prvotna in tvoritev je tudi prvotna, v besedi *perǫtnica* pa je **-ica** drugotna končnica in tudi tvoritev je drugotna, ker je izvedena iz besede *peroten,* ki je sama že prilog iz samostalnika *perǫt.*

S tem, da se tudi iz glagolskih debel izvodnih glagolov enako kakor iz korenskih glagolov oziroma korenov delajo nove besede, ima jezik v sebi čudežno ponoviteljsko moč tako, da če stari koreni izumrjejo, na njihovo mesto stopi nov porod.

Tvoritev imen in glagolov.

§. 87. Na glagolu so deležniki, namenilnik, nedoločnik imenske tvoritve in so postale iz korena oziroma debla blizo enako kakor vsa druga imena, samostalniki in prilogi: *rudeč, prestan, preteklo; (prinesi) jesti, (idi) jest.* Nedoločnik je dajalnik ali mestnik pojemskega samostalnika, kojega imenovalnik bi bil *jest* po III. sklanjatvi; enako je latinski *laud-are = laud-as-ai;* grški ἔμμεναι iz ἐσ-μεν-αι; nemškemu binb=en odgovarja skr. samostalnik *bandhana,* L. Meyer, Vergl. Gr. II. p. 373, 277,

182; Mikl. Gr. II. p. 166. Namenilnik je samostalnikov tožilnik, kakor latinski *laudatum* ali skr. nedoločnik na **-tum**: *dâ-tum*, stsl. datъ §. 60, nsl. *dat.*

Kako pa je iz korena ali glagolskega debla glagolski znanilnik (indicativ) ali velevnik postal, ali z drugimi besedami, kako se loči glagol v določnih oblikah od samostalnika? Po sedanjem stanju etymologije tako:

a) Vzemimo koren **pas-** iz besed: *pasti, paša, pastir;* koren bodi prvi živelj.

b) V glagolu *pasem* se loči od korena **pas-** zaimenska končnica -m, stsl. **mь**, skr. **mi**, ki je sorodna z besedami: *mene, meni, mi* in pomeni *jaz.* Enako se dajo odluščiti v 2. 3. osebi vseh števil dotične končnice kot osebna zaimena; gl. §. 52.

c) Na sredi med korenom **pas-** in končnico **-m** stoji e: *pas-e-m*; ta e se menja v 3. množinski osebi s samoglasnikom ǫ iz *o-ntь,* v stsl. v 1. jed. osebi ą iz *am*; Bopp je mislil, da je ta samoglasnik zaime in pripomoček pri besedotvoritvi; dendenes sodijo, da spada izvirno k glagolskemu sedanjikovemu deblu; to tako podaljšano deblo imenujemo osnovo (Thema) in ta podaljšujoči samoglasnik osnovni samoglasnik (thematischer Vocal), v obče tudi priponko. Nekateri glagoli tega osnovnega samoglasnika nĕmajo (skr. *dveš-mi*, gr. *ἔ-δυ-ν, τί-θη-μι*, lat. **ed-s es)*, tako je tudi v slovenščini n. p. *vĕm* postal neposredno iz **vĕd-m.*

Iz rečenega pod a), b), c) sledi, da so glagolske tvoritve tudi v znanilniku in enako tudi v velevniku sostavljene oblike, kakor samostalniki in deležniki. Razlika med imeni in glagoli je postala v pregibu. Imena se pregibajo po številu in sklonu in imenske besede značijo tako posamezna imena po številu in razmeri nasproti drugim besedam. Glagoli pa pregibajoči se po številu in osebah kažejo razmero med 1., 2. in 3. osebo in njihovim številom. Ta glagolska premenjava pa je vzrok, da sta v glagolu dva po sostavi zvezana življa, to je pomen korena in osebe, ki sta med seboj spojena, oba živa ostala in se med seboj drug na drugega nanašata. V samostalniku nasproti pa sta zaimenski in pomenski koren v en enoten pomen zdru-

žena. Oblika *pastir* iz *pas-tir* recimo *βου-κόλος*, *pastirj-u*, *pastirj-i*, *pastirjem* itd. kažejo številuo in sklonsko razmerje na besedi *pastir*; *pase-m*, *pase-š*, *pase-mo*, *pase-te* pa pravi: *pastir sem jaz*, *pastir si ti*, *pastirji smo mi*, *pastirji ste vi*, z drugimi besedami glagol v znanilnem in velevnem naklonu je stav (Satz), ki ima podmet (Subject) in poved (Praedicat) v sebi združena.

Ta razvitek glagolskega pomena je vsakako nasledek razvitka stavovega; kajti poraba v stavu je razvila pomen v glagolu enako, kakor n. p. v latinščini *legimini* pomeni 2. plur. indic. et imper. passivi, dasi etymologično odgovarja grškemu deležniku *λεγόμενοι*, tedaj izvirno *legimini estis* in *este*. Da se nahaja v stavu mimo podmeta, zaimensko tičečega v glagolu, še drug izrečno imenovan podmet, to naše razklade nikakor ne moti, saj je ista prikazen tudi pri predmetu, p. *glej ga tega ošabneža*; *ně ga doma gospodarja; je gospodar doma? Ně ga ga.*

Imamo po tem takem iz korenov in iz glagolskih debel dvoje besednih razpolov razvitih, namreč glagole in imena; imena so samostalniki, prilogi in števniki in iz njih so se razvili novi glagoli (izimenski), drugotna imena, v otrpnenih oblikah tudi prislovi in členci, kolikor jih je, ki něso iz zaimenskih korenov. Zato se deli vsa besedotvoritev iz pomenskih korenov v dva razdela, A. v tvoritev glagolov in B. v tvoritev imen.

Razun dejanskega pomena in pomena osebe in števila imajo pa glagoli v sebi še druge značajne pomene, n. p. čas, način djanja, položaj osebe, ki so vse na glagolu zaznamovane s primernimi priponkami ali končnicami. One končnice, ki se menjajo v glagolski spregatvi, spadajo k spregatvi in se imajo tam razpravljati, one končnice pa, ki so z glagolom nepremenljivo združene in ostanejo tudi v spregatvi, spadajo k glagolskemu deblu in se imajo razpravljati v besedotvoritvi. Enako spadajo pri imenih nekatere končnice, ki kažejo na imenu sklon in število, k sklanjatvi in se imajo tam razpravljati, nekatere pa spadajo nerazdružljivo k imenskemu deblu, te so debelske končnice in spadajo k besedotvoritvi. Debelske končnice se imenujejo priponke (Suffixe), sklanjatevske končnice so sklonski končaji, spregatevske končnice so osebni kon-

čaji, število je v sklonu, oziroma v osebni končnici sodržano, način in čas pa je zaznamovan med deblom in zadnjo končnico. Ker spregatevske in sklanjatevske končnice spadajo v pregiboslovje, ima besedotvoritev opravljati le z debli in se zato po pravici imenuje tudi debloslovje (Stammbildungslehre).

A.

Tvoritev glagolov, oziroma glagolskih debel.

§. 88. Večina glagolov ima dvoje debel, tako da se nekatere oblike stvarjajo iz enega, druge sopet iz drugega debla, in to tako prvotni korenski glagoli kakor drugotni izimenski in izglagolski glagoli; eno deblo je nedoločnikovo, ker se iz njega stvarja med drugimi oblikami tudi nedoločnik, drugo deblo pa je sedanjikovo, ker se iz njega stvarja med drugim tudi sedanjikov znanilnik in velevnik, n. p. *pisa-ti*, *piše-m*; *pisa-* je nedoločnikovo, *piše* iz **pis-je* pa sedanjikovo deblo, *pis-* je koren.

Da se vsa množina glagolov in tako tudi njih tvoritev more pregledati, se delijo glagoli v vrste in razrede, ki se stavijo ali po sedanjikovem ali po nedoločnikovem deblu. Če je glavna razdelitev po sedanjiku, so daljni stranski razredi po nedoločniku, n. p.

vrste	*razredi*
I.	
nes-e-m	a) nes-ti
ber-e-m	b) bra-ti
mr-e-m	c) mrě-ti
II.	
dig-ne-m	dig-nǫ-ti

vrste	*razredi*
III.	
znam iz zna-je-m	a) zna-ti
pišem iz pis-je-m	b) pis-a-ti
delam iz dela-je-m	c) dela-ti
umem iz umě-je-m	d) umě-ti
kupu-je-m	e) kup-ova-ti
IV.	
hvali-m	a) hvali-ti
gori-m	b) gorě-ti

Po tej razdelitvi je sedanjikovo deblo postalo iz podaljšanja na **e** v I., **ne** v II., **je** v III. in **i** v IV. vrsti, nedloč-

nikovo deblo pa ima izvirni ali premenjeni ali podaljšani koren, izvirno ali podaljšano deblo, kar dela dotične razrede.

Toda mi se držimo Miklošičeve razdelitve, ki deli glavne vrste po nedoločnikovem in stranske razrede po sedanjikovem deblu takole:

vrste	*razredi*
I. plesti iz *plet-ti,	1. koren *plet-*, sedanjik plete-m
nes-ti,	2. „ *nes-*, „ nese-m
grebsti iz greb-s-ti,	3. „ *greb-*, „ grebe-m
peči iz *pek-ti,	4. „ *pek-*, „ peče-m
pęti iz *pьn-ti,	5. „ *pьn-*, „ pne-m
mrěti iz *mer-ti	6. „ *mьr-*, „ mre-m
bi-ti	7. „ *bi-*, „ bije-m
II. dig-nǫ-ti,	sedanjik dig-ne-m koren *dig-*,
III. štěti iz čьt-ě-ti,	1. „ ště-je-m „ *čьt-*,
gor-ě-ti	2. „ gori-m „ *gor-*,
IV. hvali-ti	sedanjik hvali-m iz samostalnika *hvala*
V. dela-ti	1. dela-m : delo
pis-a-ti	2. piše-m iz *pis-je-m : koren *pis*
bra-ti	3. bere-m : koren *bьr-* ali *br-*
sě-ja-ti	4. sě-je-m : „ *sě-*
VI. kup-ova-ti	kupu-je-m : kupim

Po tej razdelitvi spadajo v vrsto I. glagoli, ki imajo nedoločnikovo končnico **-ti** pritekneno neposredno, t. j. bez priponke na koren, deblo glagolov II. vrste se končuje v nedoločniku na **nǫ**, III. na **ě**, IV. na **i**, V. na **a**, VI. na **ova**.

I. vrsta je razredjena po korenskem končnem glasniku v 7 razredov, ki se imenujejo po dotičnem glasniku:

1.	**d, t**	zobniški	razred
2.	**s, z**	sičniški	„
3.	**b, p, v**	ustniški	„
4.	**g, k, h**	goltniški	„
5.	**m, n**	nosniški	„
6.	**r, l**	jezičniški	„
7.	**i, y, u, ě, a**	samoglasniški	„

III. vrsta razpada v 2 razreda, v 1. razredu končni ě nedoločnikovega debla v sedanjiku ostaje, v 2. razredu dotični ě prehaja v **i**.

V. vrsta ima 4. razrede:

v 1. razredu končni **a** nedoločnikovega debla v sedanjiku ostaje,
v 2. razredu je mesto nedoločnikove priponke **a** v sedanjiku priponka **-je**, deblo oziroma koren bez priponk se končuje na soglasnik.
„ 3. „ so korenski glagoli, kojih koren se končuje na soglasnike ali na samoglasnik **u**, ta **u** se krepi v nedoločniku v **va**, v sedanjiku v **ov**; tudi sicer se v sedanjiku koren krepi, osnovna priponka je **e**.
„ 4. „ so korenski glagoli, kojih koren se končuje na samoglasnik, v sedanjiku je koren podaljšan s priponko **-je**, pa tudi nedoločnikovo deblo je podaljšano s priponko **ja**.

II., IV. in VI. vrsta němajo razredov.

1. vrsta.

Nedoločnikova debla bez priponke.

§. 89. Sem spadajo le korenski glagoli, nedoločnikova končnica se pritika neposredno na koren; iz korenov 1. **plet-**, 2. **nes-**, 3. **greb-**, 4. **pek-**, 5. **pьn-**, 6. **mr-** ali **mьr-**, 7. **bi-** postanejo z nedoločnikovo končnico **-ti** vsled glasovnih pravil, nedoločniki 1. *plesti*, 2. *nesti*, 3. *grebsti*, 4. *peči*, 5. *pęti*, 6. *mrěti*, 7. *biti*.

Sedanjikov znanilnik ima koren podaljšan z osnovnim samoglasnikom (thematischer Vocal), t. j. s priponko **e** oziroma **o** (iz izvirnega a): *nese-m*, *nese-š*, . . *nesǫ* iz *neso-ntь*, skr. *naçā-mi* . . . *naça-nti*; zato je sedanjikovo deblo *nese-* oziroma *neso-*; ta **e** oziroma **o** ima tu enak pomen, kakor pri srednjih samostalnikih **o**, pri ženskih **a**, pri možkih stsl. **ъ** (*drev-o*, *žen-a*, *robъ*). Osebna končnica **-m** stsl. **mь** je iz zaimenskega korena **ma** in pomeni *jaz*. Glasi se tedaj sedanjik vsled glasovnih pravil 1. *plete-m*, 2. *nese-m*, 3. *grebe-m*, 4. *peče-m*, 5. *pne-m* iz *pьne-m*, 6. *mre-m* iz *mьre-m*, 7. *bije-m*. Pri zadnjem glagolu je **j** vteknen v odstranjenje zeva, mogoče pa je tudi, da se koren glasi *bъj-* in da je nedoločnik skrčen v *bi-ti*, primeri *boj* in *poje-m*, *pě-ti*, glej §. 9.

Tako je pri teh glagolih nedoločnikovo deblo ob enem koren, sedanjikovo deblo pa s priponko e oziroma o podaljšani koren; sem spadajo tile koreni:

1. *gnet-* drücken, *met-* werfen, fegen, *męt-* rühren (die Butter), *pad-* fallen, *plet-* flechten, *rast-* wachsen, *rět-* begegnen: *srěl* = *srečal* stsl. *sъ-rěsti (-ręštą), cvьt-* blühen, *blęd-* phantasieren, *bod-* stechen, *bred-* waten, (*ved-* führen), *gręd-* gehen, *gǫd-* geigen, musicieren, *krad-* stehlen, *pręd-* spinnen, *(sędem) sěd-* sich setzen, *šьd-* gehen *: šel, jěd-* essen.

2. *gryz-* beißen, *lěz-* schleichen, *mlъz-* melken, *nes-* tragen, *pas-* weiden, *tręs-* schütteln.

3. *hrop-* keuchen, *-klep-* schließen, *sop-* heftig atmen, *sъp-* schütten: *spem* nedol. *su-ti* iz **sъp-ti* prim. *dis-supare* in *dissipare*, *tep-* peitschen, schlagen, *črъp-* schöpfen, schlürfen, *greb-* graben, *dlъb-* aushöhlen, *zęb-* : *zebe me* friere, *skub-* rupfen, *živ-* leben : *živoč, plěv-* jäten, *šьv-* nähen je sprevržen v *-ši*.

4. *běg-* fliehen : *běči* ev. Zagr., *dig-* heben : *diči* ev. Zagr., *vlъk- vlěk-* ziehen, *pek-* backen, *rek-* sagen, *tek-* laufen, fließen, *tlъk- tolk-* stoßen, *vrъg-* werfen, *leg-* sedanjik *lęg-* legen, v Zilski dolini *ulenžem* gebäre, *mog-* können sedanjik *morem* iz *možem*, *pręg-* spannen, *sěk-* hauen, hacken, *strig-* das Haar scheren, *strъg-* bedienen, auflauern izvirno: sorgen, *sęg-* reichen, *pьh-* stampfen : **pьšenъ, a, o* v besedi *pšeno* in *pšenica*.

5. *žьm-* pressen, *jьm-* nehmen, *žьn-* schneiden, ernten, *klъn- koln-* fluchen, *mьn-* zerreiben, *pьn-* spannen, *tьn-* schneiden, hauen.

6. *ml-* malen, *vr-* drehen, schließen, quellen, sieden, *žr-* verschlucken, *dr-* schinden, *tr-* brechen, wischen, dringen, *mr-* sterben, *-pr-* stützen, auf- und zumachen, in Streit geraten : *podpreti od- zapreti spreti se, zr-* sehen, *cvr-* prasseln.

7. *zna-* kennen, *da-* geben, *sta-* treten sedanjik po II.; *i-* gehen, *bi-* schlagen, *bri-* den Bart scheren, *vi-* (um)winden, *vъpi-* schreien, *gni-* faulen, *kli-* keimen, *li-* gießen, *ri-* drängen, dringen, *či-* ruhen; *-u- : obu- izu-* anziehen ausziehen, *blju-* speien, *du-* wehen : *iz zemlje duje čad, hru-* rauschen, tönen, *ku-* schmieden, *plu-* schiffen fließen : *preplul bo vodo, podpluta kri, rju- ru-* brüllen, *slu-* berühmt sein, *snu-* das Gewebe aufziehen, *su-* werfen, stoßen : *sunoti suvati : kam si ga süla, tru-* vergiften; *by-* sein, *dy-* riechen, *kry-* decken, *my-* waschen, *ry-*

wühlen; *grě-* wärmen, *dě-* legen, thun, *pě-* singen sed. *pojem, sъmě-* wagen, *vě-* wehen, *zrě-* reifen.

11. vrsta.

Nedoločnikova debla s priponko nǫ, (nǫ-jevska debla).

§. 90. Priponka nǫ ima pomen dovršnosti in trpnosti, pr. *migati* in *mignoti, vęzati* in *vęznǫti*; izimenski glagoli na nǫ so sploh trpni : *usehnoti* iz *suh;* pomen trpnosti imajo tudi v gotskem enaki glagoli : *usgeisjan* erschrecken stsl. užasiti, *usgeisnan* erschreckt werden. . Ker odgovarja priponka nǫ skr. nu, gr. *νυ* (*δείκ-νυ-μι*), sodi Miklošič, da je ǫ postal iz ъ, in sedanjikova priponka ne no iz nve nvo, zadnje posebno zato, ker se stsl. trpni deležnik snuje na *-novenъ : kosnǫti kosnovenъ* Gr. II. p. 429. Če je tako, je priponki nǫ v rodu samostalniška priponka ny v besedi stsl. žrъny nsl. *žrne, žrvne* iz *žrnve;* zarad trpnega pomena pa ji je v rodu tudi priponka -nъ, a, o trpnega deležnika: *usehnem : posušen sem.* Priponko nǫ prijemajo a) koreni, b) glagolska, c) imenska debla:

a) *běg : poběgnǫ-*, na zahodni strani *pobegni-* entfliehen*; brsk : brsnǫ-* wegschnellen; *crknǫ-* krepieren, *čep- : počenǫ-* niederhocken; *odčesnǫ-* wegreißen; *počino-* ruhen; *dregnǫ-* stoßen*; drgnǫ-* würgen; *drzno- se* wagen; *druzg : zdruznǫ-* zerdrücken; *dvignǫ-* heben; *ugasnǫ-* verlöschen; *glb : zagolbnǫ-* stecken bleiben; *glt : pogoltnǫ-* verschlucken; *greb : ogrenǫ-* abschaufeln; *grt : pogrnǫ- (mizo)* decken prim. srb. *razgrtati; gŭb : genǫ-* bewegen, *nagnǫ-* neigen, *ognǫ- se* meiden; *gŭb : gynǫ-* schwinden morda iz **pogyběti pogybati : pogynoti, gynoti; gręz : pogręzno- (se)* einsinken; *jęk : odjęknǫ-* widerhallen; *kap : kanǫ-* tröpfeln; *klep : vklenǫ-* schließen; *kobnǫ-* einstürzen : *dan če na nje kobniti; kljunǫ-* picken : *(kljukati* klopfen*)*; *krhnǫ-* schlagen, verletzen; *kręt : kręnǫ-* drehen, richten; *lęk : lęknǫ-* erschreckt werden; *prilipnǫ- se* passen; *lьsk : lesnǫ-* erglänzen; *lьz : obolznǫ-* ablecken; *mahnǫ-* hauen; *mьknǫ-* bewegen; *mьg : megnǫ- magnǫ-* winken, primeri *mignǫ-* iz *migati; mlk : umolknǫ* verstummen, *zamolknǫ- : seme zamolkne, človek zamolkne; mьn : pomenem*

se erwäge; *planǫ-* aufspringen; *pьhnǫ-* stechen, stoßen; *pljunǫ-* spucken; *plz : opolzno-* fallen; *pǫknǫ-* bersten, knallen; *prask : prasno-* kratzen; *rinǫ-* drängen; *ręgnǫ-* sich spalten; *sęgnǫ-* reichen; *sęk : usęknǫ- se* sich schnäuzen; *sunǫ-* werfen : *presunoti se; šinǫ- : kri mu je šinila v glavo, iskra šine, prešine me strah; štьp : vščenǫ-* kneipen; *tęgnǫ-* dehnen; *tьsk : stisnǫ-* drücken; *top : tonǫ-* ertrinken; *trep : trenǫ* blinzeln; *vęd : venǫ-* welken; *tъk : vteknǫ-* einstecken; *vez : poveznǫ-* stülpen; *vi : zvinǫ-* verrenken; *vihnǫ-* aufbiegen; *vrt : vrnǫ-* zurückstellen; *zinǫ-* den Mund aufmachen; na vzhodu tudi *padnǫ-* fallen, *kradnǫ-* stehlen nedol. *krasti*; v sedanjiku tudi *stane-m.*

b) *kotura-* V.: *pokoturnǫ-* wälzen; *kyma- : kymnǫ-* nicken; *rita- : ritnǫ-; zěha- : zěhnǫ-* gähnen; *brljuzga- : brljuznǫ-* ohrfeigen; *skomuknǫ-* sich mucksen; *pyha- : pyhnǫ-* blasen.

c) *para : parnǫ-* verrecken; *usehnǫ-* vertrocken; *otrpnǫ-* erstarren; *ovolgnǫ-* feucht werden, prim. *volhek* stsl. vlъg-ъkъ in vlaga; *omladnǫ-* jung werden; *oslabnǫ-* schwach werden; *osladnǫ-* süß werden; *oslastnǫ-*; *oslěpnǫ-* blind werden; *potihnǫ-* ruhig werden; *ožolgnǫ-* bitter werden : *oreh ožolgne,* prim. *žolhek* Mikl. Gr. II. 258; *ogornǫ-* verderben, prav za prav warm werden: *moka ogorne.*

III. vrsta.

Nedoločnikova debla s priponko ě.

(ě-jevska debla).

§. 91. Priponka ě se stavi a) na korene, b) na glagolska, c) na imenska debla. Ta priponka čini v slučaju a) večidel zasebne glagole (neutra), ki pomenijo nekako stanje (Zustand): *bъděti.* Tem glagolom odgovarjajo často glagoli, ki imajo pomen tvornega dejanja, p. *bъděti : buditi, živěti : živiti;* zadnjim glagolom nasproti so prvi trpnega pomena. Od druge strani jim odgovarjajo glagoli, ki imajo pomen dovršnosti, p. *běžati : poběgnǫti, klęčati : poklęknǫti, iměti : jęti.* Izimenska debla bez predponke pomenijo postajati ono, kar ime kaže : *bogatěti bogat postajati.* Kar se tiče značaja te priponke, se daje na izkorenskih glagolih primerjati grškemu podaljšku e-vrste: *βού-*

λεσθαι βουλ-η-θῆναι, sicer latinski e-konjugacii : *mon-ê-re, vidêre : viděti, canêre : oseděti, osiręti; vidē-s* iz **vide-is* t. j. **vide-j-ε-σ[ι]* = **vidě-j-eši; *viděješi : vidiš* = stsl. želěješi : *želiš;* primeri na dalje primernik : *bogatějši* iz **bogatě-jas-ja* in drugo osebo stsl. bogatěješi iz bogatě-j-e-ši. Goltniki se spreminjajo pred ě oziroma ja v šumnike : *kričati* koren *krik*, primeri stsl. primernik krotъčajši iz krotъkъ; nsl. glagoli *vršěti, pršěti, glušěti* se tedaj imajo kot novejše tvoritve enako presoditi kakor *otroki, pri otrokih* m. *otroci, pri otrocih.*

Sedanjikova priponka -je oziroma -jo odgovarja samostalniški priponki -ja : *sta-ja stě-je-m* stsl. stě-ją. Pri drugem razredu je opomniti, da odgovarja staroslovenskemu želěješi novoslovenski *želiš, bogatěješi bogatiš;* oblike so postale enako kakor v primerniku *stariši starějši* iz **stareješi [starě-jas-ja]*, t. j. iz ěje, ěě, ě, i. To kračenje je bilo sicer uže v stsl. v 2. in 3. jedninski in v vseh množinskih oblikah : *vidiši . . . vidętь* iz *vidi-ntь*, (prim. Mikl. über die langen Vocale p. 10 in 21). 1. jedninska oseba se v stsl. glasi *viždą* iz **vid-ją*; ta oseba ima tedaj v stsl. proti vsem drugim osebam staroslovenščine in proti vsem osebam nove slovenščine različno tvoritev enako kakor v vrsti IV. Večina glagolov, ki so se spregali v stsl. še po 1. razredu, gredo v nsl. po 2. razredu; morda se je enako pretvarjanje godilo uže v stsl.:

a) *běža-* fliehen, *blešča-* glänzen, *boja- : ba- se* sich fürchten prim. *ἐκπλαγῆναι*, *bolě-* schmerzen, *brenča-* summen, *doně-* tönen, *drča-* laufen, *drža-* halten, *dyša-* duften, *globě-* einsinken, *golča-* sprechen, *hytě-* eilen, *jęča-* ächzen, *klęča-* knien, *kriča-* schreien, *kypě-* in die Höhe gehen, *letě-* fliegen, *leža-* liegen, *lešča- se* glänzen, *molča-* schweigen, *molě-* emporragen, *mrzě-* zuwider sein, *mъža-* die Augen schließen, *mъně-, po-* meinen, *ręža-* klaffen, *se* lachen prim. *zijati* v pomenu *kričati*, *sedě-* sitzen, *skrbě-* sorgen, *slyša-* hören, *smrdě-* stinken, *srbě-* jucken, *stoja- : sta-* stehen, *šumě-* rauschen, *tlě-* glimmen, *trpě-* leiden, *velě-* heißen, *vidě-* sehen, *vědě-* wissen, *visě-* hangen; nekateri glagoli I. prestopijo tudi v to vrsto v enakem pomenu: *rju- : rjově-* brüllen, *sop- : sopě-* keuchen, *čьt- : čtě-* in *ště-* lesen zälen, *živ- : živě-* leben.

b) *imě-* haben iz *jęti jamem* koren *jьm, im.*

c) iz samostalnikov: *zbeteža-* krank werden, *bobnĕ-* trommeln, *denĕ-* Tag werden, *dovolĕ- navdolĕ-* iz *nadovolĕ-* zufrieden sein, *ogladĕ-* hungrig werden, *osirotĕ-* verwaisen, *pobedastĕ-* vertrotteln, *slanĕ-* reifen, *stranĕ-* zur Seite hangen : *sani strané*, *umĕ-ti* vernünftig sein, verstehen, *trebĕ-* iz stsl. prislova trebĕ prim. gr. $\chi\varrho\dot{\eta}$ in čes. lze.

Iz prilogov: *bledĕ-* blaß werden, *bogatĕ-*, *zbrzněti* morsch werden, *bradatĕ-*, *vodenĕ-*, *debelĕ-*, *divja-*, *ob- za-drvenĕ-*; *drobnĕ- male korake delati*, *zelenĕ-*, *zoprnĕ-* verhaßt sein, *zrelĕ-* reif werden, *kopnĕ-* in *skopnĕ-* zergehen : *sneg kopni*, *kosmatĕ-*, *krvavĕ-*, *zamaterĕ- star postati*, *zanemĕ-* stumm werden, *z- o-medlĕ-*, *mehča- : jabolka v legi mehčajo*, *mladĕ-*, *norĕ-*, *za-rdečĕ-*, *oboža- ubog postati*, *osedĕ- siv postati*, *osirotĕ-*, *otešča- stešča- od glada slab postati* iz *тъštь tešč*, *ohromĕ-*, *pĕša- spĕša- opĕša* ermüden, *prstĕnĕ- prstĕn postajati*, *rumĕnĕ-*, *rjavĕ-*, *tolstĕ-*, *trohnĕ-*, *shujša- hujši postati.*

V tej vrsti je tudi nekoliko s soglasnikom **t** okrepčanih glagolov: *duhtĕti dyhtĕti močno dyhati*; *drhtĕti* in *drhtati sopsti in dregetati po hitrem tekanju*, koren *drg-*; *puhtĕti* ausdünsten; *zavihteti* schwingen *(meč)*, koren *vĭh.*

Pomenjšalen glagol je *hriplĕti* hüsteln.

IV. vrsta.

Nedoločnikova debla na **i**,

(i-jevska debla).

§. 92. Sem spadajo samo izimenski glagoli. Imenska debla iz korena primerno okrepčana prijemajo priponko **i**, na katero se stavijo nedoločnikove in v sedanjiku osebne končnice: *mah* Moos 2c., *zamašiti* verstopfen, t. j. *mahom zadelati.*

Priponka **i** je vtegnola postati na dvoj način: ali je nastala kakor pri glagolih III. 2 iz **ĕje**, **ĕĕ**, **ĕ**, **i**, primeri skr. *śravajāmi* lasse hören in naš *slavim*, *bōdhajāmi* in naš *budim*, tu sanskrtskemu **aja** odgovarja naš **i**. Ali pa je priponka **i** nastala iz **ije**, **ii**, **i**, nalik latinskemu *finio, finis, finit; finis* iz *fini-is* po našem *fini-ješ* t. j. izvirno iz i-debel : *soli-m* iz *soli-jem*, in po njihovem povodu poznej tudi iz drugih, primeri *punio : poena*, *okužiti : kuga*, prim. *kužen*, grški primeri $\vartheta\eta\varrho\acute{\iota}\omega$: $\vartheta\tilde{\eta}\varrho\iota$-$\varsigma$ in Curtius Verbum 357. Vsakako je v slovenskem **im**, **iš**, **i** kratica

iz **ijem**, **iješ**, **ije**, oziroma iz **ějem**, **ěješ**, **ěje**, prim. Mikl. über die langen Vocale p. 10 in 21. Da sega to krčenje v staro dobo, priča 3. množinska oseba, ki je osnovana uže v stsl. iz kratice **i** : *budętъ* iz *budi-ntъ*. Kar se tiče stsl. 1. osebe *buždą*, je opomniti, da ima češki jezik v III., IV., V. 1 prvo osebo na **ím**, **ám** osnovano kakor naš, dasi njo sicer snuje na **-u**, **-ji** nalik staroslovenskemu **-ą**, **-ją**; pod V. 1. imajo isto tako vsi slovanski jeziki **-am** razun velikoruskega, ki oblik ne krati. Ali je tu **m** posnetek iz mnogo rabljenih besed *jesmь (sem)*, *damь*, *věmь*, *jamь (jem)*, kar je malo verjetno, ker sicer ně razumeti, kako bi glagoli v I., II., V. 2, 3, 4, VI. imeli **ą**, tu pa **m**; ali je vzrok za ta **m** isti, kateri velja za *jesmь damь*, prim. §. 53; potem gre krčenje nazaj v ono dobo, kedar se je **m** kot osebna končnica poznej v nosniku **ą** sodržana še posebej občutila, tako da je postalo iz **dela-jamъ *dela-jam*, **dela-am delam*; enako menda iz **budě-jamь : *budě-ěm budim*; stsl. oblika *buždą* bi bila po takem mlajša oblika ter postala po sliki *berą* blizo enako, kakor n. p. nsl. *rečejo hvalijo* m. *rekǫ hvalę*, t. j. **ą** se je smatral kot značaj 1. osebe in postavil na osnovo *budi-*, kar daje *buždą*. Tako mislim se dajo oblike *budętь budim* in *buždą* naj verjetniše v sklad spraviti; ko bi oblika *buždą* postala iz **bud[i]ją*, onda pričakujemo tudi mesto *budętь *bud[i]jątь *buždątь*. — V IV. vrsto spadajoča debla so a) prehodna, ki pomenijo *ono činiti*, *imenovati*, *v ono spravljati*, *z onim obdavati*, *iz onega rešiti*, kar podstavno ime kaže; b) neprehodna, ki pomenijo *ono biti*, *v onem bivati*, kar ime kaže.

a) *izbavi-* (iz **izbava)* befreien, vollenden *(posel)*; *prebavi-* verdauen, *zabavi-* aufhalten; *blazni-* ärgern; *blǫdi-* : *zabloji svinjam jed z mekinami*, prim. *zblǫdi-* vermengen, koren *blęd*; *brani-*; *broči- (jajca)* iz *broč*; *brodi-* trüben, pri nas *trositi juho iz žlice*; *brusi-* schärfen, auswerfen *morje vankaje brusi blato* Krel; *budi-*; *časti-*; *čini-* sieben Meg., *občini-* : *pšenico občinjavajo, kedar jo namenijo k mlinu peljati*, tedaj morda fertig machen; *čuti-* fühlen; *davi-* würgen; *doji-*; *dolži-*; *vdomovi-* einheimisch machen; *drami-* wecken, *draži-* reizen; *dręseli-* betrüben ogr.; *drobi-* verkleinern; *drvi-* treiben (konja); *dreči-* kauen Trub.; *gaji- les trebiti*; *zagati- (usta) zamašiti*; *goji-* hegen;

gonobi- pogonobi- ugonobi- verderben verwüsten zu Grunde richten; *gradaši- (volno)* krämpeln; *zgrbi-* runzeln, *zgrbljen biti* runzlig sein; *zgrdi-* beschmutzen; *grli-* halsen; *gubi-* verderben, *izgubiti* verlieren; *guli-* schinden, *oguli-* berauben; *hari-* schlagen; *prohodi- (suha mesta); nakači-* scharf machen; *kani-* beabsichtigen, *prekani- vkani-* betrügen; *skazi-* schänden; *sklati-* herabschlagen; *klěsti- (drevje) oklěsti-*; *sklopi-* zusammenschließen; *skluči-* krümmen; *koji-* beruhigen; *skoti-* werfen *(parěre); krati-* kürzen; *krči-* roden; *krivi-* krümmer, zusammenziehen, beschuldigen; *ukroti-* zähmen; *kudi-* verschmähen; *zakvači-* verriegeln, kor. *kъk-* primeri *kvaka;*

slęči- biegen : *lękъ; olupi-* abschälen; *omadeži-* beflecken; *maji (smrěke)* abrinden; *mami-* täuschen : *sanje mamijo, omami-* bezaubern; *zamaši- (usta)* verstopfen; *mǫti-* stören, *omǫti-* verwirren; *mrazi-* verfeinden rc.; *měni-* meinen, wechseln, primeri *ἀμείβεσθαι*; *měsi-*; *nadomesti-* ersetzen; *męči-* weich machen; *razmesari-* zerfleischen; *mlati-* dreschen; *omreži-* umnetzen; *mudi- (koga)* aufhalten; *nadleži-* belästigen : *nadlega* toda *nedloga; něti- (ogenj)* Feuer machen, *zněti-* wärmen, stsl. gněti-; *pali-* brennen; *pari-* brühen *(perilo, sirovo drevo, sode, otava se pari) : para; spasi-* retten, stsl. sъpasъ; *pǫdi-* verjagen; *plati-* zalen; *plavi-* schwemmen; *plěni-* plündern, *oplěni-, poplěni-* beschädigen;

prepolovi- halbieren; *preprěči-* aufhalten : *prěkъ; izpridi-* verderben : *prid*; *sprǫži- (puško)* losschießen, kor. *pręg*; *prti-, naprti-* reisefertig machen; *rasti-* treten : *petelin kuro rasti; raši-* lockern : *rah, rahel; rǫbi-* umsäumen; *rǫbi-* (pfänden), *porǫbi-, porubi-* zerstören, *prerǫbi-* zerhauen; *rǫči-* reichen : *rǫka; redi-* nähren, stsl. redъ Speise; *narędi-* einrichten : *rędъ ordo; rěši-* lösen; *uroči-, urči-, vurči-* behexen : *urokъ, uroki* kor. *rek-; ruši-* zerstören; *osadni-* wund sitzen *(konja); sasi-* ogr. schrecken; *sǫdi-* richten : *sǫdъ* judicium izvirno *sessio; posǫdi-* leihen, (Geld anlegen), *na pósǫdo dati, vsǫdi-; obseneti- : copernice znajo človeka obsenetiti*; *oseni- : konja na hrbtu,* primeri *osadni-; sili-; skopi-*; *oskruni-* stsl. skvrъnъ; *smǫdi-* kor. *svęd-*; *snaži-; vstanovi-; ostrupi- ostrupovi-; struži-* drechseln; *ščiti-* schirmen; *potaji-* verheimlichen; *otavi-* erfrischen, kor. *tu-* anschwellen, wachsen, *otava* Grummet; *utaži-* beruhigen; *vtolaži-, toli- utoli-* trösten; *těši- utěši-* : *utěha* Trost; *tęži-* drücken beschweren; *toči-;*

topi- wärmen, zerlassen; *zatori-*, *tori-* verschütten, verstreuen, v rodu s : *trati- potrati-* vergeuden; *trapi-* quälen : *trpěti* dulden, *trapič* Dulder; *travi-* vergiften, odtod *travilo* kor. *trŭ* iz *tr* izvirno abfüttern; *trosi-* schütteln; *trči-* anstoßen; *trěbi-* putzen; *trěšči-; odtuji-; vadi-*, *izvadi-* herausnehmen; *ovadi-* verraten; *povali-* herabwälzen rc.; *vodi-* selchen, sengen : *povojeno meso, povojeno proso, v katero zbeljeno kamenje devajo* : **svǫdъ (= smod)*, **vǫdъ* kor. *svęd-* (Schwund); *vėsi-*; *vlači-; vrědi-* beleidigen, verletzen; *vrši- (proso)* austreten : *vršnik*, *vršaj*, kor. *vrh* dreschen; *zabi-* stsl. zaby- vergessen; *zlati-* vergolden; *nažari-* ogr. aufbringen; *živi-*, *razživi-* kräftigen; *žrni-* auf der Handmühle mahlen.

(povratilna): *bavi- se* sich beschäftigen; *blazni- se* sich ärgern; *bori- se* kämpfen; *zdobrovolji- se* sich aussöhnen; *glumi-se šaliti se; hini- se* heucheln; *klati- se* sich herumschlagen; *sklopi-se* passen; *skrči- se* zusammengezogen werden; *krilji- se* im Kreise fliegen; *mladi- se (luna); modli- se*, dendenes *moli-*; *noči- se; pašči- se* sich bemühen; *napǫti- se; pripęti- se; plavi- se : sveča se plavi; preseneti- se* überrascht werden; *oskuti- se : tič se oskuti, kedar mlade zapusti*, prim. *na skuto iti; solzi- se; ustanovi- se* stehen bleiben rc.; *ustudi- se* : lau(kalt)werden; *posvači-se, svak postati; syri- se, podsyri- se* gerinnen, *syr postati; tali-se : zemlja se tali (pred je zmerznena); oteli- se (krava daje tele iz sebe)*); *uri- se : dobro se mu uri (dobro mu gre)*; *vadi- se, svadi- se* streiten, stsl. vada; *vadi- se* sich üben; *zvedri- se* heiter werden; *vlažni- se* feucht werden; *navoli-se* etwas satt bekommen; *vrěmeni- se* es wird schön Wetter; *vrši-se* vor sich gehen : *vrъhъ; znoji- se* sich sonnen.

b) *bčelari-*; *bosopěti-* barfuß gehen; *curi-* tröpfeln; *cuzi-* tröpfeln; *deži-; dvoji-* zweifeln; *fini-* schnauben; *klamoteri-* Possen treiben; *kozari- koze imeti*; *krili- (z rokama) mahati*; *kurvari-*; *muvi-* t. j. *molvi- : bčele muvijo* summen, česki reden; *otroči-* kindern; *pridi-* nutzen; *prši- : godina tiha, gda po malom prši; rodi-* sorgen : *neroden*; *rybari-*; *roji-* wild herumfahren : *roj*; *ruli-* brüllen, *zaruli-*, kor. *rju-*; *sedlari-; sněži-*; *straži-*; *šestovili-* wanken; *šafari-* Schaffer sein; *trži-; vedli-* dahinwelken iz *vedl* m. *vel*, kor. *vęd-; vedri-* t. j. *čakati da se*

zvedri; *žlěvi-* viel und hastig trinken; *zažmeri-* iz *zamežeri-* *(jednim okom)* blinzeln, kor. *mьg-*; *žrěbęti-* Füllen werfen; *zažari-* anbrennen.

Sem spadajo tudi nekatere a) okrepčalne in b) pomanjšalne tvoritve: a) *dirjasti-* traben : *dirja-ti*; *drgasti-* : *drga-ti*; *podrmasti-* zusammen treten; *zgrbasti-* : *zgrbašćen* gekrümmt; *lomasti-*, *prilomasti-* mit Geräusch herankommen, *zlomasti-* niederreißen : *lomiti*, *lomast*, *-i* Ungestüm, Getöse; *mikasti-* : *mykati*; *drasti-* reizen : kor. *dr-*; *šumori-* lärmen; *klamoteri-* b) *životari-* ärmlich leben.

V. vrsta.

Nedoločnikova debla na a.

(a-jevska debla).

§. 93. Deblo na **a** imajo a) prvotni, b) izimenski, c) izglagolski glagoli. Veljava **a**-jeva je jako različna.

1. pod V. 1. odgovarja **a** v izimenskih glagolih priponki **i** IV. vrste, p. *dela-ti* : *hvali-ti*, pri izglagolskih glagolih pa ima **a** pomen opetovalnosti. Sicer odgovarjajo izglagolski (opetovalni) in izimenski glagoli sanskr̥tskim glagolom 10. vrste na **-ajāmi**, n. p. *dēvajāmi častim*, *vēdajāmi povědam*. Kakor so se v grškem delili skr. glagoli na **-ajāmi** v glagole na *-έω*, *-όω*, *-άω* : *φιλέω δουλόω τιμάω* in v latinske na **-eo**, **-ao**, **-io** : *caneo laudo* iz **laudao finio*, enako se delijo v slovenskem v glagole na **-ějem** stsl. **-ěją** III. 1., **-im** stsl. **-ją -iši** iz **-ieši** IV., **am** stsl. **ają** V. 1.; toda notranji postanek glagolov pod V. 1., t. j. izimenskih in iz glagolskih vtegne različen biti.

Kajti če primerjamo glagole *mrěti mirati*, *pęti pinati*, *plesti plětati* in njih sedanjike *mьrem miram* iz **mirajem* oziroma **mirajamъ*, *pьnem pinam*, *plětem plětam*, ně dvomiti, da so opetovalniki bliže sedanjikovim nego nedoločnikovim oblikam; morda opetovalniki odgovarjajo po obliki, seveda le po obliki konjunktivu skr.,grš. in latinskega jezika, zadnjega v 2., 3. in 4. konjungacii: *plet-e te* : *plět-a-te*, = *leg-i-tis λέγ-ε-τε* : *leg-a-tis* ali *ἵστα-σθε* : *ἱστῆσθε* t. j. **ἱστά-ησθε*; primeri *cane*-**o** : *cane*-**a-m**, *audi*-**o** : *audi*-**a-m** ter *umě-v*-**a**-*ti* in *kupov*-**a**-*ti* : *umě-ti* in *kupi-ti*. Po tem takem imajo izimenski in opetovalni glagoli V. 1. različen izvir, prvi de-

vajo na samostalniško deblo, ki se končuje na a, pomožen glagol recimo pomožni glagol **jami (i-ti* v pomenu nemškega lassen ali thun, primeri *lotiti se : letěti* in *aggredior*) : *delam* iz **dela-jamь* = *lotim se dela;* drugi si podaljšujejo oba samoglasnika v korenu in v sedanjikovi priponki in tako symbolično zaznamujejo glagolov okrepčan pomen: *pletem : plětam* iz **plěta-j-amь*. Vender ně nemogoče, da so tudi opetovalniki postali izvirno iz glagolskih debel s pripetjem istega pomožnega glagola, ki dela po ravno izrečenem mnenju iz samostalnikov glagole; dolžina v korenskem samoglasniku bi lehko izvirala iz naglasa, ki je v sostavah rad podvojen: *plěta-m* iz **plěta-jámь*.

2. Glagoli pod V. 2. so deloma izimenski in izglagolski, deloma korenski; nedoločnikova in sedanjikova priponka sta različni in stojita na različnih tvoritvah: *ropotati ropoćem* iz *ropot-jem* iz samostalnika *ropot; dyhati dyšem* iz **dyh-jem*, koren *dъh*, prim. *dehnoti*; *klati koljem* koren *kl* prim. *čelust' mala maxilla* t. j. *macerans*. Da bi sedanjikovo in nedoločnikovo deblo spojili, so nekateri somněli, da je v sedanjiku **a** izpal, da stoji n. p. *ropóćem* mesto *ropot[a]jem*. To ně verjetno, ampak sedanjikovi priponki odgovarja grška priponka *ι* oziroma **ja** grške 4. vrste : *φυλάσσω* iz **φυλακίω φράζω* iz **φραδίω ἀγγέλλω* iz* *ἀγγελίω φθείρω* iz *φθερίω*; enake tvoritve so v latinskem glagoli kakor *fugio orior fulcio venio*. Tudi v latinskem ima n. p. *orior* še dve različni debli, ostali na **io** so se sprevrgli ali celo v latinsko 4. ali 3. konjugacijo. Da se dvojno deblo razjasni, je treba opomniti na grške glagole kakor *μαλάσσω* iz *μαλακός, ή, όν*; iz *μαλακός* ravno tak lehko postane *μαλάσσω* kakor **μαλακόω* Curtius gr. Verbum p. 333, 344; mi stavimo tedaj proporcijo *ropota-ti : ropot-jem* = **μαλακόω : μαλάσσω*, z drugimi besedami nedoločnik **ropota-ti* je sprejel priponko na deblo, ki se končuje na samoglasnik, sedanjik **ropot-jem* pak na deblo, ki se končuje na soglasnik, primeri primernik *menjši* iz **mъn-jas-ja* in *bogatějši* iz **bogatě-jas-ja;* sicer pa je sedanjikova priponka **-jem** stsl. -ją morda tudi tu pomožni glagol *jami(i-ti)*.

Kateri glagoli so tu izimenski, kateri izglagolski in kateri korenski, ně vsikdar lehko razvozlati; Miklošič šteje, kakor v III. vrsti, tudi tu k korenskim vse one glagole, ki

v korenskem slogu nemajo okrepčanega samoglasnika: *tъkati*; sicer tudi one, ki nemajo opetovalnega pomena in njim ne odgovarja prvotnejši glagol: *zǫbati*; *zǫbati* je v novem pomenu zgubil zvezo z besedami *zǫb* in *zębe* (= *gryze*) *me*.

Nekateri glagoli se spregajo po prvem razredu in po drugem: *dyham* in *dyšem*, *děvam* in *děvljem*; tudi v različnem pomenu, glej skladnjo.

3. Pri glagolih pod V. 3. in nekaterih V. 2. spada nedoločnikov **a** k korenu: stsl. *dra-ti* = *drě-ti*, *bra-ti* = lit. *ber-ti*, *kla-ti* = litv. *kal-ti*, prim. Mikl. Gr. I. 581. Ta **a** je postal v okrepek korena, kakor pri glagolih I. 6 ali kakor v glagolih *vrěči vlěči* stsl. *tlěšti*, koren *vrg*, *vlk*, *tlk*, ali kakor **a** v samostalnikih *brakъ*, *mrak*, *zrak*; enako pri glagolih V. 2. *plati klati*; tu odgovarja v ruskem jeziku *kolótь* enako kakor besedi *glas* odgovarja *gólosъ*, ali *vlačiti voločítь*; v oblikah *kla-ti bra-ti* tedaj samoglasnik **a** ně nova nedoločnikova priponka, ampak služi v okrepek korena; ta okrepek se navadno imenuje *μετάθεσις* prestavljanje samoglasnika, kojega vzrok je morda krepilni priglas (*svarabhakti*, J. Schmidt, ig. Vocalismus II), primeri *spre-vi cre-vi βέ-βλη-κα τέ-θνη-κα* : *sper-no cer-no ἔ-βαλ-ον ἔ-θαν-ον*. Sicer se v slovanskem samoglasnik na izvirnem mestu ně celo zgubil, prim. stsl. mьrěti, bьrati, žьga-ti itd. Kot priponka nastopi pri teh glagolih samoglasnik **a** še le takrat, če se stori iz prvotnega glagola opetovalni: *bra-ti* : *bir-a-ti* primeri *ples-ti* : *plět-a-ti*, *pęti* iz *pьn-ti* : *-pin-a-ti*, *mrě-ti* : *mir-a-ti*, *genǫti* iz *gъb-nǫ-ti* : *gyb-a-ti*, *da-ti* : *da-j-a-ti*, *su-ti* : *su-v-a-ti*. Enako *pra-ti* : *pir-a-ti*, *žьga-ti* : *žigati žagati* iz **žěg-a-ti*, *sla-ti* in *sъla-ti* : *syl-a-ti* dendenes *-šilja-ti*, *stla-ti* : *-stil-a-ti*, *zva-ti* : *zyv-a-ti*, *žьva-ti* : *pre-žěv-a-ti*. Sedanjikom *snovem*, **kovem*, *rjovem*, **rovem* odgovarjajo nedoločniki **snu-ti*, **ku-ti*, *rju-ti*, *ru-ti*, toda mesto prvih dveh se govori dendenes *snovati kovati*, ki stojita morda enako na samostalniški podlagi, kakor glagol *plovam plavam* Mikl. II. 469, kajti odgovarjajoči opetovalniki se glasijo na ruskem *plyvati osnyvati kyvati*, tako tudi *izdryvati*, prim. *rovati* : *ruti* (*izruti*). Nedoločnikoma *kla-ti pla-ti* bi odgovarjal sedanjik **čelem *pelem*, primeri *gnati* in *ženem*; morda je z glagolom *plati* v zvezi glagol *peljam* primeri izraze: *srce polje*,

sapa polje, tič polje, tič plane, človek plane na . .; dvomljivo je, ali je z glagolom *koljem* v zvezi glagol *čeliti : proso čeliti* = *otepati*; tako bi vtegnola glagola *poljem koljem* biti iz samostalniške tvoritve, kakor se poleg stsl. *borją* nahaja *berą* in kakor sta glagola *porją* in *perą* v zvezi; primeri *kalati, parati* in *poračati* m. *porǫčati* in *pozavati* m. *pozyvati*.

4. Glagoli 4. razreda se razločujejo od glagolov 2. razreda v tem, da se deblo končuje tu na samoglasnik, v 2. razredu pa na soglasnik, deblo je tu ob enem koren, ki dobiva v sedanjiku priponko **-je**, v nedoločniku **a**: *sě-je-m sě-j-a-ti*. Tem glagolom so odgovarjali izvirno ali njim deloma še odgovarjajo glagoli I. 7.; ko so zadnji v zgubo prišli, so podaljšani zgubili svoj izvirno opetovalni pomen. V sedanjiku se rabi mestoma tudi oblika V. 1. t. j. **-jam** stsl. **-ja̯ją**; sicer odgovarja sedanjikova oblika na **-jem** stst. **-ją** nedolocnikovi I. 7 in V. 4, primeri nsl. *děvam* in *děvljem : děvati*.

a) prvotni: *bra-* lesen, *gna-* treiben, *pra-* waschen, *zva-* rufen; *sra-* cacare, *stla-* streuen, *sla-* schicken, *kla-* tödten, spalten, *pla-* intr. sich bewegen trans. wegen *(pšeno)*, schöpfen; podaljšani: *ba-j-a-* fabeln, *la-j-a* bellen, *li-j-a-* gießen, *plju-v-a-* spucken; *kov-a-* schmieden; *čes-a* kämmen, *glod-a* nagen, *kaz-a* zeigen, *kǫp-a-* baden, *klep-a-* dengeln, *liz-a-* lecken, *lъg-a-* lügen, *maz-a-* schmieren, *or-a-* pflügen, *pis-a-* schreiben, *plak-a-* ausschwemmen, *pllęs-a-* tanzen, *ręz-a-* schlagen, schneiden, *hrz-a-* wichern, *tes-a-* behauen, *vęz-a-* binden, *zǫb-a-* essen (von der Kernfrucht), *žvižd-a-* pfeifen; *zyda-* mauern, če gre na podlago *sъd[ě-]* je tvorjen morda kot opetovalnik, enako *zyzati* iz *sъs-a-; tъk-a-* weben.

b) izimenski V. 1.: *bobna-* trommeln : *boben; boža-* streicheln : *bože, ubožec; brzda-* zügeln; *čara-* zaubern; *děla-; drska- se (po ledu) : drska; duda- na dude igrati; duša- se : „pri moji duši"; gněva- gnjiva- se* sich zürnen; *gǫgna-* murmeln odtod *Ogognica*; *golfa- ogolufa- : goluf; grablja- : grablje; igra-; južina-; keška- kečka-* beim Schopf fassen : *kečka*; *kesa- se* bereuen; *konča- : konec; kožuha-* Mais enthülsen : *kožuh; križa-* kreuzigen, *odkriža- se česa, čemu* einer Sache los werden; *lišpa-* iz *lěpša-* schmücken; *zmadla-* schwächen : *medel*; *priča-* bezeugen; *pridiga-; razponka-* aufhafteln; *raja-* tanzen : *raj* (tujka);

roma- pilgern, Romfart machen; *obroča- kravi roč privezati; rǫga- se komu* spotten; *sanja- senja- se* träumen; *sladka- se komu* schmeicheln; *slajša-; stara- vstara- se; šenta- : šent; stenca- : tenek*; *vǫha-* riechen; *vǫzla-* knüpfen : *vǫzel; věga-* nicht gerade stehen : *věgast; vesla-* segeln; *prěvěća- pregovoriti :* stsl. věšta- *govoriti*; *vyška- (teleta)* springen; *zajtrka- : zajtrk* t. j. *za jutro jed*; *zaljša-* schmücken; *žrda-* mit dem Wiesbaum befestigen; *žrna- na žrnah mlěti*; *oběta-* versprechen (nedovrš.) : *obět, obećati* (dovrš.) : stsl. věštati sprechen; *večerja- : večerja.*

V. 2.: *bobota-* plappern; *gagata-* gackern; *gogota-* glucken; *grohota- se* laut lachen; *drgeta-, dregeta-, drhta-* zittern, sedanjik *drgećem dršćem; ščegeta- žgeta-* kitzeln; *klopota-* klappern; *krokota-* krächzen; *krketa- : krkaće (kokoš)* gackſen; *lisketa-, lasketa-* flimmern; *megeta-, magata-* flimmern, *mežgeta-megeta-* blinzeln, kor. *mьg; meketa- mekta-* rütteln, kor. *mъk : pomeketa-* wanken machen, *razmekaće* wirft umher; *prsketa-, plesketa-* knistern : *jastreb pleskaće; rezgeta- rzgeta-* wichern; *ropota-* poltern; *vofotati* flattern; *zvenketa-* klingeln; *kokodaka-*; *kvoka-;*

dodaj še: *lomasta-* lärmend kommen; *čvrkuta-* zwitschern : *čvrkutanje ptic; *piskuta-* keuchen : *piskutanje; skakuta-* hüpfen; *srebuta-* stark schlürfen; *škrguta-* knarren; *vrzuka- često dveri za- in odpirati; skomuka-* munkeln; *cvrzuka-* knarren *če se dva lesa glodata : cvrza-,* primeri *drsika- se : drsa-se* Schlittschuh laufen; *flajsika-* gierig fressen, lecken : *flajsa-; vijuga- : potok se vijuga.*

c) izglagolski in sicer A. iz korenskih ali prvotnih glagolov; pri teh se 1. **a** prvotnega glagola podaljšuje v **a-j-a** ali **a-v-a**: *daja-, dava-*; *vstaja-*; *nestaja-* fehlen; *postava-*; *poznava-, zaznava;* 2. **i** v **i-j-a** ali **i-v-a**: *ubija-; počiva-; izliva-*; *opija- se*; *popiva-; poriva-* stoßen, drängen; *razvija-;* 3. **u** v **u-v-a**: *obuva-; suva-*; 4. **l** oziroma **ьl** v **il**: *pomilja-; postilja-;* 5. **r** oziroma **ьr** v **ěr** ali **ir**: *zbira-*; *ocvira-*; *odira-, podira-*; *izpira-*; *podpira-*; *zapira-*; *prepira-se; osira-* verunglimpfen : *srati*; *prostira-, prestira-; otira-* abwischen; *umira-; izvira-; zavira-; ozira- se, ožěra- se*; *požira-*; 6. **ě** v **ě-v-a**: *děva-* legen, *oděva-* zudecken; *odměva-*

widerhallen; *ogrěva-*; *izlěva-*; *popěva-; posěva-; dospěva-* einholen; *zěva-* gähnen; 7. **y** v **y-v-a**: *dobyva-; prebyva-*; *skryva-*; *kyva- kyma-; izmyva-; obryva-* mit den Händen jäten; 8. **a** v korenskem slogu ostaja, pridaje se pa **a** od 8—20: *kapa-; naklada-, odklada-; maha-; pada-*; 9. **i** v korenskem slogu ostaja, podaljšek **a** kakor pod 8: *podviza-se* eilen, sich heben; *klica-*; 10. —; 11. korenski **e** se krepi v **ě**: *ogrěba-*; *zaklěpa-; polěga-; lěta-*; *poměta; izměta-; opěka-; splěta-*; *obrěka-; těka-*; *potěpa- se;* 12. korenski **o** se krepi v **a**: *bada- : bod; obnemaga-, onemaga- zmaga- : dačo zmaga : mog;* enako so tvorjeni: *dogara- : gor*; *dokapa- pokapa- : kop; odmata- : mot-a-; podara- : or-a-*; *primora-* in *primara-* zwingen iz *morem* mesto *možem*; 13. korenski **ъ** se krepi v **y**: *dyha-; gyba-*; *kyha-; myka- (len, volno), izmyka-* stehlen; *myca- se, gibati se; smyca- se* schlüpfen koren *smъk*; *sesysa-* kor. *sъs ; styka-* ausstechen, *spodtyka-se*; *kysa-; pošilja-* stoji m. stsl. *syla-; izgynja-* je neorganično mesto *izgybati;* 14. korenski **ь** se okrepi v **i** (**ě**): *ocvita-; načinja-; zaklinja-; miga-; spominja; niza- nabirati na nit ali travo jagode; napěnja- napinja-; svita-; šiva-; prežěva- preživa-; obima- objěma-; obžiga-;* 15. slogotvorni **l** (**ol** = **lъ**) ostaja: *golta- : pogoltnǫti;* 16. slogotvorni **r** (**rъ**) ostaja: *zamrza-;* 17. **ě** v korenskem slogu prvotnega glagola tudi tu ostaja: *běga-; izvěda-; izplěva-; sěda- : sěd-; pojěda-; zajěda-* mit beißenden Worten behandeln; 18. —; 19. **ę** ostaja: *poklęca-* hinken; *lęca- se* sich strecken, kor. *lęk; pręza-* herausspringen : *sočivje pręza, glavice od lanu se prezajo,* kor. *pręg* springen; *vpręza-* anspannen; *sęga-*; *raztręsa-; zatęza- (besede), iztęza-, potęza-;* 20. **ǫ** ostaja: *pǫka- :* srb. *puca- : pǫknǫti.*

B. iz drugotnih glagolov in sicer:

1. iz III. vrste: *zgolčava- se; gostolěva- : tiči gostolěvajo*; *omedlěva-; preštěva-; velěva-;*

2. iz IV. vrste: *zadovolja- : zadovoli-; blagoslavlja- : blagoslovi-; nakalja-* anpfählen *: nakoli-; razmišlja-; umarja-;* neorganično je *primarja- : mog; změrja-, ozměrja-* tadeln; *pri-*

měrja-; potvara- krivo verläumden Unrecht thun; *zaganja-; učěnja- : cěni-; pušća- : pusti-; priraśća : prirasti-; pričęšća-* communiciren (koga); *privaja- : vadi-; sprevaja- : vodi-; pogaja- : godi-, nagaja- komu; ponuja- : nudi-; poja- se : podi-; naręja- : narędi-; vsaja- : sadi-; svaja- se : svadi- se; vzhaja- (solnce) : hodi-, dohaja- se* geziemen, *obhaja-, zahaja-; precěja- : cědi-; skaplja- : skopi-; vtaplja- : topi-; zabavlja- : bavi-; dogotavlja- : gotovi-; muvlja-nje; ponavlja-; stavlja-; sprěmlja- : prěmi-* iz *prěmъ; zgaja- se : goji-; nadaja : doji-; zvaža- : vozi-; zagraža- se : grozi-; pograža- : grǫzi- (pogręznoti); poraža-* schlachten : *razi- : rězati; polaga-; lama- : zlodi ga lama : lomi-; razmaka- : moči-; světa- : zorja je svetala; skaka-; stapa- : stǫpi-,* mesto in zraven pravilnega *stǫpati; taka-* schieben, *dotaka- dolěvati, prětaka- : toči-; hyta-* werfen : *hyti-; veliča-, izveliča-; porača-* mesto in zraven *porǫča-; zagluša-* Schläge geben; posebično je *učiva-;*

iz V. vrste: *boleštrava-* beunruhigen; *dolětava-; dohytava-; dočakava-; dojahava-; zadrgava- se* schaudern; *zadrcava-* antreiben; *zapeljava-; zapovedava-; zasmehava-; zvrtava-; zdyhava-; ziskava-; zmykava-; izpisava-; izdolbava-; izmyšljava-; izpolnjava-; napuhava- se, opuhava-; obostrava-; obšvava-, podšvava-, prišvava-* mesto *ob-, pod-, prišiva-; ogledava-; ogryzava-; odezvava-* wegrufen; *odurjava-; oduhava-, odyhava-; omrzava-; osmykava-; povękšava-; podkopava-; podučava-; pokarava-; pokopava-; počehljava-; prerězava-; preštimava-; prišeptava-; razděljava-; razsukava-; skašljava-; jenjava-.*

V vrsto V. spada naj več okrepčalnih in pomenjšalnih tvoritev, nekateri glagoli so uže gore pod b) V. 2 omenjeni, to so oni izimenski glagoli, kojih deblo se končuje na **t**, **k**; tu se imajo dostaviti tvoritve, ki so brž ko ne izglagolske; tvoritve so 1. na **r**, **l**, **n**; 2. na **k**, **h**; 3. na **c**, **z**, **z**; je li pomen pomeńjšan ali okrepčan, ně vsikdar lehko odločiti.

1. *česra-* hecheln : *česa-; kotura- se* sich wälzen : *kota- se; tumara-* herumschweifen; *zběžlja-* hervorbringen: *čreva bodo iz tebe zbežljale, iz klobase meso bežlja : běža-; budla- (klobase)* anstechen, morda kor. *bod-; čehlja- počehljava-* ein wenig kratzen : *česa-;*

drglja- krabbeln : *drga-; jeclja-* stottern: *jeca-*, kor. *jęk; jezlja-* schwatzen, schmollen; *krevlja- (skornjo)* abschürfen: *krevljast : kriv; męclja-* erweichen, verweichligen; *noslja-* näseln : **nosa- : nos; pyhlja-* sanft wehen : *pyha-; rězlja-* schnitzeln; *skaklja-* hüpfen; *směhlja- se* : stsl. nasměha- se : směhъ; *šumlja-* sanft rauschen : *šumě-; trklja-* leise klopfen; *tavlja-* furchtsam herumtappen : *tava-; vahlja-* flackern : *svěča grdo vahlja, věter prijetno vahlja*; **pręzlja- : pręzljaj*, t. j. *len ki se pręza, drugi je lenovec; *prhla- : prhljaji* Schuppen; **občutlja- : občutljaj;* pomenjšalni glagoli so tudi: *brenklja-* klimpern; *gomizlja-* wimmeln; *žvenklja-* klingeln; *miglja- (z očmi)* blinzeln; *reglja-* quacken; *srklja-* langsam schlürfen; *godrnja-* murren, tu se pomenjšanje ne čuti več.

2. *ajčka- anjčka-* prim. *haja- hajka-* liegen, in *spančka-* schlafen; *backa-, becka-, bocka- boska-* leise stechen; *držka-* sanft halten; *gledka-; stopka-; sědka-; zybka- : zyba-;* k stvarja tudi iz medmetov in imen glagole, ti něso pomenjšalni: *hajka-, haj klicati; javka-; posebka-* sich absondern; *repka- pri delu zadnji ali zadi biti; sanka- se, senka- se : sani; prička- se* streiten *sprička- se* sich zertragen; *štirka- šestka-* dreschen zu vieren zu sechsen; *bzika-* spritzen, biesen; *bzika- : živina bziče,* pri nas *bezga : bèg; mrjavka-, miavka-* miauen; *bolěha-* kränkeln. Povečalni: *sopyha-* keuchen, *prisopyha- : sopa-; udryha-* fest schlagen.

3. *zadrcava-* antreiben: *drka-* laufen: *kam pa drkaš*; *krevsa-* beim Gehen mit einem Fuße an den andern anstreifen (? krumm gehen); *plasa- : ogen plasa* flackern : čes. *plaje plapola; petasa-* mit den Füßen ausschlagen : **pęta-*, kakor *kopitati*; *ripsa-* wetzen reiben: *riba-; grebasta-* kratzen : *lomasti; leteča-* flattern : *leteč; vdobrika-* begütigen. Podvojene oblike so: *brbra-* plappern; *frfra-* flattern; *grgra-* gurgeln; *mrmra-* murmeln; *vrvra-* sieden : *kaša vrvra.*

VI. vrsta.

Nedoločnikova debla na **ova**.

(**ova**-jevska debla).

§. 94. Glagoli VI. vrste so a) izimenski, b) izglagolski. Pri izimenskih glagolih je **ov** izvirno menda ostanek debel na **u**, dendenes je zvečine podaljšek imenskega debla, kakor v

množinskem rodilniku možkih samostalnikov; a tvori nedoločnikovo deblo kakor v V. vrsti: *gospod gospodov gospodov-a-ti*, prim. lit. *sapnů-ti* sedanjik *sapnů-ju;* v sedanjiku je priponka -je kakor pri glagolih V. 2, in **ov** oslabljen v **u**: *gospodu-je-m.* Pri izglagolskih glagolih je podstavna oblika ponavljavni glagol na **ava** Mikl. Gr. IV. p. 332 : *učiti podučevati* iz in zraven *podučavati*, oslabljenje **av** v **ov** in **u** je staro.

a) *babova- za babico biti; banova- ban biti; bogova- prerokovati; bojeva- bojeva- se; darova-; domova-; dolgova- dolžen biti; gnězdova-; gladova-; gostova-; osebenkova-* Afterpartei sein; *hyševa-; jezusova- Jezus klicati; kmetova-; kolędova-; kraljeva-; krotova- (koga) : krota; kupčeva- : kupec; lětova- : sv. Vrban letuje (po letu se praznuje oziroma ima svojo moč)*; *lotrova-* fornicari; *malikova-: malik* ali *molik* Götze; *meševa-; -mirova-; moževa-* stolz sein; *nočeva-* übernachten; *obědova-; obilova-, obilnova- v obilnosti živeti; očitova-* erklären, vorwerfen; *: očit* offenkundig; *paberkova- paperkova- : paberki paperki; potova-; poslova- : posel; praznova- : prazen; praznikova- : praznik; prepelova- : prěpelica* wie eine Wachtel schlagen; *prešestvova- : *prěšьstvo* Uebertretung; *pridigova-; radova-* belustigen, *se* sich freuen, *komu* schmeicheln; *sosedova- sosed biti; sejmova- na sejmu biti; skopova- skop biti; sramežljeva- se* sich schämen; *stanova-* wohnen; *strahova- v strahu imeti; vasova- k kateri v vas iti; vragova-, hudičeva-* den Teufel im Munde führen; *věrova-; vojeva-; znamenova; žoldova- v žold (vojsko,* Sold : Soldat) *iti.*

b) 1. *izgynova- : izgynoti*;

2. *zgrbljeva- : zgrbi-* ali *zgrblja-; nakadjeva- : nakadi-; ukanjeva- : ukani* täuschen; *kršćeva- : krsti-* ali *kršća-; podněćeva-* anfeuern : *něti-; sprěmljeva-; zapušćeva- : zapusti-* ali *zapušća-; obręjeva-, pričęšćeva- koga* communicieren: *obrędi-pričęsti-; rěševa-*; *postǫpljeva-; posvěćeva-; razsvěćeva-; prisvojeva-; oznanova : oznani-*, primeri: *pozabljeva-, ljubova-.*

3. *vdobrihova-* besänftigen : *dobriha-; ugasova- :* stsl. ugasa-; *objědova- : objěda-; poklęcova-; pokopova-; odkymova-; premetova-; zmrzova-*; *oplakova-* abschwemmen; *izpraševa-; napyhova- se; sręčeva- : sręča-; ručeva-* frühstücken :

ruča-; poskakova-; iztęgova-; potrkova-; obęzova- : obęza- : vęza-; zapovědova-; občěera- zraven *oběčava- : vět-; ozěrova-se; žegnova-; prežvekova-.*

Pomenjšalni glagoli te vrste so stvorjeni s soglasnikom **k**: *poměnkova- se* discurieren, *pohajkova-* müssig herumgehen.

O p a z k a. Glede tvoritve nepravilnih oziroma glagolov bez osnovnega samoglasnika zavračamo na §. 52, a) in §. 80.

B.

Tvoritev imen.

§. 95. Imena so prosta ali sostavljena. Prosta imena so prvotne ali drugotne tvoritve; prvotne tvoritve so iz korenov in iz glagolskih debel. Razpravljali bomo najpred prvotno, potem drugotno tvoritev prostih imen, in zadnjič tvoritev sostavljenih imen.

I. Poglavje.

Prvotna tvoritev prostih imen.

§. 96. Prvotne imenske končnice oziroma priponke so:

ъ, a, o
i (ь)
u (ъ)
***jь, ja, je**
trъ, tra, tro; ter; tlъ, tlo; *teljь; *tyrjь
lъ, la, lo; lь; *ljь, lja
elъ, ela, elo; *eljь; olъ, *oljь; *uljь, ulja; ělь; yla
rъ, ra, ro; arъ, *arjь; erъ, orъ, *orjь; yra
nъ, na, no; nь, snь; *njь
anъ, *anjь; enъ, enь; inъ, inija; ьnъ; *ьnjь; unъ; ynъ
tъ, ta, to; *tje, *tja; taj; ti; tu, tva, tvi; ut
otъ, etъ, ъtъ, ьtъ, ъtь; yto, utъ, utь; avtъ
dъ, do; dь, ędo
mъ, ma, mo; men, man, mno; ba
vъ, va, vo; ivъ, ivo

kъ; okъ; akъ; ěkъ; yka; ъkъ, ьkъ; čь; ьсь, ica; ęсь
gъ, ga; ogъ; iga; ežь; ezъ, ęzь
hъ, ha; uhъ, ihъ, oha; sъ, es; us; šь, ešь, ošь.

Končnica a oziroma ъ, **a**, **o**.

§. 97. Da ъ, a, o izvirno něso sklonske končnice, ampak besedotvorne priponke, je razvidno iz §. 33, prim. §. 89; **a** odgovarja izvirnemu ā, **o** odgovarja izvirnemu ă skr. in grškega jezika prim. *μέγα*; ъ (usl. —), **a**, **o** so ob enem imenovalnikove končnice možkega ženskega srednjega spola, za možki spol je soglasnik **s** izpal glej §. 31, 1; ъ pa v stsl. nadomestuje **o** ali morda ŭ iz IV. sklanjatve, Mikl. I. 83.

A. Primeri iz korenov po korenskih vrstah (§. 85).

1. Koren se končuje na **a**. a) *kraj* iz *kra-j-*ъ, *staja* iz *sta-j-a*, t. j. na koren *kra-* se stavi ъ za možki, na koren *sta-* se stavi **a** za ženski spol; da se zev odstrani, je vrinen **j**, ъ po glasniku **j** odpada; po mnenju drugih je tukaj priponka ***jь** iz ***jъ** skr. **ja** prim. §. 13 1 a), in priponka **ja** skr. **jā** n. p.: *kra-j*ь, kar se govori in piše tudi že v stsl. *kraj;* enako **daj* v besedi *prodaj, udaj: nije za udaj (ně za ženitvo); raj* Paradies prim. skr. *rā-s* lat. *re-s; gaj* Hain; tudi osnova **taj* glagola *tajiti*, prim. *ta-t*ъ; — *sta-ja;* enako *baja* Zauber; *pri-daja, pre-daja, prodaja; graja;*

b) *pri-sta-v* villicus stsl. *pri-sta-v-*ъ, *pri-sta-v-a;* drugi tudi tukaj delijo *pri-sta-v*ъ in *pri-sta-va*, t. j. **v** devajo k priponki; enako *pridav* Beigabe; *plav, a, o;* — *zastave* insidiae.

2. Koren se končuje na **i**; **i** se krepi v **oj**, ъ po **j** odpada tudi v stsl. n. p. boj, *zaboj* Kiste Verschlag, *naboj* Binderschlägel, *po-boj, podboj, preboj (kar je v měs postavljeno), razboj, uboj; povoj; gnoj, listognoj* November; **doj*: *pridoj* Uebergabe eines Kindes an die Amme, *kozodoj* Ziegenmelker; *zakroj* Falze; *roj* Schwarm; *po-koj; znoj; broj; stroj; loj; po-zoj* Drache (gähnender); *pri-soj-en o-soj-en;* koreni so *bi, vi, gni, di, kri, ri, či, zni, bri, stri, li, zi, si;* prilogom *pri-* in *o-sojen* iz **ot-soj-en* je podlaga samostalnik **soj;* k korenu *si* spada tudi *šoja* stsl. soja r. *sivo-voronka*. Tudi pri tvoritvah iz korenov na **i**, ki se krepi v **oj**, mislijo nekateri,

da spada **j** izvirno k priponki in da je izvirna oblika n. p. **bo-j : skr. bha-ja* Furcht; odtod še pre izvira oslabljenje dvoglasa **oj** v **i** (§. 8); tako bi tudi tem besedam izvirna korenska oblika na **a** služila v podstavo. Seveda je po tem somnenju glagolska in imenska tvoritev sočasna in so postale slabejše oblike iz močnejših, ne močnejše iz slabejših; toda mi se tu in v sledečem držimo Miklošičevega nasnovanja, po katerem so za slovanske jezike postavljeni posebni slovanski koreni in postavljeni z večine v slabejših, deloma tudi v srednjih in krepkejših oblikah. — Kakor pod 1 a) so napravljeni tu: *zmij : kača od zmija, ši-ja, kolo-mi-ja*; koreni so *zmi, ši, mi*; kakor pod 1 b) so tvorjeni tu: *si-v* stsl. si-vъ, *nji-va, po-či-v* Ruheplatz, *li-v, do-li-v, za-li-v*; — *pi-vo.*

3. Koren se končuje na **u**, ki se krepi v **ov** in **av**: *slu blago-slov, s(t)ru o-strov, nu nov, plu plav* Floß, *dru zdrav* stsl. sъ-dravъ; — *slu slava, ku pod-kov-a, snu o-snov-a, tru trava, tu o-tava : otaviti se* sich erfrischen;

4. Koren se končuje na **l** oziroma **ьl** iz **el** ali **ъl** iz **ol**, ki se krepi v **ol al**: *dol, val, kol zakol, pol* stsl. polъ, *pepel* iz *po-pel* das Verbrannte; *glagol* iz **gol-gol* je podvojica; enako *mlamol* Abgrund, koren *ml- mlěti*, odsod *pod-mol* Uferbruch, *mal a o*; k korenu *ml* gre tudi *měl* die abschüßige Stelle, wo Sand oder trockene Erde abrutscht: *se melje*, prim. *Melje*; z besedo *podmol* Uferbruch primeri *podmel* Grotte in *mil* mergelartige Erde; *stel-jem : stol, podstol postol* Schuh, *prestol*; *vol* iz *vl*, ki je prvotni koren za *vlъk- vleči*; — *hrl hvala* prim. skr. *svr* sonare; *stl* stela Streu; *kl okla* Hauzahn; podvojena beseda je *mlamola* Grube; — *tl tlo* iz *tьlo* skr. *tala* navadno v množini *tla*, prav za prav das Gestampfte; *naklo.*

5. Koren se končuje na **r** oziroma **ьr** iz **er** ali **ъr** iz **or**, ki se krepi v **or**, **ar**, **ěr** oziroma **ir**: *svar* Zank; *žar* Glanz Strahl Hitze, *požar* Brand; — *zbor*; *predor* Durchbruch; *mor, pomor*; *podpor, zapor, razpor* Spaltung; *zapor* das Einbrennen der Fässer: *zapariti*; *razor* Furche; *zastor* Vorhang, *prostor, prestor*; *nastor : nastor komu* jemand zu Possen, morda iz *na zador* prim. *r. zadorъ*; *zator* Vernichtung; *utor, vtor, otor* Kimme; *tvr tvor : zatvor*; *zavor* Sperrkette; *svor* Langwiede; *zor* Licht; — *br pober* Sammlung; *dr pazder* Age, *kozoder*; *srakoper* Würger; — *dr dir, v diriti*; *pr prepir*; *tr tir*; *vr vir izvir*; *žr žir želod za svinje, požir*; *povir* Schilf koren *vr* v pomenu *vezati*; —

dr oder Gerüst Gestell: das aus abgeschälten Stämmen bestehende Gerüst; *gvr govor; pr par, spar* Dunst; *mr (: mlěti) mramor* Werre; *dvr dvor*; *skvr cvr skvara cvara cinka na juhi*; *razvara, razvarično meso; svara* Milch; *predora* Durchbruch des Wassers, *dora : velika dora (ki se dere* schreit); *podpora; zara* m. *zaora* Endfurche; *utora* Kimme; *vr* iz *svr obora* Thiergarten, *razbora* m. *razvora* doppelte Langwiede bei Wagnern; *svora, sora* Langwiede : lat. *sera*, *osora* Stange in der Mitte des Wagens, *zavora, zavirni lanc* Sperrkette; *bera* Sammlung; *dera* Riß; *pr napera, napira* Radspeiche; *tr otre* der beim Hecheln herabfallende Flachs auch *tule* genannt; *para* Dampf Thierseele; — *pero* Feder.

6. Koren se končuje na ě; besedotvoritev je kakor pod 1. a) *zlo-dě-j; vě-ja, o-dě-ja, sě-ja*; b) *o-dě-v, na-dě-v; dmě- odmě-v, do-lě-v*; *za-dě-va;* iz korena *dě* so postale morda tudi besede *prid, zid, nad* zraven *nada*, n. p. *iz nenada* ali *iz nenade* in *sǫd* Faß, Gericht, če zadnja beseda ne gre na koren *sęd* sitzen tako da *sǫd* pomeni Sitzung Gerichtssitzung in *kamor se kaj posadi* (Faß) primeri *posǫdi-*.

7. Koren se končuje na **y**, ki ostaja ali se krepi v **ov**, **av**; ta vrsta je v rodu s vrsto 3.: *kyj; pomyje* in *pomyja; rov; krov, pokrov : kryti; by : iz-bava, za-bava.*

8. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je **a**: *grad :* stsl. gradъ iz *grad-ъ, kap, pri-kaz, pri-klad, za-klad, mah, pre-mah* Fehlgriff, *zapad, po-jas;* — *vlad-a, klad-a, poklada* Futter, *zaklada* Pfand.

9. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je **i**: a) *živ*, stsl. živ-ъ, *živ-a, živ-o, krik, tih*; — *hripa, škripa, zima;* b) **i** se krepi v **ě**: *tih* : *u-těh-a; věs* Dachgerüst : *svisla, svisli.*

10. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je **u**: *ud, gnus, kup* : Haufe; *kur (kokot), ljub, lub* Bast, *strup, šum, jug;* — *kljuk-a, kur-a, lusk-a, šum-a, pljusk-a* Ohrfeige; *paz-duha* : skr. *dōs* Arm.

11. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je **e**, ki odgovarja indoevropskemu ă in a) ostaja, b) se krepi v **o**; a) *po-greb, za-greb* Damm, *za-klep, o-klep* Harnisch, *sklep* Glied Schluß, *ognet* Quetschung, *poleg* Abstammung : *ně takega polega, da bi pijančeval; let : se v let spustiti; podmet* Quaste, *zamet* Schneeverwehung; *kruhopek; plesk* Klatsch; *oplet* Geflecht; *tek;*

potep : *na potep iti*; *čes* Scheit; *ščep* Holzspan; — *žen-a*; *lega* : *jabolka v lego djati*, *nadlega* Beschwerde, *zalega* Brut; *peka* Backe, *opeka* Ziegel, *opoka* feste Erde stsl. Fels; *ščepa* Holzspan; — *čelo*; b) *bred-* : *brod*; *grob*; *oklop* Harnisch, *poklop* Deckel, *sklop*, *zaklop* Verschluß; *polog* Kesselthal, *prělog* Abacker, *slog* Tragbahre, breites Ackerbeet, *vulogi nog* Podagra; *plosk*; *plot*; *rok* Wahrzeichen Ansage : *rok so slišali, preden je otrok umrl*, *obrok*, *prerok*, *srok* : *si srok dati* sich grüßen : *den sreči* den Tag verabreden, *urok* Erbe (ogr.), Bezauberung : *uročiti* zaubern behexen (bestimmen ansagen), *na jurok* tüchtig, eigens (nach der Aussage), *vzrok* Ursache (Gegenrede); *tok*, *iztok*, *otok*, *potok*, *stok*, *zatok* Busen, *krvotok*, prim. *stočni pes* = *stekli pes*; *vod*, *navod*, *obod* iz **obvod*, *prevod*, *sprevod*; *voz*, *prevoz*, *kolovoz*; *pregon*; — *leg* : *zaloga*; *ved* : *vojvoda*; *tek* : *stoka* Erwerb, *utoka* Zuflucht, *patoka* Fusel Trebermost.

12. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je **o**, ki odgovarja indoevropskemu **ă**: *bol*, stsl. bolъ; *hod*, *prihod*, *za-hod*, prim. vrsto 14.; *god*, *po-kop*, *zvon*, *bog* : *bogat* = *divus* : *dives*, *zapon* Schnalle, *spon* Wiede; *drvo-ton*, *naton* Holzplatz; *potop*; *drob*; *drozg*; *krop*; *zakon*; *pod* Boden; *pot* Schweiß; *skok*; — *vod-a*, *groza*, *kosa*, *spo-hot-a* Begehren, *o-pon-a* Verhang, *s-pon-a* Fessel, *za-pon-a* Heftel; *doba*; *kora*.

13. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je ъ, ki je postal iz indoevropskega **a** ali **u**, ter a) ostaja, b) iz **u** postavši se krepi v **y**, c) v **u**; glede podstavnega samoglasnika **u** si je vrsta 13. v rodu z 10. in 18., glede podstavnega samoglasnika **a** (v slovanskem **o**) pa si je vrsta 13. v rodu najbliže z vrsto 12., sicer tudi z 8. in 11. in deloma 14. vrsto.

a) ъ iz **a** (oziroma **o**): *sel*, *posel*, koren *sъl*, prim. skr. *sarati* er eilt; *vo-tek*, stsl. ątъkъ, koren *tъk* : *texere*; *tok* Futteral : *tъknąti* : *tangere*, *poteka ki se potyče klati*, *otka* m. *otъka* zraven *otyka*; *gomaz* Insect : *gъmъz*; — *ber* der Himmelthau, Fench : *far*; v besedah *tok* in *gomaz* je **o** morda okrepek ne nadomestek.

ъ iz **u** : *sep* stsl. sъpъ : *suti sypati*, *zasap* Damm, *osepnice*; *bak* zraven *byk* Stier; *kes* Rene : *kysati se*; *meh* : *muscus*; *zanjka* Masche iz *zamъka* (§. 27, 4) prim. r. *zamok* Schloß.

b) *dyh* : *dъhnoti*; *gyb* : *zgyb*, *v zgybu ga noga boli* : *gъnąti* m.

gъbnǫti; kyh : kъhnǫti; syp, dosyp, nasyp, razsyp, zasyp; tyk Weingarten} fahl, *zatyk*; *byk : bъknǫti, bučati; — nadyha* krivo *natyha* zraven *naduha; gyba : v dvě gybě se drži, zagyba; otyka, styka; omyka : predivo omykati omeknoti*, primeri *educatio : ducere* in Erziehung; če izvira koren *tъk* iz *tak*, onda so gornje dotične besede postale iz izvodnih glagolov.

c) *buk* Brunst der Schweine; *zguba, poguba; kruh : krhnem; smuk : na smuk* sprungweise : *presmeknǫti; strug* Drexelmesser : *stržem; suh; — duha* Geruch, *naduha*, krivo *neduha, odduha* Erholung; *guba* Falte (Bug); *buka* Lärm; *smuka; muha : mešica*; *nuza* Halm zum Auffassen von Erdbeeren; *ruda*.

14. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je ь, ki je postal iz indoevropskega **a** ali **i**; v prvem slučaju si je ta vrsta v rodu z vrsto 11., 12., 8. in deloma 13., v drugem z vrsto 9.; — ь postavši iz a (na slovanskih tleh iz e) ostaja ali se krepi v **o**: *tьn- (τέμ-νω) naten* zraven *naton; zvьn- (sono) : zvon; pьn-* (spanne) *: spona; *hьd- (šel* iz *šedlъ) hod*,. skr. *sad* prim. *ὁδ-ός = *sod-os; čьn- : zakon; dveri : dvor; pes : pecus; žьd- : god = ča-jati : čas* Mikl. Gr. I. 28; enako *zr* prav za prav *zьr : zor* in enake tvoritve v vrsti 5.

ь postavši iz **i** a) ostaja, b) se krepi v **ě** ali **i**: a) *pьh (pinsere) peh, pah, zapah* Riegel, *opah* Grütze primeri *pšeno; ščep* zraven *ščip* (das Abgezwickte), *ščap škoda; šev, prišev; im-* iz *jьm-* mesto *jem-* (lat. *em-o*) tedaj spada izvirno v a-vrsto: *najem* Miethe, *senjem, semenj, smenj*, stsl. sъньмъ Markt (collectio), *zajem : u zajem* wechselweise; *sum* stoji mesto *sǫmьnъ*, koren *mьn; — obšva* iz *ob-šьv-a* Aufschlag; *ujma* iz **u-jьm-a* Wetterschaden (Wegnahme);

b) *blěsk; cvět; lěsk; poměn; svět* Licht Welt, primeri *med svet spraviti = na svetlo dati; blisk; mig; spomin; — so-těska; naměna; mězga : mьg- meži mežati; zvězda : sidus*.

15. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je slogotvorni **l** postavši iz **ьl, ъl** ali **lь, lъ**; **l** ostaja ali se krepi v **lě la**: *vlъk : volk* stsl. vlъk-ъ, *vlak, vlak-a, po-vlaka; vlъg* nsl. *volhek* stsl. vlъg-ъkъ iz podstavnega **vlъg-ъ, vlag-a; mlěk-o;* dodaj:

glad, plaz, tlak, plat, slap, vlat (lat) Rispe; *zlak* wälsche Erbse; *kolk (kuk, kučet,* t. j. *kolčet), stolb (stub)* Stufe; *stolp, žlěb, brano-vlěk;* — *preoblěka (*prě-ob-vlěka), razlěka* Verschleppung; *polza kder se plazi, tlaka* Frohne; *dlaka, mlaka; solza* zraven *sloza slojza sklojza* in *skuza (*skolza); volga (vuga)* Goldamsel.

16. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je slogotvorni **r** postavši iz **ьr**, **ъr** ali **rь**, **rъ**; **r** a) ostaja ali se krepi b) v **rě**, c) v **ra**, redko d) v **ro**:

a) *vrh, prt, srp, strm; prga, črt-a; brd-o;* b) *grěh; srěd-a;* c) *vrat, zrak, krat; brad-a, drag-a, srak-a;* d) *grom; hrom; o-strog castra* das Bewachte, koren *strъg* oziroma *srg*: nem. sorgen: *strěžem, stražiti; troha;* — dodaj: *grm* zraven *grom, hrt, krt, kozoprsk* (Brunst der Ziegen) September, October; *rt; srb* zraven *srab, srp* zraven *srěp* iz *svrěp* grausam, wild; *škrb* zahnlückig; *trd, tvrd; trg; trs; *trp* v besedi *trpek;* — *črka, zadrga: ptiči se vjemajo v prǫgle ali zadrge, sǫdrga; prda* Art Schalmei aus Baumrinde; *šcrba, škrba* Scharte; *trg: na pretrge žrěti* zum Bersten fressen; *brzda; drsa* Schleifbahn; *grba* Falte Buckl; *hrga* Beule; *krpa; mrda* Falte; *pod-prda; prha* Raude; — *črěp; krěs;* — *črěpa; črěda; smrěka; srěda;* — *mrak, pomrak, sumrak; mraz; prah; smrad; srab; kolo-vrat; povraz* Strick; *grad; hrast; strah, strah, a, o: da je bilo straho ga gledati; trag* Spur; *vrask* Runzel; *zrak* Blick Luft; — *draga; draka* Handgemenge: *zadrčiti* verknüpfen; *sraga* Tropfen: *solza; sraka; vrapa, vraska* Runzel; — *grot (mlinski).*

17. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je **ě**, ki ostaja ali se krepi v **a**: a) *běg, odběg, priběg; sěd: sǫsěd, zasěd* Hinterhalt; *o-rěh; rěz* Einschnitt; *plěva; sǫ-sěd-a;* b) *prělaz; raz, obraz* Gesicht (Umriß); *sad:* koren *sěd, vsad vsedena zemlja po plazu;* — dodaj: *drěm* Schlaf; *oběd, mesojěd, samojěd* Hannenfuß, *sladkosněd; krěg* Zank; *zalěz* Hinterhalt; *osěk* Art Umzäunung, *zasěk* eingehackter Speck; *trěsk* Donnerschlag; **rěd* v besedi *svědok* Zeuge; *věk* Geschrei; — *priběga* Zuflucht; *ujěda* Raubvogel; *narěza, obrěza, porěza* Art Strafsteuer prim. srb. *porez; zasěda* Hinterhalt; *presěka* Graben zur Ansammlung von Wasser, Gehau im Walde, *zasěka* Schrank, eingehackter Speck; *trěska* Span; *razrěda* ausgelassener Mensch; *vgnjida* Geschwür *morda* iz *jěd-; lěsa; pěga*

Fleck Punkt : *pingo*; *podpěga* Brückenpfeiler; *žlěza, žlězda : gland-glandula; brěza :* Birke; *potira* Verfolgung iz **potěra.*

18. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je y, ki odgovarja indoevropskemu **u** in a) ostaja, b) se krepi v **u**, c) v **va**; vrste 18. 10. in deloma 13. so si v rodu: a) *syr;* b) *po-sluh, sluh* prim. *slyšati*; c) *kvas,* prim. *kys;* dodaj: a) *pyh; zvyk* Sitte; *gryz* Biß, *pizdogryz* Hannenfuß; *hyp* Moment; — *ryga* Rülpsen; *vyka* in *vyk* Geschrei; *zyba; gyzda* Eitelkeit; *kyta* Bündel; *lyka* Bast; *rysa* in *rys* Luchs; b) *puh, napuh; ruk* Brunst der Hirsche; *stud, ostud* Schiffskrankheit, Erbrechen; *uk, nauk, samouk; hrup; sur* grau.

19. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je ę, ki ostaja ali se krepi v ǫ: a) *vęz, zavęz, podvęz* Strumpfband; *pogled, izględ, oględ;* b) *zǫb,* koren *zęb*; *sǫ-prǫg, sǫ-prǫga : pręg-; ǫz-a : vęzati, lǫka, mǫka;* dodaj: a) *brenk (bręk)* Laut; *jęk* Laut, Echo; *zalęk* Aufschlag : *zalęknǫti*; *zamęt podmęt* Mehlmuß; *męk : jajce v mek kuhano; plęs; podpręg* Bauchgurt, *zapręg* Riegel; *nespręt* mißgestalteter Mensch; *tręs, potręs; žvenk žvęk* Laut; *tęg* Getreide (das durch Arbeit Erworbene); — *brenka* Maultrommel; *pripręga* Vorspann, *prepręga* Umspannen, *zapręga*; *ręga* Laubfrosch; *prisęga : v roke sęči; vęza, zvęza, zavęza, pretvęza (? predvęza :* stnord. thvengr Schuhriemen Mikl. Gr. I. 43); *gręda; zagręza* Kot (Einsinken); *ręsa*; *šęga*; *zęba;* b) *blǫd*; *jǫk*; **krǫt : da se nit ne bo krǫtičila*; *lǫk* Bogen, *slǫk* mager (gekrümmt)*; omǫt : v omot mi gre* bekomme den Schwindel; *podprǫg* Brustgurte; *smǫd* Senge; *povǫz, motvǫz, motǫz : *mot* menda : *motati*; — *lǫka* Au; *prǫga* Streifen; *tuga (tǫga)* Not; *vǫza* Kerker, *povǫza, prevǫza* Verband.

20. Koren se končuje na soglasnik, v korenskem slogu je ǫ: *kǫs, rǫb,* dodaj: *dǫb*; *drǫg*; *grǫb* roh; *kǫt*; *lǫg*; *pǫk* Knall, *napǫk, razpǫk* Sprung, Spalte; **pǫp : pǫpek* Nabel, Knospe; *rǫb* Saum, *na rǫbe* verkehrt, äbicht; *skǫp*; *tǫp*; *trǫd* Kolik; *trǫt* pač mesto *trǫd* Zunderschwamm; *trǫt* Drohne; — *duga (dǫga)* Regenbogen; *gǫba*; *pǫka* Spalte; *slǫka* Schnepfe; — **klǫbo : klǫbko*; *mǫde* Hoden.

B. Primeri iz osnove drugotnih glagolov:

a) iz glagolov IV. vrste; tu 1. i ostaja, 2. se měni v j, 3. odpada; 1 —, 2: *krči- : krč* Gereute; *služi- : služ* Dienst, Ver-

dienst; *vodi- voj* Führer iz **vodi-jь *vodь-j ь *vodjь* stsl. voždь, *sprevoj* Geleite; *vrači- : vrač* Arzt; *běli- : zabel* Schmalz; *čini- : čin* Tat, *način* Art, *začin = zabel*; enako: *očist* Lauterkraut; *vdar*; *prědal* mesto in zraven *preděl* Fach, Abtheilung; *prigod* Zufall; *prěgon, zgon*; *ograd*; *hyt* Wurf; *zajěz* Eindammung; *naklon, poklon*; *kup* Kauf, *izkup; okus, pokus*; *odlǫk* Bescheid; *lišep lišp* Putz m. **lěpš* iz *lěpši-*; *odlog* Aufschub; *zamer* Beleidigung prim. *zameriti se* sich vermessen; *smysl*; *plat* Lohn; *zarǫki* Verlobung, *porǫk* Bürge; *rod* Geburt, *narod, porod* Nachwuchs; *zasad* Anpflanzung; *uskok* Ueberläufer; *zaslon* Vorhang; *obsok* Aufspüren, *soči-* suchen : *sequi*; *srd : srdi- se*; *zastǫp* Verstand ꝛc. : *be-greifen*; *pozdrav*; *posvět* Lampe Leuchte; *zatvor* Verschluß; — 1. *sodja* mesto **sodi-j-a* iz **sodi-a*; 2. *zablǫja* iz **zablǫdi-a*, **i** v **j**, **dj** v **j**, Mischung des Schweinefutters mit Mehl; *broja* iz *brodi-a* Gemischtes; *cěja* Seichen iz **cědi-a*; *grablje : grabi-*; *graja : gradi-, ograja, zagraja*; *grušća* Ekel : *grusti-*; *hoja : hodi-*; *jěža* Damm : *jězi-; sěnokoša : kosi-; mašća : masti-; noša : nosi-; nǫja nuja* Not : *nǫdi-* nötigen; *pǫja* Trieb : *pǫdi-; plaća : plati-*; *praža* Geröstetes : *praži-; praća preća fraća* Schleuder : **prati-; reja : redi-; saje* mn. Ruß : *sadi-; posǫja : posǫdi-; smǫja* Senge : *smodi-*; *smraja* iz **smrad-ja; svěća : světi-; ovaja* Verrat : *vadi-, svaja* Zank iz **sъvadja*, koren *vad : ἄδω ἀϝείδω*; *věša* Hängeplatz : *věsi-; volja : voli-; vraža* Aberglaube : *vraži-;* 3. *zabava : zabavi-*, i izpada; *zablǫda zblǫda* Verirrung, *oblǫda s čimer se svinjam jed zabloji*, koren *blęd-* mischen : blind (getrübt); *začina : začin = zabelj; podoba; prigoda; nagrada* Lohn; *pregrěha : pregreši-; zguba; zagvozda, zaglozda, zagozda*; *hrana*; *zahvala*; *krma*; *nakvasa* Säuerung; *odluka* in *odlǫka* Ueberlegung, *razluka* iz **razlǫka* Verschiedenheit, koren *lǫk* pomeni biegen zato *razlǫčiti* auseinander biegen, zato so te tvoritve iz drugotnih glagolov; *izlika* Vorwand, *prilika* Gelegenheit; *obljuba zaljuba* Gelöbniß; *luska* Schuppe : *lušči-; zaměra* Beleidigung; *zmǫta* Anstoß; *zamuda; oponosa* Schande, Vorwurf; — *izpaka* Verderbnis : *pači-, spake* Späße; *pika : piči-*; *zaplata* Fleck : *zaplati-; oprava* Kleidung Geschäft : *opraviti se s čim in kaj, sprava* Einrichtung Werkzeug; *porǫka* Trauung : *po-rǫči-*; *neroda* Ungeschicklichkeit; *ozdrava* Heilmittel; *stava* Wette (der Satz Einsatz), *postava* Gesetz, *zastava* Pfand Fahne, toda *zastava* v pomenu Nachstellung je korenska tvoritev; *potrata* Verschwendung : *trati-* : *toriti* ausstreuen;

vada Lockspeise, Uebung, *navada* Gewohnheit iz *vadi :* koren *vad : ἦϑ-ος* skr.*svadhā*, got. *sid-us* Sitte; *vlaka* Schlitten, Eggen : *vlaka je letos huda*, prim. Benečansko *na vlak na vlako voziti* mit den Vorderrädern fahren, *odvlaka* Aufschub, *podlaka* Unterfutter, *razvlaka razlaka* Verschleppung.

b) iz glagolov III. vrste*: bogatěj* iz **bogatě-j-*ъ oziroma **bogatě-j*ь.

c) iz glagolov V. vrste; tu **a** 1) ostaja ali 2) odpada: 1) *drzaj* Hechel iz **drza-j-*ъ oziroma **drza-j*ь; *sprehaj : hajati* iz **hadjati* iz *hoditi*, *uhaj : kobila je na uhaj*; *mahaj*; *skakaj*; *stopaj; hodaj* Weg : **hoda-*; *čuvaj*; *pomagaj : na pomagaj priti*; **kravaj* v besedi *kravajec droži iz vinskih pen*; 2. *voh : vǫha-, povoh*; *poček : na poček dati* leihen : *čeka-*; *oklic : klica-*; *mak : jajce v mak* : *maka-*; prva tvoritev se nahaja gosto pri pomenjšalnih glagolih na **lj**: *bodljaji* Seitenstechen, Kolik; *gryžljaj; dyhljaj, zdyhlaj*; *premahljaj* Uebergewicht; *migljaj*; *pręzljaj lan, ki se pręza, drugi je lenovec*; *prhljaji* Schuppen am Kopfe; *občutljaj*. Sem štejemo tudi: *lučaj* Wurf Fall : *lučati* werfen, enako *slučaj* iz **s*ъ*lučaj*; *strěljaj; pomyšljaj* Brunst der Kühe : **myšlja-* stsl. mysli-appetere; *lijaj* Gießeimer, Trichter; *držaj; běžaj*; po analogii so postali menda tudi: *založaj* prim. *gryžljaj, položaj*; *zamašaj dati (da se zamaha)*; *primerljej* m. *primerljaj*; *naraščaj; kolčaj* morda m. *tolčaj, zvezek lena*, *kar se enkrat kolče (tolče)*; *sęžaj* Klafter prim. *strěljaj*; *stęžaj : vrata na stežaj odprěti*; *tečaj : mlin na tri tečaje* Laufwerk, Thürangel; *točaj (ki toči)*; *zvežaj* Bündel; *obyčaj* Gewohnheit : *učiti; vržaj* Wurf; *koračaj* : *korakati : koračiti*; Miklošič Gr. 2, 82 razklada zadnje tvoritve mesto analogije s priponko **ěj**, ki je sicer za drugotne tvoritve v navadi in se je menda iz gornih tvoritev razvila.

d) iz glagolov VI. vrste: *cělov* Kuß (Entbietung von Heil) : *cělova-*.

Končnica i.

§. 98. O končnici i oziroma ь, gl. §. 39 in 32 III. možki samostalniki *pǫt*, stsl. pǫtь; *ljudije*; z večine so se sprevrgli izvirno ijevski samostalniki v ajevsko sklanjatev na ъ, tako *medved, vogelj, črv, golob, gozd* itd., samostalnik

zver stsl. zvěrь je postal ženskega spola; tako tedaj so možki samostalniki nalik latinskim na *-is* posebno v jednini redki,

ženski še so, n. p. *bol, vygręd* Frühling („Auswärt"); *hot*; *jěd, njěd* Grimmen, *črvojěd (luknica)*; *kop*; *kad*; *kov*; *podkev*; *laž*; *luč*; *maz*; *smet*; *zamęt* Gemenge für Schweine; *os*; *pǫč* Sprung, Spalte : *pąk-*; *pyš* : *pyh-*; *rast*; *rěz* Schnitt; *sěč* lebendiger Zaun (das zu behackende), Mahd; *skrb*; *postel* zraven *postelja*; *vas, ves*; *vęz, zvęz, ǫz, vǫz* Band; *věd* : *to on děje na věd* aus Fleiß, *zapověd*; *vrš* das gedroschene Getreide primeri *vršaj*; *zob* Hafer; — *změs* Gemengsel iz glagolskega debla *měsi-*; enako *mlat* : *mlati-*; *zvrat* Pflugwende : *vrati-*; *gaz* Schneebahn : *gazi-*; *plav most na vodi* : *plavi-*; — dalje: *brv*; *obrvi*; *cěv*; *dveri, duri, fores* *θύρα*; *grudi*; *klǫp*; *měd* Erz; *myš*, tudi možkega spola; *sker, ščer* Werkzeug ogr.; *ostud* Schreckbild : *stud*; *otrǫbi*; *plat* : *ena plat riti*; *rit*; *rž* Roggen; *ščet* Bürste; *uš*; *zel* Pflanze; *žrd*; *rěč*; *stvar*; *gǫs*; *kost*; *sol*; **ov* v besedi *ovьca* lat. *ovis*; nekatere sicer možke besede so tudi ženskega spola : *odgovor, zgovor, narav, strd* Honig, *red*; nadalje se pravi : *do poli* zur Hälfte; nekatere so a odvrgle: *v' eno měr* immer.

Končnica u.

§. 99. O končnici **u** gl. §. 40 in 32, IV.

Možki samostalniki na **u** so se sprevrgli v **a**-jevsko sklanjatev na **ъ** in se njihovi ostanki kažejo le v nekaterih sklonih, posebno v besedah: *dom domu domov* iz *domovi*: lat. *domu-s*; *med medu* *μέθυ*; *pol* : *oba poly*; *sad*; *sin*. Tudi ženski samostalniki so redki in so se sprevrgli v žensko **a**-jevsko sklanjatev: *tikev* stsl. tyky ima **ev** iz **ъv** kot okrepek, pa zraven tudi že *tikva, ljubav* iz *ljub*ъvь; *vrv* Strick iz *vr-*ъvь, koren *vr-* (: *veryga, verěja*); *mlězva* Biestmilch.

Končnica oziroma priponka ja.

§. 100. ***jь, ja, je** : *ιος, ια, ιο(ν)*, lat. **-ius, ia, iu(m)**; izvirna oblika je **ia**.

1. mož. *ključ*, stsl. ključь iz *kljuk-jь, k-j da č po §. 28, 4; ь stoji po nebnikih mesto ъ, kakor e mesto o ali i mesto ě; v stsl. se ь ne piše po glasniku j, v nsl. se sploh opušča; tako so postale na dalje besede: *krič*; *meč*; *jež* prim. *ježica* Schotte Schale; *mǫž* : Mensch (Denkender) kor. *mьn-g*, kor. *mьn- (měnim, pamę-t)*, ima podaljšek g; *stebel*, stsl. stьblь stoji m. *stьb-l-jь* §. 27, *molj* stsl. mol-ь m. *mol-jь*;

prilogi: *brěj* stsl. brěždь iz brěd-jь po §. 26, 1, b); *ruj* v besedi *rujen rujav* iz *rud-jь*, stsl. ruždь; **têž* v besedi *têžek* iz *têg-jь*; *tešč* nüchtern : *tъsk*; *samotęž* : *tęg*; *buč* Ton : *zvon ima lep buč*, koren *bъk-*; *cvič* Gezwitscher, koren *cvъk-*; *golč* : *glk-*; *hrǫšč* : *hręst-*; *jǫč* : *jęk-*; *laž* mož. Lügner : *laž i prilažič* prip.; *pyš* : *pъh-*; *plač*; *polž*, *plojž*; *sǫper* stsl. sąprь Gegner, sedaj prislov: *sǫper mraza se brani*; *penj* Block (ausgespannt); *sěč* Gehack; *tolč* Stößel; *natъč* rod. *natyča* Erbsenstock : *tъk (natъknoti natykati)*; *obléč* Kleidung Anzug : *vlěk-*; *broć*, *brović* Farbestoff der Färber : *broćiti* Ostereier färben stsl. broštь; *črič* Weingrille, *črč* Gezirpe; *hmelj*; *klěšč* Zecke : *klešče* Mikl. Gr. I. 57; *kré*; *koš*; *nož* : Nagel, nagen : *nuza* Fick 107[2]; *pljušč* eine Pflanze; *plašč*; *pryšč* Hitzbläschen : *prъsk-*; *strž* Zaunkönig; *vǫž*, *guž*, *gǫž* iz **gvǫž*, Schlange primeri *slepovož* : skr. *ahi* lat. *anguis*; *žulj*;

2. žen. *duša* iz *duh-ja*; *vol-ja*; *vraža* iz *vrag-ja*; *oděja* iz o-dě-ja, kor. *dě-*; *želja*; *žęja* : stsl. žęžda kor. *žęd*; *zem-l-ja* §. 27; *zor-ja*, *zar-ja*; *kap-l-ja* §. 27; *kraja* kor. *krad*; *maža* kor. *maz-*; *mrěža*, kor. *mrъg*; *paša* kor. *pas-*; *pića* kor. *pit-* §. 26, 1, a; *r-ja* iz *rъd-ja* §. 26, 1, b; *po-stel-ja*, *stelja*; *stezda*, *steza*, stsl. stьza iz *stьg* prim. Steg, Stiege, steige, §. 28, 4, c; *straža* kor. *strěg*; dodaj: *běža* Flucht; *gnjeća* Gedränge; *greblja* Ofenkrücke; *gryža*; *klaja* kor. *klad-*; *leža* : *jabolka v ležo djati*; *melja* Mahlen; *molža* : *molzem*; *moča* Feuchtigkeit; *miža* : *mьg*; *pomnja* Verwarnung; *sumnja*, *sǫmnja* Verdacht : *mьn-*; *prja* Streit; *pręja* : *pręd*; *zapenja* Klammer; *orja* Ackerung : *r*; *rašća* Wachstum : *rast-*; *ręža* Spalte : *ręg-*; *sěča* Mahd; *sěja* : *sěd*; *serja* : *sr(ati)*; *poteplja* : *tep*; *priča* iz *vritča* Zeuge, stsl. Vergleich : tъk-;

povelja; *vęja* stsl. vězda Augenlid : *vęje trepavnice*; *gǫža* Weidenband iz **gvǫža : vęz-*; *v štric* : stsl. sъręšta : *ręt- iti*, c tu in v besedi *nocoj* ostaja kakor v češkem c : srb. ć; *věča* morda *věća* die Stift, če gre na koren *vět-* (Vereinbarung); *žinja* zraven *žima*; *udaja* Verheiratung *odaja prodaja* : *da*;

3. sred. *mor-je*; *lože* iz *log-je*; *ǫže* iz *ǫz-je*; *pleče* Schulter : *plet-*; *polje*; *kopje* iz *kopije*; *pěšče (kolno)* : *pěsto* Nabe.

Priponka **tar** oziroma **tr** in sorodnice.

§. 101. a) **trъ, tra, tro**; b) **ter**; c) **tlъ, tlo**; d) ***teljь**; e) ***tyrjь**.

Priponkine končnice **-ъ, a, o** so iste končnice kakor v §. 97; priponki **ter** primeri §. 38, 5, b); stsl. možki **ь** na priponki **tel** in **tyr** odgovarja priponki **jь** v §. 100; priponki **tr** oziroma **ter** in **tl** oziroma **tel** sta izvirno isti, kajti **l** je mlajši nastopnik glasnika **r**; Bopp ju izvaja iz korena **tr-** v pomenu *iti* in *storiti*, tedaj je n. p. *govori-telj govor-činitelj*; ta priponka tedaj pomeni *činitelja* (nomen agentis) in *orodje* (instrumentum). Ta priponka ima močne, srednje in slabe oblike; močne odgovarjajo grškim *-τωρ -τηρ* : *μήστωρ μήτηρ*, po slovenskih pravilih po odpadlem **r -ta, -tě** : *ra-ta-j* iz *ra-ta* + *jь* lit. *ar-to-jis, mati* iz **matě* iz **matě(r)*; srednje oblike odgovarjajo grškim *-τορ -τερ* : *βώ-τορ-ες σῶ-τερ*, po slovanskih pravilih **-tъ -tь**, toda obliko *-τερ* nahajamo spremenjeno in podaljšano v **-telj** t. j. **-tel + jь** : *prija-telj*; slabe oblike odgovarjajo grškim *-τρ-ο-ν, -τρ-ια* : *ἄρο-τρ-ο-ν ψάλ-τρ-ια*, in so v slovenskem skrite v oblikah **-lo -lja** n. p. *ora-lo* Pflug, *pra-lja* Wäscherin, ter se spoznavajo, če primerjamo pol. *ra-dło* Pflug in čes. *pra-dli* Wäscherin, prim. Schmidt v Kuhn's Zeitsch. XXV, p. 29.

a) *bratrъ* v besedi *bratern, bratranec*, v starem jeziku in v drugih slovanskih narečjih je *bra-trъ* naš *brat*, lat. *frater*, nemški Bruder iz kor. *bra- rediti*; *vě-ter*, stsl. vě-trъ, rod. *větra*; — *vi-tra, e*, Gerte, Holzlege.

ju-tro, stsl. u-tro m. *us-tro* iz kor. *us-*, kakor *aurora* iz *ausosa*; *ję-tra* mn., *ję-* odgovarja grš. *ἐν-* v besedi *ἔντε-ρον*, lat. *in-* v besedi *in-tra*; *ję-dro, jędrice* Kern (das Innere)

je s prejšno besedo sorodna; v besedi *nǫter vn-ǫ-ter* je deblo podvojeno gl. §. 13, d.

b) *ma-ter-*, imen. *ma-ti* iz **matě*, r je odpal; enako *hčer-*, stsl. dъš-ter-e rod., imen. *dъšti* iz **dъště*, kor. *dhugh- molzem*, pr. Toch-ter.

c) *vi-tlъ*, *vi-tel*, in *vi-tlo*; morda *pen-tl* poleg *pę-cel*; *dę-tel*, *tla* Specht, lotv. *demu* töne Mikl. Gr. I. 38.

d) *prija-telj*, *ravna-telj*, *pisa-telj*, *uči-telj*, *spasi-telj* so tvoritve iz glagolskega nedoločnikovega debla.

e) *pas-tyr*, *-ja*, stsl. pas-tyrъ, podstavna oblika: **pas-tur-ja-s*.

Priponka la in sorodnice.

§. 102. 1. **lъ**, **la**, **lo**; 2. **lь**; 3. ***ljь**, **lja**.

Priponka **l-** je postala zvečine iz **tr** oziroma **tl**, **t** je izpal kakor *plel* iz *pletl*; tudi **l** drugega tvorno-preteklega deležnika je postal iz **tr** Mikl. Gr. 2, 94:

1. a) možki samostalniki *ryl* Rüssel; *ryl* ali morda *ril* Baumstück ꝛc.: *deblo razžagati na rile*; *ǫz-lъ (vęz-)*; *ǫg-lъ : (angulus)*;

b) deležniki: *plel (plet)*, *obogatěl*, *kupoval* gl. §. 60, 4.

c) prilogi iz deležnikov: *bě-l*, stsl. bě-lъ, kor. *bě* : *bha*, *φα*, *φαίνω*; *či-l* ausgeruht; *gni-l*; *zrě-l*; *kys-lъ* : *kysel*, *kysla*, *o*; *mrzel*, *obrasel*, *o-sta-l*; *puh-el*; *svět-el*; *medel*, stsl. mъd-lъ (*mud-en*); *obil (ob-vi-lъ)*; *vrěl* : *vrl*; *top-el* : *tepidus*; *ǫt-el* : skr. *vāta* : wund; *nagel* stsl. naglъ, skr. *anga* flink; *obel* cylinderförmig iz *obvl-ъ* lit. *ap-val-us*;

ženski samostalniki *ži-la (: žica)*; *meg-la* stsl. mьg-la, *meži*; *os-la*, *ki ostrino dela*; *strě-la pro-ster-nens*; **pręsla* v besedi *pręslica (pręd)*; *hula* Bug : hrv. *uhyliti* biegen; *byla* Kürbisblatt; *česla* Weinschädel; *grla* navadno *grlica*; *kvokla*; *metla*; **sula* v besedi *sulica*; *tesla*; *žvala* Pferdegebiß : *žva-*;

srednji samostalniki α) korenski: *ves-lo (vez- vozim)*; *gr-lo*; *žrě-lo*; *kri-lo*; *mas-lo (maz-)*; *sed-lo*, *selo*; *čis-lo* na hrvatski meji = *molek, to je orodje s kojim se šteje*; *ši-lo* čes. *ši-dlo*;

β) iz glagolskih debel: *brusa-lo*, *věja-lo*, *zakryva-lo*, *pokryva-lo*, *zrca-lo*; *nakovalo*; *krěsalo*; *obuvalo*; *cědilo*; *obęza-lo (ob-*

vęza-lo); *ralo, ora-lo* prim. *aratrum, ἄρο-τρον*; *stalo, stoja-lo*; *stǫpa-lo*; *česa-lo*; *kadi-lo*; *krmi-lo*; *oblači-lo*; *črnilo*; *pravi-lo*, po kojem je morda *potvorjeno ravni-lo* : *ravna-ti*, toda prim. *bajilo, mazilo* zraven *mazalo, obhajilo, plačilo, vęzilo*; — dodaj: *bi-lo* Schlagader; *žęlo* na zahodu *žędlo* Stahl (Werkzeug zum Treiben des Viehes *stimulus*) : *ženem* kor. *žьn*, Mikl. I. 43, zraven *žalo, žalec*; *poręslo* iz *po-vrěs-lo*, **po-vrěz-tlo* Garbenband : *vrz*; *povęslo* Garbenband : *vęz*; *česlo* Kamm; *črěslo* Baumrinde, Gärberlohe : *črt*, Mikl. I. 307; *čislo* : **čьt-tlo*, **čis-tlo*; *steblo* Halm; *peklo* Bratpfanne; *zrklo* Augapfel zraven *zrkalo*; *pruglo* zraven *prǫgla* Schlinge : *pręg*;

2. *by-lъ*, nsl. *byl, bylije, bylka*, kor. *by-* je v prvotnem pomenu kakor *φύ-ω φύσις*; *gǫs-li* iz **gǫd-tli* mn. kor. *gǫd-*; *jasli* mn. kor. *jad-* nsl. *jed-*; *žęl* rod. *žęli*, kor. *žьn-*, *ženjem*; *ra-l*, rod. *rali*; *sěl* Getreide (das Gesäete) : *sě*.

3. a) možki: *česelj* rod. *češlja* Kamm, podstavna oblika **čes-l-ia-s*, iz tega po končniških pravilih slovanskih **čes-l-ia*, **česl-jь*, stsl. česlь nsl. *česelj* rod. *česlja*; *krakelj*; *krhelj*; *smrkelj*; *nedělj* zraven *nedělja*; besedi *kašelj* koren *kâs-* se ima podstaviti oblika **kah-ьlь*; enako je soditi oblika *češelj*.

b) ženski samostalniki: *pralja* čes. *pra-dli*, *per-i-lja*; *švelja, šivi-lja*; *doj-i-lja*; v besedah *šiv-i-lja, per-i-lja* je i neorganičen nadomestnik vrstnega samoglasnika.

§. 103. 1. **elъ, ela, elo**; 2. **elj** iz ***el-jь**; 3. **ol**, ***oljь**; 4. ***uljь, ul-ja**; 5. **ělь**; 6. **yla.**

Mogoče, da so te priponke z onimi v prejšnjem §. istega poroda; soglasniku predhodni samoglasniki so po Boppu vrstni samoglasniki ali njih nadomestniki, gl. §. 102, 3, b).

1. možki a) *plěv-el*, stsl. plěv-elъ; b) prilogi: *ves-el (us-, ves-na)*; *kys-el*; *deb-el*; *dręs-el* traurig;
ženski *buč-ela* (die summende *bъk-, bučati)*; *dež-ela* iz *drž-ela*, kar se še čuje med ogerskimi Slovenci, *dežela* je v rodu s besedami *država, drug, društvo*; *omela* Mistel stsl. imela kor. jьm; *žuž-ela*;
srednji: *męd-elo* m. *męt-elo* Rührstock; *krěp-elo* Prügel;

2. *brencelj* : *bręk*; *vrtelj* Vorrichtung zur Zaunöffnung : *vrt-ěti*;
3. *sokol*; — *moz-olj, kokolj*; *srěb-olja* Molke;
4. *met-ulj (met-*, Schmett-erling); *per-ulja*; *ropot-ulja*; *strg-ulja*; *češ-ulja* iz *čes-julja*; *blebet-ulja*; *klepet-ulja*; *věk-ulja*;
5. stsl. kǫd-ělь ž., nsl. zraven *kǫd-ělja* in *kǫdla : kǫder* stsl. kǫdrъ kraus, lit. *kudla* Haar, Zotte; *vrz-ěl (vrz- od- in zapirati; zyb-ěl; kǫp-ěl* in *kǫp-ěla*; *pišč-al*;
6. *kob-yla* prim. *kobylica,* v slov. gor. pomeni *kobyla* tudi *trešliko*, prim. *kobacati* in *Kobanci*; *gom-yla* iz *mog-yla.*

Priponka **ra** in sorodnice.

§. 104. 1. **rъ, ra, ro**; 2. **arъ**, ***arjь**; 3. **erъ, orъ**, ***orjь**; 4. **yra**.

Morda so te priponke izvirno z onimi v prejšnjih treh §§. v rodu, prim. Bopp §. 961.

1. a) samostalniki, mož.: *da-r*, stsl. da-rъ, gr. *δῶ-ρον (da-ti)*; *pi-r (pi-ti)*; *koper* stsl. kop-rъ *vapor* nsl. tudi Fench Dillkraut : *kvap*; *koloměr* Zirkel; *steber; sveder; viher;*
   žen. *mě-ra* prim. *μέ-τρον*; *žig-ra* Holzzunder : *žgati žigati*; sred. *reb-ro*;
   b) prilogi: *dober* stsl. *dob-rъ (po-dob-a, spo-dobi se,* got. *ga-daban* geziemen; *mok-er, ra, o*; *mǫd-er :* munter *(mьn-d-)*; *os-t-er*; *sta-r*; *sě-r (si-v, sijati)*; *hrab-er*; *hyt-er (hytati, hytiti, hvatiti)*; *bys-t-er (bъd-ěti)*; *pes-t-er* bunt : *pьs-* prim. *pisan;*
2. *lop-ar* : *lop-ata*; *vozara* Stück Feld längs der Ackerbreite; *zid-ar, -ja*; *klevet-ar*; *pek-ar; tes-ar*; prim. nemš. Geb-er, Schreib-er, Schneid-er, lat. *-arius*; slovanska priponka je bajo da po nemški posneta Mikl. Gr. II. 88.
3. *več-er*; *biser*; *steb-er,* prim. Stab; *stežer* Angel; *sěver, -vra*; *top-or (tep-)*; morda *lap-or,* prim. *rapina* in *rumpo*; *dъh-or, -ja,* stsl. dъh-orъ (prim. *smrduh)*; *vugor* Art Aal, stsl. ǫgorъ iz *ǫgorjь.
4. *sek-yra,* prim. lat. *sec-uris.*

Priponka **na** in sorodnice.

§. 105. 1. **nъ, na, no**; 2. **nь**, (**snь, znь : nь**) iz ***ni**; 3. ***njь**; 4. **anъ**, ***anjь**; 5. **enъ, enь**; 6. **inъ, inija**; 7. **ьnъ**; 8. ***ьnjь**; 9. **unъ**; 10. **ynъ**.

Ta priponka je posebno znana, ker se v prvi obliki rabi za trpne deležnike, gl. §. 60, 5 in se tam meni s svojo tovaršico, ki tudi trpne deležnike tvori, s priponko **tъ, ta, to.** Te priponki imata nekako sličnost v vseh prikaznih razširjenega junega besedotvorstva; L. Meyer jima zato daje en isti porod, kažoč, da sta postali iz občne oblike **ant**, iz katere sta se cepili v **at** in **an** oziroma v **ta** in **na**; pri tem je omeniti, da ima n. p. skr. *mahant-* lat. *mag-nus* v imen. *mahan*, v rod. *mahatas* in v tož. *mahantam*, prim. *leo leon-is* in *λέων λέοντ-ος*. Bopp razpravlja obe priponki drugo zraven druge in ju nanaša na enaka zaimenska debla. Soglasniku predhodni samoglasniki so kakor v §. 103. S to priponko se dela nemški nedoločnik n. p. lob-en.

1. mož. a) samostalniki: *plè-n*, stsl. plě-nъ *(plě-jem)*; *sta-n*; *dr-n*; *tr-n*; *čes-en* stsl. čes-nъ; *klju-n (klju-jem)*; *plju-n*; *sen san* Schlaf iz *sъp-nъ*; *sy-n* : got. *su-nu-s* : *υἱός*, kor. *su- roditi*; *zaton* : *top-*; *zvin* Verrenkung : *z-vi-nǫti*; *bezen* Ritze menda *bezden*, kor. *bhid*;
   b) deležniki: *nes-e-n*, *dvigne-n*, *želě-n*, *hvalj-e-n*, *děla-n* gl. §. 60, 5;
   c) prilogi: *plъ-nъ*, *poln*; **vě-nъ* v besedi *věnьcь věnec (vi-)*; dodaj: *pьšeno*, *predeno*, *pečeno* itd.

žen. *bra-na*; *vlъ-na*, *volna*, *(vr- var- pokriti)*; *desne* zraven *dlasne* Zahnfleisch, kor. *das-* *δάκ-νω*; *glina*; *žlъ-na*, *žolna*, prim. *žol-t, -a, -o*; *pre-mě-na (*kor. *mi-*, *minǫti)*; *pě-na* : *spuma*; *sla-na*, prim. *srě-m*, *srě-š*; *sr-na (sr-* = *sl-*, *po-sla-ti*, koren pomeni *iti)*; *stru-na* prim. stn. strou-m *vezilo*, lat. *fides* : binden in Saite : *si- vezati*; *stě-na (ki stoji)*; *cě-na* kor. *či*, od koder *čьt- štejem)*; *sli-na* (stn. slim Schleim); *gra-na* Zweig (die Grünende); **pě-na* v besedi *pě-nica* die Grasmücke *(pi-* die Singende); *steg-na* Triebweg (Steig) : *stьg-*;

sred. *vi-no*, *lat. vinum*, *οἶνος* je izvirno semitska beseda; *zr-no gra-num* Korn; *ok-no* kor. *ok- gledati*, prim. *oko*; *suk-no*; *sě-no (si- sijati)*, = *posušeno*; *stegno*, stsl.stьg-no : *stьg-iti*; *runa* iz *ru-no* : *ruti*; *kopno* Festland : *kopněti (sneg)*; *lakno* iz *vlak-no* Faser des Hanfes; *usno* Leder : *vas- (vestis)*;

2. a) mož. *den*, *dan*, stsl. dьnь kor. *dî* scheinen skr. *dina* lat. *nundinae*,*den* gre deloma po a-jevski sklanjatvi, celo pa *ogenj* :

stsl. ogньнь, prim. skr. *ag-nis* lat. *ig-nis*, kor. *ag- migati* je prešel v pomen *migljati, svetiti se*;

b) žen. stsl. *dla нь*, zato nsl. *dlan, dlani*, lit. *delna* kor. *dal- dar* halten; *bran*, stsl. branь, *se v bran postaviti*, je v rodu z besedo *bra-na*, prim. *φάρ-ος* = *plug*, kor. *bhr- scindo „bohre“, for-o*; *basen*, stsl. bas-nь ali ba-snь, t. j. *ba* + *s* + *нь*, koren *bha- φη-μί fa-ri : bajka*; kakor *basen, -sni* so postale besede *plěsen, pěsen*; iz glagolskih debel *bolě-zen, boja-zen*; enako *prija-zen, žizen žizni, kazen, ljubezen.*

3. *nјь, nja, a) možki: *lunj* Weihe, *stěnj* Docht, *sinj : sinji kamen* Kalkstein; *konj* menda iz **kob-nj : kob-yla;*

b) ženski samostalniki: *pik-nja* Stich; *těnja* Schatten stsl. stěnja; pomen djanja (nomen actionis) imajo: *bernja* Sammlung, Lese; *brušnja; grožnja* Drohung; *odhodnja; izkušnja; nošnja; pernja* Streit; *prošnja; šetnja* Spaziergang; *vožnja; vrvnja* Getümmel; stvarni pomen (concret) imajo: *tepnja* Plapperer; *podvęžnja; kopanja* Schale, Trog, (: *kopati* = Schale : schälen); *lupanja* Schale : *lupa-; črěpanja : črěpa-;*

4. a) *pij-an, a, o, pro-stran; vran, ka-vran ga-vran; slan, a, o,* prim. *sol; zaspan; — vrana; smetana* zraven *smetena* : *sъmet-* herabnehmen;

b) *vranj* Spund : *vrěti; vrtanj; — branja* Falte; *mrdanja anus gallinae : mrda-* wedeln;

5. samostalniki: *vreteno; — greb-en* stsl. grebenь, rod. *grebene*, dendenes po a-jevski sklanjatvi, enako *sršen*, stsl. srъšenь mož., kor. *srh- nasršene lasi ima*, zato *s-t-rah*, lat. *hors- horreo*, nemš. gräßlich, Graus; *kor-en; — jesen* stsl. *jesenь, -i*, prus. assani-s;

6. *kl-in*, stsl. klinъ, koren *kl- klati, kalati; *ml-in* v besedi *mlinci; *vrtin* v besedi *vrtinec; poležin; potepin; — črvojě- dina; kol-ina : koljem; lup-ina; stružine* Hobelspäne; *tropine*, srb. *drop* : Treber; — *sv-in-ja*, stsl. sv-in-ija, prva priponka je **in**, druga je **ia**, ki pa se je v stsl. razcepila v **ija**, koren je *su-*, grš. *ὕ-ς* lat. *su-s* nem. Sau, polni obliki *svinja* odgovarja beseda *ὕαινα* Hyaene Schwein iz *ὑαν-ια* = *συ-αν-ια*; koren je isti kot v besedi *sy-нъ*, in je *svinja* tako imenovana po svoji plodnosti;

7. a) samostalniki: *boben, bobna,* stsl. bąb-ьnъ; *česen;*
b) prilogi: *pošten,* stsl. po-čьt-ьnъ, prim. *cěna; živo-tvoren,* stsl. -tvor-ьnъ; *bojezen* furchtsam; *kazen* : *žito je kazno* vielversprechend; *myčen* reizend: *mykati; neukręten; nepoględen* häßlich; *prijazen; poskočen; radaven* iz *rado-daven* freigebig; *razsypen* verschwenderisch; *sjajen* : *sija-; sladkosněden* naschhaft; *slamorězen : slamorezna kosa;*
8. priponka ьnj iz ьn + ja, sl. *jь : *sęž-enj,* rod. *sęž-nja; suženj* iz **sǫ-vęž-enj;* morda tudi sem spadajo *pęd-enj* : *pędь; mar-enj* Fabel; *gleženj; raženj; skedenj; škorenj;*
9. *běg-un,* stsl. bĕg-unъ; *Per-un; hrop-un* kleiner Mörser zum Schießen;
10. *pel-ynъ, pelyn; ml-yn* in *mel-yn* lit. *mal-una-s.*

Priponka ta in sorodnice.

§. 106. 1. **tъ, ta, to**; 2. ***tje, *tja**; 3. **taj**; 4. **ti**; 5. **tu, tva, tvi**; 6. **nt**; 7. **otъ, etъ, ъtъ, ьtъ, ъtь; yto, utъ, utь**; 8. **avtъ.**

Prosta priponka je naj bolj znana in rabljena za trpni deležnik; o samoglasnikih, ki so pred soglasnikom, glej §. 103; Ta priponka često rabljena je tudi često sostavljena, v sostavah v obče se naslednji priponki rad prejšnji samoglasnik umekne, tako je nastala oblika *t-ja = ća po §. 26, 1.

1. a) samost. mož.: *vra-t,* stsl. vra-tъ, koren *vr-* schließen : *šija; sъ-vě-tъ, sovět, obět* iz *ob-vět (oběćati),* koren *vě- pihati* je prešel v pomen *kričati* in *govoriti,* prim. Curtius Grundz. gr. Etym. p. 390[4].; *mla-t; šči-t, scu-tum : sku- pokriti;* dodaj *bi-t* Schlägel in *ba-t : *φένω φόνος; ga-t* Abzugskanal; *gol-t : gr-lo; spamrt* erster Schlaf; *pit* Trank; *prs-t* Finger (der Berührende), koren skr. *spṛś* berühren; *sit* Binsen : *sitovec,* kor. *si-* binden; *slut* Verdacht *: koga na slutu imeti* : *slu-* hören; *čut* Gefühl; *previt* Wiede aus Zweigen; *most : met- : město; plast; list; sat* stsl. sъ-tъ : *su-* nähen = Wabe : weben;
b) deležniki: *na-čę-t, po-vi-t, po-žr-t;*
c) prilogi: *zvěst* iz *sъ-věstъ,* kor. *věd-; žolt,* stsl. žlъ-tъ; *ist,* koren *jes (jesmъ, sem)*; *sy-t* morda *na-su-t, naložen*; *tolst*; *čist (čid- : castus, καθαρός* Curtius*);*

ženski: *vrъsta (vrd-, vrdh- rasti)*; *pę-ta (pьn-)*; *če-ta (či-)*; *nevěsta* (die noch nicht Heimgeführte); *glista ; gata* Brücke (Gang) : *gat; plasta* Schichte : *plast* : Filz; *vita* Reis zum Binden : *vitra*; *krasta*; *rihta*

Gewitter, *nevihta* Ungewitter : *vihar* : *vě* : wehen; *ruta* Tuch : *ru-no*; *jata* Schwarm : *ja-(iti)*; *kyta* : *četa*; *trta* Gerte, Rebe; sred. *vrata* mn. *(vr-* : *za-vrě-ti* schließen*)*; *dlě-to* §. 5, c, *dl-*; *ži-to*; *zla-to*; *město (met-)*; *těsto* iz *tesk-to*, koren *tьsk-*; *usta* mn., kor. *vad- ud- govoriti* prim. *o-vaditi koga*; *mlato* Malztreber; *pǫta* mn. Pferdefessel; *sito* Sieb : hrv. *sijati* scheiden; *pěsto (v kolesu)* Nabe : *pěšće (kolno)*, koren *pьs-*; *jato* Schwarm : *jata*;

2. *pluća* iz *plu-t* + *ja* mn. sred.; — *ob-u-ća*; *on-u-ća* gl. §. 13; *daća* iz *da-tja*; *ję-ća* iz *ję-tja*, kor. *jьm*; *cvrća* zraven *cvrtje*; *gaće*; *pęća* : *pьn-*; *vrěća* Sack : *vr-* pol. *wor*; *kǫća*; *ješća* : **jěst*;

3. *ra-taj*, *voza-taj*; o končnici *-taj* glej §. 101.

4. a) možki: *tat*, stsl. *ta-tь* : *tajiti*; *gost*, kor. *ghas* verzehren : Gast : *hostis*; *gospod* : *hos-pes*, *hos-pit-is*, drugi del besede odgovarja skr. *pati* grš. *πόσις*; *zęt* : *gener*; vsi ti možki samostalniki so se sprevrgli v a-jevsko sklanjatev; svoj izvirni značaj hranijo le :

   b) ženski samostalniki: *zavist*, stsl. zavistь, *nenavist*, koren *vid*; *vlast*, *oblast*, *last* koren *vlad-*; *věst*, *po-věst (věd-)*; *mast (maz-)*; *moć (mog-)*, *nemoć* Krankheit, *po-moć*; *smrt*, stsl. sъ-mrъtь; *pa-mę-t*, kor. *mьn-*; *ni-t* lit. *nītis*, koren *nī-ducere*, Mikl. Gr. I. 127 primerja stnem. *nāan* lat. *nēre νέω*; *noć* iz *nok-t*, skr. *nak-tam*; *past* Mausfalle, *napast* Last, *opast* mit Schnee bedeckte Bergspitze, *propast*, koren *pad-*; *pęst* : *πύξ*; *strast*, *strad- (stradati)*; *čast*, stsl. čьstь, koren *čьt (štejem)*; *ost*; *peć* Ofen, Felsen: *pek-*; dodaj: *prilast* das der Kuh während des Melkens gegebene Futter, menda: stsl. lьstь : List; *oblest* Mutwille : *blęd-*; *pit* : *njegova pit je bila rana rosa*; *obrěst* Zins, Gewinn : *ręt-*, *obręštą obrěsti* finden; *postat* Reihe der Schnitter, *podstat* Substanz; **syt* v besedi *dosti* = *do syti*; *pošast* Gespenst (das Herumgehende) : *šьd-*; *senožęt* Wiese : *žьn-*; *rokovęt*, *rokovat*, *(rokoved*, *rokovad)* : *jьm-* stsl. rǫkojętь; *obist* Niere : stsl. isto *ren*, *testiculus* : lit. *inkstas*; *nat* Rübenblätter; *polt* Haut, Hautfarbe : *polt* : *možkega polta* = *spola*; *prst*, koren *prs-* : *prah*; *snět* stsl. *sъ-nětь Brand des Getreides : prus. *knaistis*, od **gnět*, **nět* izvira *nětiti* m. *gnětiti*, — toda mogoče, da spada t k deblu prim. lat. *niteo* iz **gniteo*, pri nas pravijo: *pšenica*

je smetljiva, kar je menda pokvarjeno iz *snetljiva*; *srst* Haare : *srh* : *ima nasršene lasi* : *horreo* iz *horseo.*

K priponki **tь** primeri: *Mach-t, μῆ-τι-ς, mens men-t-is.* Sem spada tudi slovenski nedoločnik, ki je po Boppu §. 865 dajalnik pojemskih samostalnikov na **t**, stsl. **tь** : *nesti, želěti, delati* : te oblike bi tedaj bile zgubile svoj stari imenovalnik **nest* oziroma **nestь, *želět *želětь, *delat *delatь*, in ohranil bi se bil le en sklon, ki je kot nedoločnik v stavu dobil posebno rabo in poseben pomen.

5. a) Končnico **tъ** nsl. **t** iz **tu** ima namenilnik, ki je ohranil samostalniški značaj s tem, da se prehodni glagoli navadno z rodilnikom družijo mesto s tožilnikom; namenilnik je tožilnik IV. sklanjatve in je **tъ** oslabljen iz indijskega **-tum** v smislu §. 31, 1.

b) **tu** + **ъ, a, o** = **tvъ, a, o,** prim. lat. *mor-tuus, sta-tua* : *mrtev,* stsl. mrъ-tvъ; *plytev*; *črstev* zraven *čvrst* in *črstel,* koren *krdh,* prim. hart in *κρατύς*; — *bri-tva; żę-tva*; *žr-tva*; *klę-tva; sě-tva*; *statva* Webestuhl: *statua*; **lěstva* v besedi *lěstvica (lězem)*; *betva* in *betev* Büschel (Wuchs); *bitva*; *bratva*; *obutva*; *odě-tva*; *plě-tva*; *plu-tva, ply-tva* Floß; *ter-i-tva*; *mlaćva* zraven *mlati-tva*; *goni-tva; gosti-tva*; *ženi-tva, priženi-tva*; *primoži-tva*; *kosi-tva*; *moli-tva* itd. — *prešestvo, prešustvo, šustvo adulterium* stn. *ubarligida* Ueberliegen (beschlafen); *betvo* : *betva* : *bytvo* : *byl (bylka, bylje tykvino)* koren *bhu- φῦ-ναι*; *dlě-tvo*; *posěstvo; reši-tvo* Lösegeld; *sě-tvo* Saat;

c) **tu** + **i** = **tvi** : **tvь** n. p. *betev, by-tev* Halm; *britev, gostitev, żętev, klętev, plětev*; *vęzatev*; *obutev, molitev*, stsl. moli-tvь, *trga-tev, cěni-tev,* itd.; vsi ti samostalniki imajo v rodilniku **e** in so tako prestopili v **a**-jevsko sklanjatev, kakor da bi se končevali na **-tva**.

6. *nesǫć* iz **nes-o-nt-jь, hvalęć* itd. gl. §. 58. Nekateri deležniki so sprejeli priložki pomen: *rudęć, vrǫć, slovęć* itd.

7. a) *groh-ot* Lachen; *klop-ot*; *top-ot*; *brb-ot : brbrati*; *fof-ot* das Geräusch des Fluges; *dregot* Zittern; *rozgot : rozgotom se smeje*; *ropot*; *stropot, štropot* Geräusch; *šumot*; *hohot* Lachen; *hripot* Heiserkeit, *hropot* Geräusch, Athembeklemmung; *copot*; *škripot* Knarren; vsi ti značijo nek glas in šum, primeri

glagole V. 2 *hropoćem ropoćem*; *kok-ot* Hahn (der Sänger), *život živót* Leben Leib.

b) *trep-et*, stsl. trep-etъ; *bek-et*; *bleb-et*; *blisk-et*; *klep-et*; *krh-et* Stück; *pek-et*; *cek-et, cep-et, ček-et, čeč-et, šćeg-et, šep-et*;

c) *os-et, os-at* stsl. os-ъtъ zraven *os-ьtъ*;

d) *skržat* Cicade, stsl. skrъž-ьtъ;

e) *lak-et,* rod. *lakta,* mn. rod. *pet lakti,* stsl. lak-ъtь prim. lat. *arc-us.*; *nog-ъtь*, *nohet*, *pažnohet* Klaue, prim. Nagel, *unguis, ὄνυξ*; *věhet (sěna)* Büschel : *vě-;*

f) **-yto**: **antam* : *kop-yto, kor-yto*; **-utъ**: *tek-ut* Federlaus (das Laufende); *zjut* Abgrund : *zijati*; **-utь**: *kreljut* Flügel : *krilo,* lit. *skrěti* herumdrehen; *plavut* zraven *plavuta*;

8. priponka **avt-ъ** je tujka in je postala iz nemškega *olt* = walt n. p. *roubolt* Raufbolt : *brehavt* hustender Mensch; *vekavt* Weiner : *vykati*; *dregavt* : *dręgati*; *zmykavt* Dieb; *maravt* unfolgsamer M. *migavt mrdavt* unruhiger M.; *pezavt* Folterer; *pěšavt* müder M.; *plězavt* Specht; *cemavt* geiziger M. : *cemati*; *štrlincavt* Herumstreicher.

Priponka **da** in sorodnice.

§. 107. **dъ, do; dь, êdo.**

sě-dъ, a, o grau : *si-*; *ču-do*; *pę-d, -i,* stsl. pędь, kor. pьn-; *gov-ędo,* kor. *gu-* brüllen: Kuh: *bôs.*

Priponka **ma** in sorodnice.

§. 108. 1. **mъ, ma, mo**; 2. **men, man, mno**; 3. **ba.**

Priponka **mъ, ma, mo** je po Boppu §. 793 priskvrnena, oblike **men, mno** so polnejše, odgovarja ji v grškem *-μενος, η, ον*, v skr. *mâna,* tudi v latinščini je v 2. množinski trpni osebi n. p. *lauda-mini* ohranjena; priponka **ba** je brž ko ne postala iz **ma**, Mik. Gr. II, 214.

1. a) samost. mož. *dy-mъ, dim,* kor. *dy- (dyje dyši duh)*; *kosem zvezek lena,* stsl. kos-mъ *las,* kakor **kos-ma* od koder *kosmat; u-mъ,* kakor *u-ho* iz *korena u-,* lat. *av- au-d-io* in *av-eo, ἀΐω*; *glum* Spaß; *jarem*; *drm* Schusterdraht;

b) prilogi: *prě-mъ raven, akoprem, premda akoravno* iz korena *pr-,* kakor *pra-v,* prim. *ἰθύς* : *ἰέναι,* gl. §. 5 c. *β;* trpnega deležnika sedanjikovega nsl. něma, a v nekaterih pri-

logih je še ohranjen : *pitom* zahm; **lakom* v besedi *lakomen;* enako *strm* steil; prislov *mimo* iz *mi- (minǫti)*; **ma-mъ : mamiti*;

ženske: **kos-ma* v besedi *kos-mat* : lat. *coma, comatus*; *ra-ma,* prim. Arm; *sla-ma : κάλαμος culmus* : Halm; *us-ma,* kor. *us-, vas- vestire*; *krč-ma* : *krъčagъ* izvirno Krug; **čes-ma* v besedi *česminovec*; *zma-ma*; *pasma* Wiedel, Gattung : *preiskuje goveje pasme : pasmina :* slovaški *paska*; *prěma* jeder der beiden Wagentheile : stnem. Farm (Schifflein); *krma zadnji krnj v ladji;*

sred. *pis-mo*; *po-věs-mo* Bund Flachs, *prevěsmo* Garbenband, *-věsmo* iz *vęz-mo* Mikl. I. 354; *pasmo* Gebinde, *kakih dvanajst niti od snutka*; — iz glagolskih debel *pobrati-ti, posestri-ti* so menda v smislu §. 86 besede: *pobratim, posestrima, očim.*

2. mož. *ka-men*; *kre-men*; *pla-men*; *stre-men*; *jęč-men*; v starem jeziku *ka-my* = ἀκμών je močnejša oblika, oblika *ka-menь* je srednja, prim. §. 101.

sred. *brě-mę,* kor. *bhr-* : φέρω; *vrě-mę : vr- : πελομένων ἐνιαυτῶν; zna-mę; imę,* primeri *no-men* za *gno-men, ὄνομα,* Name; *ple-mę : pol, spol*; *slě-mę : cul-men*; *sě-mę.* Naj popolnejša oblika je morda v besedi *gu-mno* in *gu-mьno,* nsl. tudi *gumla* : skr. *gô zemlja*; tako tudi *žr-mno* in *žrmla* in prilog *ruměn* iz **rud-měn,* prim. *vymę* iz *vyd-mę* : οὖθαρ.

3. *borba,* stsl. borьba : bori-, vrstni samoglasnik i je oslabljen v ь, in v novem jeziku je preminol; *služba; bramba : brani-*; *začimba : začini-; dražba : draži-*; *pogodba : pogodi-; gostba : gosti-*; *hymba* zraven *hlimba : hyni-?* iz *chy(b)nǫti* neigen pogl. Caf Vestn. II. 26; *hramba : hrani-; molba*; *nošba* Tracht ogr.; *ponudba*; *narędba*; *sǫdba; prisęžba*; *zaslomba* Schutz, *zasloba* Schild ogr.; *strěžba, postrěžba*; *tǫžba*; *vęzba : vęza-*; *vonjba : vonja-*; *pekba* je pravilno *pekva* Bratpfanne; *iznajdba* je napačna tvoritev.

Priponka va in sorodnice.

§. 109. **1. vъ, va, vo; 2. ivъ, ivo.**

1. Morda sem gredo besede kakor *pri-sta-vъ, pri-sta-va, pi-vo, nji-va, si-vъ odě-v* §. 97. Bopp nanaša to priponko na zaimensko deblo **va** prim. §. 84; v skr. je navadni primer

*aç-va-s, lat. *ec-vo-s equus* der Renner. Sem spada brž ko ne *nravъ, nr-avъ* ali *nra-vъ*, in je menda iz korena **nr-** *ducere*; koren **nr-** imamo v neprehodnem pomenu v besedi *ponora* in *nora*; *nrav* in *narava* sta si brat in sestra, in pomen se je razvil kakor v besedi *omyka* : *educatio* : Erziehung : skr. *vinaja (nī-)* itd., po obliki odgovarja besedi *nrav* lat. *nervus* in po pomenu odgovarja latinski besedi *nervus* slovenska *nit* od *nī- ducere*; *pra-v* od *pr-* kakor *ἰθύς* od *ἰέναι*, zato *popraviti, napraviti, odpraviti, zapraviti, pripraviti, pravec,* stsl. pravьcь, *pravilo, pravьda: praviti* je tedaj richten (recht : richten); *drav* das Reißen, *če koga trga (dere)*; *bolěha-v : bolěhati*; *drěma-v*; *kvaka-v* quackend; *laja-v*; *miža-v : mižavo vreme* : *mьži*; *mrmra-v*; *mudlja-v* in *muhlja-v* säumig *: mudljati*; *planta-v*; *šanta-v*; *razdira-v*; *hripa-v*; *jęclja-v*; *piška-v, pišči-v* menda iz **piskav* : *piskati*; — *drža-va, velja-va, dyša-va, měnja-va*; *kurja-va, svěča-va.*

2. a) *neplodiv,* prim. §. 97; *znameniv, lъživ, zavidiv, hotiv, nagajiv, golfiv*;
iv : **ljiv** z deležniškim značajem: *bodljiv, běgljiv, zavidljiv, nepokorljiv, ponosljiv, potrpljiv, skrbljiv, svadljiv, trudljiv* stsl. trudьliv; *zberljiv* zraven *zbirčen*; *pozabljiv : zabyti*; *govorljiv*; *zgrabljiv; hotljiv,* pri Trub. *hočljiv*; *vjědljiv*; *skazljiv* ansteckend; *kradljiv*; *lažljiv; sipljiv* m. *sopljiv* asthmatisch; *strěžljiv postrěžljiv*; *tǫžljiv; zavupljiv; sovražljiv* feindselig; *vrtljiv* wandelbar : *vrtěti se*; *strašljiv* : *strašiti se*;
b) *kladivo, prędivo, gradivo.*

Priponka **ka** in sorodnice.

§. 110. 1. **kъ, okъ, akъ, ěkъ, yka, ъkъ, ьkъ**; 2. **čь**; 3. **ьcь, ica**; 4. **ęcь.**

Priponka **k** je iz zaimenskega korena, prim. §. 84. 6; **čь** je iz **k- jь**; enako tudi **ьcь, ica, ęcь**; o samoglasnikih, ki so pred priponko, primeri §. 103.

1. a) *zvǫ-k,* stsl. zvǫ-kъ, prim. *zvon, sono*; *zna-k; pol-k : po-pul-us; bra-k* Ehe : *berem*; — *mla-ka* Pfütze : skr. *mlā- mlačen biti*;
b) *svěd-ok,* stsl. věd-okъ; *snubok, snobok;* — *lal-oka* Kinnbacke;

c) -ak znači ime činitelja (nomen agentis): *ležak* Faulenzer; *lijak* Cloake, Trichter (Gießer); *nalěvak* Trichter; *obuvak*, *zuvak* Stiefelzieher; *pomyjak* Gefäß, worin das Geschirr abgewaschen wird; *požirak* Speiseröhre; *prosjak*; *rězak* Schneidebank; *zijak* Gaffer; pri nekaterih primerih vtegne a spadati k osnovi, kar se pri glagolih V. vrste ne daje razločiti; *povržak na zadnje izneseno jajce* ima priponko -jakъ : **povrъg-jakъ*;

d) *pis-ěk* Griffel, (Schreibzeug); *val-ěk* Nudelwalger Walze; *člověk* je nerazložena beseda, lotv. *cilveks*, če zadnja beseda ně izposojena, onda se ima deliti *člo-věk-ъ*, Potebnja jo razlaga **cělo-vèk-ъ* integrum robur habens, morda je v zvezi z besedo *čeljad* Familie : *kolěno* Stamm;

e) -yka iz **-anka*, nem. -ing, -ung, sl. *-ikъ -yka*, čes. *wladik* = nem. Walding : *vlad-yka : vladati*; *mot-yka : ? met-*;

f) ъkъ, ьkъ; priponka je -kъ, predhodni samoglasnik ъ ь se težko loči in je ostanek ali nadomestnik vrstnega samoglasnika: *vplětek : vplětati : vplětki* Haarband; *vržek* Wurf; *vrtek* Schraube; *davek, dodavek*; *dolivek*; *domlatek* : *domlatki* Dreschermahl; *žižek, žužek molj v bobu*; *zavrnek : zavrnki* Leinwandenden : *zavrnǫ-ti*; *zadavek* Angeld; *zamotek : zamotki* Wirrgarn; *zarǫček : zarǫčki* Vermählung; *zaslužek*; *zgryzek, ogryzek*; *zlivek* Gußmodell für Kerzen; *zmętek : zmętki* Rührmilch; *izbirek* Ausklaubsel; *izvirek* Quelle; *kušek : kušnoti*; *lěpek* Leim; *mežirek : mežirki se mi delajo* es wird mir dunkel vor den Augen : **mьžeriti žmeriti* blinzeln; *navržek*; *naložek*; *nametek, namećek* iz sedanjikove oblike; *obrězek*; *občinek* : *bobovi občinki* die Abfälle; *odlažek* Aufschub : *odlaga-*; *ogorek* angebranntes Holz; *ograbek, kar se ograbi z voza ali s stoga*; *odojek* Spanferkel; *odpustek* Ablaß; *odhodek*; *opanek* Schnürschuh : *pьn-*; *opravek* Geschäft; *obstrižek*; *ocvirek*; *očinek : očinki* Spreu = *občinki*; *pa-berek, paperek* Nachlesling; *pisek* ogr. Buchstabe; *poglodek* Octavschmaus nach der Hochzeit : *poglodati*; *pogrějek* Warmtuch; *podvržek* untergeschobenes Kind; *podlězek, ki ob božiču v tuje hiše hodi*; *podnětek* Holz zum Unterheizen; *požirek*; *pozorek : pozorki* nachreifendes Obst; *poměnek* Gespräch; *pomyvek* Spülgelte; *pomudek, za-*

mudek; *pondirek* Taucher : *po-nrě-ti*, d : *ἀν-δ-ρός*; *posěvek* : *posěvki* Kleien, Nachmehl; *počinek* : *počinoti*; *prevarek* : *prevarki* Topfen : *prevariti* überwärmen; *prigodek*; *priděvek*; *prilěpek* das Angeklebte; *premyslek* Ueberlegung; *priměrek* : *primeri se*; *prisěvek* Nebensaat; *precějki* Abguß : *cědi-*; *razlǫček*; *razporek* Spalte Schlitz : *porją* : *parati*; *ruček* Mahl; *svrček*, *črček*, *smrček*, *čvrček* Grille; : *smętki* iz *sъnętъk* = *zmętki*; *strošek*, *trošek*; *tręsek* Zittern; *ugorek* : *ogorek*; *ulomek*; *hraček* Auswurf : *hrakelj*; *curek* dünner Wasserstrahl, *penis*; *ščipek* wilde Rose; — *vojka* Leitseil : *vodi-*; *dojka* Amme; *duška* : *němam duške*; *zagonka*, *uganka*, *gonotka* Räthsel; *zasunka* Riegel : *zasunǫti*; *zbirka*; *kavka* Dohle; *kanka* Tripper : *kanǫti*; *karka* Streit : *karati*; *kvočka* : *kvokla*; *opanka* Schnürschuh : *pъn-*; *sviloprejka* : *pręd-*; *čajka (ptič)*; *tačka* Schubkarren : *takati*; *obujka* Schuh; *zaponka* Haftel; *naděvka* Wurstfülle : *naděvati*; *oděvka* Bekleidung : *oděvati*; *pověvka* Gesang : *popěvati*; besedam *dělavka*, *narějavka*, *oznanjavka*, *plězavka*, *posněmavka* in enakim odgovarjajo možke na **-avec** : *dělavec* itd., in **v** je ali vrinek ali je deležniškega značaja, v zadnjem slučaju činita priponki **-ec** in **-ka** samostalnike.

2. **-č** ali **-ač**: *baha-č*; *bi-č*; *bera-č*; *dra-č* Dornstrauch; *igra-č*; *kota-č* Rad; *krajač* ein Schusterwerkzeug in = *krojač*; *mrkač* Stoßwidder; *navijač* Uhrschlüßel; *natakač*; *natęgač* Reiffspanner; *orač*; *oterač* Handtuch; *plěvač*; *podajač*, *podavač* Handlanger, Reichgabel; *podkovač* Huffschmied; *podrěmač* Schlaftrunk; *pokryvač*, *skryvač*; *polivač*; *pomagač*; *potěpač*; *prevozač* Fährmann; *prskač* brunstiger Bock; *rězač* Vorschneider, Rebenschnitter; *ryvač* Hauzahn des Schweines; *sějač*; *skytač*, *ki na skuto hodi*; *sprěmljač*; *sěkač*; *trgač* Weinleser; *tkač*; *tolkač* Stößel; *jahač* Reiter, *konj jahač* Reitpferd; *zvač*, *ki zove*; *žnjač*, *ki ženje*; *mlatič*; *povabič*; *rybič*; *slavi-č*; po teh nadalje: *pokopič*, *pozovič*, *prilažič* : *laž i prilažič*, *čirič* in *širič* Weingrille; — *brysa-ča*, *obrysača*; *věјača*; *vrtača* Wasserwirbel; *dojača (krava, koza)*; *zavijača*; *zapenjača* Klammer; *zatykača* Stab zum Hineinstecken; *zvijača* List; *zybača*; *igrača*; *kopača* Haue; *kukuvača (kukovica)*; *kuhača* Kochlöffel; *obęzača* Verband;

ogrinjača Deckel; *omyvača* Waschel; *opikača (pri trsu v zemljo opičena rozga)*; *orača* Pflugschar; *oterača*, *terača*, *trača* Handtuch; *perača* Waschbläuel; *pěnjača* Schaumlöffel; *pijača* Trank; *plěvača* Jäthacken; *podirača (zidov)*; *pokryvača* Deckel, Kopfbedeckung; *potěpača (ženska)*; *puhača* Blasebalg; *ropotača*; *strugača* Schabeisen; *tepača* Fällhacken; *trepača* Brett zum Festklopfen des Mistes auf dem Wagen.

3. ьсь: *bodec* Stachel, Seitenstechen; *zločinec* : *čini-ti*; **derec* v besedi *konjederec*; *gǫdec*; *igrc* : *igra-ti*; *jědec*, *snědec*; *jězdec*; *kanec* Tropfen : *kanǫti*; *klepec*, *klepetec*, *klopotec* : *klepati*, *klopotati*; *sklepec* Taschenmesser : *sъklep- sklěpati* schließen; *kosec* : *kosi-*; *križoględec*; *lovec*; *mlatec*; *padec*; *pěvec* : *pěvati*; *pivec* : *pivati*; *piščec* : *piskati*; *povodec* Leitseil; *prdec*; *pezdec*; *sǫdec*; *sěvec*; *slavec* : ? *slaviti*; *srkec* Schlurf; *strěžec* Diener; *strělec*; *ščepci* Finger : *ščipati*; *tepec*, *ki se tepe*; *tržec*; *udarec* : *udariti*; *vabec* : *vabiti*; *vodec* : *voditi*; *ženec*, *žnjec*, *žętec* iz *žę-tec*, *žnjetec* Schnitter; *žižec*; besedam *bajavec* Zauberer, *dělavec*, *gatavec* Wahrsager, *igravec*, *jęcavec* Stotterer, *maščavec* *maščevavec* Rächer, *plězavec* Specht, *posněmavec*, *prilizavec*, *prodavec* in enakim je **v** ali vrinek ali je deležniškega značaja, v zadnjem slučaju stvarja priponka **ec** iz ьсь samostalnike; opomniti je, da se narodni izgovor „*igrauc*“ ravno tako lehko opira na obliko *igralec*.

-ica: *dojica* Amme, Milchgeberin : *krava dojica*; *ženjica*, *žnjica* Schnitterin; *žužica* Goldkäfer : *žužec*; *zabavica* Necker; *izdajica*; *klica* Keim; *kuka-v-ica*; *lazica* Laus (kriechende); *omamica* Betäubung; *omedlěvica* : *omedlěva-*; *perica*; *prędica*; *ptica*; *skočica* Floh (springende); *tepica* : *tepec*; *terica*, *trica* Brechlerin; *ubojica* Mörder; *narěkavica* Weissagerin.

4. **-ęcь**: *měs-ęcь*, *męsęc* in *měsenc* : *mensis* μήν skr. *mās*, iz korena *mě- mě-s- (ker se spremenja ali pa ker čas meri)*; *zajęc* lit. *zuikis*.

Priponka ga in sorodnice.

§. 111. 1. **gъ**, **ga**; 2. **ogъ**; 3. **iga**; 4. **ežь**; 5. **ezъ**, **ęzъ**; — te priponke so menda sorodne s priponko **ka**, Caf V. I. 166.

1. a) *plu-g*, stsl. plu-gъ, koren *plu-* fahren, prim. πλέϝειν (πλυ-) in nadalje: *divji petelin pluje* in *ladja plava*, *plug je voz za oranje*;

b) *slu-ga* prim. *cliens* Höriger; *stru-ga, sru-teči; sna-ga* ima dva pomena in dva izvira: *sna-ga čistost, snažen čist* je v rodu s lat. *na-re na-t-are navis νέϝω νάω ναῦς νῆσος* nečen iz korena *sna-* fließen schwimmen waschen; *sna-ga moč, snažen močen* je v rodu s lat. *neo (prędem)* skr. *snava (tetiva)* Schnur od korena *sna*, ki je kot podaljšan *snav-* v naši besedi *snujem*; pomena *vezi* in *moči* si tudi v drugih besedah odgovarjata.

2. *sap-og* Schuh, kor. *sap- vęzati; mnog* iz *mъn-ogъ* : Menge.
3. *ver-iga ver-uga ver-ěja,* koren *vr-* schließen : *ot-vrěti, za-vrěti.*
4. *bod-ež* Schwert; *děl-ež* Antheil; *grdo-ględ-ež; klat-ež, ki se klati; kod-ež* Bettler ogr. : *koditi; pal-ež* Senge; *grab-ež,* stsl. grab-ežь; *met-ež; der-ež; pad-ež; gul-ež; živ-ež; pomn-ež* Gedächtnis; *prět-ež* Drohung, der Drohende; *rogovil-ež : rogoviliti; sad-ež; skub-ež; smrd-ež; sědež; sladkosnědež* Lecker=maul; *tepež; trěbež* Gereute, Nachgeburt; *čudež* iz *čudes-a : čudo; vědež : na vědež dati;* v imenovalniku se govori tudi *-eš: dereš, guleš, živeš, klateš, tepeš.*
5. **-ezъ**: *videz : na vid-ez* zum Schein; *brlez* Triefäugiger, Blinder : *brlav : brlěti; brlez* in *brglez* Specht (morda blödsichtig, *ker se lehko vlovi); gabez* in *gavez* Schwarzwurz; — **-ęzь**: *knęz,* stsl. kъnęzь kъnęgъ, lit. *kuningas,* stnem. chuning iz got. *kuni γέν-ος genus,* k kaže, da je beseda na slovanskih tleh tujka; *pěnęz,* stsl. pěnęzь, pěnęgъ, prus. v tož. mn. penningans, stnem. phenning Pfennig; *vitęz :* Witingi : pol. *zwycięžić* m. *zwicieżić vincere.*

Priponka ha oziroma sa in sorodnice.

§. 112. 1. **hъ, ha**; 2. **uhъ, ihъ, oha**; 3. **sъ**; 4. **es**; 5. **us**; 6. **šь, ešь, ošь.**

Bopp §. 931 izvaja priponko **as**, grško *ος* III. sklanjatve, koji naš **es** V. sklanjatve odgovarja, iz korena samostalniškega glagola **as** slov. **es**; to priponko smo videli §. 62, 2 v obliki **h** in **s**; **s** pa izvira tudi iz **k**: *slovo : κλέϝος;* priponka **us**, ki smo jo pri tvorno-preteklem I. deležniku videli, stoji tu menda le po vnanji sorodnosti; v glasniku **u** je lehko sodržan slog **va**,

kar je tudi indi mogoče v besedah in priponkah, ki imajo **u** ali **y** ali morda iz nju oslabljen ъ za vezni samoglasnik.

1. *smě-h* stsl. smě-hъ; *spě-h; ja-h* v besedi *ja-h-ati*, kor. **ja** v oslabljeni obliki **i** *(i-ti); požrě-h* Fresser; *pyrh* buntes Osterei iz **pyrьhъ* : srb. *puriti* rösten, čes. *pyriti* rot machen; *pu-h* : φῦ-σα : skr. *pav-ana* : *pahati* anfachen; *slu-h, posluh : slu-je : slov-i; duh, puh, sluh* se lehko naslonijo tudi na korene *dъh, pъh, slъh,* tako so v ožji zvezi z glagoli *dъhnem dyšim, pyšem, slyšim,* pa tudi tu stoji **h** kot podaljšek prvotnih korenov; enako *povǫh : von- vonja-ti;* — *strě-ha : *strě-ti : sternere* (das Ausgebreitete); *mr-ha* Aas; *vě-ha* Spund : *vě-jem* (Luftloch);
2. *sop-uh* Dunst, stsl. sop-uhъ Heber, Spritze, kor. *sop- (sopem, sapa); ogled-uh ; potep-uh ; počep-uh ; ležuh, zaležuh, ki rad leži ; požer-uh ; slěd-uh* Spürhund; *smrd-uh = dъhor ; mačuh* zraven *mačih* iz *mak-juh* hitzige Krankheit : *premaknjen* verzückt; — **-ih** : *omet-ih* Bartwisch, *sop-ih* aufgeblasener Mensch; *mačih* hitzige Krankheit; *ženih* menda *ženi-h ;* — **-oha** : *troha : trtrě-ti ;*
3. *ča-s,* stsl. ča-sъ *(ča-jati, po-ča-j) ; sta-s : stasa si Vilinskoga, goro-stasen,* koren *sta-; vlas, las* : lit. *var-sa* Flocke : *vol-na,* stsl. volъ-na, kor. *var, vr* bedecken; *klas : kl- ; razdra-s* ali *razdr-as, ki ima raztrgano obleko; rus* blond roth : *rud-sъ ;*
4. *drěvo,* deblo **drěvos* §. 31, 1. in v slabejši obliki *drěv-es-a* itd., prim. δόρυ in *drva ;* enako *kolo,* prim. *rota :* **r**, *potač : tek-,* tedaj *kl- :* skr. *čar- incedere, kola* in *kolesa* pomeni toliko kot *voz,* prim. *kolěno* in *član ; oko* Auge *oculus* ὄσσε iz *ὄκ-ιε ; *slovo* Wort (Gehörtes), Abschied: *slu- κλυ : gloria* iz **clovosia κλέϝος :* stnem. hliu-mant Leumund; *pero,* rod. *peresa* poleg *pera ; nebo,* skr. *nabhas, νέφος, nubes ; uho, ušesa, auris* iz **ausis* Ohr (das Wahrnehmende); *tělo, těl-es-a ;*
5. primere za priponko *-**us** oziroma -vъs in -ъs gl. §. 60, 3 ; morda sem spadajo tudi besede kakor *var-uh ; olša, jelša, olha,* skr. *aruša.*
6. šь iz *š-jь ali *s-jь : *cepaš : cepaš put pocepetan pot ; duda-š : dudati- na dude igrati ; kocka-š, ki na kocke igra,* prim. *karta-š kvarta-š ; požira-š ; pravda-š, ki se pravda ; rova-š* Kerbholz :

nem. Rabisch iz *rovati* wühlen tukaj kerben; *trumbetaš trombetaš*; — *ber-ša* Raffholz *veje, ki po gozdu leže* : *berem*; *ruša* Rasen : *ru-*;

-eš iz *eš-jь: *lem-eš* zraven *lemež* Pflugeisen; — *hrk-eša* Schnarcher;

-oš iz ošь: *kok-oš, kokoši* : *kok-* v besedi *kok-ot kokotati.*

II. Poglavje.

Drugotna ali stranska tvoritev (secundäre Bildung).

§. 113. a) Pri drugotnih ali stranskih tvoritvah se delajo iz podstavnih besed s pomočjo končnic oziroma drugotnih priponk nove besede. Te nove besede zastran pomena něso več v ravni zvezi s korenom oziroma z deblom, ampak le posredno. Postavimo od korena **sta-** se izvajajo besede *sta-r, sta-n, sta-l, sta-s, *sta-va* itd. Od vsake teh besed lehko tvorimo nove besede; recimo od *star* : *starost, starati se, starina, starejšina* itd.; od *stan* : *stanje, stanovati, stanovit* itd.; od *stal* : *stalen, stališće*; od **stava* : *staviti, postavljati, stavba* itd. Tako dobivamo od gornih pet besed pet novih besednih rodov, ki po priliki svoje pleme sopet dalje plodijo in rod množijo. Take tvoritve so tedaj drugotne ali stranske. Stranske imenske končnice so z večine iste kot prvotne, ali vsaj s prvotnimi v rodu. Stranske tvoritve so zvečine po sliki prvotnih stvorjene, mladina posnema starino.

b) Pri drugotni tvoritvi so se *α)* samoglasniške končnice novemu samoglasniku umeknole ali se je *β)* predhodni debelski **u** podstavne besede v **ov** spremenil; tako imamo

α) iz *sytъ-* s priponko ь pojemski samostalnik *do syti, dosti*, imenov. **sytь* iz *sytъ* + ь; tako iz *bytije* s priponko ьnъ : *byt* + ьnъ *biten*; *mьgla, mьglьnъ meglen*;

β) *volъ* iz *volu*, *volovьnъ*, *volovska*. Nastopi pa slog **ov** često tudi neorganično, t. j. tudi na takih deblih, ki se izvirno ne končujo na **u** ampak na **a**, enaka prikazen kakor pri množinskem možkem rodilniku druge sklanjatve, prim. §. 11.

§. 114. Drugotne imenske končnice oziroma priponke so:

ъ, a, o;
i (ь);
u, y;
***jь, ja, je**; **ij, ija, ije**; **ěj, ej, uj**;
terъ, torъ;
ra; **rь**; ***arjь, ara**; **ěrъ, irъ**; **erъ, ero, erь, orъ**; ***urjь**;
lo, lě, li, *ьljь, ьlъ, ala, ělь, *eljь, olъ, ulja;
anъ, ana, anь, anj; **enъ**; **inъ, ina**; **ьnъ, ěnъ**; **ynja**; ***njь,**
tъ, -ta; ***t-jь, *tja**; **stь**; **ьstvo**; **atъ, astъ**; **itъ, *it-jь**; **ęt-, nta**;
ьda; **adъ, adь, jadь**; **udъ**; **da(gda)**; **-nd, -ndi**;
ba; **ovъ**; **avъ, ava, java**; **ivъ, iva**; **mo, ma, man**;
ъkъ, ьkъ, ъka, ьka, ъko, ьko; **akь, jakъ**; **ikъ**; **ačь, ača, jača**; **ьcь, ьca, ьce**; **icь, ica**; **ьskъ**; **išče**;
ahъ, aha; **jeha**; **uhъ, uha**; **asъ, *s-jь**; **jes**; **ša, ašь**; **ušъ, yšь.**

Priponka **a** oziroma **ъ, a, o.**

§. 115. Ta priponka kot drugotna končnica (prim. §. 97) znači v sostavljenih prilogih oziroma samostalnikih posestnika lastnosti ali stvari, ki so v sostavi imenovane oziroma dotično stvar: *bělorǫk* stsl. bělorǫk-ъ, a, o, to je *bele roke imajoč*; *gologlav*; *zlatoust*; *zločest* schlecht, stsl. zъločъstъ, t. j. *slabo čast imajoč*; *psoglav*, stsl. pьsoglavъ; *strmoglav*; *sto-klas četvero-nog*; *Vladiměr* = *Vladislav po vladanju imenovan*, *slaven*; *tolik* : *to lice imajoč*, *talis*, *τηλίκος*, solch iz so-lich drugi razlagajo *toli-k*; enako *kolik*; *bělolas*; *brzonog*; *zlatolas*; *trdovrat* : hartnäckig; *klapouh* der sich taub stellt (mit herabhangenden Ohren); *dvojnog*; *trinog* Dreifuß; *ozim* t. j. *o zimi bivajoč* : *ozima rž* Winterroggen; *u-bog*, *u* skr. *ava weg* in *bog* skr. *bhaga* Reichthum; *oglav* zraven in menda mesto *razoglav*, *bezoglav* ohne Kopfbedeckung, **oglav* ali **oglava* je

menda Kopfbedeckung, *oglav* v pomenu Ueberleder je sicer v rabi; *podčep* t. j. *vino pod čepom; brezden bezden : bez dna* Abgrund; *priklět; okol* Viehhof : *kolo; samokol; razkriž (: askrže = razkrižje); razpǫt; zarǫki* Aermelaufschlag; *osluhi* mn. Schläfen (was an den Ohren ist); — *stanoga* m. **sto-noga; napǫta, kar je na pǫti;*

a znači na dalje 1. zborno ime: *gospoda : gospod;* 2. stvar po barvi : *dyma* die dunkle Kuh, *čada* die schwarze Kuh, iz *dym, čad* so postali določni prilogi in njim se v misli dostavi *krava;* enako *rusa* die rothe Kuh; *strma (gora).*

Priponka i.

§. 116. Priponko **i** (ь) (prim. §. 98) nahajamo:

a) na samostalnikih, ki so postali iz prilogov: *do syti* prim. §. 113. b; *pomlad, spomlad* Frühling (Verjüngung); *raven, ravni; gol, goli obeljeno drevo; oběrǫč* je prislov, prim. lat. *partim;*

b) na števnikih *pęt* stsl. pętь; *šest; sedem,* stsl. sedmь; *osem; devęt; desęt;* ti so pojemski ženski samostalniki in so kot glavni števniki nastali iz vrstnih tedaj iz *pęt*ъ-ь; enako tudi *četrt,* ki pa pomeni *četrti del.*

Priponka u.

§. 117. S priponko **u, y** (prim. §. 99): so nastale besede *kot-va ancora* iz **kotu + a,* staročeski *koty (: kot*ъ, *catus,* zarad pomena prim. *mačka); svekrva svekra* in *svekrv* Schwiegermutter, stsl. svekry (: svekrъ): socrus : *ἑκυρά; igev* Jochholz iz *igv*ь t. j. *ig(o) + u +* ь; *ostrv* Hüfel : *ostr; pestrv postrv pestrva* Forelle : *pester* bunt; *narǫkev* Armband; *jętrve* die Frauen zweier Brüder, *jętrva* die Frau des Bruders iz *jętr*ъ : *εἰνάτερες janitrices,* koren? *j*ъ*m-,* Curtius Etym. Nr. 423 b).

Priponka ja in sorodnice.

§. 118. 1. ***j**ь**, ja, je**; 2. **ij, ija, ije**; 3. **ěj, ej, uj**; prim. §. 100.

1. a) možki samostalniki iz samostalnikov in prilogov: *ob-rǫč,* stsl. obrąčь iz *rǫka* po §. 113. b *-rǫk-j*ь, kar daje po §. 28. 4. a *ob-rąč*ь, nsl. *obrǫč; narǫč* Schoß; *preruč* iz **prerǫč* Handhabe; *mlěč* iz *mlěko; mlaj : mlad; slaj; *zaj* v besedi *nazaj odzaja* iz *zad*ъ;

b) ženski samost.: *večerja (večer)*; *gospa* iz **gospod-ja*; *meja (med)*; *rǫča, ruča (rǫka)*; *suša (suh)*; *tašća tešća*: *tьstь*; *gǫšća (gǫst)*; *męča (męk)*; *bliža*: *bliz-o*; *brija*: *brid-ek*; *dalja*; *prgišća* eine Faust voll iz stsl. prigrъšta : grъšta : *grъstь* : kor. *grt-* fassen; *množa* : *mnog*; *pečenja*; *plěša* Kahlheit, Glatze; *plošča* Platte; *prěča* Abtheilung der Haare : *prěk*; *pušća*; *slaja* : *slad-ъkъ*; *suknja* : *sukno*; *senja* : *somnium*; *širja*; *tęža*; *tolšća*; *zaje, ozaje* Hintergetreide : *zadъ*; *žmeća* : *žmeten* : **žmetъ*; *žrmlja* : *žrne* iz *žrъnъve*; *koža* Fell (Ziegenfell) : *koza*; *věšća* Wahrsagerin, Hexe : *věštь věšć* erfahren.

c) prilogi: *gověj*, stsl. gověždь §. 26, 1, b; *daleč, proč, pěš (pěh-ota)* so prislovi postali; *vlašč*: *na vlašć, na laš (vlast)*; *věšć*; *tuj*, stsl. tuždь iz got. *thiuda ljudstvo*, kakor posnemalno *ljudski*; *ješć* gefräßig; dendenes ***jь, ja, je** ne tvori več posestnih prilogov iz imen živih stvari, toda nekateri so se ohranili, posebno v krajnih imenih: *pětelinja glava, županja hči, mrtveča glava*; *janjęće, kozlęće, prašće* iz *prasęće meso*; *bratovlja, synovlja žena*; *Banja lǫka, Bojanji vrh, Martinji vrh*; *Pavlja ves*; *Purkarće* : *Purkart*; *Andreće* : *Andrę* : *Andręt*; *Radanja ves*; *Radoše* : Radoh prim. *Radohova ves*; *Škoflje*; *Stepanja ves*: *Stepan*; *Valpćja ves* : *Valpot* : stnem. Waltpoto; dodaj: *moj* : **ma-jь* : *meus, tvoj, svoj, naš, vaš*; *dvoj, oboj, troj*, prim. skr. *dva* : *dva-ja-s*.

2. **ij** stoji za ***ijь**, polglasni **ь** se po **j** ne piše niti v starem jeziku; **ij, ija, ije** je po Boppu §. 890 postalo iz **ja**, tako da se je glasniku **j** spreda pridružil sorodni samoglasnik **i**, oziroma **ia** razcepil v **ija**: *excid-iu-m, συμ-πόσ-ιο-ν* : **excid-iju-m*. Priponka **ij** tvori posebno priloge iz imen živih stvari:

a) *babij* oziroma *babji, a, e (baba)*; *božij, a, e (bog)*; *vražij, a, e (vrag)*; *kozij, a, e (koza)*; *kravij (krava)*; *ovčij*, stsl. ovьčij *(ovьca)*; *otročij (ot-rok* : *in-fans)*; *ptičij*, stsl. pъtičij *(pъtica)*; *pasij, pesij*, stsl. pьsij *(pes)*; *rybij (ryba)*; *svinij (svinja)*; *jelenij (jelen)*; *čij (kъ-)*; *něčij*; tako tudi *telęćij* oziroma *telęćji, prasęćji, kuręćji*, mesto in zraven *telęći* itd.

O p a z k a. Dendenes se navadno glasniku **j** predhodni **i** ne izgovarja, ampak *božji, a, e, ptičji, pesji* itd., da pa je

tukaj pri besedotvoritvi delovala priponka **ij, ija, ije** ne ***jь, ja, je,** je jasno iz primerov, po katerih bi sicer ne bilo n. p. *božja* ampak *boža* kakor *ubožati* itd.

b) izvirna priponka **-ija** na ženskih samostalnikih je redka: *bratrija, gostija;* sedaj često rabljena priponka **-ija** je posneta iz nemške priponke **-ei**: Tischlerei Schneiderei sredonem. **īe** : romansko **ia** : grš. εια prim. Mikl. Gr. II.70; ta priponka znači lastnost, čast, opravilo, deželo: *bahorija* Verhexung; *bogatija; golufija; beračija; hlapčija : hlapec; kmetija; kovačija; kupčija; domačija; županija; želarija; pisarija; slěparija; Turčija; Horvatija; hudobija : hudoba; lěpotija : lěpota; morija : mor.*

c) **-ije** stvarja srednje samostalnike pojemskega ali zbornega pomena *α)* iz prilogov, *β)* iz trpnega deležnika, *γ)* iz samostalnikov:

α) veselje iz in zraven *vesel-ije, obil-ije, zdrav-ije, zlatoljub-ije; mlad-ije* junge Triebe, *suš-ije* getrocknetes Obst, *zelen-ije* Grünzeug;

β) bit-ije, byt-ije, iměn-ije Vermögen, *pit-ije, cvrt-ije* Eierkuchen, *drt-ije; obrězan-ije, obětovan-ije, odpušćen-ije, pisan-ije, prelomljen-ije* (glagolniki);

γ) vrb-ije (vrba), grozdije (grozd), drěvije (drěvo), zelije; *ivije, inije, imije (jьm-* das sich Anhaltende*?)*; *kamenije, klasije, listije, orěšije (orěh* §. 28, 4, b, ε), *perije (pero); pazderije* iz *pasder-ije (dr); sadovije; sitije, sitovije* §. 113 b *β; snopije, sъmet-ije; satovije (sъtъ* kor. *su- suere šiti); trn-ije; trst-ije, usnije (us-, vas- tegere); cvět-ije; — za-větr-ije, ob-lič-ije, pogor-ije, pod-nož-ije* (§. 28, 4, b, ε)*; po-mor-ije, pri-mor-ije, proti-lět-ije, raz-pǫt-ije;* prim. *pro-mont-or-ium, in-cend-ium;* dendenes se navadno govori in piše **ije** skrčeno v **je**: *snopje.*

3. a) Priponka **ěj** oziroma **jaj** se nahaja v besedah: *narǫčaj : rǫka; obličaj : lice; vršaj* Getreidehaufe : *vrš : nasad vrši; površaj* Oberfläche : *vrh; běljaj (běla jabolka); stružaj : dveri na stružaj odpreti, stružajnik : struga tek, hod?* (srb.);

b) priponka **ej** pomenjšuje in tvori samostalnike: *volej* iz *vol, družej* iz *drug, dědej* iz *děd, kumej* iz *kum, mǫžej* Männchen iz *mǫž; nožej* iz *nož, sirotej : sirota, stolej : stol, sorej* = *sorast vol; ljubej : ljub, malej : mal, bogmej, ki rad bogme pravi.*

c) **uj**: **osebuj* v besedah *osebujek* Ausgeding, *osebujni : o sebi.*

Priponki ter in tor.

§. 119. Priponki **ter**, **tor** oziroma **terъ**, **torъ** (prim. §. 101) se nahajata v sledečih besedah:

ka-ter-i, a, o (*u-ter, πό-τερ-ος*); stsl. vъ-torъij iz *vą-tor-ъ-jь* skr. *an-tar-as* got. *anthar* nemški an-der- der andere, od tod naš *vtorek*, to je *drugi den*; dodaj *někateri, vsakteri* iz *vsakkateri*, enako *mnogoteri*.

Priponke z značajem r.

§. 120. 1. **ra**; 2. **rь**; 3. ***arjь**, **ara**; 4. **ěrъ**, **irъ**; 5. **erъ**, **erь**, **ero**, **orъ**; 6. **ur-jь**; prim §. 104.

1. *męz-d-ra* (: *meso*); *vydra* : *ὕδρος* : *voda*; *vědro* : *ὑδ-ρία*;
2. *noz-d-ri* (: *nos*);
3. a) *vrat-ar, -ja* : *vrata*, po sliki *tesar zidar*; *žitar* : *žito, zlatar, ključar, kravar* : *krava, lěkar, ovčar, rybar, steklar* : stsl. stьklo; *glavar, poglavar* : *glava, gospodar* : *gospod*; b) iz prilogov: *boljar* : *bolji*;
   -ara : *bokara bokasta posǫda*; *kozara* Ziegenstall; *košara* in *košarja* : *koš*;
4. **-ěrь** : *rězěr* in *rězir* Messer der Siebmacher; *drobir* = *drobiž*; *huděr, hudir*; *slěpir, slěpec, slěpič* (*kača*); *kosěr, kosir* (*nož*) : *kosa*; *měhěr, měhyr* : *měh*; *močvěr, močvir* : **močva* : *moker*; *osěr, osir* Wespennest : *osa*; *voděr, vodir* Wetzsteinfutteral : *voda*; *brebir* Schober; *ivir* Splitter; *skovir* Nachteule;
5. **erъ**, **erь**, **orъ**,: *četveri iz četvr-er-i* : *četyri, pęteri, šesteri* itd. ločilni števniki; po njih tudi *stoteri jezeroteri*, kakor da bi priponka bila *pę-teri* ne *pęt-eri*; iz njih samostalniški: *pęter šester čveter* : *s čveterjo vozi*; *jězero* stsl. jezero See in *jezero tisǫč* sta izvirno sorodni in iz magiarskega; *grahor* Wicke : *grah*; — *kozora* Körbchen; *sivora starka*; *butora* zraven *butara*;
6. **-ur** : *kačur* Schlangenmännchen, rod. *kačurja* stsl. *kačurь iz *kačurjь* : *kača*; *měhur* zraven *měhěr* in *měhyr* : *měh*.

Priponke z značajem l.

§. 121. **lo**, **lě**, **li**, **ьlj**, **ьlъ**, **ala**, **ělь**, **elj**, **olъ**, **ulja**; prim. §. 102 in 103.

lo: *ognjilo* : *ogenj* po sliki *nětilo*; *jěstvilo* : **jěstva* v besedi *jěst-rina*; *krdělo* in *krděl,-i* : Herde : srb. *krd*, po sliki *imělo, sedělo*;

lě, li v časovnih prislovih: *koli* : *nikoli, kedar koli, od kod koli, doklě, odklě* stsl. otъ kolě, *poslě, potlě* iz *poselě, po tolě, vselě* in *vselej;*

ьlj iz ***ьl-jь**: *rogelj* Spitze, Horn : *rog; krevelj* Krümmling (Krummhaken, krumm gehender Mensch); tujke so: *žakelj* : Sack; *grędelj* : stnem. grindel; *škratelj* : Schrattel; *žrebelj žebelj* : stnem. *grebil;*

ьlъ: *kozel* : *koza,* enako *orel* : Aar, *osel* : *asel-lus* : *asinus ὄνος* iz *ὄσνος; čavel* : *clavus; skobel* Habicht;

ala: *kravala pastirska palica* : *kriv;*

ělь: *glǫbělь* rod. *glǫběli* Vertiefung Hohlweg : *glǫb-ok; krdělь* zraven *krdělo* : srb. *krd* : Herde;

elj iz ***el-jь** : *mǫžicelj* : *mǫžьc.*

olъ: *kozol* Korb Tasche morda izvirno Ledertasche, odtod kozolec Getreideharpfe; *močerol* Eidechse : *močer* iz *močvěr* Sumpf;

ulja: *kosmulja* Fuchs : *kosem* stsl. kosmъ; *nosulja* Großnase; *rogačulja* : *rogač; volkulja* : *volk; vragulja* : *vrag; zajkulja* in *zajklja* : *zajęc;*

Priponke z značajem **n**.

§. 122. 1. **anъ, ana, anь, *anjь**; 2. **enъ**; 3. **inъ, ina**; 4. **ьnъ**; 5. **ěnъ**; 6. **ynja**; prim. §. 105;

1. **anъ**: a) **bratan* iz *brat* v besedi *bratanec,* tudi *bratranec* iz *bratrъ; glavan, ki ima veliko glavo,* po sliki *pijan slan* iz *glava; puran* in *purman* iz *pura; goltan* v besedi *goltanec* iz *golt,* stsl. grъtь po III. sklanjatvi; *prstan (prst); okan, ki ima velike oči; mǫdrijan* : *mǫdrija; zǫban* kakor *okan; župan* : *župa* Gegend; *velikan* Riese : *velik*; *krajnščan* Nachbar : *krajinьsk; pesjan* menda : *pьsij;*

   b) *sestrana* : *sestra; bratana; poljana* : *polje*; *dvorana* : *dvor glavana* kakor *glavan; jablana* in *jablan, -i* stsl. jablanь iz *jablo* v besedi *jabelko,* stsl. jablъko ablъko: Apfel; *vrana* Nieren menda kakor *mrěna* : *membrana;*

anj iz ***an-jь**: *družbanj* Brautführer; *kysovanj* Gährausbruch; *lǫcanj* menda iz *lǫcěn* Henkel : *lǫkъ* Bogen; *pędanj* zraven *pędenj* Spanne: *pędь; prstanj* zraven *prstan;* — *drvanja* Holzgegend; *lubanja* Schädel : *lъbъ* Schädel; *glibanja* menda : *gliva;*

2. **enъ**: a) prilogi: *zel-en*, stsl. zel-enъ : *zel; črljen* iz *črvljen* : *črv; stud-en* in *ostuden* in *studen v besedi *studenec*, izvirni pomen mrzlote je prenesen na neprijeten čut, kakor *mrzi mi* in *mrazi me; gǫs-en, vǫs-en* v besedi *gǫsenica vǫsenica* (*vąsъ barba*); enaki prilogi so podstavni besedam *zlatenica, mladenč*, stsl. mladenьcь, *prvenec*.
   b) samostalniki: *pęden* Spanne izvirno *pędenь, -ene; prsten; remen* = Riemen je tujka;
3. a) **-inъ** α) pri ljudskih imenih: *Rus-in, Sas-in, Turč-in, Srb-in, Vǫgr-in*; enako *Rim-l-jan*, kder je m. i krepkejši **ja**; pa tudi *pě-tel-in, pozovčin* : **pozovec, govorčin* : **govorec, varovčin*, Viehhüter; *bogat-in*; *gospod-in*, iz tega *gospon; starin; bělin;*
   β) stvarja **inъ**, **a**, **o** iz jedninskih ženskih in možkih imen na **a** posestne priloge: *hčerin, a, o, materin, srnin, tetin, tetičin; otčin* itd.
   b) priponka **ina** α) na priloge, vrstne števnike in deležnike priteknena stvarja samostalnike, izvirno pojemske: *běl-ina, bystr-ina, vyšina* (stsl. vysina), *glǫb-ina (glǫb-ok), gol-ina, debel-ina, devęt-ina, desęt-ina, dolžina* (§. 28, 4, b, ε : *dolg), družina (drug), ist-ina (is-t, jes- esse), krivina, kyslina, cělina, nov-ina, plan-ina, prv-ina, pęt-ina, ravn-ina, razval-ina, sedm-ina, star-ina, strm-ina, tišina (tih), tkan-ina, tretjina, četvrtina, črnina, šir-ina, jasn-ina, ǫž-ina* : *ǫz-ъk (v)ǫtl-ina; starějšina (starějši); ajdovščina : ajdovsk; bolęćina : bolęć; druščina : družьskъ, edinščina jedinščina* Vereinsammung, Sorge, Armut : *edinsk; gotovina* Barschaft; *košenina* gemähtes Berghen; *mrlina* Aas : *mrl; němščina; obćina* : *obći* stsl. obьštь iz **obь-tjь* kakor *domaći* iz *doma-tji*, *obь* je lat. *amb-* stnem. umpi nnem. um herum, zato *obćina* = *okolica sosedska; opeklina; pokorščina; podrtina; rastlina* : *rastlъ; soseščina* : *sosěsk; svojščina* Freiheit; *sěline* mn. graue Haare; *slověnščina; spečenina; steklina* Wut : *vsteći* wüten izvirno eilen stürmen; *vrǫćina; zmrzlina; žaręćina; živina; hladetina, hladnetina* Sulze; *tręsetina* Moor; *vrětina* Quelle ogr.; *daljina; djalina* Verzauberung ogr. : *djati dicere;*
   β) se natika na samostalnike v različnem pomenu: *baburina* : *babura; bykovina* §. 113. b, β; *bukovina; govędina,*

godina, grozdovina, děklina, dolina, domovina, dědina, drobovina, zvěrina; južina : jug Süd in Mittag, prim. *večer-ja* in *za-jutr-ek; lęd-ina, męsęčina, osina* Aehre, *očevina : patrimonium, ovčina* : ovьca, *pavǫčina, podčepina* Tropfwein : *pod čepom; polov-ina, skomina (? česki laskom-ina), srěd-ina, tatb-ina : tatьba, jutr-ina, črěpina : črěp, jar-ina, o-zim-ina, sto-t-ina, strd-ina; zuberina zeberne* Zahnfleisch : *zǫb.*

4. -ьнъ tvori a) priloge iz samostalnikov, kojih samoglasniška končnica *α*) odpada §. 113, b, *α*: *buren, a,o,* stsl. burьnъ, a, o *(burja, bur-ka); byt-en* §. 113, b; *gladen (glad), glasen, glinen (glina), grěšen (grěh* §. 28 4 b *β*), *dolžen (dolg), drob-en, žalost-en, želen (želja), želězen (želězo), žiten (žito), žęden* in *žęjen*; *kalen (kalъ κελαινός squalor), končen (konec), knižen (kniga)*; *kasen, kesen,* stsl. късьнъ *(kasom, kasati)*; *ličen (lice, priličen, prilika), mir-en, napǫt-en (napǫta), plod-en, podoben (podoba), prsten (prst, -i), silen (sila), solnčen (solnce), strašen (strah), temen (tema), tělesen (těles-), um-en, čast-en česten; věčen* stark ꝛc. : *věkъ ; viden* stattlich : *viden mož; voljen : ves voljen svět,* iz tega : *vesoljen svět* die ganze uns offene Welt; *goden* zeitig; *krušen : krušni oče; kužen : kuga; mǫten* trüb; *muden* säumig; *napačen : na opak*; *nedǫžen* krank : *nedǫgъ; neroden* unartig, ungeschickt *(bezskrben); ogaven* herb : stsl. oga-vije; *otǫžen* : *otǫžen mraz; otroven* : *otrovna nemoć* ansteckende Krankheit; *požrěšen; poroden : porodni greh, porodna žena; pohoten* lüstern; *rajni* selig : *raj*; *sižen* schwer athmend : *siga; skroven* verborgen; *skrun* za *skvrnen* entstellt; *stočen : stekel; tečen* wolschmeckend; *tučen* fett; *uročen : uroki; ušesen; hvaležen*; *jězden;* tako tudi *buden* aufgeweckt; *vzęten, prijęten, piten, pěten : vzętje, prijętje, pitje, pětje;*

nekatere tvoritve so na **-it-en, at-en**: *viditen* sichtbar, *kositen : kositen travnik* mahdbar, *miriten, ki se daje miriti; pisaten : pisatno pero; cecaten : cecatno telę;*

iz prislovov: *vnovićen, znovićen, naskoren* baldig, *pozden* zraven *pozen* spät, *prvićen, ki je iz začetka (prvić), prěčen* überzwerch liegend, *protiven, sǫprn zǫpern, zanikaren* nichtsnutz;

β) pred priponko stoji **v** ali **ov** §. 113 b β: *medven* zraven *meden, voloven, glasoven, domoven, duhoven, dneven, sadoven, světoven, stoven* : *stoven* med Honigseim : *sat; trnoven;* celo *duševen (duša).*

b) priloge iz prilogov α): *dalečen* (*dal-, na daljo zvoni, dal-eko, dal-eč* koren *dr-, dl- findere*), *žalostiv-en, izvěst-en, lǫkav-en, obil-en, oboj-n, strm-en, velikoven, veličen, volnaten, grozoviten, drǫselen* traurig, *zlaten, imeniten, jędrn* schnell munter, *kakšen* : *kakši, kameniten, mladen* weich : *mladna jabolka, motoren* herangewachsen, *oholen, očiten* öffentlich : *očitna predaja, prešesten* übergangen, *sadoviten, syten* : sättig, *slaviten, stalen, trden, trězen : trěziv* stsl. trězvъ;
sem spadajo tudi tvoritve na **čen**, t. j. ъkъ + ьnъ: *barčen* gewandt : *barek* indecl. : *on je barek na to* er hat Lust darnach : ? *barati; varčen* sparsam; *gybčen, gybičen, ugybičen* beweglich; *želčen* begierig : *želik; zbirčen* wählerisch; *nejědčen, neješčen* ungenießbar.

β) iz prilogov v §. 115 imenovanih: *vysokoum-en* : **vysokoumъ,* enako: *zlatoust-en, četveronožen, bělolisten, malověčen* schwach, *pritličen* am Boden befindlich : *pritlik-ovec* Zwerg : ? *pri tlěh; trdovraten, polověren, ubožen, sprasen : sprasna svinja, stelen : stelna krava, žrěben, žrěbęten : žrebna, žrebetna kobila* stsl. *sъžrěbьna; toda *zadušen : zadušna maša : za duše maša,* enako: *ponočen, posvěten, prirǫčen;*
iz deležnikov: *stalen, mogǫčen;* sem spada tudi menda oni **n**, ki ga samostalniki z večine izposojenci kakor *apostelj* v sklanjatvi prijemajo: *aposteljna, rabeljna.*

c) samostalnike iz samostalnikov: *brězen sušec : brěza; gruden december : gruda; duhoven; osten* in *ostno* Stachel : *ostь; oven* : **ovь* v besedi *ovьca; srpen mali, veliki juli, avgust : srp; traven mali, veliki april, maj : trava;* — *ustna* stsl. ustьna iz *usta; založna (zalog, zaloga); sesterna sestrična (sestrina hči); bratična (bratova hči); strina* iz *strynja (stričeva žena); ujna (ujceva žena); gospodična* ima podstavni samostalnik *gospodič; zvična, zavična* zraven *zava moževa sestra* stsl. zlъva γάλως; *nožna* Messerscheide; *popǫtna* Rei-

sezehrung; *hyšna* Stubenmädchen; — *brvno, bruno : brv*; *gorno* Bergrecht, *godovno : god*;

5. priponka **ьnj** iz ***ьn-jь** je iz prejšnje podaljšana in tvori a) iz samostalnikov posestne priloge ali b) iz prislovov in prislovno rabljenih imen priloge: a) *gospodnji; gospěnji; vojvodenj* (*udenj*) *boršt*; **-inj** mesto **-ьnj** je v besedah *gǫsinji, golǫbinji, vrablinji* primeri *govenji*, sicer vtegne tu **-in-** biti ženska priponka odgovarjajoča možki **ov**; b) *davnji, dalanji, dalnji, današnji, dozdanji, dolanji, dolnji, zdolnji, domanji; goranji, gorěnji, gornji; jutranji, jutrnji; lětnji; lětošnji; někdanji; notranji, notrnji, znotrěnji; ondanji; poprějšnji; pojutrnji; prvěnji; prědnji; sadanji; skrajnji; slědnji poslědnji; snočenji; spodanji; spomladnji; srědnji; tadanji; zadnji;* enako: *svętenji; sǫdnji; vrhnji; vselěnji; ẏnanji, vunanji, zvunenji, vuněšnji, zvunašnji; indašnji* sonstig; *ovdašnji* itd.

6. **-ěnъ** tvori a) tvarinske priloge: *volněn* (*volna*), *drěvěn* (*drěvo*), *kaměn* iz *kamen-ěn, kostěn* (*kost*), *laněn* in *leněn, měděn* aëneus, *ogněn, plaměn* iz *plamen-ěn, platněn* in *platěn* (*plat* = *prt, platno*), *prstěn* (*prst, -i*), *rožěn* stsl. rožanъ iz *rog, smoljěn* (*smola*), *sněžen* mesto in zraven *sněžan* (*sněg*), *sukněn* (*sukno*), *trstěn* (*trst, trstije, trstika*), *jęčměn* iz *jęčmen-ěn*; vender *želězьnъ* in *sьrebrьnъ* po 4. a.
   b) samostalnike: *možgani : mozgъ; kocěn* Stengel; *lǫcěn : lǫk* — *kolěno* Knie Stamm in *polěno* Scheit.

7. **-ynja** tvori a) iz možkih imen ženske: *bog-ynja, gospod-ynja, grk-ynja, knęg-ynja* (*knęz, *knęg-*), *soséd-ynja;* pa tudi *žękynja; pěvkynja : pěvka; glogynja* Mehlbeere, *lupynja, stǫpynja črěpynja;*
   b) iz prilogov pojemske samostalnike: *pust-ynja, svęt-ynja, drag-ynja;*
   c) *milost-ynja* ima zborni pomen; — v obče prim. Göttin : Gott; *θέαινα* iz *θεαvία : θεός* Bopp §. 837.

Priponke z značajem t.

§. 123. 1. **tъ, ta**; ***t-jь**, ***tja**; 2. **stь**; 3. **ьstvo**; 4. **atъ, astъ**; 5. **itъ**; 6. ***it-jь**; 7. **ęt-**; 8. **uta**; prim. §. 106;

1. a) **-tъ** čini vrstne števnike: *četyri : četvrtъ četrt*, določno *četrti; tri : tretji* iz *tre-t-ij : ter-t-ius; pęti : *penk : quinque πέντε; šes-ti : *šes : sex ἕξ* itd.: v slovanskem tu podstavna osnova ně ohranjena, iz vrstnih števnikov so postali od *pęt* počenši glavni števniki s priponko ь : *pętъ* + ь = *pętь* nsl. *pęt;*
   b) **ta** čini α) iz prilogov pojemske samostalnike: *blago-ta, bělo-ta, dobro-ta, gluho-ta, mokro-ta, męhko-ta, širo-ta* (*šir-ok*), *pusto-ta, slěpo-ta, srěpo-ta, toplo-ta, tiho-ta; siro-ta* znači osebo;
   β) iz samostalnikov: *grěh-o-ta : grěh, lakota* (*lak- : alča, lakomen*), *krasota* (*kras, krasen*, prim. sanskṛta in *finitus* fein), *rabota, sramota; strahota; tǫgota bolezen drobnice božjasti podobna; zlobota* Wut;
   c) ***t-jь**: *obći* iz *obь-tjь* stsl. obьštь nsl. *obć obći; domaći* iz *doma-tjь;* sem spada morda tudi: *prvić, drugić, tretjić* itd., *vnović, zadnjić, poslědnjić, naglić, ďoklić dokić; jednoć, drugoć, na ravnoć;*
   d) **t-ja** = **ća**: *bědastoća, dragoća, pustoća* itd.
2. **stь** iz **ti** (**s** je vrinek ali priponka) čini pojemske samostalnike, a) iz prilogov: *blagost* stsl. blagostь, *grǫbost, debelost, dolgost, krotkost, milost, radost, věrnost, sladost* itd. Navadno se prilogova končnica **-ek** odmeta: *krěp-ek : krěpo-st,* toda tudi *vys-oko-st* poleg *vyso-st;*
   b) iz samostalnikov: *boljest* (*bolь,* nsl. žen., stsl. mož. spola); *žalost; zvěrost; tǫgost* (*tǫga*); *cěsarost.*
3. **ьstvo** (: **tvo, tva**) se pritika a) na priloge: *uboštvo ubožьstvo : ubog; dostojanstvo, lǫkavstvo, pijanstvo, prostranstvo, prvenstvo; veličanstvo, veličestvo, veličastvo* iz *velik :* stsl. veličьstvo, tedaj-*čьstvo : -čanstvo, -častvo, -čestvo; razbojnstvo : razbojnъ* zraven *razbojništvo : razbojnik; trojstvo;*
   b) na samostalnike: *ženstvo, kraljevstvo, rojstvo* stsl. roždьstvo prim. *ljudstvo; cěsarstvo; člověštvo* oziroma *človečtvo* iz *člověčьstvo; čuvstvo, božanstvo* iz *božьstvo; mǫštvo* oziroma *mǫžtvo* iz *mǫžьstvo; svědoštvo, svědočanstvo : svědok; siromaštvo : siromak; vraštvo* m. *vračtvo : vračь; pohyštvo : hyša;* **stvo** + **ije** blizo v enakem pomenu : *cěsarstvije.*

4. **atъ** čini a) iz samostalnikov priloge, ki značijo obilost onega, kar deblo pravi; prim. grški *ἀμπελο-Fεντ-*, lat. *opulentus*, skr. *dhaná-vant*, B. §. 957; če je skr. *bhagavant* in naš *bogat* ena in ista beseda, onda je **at** kratica iz **vant**: *bogat*: skr. *bhaga bogastvo; bradat* (*barbatus*)*; kosmat* : lat. *comatus; mǫžat; rogat* in *roglat; usnjat; glavat; gorat; dvaroglat; kamnat; košat; lasat; lǫcnat; nosat; osat* scharf : *osat pogled, osata baba; prsat* zraven *prsast; rępat; trsat* tapfer; *vějat; zǫbčat* gezähnt; *ženjat* mesto *ženat* heirathsfähig; *žlěbat*: *žlěbat cigel; pažlat* mit Klauen versehen ogr.;

b) iz prilogov: *pernat : peren : pero, podolgovat, ustnat, solznat, bersnat; žilnat; žimnat; zvězdnat; kyslat; krvnat; olnat* öhlig; *olovnat* bleiern; *pepelnat; plosnat* flach; *prašnat; rašovnat* aus Rasch; *rǫžnat* bewaffnet ogr.; *svilnat* aus Eisendraht; *smolnat; srdnat* kernicht : *srdek* Holzkern (*srěda*)*; srčnat; čveternat; štyrinogat;*

klj pred **at** je posebna priponka : *grenkljat* bitterlich; *zelenkljat* grünlich; *ruměnkljat* gelblicht, *sivkljat* graulich; — *zavijat* gewunden gre menda na glagol; samostalniki so: *svat* Hochzeitsgast : **sva suus; pěgat* Perlhuhn;

priponko **ьtъ** ima *hrbet* : *hrib*;

astъ enako (s je vrinek ali priponka): *plavogrivast; plećast* breitschultrig, stsl. pleštistъ; *apnast; bedrast; bokast* bauchig; *bradast; brdast* hügelig; *vampast* : *vamp*; *vějast*; *vunast* : *volnast; gǫbčast* maulicht; *grbast* buckelig; *grčast; dupljast* hohl : *duplja*; *zǫbčast*; *ilovast; injast* bereift; *koščast* knochig; *lysast lyšast; luknjast*; *marogast; paliskast* voll Mehlstaub; *pěgast; pěnast; plěšast; prǫgast* gestreift; *prsast; rępast; ręsast* : *ręsasta krava, ki se ji dlaka ježi; skominast; trnast; čǫbast, ki ima velike čǫbe; jamičast* (*syr*) voll kleiner Gruben; *brězast* gestreift; *budast* dumm; *grahast* getupft; *grudast; dymast* dunkel; *iglast; kljukast; kǫdrast; košast* buschig; *pasast* gestreift; *plošast* breit : *plošča; razsohast* gabelig; *rogovilast* groß und ungeschickt; *sědinast* (*vino*) schimmelig, kahnig : *sědine; slivast; trbušast; hrtast* mager; *švedrast* krumm (verschoben); *škrbast* zahnlückig; — iz prilogov: *brebirnast* schotterig; *dymnast*; *kosmatast* etwas be-

haart; *pepelnast; topast, tumpast*; *travnast*; *zijalast, kedar kdo zija* (schreit); *žilnast* musculös; *žimnast;* pomenjšalen pomen imajo: *bělkast* weißlich; *črnkast, črnavkast; rdęčkast; ruměnkast; sivkast; zelenkast; črnklast, očrnklast*; *ruměnkljast; kyslikast; krevljast : kriv.*

5. **itъ** kakor 4. a): *brěgovit, gromovit, imenit, naročit (narok, rek-), grebenit* felsig; *kremenit* lebhaft *(otrok); lastovit : lastovito město* gewiße; *osobit, očit, plemenit, plodovit, srdit, stanovit, častit, čestit; plěnovit* ausgiebig : *žito plenja; razborit* ausgewählt; *tekovit* = *tečen;* — *čudnovit*;

6. **-it-jь** = **ić**, stsl. **ištь** gl. §. 30, čini iz samostalnikov pomenjšalne samostalnike a): *prtić (prt), prstić (prst)*; *brěžić, vršić, gradić, drobić, měšić : měh; platić* Hälfte eines Baumstammes in *platić riti; cěpić* Drüschel; *popić : popek;*
   b) pri živočih stvareh: *božić : bog; bratić* Brudersohn, *bratići* Geschwisterkinder; *vnučić* Enkel, der dritte Bienenschwarm; *vogrić : voger; vražić : vrag; golobić; gospodić, gosponić; gosić : gos; dětić : děte*; *dědić mali děd*, t. j. *potomec njegov in* Erbe; *zętić* Täufling; *kraljić; prasić : prasę*; *praščić : prasec; prvenčić; psić : pes; ptić : *pъtъ, pъta, pъtica; rejenčić : rejenec; sestrić* Schwestersohn; *sestrići* Geschwisterkinder; *sokačić* der Unterkoch; *stričić* iz *stryjčić* des Onkels Sohn; *stričići* iz *stryjčići* Geschwisterkinder; *strinić* iz *strynjić strinin sin, strnići* Geschwisterkinder : *strynja; tatić; tetić* der Tante Sohn, *tetići* Geschwisterkinder : *teta; ujčići* Geschwisterkinder : *ujec; cěsarić; ščenčić : ščenec; junčić*; enako tvorjeni so: *dvojčić, trojčić, zakončić, odstavčić, pramić :* braun *(konj);* — iz ženskih samostalnikov: *glavić* Knopf; *děklić; otavić : otava;*
   c) samostalnike iz prilogov: *bělić* (Silbergeld); *podbělić* Heller; *drobnić; malić* Götze oziroma Kobold; *mladić, mladenić; mrlić; prvići* Erstlinge; *primščić* Pächter : *primski; slěpić; hudić; birić* : ital. *birro, sbirro.*

7. priponka **-ęt** se priklepa največ živalskim imenom, novi samostalnik znači mlado živinče: *bravę bravęta* Mastvieh; *vnučę; volčę; golobę; gusę : gos; děklę; dymę* schwarzrother Ochs; *drużę; žrěbę; žužę* ein Insect; *županę županov sin; zajčę; kozlę*; *kurę; lisičę*; *myšę; nebožę* in *neborę* armes Kindlein; *negodę*

lästiger Mensch; *oslę*; *otročę*; *piplę* Küchlein; *piščę*; *potepę* Vagabund; *prasę*; *psę*; *pubę* Knabe; *purę* Truthahn; *svinję*; *siromašę*; *stražę*; *telę* : skr. *tarna* Kalb (das Zarte, Junge); *človečę*; *ščenję*; *jagnję janję* : *agnus*; *prismǫdę* der Angebrannte. Iz prilogov in deležnikov so: *zaspanę*; *lěnę*; *mlajšę* Nachkomme; *nemarnę*; *usranę*; *uscanę*; *onę* (pri nas : *onéj*) der Dings da; čę t. j. **čęt** postane iz ьcь-ęt : *vrabčę* : *vrab*ьcь; *golǫbčę*; *dvojčęta* Zwillinge, tudi *dvojčęt, i, trojčęt, i*; *družinčę, držinčę*; *živinčę*; *komarčę*; *kumčę* Täufling; *levčę* : *lev*; *medvědčę*; *murčę* Rappe; *odojčę* Spanferkel; *pokolěnčę* Stammgenosse; *pramčę* Braun; *samčę* lediger Mann; *svinčę*; *synčę*; *slavčę*; *jelenčę*; *junčę*; tako tudi *oče* iz *otčę* : *ot*ьče : *ot*ьcь. Posebične so tvoritve na **le**, **šle**: *bablę, sirotlę, kravšlę*; *kravšče, babšče* stoji za *kravišče babišče*. Po sliki teh tvoritev se sklanjajo često tudi imena na **a**, **o**: *Luka Lukata*; *Marko Markota*.

8. priponka **-uta** je redka: *němškuta* : *němški něm*ьčьskъ; *prhuta* Schuppen : *prhek* : *prah*; *prhuta* Loderasche : *perina peręć ogenj*; *poluta* Hälfte in morda *košuta*.

Priponke z značajem **d**.

§. 124. 1. **ьda, da**; 2. **adъ, adь, jadь**; 3. **udъ**; 4. **da** (**gda**); 5. **-nd, -ndi**; prim. §. 107.

1. *pravьda (prav)*; *svoboda sloboda* : **svob* : hrv. *svobost* : **sva-(svoj)*; *jagoda* : *jagla*; *lagoda* Mutwille :? *lagek lahek*; *loboda* Melde *(zel)*;
2. *strn-adъ, močerad* : *močvěr*; **-ada**: *grm-ada, čelada* : *čelo*; **-adь, jadь** : *živad, gnilad, zvěrad, zelenjad, krhljad, lubad, prhlad*; *suhlad, sušmad* : *suh*; *trojad, -i* : *τριαδ-*;
3. **-udъ**: *mrtvud, mrtud*; **-uda**: *mętuda* Buttermilch.
4. priponka **-da** tvori tudi časovne prislove: *kdaj, kadaj, gda*; nekateri mislijo, da je postal stsl. kъgda iz *kъ- goda* welche Zeit; enako: *kdar, kadar, dare* iz *kъgda-že*; *nikdar*; *drugda*; *inda*; *sada, sedaj, zdaj*; *izda* = *i sada*; *onda ondaj*; *tada, tedaj*; *vezda* jetzt, *do vezda, od vezda*; *vsegda, vsegdar, vsikdar*;
5. priponka **-nd, -ndi** stsl. **-ndu, ndě** tvori prostorne prislove, **n** se zveže z osnovnim samoglasnikom v ǫ: *tǫdi, kǫdi*;

nekateri mislijo, da je tu notranja priponka **an** poznejša vą (sedanja **v** hinein) na osnovo priteknena in vrh nje da je nastopila še nova priponka iz zaimenskêga debla **da** : *quando : *qua ἔνδον*, enako *tandem; kǫdu : quando, tǫdě : tandem;* enako kakor *kǫdi tǫdi* so: *drugǫd, po drugǫd* sonst wo; *inǫd,* iz tega pokvarjeno *indod; kǫder, nikǫder, do kǫd, někǫd, někǫdik; onǫd, od onǫd,* iz tega pokvarjeno od *ondǫt ondǫd; obojǫd; ovǫd, od ovǫd; od sǫd; od tǫd, tǫdi, do tǫd; od tǫdaj, od tamtǫd; po vsǫdi, po vsǫd, po vsǫdik; vsakǫd* überall; prim. morda tudi *nazod iti.*

Priponke z značaji **b**, **v**, **m**.

§. 125. 1. **ba**; 2. **ovъ**; 3. **avъ, ava, java**; 4. **ivъ, iva**; 5. **mo, ma, man**; prim. §. 108, 109.

1. priponka **-ba** čini iz prilogov samostalnike, ki značijo lastnost: *gnjilo-ba, grdoba, zloba, zvěstoba, světloba, sladkoba, těsnoba, utroba* Eingeweide iz *vǫtroba* stsl. ątroba : *ątrъ*; *lěnoba*; *medloba; mękkoba; pustoba*; *temnoba*; *trdoba*; *hudoba;* tudi *tatba* zraven *tatva, posǫdba* zraven *posǫdva, črvoba* : *črv, leščerba, škalba deževnica v skali*; besedo *slovo* Abschied : *slovo dati, vzeti, jemati* razlaga Mikl. Gr. II. 216 iz *sloba* kakor ogr. Slovenci govorijo, t. j. *svoba,* osnova je **sva (svoj),* tedaj *svoba *suitas* Selbständigkeit, Freiheit, primeri tudi *s slovesom* mit Erlaub in naš izraz *slovesno* mit Erlaub, mogoče je zato, da je beseda *slovo* Wort dobila tu pomen kakor *zadnja beseda,* primeri *rok (reči)* Termin.

2. priponka **ov** čini posestne priloge a) iz možkih jedninskih samostalnikov: *Adamov* stsl. Adamovъ, *cěsarjev, sosědov, stryjcev;* iz imen dreves: *dobov, orěhov, javorov, trnov, borov, brězov, bukov, gruškov hruškov, jelov, macěsnov, lěskov, lipov, bobov*; a tudi *deževa mavra, pogrebova plenica* Leichentuch, *podjarmova oslica, jutrova dežela, otrěva srajca* Hemd aus *otre iz zadnjega pręsaid;* kot samostalniki se rabijo: *rysev = rys* Luchs, *žensev* zraven *ženso* rod. *žensota homo eiusdem nominis*; *na skakov gnati.*

b) iz zaimenskih rodilnikov: *jegov, jihov, čigav, onegov;*

c) priloge iz prilogov in zaimen: *istov*; *syrov, surov*; *jalov; kakov, takov, ovakov.*

3. priponka **åvъ** čini a) samostalnike iz samostalnikov: *rǫkav (rǫka)*;

b) iz samostalnikov in prilogov príloge: *grbav (grba), krastav (krasta), kǫdrav, lǫkav, rjav (ruja, rja, ruber, ἐρυθρός* rot), *vrapav, vraskav, gǫbav, gyzdav, dristav, žilav* zähe, *žuljav* schwielig; *kylav* der einen Bruch hat, unreif; *kǫštrav*; *krvav*; *plěšav*; *sajav; slukav* krumm; *temav* dunkel; *tulav* iz *tul* t. j. *debelo prędivo*; *hrgav* rauh; *cunjav*; *šęgav* verschmitzt; *štyrinogav; zimličav : zimlica zimnica* Fieber; *žerjav* rot; — *bělav* weißlich, *črnav* schwärzlich.

c) **ava**: *dǫbrava* iz *dǫbrъ = dǫb,* kakor gsorb. *khrost šuma* : *hrast.*

d) **java**: *gǫšćava (gǫst)*; *pušćava (pust)*; *tęžava (tęgъ)*; *širjava (šir-ok)*; *daljava*; *žmećava : žmet-en*; *zelenjava*; *změšnjava*; *nižava*; *planjava*; *ponjava*; *tolšćava* : *tolst*; *tučava*; *trdnjava : trden*; tudi *zmǫtnjava* : *zmǫtnja*; *izkušnjava : izkušnja.*

4. priponka **-ivъ** čini a) iz samostalnikov priloge blizo enakega pomena kakor so oni na **-atъ** in **-avъ**: *vozgriv*; *dobrostiv*; *glěniv* : *glěn*; *kolěnčiv : kolěnce*; *milostiv,* stsl. milostivъ; *pamętiv*; *plěšiv, plěšav*; *plěsniv*; *prijazniv*; *radostiv*; *razumiv*; *smetiv*; *snětiv* brandig; *ušiv*; *črviv*; — *pamętiva* zraven *pamętva* je samostalnik.

b) iz prilogov priloge: *lěniv, medliv*;

c) **-ljivъ** : **ivъ**: *bojazljiv, pamętljiv, směšljiv* spaßhaft, *sramežljiv, sramožljiv, sramotljiv*; *darežljiv*; *jadljiv* zornmütig; *kostljiv : kost*; *krmežljiv* triefäugig : stsl. grъměždivъ; *milostljiv*; *sumnežljiv, sumežljiv*; *plačljiv* weinerlich; *pravdljiv*; *prijazljiv*; *prijatljiv*; *rěčljiv* zungenfertig (wortreich); *rubadljiv* mit Masern behaftet; *smradljiv*; *srabljiv : srab* Krätze; *trpežljiv*; *věrljiv* glaubbar; posebično je *častitljiv*;

d) **-iva, -ivo** za ženske in srednje samostalnike: *kopriva* zraven *kropiva (: koprъ vapor* ali : *skropěti* brennend jucken); *tęt-iva (tęt* gespannt *tьn-ъk, teniti* dehnen); *ognjivo* Feuerzeug; *sočivo* Gemüse : *sok* severosrb. Linsenfrucht.

5. priponka **mo** čini prislove na prašanje *kam*: *inam* stsl. inamo, *kam, vsikam, onam, ovamo, ovam, sěm, tam*; priponka **ma** je morda prvotna v besedah *vidoma* (? rodil. sedanj. delež., prim. Mikl. IV 165), *vědoma, nevědoma*, na zahodu *nevědama : po nevědama*; po tej sliki so potem morda postali prislovi od samostalnikov in prilogov: *daroma, po gostoma; hytoma, na hytama, na hyt; s križema, nemudoma, nenadoma, s potama* unterwegs, *po polnoma; prenehoma, neprenehoma; skakoma* in Gallop, *priskakoma : na priskakcih; ręcloma, zaporędoma; skǫpoma (skǫpúma)* knapp; *siloma; srědmo; nestanoma, neprestanoma; nevtęgama; na tihama.*

priponka **-man** je menda nemški Mann : *purman : pura; racman : raca*, primeri Enterich (rich : Reke *mož*); *hudiman (hudič); licman*-Bausback : *lice; prěkmanci so prebivalci prěko Mure; farman je tujka.*

Priponke z značajem k oziroma č ali c.

§. 126. 1. **ъkъ, ьkъ, ъka, ьka, ъko, ьko**; 2. **akъ, jakъ**; 3. **ikъ**; 4. **ač, ača, jača**; 5. **ьcь, ьca, ьce**; 6. **icь, ica**; 7. **ьskъ**; 8. **išče** ; prim. §. 110.

1. **ъkъ, a, o** in celo v enakem smislu **ьkъ** se pritika a) na prilogova debla, ki kažejo sicer le v sorodnih besedah krajšo obliko: *bliz-ъkъ, blizek (blizo); brzek : brzo; bridek, britek (britka sablja, briti); volhek* in *volgak, (vlъg-, vlaga); gladek (glodati); gorьkъ, gorek* heiß, bitter *(gori na jeziku); grenek; žarek; gybek (gyb-ati); drъz-ъkъ, drz-ek* (*θάρσος, dražiti*); *kratek (en krat); krot-ek (krot-iti); krěp-ek* in *krpek* (stsl. krěpъ stark starr, prim. *krěpêne roke od mraza*); *lehek* (stsl. lьg-ъkъ, *ἐλαχύς, le(g)vis*); *mrz-ek (mraz); plъz-ъkъ, polz-ek (po-polz-noti se, plaz)*; *rěd-ъkъ, rěd-ek (rědo-sěja); sladek (slad)*; *trp-ek (trъp- zadrgalen*, prav za prav *trd : o-trp-ne)*; *tьn-ьkъ (tьn-iti); tęž-ьkъ, tęžek (tęgъ, tęža)*; *ǫz-ъkъ ǫz-ek (ǫz-nǫti, (v)ęz-ati, eng, ango, ἄγχω)*; dodaj: *žętek* weich : *žetka šiba : žьm-; židek, židak* saftig; *žolhek* bitter : *oreh ožolgne; krhek* brüchig; *męhek* iz *męk-ъkъ : męcati : grozdje se męca; nizek* in *nizok; plyvek, kar lehko*

požereš schlüpfrig : *ply-; plytek* zraven *plytev; polhek : prhek* mürbe; *sklizek, slizek, slojski, splujski*, stsl. slъzъk schlüpfrig; *šibek, šibak;*

ok mesto ek imajo: *vys-ok, glǫb-ok, šir-ok, žestok* fest, e pred k ima *dal-ek*, i *velik*, ki si je v rodu s podstavnim prilogom stsl. *velij* nsl. *veli* Rib.

b) ъkъ in ьkъ na samostalnike priteknen jih pomenjšuje: *darъkъ, darek* (*dar*); *bělček : bělec; vršiček : vršić; zvonček : zvonec; konjiček : konjić; koščck : košec; krajček : krajec; kraljiček : kraljić; palček : palec; sivček : sivec; sěrček : sěrec; člěnek; jęziček;* poseben pomen so prijeli in pomenjšalni zgubili: *viranjek* Wirbel; *dvojčki : dvojek; palček* Däumling; *pastorek* Stiefsohn, najbrže po sliki *pastorka*, ki je *pas-dъšterъka; pǫpek* Nabel Knospe; *ruměnček* Art Hummeln: *ruměnec; rylček* Milchzahn; *sivček* Art Hummeln : *sivec; strǫček česna* eine Zehe Knoblauch : *strǫk* Hülse; *trojčki* Drillinge; *cecek : cec : cecati = sъsati; črnček* Art Hummeln; *črviček.* Sem spadajo tudi *bělanjek : běl; brěžanjek : brěg; grčanjek : grtanec, goltanec; lystanjek* Wade : *lystъ lysto* Schienbein, r. *lytka.*

c) ъkъ veže sostavo: *nadnevek* t. j. *kar na dan zaslužiš; naprstek; podbradek* Kinn; *zakǫtek; zatylek; zajtrk : *zajutrъkъ.*

d) ъkъ čini iz prilogov, števnikov, deležnikov in nekaterih prilogov samostalnike: *mězinek* zraven *mězinec : mězinъ* jünger; *vtorek* Dienstag : *vъtoryj* der „andere" zweite; *četrtek : četrti; pętek : pęti (den); dobytek : dobytъ, a, o; prebytek* Ueberfluß; *začętek; počutek; zaprtek* in *žlaprtek (jajce smrdljivo) : zaprt; napitek; osnutek tkalca; osutek* das Verstreute; *došestek došastek* Ankunft; *prišitek; svitek* Tragkranz; *žganek* Sterzbrocken : *žgan; žitek* Lebensunterhalt; *užitek* Genuß; *imětek* Habe; *ostanek, ostanki* Ueberbleibsel; *prěstanek : bez prestanka* ohne Unterlaß; *bolęček* Schmerzstich; — *zadek : zadъ, zadi; naprědek;*

d) ьkъ pomenjšuje tudi priloge: *toljček :* stsl. *toličьkъ : *pri vsakem še tolčkem daru božjem; dobrčko* ziemlich viel; *běliček* schön weiß; *drobniček* ganz dünn; *lěpiček; maliček, maličko : mъčinko : činek* winzig.

priponka ъka, ьka enako a) pomenjšuje: *divojka dĕvojka : *dĕvoja ; gruška hruška :* bolg. *krušь* ; *kečka* Haar : stsl. *kъka* ; *klĕtka : klĕt ; telička : telica ; vĕjka : vĕja* ; *zybka : zyba* ; *ženka : žena* ; prim. *Anuška, Katuška, pepeluška rjuha, ki se v žehti čez kad raztegne ; — večerka* Nachmittag : *večer ;*

b) znači ženski spol nasproti možkemu po izviru, rodu, veri itd.: *dolanka : dolanec ; gorjanka ; levovka* ; *medvĕdka ; pozovička* Einladerin ; *slovĕnka, slovĕnkynja ; żęlka* Schnitterin : *żęlъ ; židovka, Jerodeška, Pavlička* Frau des Herodes, Pavlič.

c) veže sostavo: *podrešetka* das durch die Reiter fallende Getreide.

d) čini iz prilogov in deležnikov samostalnike: *bĕlka bĕla krava ; brinovka* Drossel ; *črnavka, črnjavka* Striemen, schwarzer Fleck ; *drĕvĕnka* Metzen (hölzernes Maß) ; *mladĕnka ; rdęćka* braune Stutte ; *sirka* Meerhirse : *sĕrъ* ; *sivka* grauer Schwamm ; *štorovka* Stockschwamm ; *žerjavka* angezündete Kohlen ; *dvojka ; trojka* ; *štyrka* (vierblättriger Klee) ; *syrotka syrova voda* ; — *krmljenka ; pečenka ; plęsanka* Tanzort ; *rejenka ; rvanka* Ringen ; *sklizanka* Eisglitsche ; *vscanka ; vsranka* ; *šivanka ; potepenka, pritepenka ; nevaljanka ; znanka* ; *pogorelka* ; prim. *praljka perača ; bzikaljka bzikla ; — nastranka* Kebsweib ; prim. *rǫčka* Henkelkrug : *rǫč* ;

priponka -ъko, -ьko a) pomenjšuje: *jabolko : jablo* (Apfel) ; *synko* ; *svatko* Hochzeitsgast ; *klǫpko :* stsl. kląbo ;

b) čini samostalnike: *rdęćko* brauner Walach : *rdęć*.

2. -akъ čini a) iz prilogov samostalnike: *cĕlak* Hengst (unverschnitten) ; *divijak ; siromak*, stsl. siromahъ ; *jun-ak : jun-*, skr. *juvan* lat. *jun-ior*, prim. *inoša, junoša* Bursch in *junec, junica ; gluhak : gluh ; pravak, lĕvak ; novak ; nĕmak ; veljaki* Magnaten ; *gǫsjak, kurjak, pesjak* . . Hundsfot ; *golǫbinjak : golǫbinji, mravljinjak, svinjak, zvĕrinjak* . . Thiergarten, — Kote ; *lisjak* Aconit : *lisij* (*Fuchskraut : Wolfswurzel) ; *pętak* Fünfer *pet goldinarjev* ; *osmak* Achter *osem let star, sedmak ; svak* Schwager iz **svojak ; tretjak* drei Stück enthaltend ; *trjaki*, pravilno *turjaki* Pfingstfest ; *vrhnjak* oberer Mühlstein : *vrъhъnъ, podnjak* unterer Mühlstein, Faßboden ; *žoltak* Ducaten ; *pšeničak : pšeniči kruh ;*

b) iz prilogov in zaimen priloge in zaimena: *drugъ : drugako*, iz tega *drugači; inъ : inako : inači inače; enъ : enako; kъ : kak; tъ : tak; vьsь : vsak; jь : jak* tapfer : οἷόςτε; *onъ : onak; ovъ : ovak; vsakojak vsakojački : *vьsakojačьskъ;*

c) iz samostalnikov stvarnih osebne, iz ženskih možke: *bojak : boj; mejak : meja; nevoljak : nevolja; pustinjak : pustinja; poljak : polje; nosak : nos; šumak* alberner Mensch; *gǫsak : gǫs; mačak* zraven *maček : mačka; rěcak : rěca;* — včasih pomen poveča ali preinači: *očak : oče; mǫžak : mǫž; němčak, ki slabo nemški govori;* **-aka** : *šibraka* Reisig;

priponka **-jakъ** čini a) iz prilogov samostalnike: *bičnjak* Geißelstiel : *bičьnъ-jak; borovnjak; coprnjak; cvětnjak; dymnjak; gladnjak; gorničnjak, nagornjak* Bergholb; *kurnjak; lěšnjak; napršnjak, naprstnjak* Finger-handschuh, -hut; *nevěrnjak; obrǫčnjak* Reifmesser; *polovnjak; poprtnjak* Kuchen : *pod prtom; prevzętnjak; prosěnjak : prosěn; pšeničnjak; ruměnjak* Eidotter; *rženjak* Roggenbrot; *slobodnjak; spolnjak* Compagnon; *svěčnjak; štrtinjak; temnjak* Finsterling; *gostuvanjščak : gostuvanjьskъ; vsesvęščak* November : *vsi svętci : svętьskъ; ženjščak : ženьsk;*

b) iz samostalnikov samostalnike v različnem pomenu: *korenjak; košak* m. *koščak : kost; seljak : selo; sěnjak : sěno; vinjak* Weinrebenmesser, Winzer;

3. **-ikъ** a) pomenjšuje: *grozdik na srabotini; zezik, zuzik, cuzik : sъsъ; malik* Speise : *? malica;*

b) čini samostalnike iz prilogov in deležnikov: *věrnik (věren), gostilnik, grěšnik (grěšen), desętnik, dolžnik, družbenik, duhovnik, dymnik, konjik konjnik konjenik konjanik, knjižnik, naprstnik, naslědnik, načęlnik, poselnik, poslanik, pravdnik, prazdnik praznik, pristavnik, prisědnik, pǫtnik, popǫtnik, razbojnik, světilnik, svěćnik, srebrnik, srědnik, svętnik, soprnik (sǫ-pr-ъ, pr-), ǫznik;* dodaj: *lětošnjik, mlada trta; kopjanik* Lanzenträger; *perjanik* mit Federbusch versehen; *dvorjanik; babnik* Weibernarr; *bahornik* Giftmischer; *božičnik* Weihnachtskuchen; *bolnik; vabnik tič ki vabi; voznik; vojnik; vrstnik* Altersgenosse; *vsękalnik*

Schnäuztuch; *vǫgelnik* Eckstein; *glavnik* Kopfkamm; *gonotnik* Seher; *darovnik*; *dělavnik; župnik* Weihnachtsbrot, Pfarrer; *zavětnik; zakoniki; zatylnik; vzglavnik*; *zločestnik; kolędnik; kǫtnik; krivoustnik* Schiefmaul; *kurnik* Hühnerhof; *lakomnik, lakotnik*; *likavnik* Bügeleisen : *likati* glätten različno od *lykati* schälen; *lěšnik*; *mejnik; mornik* Seewind; *mǫčnik : mǫka*; *muhovnik, mušnik*; *nagornik*; *naplećnik* humerale; *načelnik* Stirnschmuck; *najemnik*; *nezmasnik* Schwelger (Unmäßiger); *neurnik (nesrečnik)*; *nejověrnik nevěrnik*; *odvětnik*; *oprěsnik* ungesäuertes Brot; *oselnik* Wetzstein : *osla : os-ter*; *osnik (lunek) : osъ*; *pašnik*; *povodnik* Handpferd; *podružnik*; *požrěšnik*; *polovnik : polovnjak*; *poprtnik* Weihnachtsbrod : *poprtnjak*; *prešestnik; prihodnik*; *rędovnik*; *rǫbežnik; silnik; slědnik* Spürhund; *slobodnik; spolovnik : spolovnjak; stanovnik*; *stožnik* Pfal bei der Harpfe; *sukalnik; tovornik; travnik*; *umyvalnik*; *uročnik* Erbe ogr.; *hudnik (hudič)*; *hotnik, pohotnik*; *cizovnik* zweiräbriger Karren; *jętnik; jesenik* September; *zaspanik; kršćenik*; *ljubljenik*; *najdenik*; *ranjenik; trpljenik* Martyrer; — *učenik* Lehrer in *hranjenik* Nährer sta zarad tvornega pomena potvorice.

4. **ač** iz **ak-jь** : *barusač : baruse*; *brudač* : *brada*; *bykač* : *byk; brentač* Buttenträger, Butte Vip.; *glavač*; *gostač*; *grbač*; *zǫbač*; *kljunjač, klinač* Schnepfe; *kolač* ; *kosmač* Lederapfel; *kurtač, ki něma celega repa*; *męhkač* Krebs gleich nach der Häutung; *mrtvač; nosač*; *rępač; rogač* Hirschkäfer : *rog*; *samorogač* Monoceros; *rogljač ki ima roglje, roge*; *sokač* Koch : *sokъ*; *tolmač* : Dolmetsch; *krvač orodje, s katerim se klesti šibraka : ?kriv; krtač* navadno *krtača* in *borjač* hinterer Hofraum sta nejasni besedi.

ača iz **ak-ja** : *bědača* : *bědak; bradljača koža ki volu pod vratom visi; grbača grbasta ženska*; *grmača* Scheiterhaufe; *dymljača* Pestdrüse : *dymlje*; *drvača; kyjača*; *kozača* hölzerner Dreifuß; *kǫpinača* Brombeere; *kosmača* Stachelbeere; *krastača* Kröte; *mužača* : *mǫžak; pokrovača* Schildkröte; *rępača repata žival* in *komet; rǫbača* Hemd; *srpača* Jäthacke; *zubače* Krampe : *zǫb;* — iz prilogov: *dvojača* 2 Groschen; *debelača* Mais; *div-*

jača die Wilde; *ilovača* Töpferton; *kravjača* Kuhhexe : *kravji*; *križevača* Kronentaler; *mrtvača nemarna ženska; skradnjača* Seitenladen : *skradnji; jadivača (kača* die Giftige); *samojača* Inwohnerin ima morda priponko *jača*, primeri *samojak (vol ki něma sopresnika)*; — priponka **-jača**: *dymnjača* Rauchstube; *dostegnjače* Strümpfe; *drvnjača* Holzhacke; *komenjača, s katero se komen briše*; *kropnjača* ein großer Topf für das heiße Wasser : *krop; krušnjača* Brottuch : *krušnica; podprijača* za *podpornjača*; *samjača* za *slamnjača* Strohkorb; *solenjača* Salzfaß.

ič iz **ik-jь**: *bělič* Silbermünze : *běl; prvići* Erstlingsfrüchte prim. §. 123, 6; *sladič* Süßwurzel ima morda priponko **yč**.

5. **ьcь** : **ьk-jь** a) pomenjšuje: *bogec* na novo tvorjena beseda, sicer bi se glasila *božec; bratec; danec; děčec, děčarec; hlapec; kyc* iz *kyjec*; *kolec : kol; kordec* Schwert; *korec* Schöpfer, Getreidemaß : *koryto; kotec* Viehhof : Koter; *kupec : kup*; *kuščerinec; lǫčec* Geigenbogen; *osec* Distel; *otec : otъ : ἄττα; pašinec pašnik za teleta in gosi*; *pětelinec; sǫdec : sǫd*; *starčec* : *starec*; *stryc* iz *stryjcь* : **stryj* prim. *strynja, strynić, strnići*; *sesec : sъs*; *ščenec : ščenę; tobolec* Köcher des Mähers; *ujec : *uj* prim. *ujna : av-unculus; zidec* Gesimse; *zvončec; jazvec, jazbec : jazvъ* r. *jazvo; žrěbec; skopec : *skopъ; palec : *palъ* prim. r. *bezpalyj; vrabec : vrabelj*;

b) znači človeka po kraju: *Dunajec; Zagrebec*; *Kranjec; Moravec*; *planinec; obdravec, zadravec*; *podgorec*; *primorec*; na **-ěnъ, anъ** priteknen: *gorěnec*; *dolěnec dolanec*; *poljanec*; *Slověnec;*

c) čini iz prilogov samostalnike: *prvěnec; peklenec*; *studenec; tuhenec* ogr. za *tujenec: tuždь; mězinec, mazinec* der kleine Finger : lit. *mažas* klein stsl. *najmlajši sin; drěmljavec*; *žilavec neka trava; lažnjivec; brězovec brězov les;* enako *črěšnjovec, gruškovec,* a *drěnovec* kakor *pelinovec (vino); bělec* Weißkopf, weißer Ochs, Kotzen, gebleichte Leinwand; *prěsmec* iz *prěsьnьcь* Osterbrot; *cělec* ganzes Osterei, gefrorner (ganzer) Schnee; *drobec* Masern; *glušec; junec*; *mojec* : *moj; mulec, muljak* Bock ohne Hörner; *ozimec* : *zimski luk, lan; sěrec* Eisenschimmel :

sěrъ; samec; věšćec Zauberer : *věšć* iz *věst-jь; dolgolasec : dlъgovlasъ; kosorepec* Spillhuhn; *polověrec* Ketzer; *mrlec* Leiche; *prišlci* Pranser bei Hochzeiten (Ankömmlinge); *pogorělec; rylec* Rüssel, *ruljec; smělec* kecker Mensch; *vrělec* Quelle, *vrtělec, vrtec* ogr.; *črěšnjojělec; poscanec; rězanci; speljanci* flügge Vögel; *žganci; pljunec; zdenec (studenec) ograjenec; pritepenec; rejenec; mrtvec* der Todte; *zdolec* Westwind, *zgorec* Ostwind; *svinec* Blei : lit. *švinas*; *věnec : *věnъ : vě- : vi-ti*;

d) iz samostalnikov samostalnike: *gobec* Maul : *goba; smolec* Pechmann : *smola;*

e) iz ženskih samostalnikov možke: *srnec : srna*; *volgec* Grünspecht : *volga;*

priponka **ьca** pomenjšuje samostalnike na **ь**: *bukevca* Büchel : *bukъvь : buky; dětca : dětь; krvca; ljubovca*; *mrkevca* Mohrrübe; *ovca : *ovъ* lat. *ovi-s; sěnca* : *sěnь*; *vrvca* Strick : *vrъvь; myšice* Muskeln : *myšь*; v besedah *hotonce* freiwillig, *ukradce* verstohlen, *napętce* zufällig je *-ce* mesto *ice* in je prislovni rodilnik;

priponka **-ьce** pomenjšuje srednje samostalnike na **o** in **e**: *brěmence :* deblo *brěmen,* imenovalnik *brěmę*; *děklętce; dětętce* in *dětęšce : dětę; drěvce, drěvesce*; *dvoriščice*; *jajce, jajčece : jaje* iz **javje : ovum* : Ei; *kosilce : kosilo*; *očesce* Auge, *očice* Knospe : *oko; prasęce*; *solnьce : *solno *slъno* : lat. *sol*; *srčice, srdavce, srčece, srdašce* : *srdce* : **srdo*; *torilce* : *torilo tvorilo; ušesce* : *uho*; *jętrca* : *jętra*; *vratca : vrata; zrnce* : *zrno*; dodaj: *grozdiče, drěvjiče, trnjiče : grozdje, drěvje, trnje;*

priponka **-ci** je dostavek iz zaimenskega debla **kъ**: *zdajci, tadajci;* na vzhodu *drugec, od drugec* iz **drugod-ci*, enako : *od etec, od kec, od tistec;* prim. stsl. drugojci iz drugoj-cě (mestnik jedninski).

6. priponka **-icь** je redka: *batic* : *bat*; *kolobaric* : *kolobar;*

priponka **-ica** a) pomenjšuje: *babica* : *baba*; *barilica* Motte; *bajtica; vantilica : vratna vantilica antila (antvela)*; *věterničica : věternica*; *vitrica : vitra*; *vrvčica* : *vrvca*; *gomilica*; *gospica : gospa* iz *gospoja*; *gospodaričica*; *graničica : granica : grana* Zweig; *děčica : děca* iz *dětьca*; *žagani-*

čica Latte; *ženica : žena*; *žrěbičica*; *kolibica* Hüttchen; *latvica* Milchnapf : *latva*; *lěhica* Ackerbeet ; *lupinica*; *mavrica*; *mrvica : mrva*; *pleteničica*; *punčica : punca* Mädchen, Schwiegermutter, *polnica* Trub.; *služica : taborski služice* Diener; *juničica : junica*; enako *Ivica*; *Murica* odsod nemški Mürz : *Mura*; *Dravica*; *Savica*; *japica :* mag. *japa oče*; pomenjšalni pomen so zgubili ter poseben in nov pomen sprejeli: *děvica deščica*; *gorica* Weingarten; *gorušica* Senf (bitter : *gorěti*) : stsl. goruha; *žabica : žabica pride pri vpreganju v luknjo ojnic, tudi pri ključanci je žabica*; *žličica* : *bolečina na žličici*; *zaponica* Haftel; *zgybica* Knoten, Glied; *kobylica* Heuschrecke, Häkchen an der Spule; *kozica* Schnepfe; *korice* Scheide : *črne*; *krupica* Graupe; *kupica* Schröpfkopf rc.; *lavdica* Lerche : *alauda*; *lastvica vlastavica* iz *vlastovica* Schwalbe (Hausvogel); *lěstvica*; *matica, maćica* Weisel; *mętica : męta mentha*; *mrěžica* Netz im thierischen Körper; *mrěnica*; *pavulica* Watta; *palica*; *pastyričica* Bachstelze (Hirtenweibchen); *pęčica* Gekröse : *pęča; pęščica* Faust : *pęst*; *plenica*; *polica*; *poličica* das ovale Brettchen am Pfluge; *pręslica*; *pričica* Parabel; *rǫčica* Wagengipfe; *srakica (nova tvoritev), srajca* iz *sračica*; *šubica* Pelzmütze; *sulica*; *veverica*; *vǫdica, ǫdica : ǫda* r. *uda*; *vějice* Wimpern : stnem. wintprawa t. j. Windbraue;

b) čini ženske samostalnike iz možkih, morda je tu izvirno pomenjšalna tvoritev: *božica*; *varišica : varuh*; *volhvica, vujvica* iz **vuhvica* Drache (*Sumpfthier); *volčica*; *vratarica*; *golǫbica*; *gospodarica; družica* Begleiterin Brautführerin; *žrębica*; *kmetica*; *kovačevica* in *kovačica kovačeva žena*; *kraljica*; *krtica*; *kruhopekovica*; *lisica* Fuchs, mn. Handfesseln; *medvědica*; *mezgica*; *mykarica* Seilerin; *opica* : Affe; *oslica*; *ošterjašica*; *plěvačica*; *prěročica; psica*; *rogačica : rogač*; *roditeljica*; *sokačica : sokač* Koch; *tatica : tat; telica*; *tkalčica*; *farmanica*; *hrtica* Jagdhündin; *jagnica*; *sedlarovica*;

c) čini iz prilogov, števnikov, deležnikov samostalnike: *grěšnica : grěšen*; *zakonica* iz *zakonьnica* Ehefrau; *hobotnica* Meerspinne; *hotnica* Buhlerin; *kačnica*; *lastovica hudournica* Sturmschwalbe; *prěšestnica* Ehebrecherin; *rebrnica* Knochenmann (Tod); *porodnica, rodnica*; *posnešnica* Brautfrau; *prěsnica krava ki*

prvokrat teli; *sladkosnědnica* Leckermaul; *srboritnica* Hagerose; *bobovnica* Bohnenstroh; *desnica*; *danica*; *gnojnica*; *gospodnica*; *hudobnica* = *mrzlica*; *kadilnica*; *kapnica* Traufwasser; *kuruznica* Maisstroh; *lětnica, oblětnica*; *lončarnica*; *měšnica* Sackpfeife; *motilnica mętilnica (męteonca)* Butterrührkübel; *nosilnica* Tragbahre; *perǫtnica, peretnica*, popačeno *repetnica* Flügel; *pęstnica* Faust; *pivnica*; *plěvnica* Spreuboden; *podružnica* Filialkirche; *polětnica, trta ki ena lěta rodi, druga oprhne*; *popǫtnica* Marsch; *ravnica*; *rěsnica* : *rěsen rěs* : ? *rek-s dixi*; *rǫčnica* Handhacke; *svěčnica* Lichtmesse; *sějalnica* Säekorb; *silnica* pravilno *sělnica* Getreidekammer : *sěl* Getreide; *spalnica*; *spovědnica, spovědalnica*; *scalnica*; *temnica* Kerker; *trepavnica* Augenlied; *ustnica* Lippe; *zapornica* Thürriegel; *zarǫčnica*; *zimnica* das kalte Fieber; *polnočnica*; *zornica* Morgenstern, Rorate *svitnica*; *žitnica*; *bradavica, bradovica* Warze; *krvavica*; *lijavica* Diarrhöe; *padavica* Epilepsie; *pijavica*; *tręskavica* Donnerwetter; *zěhavica* Gähnsucht; *zgaravica* Sodbrennen (: sieden) : *gorěti*; *brězovica*; *slivovica*; *šentjanževica*, *šentjanževec* Abschiedstrunk; *hotivica poželiva ženska*; *gǫsenica vǫsenica*; *měděnica* Gießbecken; *sklěnica* Flasche iz *stъklěnica*; *leděnica* Eiskeller; *zlatěnica*; *žagalica pekoča kopriva* : *žge*; *mrzlica* kaltes Fieber; *toplice*; *zevrělica* trüber Wein; *rdęćica* Schamröte : *rъdęć*; *srbęćica*; *mrtvica* Lethargie; *bogica (na novo)* m. *ubožica* arme Frau; *bujica divji potok*; *bystrica bystra rěka*; *golica pšenica bez ręsovja*; *hytrica* Dysenterie; *junica* : *junix*; *krivica* Unrecht, die Schuldige; *lěvica*; *mladica mlada věja*; *modrica* blauer Fleck; *pravica*; *sěnica* Meise : *sinъ*; *šujica švica* = *lěvica*; *zadnjica*; *polekčica* Erleichterung; *sladčice*; *tenčica* feine Leinwand; *Ivanščica (brěg)*; *rimščice* Orion; *turščica* Mais; *kalanica kalana drva*; *děvenica* Wurst: *(na)děvati*; *grebenica* Absenker; *gybanica*; *košenica* Mähwiese; *krščenica* Christin, Magd; *pisanica* buntes Osterei; *pletenica* Korb; *povitica, potica* Potizen; *pšenica*; *rojenica* Parze; *sějanica* Säekorb; *sǫjenica* Parze; *tkanica* Schärpe; *zidanica zidan hram*; *žaganica* Brett; *žganica* Brandwein; *žerjavica* glühende Kohlen; možkega spola so: *svadlivica* Stänker; *zadrcljivica* Hetzer; iz števnikov: *dvajsętica, dvajšica*; *desętica*;

pętica ; pojemski pomen imajo: *množica* Menge; *samica* Einsamkeit in lediges Weib.

d) veže sostavo: *nemoćica* Ohnmacht, Schwäche; *poldružica* 1½ : *polъ druga; pomlatilnica = domlatki*; *prědkosilnica* Vorfrühstück der Brechlerinnen; *priglavica* Unglück; *sokrvica; soržica* Mischgetreide aus Weizen und Roggen : *sъ rъžiją*; *vrtoglavica* Schwindel; *poglavica* Häuptling.

e) v različnem pomenu: *adamica* Adamsapfel; *veslica* Feuerschaufel; *okolica* Umgebung; *omotica* Betäubung; *srpica* Jäthacke; *stěnica* Wanze, stnem. Wandlûs t. j. Wandlaus; *stolica* Bank.

7. ьskъ čini priloge iz samostalnikov redko iz prilogov; prim. -ιxo-, lat. *-icu-*, got. *-isk-* : *ἐθν-ικό-ς*, *publ-icu-s*, got. *thiud-isk-s*, himmel-isch; s je menda pristavljen v nemškem in slovanskem: *babski, babinski*; *baršunski* samten; *bravinski*; *bratinski*; *bukovski jezik* Büchersprache; *vilinski (konj, kralj), vilovski*; *gusinski : gos; danjski* steuerfrei : *Danjko, danjščak; volovski (jezik); děvoječki : děvojka; dětinski*; *žolnirski (vojaški); zakonski; zamorski; koldiški (beraški) : kodež* ogr.; *lanjski*; *ljudski = tuji; nebeski*; *očinski; oslovski; pogrebski*; *pomyjski*; *prěšuski rod (prešestni); rysalski* (Pfingsten); *sirotinski; slověnski : slověnska dežela; stranjski* (Seiten-); *tatinski; tovornički : tovorničko sedlo*; *trošarski* verschwenderisch; *hynavski; junački*; *člověčki, člověški, člověčanski* in *člověčaski :* stsl. člověčьskъ; kakor *člověčanski* je *ženitvanski : ženitvansko oblačilo*; od prilogov: *vsakojački; goščovski : godec gosca* iz *godca* m. **godčeski* ali *godcovski* ozirroma *godcevski,* enako *hlapčevski; očinski; samski; sprědanjski : sprědanji.* Samostalniki so postali: *vojska* Heer; *gospodska gosposka* Obrigkeit; *sosědska, sosěska* Gemeinde; *ženska.* Ta priponka se pritika tudi na sedanjikov deležnik: *běžęćky, klęčęćky, sedęćky, stojęćky, obrnęćky* rücklings ogr.; enako *slěpęćky* : ta prislovna oblika je nedoločni množinski orodnik.

8. išče je po Cafu Vestnik I. 138 postalo iz prilogove priponke ьsko tedaj ьsko + je : *jęčmenьska njiva = jęčmenišče, ratьsko držalo = ratišče.* Priponka išče, stsl. ište znači:

a) kraj, ki ga deblo imenuje: *borišče, gnojišče, Gradišče, grobišče, ovsišče, ognišče, pozorišče, pokojišče, selišče, stanišče,*

smetišče, strnišče, sǫdišče, uběžišče, jęčmenišče; *bobišče*; *brodišče*; *dvorišče; dnišče* Grund; *ležišče; pogorišče; skrovišče* Versteck; *spravišče* Ort der Zusammenkunft; *torišče*, *terišče*, *trišče* je menda Arbeitsplatz; tvoritve s glasnikom l: *igrališče*, *kǫpališče*, *plavališče*; *posluša-l-išče* : *ἀκροα-τήρ-ιον*, *audi-tor-ium*, prim. priponko -lъ; *prebyvališče*, *zbirališče*, *skryvališče*, *učilišče*.

b) ročaj dotičnega orodja: *kladvišče (kladvo)*, *kopišče (kopje)*, *kosišče*, *platišče*, *ratišče*, *toporišče*, *grabljišče;* sem spada tudi *syrišče telečji želodec posušeni, s kterim žarki sir delajo ;*

c) v inačišnem pomenu so: *kravišče ubožna krava*, *babišče (babše)*, tu je pomen povečan na slabšo stran; *zelišče* Krautacker in Kraut; *godišče* Jahrestag.

Priponka z značajem g, ž in z.

§. 127. **ogъ, oga***;* **jaga**; **egъ**; **iga**; **inga**; **jugъ, uga**; **ežь, užь, yžь**; **ez**; prim. §. 111.

-og: ? *brlog* Lager des Wildes; *ostrog* Lager gre morda k korenu *strg*, ima se tedaj deliti *o-strog*, stsl. o-strog-ъ;

-oga: *baloga* Eiter; *lysoga svinja lysasta*; *maroga* schwarzer Streifen*;* *medloga* Ohnmacht : *medel*; *ostroga* Sporn, stsl. Schärfe : ostrъ;

-jaga: *vinjaga* wilde Rebe;

-eg: *bumbreg* Niere, stsl. *bubrěg*, morda iz *bǫbrěgъ*, r. *bubreg*, bolg. *bъbrěg;*

-iga: *češljiga* Distel : *češelj;*

-inga je postala iz nemške priponke **-ung**: *istinga* Capital ogr.; *koštinge* Unkosten, *rajtinga*, *falinga*, *foringa* so tujke; v gorenjski besedi *vęzunga* Angebinde je priponka **-ung** ostala.

-jugъ: *branjugъ* Drossel, prim. *borovnjak*;

-uga: *jaruga globok jarek* : *jarek*; *plećuga plečasta ženska*; *pestruga* zraven *postrva* in *postrv* Forelle : *pestra riba*;

-ežь = ? **eg-jь** : *babež* Weibernarr; *grdež; dolgež* langgestreckter Mensch; *kǫdrež kǫdrasti človek; lakomnež; maloměstnež* Kleinstädter; *nemarnež*; *napuhnež*; *nemirnež*; *nerodnež*; *ošabnež*; *posebnež* Sonderling; *posvětnež* weltlich gesinnter Mann; *priprostež* einfältiger Mensch; *samopašnež* Egoist; *skrunež* Garstian; *srboritnež*; *sytnež*; *trapež* Tölpel : *trapa*; *hudobnež*;

-užь = ? ug-jь : *męhkuž, mękuž* Weichling, Krebs gleich nach der Häutung;
-yžь ali ižь?: *drobiž, drobir* kleine Rüben, Möhren, Scheidemünze;
-czъ: *samez : po samez hoditi.*

Priponka z značajem h oziroma s in š.

§. 128. ahъ, aha; jeha; uhъ, uha; asъ; *sjь; jes; ša, ašь; ušь, yšь; prim. §. 112.

-ahъ: *siromah* zraven *siromak* iz **siromъ : sěrъ, sir* grau;

-ah jah + nъ = ahen, jahen, -ahan, -jahan pomenjšuje priloge: *polagahan* langsam, *polagahno* allmählich : *polagoma : lagek, lahek; maljahan* klein, iz tega *majhen*; *męhkahan : męhek*; *novehni* : *nov*; *tenehen; živahen.*

-aha: *rantaha : ranta, ponjava ki se razprostira pod rante, kedar snopje spravljajo.*

-jeha: *maćeha* zraven *maćiha* in *maćuha* : *mati.*

-uhъ: *očuh* in *očih* : *oče* Stiefvater; *kožuh : koža; kanjuh : kanja; grduh : grd*; *črnjuh* in *črnuh : črn*; *lènuh*; *prěvzętuh*;

-uha: **gorjuha* v besedi *gorušica* Senf, stsl. goruha : *gorьk*; *pavluha* Harlekin;

-asъ: *modras* in *modravs* Natter : *moder*;

-ši iz s-ji: *vsakši, kakši, nikakši, takši, etakši;*

-jes tvori primernik in se stavi na golo deblo ali na podaljšano deblo, ki se končuje na ě in je izvirno morda prislovna oblika; v stsl. so razun jedninskega nedoločnega srednjega imenovalnika in tožilnika ter jedninskega nedoločnega in določnega možkega imenovalnika vse ostale oblike tvorjene le iz sostave jes + ji oziroma jьs + ji; dendenes pa imamo razun tega tudi priponko z odvrženim glasnikom s; zato imamo dendenes za primernik četverno obliko: na golo deblo pritikamo ši iz jьši in ji iz jь(s)ji, isto tako pritikamo na podaljšano deblo ši in ji, imamo zato priponkine oblike: ši, ji, ějši, ěji; na golo deblo nastavljena priponka v končni obliki šji čji, žji, je menda ostanek priponke jь iz jь[s] + jь, prim. *bliže : bliz-je-s* in *bližji : bliz-jь[s]jь*, stsl. bližij, enako *vęć* in *vęćji, vyše* in *vyšji*, dendenes tudi *bliži, veči, viši;* izvirna primernikova pri-

ponka je **ians, ias**, prednji obliki odgovarja z odpadlim **s** grška oblika *-ιον*, zadnji latinska *ius*: *(βέλτ-ιον, mel-ius)*:

a) iz golega debla: *bliže* prislov, *bližji* prilog; *brže, bržji; bolji; čęšće* : *ćęsto; glaji* : *glad-ek; glǫbočji; gorji* ſtattlicher : *(brhek); grji* : *grd; dalji* : *(dal-eko, dal-eč); dražji* : *drag; huji* : *hud; kraćji* : *kratek; ložji, ležji*, neorg. sred. *laglje* : *lah-ek loh-ek* iz *lag-ek* prim. *ἐλαχύς levis* iz **legvis; menjši* : *min-or*; *męčji* neorg. *mehlji* : *męhek* iz *męk-ek; mlaji* : *mlad; nižji* : *nizek; ǫžji* : *ǫzek; prvlje, prlje* : *prvi; prěje, prěj* : *prědъ; raji* : *rad; rěji, rěčji* : *rědek; slaji* : *sladek; širji* : *širok; tęžji* : *tężek; tanji* : *tenek; trji* : *trd; vęćji; vyšji vysočji*; v srednjem spolu **e** večkrat odpade, če se primernik prislovno rabi: *bolj, brž, vęć, vyš, delj, dle, menj, pač.* Te oblike prijemajo tudi v možkem spolu **ši**: *boljši, vękši* iz *vęćši, vykši* iz *vіšši, drajši* iz *dražši*; tako vsi drugi razun *globočji, kračji, ložji, męčji, nižji, ǫžji, tęžji.* Stsl. ima bolij m., *boljši* ž., *bolje* sr. za nedoločno, *bolji* m., *boljšija* ž., *boljeje* sr. za določno obliko, rodilnik se glasi za nedoločno obliko *boljša boljšę boljša*, za določno *boljšajego boljšęję boljšajego*; če primerjamo deležnike stsl. določne oblike *pekyj pekъšija pekъšeje, pekyj pekǫštija pekǫšteje*, in *hvalivyj hvalivъšija hvalivъšeje*, onda je jasno, da je primernikov srednji določni imenovalnik proti istemu deležnikovemu neorganično tvorjen in sicer iz oblike bez glasnika **s**, enako tudi možki določni imenovalnik na primerniku in deležniku; ta tvoritev bez glasnika **s** tedaj se je razširila v nsl. skoz vse sklone, enako pa se je oblika z glasnikom **s** vsedla tudi v imenovalniku možkega in srednjega spola; pravilne oblike po sledu stsl. so tedaj v nsl. m. *menij* oziroma *menji, manji*, ž. *menjši* oziroma *menjša*, sr. *menje*, rod. *menjšega* itd.; enako *bolij* : *bolji, boljši* : *boljša, bolje, boljšega; vęćij* iz *vęt-jь(s)-jь, vękši* iz *vęćь -ši* : *vękša, vęće, vękšega* itd.

b) iz podaljšanega debla: *bystrěji* : *byster; moćněji* : *moćen; prostěji* : *prost; greneji* : *gren-ek; gladkějši, glǫbokějši, kratkějši, lohkějši, męhkějši, nizkějši, ǫzkějši, rědkějši, sladkějši,*

tęžkějši, tenkějši, širokějši za stsl. širočajši itd. primeri mlajše tvoritve: *velikega, potoki* in enake;

-ěji se slabi v **iji** ali **ji**, če něma naglasa: *potrěbniji : potrěben; pravičniji : pravičen; slabji : slab; starji : star*; povsodi sme **ějši** ali **ěši**, **ijši** ali **iši**, **ši** stopiti na mesto **ěji iji ji**: *bystrějši bystrěši bystriši; mogǫćniši; milěji, milějši, milěši, miliši, milši*; da je tu **ě** izpal, kaže izgovor, kajti **l** je ohranil svoj glas **milši* a ne *mioši;* nsl. oblike po sledu stsl. so: *starěj : starěji, starějši : starějša, starěje, starějšega* itd. Primernik je tudi *inačiši načiši : inak, drugačeši drugačiši : drugač drugači*; posamezni primernik je *voliši* williger : *voliši ja (jaz sem) oditi, voliša bodem : volęć*; *zagoděše* frühzeitiger : *za goda* früh. Na zahodu ostane ženski primernik v jednini nepremenjen v vseh sklonih, morda zato, ker se končnica podstavnega imenovalnika glede sklanjatve nikamor ne daje vvrstiti: *lěpši*; po Valjavcu (slovenski komparativ, Rad jugosl. ak. 1877) se ta nepremenjenost raztega na vse sklone, ki se končujo na samoglasnik;

-ša: *bělša běla krava*; *dymša temna krava : dymъ; kravša : krava*; *ljubša : ljuba; norša : nora*; *topirša* Nachteule, Dirne; *prěkoša* gestreiftes Thier : *prěk*;

-ašь: *banderaš* Fahnenträger : *bandero*; *velikaš* Magnat; *golibaš* Bewohner der goliba Hütte; *kǫćijaš* Kutscher; *mejaš* Markstein, Nachbar; *oštarjaš*; *plemenitaš*; *foringaš*; tujke so: *pajdaš* Genosse, mag. *pajtás*; *orjaš* Riese mag. *óriás*.

-ušь iz **uš-jь**: *okoluš* Umweg; *šipuš* Flötenspieler : *šip* Flöte; *bogatuš* reicher Mann;

-yšь iz **yš-jь** in **išь**, ki se ne moreta indi ločiti nego pred goltniki: *cipeliš cepeliš* Stiefel : *cipela; 'drobiš* Art Gras; *jěliš* Speise; *kališ* Kot : *kalъ, kaluža; kǫćiš* Kutscher : *kǫćija; modriš* Kornblume; *prpriš* Quendel : *prper* Pfeffer; *stališ* Wohnung, Stand.

III. Poglavje.

Tvoritev sostavljenih imen.

§. 129. Sostava je dvoja: 1. sklopek (Zusammenrückung), 2. sostava v ožjem pomenu (Composition): *polmišpoltič* je sklopek, *branovlěk* iz *branovlěkъ* je sostava. Pri sklopku ostanejo posamezne besede besede za se, navadno tudi vsaka s svojim posebnim naglasom; v sostavi zgubi vsaj ena izmed sostavljenih besed svoj posebni značaj in prijme nekako sostavno znamenje; sostavljena beseda ima navadno en naglas. Nekatere tvoritve so izvirno sklopek in postanejo vsled daljnejšega izvoda sostava, n. p. *blagosloviti* je sklopek iz *blago sloviti*, *blagoslov* je izvod iz *blagosloviti* in je sostava; *podběl* subalbus je sklopek, *podbělec* Art weißer Trauben je sostava.

1. Sklopek.

§. 130. Sklopuje se:

a) ime z imenom, samoglasnik prednjega imena često odpade: *laket-brada; pedenj-človek; polmišpoltič; poltora*, stsl. polъ vъtora anderthalb, odsod *polturak poljski denar; veleumen; vsega-mogǫći;*

b) členec z imenom in sicer: *α*) nekalnica z imenom: *neizrečen; nemogǫće*; *neobtesan*, odsod izvod *neotesanec; neoženjen; neslan; neučen; nevšęć* nichterwünscht iz *ne vošęć* s premenjenim pomenom (*vošiti* = wünschen); *neznan; neblogljiv*; *nedolžen; nehvaležen; neizgovorljiv; neljub; nemaren*, odsod izvod *nemarnik, nemarljiv; nemrtelen; nepameten; nepošten* : stsl. po-čьtenъ; *nepotrěben*; *nepotrpežljiv, nepotrpljiv: nepovoljen, ki nam ně po volji*; *nepriličen* ungelegen; *nepristen* unecht, *nepristen oča* Stiefvater : stsl. prisьnъ γνήσιος;

nerad ungern; *neroden* ungeschickt : *roditi* sorgen prim. stsl. ąrodъ in ąrodьnъ, ą = lat. *in-* *ἀν-* nem. *un-*; *nerodovit*; *nesyten* unersättlich, prim. lat. tvoritve *invictus* unbesiegbar, iz *nesyten* je izvodka *nesytnež; nesramežljiv, nesramen*; *nesręćen; nevaren* gefährlich, prav za prav nicht sicher; *nevěren; nevrěden*; *nezadovoljen; nezakonski*; *nezdrav*; *nezvěst*; — samostalniki: *nečast*; *nedolžnost : nedolžen*; *nemar : v nemar pustiti : mar : kaj je to tebi mar : marati : μέϱ-ιμνα : me-mor* : stnem. unmāri gering geachtet; *nemir*; *nemoć : nemoćica* Schwäche; *nenavist* Mißgunst; *nepravica; neprijatelj*; *neręd; nesnaga; nespamet; nespręt ž.* Ungestalt; *nesręća; neum; nevěra; nevolja.* Sem spadajo tudi tvoritve: *maklěn* prim. *klěn*; *madravec : dravec* halbverschnittenes Pferd : *drěti*; *majelovec : jelovec; macizra : cizra; matprika : dobrika*; *ma cěsen* na Rezianskem *masosan : sosen* stsl. sosna; *ma-* pomeni eine Art von, in je po Cafu Vestnik I 3 = *μή* skr. *mâ*, tedaj *maklěn = ne (pravi) klěn.*

β) prislovni predlogi z imenom:

1. **na**: *nagluh, nakriv, nakysel;* **na** tukaj pomenjšuje, enako pomenjšujejo pred prilogi tudi v drugih jezikih taki predlogi, ki sicer značijo bližnjavo: *ankalt subfrigidus ἐπίβαϱυς*; tudi sostavljeni glagoli so sklopljeni nasproti prvotnim: *nosim : nanosim.*

2. **pa, pas; pa** je poznejši **po, pas** je podaljšek iz **pa**: *pasterka* iz stsl. pa-šterka Stieftochter, *pasterk; paroj* Jungferschwarm : *roj*; *pa-toka* Trebermost; *pazder, pazdir, pezder* Agel, bolg. *pazder* iz *pas-der : drě-ti; paznohet* Klaue, *pažnog,* stsl. paznogъtь iz pas-nogъtь; *panoga*; *poskon* unechter Hanf iz *paskonь*, **konь = kon-oplja cannabis; pazduh, pazduha, pazuha* Achsel Achselhöhle iz *pas-duha*, **duha* = skr. *dôs* brachium, prim. lot. *padusse* Caf Vestn. II. 40;

3. **pra** : *prakol stari kol : kol;* **pra** je v rodu s **pro**, ki je ohranjen v besedah *prostor prodaja* in s grškim *πϱό* lat. **pro** : *proavus;* tvoritve *pravek, praded, pravnuk* so večidel v zgubo prišle.

4. **prě** pomnožuje: *prěbogat, prělěp* itd., *prěvred* zu früh, *prěděd*

= *praděd*; *prěblato* zu großer Kot; *prělěpota*; tudi *sprělěp* *izъ-prě-lěpъ*; *prěveno* : *vedno* : *v edino*, primeri *v eno měr*;

5. **pri** pomenjšuje: *priběl, pričrn, prisladek, prilěn, priprost;*
6. **pro** v sklopku pomenjšuje: *prosěd* halbgrau, t. j. *sědo prosije*, prim. *prosinec, prodati* vor-, hervorreichen, verkaufen;
7. **raz** : *razsoha : soha;*
8. **sǫ** : *sǫpraznik* halber Feiertag; *sǫržica* in *sǫkrvica* so sostave iz sklopka **sǫ-rъžь* Weizen mit Korn in **sǫ-krъvь* Eiter mit Blut; *sǫsed* in *sǫmrak* sta menda izglagolski tvoritvi; *sǫglas* je nova tvoritev.

Na dalje se sklopuje

c) velevnik z imenom: *kažipǫt, zgubipěnęz;* tu je velevnik nositelj novega sostavljenega imena in drugi del je določilni dodatek; drugi del ali ostane v svoji imenovalniški obliki ali pa se ravna po spolu novega imena, tako *potrihyš zatrihyš* Gourman iz **potri-hyša, *zatri-hyša* *Verbrauch das Haus prim. Saufaus; tudi prvi del sklopka zamenja včasih velevnikov i z navadnim sostavenskim soglasnikom **o**: *vrtoglav* schwindlig, odsod sostava *vrtoglavica* Schwindel; enako *srborit* in *srboritka; potiglav* in *potoglav* mit wackelndem Kopfe einhergehend : *kolo je potoglavo, če ga je na eni strani več, da se zaletuje,* menda: *potikati se* in *glava; kuripećić* Ofenheizer je izvod iz sklopka **kuripeć; tręsorępka* Bachstelze : **tręsoręp; vijoglavka* Wiedehopf.

Tem tvoritvam slične so tvoritve: *nejęvěra* Unglaube : *ne jęti věro*, prim. stsl. jętověrьni, věrojętьnъ in neimověrьnъ; razun *nejęvěra* se nahajajo oblike *nejověra, neověren* in *nejevěrec*; enako *nejęvolja, neznabog;*

d) se sklopujejo števniki, zaimena in členci;

α) števniki: *enajst* iz stsl. eden na desęte; *dvanajst* iz dva na desęte; *dvajsti* iz dva desęti;

β) zaimena: *někdo*, stsl. někъto iz *ne vě kъto*; *tjeden* Woche iz *tъ žde den* der nämliche Tag; tudi sostavljena sklanjatev prilogova je postala iz sklopka imenske sklanjatve in dostavljenega zaimena jь, ja, je: *dobra-jego* itd.;

γ) členci: *uže, vže, vre, žę* iz *u* = *jam*, + *že* = *γε*; *sicer*: stsl. sice že; *vender vendar vunder*: **věm da že*; *ako* iz *a ko*, *ko*: *či* = *qui* iz *quo-i*: *quis*; *doklĕr, doklĕm* iz *do kolĕ že, do kolĕ ma*; besede *tojdika, lanika, snočika, tamkaj, tukaj* imajo oziralno zaime na se obešeno; to deblo se pa nahaja tudi spreda: *ko-robida*: *robida*; *ka-vrna* grobe Wolle: *volna*; *Ka-niža*; *Ka-lobje*; *ko-rędica* Grasschwaben; *Ko-m-polje* Hochebene; *ka-štuba* Milchtopf; omehčano morda tudi v besedah *šopiriti se* iz *če-pĕr-iti se*, *šparkelj* iz *čь-par-k-lj* stsl. čь-par-ogъ Klaue; v teh besedah zaime *ka, ko, čь* (: *če-sa*) pomenjšuje.

2. Sostava.

§. 131. Sostavljena so A. imena z imeni, B. predlogi in imena.

A. Sostava imen z imeni.

Imenska sostava je a) prvotna, b) drugotna.

a) Prvotna sostava.

Prvi del v sostavi je določilni dostavek k drugemu delu, ki je v obče nositelj sostavljenega pomena; prvi del se končuje navadno na samoglasnik o, ki je končaj imenskega debla. Sostava je po razmeri sostavljenih delov:

α) priredna beigeordnet (Dvandva); oba dela oziroma vsi deli imajo enako veljavo, toda stoje bez veznice. V starih jezikih je število skupnih delov v dotični dvojinski oziroma množinski obliki zadnjega samostalnika zaznamovano: *suovetaurilia* Schwein- Schaf- Stieropfer, stsl. bratsestra, t. j. *dvojina možkega spola*; nsl. *črnobel*: *vrana je črnobela*, t. j. *črna in bela*; *starodaven*; *suhoparen*;

β) pridevna determinativ (karmadhāraja); prvi del se veže z drugim v istem sklonu in ga določuje; zvezana sta v tej sostavi prvič prilog in samostalnik: *blagověst* Evangelium frohe Botschaft: *blaga věstь*; *slěpovǫž* Blindschleiche; *strmolijak* Wassersturz, pri nekaterih *strmobijak*; *zlatovranka*;

drugič samostalnik in samostalnik: *ptičmyš* t. j. *myš kot ptič*; *figamǫž*; tretjič prilog s prilogom: *samodruga : žena je samodruga*; *samotęž : kola samotež potegnoti*;

γ) odvisna sostava Abhängigkeits-Composition (tatpuruša); sostavljajo se:

1. samostalniki s samostalniki; prvi del je odvisen sklon drugega dela in stoji prvi del proti drugemu kot predmet ali v drugih razmerah; po prvem slučaju so sostavljeni: *branovlěk* Wagendrittel (Eggenzieher); *medvěd* Bär (Honigfresser) iz **medu-ědъ*, deblo prvega dela se tu končuje na **u**, ki se je pred samoglasnikom spremenil v **v**; besede *drvoton*, *drěvocěp*, *drěvosěk*, *kolosěk* pomenijo *torišče*, *kder drva sěkajo* oziroma *kolje cěpijo* ali *sěkajo*; *kozoder*; *kozoprsk* Oktober, September (Brunst der Ziegen); *krvolok* Blutsauger; *męsopust* Fasching (Fleischkost auflassend), *mǫkosěvka* Wiegweihe (Mehlsieberin, *ker s perotmi hitro krili*); *noraz* Weinmesser iz *vinorěz*; *pizdogryz* Hahnenfuß; *sěkovarih* Förster; *sěnosěk* Mähder; *sviloprejka* Seidenwurm; *svinorěz*; *volnopręđec*; *volnotepec*; *vratolom*; *črvojědina* Wurmstich je izvod : **črvojěd*; *kolovrat* Spinnrad (Raddreher);
prvi del stoji v drugih odvisnih razmerah k drugemu delu: *križopǫta* oziroma *križepǫta : pǫta na križ*, *križepǫtje* Kreuzweg, oblika *križepǫtje* je izvod; *križoględ* oziroma *križegléd*; *križpajek* Kreuzspinne : *pajek s križem*;
2. sostavlja se tudi v isti razmeri, kakor samostalniki med seboj, samostalnik s prilogom: *črvojěden*; *vragometen* t. j. *vragomъ meten* vom Teufel geworfen; *srcočiten : v srcu očiten* offenherzig;
3. sostavljajo se prilogi s samostalniki, razmera odvisnega prvega dela k drugemu je ista kakor gorě: *krivoględ*; *sladkosněd* in *sladkojědec*; *samouk* Autodidakt, *ki sam sebe uči*;
4. sostavljajo se prilogi s prilogi: *samogolten*, *samopašen*.

b) d r u g o t n a s o s t a v a, i m e n o v a n a p o s e s t n a.

§. 132. K drugotni sostavi spadajo posestni prilogi, ki značijo posestnika onih stvari oziroma lastnosti, ki jih imenujeta sostavljena dela, n. p. *sivoglavъ* primeri **sivoglava* iz *siva*

glava. Taki prilogi so postali iz prvotne sostave s priponko ъ: **sivoglava* + ъ. Razloček med prvotnimi sostavami in posestno je znamenit; pri prvotnih sostavah je drugi del nositelj skupnega pomena, ki ga prvi le določuje in omejuje; sostavljenka še ohranjuje svoj pomen, če se iz nje izvajajo tudi nove besede; v posestni sostavi pa ima sostavljena beseda celo nov pomen, ki ga vzroči priponka ъ; ta priponka postane nositeljica pomena in prvotna sostavljenka ji služi v določilo: *sivoglav-ъ* recimo *sivoglav-i* = *oni s sivo glavo.* Iz takih prilogov so postale dotične izvodne besede, n. p. iz **krivověr-ъ krivověrec*, iz **klapouh*, **klapoušen, klapoušnica.* V sostavi sta

α) prilog in samostalnik, prvotna sostava je pridevna: *běloglav* iz *běloglavъ,* odsod *běloglavec*; *bělolas*; *bosonog*; *brzonog*; *golobrad*; *gologlav*; *dolgogolt; dolgolas*; *dolgonog*; *dolgonos*; *dolgorǫk*; *zlatolas; zločest* schlecht, izvirno *slabo čast imajoč; kljukastonog*; *kǫsoręp* mit gestutztem Schweife; *krivogled*; *krivonog; krivopǫt; mękkonog*; *bezoglav, razoglav : oglav* ohne Kopfbedeckung; *noroglav; rdęćobrad*; *sivoglav*; *sivolas*; *trdovrat* : hartnäckig; *trdoglav*; *tęžkonog*; *trirog*; *šironog*; *dvěglaven* iz **dvěglavъ* : *dvě glavě; bystrovid* Luchs (scharfes Gesicht habend); *novověrec : *novověrъ*; *hladnokrven, mrzlokrven.* V pomenu se razločujejo: *lěvorǫk, oborǫk.* Sem gredo tudi: *četyrivug : četyrivoglast*; *četyrinog*; *četyriruk* : *rǫka*; *dvojglav*; *dvojnog*; *dvojrog; jednook*; *jednorog* in *samorog,* odtod *samorogač*; *enolik* gleich alt, gleich groß; *jednovrst, dvojvrst; jednostruk, dvojstruk* einfach, zweifach; *stoklas* Trespe (hundertährig); *stanoga* iz **stonoga* Assel, Tausendfüßler; *šestoper* Streitkolben mit sechs Zacken; *triglav* dreiköpfig; *trinog* Dreifuß, Scherge, Wüterich; *trinoga* Pfanne mit drei Füßen; *svojeglav*;

β) sostavljena sta samostalnik s samostalnikom, podstavna prvotna sostava je večjidel odvisna: *psoglavec : *psoglav : pesjo glavo imajoč; volkodlak* Werwolf : *volčjo dlako imajoč;* morda *glavosěk : Jovanez glavosěk : (ot)sěk glave.*

B. Sostava predlogov z imeni.

§. 133. Predlog stoji v sostavi blizo enako, kakor v skladenjski zvezi pred istim samostalnikom, pomen sostavljene

besede je nov, t. j. učinek sostave; sostava je zvezana s primerno priponko; novi pomen in priponka dajeta tem sostavam značaj drugotnih tvoritev, prim. *pripǫtek* Wegerich, t. j. *trava, ki raste pri pǫti; podčępina* Tropfwein, t. j. *vino, ki se staka pod čepom.* Dotični predlogi so:

1. **bez brez,**; sostava je tu kakor gorě posestna, posest je z besedo *bez* zanikovana: *bezbog : hčerka bezboga* gottlos, odsod *bezbožen; bezglasen : *bezglas; bezmadežen; bezrǫčen; bezumen; bezzǫb*; enako *brezden, brezen, prezen, brezdan, bezen* Abgrund : *brez bez dъna* ohne Boden : *bez-dъn-ъ; iz bezumъ bezumen, bezumnost; bezsrčnost.*
2. **do**: *zadovoljen : za do volje*; glede besede *za* primeri: *za dosti* : halte „für" genug;
3. **na**: *nahyšje; napǫta* Hindernis : *na pǫti je; naramen : naramen koš; naskoren : na skoro; nazočen* menda iz *na-vъz-očьnъ* unter den Augen befindlich; *narǫčje; naprědek; naměstnik; navalni čoln* das tiefer im Strome befindliche Schiff bei der Schiffmühle : *na valih*;
4. **ob**: *oglav* Halfter, Ueberleder, *oglavnik* Halfter : *usnje ob glavi; okol* Umkreis, Viehhof : *kraj o kolu, okoli* ali : *kolъ* Pfahl (von Pfählen eingeschlossener Platz); *omizje : polno omizje nas je bilo; ozidje; ozimec (luk, lan), ozimina* Wintergetreide; *oboglav* kahl, prim. *ob svoj kruh priti* um sein Brot kommen; *oglav* barhaupt : *bez-, raz-, ob- oglav; obličje : lice*; tvoritve *oglav* in *okol* so kakor pri posestni sostavi.
5. **po** (v prostornem pomenu): *pomorje; popǫtnik; popǫtnica* Wanderin, Wegzehrung, Marschlied; *pobrěžje; pogorje; posavina*; (v časovnem pomenu): *pondělek* iz *poneděljek; počasen; ponočen*; (v inačišnjem iz prednjih izvirajočem pomenu): *pokolenje* Abstammung : *koleno; potomec : naši potomci* Nachkommen : *po tom (těm); pobožen; pohlěven; poseben* eigentümlich, *posebnež* Sonderling; *posebnica : hoče imeti svoje posebnice* Extraspeisen; *posolnčnica* Sonnenblume;
6. **pod**: *podgorje, podgorec, podgorka; podnožje; podpeček; podčępina* Tropfwein; *podbělec* Gattung Trauben : *podběl* (sklopek); *podstěnje* der gepflasterte Gang vor dem Hause : *čes. podsíní* Laube; *podrešetka;*

7. **prěd**: *prědgorje*; nove tvoritve so *prědpekel* Vorhölle; *prědpust* Vorfasching;
8. **pri**: *priklětec* Vorkeller : *priklět* (sklopek) Vorhaus; *priljuden* : *pri ljudeh; pripǫtek* Wegerich; *prirǫčen* handsam; *pritlikovec* Zwerg : *pri tlěh*; *primorec*;
9. **pro**: *prolětki : v prolětkih* im Frühjahre, prim. *protulětje, protolětje, sprotolětje : proti lětu;*
10. **raz**: *razkrižje, razkržje* (popačeno *azkržje*) Wegscheide : *razkriž* (sklopek);
11. **sъ sǫ**: *sǫkrvica*; *sǫržica; sprasna svinja : svinja s praseti; stelna krava* : *krava s teletom; sžrěbna kobila* : *kobila s žrebetom*; te tvoritve se naslanjajo na posestno sostavo.
12. **u** weg : skr. **ava**: *ubog* arm *bez bogastva, *bogъ* ima tu pomen *bogastvo* prim. litv. *na-bága-s* unbegütert, skr. *bhaga* Wolstand, Glück, slov. *bog-at* begütert; *uljuden* klug : *u ljudi :* tu je neki drugi **u**, ki se v stsl. hrv. itd. veže z rodilnikom, — ali je iz *u-ludъ* nicht töricht? Tvoritve so tu kakor pri posestni sostavi.
13. **za**: *zagorje, zagorski*; *zamorec* Mohr : *za morjem; zamužna* heiratsfähig : *za mǫža; zavětje; zavětrije*; *zajtrk* iz **zajutrek*; *zanohtnice mraz za nohti, zanohtnica* Nagelgeschwür; *zatylnik* : *tyl; zapećnik zapećnjak : peć.*
14. **med**: *medočje : med očima*; *medžimurje* : *kraj med Muro in Dravo blizo stoka.*
15. **vъz**: *zglavje, zglavnik*; *znak : na znak leži* je menda sklopek, če je = *vъz nakъ :* skr. *anka,* got. *halsaggan* (Halskrümmung), stnem. ancha (Genick).

Četvrti del.

Skladnja.

Vvodni del.

Skladnja uči, kako se besede skladajo, oziroma kaj besede in besedne oblike pomenijo v skladu ali v stavu (Satz).

§. 134. Skladnja ima tedaj nauk o stavih in stavovih členih. Stav je misel. Če misel razločimo, pridemo do posameznih pojmov; če stav razločimo, pridemo do posameznih besed. V stavu *drevo cvete* so *drevo drevesa* in *cvetem cvesti* besede. Spoznanje, da je *drevo* jedninski imenovalnik srednjega samostalnika in stavov podmet, s katerim je zvezana poved *cvete* v notranji medsebni zvezi, to spoznanje je skladensko razločenje (*ἀνάλυσις*).

Razločujemo pa tako:

1. da je *drevo* samostalnik, da ně prilog, ně glagol itd.;
2. da je imenovalnik; po obliki bi lehko bil tudi tožilnik;
3. da je srednjega spola; da je tudi spoznanje spola čin skladenskega razločenja, zato primeri n. p. *pol* in *pola, vek* in *veko,* ki imata v nekaterih sklonih enake končnice in se pomen še le iz misli celega stava more spoznati;
4. da je v jednini; ali jednina pomeni eno posebno drevo *tole drevo,* ali pa *drevesno pleme, vse kar se drevo veli,* se tudi le iz stava more spoznati;
5. da je stavov podmet, ne pridev, ne poved;
6. da je z besedo *cvete* v notranji stavovi zvezi, kakor se veže podmet s povedjo, ne v unanji kakor n. pr. *drevo in cvesti.*

Stavovi členi.

§. 135. Stav ima po jeden, dva, tri, štiri, k večemu pet različnih členov; posamezni členi se lehko ponavljajo. Ti členi so 1. poved (Prädicat), 2. podmet (Subject), 3. pridev (Attribut), 4. predmet (Object), 5. prislovije (Adverbiale).

§. 136. Stavi z jednim členom so stavi bez podmeta, in imajo samo poved: *grmi, bliska se, pravi se, pravilo se je, rečeno je bilo, vroče je, strah me je bilo.* Po obliki imajo tudi ti stavi izvirno svoj podmet, namreč v določnem glagolu zaznamovano zaime: *grmi*, stsl. grъmi-tь prim. §. 87 c, toda izrekoma podmeta němajo in so zato v skladenskem oziru stavi bez podmeta. Tem stavom naj bliže so stavi *idi, idite, reci, recite,* kojih podmet je druga oseba, toda skladensko razločna druga oseba, ki pa je po obliki tudi v glagolu zaznamovana, primeri *rečem* in nem. ich sage.

§. 137. Navadno imajo stavi oba svoja najimenitnejša člena, ki sta poved in podmet: a. *voda teče;* b. *hiša je postavljena*; c. *hiša je nova*; d. *hči je oženjena*; e. *hči je žena*; f. *mi smo ljudje;* g. *gibati je glagol*; h. *pri je predlog, trdi je prilog, pet je število;* i. *r je pismenka;* j. *mi smo židane volje*; k. *mi smo bez strahu.*

Za podmet služi vsako ime, oziroma vse, kar se v govor in v misel jemlje (quod subjicitur kar se podmeta, zato subjectum, v slovenski prestavi podmet): samostalniki (a—e), zaime (f), glagol (g), predlog, prilog, števnik itd. (h), ime pismenke (i).

Poved je oni stavov člen, ki o podmetu nekaj poveda; za poved služi:

1. pomenski glagol v določni obliki (a),

2. sklepni ali pomožni glagol v zvezi z deležniki pomenskih glagolov (b, d);

3. sklepni glagol v zvezi s prilogom (c);

4. sklepni glagol v zvezi s samostalnikom v imenovalniku (e—i);

5. sklepni glagol v zvezi s rodilnikom (j);

6. sklepni glagol v zvezi s povednim razmerjem (sklon s predlogom) (k).

Razun teh slučajev je povedni sklon tudi:

7. orodnik: *detetom postajem;*

8. v odvisnem razmerju tožilnik oziroma rodilnik pri glagolih, ki posredujejo prvi predmet s povednim: *imenujemo Marijo kraljico; stori me krepkega*; *pusti ga živega;* primeri: *Marija je kraljica, jaz sem krepek, živ;*

9. v odvisnem razmerju je tudi drugi dajalnik poveden kakor je v neodvisnosti drugi imenovalnik: *daj mi zdravemu biti,* primeri: *jaz sem zdrav.*

Za sklepne glagole v slučajih 2—8 služijo glagoli: *sem biti, postati, prihajati, ostati, imenovati se* itd.; sklepni glagol posreduje povedno obliko, če je povedni pojem zaznamovan v pristavljenem imenu.

§. 138. Pridev prav za prav ně samostalen člen, ampak le sočlen stavovih členov in se pristavlja samostalnikom in zaimenom:

1. kot prilog in se vjema v sklonu, spolu in številu: *lep konj, lepemu konju, pri lepih konjih;*

2. kot samostalnik in se vjema v sklonu, spolu in številu: *ptica pevka* Singvogel, *pri ptici pevki;*

3. kot pristav ali pristavek in se vjema v sklonu; pristavek nadomestuje oziralni stav, bodi si kot samostalnik, bodi si kot prilog ali deležnik: *jaz, knez črnogorski*; *mati, oči odprši, so okoli sebe pogledali;*

4. kot pridevno razmerje v rodilniku: *mož črstve postave*;

5. kot pridevno razmerje s predlogom: *človek bez rodoljubja.*

§. 139. Predmet stoji pri tvornem glagolu podmetu nasproti: *kovač železo kuje*; predmet je v stavu ono ime, na katero djanje tvornega glagola ali imena prehaja; predmet ono djanje glede obširnosti omejuje in dopolnjuje, zato se predmet v širšem smislu imenuje tudi dopolnilo (Ergänzung); primeri: a. *brusim;* b. *srpe brusim;* c. *srpe ženjicam brusim*; d. *za ženjice srpe brusim;* e. *pokoja išče*; f. *ta je časti lakomen*; g. *puntarskih naklepov so jih dolžili*; h. *blagovoli mi povedati.*

Za predmet služijo:

1. tožilnik, ta je predmet v ožjem pomenu (b);
2. rodilnik, često mesto tožilnika (e, f, g);
3. dajalnik (c), predmet v širšem smislu;
4. skloni s predlogom, predmetno razmerje (d);
5. glagolski nedoločnik (h).

Predmeti dopolnujejo v obče glagole, glagolski pomen pa zaostaje vsasih tudi v imenu in pri takih imenih (f) so tudi predmeti v dopolnitev potrebni.

§. 140. Peti člen v stavu je prislovije (Adverbiale), t. j. prislov, prislovni skloni in prislovno razmerje. Prislov ad-verb-ium (priglagolje) pomeni izvirno ono, kar se glagolu (verbum) pristavlja: a) *lepo poje;* b) *slovenski govori;* c) *denes prideš*; d) *jeseni dežuje*; e) *celo leto služim;* f) *ob pol dne gremo jest;* g) *s peterjo vozimo.* Po obliki je prislov le tak dostavek pri glagolu ali prilogu, ki se ne pregiblje (a—c); toda v skladnji imenujemo v širšem smislu tudi razne sklone prislovne, kedar namreč stoje nalik prislovom prosto bez ožje odvisnosti pri glagolu ali prilogu (d, e), posebno pa s predlogi na prašanja *kde? kam? od kod? kedaj? kako? zakaj? s čim?* Te sklone s predlogi imenujemo v razliko povednega, pridevnega in predmetnega razmerja prislovno razmerje; razmerje je sklon v skladenskem pomenu sploh, posebno pa se tako imenujejo različni skloni s predlogi; tako so v stavih a, b, c *lepo, slovenski, denes* prislovi; d, e *jeseni, celo leto* sta prislovna sklona (mestnik in tožilnik); f, g *ob pol dne, s peterjo* prislovni razmerji; izvirno pa so tudi prislovi skloni in sedanji skloni s predlogom so bili mnogovrstno bez predlogov; v obče pak služijo vsi skloni razun imenovalnika, naj so bez predloga ali s predlogom, za prislovije, če neso v stavu predmet, pridev ali poved.

Stavi.

§. 141. Iz stavov, ki imajo več členov in še nekatere po večkrat postavljene, se pri razločevanju izišče najpred poved in podmet; poved in podmet za se je goli stav; stav z večimi členi je oblečen.

Stav, ki se na nobenega drugega ne naslanja, je neodvisen ali glaven stav; če nema pri sebi drugih stavov, se imenuje prost stav.

§. 142. Če se v katerem stavu kak bistven člen pogreša in se ima ta člen v mislih dostaviti iz bližnjega stava, tak stav za se imenuje se združen (zusammengezogen) stav, n. p. *solnce sije in [solnce] ob enem greje; solnce sveti po dnevu, luna pa po noči [sveti].*

§. 143. Sostavije je skupek glavnih (priredje Satzverbindung) ali skupek glavnega in odvisnih stavov (podredje Satzgefüge). Odvisni stavi so trojni: 1. imenski (Substantivsätze), 2. pridevni (Attributivsätze), 3. prislovni (Adverbialsätze).

§. 144. Imenski stavi odgovarjajo a) podmetu in b) predmetu prostega stava, n. p.: a) *kdor drugemu jamo koplje (α), sam v njo pade; da se zemlja suče okol svoje osi (β), je znano; vam je znano, kaj se je denes zgodilo (γ);* b) *dajte bogu, kar je božjega (α); vidimo, da je den bel in noč črna (β); povej, kaj hočeš (γ).*

Podmetni in predmetni imenski stavi so po obliki *α)* oziralni, *β)* izpovedni, *γ)* odvisno-prašalni, *δ)* navodni: *oče so rekli, 'jaz bi pre smel iti (δ).*

§. 145. Pridevni (oziralni) stavi odgovarjajo pridevu prostega stava, n. p. *vsak človek, kateri je pravičen, je v časti;* prim. prosti stav: *vsak pravični človek je v časti.*

§. 146. Prislovni stavi odgovarjajo prisloviju prostega stava; na prašanje 1. *kde?* so krajni (Localsätze), 2. *kedaj?* časovni (Temporalsätze), 3. *kako?* načinovni (Modalsätze), 4. *zakaj?* vzročni (Sätze des Grundes):

1. *veselo je (tam,* prislov), *kder ptičice pojo* (1.); primeri: *veselo je v gaju, kder ptičice pojo;* tu je *kder = v katerem* in se nanaša na samostalnik *gaj,* zadnji stav je tedaj oziralen, ne prisloven;

2. *kedar zunaj strašna burja razsaja* (2.), *je prijetno biti na toplem;*

3. načinovni stavi so: a) primerjalni, ki primerjajo: *veselega se dela, kakor da bi se mu ne bilo nič zgodilo* (a); b) po-

slediční, ki povedajo posledek: *mraz je, da drevje poka* (b); *ne morem mimo iti, da te nebi obiskal* (b);

4. vzroki in vzročni stavi so četverni: a) razložni (Causalsätze), b) pogojni (Condicionalsätze), c) privolilni ali dopustni (Concessivsätze), d) namenilni ali namerni (Finalsätze): a) *bos je, ker nema kaj obuti* (a); b) *ko bi ga strah bilo* (b), *nebi po noči hodil;* c) *strada, dasi (akoprem, premda, akoravno) je bogat* (c); d) *šel je po svetu, da bi se kaj koristnega naučil* (d).

§. 147. Ako se sostavije razločuje, ima se glavni stav izluščiti in dolóčiti, v kakem razmerju k njemu stojé odvisni stavi, so li imenski ali pridevni ali prislovni; in če so imenski, nadomestujo li podmet ali predmet, in zastran oblike, so li oziralni ali izpovedni ali prašalni ali navodni. In če so prislovni, so li krajni ali časovni ali načinovni ali vzročni; in če so načinovni, so li primerjalni ali posledični; če vzročni, so li razložni ali pogojni ali privolilni ali konečno namenilni.

Za navadno imenovanje zadostuje zadnje ime, vsa ostala imena razumevajo se po tem od sam sebe, n. p. ime namenilni stav ima že v sebi, da je ta stav vzročen, prisloven, odvisen stav.

Po tem vvodu, ki ima v skladnji obče navadna imena in pojme razjasniti, pridem k slovenski skladnji, ki jasni posebnosti slovenskega govora, držeč se imenitne Miklošičeve knjige „Syntax der slav. Sprachen, Wien, 1868—1874", glede reda in pravil in primerov, ki so večjidel od besede do besede sem postavljeni.

Prvi oddelek.

O besednih razpolih (Wortart).

§. 148. Kakor sta v stavu poved in podmet poglavitna člena, in ju ostali členi le dopolnujejo, enako sta med besedami glagol in ime prve važnosti in iz njih so se razvile vse ostale besede.

Kako se ločita ime in glagol med seboj, je v §. 87 povedano. Med imeni razločujemo opet pomenska imena, ki povedajo dotično stvar z njenim znamenjem, in zaimena, ki na njo le kažejo: *ta je prišel, sosed je prišel.*

Zaimena so prav za prav praimena, t. j. prvenska imena, kajti iz njih in iz glagolske osnove oziroma korena so postala še le pomenska imena in glagoli, kakor uči besedotvoritev.

Imena značijo stvar ali pojem za se, ali kako lastnost ali število in so pregibna; nepregibne besede pa značijo kako razmero pri glagolu in prilogu, ali razmero v stavu med členi in razmero med stavi. Razločujemo tedaj 8 besednih razpolov: 1. samostalnike: *mož*; 2. priloge (pridevnike): *dober;* 3. števnike: *eden*; 4. zaimena: *jaz;* 5. prislove: *mimo (je šel);* 6. predloge: *pred (bogom);* 7. veznice: *ker (si bogat)*; 8. glagole: *pišem.* Medmet ně beseda, ampak le zvok, ki nema določenega pomena, prim.: *oj lepe rože! oj kako me boli!*

Spolnika v slovenskem kakor v latinskem jeziku ně: *človek homo:* der Mensch in ein Mensch.

I. Samostalnik.

Pomen.

§. 149. Samostalnik, samostalno ime, ime κατ' ἐξοχήν, nomen substantivum. Nomen substantivum pomeni ime substantiae, t. j. konkretna ali stvarna imena: *naš konj*; ima pa tudi abstraktnih t. j. v mislih posnetih ali pojemskih imen: *lepota.*

Samostalnik je samostalno ime in se loči od priloga, ki je nesamostalen in se v slovenščini kot predmet in podmet bez samostalnika navadno ne nahaja: *bolen mož, bolnik.*

Ime imenuje stvari in pojme; ime je v ožjem smislu κατ' ἐξοχήν izraz za nomen substantivum. Imamo pa:

a) lastna imena (nomina propria) oseb, narodov, mest, dežel, krajev, gor, rek itd.: *Dragan, Ludmila, Črna gora, Pohorje, Ljubljanica;*

b) nazivna imena (appellativa), ki so: 1. snovna (Stoffname): *zlato, mleko, voda, trava, otava, pšenica, žito, moka,*

pepel, sapa; 2. zborna (n. collectiva): *hrastje, sadje, silje, sladičje; živad, suhlad; človeštvo, pehota, konjištvo;* 3. plemenska in zasebna (nomen generis et individui): *konj, naš konj; duša, človeška duša, Adamova duša*; *narod, Ruski narod*; *Bog*; *narava.*

Snovno, zborno in plemensko ime po svojem pomenu nema množine, splošen pomen pa se tudi premenja in deli (individualisira) in v takem novem pomenu se beseda tudi v množino stavi: *obe vodi (reki) tečeta v jadransko morje; otave so letos lepe (otava na različnih travnikih)*; *trave so strupene (nekatere trave* Grasarten); primeri lat. *opera trud, operae delavci.*

Tudi pojemsko ime postaje stvarno in stvarno pojemsko: *hudobe turške, ve grde*; *besede strup.*

§. 150. V slovanskih jezikih služijo samostalniki tudi za prideve: *medved kosmatinec, zdenec ograjenec (ograjen studenec), konj šarec, sablja damascenka, vila gorkinja, roka desnica, tica lastavica* itd.; primeri: *bos arator, victor exercitus.*

Enako služijo za prideve tudi samostalniki s predlogom: *na robe svet, za 16 kopačev gorica.*

Spol.

§. 151. Samostalniki se premenjajo po sklonih in številu, nekateri tudi po spolu: *gospodar, gospodinja; kralj, kraljica; knez, kneginja; pesnik, pesnica.*

Pazi: 1. Naravni spol včasih prevlada nad slovniškim, t. j. nad spolom, ki samostalniku gre po končnici: *kdo pa je ta brhče (brhek mož; brhče, brhčeta* kakor *jagne jagneta* je sicer srednjega spola); *pridna dekle, jedna lepši dekle se je lišpala* nar. p.; pa tudi *jedno dekle sem klical; tist'mu dekletu* nar. p.

2. Naravni ženski spol se včasih daje prevladati slovniškemu možkemu; na besedi *deklič: o deklič mlad, o žlahten sad*; *preljubi vi dekliči, kaj pa zdaj za vas bo, če ne bote skor jenjale* (glagol se ženski konča) nar. p.

Število.

§. 152. Število je, kakor v grškem, troje, ker imamo razun jednine in množine polno dvojino.

Pazi: 1. *Dva, oba* stoji in se opušča pri imenih*; dva, oba popotnika* pomeni zwei, beide Wanderer, *popotnika* pa die zwei, die beiden Wanderer.

2. *Roka* in *noga* stojita v dvojini v zvezi z besedama *dve* ali *obe,* same za se pa v množini: *dve roki imeti*; *z obema rokama; da bi tvoje bele roke mene objemale; on ji stiska roke močno; bele si je roke lomila :* isto tako vsaka skupina iz 2 delov *: rokavice, škornje, hlače* i. t. d.

3. Množino nadomestujo zborna imena ali zasebna imena v plemenskem pomenu: *naj gospoda pije vodo, ker za vince ne trpi; zver lovi po noči; nad Francoza gredo* nar. p.

4. Enako kakor indi *na Ugrih, u Česih bivati* je pri nas *prebivati na kmetih,* t. j. ime stanovnikov mesto kraja*; v gosti povabiti, v svate iti* itd.

S k l a d.

§. 153. 1. Z zbornim imenom se sklada poved tudi v množini po smislu κατὰ σύνεσιν : *gospoda se spogledajo* nar. p.*; družina so mu nezvesti* Met.; *prišli k nji so žlahta njena; dost' od njih so se jokali* nar. p.

2. Dva ali več jedninskih podmetov ima poved v dvojini oziroma v množini; povedni spol se različno sklada: *Sv. Jožef in Marija se skupaj snideta*; *Marija, Jezus gredeta po mene ubogo zdaj oba*; *tu sta bila stari oče, stara mati* nar. p.; *nebo in zemlja sta bila dokončana*; *dokler nista bila ječmen in žito dožeta*; *veter in morje sta mu pokorna* Rav.; *vol, krava in tele so prodani* Met.

3. Izraz vzajemnosti *drug drugega* ima poved v dvojini ali pa, kadar se več ljudi v misel jemlje, v množini: *objemata se in poljubljata drug drugega*; *drug drugemu pridigajo.*

4. Z j e d n i n o takih oseb, ki jih poštujemo, se sklada navadno poved v množini: *mati b' me doma kregali*; *mat' moja, zdrav' ostan'te vi*; *polni so gospod solza*; pa na Goriškem in deloma na Kranjskem: *kupil mi ga je moj oče*; *una je moja mati.*

II. Prilog.

Pomen.

§. 154. Ker slovenski jezik nema spolnika, se prilogi v obče ne morejo staviti samostalno, kakor je to mogoče v nemškem ali grškem jeziku; prilogi stojijo

1. v obče le pridevno, zato ime prilog ali pridevnik, in povedno: *bolen, bolni mož, mož je bolen.*

2. Le redko stoji prilog samostalno in sicer:

a) možki v besedah: *duhoven, duhovnega* itd., pa tudi *duhovnik*; *možki, domači, zakonski, mlajši (= družina)*; *starši (= roditelji)*; tudi: *rajši dobrim služim, kakor slabim zapovedam*; *zdravi ne potrebujejo zdravnika;*

b) ženski: *ženska, zakonska, sinovlja : tastu sinovlja bom*; v izrazu: *sedi na desno* je v mislih dopolniti: *stran, roko*;

c) srednji za kraje: *laško, nemško, turško*; dodaj: *vse moje je tvoje, povej mi kaj lepega:* tu je prilog podpiran od zaimena; enako: *blago, zlo, na suhem, na praznem* itd.

3. Prilog postaje v nekaterih sklonih prislov: *dobro* (tožilnik) *vozi; slovenski (slověnsky* orod. množ. imenske oblike) *govori*; *govori prav* (stsl. *pravь*, po Mikl. 672 mestn.)*; nagloma je umrl; v drugo* (tož. sr. jedn.); *po turškem se nosi.*

4. Včasih in posebno na zahodu ima prilog v ženskem spolu neko samostalnost katero ima indi srednji spol: *ta(stvar, reč, beseda, novica) je bosa*; *všeč je Jožefova kralju*; *otel ob hudi ga bode*; *Estro je bleda obšla*; *take vesele si ni domišljeval.*

Določna in nedoločna oblika.

§. 155. Spolnik drugih jezikov se tudi v slovenskem na prilogu nekako zaznamuje a le na prilogu, na samostalniku ne: der Mann ein Mann *ἄνθρωπος* in *ὁ ἄνθρωπος* je *mož*; *ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος* der gute Mann pa je *dobri mož* in *ἀγαθὸς ἄνθρωπος* ein guter Mann je *dober mož.*

Kakor se v grškem in nemškem jeziku dotično zaime stavi pred ime kot spolnik, enako je v slovanskem zaime jь na prilog prikleneno, kakor vsaka druga priponka, in daje prilogu nov pomen. Prilogove oblike bez te priponke so nedoločne

ali imenske, z imenovano priponko pa so določne ali sostavljene in značijo na pridevu pristojno mu ime kot določno, t. j. v govoru že pred imenovano ali obče znano; včasih delajo priloge samostalne.

§. 156. Stsl. jezik razločuje priloge z določnimi in nedoločnimi oblikami v vseh spolih in sklonih: *dobra* in *dobraja žena* eine und die gute Frau; *dobru* in *dobrujemu mąžu* einem und dem guten Manne itd. Sedanja slovenščina je ohranila imensko (nedoločno) obliko le v možkem jedninskem imenovalniku, zvalniku in deloma tožilniku: *se je storil trden mrak*; *o deklič mlad, o žlahten sad*; *prišla je v zelen gojzd*; *Putifar, imeniten gospod ga je kupil.*

Ostale imenske oblike pa nadomestujemo sedaj vse s sostavljenimi (določnimi) oblikami za določni in nedoločni pomen: *dobra žena* die gute in eine gute Frau. Na zahodu dela naglas po nekaterih še premalo izrečenih postavah razliko, tako pomeni: *velíka cesta* eine große Straße, *vélika cesta* die Hauptstraße; *sladkó vino* süßer Wein, *sládko vino* der süße Wein; *pod zelénim drevesom* unter einem grünen Baume, *pod zelênim drevesom* unter dem grünen Baume.

§. 157. V staroslovenskem jeziku določne oblike poprek prejeli neso posestni prilogi; dendenes se posestni prilogi te postave držijo le v možkem jedninskem imenovalniku in tožilniku: *hrastov les, hčerin god*; ravno tako nemajo določne oblike deležniki na **-l** n. p.: *prišel,* ker stoje vedno le povedno, vender pridevno rabljeni tudi določno obliko prijemajo: *pogoreli sosed, pretekli čas*; prilogi na **-ski** pa so dendenes svojo nedoločno obliko v obče zgubili.

§. 158. Imenska ali nedoločna oblika dendenes, kakor je rečeno, le v možkem jedninskem imenovalniku, zvalniku in tožilniku rabljena, stoji na prilogu in deležnikih pridevno v zaznamovanje nedoločnosti, povedno pa sploh in sicer v imenovalniku skoro bez izjeme; zato stoji nedoločna oblika posebej.

1. Kot poved v imenovalniku pri glagolih *biti, ostati, ležati, rasti* in enakih: *moj pušelc je zelen*; *moj ljubček je lep*; *moj prstan je zlat, moj ljubčik je mlad*; *v gojzdu pa grešnik leži, bolan leži, milo ječi.*

2. Kot poved pri glagolih *storiti, delati, imenovati* itd.: *hleb dela obraz lep*; *da se tega vreden* (tož.) *storim*; *ta bode velik* (imen.) *imenovan*; pomika se pa tudi tu nedoločna določni obliki: *me pusti živ'ga, zdravga,* nar. p.; *vera je tebe zdravega storila*; tako tudi, kedar je poved k dajalniku: *daj nam biti milim in dobrim.*

3. Kedar se na podmetu znači s prilogom ali deležnikom mimo grede lastnost, djanje (povedni pristavek praedicative Apposition): *ves obvezan, ves krvavi* (pravilno *krvav*), *kralj Matjaž sestrici pravi*; *tvoj kralj pride k tebi krotak* nar. p.

4. v posameznih slučajih v rodilniku: *zdavna, do dobra, iz nova, do sita, do čista, z lepa, z mlada, s težka, s prva*; *do mala, z viša*; pa tudi: *do dobrega, do sitega*; v množinskem orodniku: *slovenski (slovensky), gospodski, nemški*; v jedninskem mestniku: *na kratci, na nagli, na skori*; pa tudi: *na naglem*; v množinskem dajalniku v izrazu: *proti endrugom* (durchschnittlich).

Sklad.

§. 159. Prilog se sklada s svojim imenom, naj si stoji pri njem pridevno ali povedno, v spolu, številu in sklonu; če se pa prilog ozira na ime katerega drugega stava, sklada se z njim le v številu in spolu: *vino naj bo dobro, ker nemamo boljšega.*

Izjeme:

a) nekateri prilogi, katerih pomen ali oblika je otemnela, so otrpnoli: *al' so ti svatje všeč?* (iz *vošeč* wünschend v pomenu erwünscht); *od res tempelna govori; od res vode; sovraž misel; tako sovraž, ko so mu bili; meni je vse prav;*

b) v zahodnih krajih se glasi primernik v imenovalniku in tožilniku vseh brojev, ženski tudi vseh jedninskih sklonov na **i**: *lepši kruh, lepši dekle, lepši žena, lepši dekleta, lepši ženo* itd.;

c) prilogi in tudi zaimena, ki se nanašajo na srednje samostalnike, imajo neredko v tožilniku možko končnico: *nimam srca svojega, moja ljubca ima dva, ima svojega in mojega,* nar. p.; *platno je lepo, katerega smo kupili.*

Dalmatin še piše: *na to so oni Hamana obesili na to drvo, katero je on Mardoheju bil naredil; vzemi dete in je meni doji;* pa še tudi dendenes: *Bog ti je plati (kar si mi dal); snetjavo zrno zavrzi, jekleno* (in *jeklenega) pa posej.*

Poraba.

§. 160. Prilog stoji v slovenskem večkrat tam, kder je v drugih jezikih ime v rodilniku ali v katerem drugem sklonu s predlogom ali bez predloga: *očetova hiša* das Haus des Vaters; *očetova* je lastnost hiše, ona lastnost, da je hiša v lasti očetovi, des Vaters kot rodilnik pa pomeni rod, pleme ali vrsto onih reči, k katerim kaj spada; tedaj znači das Haus des Vaters hišo kot spadajočo v posestni krog očeta; lastnost in pleme oziroma prilog in rodilnik služita v pridevno določenje dotičnega samostalnika; v misli je rodilnik določnejši, v obliki je prilog glajši.

§. 161. Rodilnik ima tudi v slovenskem stati:

a) če je pri imenu prilog ali pristavek, ali če se na ime nanaša oziralno zaime: *mati Janeza in Jakoba, Jezusovih učencev; hči kralja Davida; dvori zmaja cara;* toda med narodom tudi: *to so besede očetove, ki me je poslal; to je hči gospodarjeva, ki so ga včeraj pokopali;* primeri *Νεστορέῃ παρὰ νηὶ Πυλοιγενέος βασιλῆος* Iliada II. 54 in stsl.: v domu Davidově otroka svojego; tu se pristavek sklada s pridevnim imenom, ki je v smislu rodilnika.

b) Za imeni, ki služijo za predloge: *vrhi drevesa; konec njive; sredi vasi; križ, križem potov; pričo brata;* pa tudi sicer se vriva posestni rodilnik: *stoj' pred hišo Pegama; na zdravje gospodinje* (mesto *zdravje gospodinjino, hišo Pegamovo);*

c) razločujejo *kruhova skorja* Brotrinde in *skorja kruha* eine Rinde (ein wenig) Brot; *mladenčev obraz* das Gesicht des Jünglings in *obraz mladenča* das Gesicht eines Jünglings.

§ 162. Navadno pa nadomestujejo rodilnike nemškega in klasičnih jezikov v slovenskem prilogi na priponke:

a) **ovъ, a, o,** ki nadomestuje jedninske rodilnike navadno možkih samostalnikov: *želeli piti sinovo, zdaj nate kri Rožlinovo; jelenov rog;* pa tudi: *bukov (bukva) les, slivov (sliva) les;*

primeri: *krâljeva oblast regis potestas, kraljéva oblast regia potestas : kralj Matjaš, bolnik kraljévi.*

b) inъ a, o nadomestuje jedninske rodilnike navadno ženskih samostalnikov: *Mariino srce, hčerina gorica;* pa tudi *otčin* zraven *očetov dom.*

c) jь, a, e: *županja hči; Stepanj dan tuď daleč ni;*

d) ij, a, e: *božja pomoč, strah božji, vražji posel, volčje grlo, kravji rog, ribja mast, žabje oko*;

e) ьskъ, a, o nadomestuje množinske rodilnike: *svatovska obleka, junaško srce, kovaško orodje, ljudski človek, ženska navada, svinsko korito, poljski pridelki;* pa tudi: *Savinska dolina, morski rak, mlinski kamen, senska kositev.*

f) ьnъ, a, o: *kresni den, srebrn denar, pšenični klas.*

§. 163. Mesto prislova včasih stoji prilog: *sladni in nečisti so živeli;* enako: *taka gosta ťma* Rav.; sploh tako beseda *rad : rada sem pri vas,* prim. Iliad. II. 2. *ἔνδον παννύχιοι; ἄκων, ἑκών, lubens, moestus* itd.

III. Števnik.

Glavni števniki.

§. 164. Glavni števniki *eden (en), dva, trije, četirje (štirje)* se skladajo z imenom štete stvari v spolu, sklonu in številu: *eden, en mož; dva moža; trije, četirje možje; ena, dve, tri žene; s četirmi ženami.*

Včasih se rabi *eden en* v smislu grškega (*τὶς*) *εἷς = τὶς quidam* in se bliža pomenu nedoločnega spolnika: *mi č'mo eno sveto pesem peti.*

§. 165. Glavni števniki od *pet* naprej so:

1. Zborni samostalniki; imajo tedaj šteto stvar v množinskem rodilniku pri sebi; toda to pravilo velja dendenes le za imenovalnik in tožilnik: *ja bom gost'vala devet hčeri;*

2. v ostalih sklonih pa so prejeli glavni števniki od *pet* naprej prilogov značaj in se skladajo s šteto stvarjo v številu in sklonu: *s petimi konji; po šestih dneh; sedmim cerkvam : jela je slovo jemati od devetih tuď sestrá; vsem devetim (sinom) zemlje kupi;* izjemno tudi tožilnik tako: *zbere osemnajste svoje Čiče;*

3. nedoločni števniki: *malo, dosta, več, koliko, toliko, nekoliko* itd. se skladajo kakor *pet šest*, imajo zato

a) v imenovalniku in tožilniku rodilnik pri sebi, sicer pa so

b) prislovni prilogi, t. j. po obliki prislovi, po skladnji prilogi ali

c) prilogi s premenjenim pomenom:

a) *mal' blaga, pa dost' otrok; klečal je tam dolgo časa; denarjev v skrinji je lepo;*

b) *v malo letih; od več krajev; pri toliko ljudeh;*

c) *od večih strani; v kratkih letih; toljke žali odpuščajo.*

Enako se *sto* in *tisoč* skladata različno: *sto vojakov; s stomi vojaki; pri sto vojakih; izmed tisoč ljudi.*

§. 166. Poved pri glavnih števnikih od *pet* naprej stoji v jednini in v srednjem spolu: *pet hiš je zgorelo; minolo je sedem let;* iz te prikazni se ima sklepati, da stoji tu števnik v tožilniku a ne v imenovalniku, kakor v nemškem in klasičnih jezikih, in da imamo tu bez podmeta stave pred seboj, Mikl. 391.

§. 167. Pridev štete stvari se sklada s stvarjo: *sedem kraljev je bilo rimskih; prvih pet je bilo možkih.*

§. 168. Poleg navadnih glavnih števnikov so tudi taki, ki so s priponkami ak, ina, ica itd. stvorjeni in prve nadomestujejo: *trije stotaki; pet stotin, sveta trojica (oseb).*

Ločilni števniki.

§. 169. Ločilni števniki stoje kot prilogi in samostalniško in sicer samostalniško v srednjem spolu ali kot pravi samostalniki: *troje* (in *trojne) bukve, dvoje* (in *dvojne), četvere* (in *četverne) vilice, dvoje sani; dvoje, troje, četvero vilic; s trojadjo, četverjo, peterjo vozi.*

§. 170. Ločilni števniki štejejo plemena, vrste in skupke in stoje:

1. kakor v latinskem pri onih samostalnikih, ki so samo v množini navadni: *dvoje, oboje grablje, troje vile; dvoja kola (currus),* prim. *dve koli (rotae); dvoji noži* zwei Krautmesser, *dva noža* zwei Messer; prim. lat. *trina, bina castra;* ločilni števnik za jedinko je *jeden, en* v množini: *kralj mu pripoveduje oboje sanje; ene citre bom kupil,* prim. *unae litterae;*

2. kedar pomenijo soštete jedinke že same na sebi tudi množino: *zdaj zginejo izpred oči ti, zdaj oni, zdaj oboji; ona je troje snubce imela;*

3. za zborno štetje ter zaznamujejo stvari, ki so v enoto zbrane: *peteri pridejo* die sämmtlichen fünf; *z enajsterimi pride; petero poslednih berete zdaj prvič; kakšna se je sedmerim možem zgodila;*

4. za štetje plemen, vrst in pojemskih stvari, kakor nemški einerlei, zweierlei: *se je od vinca dvojega vrtnarju glav'ca zmešala; trojo krivico dela* begeht ein dreifaches Unrecht; *oboja misel je slaba; petera obleka; dvojna božja dobrota;*

5. samostalniško za štetje enotnih stvari po plemenu, starosti itd. različnih: *dvoje golobov opravi; vsake živali dvoje; petero ljudi; en porod in dvoje otrok; rešenih je petero; dva človeka* tedaj šteje jedinke enakih, *dvoje ljudi* pa jedinke različnih ljudi, postavim da sta mož in žena, ali nemec in slovenec, žid in kristjan, starec in mladeneč itd.; *tri ovce* šteje jedinke enakih ovac, *troje ovac* pa zaznamuje trojad različnih, ki vtegnejo biti stara ali mlade, samec in samici ali različnega plemena: Levstik;

6. zaznamujejo število, kedar šteta stvar ně imenovana: *list se kala na troje* ogr.;

7. stoje mesto glavnih: *se dvoje kit mu dol obesi; petero močnih je stebrov; otroka prav rediti je obojih (Jožefa in Marije) največi skrb; obojih (Filipa in Natanaela) srce je zveličarja želelo.*

Vrstni števniki.

§. 171. Vrstni ali vrstilni števniki v določni obliki značijo ono osebo ali stvar, ki je šteta v vrsti in šteta z ozirom na vse druge, ki so v oni vrsti pred njo: *prvi, drugi, deseti, zadnji.*

§. 172. Samostalniški vrstni števniki na **-ina** kažejo v delinah ali v ulomkih število kosov, v katere je kaj razdeljeno: *dve tretjini duae tertiae, tri osmine tres octavae; dvojina (= ena dvojina), tretjina, desetina* kakor latinski *tertia, decima pars.*

§. 173. *Samodrug, samotretji* itd., pa tudi *poldrug, poltretji* itd. štejejo tako, da je ona oseba ali stvar, ki je z besedama *pol* ali *sam* zaznamovana, v vrstnem števniku že sodržana: *on*

je Noeta samoosmega ohranil, t. j. *sedem jih je ohranil in Noe je bil osmi; poldrugo leto, poltretjo leto*, t. j. *eno in pol, dve in pol.*

IV. Zaime.

§. 174. Pomenska imena zaznamujejo stvari po onih znamenjih, ki so v stvareh; kazalne besede pa zaznamujejo razmero med stvarmi; te kazalne besede povedajo iz stališča govoriteljevega, so li stvari tu ali tam, bliže ali dalje, unstran ali tastran. Te kazalne besede se imenujejo zaimena, ker se je mislilo, da stoje mesto imen.

Zaimena 1., 2. in 3. osebe, in povratno zaime, potem nekatera oziralna, prašalna in nedoločna zaimena stoje samostalniško, posestna in nekatera kazalna, oziralna, prašalna in nedoločna zaimena pa stoje kot prilogi; nekatera zaimena ne razločujejo spola, nekatera samo dvoj spol. Navadno se zaimena dele v: 1. osebna, 2. kazalna, 3. povratna, 4. posestna, 5. prašalna, 6. oziralna, 7. nedoločna; razun teh še je iz zaimenskih korenov mnogo prislovnih oblik, ki se rabijo v stavu kot prislovi, predlogi in veznice.

1. Osebna zaimena.

§. 175. S prvo osebo **jaz** kaže govoritelj ná-se, z drugo, osebo **ti** na tega, s katerim in s tretjo **on** na onega, o katerem govori; *jaz, ti* ne razločujeta spola, samo v dvojini je poleg možkega *midva vidva*, tudi ženski *medve vedve* in v množini poleg možkega *mi vi*, ženski *me ve* v navadi.

§. 176. Zaime tretje osebe ima v imenovalniku koren **on**, v ostalih sklonih koren **jь** in razločuje troj spol: *on, ona, ono, jega, je, jega*, itd.; *jь* dendenes v imenovalniku nč v rabi. Osebna zaimena 1., 2. in 3. osebe so v širšem smislu tudi kazalna zaimena.

2. Kazalna zaimena.

§. 177. **On** je tudi kazalno zaime in stoji samostalno mesto imena; v obliki *óni* (jener) pa stoji tudi kot prilog pred samostalniki: *jaz sem mož, ona je žena; óni den (úni dan) je bil dež.*

§. 178. Včasih stoji ženski jedninski tožilnik **jo** kot notranji predmet pri glagolu: *štirji jo godejo, eden jo trobi; Filiščane so jo vlili (so pobegnoli); ž njim jo potegneš; vol jo zdaj žalosten potegne;* ta zveza je bržkone posneta iz Laškega, primeri Mikl. 30.

§. 179. Kazalno zaime **óni, a, o** *ille* (na vzhodu **ov, a, o**) znači iz stališča govoriteljevega dendenes oddaljeno, **te, a, o** in v podvojeni obliki **toti, a, o** *(hic, haec, hoc)* bližjo razmero osebe ali stvari; na hrvatskem je *ov, a, o (= te, a, o)* za bližjo razmero v navadi; tudi *oni* oziroma *ov* in *te* stojita samostalniško in pridevno: *óni (úni)* oziroma *ov (ki tam dalje stoji) je naš hlapec, ta (ki je tu bliže nas) je sosedov; óna (úna)* oziroma *ova hiša je naša, ta je sosedova.*

§. 180. Kazalno zaime **sam** pomeni: a) *unus solus* allein, lauter in selbst, pa tudi b) imena ali zaimena v govoru spremlja in jih tako naglaša: *sam samcat* ganz allein; *sama na samem živi; gosto mleko ko sama smetena; luči se same vžigajo, luči se same utrinjajo; sam sebe* in *samega sebe ne boš grajal; oče sami so prišli po njega, ne da bi koga poslali.*

§. 181. Beseda **ist, a, o** je iz glagolskega korena *jes (esse)*, pomeni izvirno der seiende, ein gewißer, v zvezi z drugimi zaimeni je postala zaime: *ta isti idem; tisti ille* in *iste; ravno tisti idem*; sedaj se gosto rabi *isti* za se tudi v pomenu *idem.*

Kazalna zaimena so v širšem smislu tudi osebna zaimena 3. osebe.

3. Povratno zaime.

Pomen.

§. 182. Neko posebno osebno zaime iz korena **sva**: *sebe sebi se: sui sibi se: οὗ οἷ ἕ* rabi svoje sklone za vse spole in kar je jegova posebnost tudi za vsa števila; povratni značaj se kaže tudi v tem, da nema imenovalnika, imenovalnik mu je ravno stavov podmet; vse sklonske razmere vseh treh oseb, ki se nanašajo na podmet istega stava, izrazujo se s tem povratnim in pristojnim mu posestnim zaimenom *svoj, a, e*: *ljubim se* (mich), *ljubiš se* (dich), *ljubi se* (sich), *ljubimo se* (uns) itd.; *dam si* (ich gebe mir), *daš si* (dir) itd.; *ljubim svojega* (meinen)

bližnjega, ljubiš svojega (deinen), *ljubite svojega* (euren) itd.: *svojega konja jezdariš; jokajte same nad seboj ino nad svojimi otroki; vsaka svojega otroka sve imeli; ki vsaka svoj'ga imate.*

a) posebna poraba.

§. 183. Pomneti je: 1. včasih stoji tudi posestno zaime 1. in 2. osebe mesto **svoj**: *odpuščamo dolžnikom našim (ostavljajemъ dlъžьnikomъ našimъ* ostrom. ev.); *ja ću s mojom vojskom okrenuti* srb. p.;

2. **svoj**, a, e, ima včasih krepši pomen *ἴδιος proprius* eigen in stoji tam, kder bi pričakovali *moj, tvoj, jegov, naš* itd.; beseda, na katero se *svoj* nanaša, stoji navadno v stavu, toda ně podmet: *pustite vsakemu svoje; bolje je svoje jajce, nego tudja kokoš* srb. prisl.;

3. glede povratnega zaimena se ne pazi na podmet, ki dohaja nedoločniku, ampak na stavov podmet: *vidijo rajdo tujih kupcev proti sebi priti; kralj ga ukaže pred svoje lice pripeljati;* v stavu: *ne boj se k sebi vzeti Marijo*, mora stati *k sebi;* nasprotno pak povratno zaime ne sme stati v stavih: *dovoli mi prašati te; recite mu, zbuditi vas; recite mu, spraviti vaše blago; pustite ga iti k vašemu očetu; dovoli mi razodeti tvoja dela;* kajti v stavih: *dovoli mi prašati se, recite mu spraviti svoja dela* itd., bi se nanašalo povratno zaime na predhodno zaime *mi, mu*, a ne na stavov podmet.

b) kot vzajemno zaime.

§. 184. Povratno zaime služi tudi izraziti vzajemnost (reciprocität); vzajemnost se v obče izrazuje:

1. s povratnim zaimenom bez predloga: *saj sva si brata, seznanila sva se; pa jih vrže daleč vsak sebi;*

2. s povratnim zaimenom s predlogom **med**: *ljubite se med seboj;*

3. se beseda **jeden** ali **drug** primerno zveže z besedo **drug**: *pomagajte eden drugemu; pričeli so se trgati jeden drugega; ljubite drug drugega; ljubite endruga; ljubite se endruga; hodita za endrugim* (prim. *πρὸ ὃ τοῦ ἐνόησε* Il. 10. 224);

4. s ponavljanjem imena, pri neživočih stvareh je to pravilo: *brat ide nad brata; roka roko umije.*

Naslonjene oblike.

§. 185. Povratno zaime in osebna zaimena imajo v nekaterih sklonih dvojo obliko, imajo daljšo in krajšo nenaglašeno; daljše močne oblike stoje pri nasprotju in v govornem naglasu, krajše se navadno na katero predhodno besedo naslonijo oziroma njenemu naglasu podvržejo; take besęde so: jedninski dajalnik: **meni, tebi, sebi** in **mi, ti, si**; pravi tožilnik: **mę, tę, sę** in zraven tega daljši **mene, tebe, sebe**, ki je izvirno rodilnik; na dalje tudi za jedninski možki in srednji rodilnik in tožilnik sama končnica **ga** mesto daljšega organično neoskrunjenega **jega**; dajalnik **mu** poleg **jemu**; potem rodilniki **je, jih, ju**, poleg **nje, njih, nju**; dajalnik **ji, jim, jima** poleg **nji, njim, njima**; konečno tožilnik **jo** poleg **njo**. Pravilo je:

1. Pri povratnih glagolih stoję krajše oblike: *čudim se, zdi se mi;*

2. s predlogi stoje v tožilniku navadno krajše naslonjene, v drugih sklonih pa daljše oblike: *zá me, pó me, ná me, čéz me, v té* in *vá te, v sé* in *vá se; en'ga zá me, en'ga zá te; pó te je kraljica me poslala; rdečo kapo ná se de; da bi Sisek pód se zgrabil; préd me; zá-nj družba ne mara;* toda navadno: *do mène, od mène, zoper mène* in *zoper mé; ogenj ž njé gori; k mèn' sta hodila;* na vzhodu vender tudi: *dó-mene, ód-mene* in *ód-sebe*, glej §. 23, a);

3. od začetka in v nasprotju stoje navadno daljše oblike: *meni se pa trdno zdi; mačehi kupi suknjico, sebi pa kupi sabljico; jaz nečem ne tebe ne drugega;* pa tudi: *mi daje slovo; se kralj Matjaž oženil je; si kupi žute goslice; me pusti živ'ga zdraviga; te pri kralji bom 'zgovorila;*

4. Med izrazom *pogubi se* in *pogubi sebe* je razloček ta, da prvi znači trpni položaj, slednji pa povratni. To pravilo onemu pod 1. ne nasprotuje, ker gre tam za prave povratne glagole, tu pa se povratna razmera tvori iz prehodnih glagolov.

4. Posestna zaimena.

§. 186. Z deblom ali rodilnikom osebnih zaimen, na dalje povratnega, kazalnega in prašalnega zaimena so v zvezi posestna zaimena; posestna zaimena so posestni prilogi na pri-

ponke **jь ja je, ij, ov, ьнъ** ali **inъ** : *moj, tvoj, svoj, naš, vaš; čij* iz *kъ-ij* zraven *čigav* in na vzhodu tudi *čiden; njegov : njega, njihov : njih, onegov ; njen* zraven *njezin : nję, najin, vajin : naju, vaju;* na zahodu stoji mesto posestnega zaimena tudi rodilnik: *za naju čast se bijeva,* na vzhodu le: *za najino čast.*

5. Prašalno zaime.

§. 187. **Kdo, kaj, kde, kedaj, kak, kteri, kateri, kam**? itd., prašajo naravnoč (direktno) in odvisno: *kdo si? kaj ti je ime? povej mi, kdo si? povej mi, kaj ti je ime?*

Po nemškem zavito je: *kaj je to za ena žena?* prašati se ima: 1. po osebi: *kdo je ta žena?* 2. po stanu: *kaj je ta žena?* 3. po lastnosti: *kaka je ta žena?* 4. po izboru: *katera je ta žena?*

6. Oziralno zaime.

§. 188. Oziralna zaimena so bila izvirno tudi kazalna; vsi stavi so bili na prvi stopnji govornega razvitka le glavni in neodvisni; daljši razvitek mišljenja in govorjenja je dodal govoru luč in tenjo, bližnjavo in daljavo, glavne in odvisne stave, primeri: *drugemu jamo koplješ, sam v njo padeš* (prirednjena glavna stava); *koplješ li drugemu jamo, padeš sam v njo* (prvi odvisen v prašalni obliki, drugi glavni stav); *kdo (= kdor) drugemu jamo koplje, sam v njo pade :* prvi stav je izvirno prašalen, ali ker je z drugim prašanju odgovorjeno, je postal oziralen; na zahodu je oziralna oblika proti prašalni sploh podaljšana z glasnikom **r**: *kdo-r;* **r** je staroslovenski **že**, grški *γε* (*ὅ γε*), nemški **-ch**: mi-ch, di-ch, tedaj okrepek.

§. 189. **Kdor, kar** je samostalniško zaime (a); **kateri, koji** je pa priložno zaime in stoji zato le pri samostalniku (b) ali pa se ozira na kak samostalnik (c), ter se sklada ž njim v številu in spolu, sklon je v zadnjem primeru odvisen od glagola oziralnega stava; zaime **ki** znači samo oziralno razmero (c), število, spol in sklon se razun imenovalnika in včasih tudi tožilnika zaznamuje z zaimenom **jь** (d): a) *kar mačka rodi, vse miši lovi; kdor rad laže, rad krade;* b) *kateri človek je nemarnež, nikdar nič nema ;* c) *hiša, ki (katera, koja) rebra kaže, ovaja slabega gospodarja;* d) *srečne so oči, ki nebesko veselje igra po njih (po katerih); naj k meni pride, ki ga žeja.*

§. 190. **Ako** iz *a-ko, ako si, akoprem, če, če si, či* so prislovne oblike zaimena **kъ, čь** in navajajo prislovne oziroma pogojne stave; **kaj** na vzhodu navadno tudi **ka** je skladensko lat. *quod*, grški *ὅτι* in navaja zraven veznice **da** izpovedne stave; **ker** in **jer** (**ar**) navajata vzročne stave; **jer** je stari *je-že*, ker (**kir**) je iz *kъdeže* in pomeni izvirno wo: *če ga bolj doji, manji je; ko bi ga poznal, bi ga pozdravil; kaže, ka ga glava boli.*

7. Nedoločno zaime.

§. 191. Prašalna zaimena postanejo nedoločna, če zgube svoj naglas: **če kdo** prim. *εἴ τις si quis;* kot nedoločna zaimena stoje navadno zadi za jedno ali večimi besedami, pa ne vsikdar: *velikih angelov kdo* Rav.; *če vás kdo pride;* pa tudi: *koga svojih pošlji.*

§. 192. **Někdo, ņěkaj, někdaj, někam** itd. iz *ne vě kdo, ne vě kaj* itd., Mikl. 172, pomeni *aliquis, aliquid; nikdo, nikaj, nikam* itd. pa zanikuje; tem nedoločnim nekalnicam se prideva tudi krepilni **r**: *nikdor, nikar, nikamor, nikjer (nikder)* itd.;

§. 193. Nedoločni pomen dobijo tudi prašalna oziroma oziralna zaimena, če se jim pridene povratno zaime **si**, ali členci **koli, god, ljubo**, na vzhodu **šte (hoče)**: *kdo si je, naj pride sem; kar god storiš, stori prav;* primeri *kaj bodi* in *kar bodi govoriti* was immer, *bodi kaj govoriti* schlechtes reden, *bodi kaj človek* schlechter Mensch.

V. Prislov.

Prislovi v obče.

§. 194. Vse nepregibne besede se imenujejo členci ali prislovi v obče; členci (particulae) se imenujejo zato, ker so ali so se smatrali kot deli kde katerega stavovega člena. Členci so troji: prislovi v ožjem smislu, predlogi in veznice.

Beseda prislov je prestava latinskega adverbium oziroma grškega *ἐπίῤῥημα*, toda prislov ne določuje samo glagolov, ampak tudi priloge: *solnce lepo sije; on je preveč hudoben, prehudoben.*

Tudi predlog je izvirno prislov: *on gre mimo : mimo mene; ta mi je soper : soper mene.* V rabi si je prislov omejil svoje

polje ter stoji v drugem smislu pred glagoli, z njimi v eno besedo skopljen in njih djanju smoter določujoč; v tej porabi se veli predponka (praefix): *soperstaviti se;* če prislov zgubi svoj prislovni pomen ter posreduje sklone, t. j. razmero med stavovimi členi, imenuje se predlog: *mimo mene, soper mene;* predponka je tudi predlog v širšem pomenu.

Taki prislovi, ki posredujo zvezo med besedami in stavi, so veznice: *kar ga poznam, je tak.*

Prislovi posebe.

§. 195. Prislovi ali členci so postali iz glagolskih in zaimenskih korenov in so otrpneli imenski skloni; imamo zato prislove iz: a) samostalniških b) priložnih imen, c) zaimen, d) otrpnele glagolske oblike: a) *zmirom;* b) *lehko;* c) *zoseb, posebě, posebi, posebej, po se, precej* iz povratnega zaimena; *ovači, inači, tako;* d) *bojo, bojda, bojo da dicunt,* menda iz *bajo* posled priličenja samoglasnika prim. ἴσθι iz εσθι, *bajo da = bajejo, bajejo da,* oblika *baje* mi je nejasna in beseda *baje* pri nas ně znana.

Iz glagolov so na dalje sledeči prislovi: *bi : byti : ko bi htel; bodi — bodi, bodi si : bodi si; vender, vunder* iz *věm da r (že), vem : vem sem mu dal,* za obliko *vunder* je ta razlaga dvomliva, Šolar misli na *ondar* καὶ τότε; *glej, lej, le : zdaj le, tu le, ta le, le ta; der, deder* iz *děj že, děj děj že* thue es nur, nur zu; *menda* iz *měnim da; morti, morebiti,* t. j. *more biti; naj* iz *nehaj : naj pride* t. j. *nehaj (concede) da pride, ne naj (pusti) se mi pogubiti, da naste ležati na mrazi ga* lasset ihn liegen kor., hrv. srb. *neka; pre,* čes. *pry* iz *pravi : on je pre ušel; češ (hočeš)* als wenn : *menijo, češ zdaj je končano; jeli* iz *je li,* stsl. jestъ li : *jeli pride?*

Tudi deležniki v tako zvani prislovni obliki gredo sem: *grede, kleče, leže, stoje; razmišljaje, skrivaje, jokaje; vedoč dati; rekoč* iz *rekoče; rjoveče : žena rjoveče klicala; všeč* iz *vošeč* erwünscht m. wünschend; *rekši* in der Meinung, in enako *samši* einzeln, kakor da bi *-ši* bila prislovna priponka.

§. 196. Nekateri členci so sostavljeni: *ampak* iz *a na opak; najmreč* iz *na ime reči; samoč : simь ręšte; temuč : těmь več; uže, že,* hrv. *jur : u (? jam) -že; javalne : ja (v) ali ne.*

§. 197. Prislovi ali členci so otrpneli skloni in sicer:

1. orodnik jedninski: *kasom* im Trapp; *križem; mahom; nicoj, nocoj, nicor* Šolar misli na *noć sijǫ;* s predlogom: *zmirom; s curom teči; pospolom* nacheinander ogr., prim. *sploh, spol* in generatim; *istom* kaum, *istom sada* eben erst; im weil, indem hrv.

2. orodnik množinski v imenski obliki: *slovenski (*iz *slověnьsky) govori* (primeri *latina lingua loqui); bočki* seitwärts; *bratinski, pobratinski; grčki; dijački; latinski; prečki; pešički (pěš, pešice);* tudi iz deležnikov: *bežečki, zabečki (zabiti), mimo idučki, klečečki, sedečki, spečki, stoječki; liki (: liko, lice)* gleich wie; *naški; pak, pa,* stsl. paky; krivo je *po laški, po nemški, po slovenski.*

3. jedninski tožilnik prilogov, a) bez predloga; tožilnik je tako umeti, kakor v izrazu *dolgo življenje živeti,* kar je bez samostalnika *dolgo živeti : zlo* sehr, stsl. zělo; *lahko* leicht, möglich, vielleicht; *vrlo* sehr; *čęsto* oft; *jędrno, jadrno, djedjerno* schnell; prim. stsl. prěmo = *ravno : akoprem, dabiprem, čiprem, čeprem; proč,* stsl. proče weg; *daleč* iz *daleče; drugači, drugač* iz *drugačь; inače, inač, nači; kako, kak, ko; tako, tak; ovak; takisto; sicer* iz *sice že ita vero; bolje; več* stsl. vęšte; *pač,* stsl. pače; *dalje, dlje, delj, dler; menje, menj; prej,* stsl. prěžde; *raji, raj, rajši; brže, brž; prvlje, prlje; jer, ar* ogr. stsl. ježe; *tore, za torej, ob torej : to že; ter : tože; soper,* stsl. sǫprь; *kar : kar ga poznam* seit ich ihn kenne, *komej sežem po njem, kar (cum* des Nachsatzes) *se zgrudi, kar v grob z mano* nur (gleich) ins Grab mit mir; *ka, kaj* na vzhodu za izpovedne stave: *rekel mi je, ka pride; nekaj — nekaj* theils — theils; *kajti* na vzhodu *quia* weil; *ko* bržkone pokrajšano iz *kako : ko pasem, veselo prepevam; kot,* na vzhodu *kakti,* tedaj je postalo iz *kakoti; ako, ak* wenn; *či : ga či poznam* kenn' ihn wol besser; *če, či* wenn od zaimena *čь; pa, pak* aber m. *pako; pali* iz *pako li; ino* iz *i no; gor; dol; nǫter; kraj, kre; tik : tik nebes; nočes, letos, jutros* Habd.; *tačas illico; tečas* inzwischen; *vesčas; unkraj;*

b) s predlogom: *vadlje, valje, veljek, vadle, vale, vadler, vdilj* nach der Länge, gleich, bis iz *: vъ dlje, vъ dъlj (dlje* sr. *lon-*

gitudo, dalje longius) : vadlje do Ljubljane, vse vdilj nach der Reihe; *vkup* iz *v kup; vedno, reno : v jedno, v edno, v eno; vpričo : v pričo; vštric, vštrit,* rus. *v strěču* prim. *srečam* in *sretem* *sъrěsti; vznak : vъzъ *nakъ* : stnem. ancha Genick; *spet* zraven *opet :* lit. *atpenti* (mestnik) in *sopet* iz *vъzopętъ; nazaj,* stsl. *na zaždъ; zakaj; zister* zwar, stsl. za isto že; *zapstonj* po nemškem umsonst iz: *za ob (s) tunje, stunje* Habd.; *isker proxime,* prim. stsl. vъskraj in iskrъ; *navěk; navlašč, nalašč,* stsl. vlaštъ : vlastъ, *vlad-ati,* prim. zlasti pri rodilniku; *na mah; na opak, napak* verkehrt, prim. skr. *apanč* rückwärts gelegen iz *apa ἀπό* in *-ač; naprej,* stsl. naprěždъ; *narazen; poleg* iz *podleg,* stsl. po-dlъgъ, prim. gore *dlje, podolž; stoprav* erst : *sъ to pravo; stopram : onda stopram* dann erst; *najme : na ime,* prim. *najmre, namreč : na ime reči;*

4. jedninski mestnik, iz prilogov v določni in nedoločni obliki srednjega spola:

a) bez predloga: stsl. prislov dobrě itd.; nsl. *(v)uni, vüne, vünej, vně,* stsl. vъně draußen; *pozdej,* stsl. pozdě später; *zadi; prědi; slědi, poslědi tandem; srědi; jutri; davi, davě; drevi* heute abends, (prim. češ. *drevno); vrhu; gori; doli; godi* stsl. godě; *trěbi* nöthig; *skorom, naskorom* (določna oblika) bald : *skorom je sunce zašlo* sobald; v izrazih: *do korě* bis wann, *ob korě* wann, *do sorě* bis jetzt, *osorej* jetzt, *ob torě* jetzt teči jedninski mestnik od *ora* lat. *hora;* tako je mestnik tudi *prav,* stsl. pravь m. *pravi* Mikl. 652;

b) s predlogi: *na velci* (nedol. oblika *veličě) : odprite vrata na velci; na kratci, na nagli, na skori; okoli,* stsl. okolě; *po drugom* (določ. oblika);

5. dajalnik: *domov, domou, domo, domu* iz *domovi; si : da si, da si tudi, da si ravno, kakor si, marsikrat;*

6. rodilnik: *iznimce* ausnahmsweise : **iznimica; napętce* ungefähr; *opikce* senkrecht; *oščipce* abzwickend; *pěšice* zu Fuß; *postrance* seitwärts; *prekorubce nikaj* ganz und gar nichts; *preměnce* wechselweise; *skrorce, skrivce* heimlich; *slěpce* blind; *trbušce* am Bauch; *ukradce* verstohlen; *hotonce* iz *hotomice* freiwillig; *prekorupce* muthwillig; *nepre-*

stance unaufhörlich; tudi *tolikanj* in *kolikanj* m. *tolikaj* iz *tolika-i*; morda tudi *včera, jutra, doma* prim. Mikl. 512, 636;

s predlogi: *dovolj; dosta,* stsl. do syta; *dosti,* stsl. do syti; *do čistega; zjutra,zjutraj* iz: *za jutra; zgoda : za goda; iz bliza; zlasti : iz vlasti,* prim. tožilnik *nalaš nalašč; zvuna, od zvuna; znotra; zdolaj, ozdola, ozdolaj; zbog,* pravilno *zbok* von Seiten.

§. 198. Nekaterih prislovov oblika glede sklona ně spoznana:

a) na prašanje *kedaj?* od zaimen : *vsegda, vsegdar, vsakdaj, vsikdar; drugda; inda; kda, kdaj, kdar, kada* prim. skr. *ka-dâ* lat. *quando; sedaj, sada; tedaj, teda, ta-da; vezda* immer; *anda* also;

b) *indi; kde, kje, ker* iz *kъde že; tudi*

c) *vselě, vselej semper,* stsl. ima tudi *jelě quando, selě nunc; dokle, dokler, odkle,* stsl. kolě *quando; dosle, posle;* stsl. tudi tolě *tum;*

d) *kǫdi, kǫd; tǫdi, tǫd; od onǫd; povsǫdi, povsǫd;*

e) *kamo, kam; tamo, tam; vsikam; sem* (stsl. sěmo); *inam, drugam; mimo* iz glagolå *mi-nǫti; darmo* iz *dar; věkoma, pogostoma, nenadoma, križema, nagloma, zaporędoma; zlagama, polagoma* iz lьgъ *(: lehek); od glagolov: *vidoma, vědoma, neprenehoma;* ta prislovna končnica je bajo da v zvezi z orodnikovo končnico na *mь, ma, mi* Schleicher compend. §. 259, prim. Mikl. IV. 165, II. 234 in naš §. 125, 5.

f) *prvič, vprvič, drugič, tretjič; načętič, slědnič; vnovič; znovič; lehkič, naglič, ravnič; namič, najnč* iz *na manjič; drugoč, nešteroč (nekteroč); jednoč* zraven *jednok;*

g) členec *li* je bržkone iz *libo, ljubo* pokrajšan: *li, jeli, jelda, dali, ali : je li res; jelda spi; spi ali bedi?*

h) *či* je v rodu s prašalnim zaimenom *čь-, če-sa : či (če) si tam bil?*

i) členec *le (li, lestor, listor)* nur, dennoch, bržkone različen od gore omenjenega *le* iz *glej : le idi, le pridite, le godci godite; kaj pak li (? glih) mene* (just mich) *izmirjate?* kor.; *sin, komu je listor otec živ* Habd.; *ako leprav (le prav) se dotaknem* ev. tr.; *ličkak* iz *le či kak* was immer für einer, eitel.

Nekalnica.

§. 199. Tudi nekalnica je prislov oziroma členec, bržkone iz zaimenskega debla **na** oziroma **nъ**; zanekuje pa s tem, da odreka, t. j. da stavi razmero zanekane reči proč ali unstran izpovedi, primeri: *prisojen, odsojen; obečati, odreči ot-rok in-fans;* nadalje: *na pol bel, podbel, nebel.* Nekalnici sta dve: **ne** je prosta in **ni** je bržkone iz prve s kazalnim **i** podaljšana.

§. 200. Nekalnici **ne ni** se sostavljata:

a) *nego : bolji nego; nekar : nekar ne hodi (kar ne hodi); niti neque* (prim. Mikl. 359); *nikdo, nikdor, nihče, nišče nemo; nič, ništar, ništer nihil; nikdar,* bržkone isto ko *nekar; nikak, nikakov, nikakošen nullus; nikam, nikamor nusquam; nikǫd, nikǫder nulla via,* itd.; *nieden, nijeden, nobeden noben (neuter?)* in *obeden, oben nemo* iz *ljubo eden? :* čes. *žadný = nižadny.*

b) **ne** se sostavlja v besedah: *něsem, nejsem, nisem* iz *ne jesmь*; stsl. něsmь *němam (nimam)* iz *ne imam; nočem* ali *nečem* iz *ne hočem; někdo, někaj, někam* iz *ne vě (se) kdo* Mik. 172.

c) v drugih sostavah se pomen ne le zanekuje, ampak iz zanekane besede je postala po pomenu nova beseda: *nevolja, v nevoljo (nesrečo) smo prišli; nemir, postal je nemir; neusmiljeno ravna; neroden je, roditi = skrbeti; v nemar (μέριμνα) pustiti;* enako *neprilika, nedog;* v glagolih: *iznebiti se česa : byti, dobyti, zabyti, iz-ne-by-ti; ob-ne-moči, obnemorem; iznevěriti se.*

§. 201. Nekalnica stoji pred ono besedo, ki se ima zanekati: *obljubil je sovražnikom ne pomagati;* če je poved zanekana, stoji nekalnica pred pomožnim glagolom, pri pogojnem **bi** sme predi ali zadi stati: *ně bogat; něso věděli; ništer ni zakriveno, de bi se ne razodelo* Trub. *(nič ně zakrivljeno, da); bojim se, de bi res ne bilo;* zraven: *bojim se, de ne bi res bilo;* pa tudi že briž. sp.: *jesem ne spasal* m. *něsem spasal (rešil).*

§. 202. Kako je postal pomen členca **nego,** jasni posebna oblika slovanskih primer: *grmi izza gore? ne grmi, Marko sablјo brusi —;* če se tedaj med primero in dogodjaj stavi beseda *nego,* s prvim svojim delom **ne** primerno sliko zanekujoča in z drugim delom **go** *(γε)* pristavljeno dogodbo potrju-

joča, ona tako primero in dogodjaj veže: *ne grmi nego Marko sabljo brusi;* enako stoji po primerniku zanekan izraz s člencem **nego**: *ljubili so temo bolj nego luč : ljubili so temo, ne luč;* tako so postali tudi stavi: *poprej neli (nego li) je nebesa videl;* če pa stoji v primerjanju v prvem členu nekalnica, onda je v drugem členu naglašen potrdilen izrek: *luči něso ljubili nego temo;* tako se je v člencu **nego** zgubil zanekalni pomen in prevladal pomen *ampak*, konečno v ogrskem tudi pomen *samo: da si nej samo zemeljski nego i nebeski oča; oni nisu saki nego jedan desetak prijeli; ovi poslednji jesu neg jednu uru delali* ogr.

Nekalnica ni.

§. 203. 1. Na nekalen stav se priklepa nekalen stav z nekalnico **ni**, na pritrdilen stav se priklepa nekalen stav navadno s protivno nekalnico **a ne**, n. p. *ne delam, ni ne molim; rožice ne delajo niti* (hrv.) *ne predo*; *prosi a ne tirjaj;*

2. **ni** je *ne — quidem* nicht einmal; pred določnim glagolom stoji navadno še nekalnica **ne**: *ni besede ne reče;* **ne le** mesto **ni** je tuje: *ti nesi meni nigdar dal le eniga kozlička* Trub.;

3. **ni — ni, niti — niti** *neque — neque* οὔτε — οὔτε; pred glagolom stoji večkrat še nekalnica **ne**: *ni ne delam, ni ne molim; kjer jih ni moli, ni ruja ne sne; ne znamo ni jahati, ni plavati;* včasih je tudi **ne**: *niso za nobeno ne dušno ne telesno delo, dokler se ne naspijo; niti* (hrv.) *ne sejo, niti ne žanjo.*

Več nekalnic.

§. 204. 1. **Nikdo, nič**, itd. za se povedi ne zanekuje, ampak le svoje členovsko razmerje v stavu: *vino sem pod nič prodal; dušo mojo si iz ničesa stvoril* ogr.;

2. stav je zanekan, če se razun onega členovskega razmerja v stavu zaneka še poved sama: *nihče mi ně nikoli nič krivega storil;* prim. grško, οὐδείς με οὐδέποτε οὐδαμοῦ οὐδὲν ἠδίκησεν, enako οὐκ ἠδίκησεν οὐδείς etc., toda v grškem v nasprotnem smislu, če se splošna nekalnica poznej stavi, οὐδείς με οὐκ ἠδίκησεν = πάντες ἠδίκησαν; *nikomur nikoli nikjer něsmo nič dali nemini unquam usquam quidpiam dedimus;* členovska razmerja so v slov. lehko, kakor primer kaže, vsestransko zanekana;

3. V istem stavu dvakrat postavljena nekalnica, če se nanašata obe nekalnici na isti pojem, pomeni posredno potrdilno izpoved: *pri bogu ně nobena stvar nemogoča;*

4. Kedar nekalnica **ne** nekanje popolnuje, stoji pred povedjo, kedar pak kako drugo nekanje zanekuje, stoji pred nekalnico onega nekanja: *ne nič ampak veliko si mu dolžan;*

5. odgovarja se z eno nekalnico: *je li vam kaj manjkalo? oni pak pravijo: ništer* Trub.; *vam kaj piše? ne.*

Okrepljena nekalnica.

§. 205. Nekalnica se krepi:

1. če se primerjajo reči naj menjše vrednosti: *rodovina ně bitve (betve) vedela; kar črhe ji ne odgovori;*

2. če se nekalnica dvakrat postavi: *ne bo te konec ne*; *ne hodi ne; ti nisi kratko nikar ta nar manjši* Trub.

VI. Predlog.

§. 206. Predlogi so pravi in nepravi; pravi predlogi razločujejo samo razmerje med stavovimi členi, so tedaj razmerniki; nepravi predlogi pa imajo poleg tega razmerniškega opravila tudi svoj izvirni imenski pomen in imensko porabo: *kraj mene, moj rojstni kraj.* Da so predlogi izvirno prislovi in so postali iz glagolskih in zaimenskih korenov, je bilo že pri prislovu rečeno; ravno tako tudi, da služijo deloma še kot prislovi, nadalje kot glagolske predponke.

Prislovna poraba pravih predlogov.

§. 207. Prislovno stoji:

a) beseda **na** v obliki **naj**, t. j. *na-i* (i je kazalen), na zahodu v obliki **nar**, t. j. *naže*, ter tvori presežnik: *najlepši, narlepši; največi, narveči* itd.; toda sorodnost te besede s predlogom ně celo dognana; očitna pa je ta sorodnost v besedah: *nagluh, nakisel, nakriv,* kder ima **na** kot prislov pomenjšalno moč, prim. nemški anfalt, anfauer;

b) **po** v ločilnem pomenu, Mikl. 633: *je grda, je stara, pa ima po dva; učenci so se po dva in dva razšli; po trije po štirje možje pridejo*; *postáren a, o* ältlich;
c) **pod**: *podplat* die Sohle t. j. *plat spodaj ali spodnja plat*; v drugih narečjih *podbel (subalbus)* unten weiß;
d) **pri** pomenjšuje: *pribel, prisladek subdulcis, pričrn*;
e) **prě** povečuje: *prelep, premal, preveno* immer fort; *preblato, prelepota, premodrost, premraz,* itd.; *sprelep* t. j. *izprelep*;
f) **raz**: *razsoha : soha; razred : red;*

Glagolske predponke.

§. 208. 1. **v**, stsl. **vъ** iz **vѫ**, in to iz *(v)en*, gr. ἐν, εἰς (iz ἐνς), lat. *in*, skr. *an-tar* = *intra*, pomeni hinein in se točno loči od predponke **u** (glej 19): *vbiti* hineinschlagen, *vdeti* hineingeben, *vlezti, vteknoti;* pisava **ve** iz **vъ** se tedaj priporoča.

2. **vz,** stsl. **vъzъ** iz **vъ** in **sъ**; po obliki odgovarja grškemu εἰς, εἴσω (iz ἐνς, ἔνσω), po pomenu grškemu ἀνά; v glagolskem predpetju pomeni: a) gibanje od spoda k višku; b) nazaj pri glagolih, ki ne pomenijo gibanja; c) dokončalnost djanja: a) *vzdignoti, zdignoti; zlezti (vzlezti); zrasti; vstati; vzhajati; vzeti* nehmen (aufnehmen); b) prim. Trub.: *nikomer dobriga ne uzdajte* grüßet niemand; c) *zbojati se; zevpiti* aufschreien; *znetiti.*

3. **vy**, po Pottu druga oblika za **u** skr. **ava**; mimo severnih slovanskih jezikov se nahaja **vy** v benečanskem in koroškem narečju ter v briž. spomenikih v pomenu iz: *vebirat; vehnat (izgnati); vepodit; venest, venašat; veriezat (izrězati); vetrebit;* nadalje v besedah: *vilaž in vigred (pomlad)*; *uvignan* briž. sp. t. j. *vygnan;*

4. **do**; nemški zu, stnem. zuo, za ze zi, got. *du*, gr. δε : οἶκόν-δε; pomeni, da je djanje dospelo do nekake določene meje: *dobiti (byti); domeriti* t. j. *slabo mero dostaviti; doplesati, dorajati* auswachsen *(za zdaj, za dnes, za celo življenje); doslužiti (leto, poprek, če ně več za rabo); dosmrdeti : do sem, do nas je dosmrdelo; dokleti : doklel je, ně ga več; dopleti (za drugimi, ali do konca, ali če kdo dostavi, da dobi celi den v račun); dosejati; dopovedati : pravim mu, pa mu ne morem dopovedati,* t. j. *povedati, da on ve in ume,* itd.

5. **za** pomeni: a) gibanje za čim ali za kaj: *solnce zahaja (za goro)*, tako: *zahod, zapad; zalezti, zalezovati, zasledovati koga (hoditi za njim)*; b) gibanje od pravega pota, od pravega načina: *zabresti, zajti, zavleči, zastriči, zarezati (kedar bolno živinče zakoljejo), zareči se*; c) zaprečenje, odstranjenje, odstranjena stvar zadi ostane ali cela mine: *zazidati, zadelati, zamazati, zamašiti, zapažiti, zastaviti, zasuti: jamo, luknjo; zastreti (okno); zakriti (mrliča, da ga ne vidijo); zasesti, zaleči (prostor); zapreti (hudobneža, pa tudi dveri*; primeri verrammeln, versperren, v nemškem je predponka ver= v rodu s prislovom vorne; pri naši predponki je dotični predmet zadi za overo, pri nemški predponki je overa misliti predi pred dotičnim predmetom), *zaklenoti, zadržati*; d) zgubo: *zapraviti, zaigrati, zagospodariti, zapravdati, zamuditi*; e) začetek djanja: *zavpiti, zadremati, zapeti, zaspati, zatrobiti*; f) *zagovarjati*, prim. *govoriti za koga; zadeti koga: voz je zadel za drevo*; slučaj f) odgovarja predlogu **za** s tožilnikom;

6. **iz**, po Curtius-u v rodu z lat. *ex*, gr. *ἐξ*, *ἐκ* pomeni: a) gibanje iz notra ven: *izbiti, izliti, izteči, izbrati*; b) dokončanje: *iznebiti se, izpiti se: s pitjem se pokončati, izpeti se: s petjem se utruditi.*

7. **na**, po Curtius-u grški *ἀνά*, got. *ana*, nem. an ima a) on isti pomen ko predlog s tožilnikom in mestnikom: *nabosti, navreči, navezati; naděti, nadjati* worauf thun; *najti, na kaj priti*, prim. *in-venire; napasti; napeljati; napisati; nasaditi; nateknoti* itd.; sem gre tudi *nagovoriti: s govorom koga na kaj spraviti; navaditi se; napiti komu: na zdravje piti komu; napraviti koga na kaj; naučiti* itd.; b) pomeni začetek djanja in pomanjšanje: *nagnoti; nalomiti; načeti*; c) pomeni, pa se djanje godi na mnogih predmetih ali da je dospelo do kake določene meje: *nadrobiti, nažeti, naklati, nakrasti, naloviti, nalomiti, namleti, napisati, naprositi, napresti, nasušiti*; d) pri povratnih glagolih nasitjenost: *napleti se, nagǫsti se, nazobati se, naklečati se, naležati se, naplesati se, naskakati se;*

8. **nad** je podaljšan iz *na*, kakor *pod* iz *po*, *prěd* iz *prě*, in pomeni: a) kar predlog *nad* s tožilnikom in orodnikom:

koga nadlegovati, nadležen, nadlega : kar nad kim leži; b) presežnost: *nadvladati, nadkriliti;*

9. **ob**, stsl. **obъ**, okrajšan **o**; skr. *abhi*, gr. *ἀμφί, lat. amb-(amb-ages),* nem. um (stnem. umbi) in be= (got. *bi* : skr. *abhi)*; v rodu z besedo *oba* in *obće,* pomeni tedaj *od dveh strani* in *od vseh strani;* če se v obče **o** in **ob** menita, ima vendar v nazornem pomenu **ob** prevago; kot predponka pomeni: a) obdanje, djanje okol in okol predmeta, v tem slučaju odgovarja nemškemu **um**: *obviti, obiti (ob-viti); obezati (ob-vezati); ogledati se; odeti; obleči, obležem; obleteti; obložiti; oblěči (ob-vlečem); opasati; oplesti; opleti (kaj od vseh strani); obrezati; obrobiti; obstopiti; obuti (opanke okol noge); obšiti; objeti;* b) odgovarja nemškemu **be**=: *obiti* beschlagen; *obdarovati; oblagáti* belügen; *ovohati; ogovarjati* verleumden, primeri *ošteti koga;* c) pomeni dokončanje djanja: *obriti, ogreti, opeči se, oslabeti, oslepiti, osramiti, oteliti se;*

10. **od**, stsl. **otъ**; skr. *a-tas* Schleich. comp. §. 251 A. 3. in chrest. lex. *atas,* lit. *at,* got. *id,* prim. Fick indogr. W. 699[2]; pomeni: a) odstranjenje: *odvaditi, odvezati, odgrizti, odjesti, oddati, oddeti, odkriti, odzebsti, odklenoti, odpreti, odbučati (bučela je odbučala); odpiskati;* b) jenjanje: *odbiti (ura je odbila), odvečerjati, odgrmeti, odmeniti se; odpresti, odpeti (pěti jenjati), odcvesti, odjesti (jesti jenjati);* primeri: *odpeti, dopeti, napeti se (pěti : jenjati, dokončati, naveličati se);* c) odgovor, povratek: *odvihnoti (pred je bilo zavihneno); odgovoriti, odmevati, odkimati, odpisati, odpevati;*

11. **po**; skr. *upa,* gr. *ὑπό,* lat. *sub,* got. *uf,* nem. auf; pomeni kot predponka: a) djanje v času ali prostoru pretrgano, t. j. djanje ki se godi v raznih časih ali na raznih prostorih: *polegati, tu pa tam ležati; ponašati, nesti pa odložiti; popijati, v različnih krčmah; postajati; posědati; potepati se;* primeri: *po dva, po tri;* b) djanje večih podmetov ali na večih predmetih: *podaviti (enega za drugim); poloviti, pomoriti, pomreti, poplačati, posvaditi se, pospati (eden za drugim);* c) skrajšano, zmenjšano djanje: *podirjati (kratko časa dirjati), poklicati, poplesati, postati (kratko stati), pospati, posedati;* prim. *poblizo, pogizdav malo gizdav* itd.; d) dela iz neprehodnih glagolov prehodne, ali iz prehodnih nove prehodne z oddaljenim predmetom nalik nemškim

s predponko be sostavljenim: *posedeti (s sedenjem travo pomežiti), pohoditi; pokrasti koga* berauben; *polějati (rože: liti vodo)* begießen, *popisati (ljudi)* beschreiben; *posipati, pogovoriti se;* e) pretvarja nedovršne glagole v dovršne: *požreti, pozabiti, pojesti, ponemčiti, poturčiti;* v glagolih *dirjati, bežati, vlěči, gnati, iti, lezti, leteti, nesti, peljati, teči, reči* je v sostavi s predponko *po* ohranjen tudi pomen prihodnega časa, kateri pomen se pri drugih dovršnih glagolih gosto opisuje, kakor da bi bili nedovršni: *podirjam, pobežim* itd. ich werde eilen;

12. **pod** je postal iz **po**, kakor *nad* iz *na*, *prěd* iz *prě;* pomeni a) djanje vršečo se pod stvar ali pod stvarjo: *podorati* (n. p. *gnoj pod zemljo*), *podložiti, podpreti, podstaviti; podkovati, podpisati, podšiti; podleteti : mleko podleti (se podsiri), delo mu je podletelo;* b) delo od spodaj: *podbirati, podvzeti* po nemškem unternehmen, toda tudi *suscipere;* c) djanje na skrivnem: *podkupiti, podmitati;*

13. **pri**; bržkone v rodu s besedami *pra, pro, prě,* nem. ver, vor, für, lat. *per,* gr. *παρά, πρός, περί*; iz korena *par-,* fahr=en, *περάω*, stsl. par-iti (fliegen), kakor nemški durch, got. *pair-h* iz korena *tar- (iti);* pomeni: a) bližanje, združenje z dotičnim mestom: *pribiti, privaliti, privezati, pridjati, priti, prileteti, prirasti, prijeti; pripěti (pevajoč priti), prilajati, priječati;* b) dobitje: *pripraviti* (nasprotno: *zapraviti), priberačiti, primožiti, priženiti, priigrati* itd.; c) pomanjšanje: *prigrizti* anbeißen, *prirezati (vrhe drevesom), prismoditi (si lase);* primeri *pribel, prisladek;*

14. **pro** se je v novi slovenščini zvečine pomeknol besedi **prě**, ostal je pak v besedah: *prodati* (zraven tudi *predati), prostreti prostor, prodaj;*

15. **prě**, bržkone v rodu s **pri**, pomeni: a) gibanje skoz prostor, prek in skoz kako stvar: *prebiti* durchschlagen, *prebosti, pregrizti, preklečati (hlače), prekopati, premočiti, preplavati,* itd.; b) tekanje, bivanje skoz določen čas in do konca določenega časa: *prečuti : celo noč; premoliti (cele noči), prenočiti, prebivati, prebiti, prestati, preminoti;* c) premestovanje od enega mesta na drugo: *prenesti, prepeljati, preseliti se, presaditi;* d) prelikovanje iz ene oblike v drugo: *predelati, premeniti, prekrstiti, prevezati,*

previti (otroka), prestlati, preobuti se, premisliti se; e) gibanje mimo predmeta in dalje njega: *prejti praeterire, preteči (ura je pretekla), preslišati;* f) gibanje više predmeta, nadkriljenje: *premagati, premoči, prevladati, prekositi; preseči, preskočiti, prehiteti, preteči, prerasti; prekričati, prekaniti, prevariti; komu v préstrge priti;* g) gibanje, djanje preko meje: *prejesti se, prenajesti se, preobjesti se, pretegnoti se, prevoziti se;* h) začetek djanja: **spre** iz **izpre**: *spregledati, sopet je spregledal (je oči odprl); sprebledeti; sprejesti (sprejedel je nad kašo),* t. j. *začel je sopet kašo jesti;*

16. **raz**, pomeni v glagolskem predpetju: a) ločitev od endruga: *razbiti, razvezati, razgnati, razdeliti; razodeti, razlagati, razgovarjati se; raznesti, razpreti se;* b) oddaljenje od enote, od prvega stanja: *razviti se, razcvesti se; razjokati se, razveseliti se* (prim. *od uma gre, od vüma iti* lustig sein in nemški in sich gehen : außer sich sein), *razdražiti; razbeliti železo;*

17. **s**; stsl. **sъ**, stari in novi **sǫ** *(sǫ-sed),* v rodu z besedo *sam, a, o,* z nemškim sammt, zusammen, lat. *semel,* gr. *ἁ* in *ἀ* (*ἅ-πας, ἄ-λοχος*), skr. *sa- (sa-kṛt semel);* odgovarja predlogu **sъ** z orodnikom in pomeni: a) skupljenje: *zbrati* (stsl. sъ-brati), *zvezati, zdavati (zakonske), znositi, steči se;* b) dokončatev: *zgrabiti, zgniti, sъznati se zeznati se* mit einander bekannt werden, *sъtvoriti storiti, zdeti se* (*sъ-dĕti : meni se zdi,* prim. *meni se čini*);

18. **s**, stsl. **sъ** odgovarja predlogu **sъ** z rodilnikom herab (*κατὰ*); če je s prejšnjim **sъ** v rodu, kar je verjetno, se pomena razločujeta blizo kakor v grškem *παρά τινος λαμβάνειν jemati od koga in εἶναι παρά τινι biti pri kom;* pomeni gibanje od zgoraj na dol: *zegnati, zmetati, sъsesti* (*s konja*), *spasti, spustiti, stepsti;*

19. **u**; ind. *ava* (weg, *proč*), lat. *au-* (*au-fugio, au-fero*); **v** pomenu in izviru se točno loči od **v**, dasi se obe predponki oziroma predloga v izgovoru in pisavi dendenes gosto mešata; pomeni: a) odstranjenje: *uiti* (*ujti*), *ukrasti, unesti, urezati, usopsti se, uteči, ujesti, ujeti;* b) dokončalnost: *ubiti, umiti, ugasiti, ugledati, uloviti, utopiti, udariti.*

Dvoje in troje predponke.

§. 209. Ce sta glagolu predpeti dve ali tri predponke, je v sostavi pomen vsake posamezne predponke združen:

a) prva predponka **iz**: *spregledovati* (*slepci spregledujejo*) ; *sporoditi, spokoriti se: naj ženske sporodijo, naj grešniki se spokore;*

b) prva predponka **po**: *poubiti : v celem selu so kose poubili; pozvedovati;*

c) prva predponka je **pri**: *prizanašati, pridobiti, pripomoči,* itd.; enako je pri predlogih: *poberi se izpred moje hiše,* t. j. *poberi se iz mesta pred mojo hišo; zajec skoči izza grma; jeden izmed dvanajstih; izpred oči.*

Predlogi.

§. 210. Poraba pravih predlogov s svojimi skloni ima pri dotičnih sklonih svoje mesto; kajti ně predlog vladar sklonu, ampak sklon za se ima svoj odločni pomen, ki mu ga daje končnica sklonova; predlog iz svoje moči še nekaj dostavlja in razmero pojasnjuje: *grem domu, grem k domu; jutra dojdejo, za jutra dojdejo;* dendenes res nekateri skloni bez predloga něso v rabi, ali ta prikazen je izjema in oslabljenje prvotne sklonske moči.

Pravi predlogi so tile: **bez (brez), do, za, iz, od, raz, sъ** in **u** z rodilnikom; **kъ, proti** z dajalnikom; **vъ, za, med, na, nad, ob** (o), **po, pod, pred, raz** s tožilnikom; **vъ, na, ob** (o), **po, pri** z mestnikom; **za, med, nad, pod, pred, sъ** z orodnikom;

izmed teh se tedaj druži **za** s tremi skloni z rodilnikom, tožilnikom in orodnikom; **po** se dendenes druži z dvema sklonoma s tožilnikom in mestnikom, v starem jeziku pa se je družil tudi z dajalnikom; s tožilnikom in mestnikom se na dalje družijo **vъ, na, ob**; s tožilnikom in orodnikom se družijo štirje na **d** končujoči se predlogi: **med, nad, pod, pred**; z rodilnikom in tožilnikom **raz** (in na Gorenskem **sъ**);

s rodilnikom in orodnikom konečno sъ; vъzъ, vy, pre kot predlog, **bez**, **kъ** kot predponka nčso v rabi; preglej:

2 **bez, do, iz, od, u** (2) } raz 2 |
3 **kъ, proti**
4, 5 } **vъ, na, ob, po**; 4–6 } **med, nad, pod, pred**; 4 ⎭ 4 { **za**, (4) **sъ**;
6 | 6 |

§. 211. Nepravi predlogi imajo rodilnik za seboj; predlog **kljub**, ki je v zvezi z glagolom *kljubovati*, ima on sklon, ki ga ima glagol, to je dajalnik: *kljub vsem storjenim dobrotam* den empfangenen Wolthaten zum Trotze; **soper**, (**zoper**), **sǫprъ**, ima tožilnik in dajalnik: *zoper svoje brate govori, in žena svojemu možu zoper govori* Met.; nepravi predlogi z rodilnikom so:

1. **blizu blizo**; primeri *bliže, bližnji, bližnjava: blizi tega mesta; blizo grada beliga; en dan je šla Eva blizo drevesa; bliže strehe* Met.;

2. **zbog**, pravilno **zbok**, iz sъ *bokъ* von Seiten, wegen: *zbok mene;*

3. **zavoljo**, *zavolj* wegen : *volja* Wille: *za tega voljo; za voljo tega; za voljo, za volj svojih bratov; — za njegove nadležnosti voljo; za vašo voljo* Trub. (*za voljo vas*);

4. **vrh**, *vrhu, navrh, zvrh : vrh* Gipfel: *vrhu tega insuper,* Habd.; *vrhu groba* lex.; *gre vrhu morja* Trub.; *vrhi drevesa; vrh gore, hriba* Met.; *on je stolce jednoga zvrhu drugoga 'mel* hrv.;

5. **vъnъ**, *zvun, zuna, zunaj, razun, razvun* außer: *človek vun franske dežele* (*iz franske d.*) Meg.; *vně hiše, zune zida, zune cerkve; razun vaših bratov* Met.; *žetva de* (*bode*) *zvun čakanja dobra* über Erwartung ogr.; *zvan školnih ur* hrv.:

6. **gledé** bezüglich; deležnik sedanji tvorni od *gledati* : *glede pašnikov;*

7. **gorě** : *gora : zgore drevesa* Met.;

8. **zą — děli** wegen; iz *dlje* Länge, primeri *dalje* in *na daljo zvoni*, prim. 9.: *za tega deli; zadělj nedolžnih otrok; za naših pregrehov delo; za děl njih revnosti; za naše dělo;*

9. **poleg**, iz *po dlъgъ* längs, neben, primeri *dolg*, *dalje*: *poleg potoka sem se sprehajal; pouleg tvoje voulje* nach deinem Willen ogr.;

10. **dno** : **bъdno** Boden : im Grunde, unten : *dno potoka je golo kamenje* Jan.;

11. **okolo, okoli** um, herum; iz *kolo* Rad, Kreis : *okoli mesta; okoli božiča;*

12. **konec** : *konec vasi stoji bela hišica; konec njive so travniki;*

13. **kraj (kre)** neben, *takraj*, *unkraj*: *kraj* Rand, Ort : *išli su kre jedne oštarije* prip.; *kre vode se šetati* längs des W. ogr.; *ka bi se kre njega* (für ihn) *molili* ogr.;

14. **krog, okrog** : *krǫg* Kreis : *vsem ogenj se krog glave svet'; ne vidi krog sebe kakor gore visoke; skleplje okrog glave bele roke;*

15. **mimo (memo)** vorüber : *minǫti paeterire: ko boš memo grada jezdil* nar. p.; *gre memo turna ob hribu; mem reke* Met.; po primernikih ima *mimo* pomen lat. *quam : koljkor je nebo više memo zemlje, toljko; brat je večji mem mene;* enako: *kralj velik mimo vseh zlaganih bogov* erhaben über alle erdichteten Götter;

16. **mesto, namesto, namesti** statt: *město* Stätte : *ali mu bo namesti ribe kačo dal? mesto njega je aldüvao eden jarec* ogr.;

17. **vměs, změs** zwischen: *měsiti miscere, změs ž., smesa : sveta Ana pokleknila vmes mladih deklicah (deklic), vmes starih vdovcov;*

18. **navzoč, navzoči** im Angesichte; iz *na-vz-oči* (*oko*): *nazoči celoga sveta* hrv.;

19. **pričo, vpričo**: *priča* Zeuge : *v pričo vsih ljudi; v pričo celiga omizja; pričo vas* Rav.; *pričo gospodarja* Met.;

20. **prěk** über: *preko Kope se spustili; prek hriba, doline, ceste; prejk Jordana priti* ogr.; prislovno: *prek si vrvi potegnite; v prek* durch und darüber; *poprek* überhaupt;

21. **raven, zraven**: neben, sredu. ineben : *raven groba*, ogr.*; on ima zraven sebe palico romarsko; jih zraven mene pokoplji; zravno mesta;*

22. **radi, zarad, zaradi** Habd. wegen; **radъ gratia, rad, a, o gratus : zarad nečesa pokarati;*

23. **razvĕ, razvun razun, zrazen** : *raz* in *vъnъ : zrazen vaših bratov* Met.; *ni drugega razen njega* hrv.;

24. **sled, posled, vsled** in Folge; iz *slědъ* Spur : *vsled višjega povelja;*

25. **sredi, sred, nasredi, posredi** mitten : *srěda* Mitte : *Marija sred morja obstoji; vusred livade* prip.;

26. **zastran** wegen, **unstran** jenseits : *stran* Seite : *unstran naših hribov; zastran mene;*

27. **štrit, vštrit, vštric, štric** gegenüber : rus. *v strěču, srečati : zakaj bog vštric dobrih toljko hudobnih ljudi trpi; štric, vštric moža;*

28. **tik** knapp, neben : *do-tyk-ati, tъk-noti : tik strehe*; *tik zida voda teče*; *ki so tik nebes prišli; kugla tik mojiga ušesa mimo rči; iz tik jizbe ga lehko vidite;*

29. (**ątrъ** : *intra*), *noter : znotre zida.*

Bržkone spada sem tudi predlog **bez**, v starem jeziku **bezъ**, dendenes **bez** in **brez**; če je stara oblika izvirna, ně dvomiti, da odgovarja **bez** nemškemu bar : ist jedes Urtheiles bar *je bez razuma;* nemški bar, lit. *basas*, sl. *bos* gre na deblo skr. *bhâs* Fick 139[2]; zastran pomena primeri *gologlav in gol : ghar* Fick 69[2] 3; o predlogu **raz** primeri predponko 16; na dalje je omeniti: **med**, stari *meždu*, lat. *medius*, gr. *μέσσος*, skr. *madhja;* staremu *meždu* odgovarja nova oblika *meju* in *mej*, zato ně nemogoče, da je oblika *med* prvotna in odgovarja grškemu *μετά* (*ἵκοντο μετὰ Τρῶας prišli so med Trojance*, Il. III. 264; *ζώει μετὰ Μυρμιδόνεσσιν živi med Mirmidonci*, Il. 16. 15), zarad oblike *μετά* : *med* primeri *atas otъ : od;* tudi Curtius Etym. 209[4] sodi, da so si *μετά* in *μέσσος* v rodu, kakor so si naš *med* in *meja.*

VII. Veznica.

§. 212. Veznice so izvirno tudi prislovi; veznice zaznamujejo razmero med stavi. Stavi so a) ravnovrstno b) odvisno na endruga navezani,

a) *pride in nas pogleda in nam pomaga* glej sliko (I);

b) *pravil je, da pride, da nam pomaga* (II).

Odvisno zvezani stavi so podredjeni; pa tudi odvisni stavi so lehko med seboj priredjeni, če stoje glede vladnega stava na isti stopnji odvisnosti, n. p. *pravil je, da pride in nas pogleda in nam pomaga* (III); slika stavove odvisnosti se lehko popolni, če se vzeme veliki *A* za glavne, mali *a* za imenske, *b* za pridevne, *c* za prislovne stave; raztrgani deli enega istega stava se na prvem mestu bez oklepa, poznej pak v oklepih zaznamujejo (IV); predni stavi se lehko zaznamujejo s poševno črto (V); n. p. *človek — A —, ki ima nekoliko pameti in razsodka — b —, tega zaostanka ne bode narodu očital — (A) —, ako prevdari — c —, kako majhen je — a_1 — in kake zapreke so njegov razvitek ovirale — a_2 —, tim menj — (A) —, ker pri njem ne bode pogrešal prikazni — c —, katere se dajo primerjati naj bolj občudovanim stvaritvam drugih narodov — b —* (IV); *ako se vzremo na obnebje slovenskega slovstva — c —, opazimo le redko na njem sejane zvezdice — A —* (V);

I.	II.	III.	IV.	V.
A_1 A_2 A_3	A	A	A (A) (A)	A.
	|	|	| | |	/
	a	$\underbrace{\quad}$	b c c	c
	|	a_1 a_2 a_3	| |	
	c		a_1 a_2 b	

§. 213. Naj imenitnejše veznice so, A v priredju: 1. *et : i, ino, in, no, ino pa, pa, ter;* 2. *et — et : i — i;* 3. *etiam : i, tudi, takaj, takaj še;* 4. *non solum — verum etiam : ne le — ampak tudi; ne samo — temuč tudi; ne le — temuč tudi; ne samo — nego i* ogr.; *ne le samo — ma* ben.; 5. *neque : ni;* 6. *neque — neque : ni — ni, niti — niti, ne — ne;* 7. *vel : ali;* 8. *aut — aut : ali — ali;*

B v podredju: 9. *si : če, či, ako, ko;* 10. *etsi : dasi, dali, dasi tudi, dasi ravno, dasi lih* (gleich), *če ravno, ako tudi, če tudi, (makar), ako prem, premda;* 11. *quod : ka (kaj), da;* 12. *ut : da;* 13. *quando : kadar, gdar(e), ko;* 14. *quamdiu, donec : dokler, doklam, doklič, dokeč;* 15. *quam : kakor, nego; liki* ogr. : *prvlje liki razidemo;* 16. *quia : ker, zakaj, kajti; geto (ker to)* ogr.; *dok* ben.; 17. *quo — eo : čim — těm (tim), s kěm — s těm, kolikor — toliko, kar — toliko.*

§. 214. 1. Zveza posameznih besed se je razvila iz združenih stavov: *volk pa lisica sta šla na lov : volk je šel na lov, pa lisica je šla na lov;* primeri: *dam ti, toda mi vrneš ob pravem času : dam ti, to (pa pazi), da mi vrneš.*

2. Nevezanje ali gosto vezanje stavov sta govorniški podobi: *ἀσύνδετον, πολυσύνδετον.*

VIII. Glagol.

§. 215. Beseda glagol ima podvojen koren **gal (gl)**, kakor *prapor, mramor, plapol-ati* itd.; koren **gal-** imamo tudi v besedah *gla-s, golčati, gol-č (guč, gučati* t. j. *golčati);* v starem jeziku pomeni glagolati govoriti, glagol je tedaj govor; ta zastarela beseda je prav primerna za gr. *ῥῆμα,* lat. *verbum,* t. j. *govor* ali *izrek,* kajti glagol je zares v določnih oblikah stav za se in v obče naj imenitnejši in prvi člen stavov; ker zaznamuje djanje v različnih časih, se imenuje tudi časoslov časovnik Zeitwort.

V besedotvoritvi so glagolski ali pomenski koreni poleg maloštevilnih zaimenskih korenov izvir vsem besedam in še več, zaimenski koreni imajo samo kazalen pomen, pravi istinski pomen pa imajo le glagolski koreni; živi še ta pomen v prvotnih ali korenskih glagolih; le pomožni glagol **sem biti** je nekako odložil svoj istinski pomen in služi stavu in glagolom v formalno popolnjenje, zato mu je tudi ime imenski glagol verbum substantivum, pomožni glagol Hilfszeitwort, pojemski glagol verbum abstractum; pa še tudi tako ima glagol **sem biti** neko pomensko moč sam in v

sostavah, prim.: *je doma? jest (je); dobiti, bivati prebivati, pribaviti si* itd.

Glagolske unanje razmere.

§. 216. Glagoli so:

1. glede podmeta: a) bez podmeta: bezpodmetni, tudi bezosebni imenovani: *trga me, tere ga, grmi;*
   b) s podmetom: *nesem, mahneš, človek živi, delamo;*
2. glede dopolnilnega predmeta: a) zasebni (bez dopolnila), neutra: *rastem, trpim, živim;*
   b) povratni reflexiva: *umivam se, valjam se;*
   c) prehodni transitiva: *tepem vola, njivo orjem;*
   d) neprehodni intransitiva: *očetu strežem;*
3. glede podmetovega položaja: a) tvorni: *bijem, živim, grmi;*
   b) srednji: *bojim se, čudim se, sedem si;*
   c) trpni: *bit sem, čuje se, omedlim, vęznem.*

§. 217. Bez podmeta so glagoli navadno za prikazni: a) na telesu, b) na občutku, c) na nebu in indi, d) nekateri izrazi z glagolom **biti** in njemu enakega pomena; podmet se ne pristavlja, ker tudi v misli bistvenega podmeta ně, kazalna tretja oseba srednjega jedninskega pomena je zaznamovana na glagolski končnici: *grmi* stsl. grъmi-tь, t. j. *tь grmi* §. 53, 3; v nemškem es donner-t je zaime 3. osebe formalno po dvoje (es —t) zaznamovano; večina bezpodmetnih glagolov pa se rabi tudi s podmetom, seveda s premenjenim pomenom; primeri:

a) *tere ga (o Valentinovem bolenju)* in *trešljika ga tere; meče ga (o Valentinovem bolenju)* in *mečem kamenje; grize me in grizem; trga me (v trebuhu)* in *hlače trgam; žge me (po želodcu)* in *ogenj žge; srbi me (na glavi)* in *glava me srbi;* odtod ně daleč do izrazov: *zebe me (: zob,* tedaj = *grize me,* primeri *ἡ λύπη δάκνει,* in es beißt in die Finger die Kälte), *mrazi me;*

b) *jezi me* in *jezim se; žeja me* in *žejam; veseli me* in *veselim se; zdi se mu, dozdeva se mu,* primeri *čini se mu* in *činim; gnusi se mi (jesti),* in *on se mi gnusi;* enako: *gabi se mi (piti); diši mi (jesti)* in *jed mi diši, dišalo mu je jesti* in

jed mu je dišala; mika me (zieht mich an) in *pes miče* (reißt, zieht); *skrbi me* in *skrbim se; vleče me* itd.;

c) *jasni se* (es wird hell), *vedri se,* pa tudi *nebo se jasni, nebo se vedri;* primeri *mrači se, zori se, bliska se, meži* (primeri *megla vči*), *prši, deži* (primeri *dež gre*), *oblači se, rosi se* itd.; *zvoni* (*na daljo zvoni,* ali tudi: *vabi* in *zvon vabi*), *straši* (*v gradu*);

d) *vroče je; ob pol dne je; hudo mi prihaja; ně slišat glasa; manjka novcev* (= *ně novcev*)*; strah, groza, sram, skrb, volja me je,* primeri *bilo me je strah.*

Vsi neprehodni glagoli in včasih tudi prehodni so v trpni obliki bez podmeta, ker so v tvorni bez predmeta: *živi se, trpi se, raste se; pisano je, dobro se ti postreže* (primeri *komu streči in koga streči*). Nekateri glagoli bez podmeta prijemajo podmet le v prenesenem pomenu: *njegov glas je zagromel; oči mu bliskajo, oči se mu bliskajo; oči mu rosijo*;

§. 218. V razliko bezpodmetnih glagolov pa večina glagolov podmet pri tretji tvorni osebi dobiva, saj je tudi govor ravno v 3. osebi tako razširjen, da se ně čuditi, če v 1. in 2. osebi na glagolu pripeto zaime zadostuje, na 3. osebi pa kazalno zaime 3. osebe ne zadostuje, in se glagoli v 3. osebi umejo le takrat osebno in podmetno zaznamovani, kedar se njim pristavi izrečen podmet bodisi s samostalnim zaimenom ali imenom; v novi slovenščini se je razun tega v tretji osebi odbrusilo izvirno na glagol pripeto zaime: *govori,* stsl. govori-tъ; zato *govori-m, govori-š, govore; idi, ite,* itd., toda *gospod govori.*

Izrekoma pa se stavi podmet tudi za prvo in drugo osebo, kedar je treba za dostojnost ali jasnost sloga; ravno tako pa se izpušča tudi pri 3. osebi, kedar se iz sloga oziroma iz prejšnjega stava od sam sebe umeje: *jaz Franc Jožef, cesar Avstrijski, zapovedam; pristavil je, da . . .,* t. j. *učitelj je učil, da . . potem še pristavil . ;*

§. 219. Neprehodni glagoli ne prijemajo unanjega tožilniškega predmeta, t. j. podmetovo djanje ne prehaja na drug predmet, ki bi občutil podmetovo djanje; tožilnik časovnega trpeža ali notranjega predmeta pa prijemajo tudi neprehodni

glagoli; prim.: *trpim* (neprehod.) *ves čas* in *trpinčim* (prehod.) *živali; živimo* (neprehod.) *kratko življenje* in *uživam* (prehod.) *svoj kruh; pojdem* (nepreh.) *svojo pot* in *najdem* (prehod.) *zlat.*

§. 220. Neprehodni glagoli postajajo prehodni v sostavi s predponkami **na, ob, prě, pri,** redkeje **nad, od, po, za**: *biti* (*byti*), *zabiti, pozabiti; iti, dojti, najti, obiti : strah me obide; skočiti, preskočiti; stopiti, obstopiti, prestopiti; skrbeti, priskrbeti; hoditi, pohoditi; kriliti* (*z rokami*) *nadkriliti koga* (*prekositi*); *stopiti, odstopiti komu mesto; igrati, zaigrati* itd.

§. 221. Nekateri glagoli so neprehodni in prehodni: *srce polje, hlapec vodo polje; dež gre in pere, perilja srajce pere; dete k materi tere, život si terem;* primeri nemški das Heer zieht in die Ochsen ziehen den Pflug.

Prehodni glagoli so lehko bez predmeta za se (absolut), če se predmet sam umeje ali se le djanje naglaša: *mlatim* (*imam mlatitvo*), *vežem, orjem, sadim, šivam, berem, pišem; vidim* (*dobro vidim*), *čujem* itd.

§. 222. Prehodni glagoli kakor *rastiti, ložiti, slaviti, vesiti, opokojiti* itd. zaznamujejo: *činiti da kaj raste, leži, slovi, visi, počiva* itd. in se imenujejo vzročni (causalia), ker vzročijo djanje, podmet vzročenega djanja je predmet za vzročitelja: *opokojiti srce, činiti, da srce počiva; razigrati konja, činiti da konj igra,* itd.

§. 223. Povratni glagoli so prehodni glagoli, kojim mesto katerega drugega predmeta služi povratno zaime; povratno zaime nanaša djanje na lasten stavov podmet. Djanje postaja s tem v pomenu večkrat premenjeno, podmet opravlja sam s seboj in je večkrat menj činitelj nego nositelj djanja: skratka iz povratnih glagolov so se razvili srednji in trpni glagoli, primeri: *1. umivaj sebe, saj si sam črn; 2. umij se, kedar vstaneš; 3. mala deca naj se vsak den koplje in umiva.* V prvem stavu še je glagol tvoren in prehoden, toda povraten; v drugem je djanje le na podmet navezano, glagol je srednji; v tretjem stavu podmet ně več činitelj nego nositelj djanja, zaznamovano pa je v tretjem stavu a) podmet, b) djanje, c) navezanost djanja na podmet in d) nezaznamovano in le v smislu položaja

je izraženo, da je glagol trpen, ker vsakdor ve, da se malo dete samo ne koplje niti umiva.

§. 224. Srednji glagoli se razločujejo večkrat od povratnih po unanji obliki tako, da imajo zadnji daljšo obliko povratnega zaimena, srednji pa krajšo; srednji se ločijo od trpnih le po smislu. Unanjo obliko srednjih glagolov tvori povratno zaime v tožilniku ali v dajalniku: *smejem se, sedem si (= sedem), ležem si (= ležem).*

Pazi: a) srednji in tvorni pomen sta v obliki ločena: *žaliti se, žaliti koga; pokoriti se, pokoriti karati koga; kajati se, kajati koga;*

b) srednji in tvorni položaj nekaterih glagolov se rabita v istem pomenu poleg endruga: *postim se in (redko) postim; sedem in sedem si; ležem in ležem si; padem in* (*redko*) *padem se; šetam in šetam se;*

c) nekateri glagoli so s predponko srednji, bez nje tvorni: *napiti se, piti; naspati se, spati; raziti se, iti*; *shajati se, hoditi;*

d) nekateri glagoli so le v srednjem položaju: *bojati bati se, nadjati se, potiti se, radovati se, smejati se, čuditi se,* itd.; primeri grški *medium* in latinske *deponentia*: *δέχομαι, nanciscor;*

e) srednji položaj ima včasih vzajemen pomen: *pogovoriti se, zmeniti se, ljubiti se, mrziti se, preganjati se;*

f) stava povratnega zaimena je prosta in le postavam naslonjenih besed podvržena;

g) povratno zaime se stavi enkrat, če se postavi povratni glagol v trpni položaj: *treba je, da se podvrže postavam* daß man sich unterwerfe, toda bolje: *da se človek podvrže ali da se podvržemo.*

§. 225. Trpni položaj se zaznamuje:

1. v tvornih oblikah, in sicer:

a) nekaterih glagolov II. glagolske vrste,
b) „ „ III. „ „
c) „ „ V. 1., ki so postali iz II.
d) „ „ V. 1.; ki so postali iz III.

Primeri: a) *vęznǫti : vežem; poginoti, zginoti, ginoti : gubiti; mrkne, solnce mrkne : mrači se; usehnoti : sušiti; utihnoti : tešiti;*

b) *omedlim : medli me; zbolim : boli me;*

c) *poginjavati* iz *poginoti;*

d) *omedlevati* iz *omedlěti.*

2. s povratnim zaimenom: *denarji se skoz okno metajo; kde se rujno vince pije;*

3. z deležniki na **t** in **n** v zvezi s pomožnim glagolom: *okno je zaprto in zadelano.*

Trpež glagolskega djanja.

§. 226. Glede trpeža so glagoli:

a) hipni (momentanea), kojih djanje nema trpeža in se zgodi v enem hipu: *mahnoti, skočiti, streliti,* prim. *βαλεῖν* in nem. einen Schuß machen. Slika tem glagolom je ena geometrična pika . ;

b) trpežni (durativa), kojih djanje se nepretrgano razvija in traja svoj čas, začetek in konec djanja v glagolu ně zaznamovan: *nesem* bin mit dem Tragen und Bringen beschäftigt, *ženem, letim, lezem.* Slika tem glagolom je ena geometrična črta ———————— ;

c) opetovalni (iterativa), kojih djanje se opet godi in ponavlja; ponovljeno pa je djanje:

α) iz izvirno hipnih glagolov: *maham, skačem, streljam* mache mehrere Schüsse, slika jim je: . . . . i. t. d.

β) iz izvirno trpežnih glagolov: *nosim* trage zu wiederholten Malen, *gonim, letam;* slika jim je: —— —— —— itd.

Sem gredo tudi glagoli, ki se v razliko prednih imenujejo opetovalni glagoli druge vrste, ali ponavljavni glagoli (frequentativa); ti značijo, da se opetovano djanje opet in navadno godi in po gostem ponavlja; v navadi so na Notranjskem: *nosévam* pflege zu tragen, *gonévam, letévam.*

d) dokončalno-dovršni (finitiv-perfectiv), ti so sostavljeni in značijo dokončanje djanja, oziroma zadnji hip dovršenega djanja. Sostavljeni so:

α) iz izvirno hipnih: *ustrelim* ich schieße und treffe, zato ich schieße todt, prav za prav schieße weg;

β) iz trpežnih: *prinesem* bringe an Ort und Stelle, *priženem, priletim*;

γ) v nekaterih slučajih iz opetovalnih (opetovalno-dovršni, iterativ-perfectiva): *hlapec je drva iznosil,* to je, *hlapec je drva nosil in nošenje dokončal; ljudje so iz čolna poskakali,* to je, *ljudje so eden za drugim iz čolna skakali, in so tako vsi zunaj;* enako *nanosim, navozim, postreljam* schieße nach und nach alle nieder.

Dokončalno-dovršni glagoli so tudi oni nesostavljeni glagoli, ki imajo v sebi pomen končanja: *končam, neham, pustim, kupim* schließe den Kauf ab, *platim* begleiche (na zahodu v istem pomenu *plaćam*), *rešim, měnim* (na zahodu *měnjam*);

e) začetno-dovršni (inchoativ-perfectiv); ti odgovarjajo dokončalno-dovršnim in značijo nastop ali začetek, oziroma prvi hip djanja bez ozira na nasledek. Sostavljeni so:

α) iz hipnih: *zamahnem* hole mit der Hand aus;

β) iz trpežnih: *zavrtim kolo* bringe das Rad in Gang.

Sem gredo tudi pomenjšalno-dovršni glagoli: *posedim* bleibe ein wenig sitzen; primeri: *godci zagodite, dekleta zapojte; nasmejati se,* primeri γελάσαι ins Lachen ausbrechen. Izmed nesostavljenih glagolov imata pomen začetno-dovršnega djanja v sebi glagola *jamem,* kedar pomeni *začnem* in *lotim se : jame govoriti.*

f) začetno-trpežni (inchoativ-durativ), ti značijo polagano nastopanje lastnosti ali stanja, ki je v deblu sodržano: *sahnem sehnem = suh postajam, ginem, gasnem, medlím, bogatím, rumením.* Glede trpnega pomena se imenujejo ti glagoli tudi trpni glagoli. V sostavi pomenijo ti glagoli dokončani nastop dotične lastnosti ali stanja in so dovršni: *usahnem, usehnem = postanem suh, ugasnem, omedlim.*

§. 227. Hipni, dokončalno- in začetno-dovršni glagoli imajo skupno lastnost, da značijo djanje bez trpeža; pomenijo tedaj ali dovršno minolost: *mačko vzdignoti* *ἄγκυραν ἆραι* den Anker lichten, die Handlung mit Erfolg unternommen haben; ali pa pomenijo dovršno prihodnost: *ko mačko vzdignem simulac sustulero* *ἐὰν ἄρω* wenn ich gehoben habe (hebe, heben werde).

Trpežni, začetno-trpežni, opetovalni in ponavljavni glagoli imajo tudi to splošno lastnost, da značijo djanje, ki je nedovršeno; pomenijo tedaj djanje, ki se godi, poskuša bez ozira na nasledek: *mačko vzdigujem* pomeni trpežno djanje, a ne reče, bo li storjeno ali ne, morda ostane samo pri poskušnji: *mačko vzdigujem ne vedoč ne kažoč, vzdignem li jo ali ne;* enako tudi: *sem vzdigoval in bom vzdigoval.*

Zato se imenujejo glagoli trpežni, začetno-trpežni, opetovalni, ponavljavni z enim imenom skupaj tudi nedovršniki (imperfectiva), in njim nasproti se imenujejo oni glagoli, ki značijo beztrpežno djanje, to je, hipni, dokončalno- in začetno-dovršni glagoli z enim imenom dovršniki (perfectiva).

§. 228. Dovršnost in nedovršnost pa se imata v slovenskem in slovanskem glagolu vzeti kot časovna stopnja (Zeitstufe), ki služi v dopolnjenje časov in načinov, ki so v drugih jezikih posebe izraženi. Imamo zato tri čase (sedanji, prihodnji, minoli) v dveh stopnjah (dovršnost, nedovršnost); to nam nadomestuje vse čase in nekatere slučaje konjunktiva drugih jezikov, primeri:

sedanjost dovršena	počaj, da vzdignem,	ut tollam
„ *nedovršena*	vzdigujem,	tollo
prihodnost dovršena	ko vzdignem,	ut sustulero
„ *nedovršena*	bom vzdigoval,	tollam
minolost dovršena	vzdignol sem,	sustuli
„ *nedovršena*	vzdigoval sem,	tollebam.

Primeri še latinski indikativ v slovenskem:

praesens	laudo	hvalim
imperfekt	laudabam	hvalil sem

futurum	laudabo	hvalil bom, pohvalim (pohvalil bom)
perfekt	laudavi	pohvalil sem, hvalil sem
plusquamperfekt	laudaveram	pohvalil sem bil
futurum exactum	laudavero	če pohvalim, ko bom pohvalil.

§. 229. Kako se dovršni in nedovršni glagol od en druga poznata?

Če prašamo z nedovršnim glagolom: *kaj delaš?* onda se ima naravnoč odgovoriti z nedovršnim glagolom: *vzdigujem, orjem, pečatim;* ne more se odgovoriti naravnoč ter pravilno na gorno prašanje z dovršnim glagolom: *vzdignem, izorjem, zapečatim* itd.

Ravno tako stoji za glagolom *začnem ali neham (desino)* nedovršni nedoločnik: *začnem prepevati, peti : zapojem, nehal je peti : odpel je;* ne more se reči: **začnem zapeti* ali **neham prepeti,* kajti če je na djanju začetek ali konec posebe zaznamovan, ima biti djanje za se zaznamovano z nedovršnim glagolom.

Enako se spoznava dovršni glagol v namenilnem stavu odvisnem od glagola *počaj : počaj, da se izujem, umijem, oblečem* itd., kajti namen čakanju je djanje dočakati dovršeno.

Sicer uči glagole dovršnike in nedovršnike ločiti le navada in jezik, ki je mojster pravilom. V obče še je omeniti:

1. Pri prostih glagolih, ki imajo za trpež djanja različnih oblik, pomeni ena oblika dovršnost, druga trpežnost, tretja opetovalnost; pri štireh oblikah pa pomenita ali dve dovršnost ali dve opetovalnost v raznih stopnjah: *brenknoti* (hipni), *brenčati* (trpež.), *brenkati* (opet.); *leči* (hipni), *ležati* (trpežn.), *legati* (opet.); srb. *sesti, sednoti* (hipna), *seděti* (trpež.), *sědati* (opet.); hrv. *kleknoti* (hipni), *klečati* (trpež.), *klečati* in *klečivati* (opet. in ponov.).

2. Nekateri glagoli so dovršni in nedovršni v raznem pomenu: *djati děti* v pomenu legen (in sagen Šolar) je hipnik, v pomenu sagen in thun nedovršnik: *to mi težko dě; leči* sich niederlegen je dovršnik (hipnik), v pomenu brüten trpežnik: *jerebica leže jajca; viděti* trpežni v pomenu sehend sein, dovršnik v pomenu erblicken, zato: *gledajo pa ne vidijo.*

3. Včasih imajo dovršni in nedovršni, oziroma trpežni in opetovalni glagoli različne besede oziroma korene in debla: *bǫdem* (dovrš.), *sem* (trpež.); *udarim, bijem; stvorim* : stsl. sъtvorją in *dělam; vjamem, lovim*; *vržem, mečem; obljubim* na vzhodu *obečam* in *obětam; rečem, pravim, govorim* itd.; *grem* (trpež.), *hodim* (opet.); *sem, bivam; peljam, vodim; peljam, vozim* itd.

4. Zgubljena oblika se nadomestuje, a) dovršna z nedovršno, b) opetovalna s trpežno, c) trpežna z opetovalno:

a) *plačam* je deloma dovršen glagol mesto deloma zgubljenega *platim, plačujem* je zato nedovršnik in sicer trpežnik oziroma opetovalnik;

b) slovenski izraz: *v šolo hodi,* se glasi v srbskem: *u školu ide,* t. j. trpežni glagol stoji mesto opetovalnega;

c) *pošljem* ima *pošiljam* v trpežnem in opetovalnem pomenu.

§. 230. Po glagolskih vrstah so prosti, to je nesostavljeni glagoli (verba simplicia) in sostavljeni glagoli (verba composita, praefixierte Verba) glede dovršnosti in nedovršnosti tako le razdeljeni:

A. Prosti glagoli.

I. Prosti glagoli prve vrste so v vseh sedmih razredih trpežni, tedaj nedovršni. Dovršni so le tile hipni glagoli: *bodem (bom), dam, jamem (incipio), ležem, padem, sedem, vržem; deti (denem)* v pomenu legen in *stati (stanem)* v pomenu treten *στῆναι*.

Opazke: 1. *Dati* v pomenu *moči* se rabi v zvezi z nedovršniki tudi nedovršno: *nič si ne dá dopovedati.*

2. *Deti dejem* v pomenu *facere* thun in *deti dem* v pomenu *dicere* sagen ostane po pravilu nedovršnik.

3. *Stati (stanem)* je nedovršnik v izrazu: *stane me* es kostet mich.

II. Prosti glagoli druge vrste so v obče hipni dovršniki: *mahnoti, piknoti;* toda nekoliko je tu tudi začetno-trpežnih glagolov: *drgnoti fricare, gasnoti, ginoti, mrznoti, rinoti trudere, sahnoti, stanem (stati)* v zvezah: *težko me stane, teknoti* schmecke: *ljudski kruh bolj tekne kakor domači, tonoti, venoti.*

III. Prosti glagoli tretje vrste so trpežni, iz imen izvedeni so začetno-trpežni: *běžati*, *grměti*, *ležáti*, *letéti*, *mólčati*, *pršéti*, *tičati* itd.; *bledéti bogatéti*, *rumenéti*; *vidim* in *velim se* rabita tudi dovršno.

IV. Prosti glagoli četvrte vrste so v obče trpežni: *beliti*, *črniti*, *hvaliti* itd.; nekateri so opetovalni, nekateri izimenski so dovršni.

Opetovalni so: *goniti*, *hoditi*, *laziti*, *nositi*, *vlačiti*, *voditi*, *voziti*; ti so postali posredno iz trpežnih glagolov *ženem*, **hed-*, *lězem*, *nesem*, *vlěčem*, *vedem*, **vezem*; postali so iz imen: **gon* (primeri *nagon*), *hod*, **laz (prelaz)*, **nos (ponos)*, *vlak*, **vod (povod)*, *voz*, glej §. 92.

Dovršni glagoli te vrste so a) hipni: *butiti*, *lučiti*, *pičiti*, *raniti*, *pǫčiti*, *ropiti*, *skočiti*, *strěliti*, *stǫpiti*, *telebiti cadere*, *trčiti collidere*, *treščiti*;

b) dokončalno-dovršni: *kupiti*, *měniti*, *platiti*, *pustiti*, *rěšiti*;

c) *lotiti se* je začetno-dovršen glagol, *krstiti* je trpežen, v nekaterih krajih tudi dovršen; *platiti* se nadomestuje ondi, kder se je zgubil, z glagolom *plaćati*; *spremiti* je dovršen, ker sostavljen.

V. Prosti glagoli pete vrste 2., 3. in 4. razreda so trpežni, 1. razreda glagoli so trpežni, če so iz imen izvedeni, a opetovalni, če iz glagolov; tako so glagoli *pisati* V. 2, *brati* V. 3, *dejati* V. 4, *delati* V. 1 iz *delo* trpežni, *lětati* pa iz *letéti* je opetovalen.

Dovršnih glagolov je v peti vrsti le malo, so namreč dokončalno-dovršni: *končati*, *nehati (henjati, jenjati)*, *plaćati (: platiti)*, *měnjati (: měniti)*; jeden hipen: *djati (denem) ponere*, ter tujke *kaštigati castigare*, *gratati* geratȟen prim. *postati*.

Opetovalni glagoli.

V peto vrsto spada večina opetovalnih glagolov. Opetovalni glagoli se napravljajo namreč razun nekaterih glagolov IV. in VI. vrste v obče v V. vrsti z obrazilom **a** in sicer a) iz prvotnih b) iz drugotnih glagolov.

a) iz prvotnih glagolov.

Iz prvotnih glagolov se napravlja osnova opetovalnih glagolov tako, da se na koren stavi obrazilo a. 1. Pri korenih končujočih se samoglasniško se zev odstranja z vrinenim soglasnikom j ali v, kratki korenski samoglasnik se podaljšuje: koren *da-*, korenski glagol *dăti*, opetovalni *dā́-v-*a*-ti*, *dá-j-*a*-ti*; *pi-*, *pi̊ti*, *pi̊vati*; *su-*, *sŭnoti*, *sū́vati*; *dě-*, *dě̊ti*, *dě́vati*; *by-*, *bŷti*, *bývati*. 2. Pri korenih, ki se končujo na r, l, se okrepča l postavši iz ьl, v il, r postavši iz ьr v ir: koren *stl-* postavši iz *stьl-*, korenski glagol *steljem stlati*, opetovalni **stil*a*ti*; *mr*, *merjem mrěti*, **mir*a*ti*, ogr. *měrati*. 3. Enako se pri korenih, ki se končujo na druge soglasnike (razen r, l), krepčajo kratki samoglasniki v dolge, in sicer izvirni ь v ı̊ (ě), ъ v y̅, e v ě̌ (i̊), o v ā, ă v ā, i v ī, u v ū: koren *svьt*, korenski glagol *svenǫti* iz *svet-noti*, opetovalni *svit*a*ti*; *gъb-*, *genǫti ganǫti*, *gýb*a*ti*; *těk-*, *teći*, *tě̌k*a*ti*; *mog-*, *moći*, *măgati* : *čez goro ne magam* nar. p.; *padem*, *pā́dam*, *kričím*, *krīkam*, *polŭknem*, *lū́kam*. 4. Dolgi samoglasniki, pa tudi r, ol (lъ) sred korena se ne premenjajo: *běg-*, *bě́žati*, *bě́g*a*ti*; *sęg-*, *sęći*, *sęg*a*ti*; *ǫh-*, *povǫhnoti*, *ǫhati*; *glt-*, *pogoltnoti*, *goltati*; *mrk-*, *mrknoti*, *mrkati*.

Opazka. Prosti glagoli z osnovo na a iz prvotnih glagolov něso vsikdar opetovalni, lehko so tudi trpežni. Kaj kedaj so, se spozna, če jih primerno sostavimo : če so v sostavi dovršni, onda so bez sostave trpežni, če so v sostavi trpežni, onda so bez sostave opetovalni; n. p. *čitam*, *plavam* sta trpežna glagola, ker sta v sostavi *prečitam*, *priplavam* dovršnika. Če so namreč glagolu prvotne trpežne oblike v zgubo prišle, mu jih nadomestujo opetovalne v trpežnem pomenu : glagola **čisti*, **plyti* n. p. sta v novi slovenščini v zgubo prišla, zato se rabita *čitati*, *plavati* v trpežnem pomenu.

b) iz drugotnih glagolov.

Iz drugotnih glagolov se napravljajo opetovalni, oziroma ponavljavni glagoli in sicer iz glagolske vrste III, IV, V. 1, in VI.

Iz III. vrste: *iměti*, *iměvati* prim. hrv. *imati*, tako je tedaj *jęti* dovrš., *iměti* trpež., *imȧti* opet. *imevati* ponavljaven.

Enake tvoritve so tudi pri prvotnih glagolih III. vrste: *ležati* trpežni, *ležévati* ponavlj., prim. *légati* opetov. iz *leći* dovrš.; *letěti* trpežn., *letévati* (ponavlj, *létati* opetov.); *velěti* dovrš. ali trp., *velévati* opet.; *viděti* dovrš. ali trpež., *vidévati* opetov.; *gostoléti gostolévati : tiči gostolevajo ; boléti bolévati.*

Iz IV. vrste: (obrazilo -ja- iz -ia-) *goditi*, *gájati se ; kŭsiti, kŭšati ; lučiti, lúčati ; pǫditi, pójati se ; raziti, rážati mactare ; streliti, stréljati ;* (pred obrazilom -a- debelski samoglasnik IV. vrste i odpada) *lomiti, lámati ; pičiti, píkati ; pǫčiti, pókati ; skočiti, skákati ; trčiti, trkati ; tréščiti, trěskati.*

Iz V. vrste: tujka *ufrati, ufrávati* zraven *ufrovati* (VI.); **rešati* iz *rešiti, rešávati ;* **áva** se spreminja v **ěva** v onih krajih, ki mejijo k Istri: *bahati, bahěvati ; brisati, briševati* morda pravilno *brisévati ; délati, delévati ; igrati, igrévati ; klicati, klicěvati ; lagati, lagěvati ; mrkati, mrkěvati : solnce mrkěva ; pisati, pisěvati ; prašati* (prav za prav mesto *vprašati*), *prašěvati ; strgati, strgévati ; trgati, trgěvati ;* tako se imajo razjasniti tudi glagoli, kojim podstavne oblike na **a** manjkajo: *bruševati (*brušati* iz *brusiti) ; koševati* (**košati* iz *kositi*)*; vojěvati* in *vodévati* (**vojati*, stsl. voždati in *vodati srb. *vodati* iz *voditi*)*;* enako *vozěvati, nosěvati, hojěvati* in *hoděvati.*

Tudi iz prvotnih glagolov se na enak način napravljajo ponavljavni glagoli (frequentativa), posebno na Notranjskem: *spěvati* iz *spati ; berěvati* iz *brati berem : sestra berěva v gozdu jagode ;* enako tudi: *meljěvati* iz *mleti meljem ; skuběvati* iz *skubsti skubem ; cvetěvati* iz *cvesti cvetem ; jeděvati* iz *jěsti jěm* kor. *jěd-.* V drugih krajih takih oblik ně, ně le ne *bahevati,* tudi ne *bahavati.*

Glagolom, kojim sta opetovalna in ponavljavna oblika razločno razviti, n. p. *letam in letěvam,* služi zadnja oblika v okrepčan pomen ponavljanja, ostali glagoli pa, ki dvojne oblike nemajo, n. p. *bolévam velévam,* so opetovalnega pomena.

Iz VI. vrste: *vojskěvam* iz *vojskovati vojskujem,* koja zadnja oblika znači trpežno djanje.

VI. Prosti glagoli šestę vrste so trpežni, če so izvedeni iz imen, opetovalni, če so izvedeni iz glagolov: *bojevati, kme-*

tovati, obedovati, pametovati, verovati so trpežni, ker so izvedeni iz imen *boj, kmet, obed, pamet, vera; kupovati, plačevati* itd. so opetovalni, ker so izvedeni iz *kupiti, plačati.*

B. Sostavljeni glagoli.

§. 231. I. Sostavljeni glagoli prve vrste so dokončalno-dovršni: *zašiti, splesti, prijęti.* Izjem je malo: *poznati* kennen, *spoznati* anerkennen se rabita nedovršno mesto *poznávati, spoznávati,* ker je prosti *znati,* ki sta ga Trubar in Dalmatin še rabila, v pomenu kennen v zgubo prišel; *zamorem* vermag, *premorem* (*sem premožen*) in *dopadem* so po dotičnih nemških glagolih ponarejeni in tako postali nedovršni.

II. Sostavljeni glagoli druge vrste so dovršni. Izjema je *vtęgnǫti vacare, posse.*

III. Sostavljeni glagoli tretje vrste obeh razredov so dovršni. Izjeme so tudi tu glagoli ponarejeni po tujih jezikih ali taki sostavljeni glagoli, kojim se je podstavni prvotni glagol pozgubil: *zaviděti : invidere* (mesto *zavidati*) *odisse, zděti se videri* (*: čini se mi*), *pomněti meminisse, sumněti se dubitare* : *mьněti.* Če so ti glagoli sostavljeni z dvema predponkama, so navadno dovršni: *zazdi se mi, zapomni si.*

IV. Trpežni glagoli četvrte vrste postanejo v sostavi dovršni: *pohvaliti;* glagoli *poměniti significare, zaslužiti* wert sein, *pokojiti* ruhig machen, *pokoriti se, prevoriti* brachen so izimenski zato trpežni.

Dovršni glagoli četrte vrste v sostavi, seveda ostanejo dovršni.

Opetovalni glagoli pa postanejo v sostavi z ozirom na nesostavljeni glagol v obče trpežni : *oblačim;* toda nekateri opetovalni glagoli, če so sostavljeni s predponkami **na, iz, po, spo** (= iz-po) in jih djanje pomeni nasitjenost ali dokončanost, postanejo opetovalno-dovršni: *navoziti, nanositi* mit dem Führen, Tragen fertig geworden sein, *nahoditi se* genug gegangen sein, *iznositi, znositi* mit dem Hinaus- Zusammentragen fertig geworden sein, *povoziti spovoziti (žito)* alles Getreide nach und nach eingebracht haben; tako tudi *povoziti (psa)* überfahren, *pohoditi (dete)* zertreten.

V. Trpežni glagoli pete vrste postanejo v sostavi dokončalno-dovršni: *izbrati, izdelati;* izjemno je trpežen *nadjati se : nadeje se* (V. 4), pa tudi *nadeja se* (V. 1.); *upati* je trpežnik vsled pomena in ker je prosti glagol **pvati* v zgubo prišel.

Opetovalni glagoli pete vrste so z ozirom na nesostavljeni glagol v sostavi v obče trpežni, nekateri tudi opetovalno-dovršni. Nekateri glagoli se dendenes bez sostave ne nahajajo, a misliti je, da so kedaj bili. Opetovalni glagoli so v sostavi trpežni:

a) iz prvotnih.

1. *razdȃjati, razdávati, spoznávati, vstájati; ubȋvati, pobíjati, povíjati, nalívati, popívati, počívati, obȗvati, podkávati* (stsl. kovą) srb. *podkyvati; ogrẽvati, zadẽvati, prepẽvati, posẽvati; prebývati, pokrývati, umývati, pozývati,* tudi *pozávati dozávati (zovem); pozábljati* je po analogii IV. vrste postal, stsl. zabyvati.

2. *postȋlati, zbírati, zavírati, izvírati, razdírati, požírati, ozírati se, umírati, odpírati, prepírati se, spírati, razprostírati, zatírati, ocvírati.*

3. *ožẽmati, preklinjati* (stsl. proklinati), *pominjati, napínjati, začínjati* in *začenjati, precvẽtati, unẽmati, objẽmati;* neorganično je *otevati (ję̨ti), omévati (mę̨ti);*

ogýbati se, umýkati, pošíljati (stsl. posylati), *utýkati;*

ogrẽbati, odlẽtati, pomẽtati, sežágati in *sežígati, pripẽkati, oplẽtati, izrẽkati, otẽkati, pretẽpati;*

obȃdati, pokápati, pomágati, zmágati in *premágati* se rabita tu pa tam tudi dovršno m. *zmoći* in *premoći.*

4. *posẽdati* noch ein wenig sitzen bleiben, *zapovẽdati; poklękati, zlęcati se, stęgati, vpręzati, prisęgati.*

b) iz drugotnih glagolov in sicer:

iz III. vrste: *omedlẽvati;*

iz IV. vrste: *sprevȃjati, pregánjati, pográžati se : grǫziti se, pozvánjati, pozdrávljati, domišljati, ponávljati, napajati, sprẽmljati, poráčati (: iz-, po-rǫčiti); naréjati, zasájati, zahájati, vlágati, pomákati, natákati; približati je* dovršnik, ker je nastal iz *pri* in *bližati*, oblike **bližiti* ně.

iz V. vrste: *zbrojávati, zebljávati perdere* je neorganično nastal (prim. *izbyti, zabyti), ogledávati, nadigávati, zdyhávati, prižvižgávati, skupljávati, zmyšljavati, vrězávati, zasidjávati insidiari, iztrgávati;* na zahodu so oblike *potrgévati,* na ogrskem in redko oblike *nevolívati, ohranjívati;* ker je *obećati* dovršnik, je postal iz *ob* in *većati*, stsl. věštati *dicere; obétati* je nedovršnik.

Nekateri glagoli V. vrste, ki se v sedanjiku spregajo po 1. in po 2. razredu, imajo v 1. in 2. razredu različen pomen, tako n. p. je *izměćem izmetáti* hinauswerfen dovršnik, *izmétam izmétati* hinauskehren pa trpežnik; enako v stsl. sъvęžeši *(zvežeš)* dovršnik, a *sъvęzajątь (zvezajo)* trpežnik; *pokaži sę* dovršnik, *pokazajetь* trpežnik; *obъrěžątь (obrežo)* dovršnik, *obrězajete (obrězate)* trpežnik. Misliti je, da so taki glagoli V. 1 postali iz podstavnih glagolov V. 2 in da jim je skupni nedoločnik bil skrajšan iz izvirno različnega: *sъvęžą sъvęzati* a *sъvęzają sъvęza-ati,* kar daje *sъvęzati,* kakor je postala oblika *imaši* iz *imaaši* oziroma *imaješi;* tako se razjasnuje, kako v srbskem n. p. sedanjikovim oblikam na *-ajem* odgovarjajo nedoločnikove oblike na *-avati*: *podajem, podavati.*

Nekateri opetovalni glagoli, če so sostavljeni s predponkami **na po spo** (= **iz-po**) in jih djanje pomeni nasitjenost, ali dokončanje, postanejo v sostavi dovršni in sicer, kakor oni IV. vrste, opetovalno-dovršni: *nalámati, nastréljati, naskákati se, polámati, pométati, poskákati, postréljati, popádati* nacheinander fallen bis alles liegt : *te gruške so v treh dneh s tega drevesa popádale,* toda *popadati koga* angreifen je trpežnik, enako *spopadati se;* poprek v nekih krajih se predponka **spo**-, nastala iz **iz-po**-, rabi kot prosta **po**- : *spoginoti, spomoriti, spoklati, spokončati : pokončati, spokončávati : pokončávati.*

VI. a) Izimenski glagoli šeste vrste so trpežni in postanejo v sostavi dovršni: *dokraljevati, zazlodovati* einen Fluch ausstoßen, *odobedovati;*

b) izglagolski glagoli šeste vrste so opetovalni in postanejo z ozirom na nesostavljeni glagol v sostavi v obče trpežni: *nakupovati si, izplaćevati.* Ti glagoli se izvajajo iz osnove

V. vrste, t. j. iz osnove na a; da se ima ta osnova tudi tam podstaviti, kder ně več v navadi, sklepa se iz tega, ker sta obliki na *-ovati* in *-avati* poleg endruge in v istem pomenu. Tako imamo tu:

Iz IV. vrste: *oživljevati* iz **-življati, -živiti, oznanjevati, premišljevati, obrejevati, zasajevati, posvečevati, posojevati, potrjevati;* neorganično je *zabljevati : zabyti.*

Iz V. vrste: *prepovedovati, pogledovati, zdihovati* in *zdihávati, obiskovati* in *obiskávati, ukazovati, popisovati, poplaćevati, vpraševati, obrezovati* in *obrezávati, poskakovati, zasedovati, pričakovati, zamećevati* in *zametávati, ogrizovati : ogrizati : ogrizti;* neorganično je *najdovati* m. *nahájati, zginovati* ter *poginjávati : zginoti*, deblo *gyb*; enako *povrnovati (povraćevati).*

Večina glagolov IV., V. in VI. vrste, ki postanejo iz opetovalnih v sostavi trpežni, so pa lehko tudi v sostavi opetovalni, će izvira predponka iz sostave nižje vrste in se naslanja sostavljeni glagol višje vrste na isti sostavljeni glagol nižje vrste in će je govor ne o enem, nego o večih činih enakega dejanja: *ogledujem* (trpež.) *si blago, ker bi je rad kupil,* t. j. *gledam blago okoli in okoli,* toda: *nadzornik šole ogleduje* (opetov.), *eno ogleda in gre sopet drugo gledat.*

Glagoli z večimi predponkami sostavljeni.

§. 232. Z eno predponko sostavljen glagol dobi lehko še eno ali več predponk. Včasih se je pomen prve sostave zgubil in tako je postala nova sostava, n. p. *najti iznajti, zabiti pozabiti.*

Če je glagol v prvi sostavi dovršen, onda ostane tudi po drugi itd. sostavi. Če je glagol z eno predponko nedovršen, vtegne po drugi predponki postati tudi dovršen in sicer opetovalno-dovršen, će je prva predponka **iz, na, po**. Vendar to velja le o prvi obliki na **a**, ne o drugi (**ava, ěva**) niti o izglagolski obliki na **ova** (VI.) : srb. *izprovlačiti* nach einander hindurch ziehen, hrv. *pospadati : neko seme je pospadalo med trnje,* ogr. *grobi so se poodpirali.*

Drugi oddelek.

O pomenu besednih oblik.

I. Poglavje.

O imenskih oblikah.

§. 233. Imenske oblike so skloni. Sklanjajo se imena in prilogi in druge kot imena ali prilogi rabljene besede, zaimena, deležniki, števniki. Sklanjatev prilogov in priložnih besed služi v sklonski sklad priložnih besed; kajti priložne besede se skladajo s svojim imenom v številu in spolu, pa tudi v sklonu in sicer v slovenskem pridevno in povedno, kakor v klasičnih jezikih, med tem ko sedanja nemščina povedno ne sklada: *mož je bogat, žena je bogata, ljudje so bogati :* der Mann ist reich, die Frau ist reich, die Leute sind reich; *pusti ga živega a ne zdravega.*

V sklonu skladani so tudi pristavni samostalniki: *medved kosmatinec, medvedu kosmatincu.*

§. 234. Izjeme sklonskega sklada so pridev *šent* (lat. *sanctus*) in samostalniški pridev *gospod,* ki sta s svojim imenom kakor v eno besedo zvezana: *v imenu svetega šent Janža; pri podobi šent Jakoba; gospi sveti šent Uršuli; gospod bogu; gospod očetu.*

1. Imenovalnik.

Podmet.

§. 235. Imenovalnik je v stavu ime one osebe, ki je v glagolski končnici zaimensko zaznamovana kot nositelj ali činitelj djanja: *govorim, jaz govorim, jaz Peter govorim, ti Pavel*

govoriš; v tem slučaju je imenovalnik slovniški podmet djanja; v stavu: *jaz Peter govorim* je podmet trikrat postavljen, 1. v glagolski končnici -m, 2. *jaz,* 3. *Peter;* končnica -m na glagolu je proti zaimenu *jaz* blizo ono, kar je na imenu sklonska končnica proti spolniku v onih jezikih, kder je spolnik v rabi, n. p. des Haus-es, t. j. *jaz* kaže še enkrat tje, kamor kaže končnica -m. *Peter* pa je izvirno v stavu tako zvan poveden pristavek pridjan k zaimenskemu podmetu *jaz,* t. j. tak pristavek, ki bi bil v svojem stavu poved: *jaz, ki sem Peter;* v skupini *jaz Peter govorim* pa zaznamuje beseda *Peter* pravo ime podmetovo, zato je v ožjem smislu tudi podmet, glede imena in bistva še pravi podmet; tako tedaj je tu podmet trikrat ali s tremi znaki zaznamovan.

§. 236. Isto tako je v tretji osebi: *on Peter govori,* stsl. govori-tь; 1. stsl. tь, 2. on, 3. *Peter;* zato če 2. in 3. podmetov znak oziroma podmet izpustimo, še ostane 1. kot stavov podmet; toda ker je tretja oseba mimo druge in prve tako obširna, da je pristavljenje pravega imena postala govorna potreba, zato imenujemo glagole oziroma stave, o kojih v tretji jedninski osebi izrečno pristavljenega imena ali izrečno zunaj glagola ponovljenega zaimena ně, bezosebne glagole, oziroma stave bez podmeta: *govori se,* stsl. govoritь sę, v nemškem es donner-t; v nemškem stoji formalni podmet še dvakrat, v glagolski končnici in v zaimenu es, a stvarnega imenskega podmeta ně.

V takih stavih bez podmeta je v glagolski končnici sodržano zaime srednjega spola, zato: *grmi, grmelo je, škoda bi bilo.*

Poved.

§. 237. Imenovalnik na dalje pri glagolih *biti, postati, imenovati se, imenovan biti* in enakih zaznamuje ali dopolnuje stavovo poved: *človek ostane človek; je preč vsa črna ratala (gratala* gerathen); *več něsem vreden tvoj sin imenovan biti.*

§. 238. Tudi v stavih kakor: *čas je oditi; groza je bilo videti boja; ně ga še volja; strah me je, sram te bodi* itd., tudi v takih stavih, pravimo, imenovalniki *čas, groza, volja, strah* itd.

neso podmet ampak stavova poved; taki stavi so namreč stavi bez podmeta; da navedeni imenovalniki něso podmet nego da so poved, vidi se iz sklada: *strah me je, strah me je bilo, Mičiko je strah*, a ne: *strah me je *bil;* tudi v grškem stavu *ἀνάγκη ἐστίν, ἀκμή φιλοσοφεῖν (ἐστιν)*, v latinskem *tempus est jam hinc me abire,* v nemškem es ist Zeit so *ἀνάγκη, ἀκμή*, tempus, Zeit povedni imenovalniki bezpodmetnih stavov.

§. 239. Da se ti povedni imenovalniki v bezpodmetnih stavih ležej spoznajo, hočemo tukaj tudi ostale povedne prikazni v sličnih bezpodmetnih stavih na vid postaviti.

1. Onim bezpodmetnim stavom, kojim opravlja sklepni glagol formalno poved, služi za bistveno poved:

a) prilog v jedninskem imenovalniku srednjega spola: *bilo je vroče, bilo je rano, bilo je pozno, bolje je, koristno bi bilo; hudo mi je, hudo mu bo;* enako tudi: *slabo mu prihaja, hudo mu postaja;*

b) samostalnik v imenovalniku: *groza je bilo videti boja* nar. p.; *konjem je zima bilo* prip.; *kadar je bilo red* Trub.*; je bilo čas denarje jemati,* Rav.*; mu je bilo dolg čas,* Met.*; tega ni treba bilo; tema, mraz je bilo;*

Oseba stoji ali v dajalniků ali tožilniku oziroma rodilniku; v dajalniku: *komu ni britko? težko, tesno mi je pri srcu;* v tožilniku oziroma rodilniku: *ně ga še volja; Mičiko je strah; ne bo vas groza smrti; groza vas je bilo;* ravno tak: *konec vas bo; katerega teh dveh izgledov vas je misel posnemati? pravice vas bodi skrb; me tega je sram; vas bodi čudo božje prijaznosti;* v stavu: *ženskih je skrb snage, možkih pa učenosti,* stoji rodilnik bržkone mesto tožilnika; enako: *mesta je bilo konec* die Stadt wurde zerstört; *Niniv bo konec;*

tako se tudi za „*čista dobrota* (poved) *je on* (podmet)“ lehko reka: *čista dobrota* (poved) *ga je; nauki, ki jih je gola lepota* welche die reine Schöne sind Rav.*; samočista prijaznost* (poved) *ga je; Jezusa je bila čista ljubeznivost* (povedni deležnik *bila,* mesto *bilo,* je tukaj skladan s povednim imenom); *gola nedolžnost jo je* Rav.; primeri: *zlasti pa ga je bilo polno prečiste brumnosti* Rav.;

c) samostalnik v prisloviju: *ob pol dne je bilo, ob petih je; poldne (pol* tožilnik: *dne) je, poldne je bilo, poldne je minolo; jeseni je bilo; na lepih senožetih je bilo;*

d) samostalnik v tožilniku in mesto tožilnika tudi v rodilniku; to se posebno nahaja v bivanjskih stavih (Existenzialsätze), t. j. v stavih, kder glagol *sem biti* (in *imeti*) kaže, da kaj biva (eksistira); tu stoji namreč imenska poved bivanja v pritrdilnih bezpodmetnih stavih mesto v imenovalniku rada tudi v tožilniku, v nekalnih stavih pa sploh v rodilniku; rodilnik nekalnih stavov stoji pa tudi sicer v obče mesto tožilnika pritrdilnih stavov; tako tudi tu rodilnik nekalnih in tožilnik pritrdilnih bezpodmetnih stavov svedoči, da je nekdaj glagol *sem biti* imel tudi prehoden pomen, enako kakor ga ima hrvatski *ima ljudi*, nemški es gibt Leute in kakor ga ima on isti sanskṛtski glagol, primeri: *asti nagaram* = **est *urbem* (ne: *urbs*); zato je tudi za slovenski jezik verjetno, da je povedni imenovalnik ponarejen po sliki nemškega in klasičnih jezikov ter postal iz izvirnega tožilnika; vsaj je tą tukaj v misel vzeti tožilnik značajne posebnosti: *bilo je silo* (stsl. silą) *ljudstva; cel voz je bilo ranjenih; pet jih je bilo pametnih;*
tudi osebni tožilnik oziroma rodilnik, ki znači pod b) v bezpodmetnih stavih nositelja povedi, je po Mikl. IV. 357 tako postal, prim. *gola nedolžnost jo je; Jezusa je bila čista ljubeznivost;*
nekalno sploh: *doma ni mlad'ga Marka; v črni gori ni zverin; ko tebe in mene na svetu ne bo;*
včasih se zaime naprej pridaje: *ni ga jezika, ni je besede; ne sme ga biti tacega med kralji; ne bo ga gasivca; ne bo je ne solze, ne zdihljeja, ne ločbe, ne smrti* Rav.; iz izraza *ně ga jezika* je **ga** v nekaterih krajih ostal kakor glagolska končnica pri glagolu, tudi pri ženskem samostalniku in pri možkih celo po dvoje: *na steblu ni jedne gruške nega; něga ga doma (gospodarja);*
bivanjski značaj takih bezpodmetnih stavov je podpiran s krajnim prislovom *tu*, ki je priklenen glagolu: *Mandaleni nit traga nit glasa,* iz: *ni tu traga ni tu glasa,* iz

česar se je razvil morda tudi izraz *niti* — *niti neque* — *neque.*

2. Včasih stoji povedni rodilnik tudi v pritrdilnih stavih in pri drugih glagolih, ter ima pomen delitvenega rodilnika: *na naglem postane z angelom vojske nebeske* Kuz.; *brata još nejma doma* prip.; *v gozdu ne raste druziga* nar. p.; *ni nikar kaplje kanilo* Rav.; *ko soldatov pomanjka* (= *ně*) nar. p.; *dokler ji reje zmanjka* Preš.; *ne zmanjka ne moke ne olja* Rav.

II. Zvalnik.

§. 240. Zvalnik z medmetom ali bez njega zaznamuje zvano ali klicano stvar, sicer ně stavov člen, niti na stavov sklad navezan; tudi po končnici ně sklon, nego v jednini le oslabljeno deblo, sicer pa imenovalnik; šteje se med sklone z ono pravico, kakor medmet med besedne vrste; v novi slovenščini živi zvalnik le v ostankih: *o kaj ti pravim Krištofe; kaj ti pravim, sine ti; Lambergar, ti sine mlad; Siska vrli poglavare; ala, ala, moj Adame* nar. p.

Zvalnik se rabi včasih za podmet: *mu odpisal je Adame*, primeri homeričen: *νεφεληγερέτα* Il. 1, 517, *ἱππότα* Il. 2, 336; tako so postale oblike *oče* (iz *otec*, *ot* : *ἄττα*), *Jože* itd. z novim rodilnikom *očeta* itd.

III. Tožilnik.

§. 241. Na mesto tožilnikove oblike je stopila v nekaterih slučajih rodilnikova oblika: *jaz sem ga videl; jelena sem ustrelil;* ostala je tožilnikova oblika pri neživočih stvareh one iste druge sklanjatve in gosto pri srednjem zaimenu; pa tudi pri živočih stvareh so še redki ostanki izvirne tožilnikove oblike: *za mož iti.*

Ta prememba v obliki se razlaga s tem, da je okorna enakost podmetove in predmetove končnice možkih samostalnikov druge sklanjatve često pačila jasnost govora, zato si je govor za predmet iskal zunanje različnosti in pri zaimenih krepkejših oblik, ter stavil v ta namen predmet rajši v rodil-

nikovo obliko, tedaj v oni sklon, kateri sicer že zaznamuje predmet za nekatere slučaje.

Vnanji predmet.

§. 242. Tožilnik zaznamuje predmet pri velikem številu glagolov, ki se imenujejo ravno zato prehodni glagoli. Glagolsko djanje se namreč loteva vnanje stvari, v slovnici predmet imenovane, in jo obdeluje na svoj v glagolu izrečen način, najsi pri tem djanje dokonča ali ne dokonča: *len terem*; *vodo pijem; hlapec gnoj vozi, gnoj je navozil,* itd.

V trpnem položaju prestopa tožilnik v imenovalnik, predmet postane podmet djanju, kakor da bi se predal v trpno djanje ali djanje na sebi dopustil, primeri: *tepli so ga, dal se je tepsti, tepen je;* rekalo se je pa nekdaj tudi in se še reka: *pije se žganjico* (tožilnik), *čedo svinj se je paslo,* ravno tako kakor grški *βέβληται τὴν κεφαλήν*, mesto česar se tudi čuje: *žganjica se pije.*

§. 243. Po navadni govorni premembi se stavi za predmet djanja tudi rado ono ime, ki je še le učinek djanja: *kruh mesim* (m. *moko*), *repo sejem* (m. *seme repno*), *župana stavijo* (m. *koga za župana*), *podobo režem* (m. *les za podobo*), *jamo kopljem* itd.; premenjen pa je pri tem prvi predmet s povednim, ali bolje rečeno, prvi predmet je opuščen in mesto njega postavljen le povedni predmet. Te slučaje štejejo nekateri k notranjemu predmetu.

§. 244. Nekateri glagoli se skladajo poleg tožilnika tudi z dajalnikom: *cesarja služiti, bogu služiti; očeta streči* in *očetu streči; mine me* in *mi: de te mine tvoja bolečina* nar. p.; *ves strah jo mine* Rav.

§. 245. Tožilnik ostaje včasih pri glagolniku, kakor je pri prehodnem glagolu: *vi ne imate měniti, de sem jest prišal h pošilanu ta mir na zemlji* Trub.; *strěznili bi se z vražjih mrěž na doprnašanje njegovo voljo* Kuz. (prim. *pošiljam mir, doprinašam voljo*).

§. 246. Nekateri neprehodni glagoli gibanja s predponkami sostavljeni postajajo prehodni; predponke so: **do, za,**

ob, po, prě, raz; glagoli so navadno: *broditi, iti, laziti, leteti, lezti, skočiti, stopiti, teči, hoditi, jahati* in enaki; v premenjenem pomenu so n. p. *najti invenire, zastopati defendere* itd.; *Dunaj v noč' in dnevu dohiti; zasede konjiča brziga; zajaši konj'ča brziga; žalost mam'co zlo obgre; mu trikrat šotor obleti; je groza jo obhajala* nar. p.; *pohodijo ga* Rav.; *sta srečno jo preplavala* nar. p.; *konja razsesti;* tako tudi nekateri drugi glagoli: *prenočite me do dne*; *prerase vse zeli* nar. p.; *premorem vse; premagam sovražnike; prebil je vso grozo; ki bo krivično smrt prebil* nar. p.

§. 247. Členec *na, nate, nata* ima tožilnik pri sebi kakor glagol *vzemi: na kruh, nate moko.*

§. 248. Pri glagolu *boleti* in nekaterih drugih zaznamuje tožilnik osebo, katero občutek bolenja dohaja: *mene glava zlo boli; mene pa srce boli; otroci sestro zlo skrbe; prst jo je srbel,* in bezpodmetno: *srbelo jo je v prst;* enako tudi drugi bezpodmetni glagoli: *boli me, srbi me, žeja me, zebe me;* pa tudi: *skrb me je, strah, sram, groza me je* itd.

Notranji predmet.

§. 249. Samostalnik, ki je s stavovim glagolom enakega roda ali pomena, spremlja v tožilniku in navadno v zvezi s primernim prilogom, prehodne in neprehodne glagole, da bi njim djanje oživil in podkrepil; ta tožilnik se imenuje v razloček prejšnjega zunanjega predmeta notranji ali etymologični predmet, ker je njegov pomen v glagolu že sodržan; to prislovno razmero zaznamuje v starem jeziku tudi orodnik: *živim siromaško življenje; potuje zadnje potovanje; udaril je strašen udarec;* primeri gr. *ἄρχειν ἀρχάς,* lat. *ludere ludum.*

Ostali tožilniki.

§. 250. Pri nekaterih glagolih stojita dva tožilnika, eden pomeni prvi direktni predmet, drugi pa povedni predmet; ti glagoli so: *imenovati, kazati, misliti, imeti, postaviti, narediti,* itd.: *koga ste mi dali rajavca; blažene imenujemo one, ki so pretrpeli;* povedni predmet je dendenes redko tudi z orodnikom in gosto s predložnim izrazom zaznamovan.

§. 251. Tožilnik zaznamuje nadalje, kakor tudi v nemškem in v klasičnih jezikih, mero, težo, prostor, čas pri glagolih in prilogih; stoji kot prislovije na prašanje koliko, kak dolgo, kak široko, kak visoko, kak globoko, kak debelo, kak daleko, kak težko kaj je, n. p.: *od Jeruzalema kake dve uri je bilo va nj; tri prste debela deska; štiri črevlje globok; v čelo je tri pedi širok; sabljica je težka centa dva; okoli se vlači vse ljube noči; bolno dete cel dan prejokuje; celo dolgo noč mož prekašljuje; vso pot je bila polna boga;* enako tudi *letos, dnes.*

§. 252. Tožilnik zvečine prislovnih besed zaznamuje pri glagolih konec in nakano premikanja, primeri *ἱκώμεθα δώματα, venit Romam : turčini prazni stran gredo* nar. p.; *stran gre* Rav.; *tako je (oko) ven* (tožilnik) *izderi* Trub.; zato: *naša vojska noter gre* (krivo je *notri*); *preden dol prileti* (krivo je *doli* [mestnik]); enako umeti je tudi tožilnik predloga *kraj* (*kre*): *kre* (*kraj*) *strmca hodi.*

§. 253. Tožilnik zaznamuje pri začudenju stvar začudenja, imenskemu tožilniku je predstavljen zaimenski: *de ga napuh* welcher Hochmut! *de ga sovraštvo! de jo nevošljivost! de jo vero!* Rav.; zraven pa tudi rodilnik: *de je sestre;* primeri *o me miserum.*

§. 254. Tožilnik prilogov in zaimen jedninskega srednjega spola, redko samostalnikov, pomeni način: *dobro, lepo, pošteno, sice, sicer, tek* gleich ogr., prim. §. 197, 3.

Tožilnik s predlogi.

§. 255. Tožilnik stoji po predlogih: **v (vъ), vz (vъzъ), za, med, mimo, na, nad, o ob, po, pod, prěd, raz, skoz, s (sъ), sǫper, črez, (krez, čez)**; predlogi tožilnik posredujejo, t. j. končnica tožilnikova je ali v pomenu oslabela ali bi posebne razmere celo ne zaznamovala, zato pridejo v pomoč predlogi; predlogi tedaj sklona prav za prav ne vladajo, ampak le sklonovo razmero jasnijo in ože obmejujejo.

§. 256. Tožilnik s predlogom **vъ** iz *vǫ* = (*v*)*on,* kojemu odgovarja *εἰς* (iz *ἐν* + *ς*), nemški in latinski *in* z accusativom, znači:

a) pri glagolih premikanja ono stvar, v katero oziroma v koje notranjost, sredo, stran ide premikanje: *grem, peljem v deželo, v mesto, v hišo, v peč*; *naj pride k meni sam v gosti; jez pa zdaj k tebi v svate grem* nar. p.; pazi: *omahovati v obe plati;*

b) pri glagolih *raniti, bosti, pičiti, zadeti* itd. zadeti del : *bučela ga je v roko pičila;* primeri τύπτειν τινὰ τὴν κεφαλήν;

c) čas: *v petek, v nedeljo;* če je pristavljen prilog, predloga ně treba: *vsako mlado nedeljo je na gorci božja služba*;

d) (povedno) dele, v katere celota razpade, podobo, v katero se kaj spremeni: *zreže v koscov jo deset* nar. p.*; spremeni se v ribo; bila je žena v solnato postavo* Rav.;

e) (povedno) namen in učinek: *v rop jim bodo naše žene*; *v dar dati; v smeh obrnoti; v čast, v sramoto mu služi;*

f) predmet zaupanja: *verujem v boga; v te zaupam;*

g) način: *v der* (*dir*) *je Ravbar tekel*; *v šotorje dirja v skok* nar. p.; *v živo čutiti*, prim. εἰς δέον, εἰς καιρόν;

h) ozir: *v čelo tri pedi širok* nar. p.; *prijazen v lice;*

§. 257. **vъz,** t. j. **vъ** in **sъ** Mikl. p. 198 pomeni längs, hinan: *vznak,* t. j. *vz nak* (Nacken) rücklings; *oni su govorili vuz put vsakojačka* hrv.

§. 258. Tožilnik s predlogom **za** znači:

a) stvar, kamor oziroma za koje hrbet se kaj premika: *solnce za goro gre; vsesti se za mizo, nas pravoverce bo zad za ajde deval;*

b) pri glagolih *držati, vezati, vleči,* itd. ono, za kar držimo, vežemo itd.; latinščina ima tu ablativ: *prehendere auriculis,* gr. genetiv λαμβάνειν τινὰ ποδός *za nogo prijeti* : *leva sem za grive zgrabil; za vrat popasti; za lase je obrisel; vleči za nogo; za bele roke se vodita; in je zagledal ovna za roge tičati;*

c) ono osebo in stvar, za koje korist (: hrbet) ali nekorist se djanje vrši: *borimo se za dom, za cesarja; tolko so za me prebili; zato = za to; zakaj = za kaj;* iz tega so se razvili izrazi namestitve: *za me = mesto mene : poljubi ga za me; zob za zob;*

d) poved pri glagolih *biti, imenovati* in enakih, ki imajo v klasničnih jezikih dva nominativa ali dva accusativa: *kaj za ljubo imeti*; *za tovarša je bil jelen; turkinjo za ženo vzeti;*

e) ozir djanja: *za glavo se mi maja; ne vě ne za se ne za svet.*

§. 259. Tožilnik s predlogom **med** znači stvari, med koje oziroma v kojih sredo gre djanje: *smeti naseje med pšenico; iti med ljudi; lomi med lačne svoj kruh.*

§. 260. Tožilnik s predlogom **mimo** znači ono, poleg in prek česar gre stavova poved: *če ima kaj lepšiga mimo mene* schöneres als ich *praeter me* Rav.

§. 261. Tožilnik s predlogom **na** znači:

a) pri glagolih premikanja stvar, k kateri oziroma na koje vrh gre djanje: *al greva na cesarski dvor; te pelje turk na goro; na konj'ča vrže jo ta čas;* tako tudi: *pade na tla, skoči na noge;*

b) osebo in stvar, koji je namenjeno sovražno primikanje: *na me se postavi; vdarijo na Francoza;*

c) (povedno) dele celote: *da se razdrobite na kosce; skorej je šla barka na kosce; na dvoje razkolite otroka;*

d) (povedno) nakano djanja, namembo, učinek: *na pomoč priti; na prodaj postaviti; na posodo imeti; nisem prišel na gosti*; *koga na smeh postaviti; komu na čast so kresi goreli? je bil na smrt obsojen;*

e) čas: *na stare dni bo sina dobila; na cvetno nedeljo je bilo;*

f) predmet nekaterih glagolov: *na te bom spomnil; na te se bom spomnil; na kaj, na sveto pismo učen;*

g) način: *jok zažene na ves glas; popi so na vse grlo vpili; namreč = na ime reči; na pamet vaditi* Meg.; *na pamet učiti se; govoriš ti vse na robe*; *na razen gresta; peta mu gre na skok; vrata na stežaj odprta; na silo pije;*

h) stroj, sredstvo: *igrati na gosli*;

i) ozir: *junak na prečku funditor* Habd.; *na obe oči slep; priden na videz.*

§. 262. Tožilnik s predlogom **nad** znači:

a) stvar, na katero oziroma proti kateri gre djanje od zgoraj: *ko bo Pegam šel nad te*; *nad Turka iti; si niso nad nje upali;*

b) primerjano stvar, ki se preseže: *nad polovico večji.*

§. 263. Tožilnik s predlogom **o ob** (*ἀμφί* umb um) znači:

a) pri glagolih dotikanja stvar, pri ali na kateri se djanje vrši: *udari ga pri hiši ob vogle; de se z nogo ob kaki kamen ne vdariš; so se opoteknili ob ta kamen; ob tla ga je treščil* schmetterte ihn zu Boden; *Ravbar se ob dlan poči; ona lupi z batom o zemlju* prip.;

b) ono, za česar del se djanje vrši, lat. *pro, propter, de,* gr. *περί, ὑπέρ : obĕty našę imь nesĕmъ o sъpasenije (naše dare jim nesimo v rešenije)* briž. sp.; *ob to (= zato)* Trub.; *Aman, ki mu gre ob glavo* um dessen Kopf es geht Rav.;

c) način: *opet iterum* iz *o pęt (: pripeti se, napet'ce fortuito* Habd.);

d) čas: *ob den* Habd.; *ob noč; o polnoči, o poldne* iz *o pol noči, o pol dne*;

e) iz nemščine so posneti izrazi: *sem ob život Matjaža djal; ob glavo me nikar ne djat'*; *ob čast pripraviti*; *prišel je ob silo veliko veselih dni*;

§. 264. Tožilnik s predlogom **po** znači:

a) izvirno razprostirjatev in potem stoji kakor gr. *κατά* in *ἀνά* pred glavnimi števniki v pomenu ločilnih: *hodita po dva; po dva dni izostaja;*

b) mejo: *po tada* ben. = *do sih mal;*

c) pri glagolih *iti, poslati* itd. predmet poslanja, hoda: *svatje so, po tebe grejo*; *če je blizo, pošljiva po nj, če je daleč pišiva po nj; po me je prišel porodnji mož; pa mu nima kdo po njega; po kaj si prišel? tebe bi smeli po smrt poslati;*

d) način: *po bliskovo mu sablja gre* wie der Blitz zuckt sein Säbel; *čist po golobje; de ga na rǫče tako po domače vzame*; *ne bodite po Evino radovedni; po kraljevo bogat; splavaj po orlovo kviško*; *po svoje hoče mu postreči; po turško se obnašajo;*

§. 265. Tožilnik s predlogom **pod** (v nasprotju k predlogu **nad**) znači:

a) pri glagolih premikanja ono stvar, v koje podnožje gre djanje; pri mestih je glavni del mesta, gorni grad (*Ἀκρόπολις*), predstavljen na gori: *pod mizo skriva se; peljala ga pod beli grad; ko Turki pridejo pod grad;*
b) podvrženje: *de bi Sisek pod se zgrabil*; *pod svojo oblast spraviti*;
c) čas: *pod noč, pod večer sub vesperum;*
d) vrednost (mero): *pod ceno, pod nič, pod vrednost prodati.*

§. 266. Tožilnik s predlogom **pred** znači pri glagolih premikanja ono stvar, v koje lice gre djanje: *črne bukve pred njo djal je; na konj'ča djal jo je pred se;*

§. 267. Tožilnik s predlogom **raz** je v navadi samo na zahodu in znači od koder oziroma stvar s koje vrha gre premikanje: *raz brdo priti* [vom Hügel kommen; *raz vrh proso nosi; raz drevo pasti; raz drevo, raz mizo vzeti; raz konja pasti, stopiti; raz konja na tla poskakali; žlica je raz mizo pala*; *dere se ko bi jermene riz (morti* za *rъzъ) nj rězali.* Mesto **raz** je na Gorenjskem **sъ** v navadi (ta **sъ** ni nič druzega ko oslabeli **raz**, ki se večjidel že le glasi **rz**, **zz**, **(r)s** : Šolar): *je z mizo padel; z Belo priti*; *kadar pride z Visoko, redkeje z Visokega (z Visokega* ni **rz**, ampak navadni **sъ** herab z rodilnikom : Šolar).

§. 268. Tožilnik s predlogom **skoz, skozi** (iz *skvrъsě, skvrъzě,* lit. *skersas*, lat. *cerritus,* gr. *κάρσιος*, nem. quer) znači prostor, po katerem je premikanje: *skoz mesto jezditi; skoz luknjo pasti; skoz in skoz* durch und durch.

§. 269. Tožilnik s predlogom **sъ** znači:

a) kraj, kder se kaj godi: *s konec mestica je bila stena* Rav.;
b) čas in način: *stoper* (sъ *to per :* hrv. *u ovaj par :* rus. *teper : pora = čas), stopram (*sъ *to pram), listor lestor (li, le,* sъ *to že*).

§. 270. Tožilnik s predlogom **soper zoper** (stsl. sąprь adversarius) znači stvar, proti koji gre djanje*: zoper svoje brate govori,* primeri: *žena svojemu možu zoper govori.*

§. 271. Tožilnik s predlogom **črez, čez, krez** (tudi iz *skvrъzě)* znači:

a) ono, preko česar gre premikanje: *zelen kolter bil je čez nj djan; bode daleč prepeljana čez tri gore zelene, čez tri vode studene; prime jo nizko čez pas; vrgel jo je čez okno; čez reko splava široko; hribov čez devet letela* nar. p.;

b) primerjano stvar, prekoračeno mejo —, podložni predmet: *ni ga čez ledik stan; ker je žalost b'la čez moč; se je rodil en nov kralj, en kralj čez kralje vse; on ga pretrgal je čez pol; postavim te čez ves Egipet;* inači: *čez tebe govore* Met.;

c) čas: *čez sedem let je šla nazaj; imejte me danes čez noč; prišel je čez osem dni.*

IV. Rodilnik.

§. 272. Rodilnik ima pomen ločitve in pristojnosti; ta različna in nasprotna pomena se jasnita iz tega, ker je sedanji rodilnik zedinjen iz dveh izvirno različnih sklonov, iz odnosnika (ablativa) in rodilnika (genitiva), §. 34, 4. Pri glagolih zahtevanja, občutjenja in enakih, kder se rada menita pristojnostni rodilnik in predmetni tožilnik, pomeni rodilnik, da se je djanje predmeta lotevalo, tožilnik pa, da se ga je popolnoma polastilo.

Rodilnik ločitve.

§. 273. Rodilnik znači ono stvar, od katere se kaj loči. Rodilnik ločitve stoji:

a) pri nesostavljenih glagolih in imenih, ki pomenijo ločitev ali nakanjeno ločitev: *varovati, rešiti, stradati, čistiti; prost, pust, prazen, čist* itd.; izmed povratnih glagolov, ki imajo itak sploh svoj drugi predmet v rodilniku pri sebi, gredo tu sem le taki, ki zahtevajo rodilnik tudi bez povratnega značaja: *bog varuj tega mene; varita (varujta) se lakomnosti; gluh je resnice; sem rute pogrešil; dobrega prazen; reš'te me te voze; kruha bo stradala; greha čista;*

b) pri glagolih in imenih, ki so s predlogi **iz**, **od**, **sъ**, **u** t. j. ločitev zaznamujočimi sostavljeni: *ne ogni se mojega šotorja; ogibaj se hudih tovaršij; kdor se vsega ne odtrga; da vas lakote otme; naj drajšega, kar ima, se znebi* Rav.

Rodilnik raznega pomena.

§. 274. Rodilnik znači nadalje:

a) predmet straha, sramote: *trdega boja se bojim; gospoda boječ; hribi se ga tresejo; vode plašen*; *sestro je strah tolovajev; me tega je sram; jest se tega človeka gnusim* Meg.; pri nas: *gnusi me tega človeka; tako se mu hudiga gnusi* Rav.;

b) predmet potrebe, odgovarja mu lat. ablativ pri opus est in egeo: *pač treba meni ni zibanja; kaj boš potreb'val barčice* nar. p.; *jez potrebujem tvojiga krsta* Rav.; *oblačila potreben;*

c) ono, iz česar kaj izvira (rodilnik izvira): *dobrega plemena biti; je mrlič bil žlahte tvoje? moja ljubica je zala in dobrih ljudi;*

d) tvarino, iz koje se kaj pripravlja (rodilnik tvarine): *prvi venec jerena, drugi venec drobnih rož, tretji venec žalbeljna;*

e) vzrok prikazni (rodilnik vzroka): *veselja se jokati* vor Freuden weinen; *žeje zevati; lakote umreti; mrazu umira; mraza otrpnǫti; smeha počiti; jeze zboleti*; *žeje mora vzeti konec; žalosti nĕ mogel priti* Met.; *bodi ga bog zahvaljen*; *de je straha letel znak* nar. p.; rodilnik vzroka je tudi: *škoda je mojih otrok* nar. p.; *pravice vas bodi skrb* Rav.; in pri izklicih: *oh vode! kako je velika; bedaka! kaj si je mislil*; *de je sestre; oj nesnage, oj grdih rok;*

f) način: *iznimce, napetce, opikce, pešice* itd. §. 197, 6.

g) ozir: *da mi račite k pomoči biti k bogu mojih grehov* (*glede mojih grehov*) briž. sp.; *pogube zrel* reif zum Verderben Rav.;

h) lastnost; samostalnik v rodilniku ima kak pridev pri sebi: *je hitro postala vesel'ga srca; ti so života visocega, pa srca gnilobnega; ta zlat je kova znanega; života je drobnega, srca pohlevnega; rdeč'ga lica je moja dekle; k' ste tak*

sladkih besedi; smo dobre volje tam nar. p.; *je nagle jeze; žene so dolzih las, pa kratkih misli* Met.

Rodilnik pristojnosti.

§. 275. Rodilnik zaznamuje pristojnost: posest, lastino, predmet in podmet djanja v samostalniku sodržanega, delitev, nositelja lastnosti in še dosti drugih razmer pristojnostnih; v rodilniku stoji posestnik, lastnik, predmet in podmet djanja, celota delitve itd.; rodilnik je tedaj poseben način imenskega prideva pridevajoč imenu, pri kojem stoji, v odvisnem razmerju posestnika, predmet, podmet, celoto itd.; *lepe Mare majka; sablja kralja Matjaža; zibanje malega otroka; rojstvo sina božjega*; *polič vina; lepota device Marije; v imenu boga očeta*, itd.;

Z rodilnikom se měni priložni pridev, ta je s svojim imenom, pri kojem stoji, ože zvezan, ker je zvezan po besedotvoritvi in v skladu: *hiša očetova* das Vaterhaus, rodilnik pa dodaje svojo razmero le v stavu kot sklon *hiša mojega očeta;* prilog ime določuje, rodilnik pa omejuje; prilog imenu še edno znamenje dodaje, rodilnik pa imenu ožjo razmero plemensko privezuje; učinek je blizo enak, postanek je različen; $4 + 2 = 6$ in $8 - 2 = 6$;

Rodilnik pa se měni tudi z dajalnikom (pristojnosti): *jaz sem sosedovemu Janezu stric : jaz sem stric sosedovega Janeza;* dajalnik se od imena oddaljuje, ker je v obče samostalen člen v stavu ter zaznamuje vsaj z večine le razmero k stavovi povedi, rodilnik pak je zvečine deležnik onega člena, od kojega je odvisen; v nekaterih slučajih je rodilnik tudi predmet stavov in se měni s tožilnikom: *daj mi kruha, daj nam vsakdanji kruh.*

Predmetni rodilnik pri imenih.

§. 276. Ostali pridevni rodilniki nemajo nič posebnega in je bilo že pri prilogu omenjeno, kedaj se měnijo ali ne měnijo s prilogi; predmetni rodilnik pa pomeni predmet onih prilogov in samostalnikov, ki so v rodu s prehodnimi glagoli; pri glagolih je predmet navadno v tožilniku, pri imenih navadno v rodilniku: *žita varičen,* prim. *varovati kaj in česa; vender je vsega volen; neveden božjih zakonov; časti maren*; *pom-*

ljiv prejetih dobrot; pozabljiv svojih dolžnosti, boga neroden (roditi ſorgen) Mikl. lex.; *skrben svojega dela* Mikl. lex.; *dežele meriš druge vse, al v skrbi nisi sam svoje; le tistim je govorila od njega, ki so ga bili umni; daru deležen; dela vajen; trinog je njegove krvi žejen; časti želen; kruha lačen; časti samogolten; zapeljivost brata* in *bratova zapeljivost* ima dendenes ta razloček, da je v prvem slučaju brat predmet, v drugem pa podmet.

Delitveni rodilnik.

§. 277. Ime celote v rodilniku pomeni neki del svoje celote; določni del celote je posebe zaznamovan z onim imenom, pri kojem stoji rodilnik, ali celo nĕ imenovan ter v nedoločnosti puščen: *daj mi kos kruha, daj mi kruha.*

Del je imenovan:

a) s samostalnikom: *dovolj (do voljȩ) da vina in jedi; daj'te vsak'mu kazar'c vina; za en tovor zlatih rumenov* (pač: *rumenih zlatov*); *en star pšenice rumene* nar. p.; *vzemi to bitev daru; žab brez števila se vzdigne; vsaki grižljej kruha, vsaki požirek vode; cele trume se jih (ljudi) je rjilo* Rav.; *žlica medu, kos kruha* Met.;

b) z zaimenom: *bomo se branili, dokler bo kaj v nas krvi*; *al za mizo pivcev kaj sedi? večji del ljudem je nekaj ošabnega v srce vrastenega; ima dokaj (kdo vĕ kaj* stsl. късто vĕstь čьto) *drobnice;*

c) z določnimi števniki, tu razločujemo tri slučaje:

α) priložni števniki, ki se navadno s šteto rečjo skladajo, imajo rodilnik za seboj, če zaznamujejo določno število iz nedoločne skupine: *poslal je dva svojih učencev; kar vi ednemu teh malih storite;*

β) glavni števniki od pet naprej in ločilni v srednjem spolu so v imenovalniku in tožilniku zborni samostalniki, ki imajo sploh rodilnik za seboj: *jaz bom gost'vala devet hčeri; sedmero otrok;* redka izjema: *osemnajste svoje Čiče* nar. p.;

γ) v ostalih sklonih so imenovani glavni števniki od pet naprej in ločilni postali prilogi, ki se s šteto

rečjo navadno skladajo, s *petimi konji; po šestih dneh; sedmim cerkvam; jela je slovo jemati od devetih tud' sestra; vsem devetim (sinom) zemlje kupi; sedmerim otrokom je kum;* toda le kakor pod *a*): *prijezdi s petimi svojih najzvestejših vojakov;*

d) z nedoločnimi števniki: *mal' blaga pa dost' otrok; klečal je tam dolgo časa; denarjev v skrinji je lepo; redko puti* hrv.; *vse živo jih (žab) je bilo; vse pisano tičev* prim. §. 164.

§. 278. Celotni del ně posebe imenovan, delitev je zaznamovana v rodilniku celoto zaznamujočem. Delitveni rodilnik je:

a) delitveni predmet prehodnih glagolov; pridružen je tej zvezi nekakov pomen predmetove obilnosti, posebno pri glagolih s predponko **na**: *tri krat vrže v njo soli; natoči vroče si krvi; ljubemu je dala piti sladke rosolije, konjiču dala zobat' pšenice rumene; strupa mi bo v vinu napivala; v zglavje je djala ostrega trnja; boš otrokom kruha rezal* nar. p.; *da jim nesejo živeža za po poti; imel je blaga in blaga* hatte des Gutes die Fülle; *vbozih bote zmiraj med sabo imeli; nakolje drv; nasnubi potepuhov; naprosi posǫde* Rav.; *si je dolgov naigral* Met.; primeri nemški: wer da ißt vom Brote, franc. *du pain*, lat. *de fructu vineae recipere.*

Delitveni rodilnik ostaja celo po predlogih **po, za**: *gre po hladne vode* nar. p.; *Daniel je svojim služabnikam po pepela rekel (iti)* Rav.; *seže v torbo po kruha; pošljem po vode, po rakov, po vina* Met.; *srebro bi bili radi dali za vode* Rav.;

b) delitveni rodilnik stoji večkrat v stavih bez podmeta, v nekalnih bezpodmetnih stavih pa sploh mesto tožilnika, drugi jeziki imajo tu v osebnem skladu imenovalnik: *pač bi bilo veselja; iz solnčnega izhoda pride na enkrat modrih mož v Jerusalem* es kamen weise Männer : die weisen Männer kamen bi se glasilo: *modri možje pridejo; prinesejo tacega, ki mu je udov odmrlo* welchem Glieder (ne: die Glieder) abstarben; *moči je šlo iz mene; k malo prihiti polka iz vseh krajev* Rav.

§. 279. Delitveni rodilnik stoji pa včasih tudi tam, kder je govor o celem predmetu; delitveni rodilnik stoji:

a) če djanje morda ně polno, ali dovolj obširno, ampak naglo, površno; stav je povedan kakor bi bilo prikrajšanje na predmetu: *solnca poglej* wirf einen Blick auf die Sonne Rav.;

b) pri namenilniku; na vzhodu, kder je namenilnik v navadi le od opetovalnih glagolov, stoji predmet bez izjeme v delitvenem rodilniku, na zahodu ne: *ne hodi na turško mejo drobnih rožic trgat; pojdi gledat Marjetice, božje služabnice; pojdi mojih ran pogledat; idem službo iskat; učenci so v mesto šli živeža kupovat; hodim sadu jiskat;* pa tudi: *majerca je šla plenice prat; srne ljubi streljat grede* nar. p.; *hodijo žito kupovat* Rav.;

c) posebno rad mesto tožilnika pri glagolih *iskati, prositi, čakati* in enakih: M*arija hladne vodice želi; išče pokoja, sadu* Trub.; *mi te prelepo prosimo en'ga daru božjega; zdravja upamo; sestre čakamo;*

d) na dalje tudi včasih pri glagolih dušnega in telesnega občutjenja: *žitnega polja varujejo* nar. p.; *svojega dvora varuje; bog varuj naših otrok; žalostno je, takih otrok videti; poglejte mojih otrok; gleda svojih dveh hčeri;* primeri *ἀκούειν, αἰσθάνεσθαί τινος.*

e) v obče rad pri prehodnih glagolih, tako da je v drugi sklanjatvi jedninski tožilnik živočih stvari rodilnikovo obliko sprejel kot pravilo, enako zaimenski tožilniki *nas, vas, ju,* rodilnik *jega* je tudi skoro edino navadna tožilnikova oblika; kder se na zaimenu měnita oboji obliki, ima rodilnikova mimo tožilnikove večjo moč; pa tudi sicer se stavi rodilnik mesto tožilnika posebno:

α) pri možkih neživočih samostalnikih, kadar se v premenjenem pomenu ž njimi imenujejo žive stvari: *ponovi pravega duha; bog tebi dodeli duha pobožnosti;*

β) srednji samostalniki, če žive stvari pomenijo: *svojega vzame konjčeta; hitro pažeta vjamejo; poklič'mo dekleta;*

γ) prilogi praviloma v nasprotju: *imamo lep vrt, pa sem še lepšega videl;* na zahodu je enako tudi zaimenski

rodilnik *jih* in *njih* za tožilnik skoro izključivo v navadi.

f) v nekalnih stavih stoji predmet sploh v rodilniku tudi pri takih prehodnih glagolih, kojih predmet je v pritrdilnih stavih v tožilniku; rodilnik je delitven, djanje je zanekano v celoti in v vsakem naj manjšem delu celote: *da ně viděl belega dne, solnca ne rumenega; rodovina ně betve ved'la.*

Pomneti je,

α) da temu rodilniku nekalnih stavov odgovarja edino le tožilnik pritrdilnih stavov, a ne imenovalnik, zato stavu: *brata još neima z livade,* odgovarja stav: *brata (sestro) ima z livade;*

β) predmet ostaje v rodilniku, če je glagol tudi posredno zanekan: *ne sme ga biti tacega med kraljmi* Rav.;

γ) predmet stoji včasih tudi v rodilniku bez očitne nekalnice, če je le povedana misel nekalna: *varite (varujte) se v pričo ljudi delati svojih dobrih del* Rav.

Rodilnik stranskega predmeta.

§. 280. Rodilnik zaznamuje stranski (indirektni) predmet takih glagolov, ki imajo svoj prvi (direktni) predmet v tožilniku pri sebi: *puntarskih naklepov so jih dolžili* Rav.; prim. nem. ich erlasse dich deines Wortes zraven ich erlasse dir dein Wort.

Sem spadajo:

a) rodilniki pri povratnih glagolih, kojih povratno zaime je glagolov prvi predmet: *se prsta prijel je (prstan)* nar. p.; *Esav se prime lova* Rav.; *spoznane resnice se trdo drže; kesala se je grehov; in se ne spomnite petih kruhov; spozabiti se božjih dobrot : pozabiti dobrote* (tož.); *vsega premoženja se je bila razdala; hudega se navaditi; grehov se spovedati;* na vzhodu se nahaja изъ: *spomenimo se z (izъ) one božje zapovedi; nigdar se ne spozabi ž njegovi darov (njegovih darov)* ogr.

b) rodilniki pri glagolih s predponko **na** sostavljenih, ti glagoli pomenijo napolnitev in je njih prvi predmet po-

vratno zaime ali kateri drugi predmet: *nalije kozar'c rumenega vinca; naveličal sem se žgavšin; ne morejo se ga nagledati; ne more se ga dosti naspoštovati in načuditi; duha se navzeti;*

c) enak je rodilnik pri trpnem pojmu *poln*, *sit*, in pri izrazih enakega pomena: *že drugih si sita; polna belih je solza; živalic je mrgolelo vse polno; taki se je polno čmel naprijelo na batino; vsa hiša se jih tare (je polna do trenja); pijač se je vse trlo.*

Rodilnik mere, cene, časa.

§. 281. Rodilnik mere stoji na prašanje koliko star? in odgovarja tožilniku drugih jezikov, tudi v slovenskem lehko tožilnik stoji: *leta staro jagne* Met.

Enako rodilnik cene: *časti in hvale vreden; ně ene šiške vredno; goden božjega kraljestva* Rav.

§. 282. Rodilnik zaznamuje čas, kedar se kaj godi; ta rodilnik je omejen na nekatere izraze; samostalnik ima navadno prilog ali zaime pri sebi: *prejšnjega leta; nekega dne; petnajstega kimovca bo prišel; božič je vsako leto grudna meseca; te jeseni; včera;* primeri eines Tages, des Morgens, des Nachts, abends; *χειμῶνος, vesperi.*

Rodilnik s predlogi.

§. 283. Predlogi, ki posredujejo rodilnik, so:

a) nepravi predlogi; ti so iz imen postali in imajo zato ločitveni ali pristojnostni rodilnik za seboj; ti so: *bez, brez; blizo; zbok (sъ bokъ); za- voljo; vrh; vъnъ ven, vъně uně; više; gore; poleg (po dlъgъ); kolo, okoli; konec; kraj (kre); krǫg, okrog; mimo; město; vměs (změs, měs); navzoči (oko); pričo, v pričo; prek, preko; ravno; radi; razve, razun; (raz); sled; sred; stran; štrit, štric; tik; (ątrъ) noter*, glej §. 211.

b) pravi predlogi, ti so: *do, za, iz, od, sъ, u;* pravi predlogi spremljajo rodilnik skoro v vseh rodilniških opravilih in se ima zato njihova poraba posebe razpravljati.

c) v izrazih: *potom tega post hoc* Trub.; *med tem toga interea; pred tem toga antea*, je rodilnik od prvega zaimena odvisen, ki pa v zvezi s svojim predlogom kot nov predlog posreduje poslednji rodilnik, (prim. pri orod. *sъ ž njim* dvoji predlog, Šolar).

§. 284. Rodilnik s predlogom **do** (nem. zu; gr. οἶκόν-δε) zaznamuje:

a) kamor djanje dospeje oziroma stvar, tik koje se djanje približa; **do** se okrepuje s predpostavljenim člencem *tija, tje*, primeri nemški bis (iz bi zu): *pridi do gradu; brada segla je do tal* nar. p.;

b) razmero: *če se mu kaj do mene zdi; imam prošnjo do vas; trd do vbozih; mila do druzih; ljubezen do brata;*

c) mejo djanja v času in stopnji: *do teme, do mraka, do smrti; spati do belega dne; — najesti se do sitega; dosti* iz *do syti; dosta* iz *do syta; ko se dan stori do dobrega; do hudega bolni.*

§. 285. Rodilnik s predlogom **za** znači:

a) čas, v katerem se djanje godi: *za moj'ga života me vivo* zur Zeit meines Lebens Dal.; *za svojega žitka* ogr.; *za večera; za dne priti* bei Tage ankommen; *za mraka; za rana; za solnca; za hlada; za časa; za jutra* Met.; *za prva; za mlada* in jungen Jahren ogr.;

b) ono, v česar prid se kaj godi: *za vseh dobrot propter omnia beneficia* Trub.

§. 286. Rodilnik s predlogom **iz** (izъ) znači:

a) reč, iz koje notranjosti se godi djanje; ker temu predlogu v govoru **i** odpada, se v krajnih razmerah predlog **iz** težko loči od predloga **sъ**, ki se tudi z rodilnikom druži in tudi pomeni oddaljenost: *k' ni sedem let iz hleva bil; je iz okna padla mi visoč'ga kup'ca zlata; žlica z roke mu zleti; z likofa ko pojdete* wenn ihr aus der Schenke, aus dem Leutgeb geht; *iz uma je* nar. p.;

b) tvarino: *pas iz žide; kadilnice so bile iz samočistega zlata;* enako: *iz cela je obleka delana* (aus einem Stücke);

c) začetek časa, in čas v obče: *iz davna* Trub.; *zgoda* (stsl. съ goda) nar. p.; *iz mlada; z večera* rês.; *iz nova; iz prva, z prvega;*
d) vzrok: *iz hudobije;*
e) način: *iz rade volje; z gole dobrote* Rav.; *iz dobre volje* Met.;
f) **iz** se sostavlja kot prvi del z drugimi predlogi; sostavljeni predlog ima pomen obeh predlogov, n. p. *izza mize vstati* predstavlja: *sedeti za mizo in potem vstati iz srede za mizo;* sklon je primeren prvemu predlogu, ki posreduje djanje s samostalnikom, drugi predlog zaznamuje stanje pred premikanjem, ono stanje, ki je sicer zaznamuje orodnik z drugim sostavljenim predlogom; primeri gr. *ἀποπρὸ νεῶν izpred ladij;*

rodilnik s sostavljenim predlogom:

α) **izza** pomeni mesto, od koder gre premikanje, predhodno stanje zaznamuje orodnik s predlogom **za**; sostavljeni pomen je: iz srede zadi za izrečeno stvarjo: *de ji 'zza nohtov kri kaplja; 'zza hriba pride rumeno solnce; solnce 'zza gore gre; potegne izza pasa meč* nar. p.; *David izza čede h kraljevi časti* Rav.; *izza mize vstati* Met.;
β) **izmed** pomeni iz srede med dotičnimi rečmi: *katerega pošljete izmed sebe; popeljam Izraelce 'zmed njih; mene izbriši 'zmed živih* Rav.; *ovce 'zmed kozlov ločiti;*
γ) **iznad** pomeni iz mesta nad rečjo: *ptice so mi jedi iz jerbasa jedle znad glave* Rav.; *odvali kamen znad vodnjaka; znad sebe meče, znad sebe je vrgel* Met.; zadnji trije primeri pa se lehko tudi umejo: съ *nad;*
δ) **izpod** pomeni iz prostora pod rečjo: *pober' se od mene 'spod moje stene; poberi se 'spod mene desetnica; ogen jim 'spod nog je švigal; spod postelje je prilezel; spod zida so zaklad izkopali; tice izpod neba so ga (seme) pozobale* kor.; *Marija gre spod križa preč; de se tla ne vidijo 'spod njih* Rav.;
ε) **izpred** pomeni iz prostora pred rečjo: *gre 'spred njega; grešnice ni 'spred sebe pahnil* Rav.; *je zginil 'spred njih oči* kor.; *spoberi se spred mene* Met.

§. 287. Rodilnik s predlogom **od** (**otъ**) znači:

a) ono, od česar se kaj loči, t. j. oddalja, rešuje, beži, meče, skače, jemlje, krade, čisti, izbuja, obvaruje, nehava, itd.; in pri imenih, ki pomenijo tuj, prazen, čist, nag, itd.; *nehati od dela* Rav.; *nehati (henjati) od tožbe; od nje reče mrzlici (oditi); k zgodbi, ki smo ravno od nje* die wir eben abgethan; *od smrti vstati; od sebe (voziti)* rechts;

b) oddaljenost: *od šuma in od napak sveta v puščavi je živel* Rav.;

c) začetek: *od kraja do konca; od Urala do Balkana; od vzhoda do zahoda; otsod; odtod; od četrtka do nedelje; ni obožal od tistih mal* Rav.*; od snoč'ga do dav'ga* nar. p.*;*

d) zaostalo primerjano stvar: *solnce je veči od zemlje* Met.;

e) tvarino v premenjenem pomenu, po nemškem: *od česa govoriti* m. *o čem govoriti;*

f) vzrok: *drevo, ki se šibi od sadja; de se vse ceste od ljudi tarejo; jemal je od lakote konec* Rav.*; od britkosti jemu srce poka; od mojih lepih mladih dni mene srce boli; od veselja se jokati* nar. p.*; penil se od jeze; Herodež ne ve kaj od veselja* Rav.*; od dolgega časa se mu zeha* Met.*;*

g) mesto, kder se kaj godi, kder kaj je: *meč od obeju platu oster; ozgoraj* oben; *ozdolaj* unten Trub.

§. 288. Rodilnik s predlogom **sъ** znači kraj, od koder gre premikanje; ostajanje zaznamuje mestnik s predlogom **na**; odgovarja mu v pomenu gr. *κατά* s genetivom, lat. *de* z ablativom; težko je vsikdar **sъ** ločiti od **iz** ('z); kakor predlogu **iz** nasprotuje na prašanje *kam* in *kde* predlog **vъ**, enako predlogu **sъ** predlog **na**: *vzemi svoj klobuk z glave; je doli iz* (pravilno *sъ) mize vlekla; Bredka s konja se spustila; s konja zlesti; idi tje dol z gore; z altarja jemati; odsede z osla; brž mu suknjo z života potegnejo; ves prah je z nog mogel.*

Pazi: 1. Na Gorenjskem se čuje mesto **sъ** predlog **raz** in **sъ** (po Šolarju = **raz, rz,** (**r**)**z**) s tožilnikom: *je z mizo padel; kadar pride z Visoko,* indi: **z** (= **sъ**) *Visokega.*

2. Šolar tu opazuje: Na Koroškem, Kranjskem, Gorenjskem, Štirskem do Slovenjega Gradca, na Tolminskem se pa čuje mesto **sъ naz** (cf. hrv. **niz**).

§. 289. Rodilnik s predlogom **u** zaznamuje stvar, v koje bližnjavi se kaj godi: *u lica* briž sp.

V. Dajalnik.

§. 290. Dajalnik znači namero gibanja, t. j. kamo oziroma k kateremu ali k kakemu koncu se djanje giblje: *grem domov;* enako v razširjenem pomenu pri glagolih *dati, plačati, pustiti,* potem *povedati, zapovedati, prepovedati, pretiti* itd., pri kojih glagolih dajalnik dostavlja stvar, k kateri je djanje obrneno; na dalje pri glagolih *želeti, hoteti* in pri glagolih nasprotnega pomena; enako pri izrazih primernosti in nasprotja; sem spada tudi dajalnik prida in etični dajalnik, ter dajalnik pristojnosti, ki se dotika oziroma měni z rodilnikom; pod pomen primernosti spada tudi dajalnik namena in vzroka.

Kder se dajalnik měni s tožilnikom ali rodilnikom, pomeni dajalnik predmet, k kateremu je djanje obrneno, tožilnik pa predmet, ki se ga djanje polastuje in rodilnik predmet, ki se ga djanje loteva.

§. 291. Dajalnik zaznamuje cilj in konec gibanja:

a) v besedi *dom;* izvirni dajalnik je *domovi,* iz tega pokrajšana oblika *domov, domu : le pojte brž domov; kadaj boš pustil me domu; gredoča domu;* prim. lat. *coelo tollere manus;*

b) pri glagolih in imenih s predponkami **pri, sъ, pred, pod, ob, nad, na**: *prilepiti, prišteti, predložiti, podstaviti, obvezati, naložiti komu kaj; nadležen, soroden biti komu.*

§. 292. Dajalnik zaznamuje na dalje pri glagolih:

a) onega, kojemu se kaj da, zaupa, pusti, itd.: *moč vam da, močnim biti* Dalm.; *daj nam biti milim in dobrim* Rav.; *ne daj se mu gospodariti* laſſe dich nicht von ihm beherrſchen;

b) onega, kojemu se kaj pravi, svetuje, veleva, kaže, za- in prepoveduje, preti, brani, itd.; besede, ki pomenijo *vladati,* vežejo se zdaj zvečine s tožilnikom, pa še tudi z dajalnikom: *kruto nas (nam) vlada; nam gospoduje, gospodinji.*

§. 293. Dajalnik zaznamuje na dalje ono, na čem ali ob čem se djanje vrši, in sicer:

a) pri glagolih *vzeti, krasti, ubežati, odpovedati se* itd.; iz pomena vzeti na čem je postal pomen vzeti od koga: *suknjo mi slečejo; David se sulici ogne; se čem svoji sladkosti odpovedati; ko jima strah mine; košuta se je lovcom skrila;*
b) v bezpodmetnih stavih pri glagolih, ki pomenijo kako zgodbo ali prikazen, znači dajalnik ono osebo, na kateri je prikazen ali zgodba: *dobro mi je; pak ji je bilo žal*; *slabo mu prihaja; dobro mu je djalo; kako ti je? zima mi je;* iz te porabe so se razvili dajalniki v izklicih: *blagor mu! gorje vam!*
c) v bezpodmetnih stavih pri povratnih glagolih trpnega pomena, pomeni dajalnik osebo, na kateri se djanje vrši, oseba je proti djanju bez volje in samo predmet djanja: *pripeti se mu, nagodi se mu, posreči se mu; dremlje se mi; zdi, dozdeva se mi; hoče, noče, rači se mu; pozna se ti, vidi se ti; gnusi se mi; zežali ji se; kolca se mi; meni se domu mudi; vnoža* (iz *množa, mnogo mi je*, sredonem. mich befilt: viel) *se mi; po klobasah se mu riga; toži se mu; smili se mi; se ti nič ne smili?*

§. 294. Dajalnik zaznamuje na dalje onega, komur verujemo, upamo, strežemo, služimo, komur smo prijazni, pokorni, nepokorni, škodljivi, zavidni, komur zabavljamo, nagajamo, oponašamo; nekateri teh izrazov se skladajo tudi s tožilnikom in s predlogi; dotični dajalnik ostaje včasih tudi pri sorodnih samostalnikih: *veruj mi; očetu strežem; de je tak mil ljudem; pokoršina božjimu povelju; strežba grdim željam; pomagaj sam sebi; torej oponosi mu to Jezus* Rav.

§. 295. Dajalnik zaznamuje ono, čemur je kaj primerno (dativ der Angemessenheit); pomen primernosti obsega:

a) ono, kar je komu enako, dostojno, prijetno, potrebno, pristojno, kar komu dohaja, gre, kar mu je po godu, ugodno, čemur se privadi in nasprotja, čemur je kaj neprimerno in tuje: *vzemi, kar ti gre* was dir zukommt Rav.; *brat moj je vsak'mu turku kos* gewachsen; *bodi, kakor se pridnemu*

spodobi; kamor se bo jezi zljubilo; za tega voljo (nam) je treba pokornim biti Trub., primeri: *licet vobis esse beatis; se nam je celo privadil; tuj si nam postal;*

b) pomen primernosti teči tudi v glagolu *sem biti,* ob sebi ali v zvezi z imensko povedjo: *ta bo kralju mojemu* (= *ta pristoji kralju mojemu); hvala bodi bogu; ime mu je Janez; svetlemu je jemu ime; če bi mu mrejti bilo ete den* ogr.; *biti mi ni več doma; nam bit' je nǫja zjokanim* nar. p.;

c) pri občnih izrazih djanja in lastnosti stoji v dajalniku ona oseba in reč, v koje prid je dotična poved (dat. commodi): *včeraj svečo revci so držali; bi god'ca si vzela; jo hoče vzeti si ženo;*

d) med dajalnike prida spada v ožjem smislu tudi nravni (etični) dajalnik; nravni dajalnik je v navadi od prve in druge osebe, ki je različna od stavovega podmeta in izrazuje v krajših (naslonjenih) oblikah posebno zanimanje govornika ali poslušatelja: *ostani mi doma, ne hodi drevi mi na ples; na kranjski zemlji mi živi; ko strela hitro mi leti; vsi drugi svatje mi molče; prek polja mi leži cesta; lepa ti je;*

e) povratno zaime v krajši (naslonjeni) obliki dajalnikovi navezuje pri nekaterih glagolih djanje ože na podmet nalik srednjemu položaju (medium) grških glagolov; izvirni pomen je blizo kakor pri nravnem dajalniku: *on si sede, si leže; od kod ste si vi* Trub.; *in si ne ve mere;* sem spadajo tudi nekateri izrazi: *bodi si sveta Katarina ali kres; libo bodi dobro, li si zlo* briž. sp.; *marsikaka ura; naj si se jest (jaz) boga ne bojim* Trub.; *je nečem bogate, de s' (dasi) žlahta me sil'.*

§. 296. Dajalnik zaznamuje razmero pristojnosti (Zugehörigkeit), ki se izrazuje tudi z rodilnikom ali prilogom; kakor rodilnik, tako tudi ta dajalnik ne spada k povedi in k celemu stavu, ampak samo k imenu, pri katerem stoji; včasih je dvomljivo ali spada dajalnik k posameznemu imenu ali k povedi; brž ko ne je tudi ta dajalnik primernosten:

a) samostalniki: *korenino greham poruvati* Rav.; *bog je oče vsem ljudem; njegovemu kraljestvu ne bo konca; vino zveseli srce človeku* Met.; *Ciril in Metod sta bila dve svetli zvezdi Slovencem;*

b) zaimena: *če so rane mi rdeče; de mu gobe ozdravi; gospa so ji umorili sinka;* prim. lat. *praefectus urbi* in nemški ihr habt das Herz mir (mein Herz) bezwungen.

§. 297. Dajalnik zaznamuje vzrok: *čimu srditi se nad ljudstvom* Rav. (na Goriškem: *k čemu serditi se* . . Śolar); dajalnik vzroka je pri izrazih veselja, začudenja, posmeha: *radovati se čemu* Met.; *ino se timu, kir se je godilo, sam sebo čudi* Trub.; *vse se jegovimu vuku čudi* Rav.; *smejati se komu* Met.

§. 298. Staroslovenskega absolutnega dajalnika, v kojem stoji ime in povedni deležnik nalik latinskemu absolutnemu ablativu ali grškemu rodilniku, v novi slovenščini ně; tudi dajalnika v smislu odvisnega podmeta pri nedoločniku v novi slovenščini ně, kakor je bil v stsl. nalik lat. in grškemu acc. c. infinitivo.

Dajalnik s predlogi.

§. 299. Dajalnik spremljajo predlogi: 1. **vkljub**; 2. pravi predlog **kъ**; 3. predlog **proti**; 4. v starem jeziku je v dajalnikovih razmerah spremljal dajalnik tudi predlog **po**, ki pa se dendenes redno sklada z mestnikom.

§. 300. Dajalnik s predlogom **kъ** znači:

a) stvar, proti koji je djanje obrneno: *pridi k nam kraljestvo tvoje; vsak ima prste k sebi obrnene; duhovniga k sebi želi;*

b) stoji često tam, kder sicer tudi prosti dajalnik: *reče mu* in *pravi k njemu; prilepi k steni; priveže k stolu;*

c) pomeni čas, k kateremu se djanje bliža: *k mraku, k letu* (t. j. *k enemu letu*).

Dajalnik s predlogom **proti** (adversus, contra) znači stvar, k kateri je djanje obrneno ali se ji bliža,

a) krajno, prijazno in sovražno: *proti domu, proti vragom gredo;*

b) časno: *proti večeru, proti jeseni;*
c) primerno: *bili smo, kakor kobilice proti njim.*

Predlog **vkljub** (*: kljubovati)* je nemški trotz: *vkljub vsem storjenim dobrotam.*

VI. Mestnik.

§. 301. Mestnik bez predloga je redek ostanek indoevropski, sanskṛtski jezik ga ima še polno, grški in latinski v posameznih izrazih *οἴκοι domi,* stara slovenščina v panonskih najstarejših svojih spomenikih še tudi kaže mestnik v razširjeni meri, nova ima le v prislovih ali prislovnih izrazih ostanke; mestnik znači:

a) kraj: *veni* (stsl. vъně), *vine, vinej; predi; sledi, posledi; sredi; vrhu* Trub.; *gori; doli;*
b) čas: *snoči; jutri : k' je jutri nedelja; pomladi; jeseni; lani; davi* heute morgens; *drevi* heute abends;
c) način: *trebi* (stsl. třěbě) *je* Spang.; *godi* (stsl, godě) = *po godu* Habd.; *skorom* (določn. oblika) bald; morda tudi *prav,* stsl. pravь; tudi s predlogom: *ali je na skorom umrl.*

Mestnik s predlogi.

§. 302. Mestnik posredujejo predlogi **vъ**; **na**; **o**, **ob**; **po**; **pri**.

§. 303. Mestnik s predlogom **vъ** pomeni:

a) prostor, kder kaj je, kder se kaj godi: *v cerkvi pojo; vas v dolini stoji; v naši okolici ga ně takega moža;*
b) isto tako djanje in stanje: *v strahu živeti; si v svaji biti; v časti, v žalosti, v milosti biti, ostati; v vojski služiti; v službi ostati;*
c) čas: *kdor se hoče v starosti počiti, mora se v mladosti truditi;*
d) način: *gredo v trumah;*
e) ozir: *v životu majhen beše* ev. tr. (sicer tožilnik: *v pleća ga je veliko* Šolar).

§. 304. Mestnik s predlogom на znači:

a) kraj, kder se kaj godi; izvirno pomeni gornjo stran, kakor nemški auf, an; pozneje se rabi tudi o krajnih straneh, o rečeh, ki strani ne razločujejo in o deželah: *sreča na razpotju sedi; ne na Laškem, ne na Nemškem, ne na Gornjem Štajerskem;*

b) enako prostor v premenjenem pomenu: *solnce na jasnem zahaja; sedem let na dnev' ni bil;*

c) osebno djanje in stanje, ob katerem se kaj godi: *cel teden je bil na tlaki; hči na plesu skače* nar. p.;

d) čas djanja: *na kratci, na skorom;*

e) način in sredstvo djanja: *na rokah delati; živela na rokah* von der Hände Arbeit leben; *na opresnim kruhu živeti* Rav.; *to se na rěci* (stsl. na *rědъcě) *zgodi* ogr.; na rǫbe je množinski tož., prim. *marsikaka na rǫbe navada;*

f) vzrok: *umrl je na plučni bolezni, na silni rani, na jetiki,* prim. nem. er starb an seinen Wunden; pravilno se govori le: *bolan sem na jetrih;* toda *umrl je za jetiko, za kozami* Šolar.

g) ozir: *na enem očesi slep* Met.; v narodni govorici: *na eno oko slep; na eno uho ne sliši* Šolar.

§. 305. Mestnik s predlogom **o** znači izvirno ono, okoli česar se djanje godi, prim. *ob bedru mu meč visi; ob niti viseti;* dendenes pa pomeni v obče:

a) kraj, v kojega bližnjavi se kaj godi: *paša stopa o potoci* der Pascha schreitet am Bache einher nar. p.; *ljudstvo je stalo ob gori* am Berge; *drevo ob vodi zasajeno; pesek ob morju; prišel je v kraje ob Jordanu ob reki; ljudje se razstopijo ob jezeru; ob potu sedeti* am Wege sitzen Rav.;

b) čas, kadar se djanje godi: *ob dvanajsti uri; umrla boš ob sedmi uri; o kresu rokavice 'ma* nar. p.; *ob času nadloge; de bo jesti kaj ob dragini; kuga, ki hodi o mraku; v boga klicati ob sili; ob suši; ob nečasu; bošt je svojo prigodbo ob samotni hoji čez goro premišljevala; o goreli suši sta pomagala; ob svoji slepoti* Rav.; *o božiči, o veliki noči, o svetem Matiji; o pusti, o sveti trojici* Met.; *ob sumarčici (ob Martinovem) so gosi tolste* Meg.; *o bratvi; o žetvi; ob treh, ob šestih; ob kratkem;*

*ob enem; — osorej (*o sej orě = ob tej uri); ob torej* Rav.; — *ob letu, ob mescu, ob tednu* pomeni *krez eno leto* itd.;

c) ono, na kar se djanje nanaša *περί τινος* de aliqua re: *o čem govoriti, misliti;*

d) pomoč, sredstvo, način djanja: *ga je o preji živila* nährte ihn mit Spinnen; *žive ob zelih; človek ne živi le ob kruhu, ampak ob vsaki besedi, ki bogu gre iz ust* Rav.; *ob kruhi in vodi; ob bergli* Met.; *o palici sem prišel;*

e) ozir: *potrpežliv o trpljenju* Rav.

§. 306. Mestnik s predlogom **po** ima dendenes 1. ona opravila, ki jih je prevzel od stsl. dajalnika s predlogom **po** spremljanega; te dajalnikove razmere so: a) razširjatev v prostoru, b) v času, c) primernost, d) vzrok, e) način, f) sredstvo g) razločitev:

a) *po jezeru plava huda zver* nar. p.; *po poti ga noč obide* Rav.; *po ulicah skakati* Met.;

b) *po dnevi, po noči;*

c) *po bogu živeti* Rav.; *po očetu se je zvrgel;*

d) *po hruškah diši* Met.;

e) *po zlu deti pessumdare* Habd.; *po krivem prisegati* Rav.; *jo po sili vzamemo* nar. p.;

f) *po človeških rokah narejeni maliki; drevo se po sadu spoznava* Rav.; *po šestih hlapcih sem zvedel; po kom to pošiljate? po hlapci; po imeni klicati* Met.;

g) *po enem; po čem; po žlici; po merniki; po kosi* Met.; *po kosih; blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja* Met.; *po čim (čem) vi raje prodajate?* nar. p.; — razločilni **po** je tudi prislov: *po trije, po štirje možje pridejo.*

2. Nadalje ima mestnik s predlogom **po** samosvoja opravila ter znači:

h) onega v vrsti, kojemu kaj drugega sledi: *po očetu je gospodarstvo prevzel; po kom nesnažnem bi jaz ne pil;*

i) rok, djanje in stanje, kojemu kaj sledi: *po šestih dneh; kruh po peki; srajca po perilu; po dolgem življenju; po očetovi smrti;* sem spadajo tudi izrazi kakor: *po vas je* um euch ist es geschehen;

k) vzrok djanja; djanje je učinek, ki sledi onemu, kar mestnik poveda: *po preslanem siru rado žeja; po negodnem sadju skomino dobiš; Rahel se plače po svojih otrocih* Trub.; tako tudi *hrepeneti, zdihati, ihtěti se, jokati se, žalovati po čem; po njem vpraša; velki točaj ne misli po Jožefu več* Rav.; *ktiri so detetu po življenju stregli* Rav.;

§. 307. Mestnik s predlogom **pri** pomeni:

a) ono, v česar bližnjavi, navzočnosti se kaj godi ali kaj je: *bil, car, pri Marku sem v gosteh* nar. p.; *drevo raste nizko pri tleh; bil je pri večerji; kak pri jedi, tak pri delu; pri živini je snaga pol klaje; ni pridnega človeka pri hiši;*

b) čas, kadar se kaj godi: *pri belem dnevi* Met.; *dušo pri ti prič' spusti* nar. p.;

c) način, brž ko ne po nemškem: *pri deri, pri košti* (Dörre, Kost) *delati; pri življenju je ostal; on je pri najboljšem zdravju.*

VII. Orodnik.

§. 308. Kakor pri vseh drugih sklonih, tako je tudi orodnikovo ime prestava latinskega imena; orodnik instrumentalis odgovarja sanskrtskemu orodniku, latinskemu ablativu, grškemu ter nemškemu dativu; zadnji skloni opravljajo poleg svojih drugih opravil tudi orodnikova opravila; orodnik zaznamuje izvirno prostor, koder gre djanje: *tem potem ne ide;* na pomen prostora, po kojem se razprostira djanje, je navezan v daljši porabi pomen sredstva in orodja, po kojem se djanje vrši; dalje je pomen družbe, naj dalje je poznamovanje povednega imena, ki pravi s katerim imenom je kdo imenovan, kaj je kdo postal; tu je tedaj poved ona pot, po kateri je kdo ono postal, kar je v povednem imenu izrečeno.

§. 309. Orodnik pomeni:

a) prostor, koder gre djanje: *išel sem putem, cestum* Krizt.; prislovno: *požigali so křižem po deželi* Rav.;

b) čas djanja; le prislovno: *neg je mahom došel dimo* prip.;

c) orodje, s kojim se djanje vrši, toda dendenes v slovenščini le s predlogom sъ; srb.: *čistim ću (hočem) te srebrom potkovati;* vendar kakor *s palico udariti ob tla,* tako še tudi: *krvju pljuje* pri Habd. v onem smislu kakor dendenes: *kri pljuje;*

d) mero; tudi mera, vrednost je orodje, s čimur se kaj kupi, proda, meni: *čim duže (dolže) těm bolje;*

e) način;

α) redko: *ovem načinom je mir včinjen* Krizt.; *ceno* wohlfeil; *tu zvoni tak lepo milim glasom; rozgotom se smeje* prip.; *roke naskrižem poklada* Met.;

β) so prislovno rabljene oblike na **-ma**; tvoritev je nejasna: *nevtegama, nemudoma; na tihama prebivati; po nevedama* Rav.; *po polnama* Met.;

γ) *z lepo;* stsl. sъ lěpą in lěpoją : *z lepo so ovce domu prignale* Rav.;

δ) prislovno rabljene oblike imenskega množinskega orodnika na **-sky** : *slovenski (slověnьsky) govori;* govori se tudi toda nepravilno: *po slovenski, po nemški, po gospodski;*

f) okrepljenje glagolskega pomena: *smrtjom merješ* ogr.; s predlogom sъ: *oni so se zbali s prevelikim strahom;*

g) ozir: *on je rodom horvat; ja sem rodom zagrebec, imenom Nacek, pridevkom Kristijanović* Krizt.; toda navadno s predlogom: *lǫka z dišečimi rožami bogata; vboga s časnim blagom* Rav.; *bogat z žitom; reven z žitom* Met.;

h) povedno ime; redko:

α) pri predmetu: *Francuzi imenuvali su Napoleona cesarom (za cesarja)* Krizt.;

β) pri podmetu: *detetom postajem puerasco* Habd.; *dično je biti kotrigom (ud) vučenoga društva; ja takaj budući pastirom in biskupom cirkve zagrebečke* Krizt.; *dospel herbom posle izmrtja starešev (postal je dedič po smrti starišev)* prip.;

tu sem gredo tudi orodniki s predlogom sъ: *dal je njim oblast z božjimi sinmi postanoti; naj eto kamenje*

s krühom postane; gda tejlo s prahom postane ogr.; dendenes je povedni imenovalnik dobil prevago: *je vsa črna postala* nar, p.; *naj eta kamenja kruh bodo* Kuz.; *kada ona voda vsa vino postane* hrv.; v obče stoji v onih slovanskih jezikih, kder je povedni orodnik popolnoma v navadi, pri izrazih *kaj kdo je* (počitek) imenovalnik, pri izrazih *kaj kdo postane* (gibanje) orodnik.

Orodnik s predlogi.

§. 310. Orodnik posredujejo predlogi: **za**, **med**, **nad**, **pod**, **pred**, **sъ**.

§. 311. Orodnik s predlogom **za** pomeni:

a) ono, za kojim oziroma pri kojega hrbtu kaj je, se kaj godi: *li toliko jih (turkov) za njo leži, ko snopja za ženjicami; mati za pečjo sedi; ide za njimi; peši so za njimi tekli; za nami pridite;*

b) čas, po katerem se kaj godi; ta izraz se je razvil iz izreka: iti za kom: *pojdem za sinom pod zemljo; za njima (letoma) nastopi sedem groza hudih letin* Rav.; *dan za dnevam prejde* Met.;

c) vzrok: *mali otrok se joče za materjo*; *oče plačuje za sinom;*

d) sredstvo: *umrl je za pljučnico; da imajo ubogi stariši za čim na pot iti* Rav.; *kupi mi : nimam za čim;*

§. 312. Orodnik s predlogom **med** zaznamuje:

a) stvari, v kojih sredi kaj je, se kaj godi: *med nekoliko hišami je vrt* Met.;

b) čas, v katerem se kaj godi: *med hojo; med vpitjem skakljajo; bog ga razveseli med spanjem; mej potom sreča Filipa; mej tem* Rav.;

c) vzajemnost: *med seboj se pipljejo.*

§. 313. Orodnik s predlogom **nad** zaznamuje:

a) ono, vrh česar se kaj godi, kaj je: *nad mlinom stanuje;*

b) v premenjenem pomenu: *gospodovati nad njimi* (: nadvlado); *nad bratom jokati* (: vzrok) Met.; *ostrmeli so nad tem le prvim čudežem* Rav.; *ne dopusti nad nami ladati grejhi* ogr.;

§. 314. Orodnik s predlogom **pod** zaznamuje:

a) ono reč, niže koje kaj je, se kaj godi: *ko ptica pod nebom leti* nar. p.;

b) čas: *trpel je pod Poncijem;*

c) v premenjenem pomenu: *al' imaš junaka pod seboj* (: nadvlado oziroma podložnost) nar. p.

§. 315. Orodnik s predlogom **pred** zaznamuje:

a) ono, v česar navzočnosti ali proti čemur se kaj godi; nasprotje je orodnik s predlogom **za**: *vsak pometaj pred svojim pragom; oponošen dar je črn pred bogom; bežite pred grehom;*

b) čas, pred kojim ide kako djanje: *pred koncem dneva; malo pred smrtjo.*

§. 316. Orodnik s predlogom **sъ** zaznamuje:

a) družbo, zvezo, skupnost oseb z osebami in oseb z rečmi: *kdor se z volkovi pajdaši, je ž njimi tuliti primoran; sъ — vred : lase s kožo vred z glave potegnoti; s svojimi jogri vred* Schönleb.; *dete z red Marijo* Trub.; prim. lat. *simul cum;* vzajemnost: *prepirati se s kim;*

b) čas, ki se sklada z djanjem: *pridna gospodinja je s prvim svitom na nogah;*

c) način, sredstvo, spremstvo djanja: *nalijte vrče z vodo; konj se brani s krepko nogo; s tujim denarjem hišo zida.*

II. Poglavje.

O glagolskih oblikah.

§. 317. Glagolske oblike so: osebne, števne in one, ki zaznamujejo čas in način djanja; potem so na glagolu deloma imenske oblike: deležniki, nedoločnik, namenilnik in glagolnik.

Osebne oblike.

§. 318. Na glagolsko deblo ali koren je prikleneno za podmet osebno zaime; podmet se zunaj glagola, kedar je treba,

imenoma al zaimenski ponavlja; pri tretji osebi je tako ponovljenje vsikdar treba razun pri glagolih oziroma stavih bez podmeta ali kedar je isti podmet iz prejšnjega stava od sam sebe umljiv: *rad bi ti pomagal, pa ne morem; glasno govori, da te bodo vsi čuli; ti! poslušaj; on mi ně kos; ta človek bi mi kos bil? sosed je včeraj domu prišel, jutri pa opet odide; grmi, strah* (poved) *me je.*

§. 319. Če je več podmetov v različnih osebah, je glagol oziroma poved v množini in prevlada prva oseba nad drugo, druga nad tretjo osebo: *ja i otac tvoj iskali smo tebe; ti in on morata oditi.*

§. 320. Če hoče govornik kako misel izreči ne kot lastno, ampak kot tujo ali če pripoveduje tuje misli, pripleta nekatere iz glagolov razvite člence; osebe se pri tem lehko tako premaknejo, da stoji tretja mesto prve: *ko je bil konje zapil, je pa še na voz jel piti, češ, saj zdaj mi ga tako več ni treba;* ali na vzhodu: *zdaj pre* (iz: *pravitь*) *mu ga tako več ně treba; ov človek pita nju, da kam ona ide; (vozniki:) kam denemo železo, ki smo ga pripeljali? (gospodar:) ali (vprašate), kam da ga denite? doli pred hišo.*

Števne oblike.

§. 321. Kakor oseba je zaznamovano tudi število na onem zaimenu, ki se pritika v glagolu na glagolsko deblo; tudi število se sklada s podmetovim številom onega podmeta, ki stoji zunaj glagola imenoma ali zaimenski ali le v mislih: *glej, kdo pride? mi smo! delaj, delajta, delajte.*

§. 322. V slovenskem se še razločuje popolnoma tudi dvojina od množine in v dvojini tudi spol: *zdravě bojte (zdravi bodite)* Kuz.; *onadva sta si zgučala (zgolčala).*

§. 323. Zaimenski sklad v glagolu odgovarja zunanjim podmetom: sta le dva ali trije jedninski podmeti, stoji glagol v dvojini ali množini: *gospod in sin njegov sta prišla,* pa tudi: *gospon i sin njegov jesu došli* Krizt.; *sosed, brat in sestra so šli; brat s sestro je šel;* po smislu (*κατὰ σύνεσιν*) je glagol v dvojini ali množini, če zunanji podmet v mislih predstavlja dvojino ali

množino, bodi si da je zborno ime, bodi si da ima v razmerju pri sebi privezan še en podmet: *cela rodbina so prišli; brat s sestro* (= *brat in sestra) sta prišla.*

Slovenska posebnost je: *midva z bratom sva šla* : ich und der Bruder gingen.

O časovnih, načinovnih in imenskih glagolskih oblikah.

§. 324. Glagol ob sebi razločuje po obliki le sedanjik dovršnih in nedovršnih glagolov, kojih različni pomen dela tudi časovno razliko, prim. §. 228; ostali časi so sostavljeni, t. j. imajo več kot eno besedo; od dovršilnika (*ἀόριστος* Aorist) in nedovršilnika (imperfectum), ki sta v starem jeziku in v hrvaščini nalik klasičnim jezikom razvita v nesostavljeni oziroma iz prvotne sostave sorasteni enotni obliki, imamo še le redke ostanke; dokončalnika (perfectum) nesostavljenega tudi že stara slovenščina imela ně.

Sostavljeni glagolski časi se bodo razpravljali pri dotičnih deležnikih.

Izmed načinov (modus) imamo kazalni (znanilni) in velevni način, odvisnega načina nalik latinskemu konjunktivu v slovenskem ně, ter ima v odvisnih stavih glagolska dovršnost in nedovršnost svoj značajni pomen, sostavljeni pogojni način pa ima tudi pri dotičnih deležnikih svoje mesto.

Razpravljati se tedaj ima tu: I. sedanjik, II. nedovršilnik, III. dovršilnik, IV. velevnik, V. deležnik tvorno-pretekli II., VI. deležnik sedanjikov tvorni, VII. deležnik tvorno-pretekli I., VIII. deležnik trpno-pretekli, IX. nedoločnik, X. namenilnik, XI. glagolnik.

I. Sedanjik.

§. 325. Sedanjik trpežnih glagolov pomeni:

1. trpežno v sedanjosti vršeče se djanje, kakor latinski grški in nemški praesens, in je odgovor na prašanje: *kaj delaš?*

primeri: *svatje so, po tebe gredo; kar kol leze in grede; oj Než'co že k pogrebu neso* nar. p.;

2. izjemno prihodnost; ta pomen ně v glagolu, ampak je izvir živega nagleda, prihodnje djanje se v misel jemlje kakor sedanje; v stavu: *jutri gre služit,* imamo v mislih hlapca, ki ima culico naloženo in ga gledamo, kako že ide.

§. 326. Sedanjik opetovalnih glagolov pomeni djanje, ki se gaja, t. j. ki se navadno godi, ki se goditi vtegne in ponovito djanje, bez omejenega trpeža: *ob ledu ljudje padajo, glej, kako padajo, zdaj eden, sopet eden; proso gonijo, pšenico pa otepajo;* razlika med trpežnim in opetovalnim glagolom je, da pomeni trpežni glagol enkratno nepretrgano djanje, opetovalni pa djanje, ki se ponavlja na podmetu, na predmetu ali prisloviju, ali pa sposobnost djanje izvršiti: *ptica leti, glej, tam vrana leti (enkrat); glej, tam vrana leta (sem leti, pa taj); ptice letajo sem in taj; ptica leta za plenom in v veselje; tudi ptič-miši letajo.*

§. 327. Sedanjik nedovršnih glagolov, t. j. trpežnih in opetovalnih glagolov pomeni poskušanje (conatus) ali pripravljanje djanja v nasprotju k uspehu: *človek obrača, bog obrne; branite in obranite; ugiblje, ugiblje a ne ugane; nabijara a ne nabije; lovi in strelja, pa nič ne dobi; tri dni že hodi, a ne more se odtrgati.*

§. 328. Sedanjik dovršnih glagolov pomeni nastop beztrpežnega djanja, zato prihodnost ali v nsl. tudi preteklost; pomen sedanjosti je v obče izjema ali pa učinek tujega vpliva; primeri za prihodnost: *sveti duh pride (veniet) v te, in ta moč te obsenči; od tod ti venkaj ne prideš* Trub.; *pověm narrabo, (povědam narro); dam dabo* ben.; *mol'te in dobite accipietis; gosance se naplodijo (augebuntur), kuga bode kraljevala; bukojne obrodijo, ali rastike le z listjem plačevale bodo; vretine preselmejo (fontes exarescent) i solnca trak bode prhlazen užigal* ogr.; *eta vsa tebi dam (dabo), či —; blaženi so, ki se žalostijo, ar se oni obeselijo* Kuz.;

le prihodnost pomenijo začetno-dovršni glagoli gibanja, sostavljeni s predponko po: *pobežati, povleči, pognati, podirjati, pojti, poleteti, polezti, ponesti, popeljati, poteči, pojezditi* in tudi

poreči : v zeleno poletim goro in tamkaj bom prepevala; poletim na široko polje in tam se nazobam nar. p.; *popeljem Izraelce zmed njih* Rav.; *tebe h poroci popeljejo; pojdem dalej kam drugam; voda poteče; sin previkšega se mu poreče;*
omenjeni začetno-dovršni glagoli so le v sedanjiku v navadi, nemajo velevnika, tudi ne povestnega sedanjika (praesens historicum), le *pojdem* ima velevnik, prim. Mikl. 227, 286, 773.

Sicer se sedanjik dovršnih glagolov v pomenu prihodnosti dendenes stavi tam, kder je ta pomen v stavovi zvezi jasen: *jagod vam prodam (če jih kupite);* posebno v prašanjih: *ali mu dam? kako naredim? kam denemo železo, ki smo ga pripeljali? ali mi daš malo vode? na vselej ostanem tvoj,* pa tudi: *tu pri vas ostala bom.*

§. 329. V prednjem stavu pogojnega sostavija stoji sedanjik dovršnega glagola v pomenu oziralne prihodnosti, če je v naslednjem stavu prihodnost ali velevnik; v latinskem temu dovršnemu sedanjiku odgovarja fut. II., v grškem konj. aor., v nemškem perfekt ali praesens: *ptica, ak' te vjamemo, ti perje vse vzamemo* nar. p.; *če pride k tebi, mu pa povej, kar sem ti naročil* Šol.; *kda je (dete) najdete, nazvěstite mi* Kuz.; tudi sicer odgovarjajo konjunktivu, optativu, imperativu, infinitivu in participiju grškega aorista naši dovršniki v sedanjiku oziroma v velevniku, nedoločniku in deležniku tvorno-preteklem I.

§. 330. Kakor v grškem gnomski aorist, pomeni sedanjik dovršnih glagolov posebno v prislovicah nastop djanja bez trpeža, bolje rečeno, djanje ki more vsikdar nastopiti in ob svojem času tudi nastopi: *nerad padem; rajši sedem kakor vstanem* Potoč.; *vino zveseli srce človeku* Met.; *kogar kača piči, ta se boji zvite vrvi; kdor veliko obeta, malo obljubi; počasi se daleč pride; roka roko umije; nekateri človek se tolikokrat zlaže, kolikorkrat zine* prisl.; *onegav hlapec pet mernikov pšenice vzdigne kot nič, brat njegov jih pa še celo nese* Šol.

§. 331. Sedanjik dovršnih glagolov služi kot povestni sedanjik mesto staroslovenskega aorista, sedanjik nedovršnih glagolov pak mesto staroslovenskega imperfekta; pred sedanjikom stoji v povesti navadno kak pretekli glagol: *Anička pade, omedli, dušo pri tej prič' pusti* nar. p.; *angeli k njemu stopijo in*

njemu služijo (stsl. anъgeli pristąpišę i služaahą jemu); *kolikor jih je bilo pripravljenih, so ž njim šle* (pretekli čas) *v hišo in duri se zapro* (sedanjik) Rav.

§. 332. Sedanjik s člencem **naj** ima pomen velevnika; v drugi osebi ta zveza ně navadna: *naj le gredǫ.*

Naj je postal iz *nehaj, nehati* pomeni *pustiti* laſſen; iz tega se razlagajo izrazi za prvo in tretjo osebo: *nekdo more danes po južini iti na polje —: naj grem jaz, — naj greva midva, — naj gremo mi, — kdo naj gre? kdo naj pride po te? koga naj pozdravim v Ljubljani?* Šol.

Izpuščena je v teh izrazih veznica **da**: *naj gredo* iz: *nehaj (pusti, dovoli) da gredo,* kakor: *morti najdemo* iz: *morebiti da najdemo;* tedaj iz izvirno privolilnega pomena je nastal velevni pomen.

Iz navedenega glagolskega pomena členca **naj** se razlaga tudi:

a) njegov privolilni pomen: *naj vihar razsaja, dob se lomi, zemlja poka* gesetzt dass ut concessivum;
b) pomen *sive — sive: bodo naj duhovni ali kaj drugega;*
c) iz velevnega pomena se je razvil namenilni: *pošli Lazara, naj pomoči konec prsta svojega i razhladi jezik moj;*
d) z nedoločnikom ima **naj** zabranilni pomen: *najte suditi nolite judicare* ev. tr.

§. 333. Sedanjik dovršnih glagolov ima pomen slabšega velevnika: *jutri mi povrneš denar;* tako tudi v prašanju: *kako naredim* wie ſoll ich machen? prašanje v tem slučaju pričakuje povelje v odgovor; v živahnem govoru prašamo tudi z nedovršnim glagolom: *gremo al čakamo? pojmo.*

Včasih se glagol izpusti, kder se v mislih lehko dostavi, posebno v izklicih, primeri: *ide k pastirom, a oni nad njega* (t. j. *idejo); kam pa? (greš).*

Nekatera glagolska debla, ki stoje mesto določnega glagola, značijo v povesti nagel nastop djanja; njihova oblika je nejasna, morda so ostanek 2. osebe izvirnega sicer izumrlega velevnika, ki je v drugih jezikih, n. p. v gr., lat., nemškem, tvorjen iz golega debla, primeri: *lop na tla (naglo pade na tla) :*

lopnem; smuk čez hrib : smuknoti; inače je v stavu: *odsieče zloudju hlavo, an flosk pade na tla* ben. : tu je *flosk* pravi medmet.

II. Nedovršilnik (imperfectum).

§. 334. Nedovršilnik zaznamuje djanje, ki se v preteklosti godi ali ponavlja ali poskuša; dendenes je nedovršilnik izumrl do malih ostankov in se nadomestuje s sostavljenim preteklim časom nedovršnih glagolov; v briž. spom. se bere: *běšę prъvěje člověci : bili so pred ljudje erant prius homines; oni bo lačьna natrověhą, žędьna napojahą, bosa obujahą, naga oděahą, malomogąka vъ imę božije posękahą, mrъzьna sъgrěahą, stranьna podъ krovy svoję vъveděhą, vъ tьmьnicahъ i vъ želězьněhъ vąžihъ uklepenyhъ posękahą i vъ imę božije tę utěšahą : oni so lačnega sitili, žejnega pojili, bosega obuvali, nagega odevali, bolnega v imenu božjem obiskavali, mrzlega segrevali, tujega pod strehe svoje vodili, v temnice in železne oze vklenjene obiskavali in je tolažili v imenu božjem.*

Nedovršilnik se nahaja še tudi v poznejši dobi: *stojahu* Krel 1578; *beše, imeše, kušuvaše; behu, odavahu, kupovahu, měrkahu* ev. tr.; *vidjaše, govorjaše, pozdravljaše* ev. zagr.; *beše ti dojti oportebat te venire* se čuje še dendenes pri hrv. Slovencih; po Gutsmanu na zahodnem Koroškem še dendenes: *běsem, běsi, bě, běsva, běsta, běsmi, běste, běso.*

III. Dovršilnik (aorist).

§. 335. Dovršilnik (aorist) zaznamuje djanje, ki v preteklosti nastopi; v staroslovenščini odgovarja grškemu aoristu, v novi slovenščini je izumrl do malih ostankov in se nadomestuje s sostavljenim preteklim časom dovršnih glagolov, včasih tudi s povestnim sedanjikom; v briž. spom. se bere: *ty pride sъ nebese : ti si prišel z nebes; strasti i pečali poidą : strasti i skrbi so pošle; božiju vъzljubišę : ljubili so kar je božjega;* ev. tr.: *navrnu se, genu se, začu, rodi, pojdosta, odprěše se;* ev. zagr.: *dojdoše, donesoše, pomoriše;* kot členec ali pomožni glagol pogojnega načina še **bi** v tej otrpneni obliki dendenes živi.

IV. Velevnik.

§. 336. Velevnik odgovarja izvirno po obliki in po pomenu optativu (želevniku) drugih jezikov, po pomenu je dendenes velevnik. Prva jedninska in tretja dvojinska in množinska oseba so v zgubo prišle; druga in tretja jedninska (n. p. *beri* iz **berěs* in *beri* iz **berět)* sta slučajno enaki; tretja dvojinska in množinska oseba se nadomestujeta že v stsl. z drugo.

Velevnik dovršnih glagolov pomeni povelje, naj se djanje stori oziroma dokonča, nalik grškemu imperativu aoristi; velevnik nedovršnih glagolov pa zapoveduje samo, naj se djanje dela ali poskuša, nalik grškemu imperativu praesentis *piši knjigo γράφε βίβλον, napiši knjigo γράψον βίβλον;* prvi stav tedaj zapoveduje, naj se pisec dela loti, drugi pa, naj knjigo dokonča: *nesite, nesite, da skoro prinesete; brž hlapci moji sem pojte* nar. p.; *kmalo pojmo v Betlehem* Rav.;

§. 337. Nekalnica **ne**:

a) z glagoli nedovršnimi zlasti opetovalnimi prepoveda ponavljanje ali nadaljevanje začetega ali namerjavanega djanja ali djanje sploh;

b) z dovršnimi glagoli pa prepoveda dokončanje, izvršitev djanja:

a) *ne ubijaj se (toliko)* pomeni: *ne nadaljuj ubijati se; ne ubijaj* pomeni: *ne smeš ubijati ne zdaj ne prihodnjič, ubijanje je sploh prepovedano;*

b) *ne ubij* pa pravi: *onega, ki ga tepeš ali ubijaš, pusti ga še pri življenju, ne ubij ga celo;* slučaju a) **ne** z nedovršnim velevnikom odgovarja grški μή s sedanjikovim imperativom, slučaju b) **ne** z dovršnim velevnikom pa odgovarja μή z aoristovim konjunktivom:

a) *ne hodi; ne mahaj; ne těkaj; ne nosi; ne vdajaj se, počaj le eno leto; ne pravi materi, da si me srečal;*

b) *ne pridi mi več domu; ne vstraši se; ne daj mu veljati;*

c) primeri: *povej materi* in: *ne pravi materi, da si me srečal; idi : ne hodi; nesi : ne nosi; zavrni : ne zavračaj; daj : ne davaj; kupi : ne kupuj; geni : ne giblji; vleci : ne vlači*

meča; prednja zapoved zapoveda izvršenje djanja, naslednja prepoved prepoveda še poskušanje djanja, zato menjava dovršnih in nedovršnih glagolov.

§. 338. Nekalni velevnik se opisuje z glagolom *nehati* in nedoločnikom: *naj se bojati; najte (nehajte) to živinče tuči;* okrepčuje se velevnik z besedami *dej age, der (de-že), deder, deterte, nuder, dar, da,* ki so iz glagola *děti,* morda tudi *dati : dej ga vzdigniti* thu ihn aufheben; *gledete dar* prip.; *glej da, sem da poglej; deder mi zapevaj* hrv.; prim. koroški *der, der* = ja, ja.

§. 339. Velevnik stoji oziroma ostane včasih tudi v odvisnem, najbrže prašalnem stavu: *veš, kako naredi? οἶσθα, πῶς δρᾶσον; hočem vam pokazati, koga se bojte; kam denemo železo, ki smo ga (je) pripeljali? ali (vprašate) kam da ga denite? dol pred hišo* Šol.*; volja božja je, da delajmo* Krizt.;

Tudi **naj** s sedanjikovim kazalnikom stoji mesto velevnika v prašalnih stavih v odvisnih in neodvisnih: *kam naj vas pridem iskat? povejte mi, kam naj vas pridem iskat; kdo naj pride po te; koga naj pozdravim v Ljubljani? reci, koga naj pozdravim v Ljubljani.*

§. 240. Predni p o g o j n i ali p r i v o l i l n i stav se navaja bez vse veznice tudi z velevnikom: *govori ali molči, po godu mu ni nobeno; bodi si sveta Katarina, ali bodi si krěs, kedar je mraz, le neti les; delaj ali ne delaj, vse nič ne pomaga* Šol.*; ojster vetric popihni, po njemu je* Rav.

Enako tudi **naj** s sedanjikom: *naj gre dež ali sneg, mi jutri gremo brat; naj bo dober ali hud, jaz mu to povem.*

§. 341. Velevnik se opušča: *hvala vam (bodi)! hvala bogu! bog me (kaznuj).* Velevnik nadomestujejo tudi nekateri členci in prijemajo celo osebne končnice: *na, nata, nate; ajdi, ajdmo, hajde z meno; nikar, nikarte mene turku dati; nikar tega delati, nikar tega ne delaj.*

V. Tvorno-pretekli deležnik II.

§. 342. Tvorno-pretekli deležnik II. iz dovršnih glagolov s pomožnim glagolom **sem** nadomestuje:

a) aorist in perfekt grškega in perfekt latinskega jezika; iz nedovršnih pa

b) imperfect grškega in latinskega jezika:

a) *prošnja nja (njega) se je spolnila; sovražnik nam je mesto oblegel, da ne more nihče ven;*

b) *ino je še veliko veliko drugega ljudstvu oznanoval εὐηγγελίζετο; je hodeval ambulabat; ta je umirala αὕτη ἀπέθνησκεν; pol ure sem ključavnico odpiral, pa je nisem mogel odpreti;* tudi: *okregati jih je šlo oportebat.*

V tretji osebi se rad opušča pomožni glagol: *bila negda majka; ena ptica priletela na to lepo Dobravo, trikrat cerkev obletela, lepo belo cerkvico, na kon'c kora obsedela na zeleni lěšici* nar. p.; *veliko ozinil, malo požrl* Met.; enako se opušča tudi v vseh drugih slovanskih jezikih.

§. 343. V prednjem stavu neistinitega (irreal) pogojnega sostavija se rabi tvorno-pretekli deležnik II. s pomožnim glagolom **sem** v sedanjikovem kazalniku (mesto pogojnika); značaj tega pogojnega sostavija je preteklost zato neistinitost, ta značaj ostane, če je le v naslednjem stavu pogojnik: *da sem te slišal (a něsem te slišal), bi ti bil prišel odpirat;* primeri *si audivissem, venissem, εἰ ἤκουσα, ἦλθον ἄν.*

§. 344. Tvorno-pretekli deležnik II. dovršnih glagolov v zvezi s preteklim pomožnim glagolom pomeni predpreteklost: *prišel je bil pod okno Juri; sem lani bil oženil se; na vratih je potrkal bil* nar. p.; *je htel on popred povedati, pa sem se mu bil uskočil; angel je bil zginil* Rav.;
nedovršni glagoli so morda za predpreteklost krivo rabljeni, če se tudi v nar. p. rabijo: *zvečer sta bila šla (= odšla) v kamro spat; Turk je bil cesarju pisal (= odpisal)* tudi Spang.: *kdo je bil vabil (= povabil).*

Predpreteklost s pomožnim nedovršilnikom je umirajoča starina: *bèsem prišel* ich wäre gekommen Gutsm.

§. 345. Tvorno-pretekli deležnik II. nedovršnih glagolov v zvezi s pomožnim glagolom **bom** pomeni prihodnost, isti deležnik dovršnih glagolov pa v odvisnih stavih predprihodnost futurum exactum in pod tujim vplivom tudi prosto prihodnost: *pisal bom; mi bote sanje razkladali; kada budem opravil*

posle moje, budem spat išel quando perfecero Krizt.; pa tudi: *v goste takrat prišla bom;* v ben. nikdar: *dal bom* — za : *dam;* na Notranjskem : *bom bil.*

§. 346. Tvorno-pretekli deležnik II. v zvezi z otrpnenim aoristom **bi** ima pomen neistinitega načina; ta način zaznamuje djanje, ki v istini ně bilo ali djanje, ki se stavi le v mislih; skladensko ime te oblike je pogojnik (condicionalis); pomen pogojnika odgovarja sostavljenim delom, kajti pretekli deležnik z načinskim člencem **bi**, ki je otrpnena 3. oseba dovršilnikova pomožnega glagola **biti**, pomeni preteklo djanje; načinska posebnost je le ta, da se ono kar zdaj ně, predstavlja kakor da bi sploh ne bilo, vsaj v istini ne bilo nego le v mislih.

Pogojnik pomeni:

a) ž e l j o naj se kaj zgodi ali ne zgodi; zato znači tudi oslabljeno zapoved in prepoved, stoji v neodvisnih in odvisnih stavih: *da bi le tudi hvaležni bili!* Rav.; *da bi bolen ne bil;* s člencem **naj** : *naj bi ga nikar ne sodil, naj bi ne bil hodil hlapec v takem vremenu od doma* sollte nicht richten, hätte nicht gehen sollen; *prosi, da bi mu kdo malo vode prinesel (pa mu je nobeden ne prinese)* Šol.

Večkrat se želja bez členca zaznamuje: *bog pomogel, kovač! solnce ga ne vid'lo, niti mesec po njem svetil* Čit.; *strela ga ubila! vrag te vzel! dobro došel! živio (*m. *živel živela živeli) vivat!*

b) pogojnik pomeni namenjeno djanje; želi se, da djanje nastopi: *těh se tebě mil tvorju, da bim na sem světě takoga grěha pokazen vzel : tebi se ponižam, da bi na tem svetu sprejel kazen za tak greh* briž. sp.; *prišel je sin božji, da bi nas rešil.*

Nedosežen namen se mora s pogojnikom zaznamovati; zato stoji pogojnik za nekalnim ali pogojnim glavnim stavom: *nisem te zato v delo vzel, da bi mi lenobo pasel; rad bi šel k njemu, da bi se pomenila, kdaj da pojdeva od doma* Šol.; — ako se pa v misel jemlje, da bo namen dosežen, stoji sedanjik (kazalnik) n. p. *počasi*

hodi, da ti ne bo vroče; drěva na kratke konce sekajo, da jih manj zgori; te dni smo se bili sobrali, da smo si župana izvolili.

c) Pogojnik stoji za glagoli bojazni; želi se, naj djanje ne nastopi:
bojim se, da bi ne padel; bojim se, ko bi več ne vstal; pa tudi: *bojim se, da boš padel; bojim se, da ne boš več vstal* Šol.; toda z nekalnim stavom le pogojno: *se ne bojim, da bi (ti) padel* Šol.

d) Pogojnik stoji v pogojnem sostaviju, v prednjem in naslednjem stavu in izrazuje nedosegljive pogoje in učinke: *eče by děd naš ne segrěšil, to (v) věky jemu bě žiti : ko bi naš ded ne bil grešil, v veke bi* (ali: *bi bil*) *živel* brìž. sp.; *ko bi mi sila ne bila, bi te ne prosil; ako bi ne bil prišel,* ali: *ko bi ne bil prišel, in jim ne govoril, bi greha ne imeli* Met.; *onda bi ga bili skorom našli, ali kokoti so zapopevali* Čit.

Če se o dosegljivosti ali nedosegljivosti pogoja in pogojenega stava ne sodi, stoji v obeh stavih sedanjik: *če hočete priti, zdaj lehko pridete;* le v odvisnosti stoje tudi taka sostavija v pogojniku: *oče so rekli, da če bi hoteli priti, bi zdaj lehko prišli* Šol.

Sem gredo tudi pogojni primeri in pohlevni izreki: *pobil boš Madjance, kakor bi jih bilo jeden vsih* Rav.; *človek bi mislil, solnce se suče okoli zemlje;* stavi, kakov je zadnji, so prav za prav naslednji, kojim odgovarjajočega prednjega stava manjka in si ga v mislih lehko dostavimo.

e) Pogojnik stoji v odvisnem stavu, če nekalnica ali pogojnik glavnega stava zaznamuje dotično djanje odvisnega stava kot neistinito; isto velja o odvisnih stavih, kojih djanje se stavi le v mislih: *ni se tako prestrašil, da bi ne vedel, kaj dela* Šol.; *pomišljevala je, kaj bi vtegnilo to pomeniti* Rav.; *preci je primarjal vučenike svoje pred njim iti, dokeč bi odpüsto lüctvo* bis er entließe ogr.

f) Pogojnik znači v vzhodni slovenščini preteklost, zvečine v časovnih stavih, primeri gr. ὅτε, ὁπότε s optativom: *gda bi eta (Jožef) v sebi premišlavao, ovo, angel se njemi skazao* als er dachte, siehe, da; *gda bi onedva vö odišla, ovo, prinesli*

so njemi ednoga človeka Kuz.; *kada bi gospoda vu grad došla, hvalili so to kruto* ogr.; tudi: *nerad bi Jakob od sebe odpusto Benjamina invitus dimisit* ogr.

§. 347. Tvorno pretekli deležnik II. iz nekaterih neprehodnih glagolov je v navadi kakor prilog, tedaj tudi pridevno: *ogorelo lice, zamolklo grlo, zmrzel život, zrel grozd, oteklo lice, ozebla roka, preperelo* (vermodert) *platno, vsehla roka, vstekli stekli pes, vrela kaša* itd.

VI. Deležnik sedanjikov tvorni.

§. 348. Deležnik sedanjikov tvorni služi istodobnosti, tedaj je trpežen in se dela le iz nedovršnih glagolov; vender se bere in čuje tudi: *pojdoč, rekoč.*

§. 349. Deležnik sedanjikov tvorni stoji:

a) pridevno kot prilog: *bodeče trnje, vroča voda, goreča sveča, dereči potok, žgeče koprive, vse mogoče, noseča žena, pereč ogenj, preleteč* (durchdringend) *glas, skeleča rana, sloveči grad, stoječa, tekoča voda;*

b) povedno (redko): *nisi moguč vujti; kaj sem čineči* was soll ich thun Krizt.; mesto starega *uzьrętь syna člověčьskaago idąšta na oblacěhъ* je dendenes navadno: *gledali bodo sina človeškega iti,* ali: *kako ide.*

§. 350. Pristavno rabljen deležnik sedanjikov tvorni stoji časovno, vzročno, namenilno, privolilno, pogojno, ter ima v pristavnem postavljenju bez razločka prislovno ali priložno končnico; deležnik stoji:

a) pri imenovalniku: *besede, ki jih je mimogrede slišal* Met.; *gredoč; gre plakaje* Čit.; *zdihovaje govori; zdělan človek mimogrede spi; kaj boš stoječ slovo jemal?* nar. p.; *odišla je nazad popevajuč; ide vu cirkvu misleči* prip.; *po vrtu hodeč je hruške pobiral* Krizt.; *odide plačuč dimo; glede* se rabi tudi kot predlog;

b) v briž. spom. tudi neodvisno, t. j. nenaslanjaje se na noben sklon: *eče by děd naš ne segrěšil, to v věky jemu* (dajalnik) *bě žiti, starosti ne prijemljąči nikolije že pečali*

ne imy, ni slzna tělese ne imąči prislovna oblika m. stsl. prijemljąšte, prim. §. 58 ali morda tudi §. 197, 2.

VII. Tvorno-pretekli deležnik I.

§. 351. Tvorno-pretekli deležnik I. pomeni dokončanje preteklega djanja, zato se dela iz dovršnih glagolov: *oprimši, rekši, skrivši;* izjemno se po Krizt. tudi pravi *zdigavši* nachdem er mit dem Heben beschäftigt war.

§. 352. V staroslovenščini se ta deležnik sklanja, v novih jezikih pa navadno ne; bere se vendar tudi: *Jakoba pridšiga do reke* (stsl. prišьdšaago); *božjo voljo spolnivšim* (stsl. isplъnivъšiimъ) Rav.;

§. 353. Tvorno-pretekli deležnik I. se rabi pri imenovalniku: pristavno, zdaj v krajših tako zvanih prislovnih, zdaj v daljših tudi prislovnih, oblikah *oči odprši so okolj sebe pogledali* Rav.; *vkup spravivši vse vladnike, je spitavao od njih* Kuz.; *je šel, pustiv . . abiit desertis (facultatibus)* rib.; *on pa rekši, saj . ., mu posodi vse denarje* hrv.

VIII. Deležnik trpno-pretekli.

§. 354. Deležnik trpno-pretekli je v navadi od prehodnih glagolov, od neprehodnih le izredno: *pisan, bran, štet;* pa vendar tudi: *vležano blago, prestana jed, vsedeno mleko, usahneno je, zemlja je usahnena; pretečen čas* m. *pretekel; otrpnena oblika, krepene roke,* prim. lat.: *cretus, adultus,* nemški: die Angekommenen, Abgereisten 2c.

§. 355. Deležnik trpno-pretekli stoji:

a) pridevno, v sostavi z nekalnico navadno v smislu latinskih prilogov na *-bilis* nemških na -bar, -lich: *neizrečeno veselje;* izredno: *rojen list* nar. p. = *rojstni list.*

b) pristavno: *sosed prašan, kam gre, odgovori;*

c) povedno pri glagolih čutenja: *našli boste dete povito.*

§. 356. Povedno stoji tudi trpno-pretekli deležnik v zvezi s pomožnim glagolom in se tako opisujo določne trpne oblike:

a) trpno-pretekli deležnik iz dovršnih glagolov v zvezi z glagolom **sem** je pravi dokončalnik trpni lat. perf. logic.

pass.: *pesem je dopeta* nar. p.; *vrata so zaprta;* iz nedovršnih glagolov pa dendenes sedanjik = lat. praesens pass., prim.:

{ *laudatus sum pohvaljen sem;*
{ *laudor hvaljen sem,* stsl. hvaljen in pohvaljen bivam (byvają).

b) trpno-pretekli deležnik v zvezi z glagolom **bom** ali **imam biti** je trpna prihodnost: *če ne boš tiho, boš tepen; imaš tepen biti* = lat. fut. I. pass.; *čez sto let bomo že vsi pokopani* = lat. fut. II. pass.; prim. *laudabor pohvaljen bom in hvaljen bom, laudatus ero pohvaljen bom;*

c) trpno-pretekli deležnik v zvezi z velevnikom **bodi** itd. je trpni velevnik: *hvaljen bodi Kristus;*

d) trpno-pretekli deležnik v zvezi s preteklim pomožnikom je trpna preteklost; od nedovršnih glagolov dendenes večjidel = lat. imprf. in prfect. histor. pass., od dovršnih dendenes = lat. plusquamp. in prfect. pass.: *zakaj pa si bil včeraj kregan? zaprt?* prim. *laudabar hvaljen sem bil, laudatus eram pohvaljen sem bil;*

e) trpno-pretekli deležnik v zvezi s pogojnikom pomožnega glagola je trpni pogojnik: *prosim, da bi sprejet bil;*

f) trpno-pretekli deležnik v zvezi z nedoločnikom **biti** je trpni nedoločnik: *zvezan biti.*

IX. Nedoločnik.

§. 357. Nedoločnik je po izviru otrpnen sklon, bržkone dajalnik prvotnega pojemskega samostalnika: *morem pisati; *pisat*ь imenovalnik, **pisati* rodilnik, *pisati* dajalnik, kakor *povest*ь *povesti,* ali *věst*ь *věsti* iz debla *věd; morem pisati* je tedaj izvirno, kakor bi rekli: *imam moč k pisanju, za pisanje,* ali *pisanju sem kos.*

Nedoločnik je pomenu določnega glagola jako blizo, ker kaže trpež djanja, kakor ga izrazuje glagol v določnih oblikah ali v deležnikih. Od določnih oblik glagolskih se loči nedoločnik v tem, da imajo one dvoje stavovih členov, podmet in

poved v sebi, nedoločnik pa le en člen, prim. §. 87; od deležnikov se loči nedoločnik, ker so deležniki rabljeni pridevno, pristavno in povedno, nedoločnik pa le predmetno in dopolnuje v pomenu imena in glagole: *dostojen je vladati, ume vladati, imam moč soditi.*

§. 358. Nedoločnik ima v tej meri, kakor samostalniki, tvorni in trpni pomen: *znam peti, čujem peti;* primeri *zobь (avena, kar se zoblje) : zobati, zǫbъ* dens *(ki zoblje, grize); žir, želod : želodec;* toda trpni položaj se tudi posebe zaznamuje: *dam se tepsti, tepen biti je sramota.*

Na nedoločniku je zaznamovan z glagolsko dovršnostjo in nedovršnostjo trpež djanja a ne čas djanja: *ne morem vzdigati, ne morem vzdignoti; ně mogel vzdigati, vzdignoti; ne bode mogel vzdignoti, vzdigati.* Glagole *začeti, nehati* dopolnuje nedoločnik nedovršnih glagolov infinitivus praesentis, pa ne dovršnih glagolov infinitivus aoristi: *začne prigovarjati, neha jokati se;* prim. *hočem piti, izpiti πίνειν πιεῖν μέλλω.*

§. 359. Nedoločnik stoji včasih tam, kder je po misli pričakovati podmet oziroma imenovalnik: *besedo le iz njegovih ust slišati, že to nebeško veselje na zemlji bi ji bilo; le otroka ga viditi, mu že veselje dela* Rav.; *čas je govoriti; jesti je tu*; v istini v takih slučajih nedoločnik ně imenovalnik, ni podmet, nego stoji v stavih bez podmeta in dopolnuje poved glede djanskega predmeta; primeri *veselo je poslušati* in gr. *θαῦμα ἰδέσθαι* ein Wunder zu schauen, t. j. für das Schauen *za gledanje.*

§. 360. Nedoločnik dopolnuje:

a) glagole, ki kažejo na djanje ne na stvari: *blagoslovim, bojim se, branim, varim, dam, želim, imam, iščem, kažem, ljubi se, poljubi se, morem, moram, mislim, menim, nadjam se, načnem, obetam, pretím, pustim, račim, rečem, smem, spodobi se, upam, utegnem, učim, hočem,* prim. *brani torej Janez mu v reko stopiti* Rav.; *niso imeli več jesti; daj mi piti; ne utegnem priti; račite mi povedati;*

b) imena, ki jih dopolnujejo glagoli v nedoločniku, so prilogi in samostalniki, n. p. *dolžen, dober, dostojen, lehek,*

len, lep, rad; moč, oblast, pravica, sram, strah, treba, prim.: *len je delati; rad bi znati* Krizt. zraven navadnega: *rad bi znal; oblast odpuščati;*

c) nedoločnik dopolnuje djanje na predmetu odvisnem od glagolov čutenja; v klasičnih jezikih in navadno tudi v stsl. stoji povedni deležnik skladan s predmetom: *videl sem ga bežati vidi eum fugientem; je videla dva angela v belem oblačili sedeti* Met.;

§. 361. Nedoločnik nadalje pomeni:

a) v zvezi s pomožnim glagolom **je** v stavih bez podmeta potrebnost ali mogočnost, nekalno pa nemogočnost djanja; dejalna oseba stoji v dajalniku: *imeti mi je život* briž. sp.; *slišat' tudi ni zvonova; v desetino ti bo it'* nar. p.*; ne věm, kam mi je iti* Met.*; kaj mi je začeti?* krivo je: *kam mi je za iti, kaj mi je za storiti?* kajti nedoločnik se ne veže nikdar s predlogom razun pri izrazu *jesti piti,* ki stojita kakor samostalnika, zato: *grem po jesti;*

b) v zvezi z glagolom *hoteti* prihodnost: *rad se hoču kajati* briž. sp.; *tadajci mu če križ v gostje priti* Krel; *kako mi če neki jed in pijača dišati?* Rav.; *kaj me če tega prepričati?*

c) v zvezi z glagolom *imeti* pomeni prihodnost ali potrebo: *na njih sadu je imate spoznati* Trub.; *ti mu nemaš nič očitati* du sollst ihm nichts vorwerfen, *ti mu nemaš kaj očitati* du hast ihm nichts vorzuwerfen Met.; *spitavao je od njih, kde bi se imel Kristus poroditi* Kuz.

§. 362. Nedoločnik stoji pri prašalnih zaimenih po glagolih čutenja in imenja; nedoločnik je odvisen od določnega glagola, zaime je zmes postavljeno; nedoločnik stoji le pri istem podmetu obojih glagolov, mesto nedoločnika lehko stoji glagol v določni obliki*: mislil (je), kako svojega brata oteti; ně vedel, čemu iti ravno zdaj va nj (v tempel); vadlali so, kaj kdo opravljati* Rav.*; nemam kaj govoriti* Met.*;* pa tudi: *niso vedeli, kaj bi počeli (kaj početi).*

§. 363. Nedoločnik stoji neodvisno:

a) v pomenu velevnika: *nikar jih posnemati; le moriti ga ne,* primeri Iliad. 1., 20;

b) mesto deležnika tvorno-preteklega I: *Izraelci, to viditi,* (stsl. to viděvъše) *zavpijejo; kralj, to zvediti, se razsrdi; eden, viditi da je zdrav, se vrne; viditi filiščani, da je njih korenjak mrtev, so jo vlili* Rav.*; kmet, to viditi, osla zasede* Met.

X. Namenilnik.

§. 364. Namenilnik je poseben način nedoločnika pri glagolih premikanja; namenilnik na **t**, stsl. **tъ**, lat. supinum na **tum** je namreč tožilnik izvirne IV. sklanjatve možkih samostalnikov; nedoločnik pa je dajalnik III. sklanjatve; latinskemu tožilniku **-tum** odgovarja staroslovenski na **-tъ**, v novi slovenščini je ъ preminol; tako si odgovarjajo lat. da-tum, stsl. da-tъ, nsl. *da-t*; skladensko je *veniet judicatum* na enak način accusativ, kakor *veniet Romam,* namreč accusativ, ki kaže namembo potovanja; zato je tej glagolski obliki v slovenskem ime namenilnik.

Na vzhodu je namenilnik v navadi le od nedovršnih glagolov in predmet mu je pridan v rodilniku, kajti rodilnik je samostalniški odvisni sklon; na zahodu je namenilnik navaden tudi od dovršnih glagolov: *prideš sǫdit* briž. sp.; *šel je hlapec delat jamo; mi smo prišli 'novo leto vam delit; zdaj pšenico je šla žet; pride klicat jo povodnji mož; pit ga pojdiva; Micika, al' greš plesat z menoj? pojdi dol gospe prosit* nar. p.*; medved prileze jedi iskat* Met.*; pojte lovit ribice* nar. p.*; v cokljah se ne gre zajcev lovit; hodil je zvezd ogledovat* Met.; primeri od dovršnih glagolov: *gospodična mu gre dar dat* Met.*;* — kar bi se na vzhodu glasilo: *gospodična mu gre dara davat; grede si devojko zbrat; grem počit na posťljico; cerkev šel si ti odpret* nar. p.; dalje: *Janezu in Jakopu migneta pomagat (priti)* Rav.*; srajco sem dal prát* (ne: *pràt*); *predivo smo dali prést* (ne: *prèst*); *sina sem dal učít* (ne: *učìt*) gab in die Studien; primeri zraven: *travnike sem dal pokositi* ließ mähen Glasn. 1860.

XI. Glagolnik.

§. 365. Glagolnik je glagolski samostalnik iz deležnika trpno-preteklega tvorjen na priponko **ije**: *pisan, pisanje,* polna oblika *pisanije; bit, bitje,* polna oblika *bitije (bytije).*

Glagolnik pomeni pojemsko djanje, kakor nedoločnik; ima zato le jednino, v množini rabljen postane stvarno ime.

Ker je glagolnik v rabi iz nedovršnih in dovršnih glagolov, ima glagolnik glede trpeža glagolski značaj, dasi so glagolniki iz dovršnih glagolov menj navadni; glagolnik se da primerjati latinskemu gerundiju, ki nadomestuje sklone nesklanjanemu nedoločniku; nedoločnik je otrpnena oblika, glagolnik je sklanjan samostalnik; glagolnik stoji tam, kder se zahteva določen sklon, nedoločnik pa tam, kder se ima djanje v obče dopolniti; zato stoji po predlogih le glagolnik: *vrzite mreže na lovljenje* Kuz.

Glagolski značaj kaže glagolnik tudi s tem, da stavi vsaj v starejših pismih svoj predmet prav po glagolskem v tožilnik Kuz: *strěznili bi se z vrajžih mrež na doprnašanje njegovo voljo (: njegove volje); vi ne imate meniti, da sem jest prišal h pošilanu ta mir na zemlji (: mira)* Trub.

Glagolnik ima včasih tudi trpni pomen: *predan bode na propetije, na križanje.*

Povratni glagoli v glagolniku povratno zaime zgubijo: *bahati se : bahanje, maščevati se : maščevanje.*

Glagolniki iz opetovalnih glagolov nadomestujo nemško množino dotičnih glagolskih samostalnikov: *tvoje poprašèvanje* deine Nachforschungen.

Popravki in dodatki.

Str. 3. vr. 22. piši *vplivajočih;* str. 4. prestavi vrstico 16. in 15. v 15. in 16.; str. 5. vr. 32. stsl. ą se izgovarja dendenes vsaj na vzhodu kot **oa** in **ou** : ta razlika je morda posledek padnega in kipečega naglasa; str. 6. vr. 23. izbriši *razčěsam;* str. 9. vr. 13. beri *sam o sebi;* str. 11. vr. 8. piši *umeje* m. *razumeje;* str. 20. vr. 12. beri *mrak* Zwielicht; str. 21. vr. 10. beri *dobrava;* str. 22. vr. 7. beri *Krel* pravilneje morda *Krelj*, tako tudi str. 96. vr. 8.; str. 29. beri *mingere;*; str. 30. vr. 2. izbriši besedo *vojka;* str. 32. vr. 5. primeri ogr. *kejp :* stsl. кypъ v izgledih sl. jezika na Ogr., razglaša M. Valjavec v letopisu Matice slovenske l. 1874 str. 139, 140; str. 34. vr. 17. piši *pomneti;* str. 39. vr. 24. deli zъva-ti; str. 42. vr. 10. k prilikovanju štej tudi omehčanje glasnika ě v **i** in ъ v ь n. p. *raběě : konji, tъ, ta, to : jь, ja, je;* v nsl. je ta postava deloma v zgubo prišla, ker govorimo *jasli* pa *jěsti;* str. 42. vr. 28. po postavi vokalne harmonije se jasnijo tudi oblike *tičim : tečim, seminišče* iz *semen-išče,* stsl. *soboją : sebe sebě, toboją : tebe tebě,* morda *bojo bojda* iz **bajo *bajoda;* str. 45. vr. 20. beri ♪•♪; str. 46. vr. 7. pišem navadno *s tem* m. *tim; nižji* m. *niži;* str. 48. vr. 31. beri *mer-jem* ali *mr-em;* str. 53. vr. 26. beri *ti;* str. 55. vr. 35. postavi 3. m. 2.; str. 61. vr. 29. beri *trepati* m. *trěpati;* str. 70. vr. 27. beri **clorosia* m. **closia;* str. 71. vr. 6. postavi z, m. z.; str. 75. vr. 26. dostavi *hčipek* iz *ščipek* gl. Caf Vestnik I. 79; str. 76. vr. 29. beseda *nahod* ně iz *naduh,* ker ima Gutsmann pod besedo Schnupfen *našistje* t. j. *našestje* in *nahod,* česar opominja Caf v Vestniku II. 62, in ker v Koboridu pomeni *nahod* Erkältung, Gicht, kar

navaja Erjavec v letopisu 1879, str. 146; *nahod* si je tedaj v rodu z besedo *nahodim; nahod : našestje = hod- : *hьd-, šьd- : šel* iz *šьd-l;* str. 86. vr. 22. piši *ogrskem,* enako str. 118. vr. 1. itd.; pravilo je, da pišemo v slučajih §. 5 *a*, §. 6 *a*, §. 8 b, §. 10 a slogotvorni **r** bez samoglasnika, bodi si v korenskem slogu, bodi si v priponkah, n. p. *rt, krt, bratrna, pestrna*; izjemo dela soglasnik **j** Mikl. II. p. XIII., morda zato, da razlikujemo mehki **rj** = česki **ř**, zato imamo pisati *ruja, rujav : rdeč* zraven *rudeč, merjem : mrtev;* enako stavimo samoglasnik, če **r** zadnji slog končuje, n. p. *dober : Dobrna, Oger : Ogrsko;* Čehi pišejo tudi tu n. p. *dobr, bratr;* str. 94. vr. 25. beri *sklanjata;* str. 103. vr. 11 beri *smo* in *grde;* str. 104. vr. 18. dostavi §. 44; str. 109. vr. 28. primeri v letopisu 1874. str. 142. od Valjavca priobčeno ogrsko predgo, kder se bere: *vu njej (cerkvi) nika ne misli, nika ne čini, štera so zemelska;* enako str. 114: *niko drügo;* enako na dalje: *kore delaš* kar se govori tudi še na Starem Sedlu pri Koboridu, kakor svedoči Erjavec v letopisu 1879 str. 141; str. 116. vr. 31. Dostaviti še je, da ima kakor hrvatsko tako tudi ogrsko narečje končnice *-oga, -omu, -om* in na mehkih deblih *-ega, -emu, -em;* iz tega sklepati, da so naše sedanje končnice posnete po mehkih deblih, bilo bi menda neopravičeno; končnica *-oga* pa je lehko povstala po tako zvani vokalni harmonii, primeri gr. *ἴσθι* iz **ἔσθι*, stsl. *soboją, toboją* iz **seboją, *teboją, seminišče* iz **semen-išče* itd.; tako se dajo ruske in maloruske oblike v sklad spraviti n. p. rus. *dobrago :* malorus. *dobrogo;* iz *-ogo* pa je povstala končnica *-oga* po vplivu samostalniške končnice, n. p. *dobrogo vina : dobroga vina;* iz mnogo rabljenega rodilniko-tožilnika je lehko vlezel **o** končnice *-oga* tudi v jedninski mestnik in dajalnik, posebno ko se ně več cela končnica *-ogo* oziroma *-oga* ampak le *-go* oziroma *-ga* občutila kot rodilnikov značaj, primeri stsl. rodilnik *česo : česogo;* str. 118. vr. 13. popravi §. 127. v 128., tudi primernikove organične in neorganične končnice poravnaj po §. 58. str. 137. in §. 128. pod priponko *-jes;* str. 119. zadnja vr. beri *delita;* str. 120. vr. 5. beri *sedanjikova priponka* **i** *oziroma* m. *sedanjikova priponka oziroma;* str. 121. vr. 21. beri: nsl. *rečemo* a; str. 122. popravi 3. osebo stsl. dvojine *bereta*

v obliko *berete;* str. 127. vr. 15. Evang. Zographense ima, će se ne motim, le obliko *imamь*, našel sem jo v Jagićevem izdanju na listu 120, 157, 179, 187, 194, 212, 233, 233, 234, 253, 276, 283, 283; na dalje sprega ta rokopis: *imaši, imatъ, imamъ, imate, imątъ*, deležnik *imy imąšti;* tako ima tudi 3. briž. sp. *imam* zraven *zaglagolo, uueruiu, izco, poruco, hocu; imam* stoji tu na onem stališču, kakor *bim* in *iezem* (iesem); str. 127. vr. 22. piši *spreobrnol;* str. 128. vr. 4. dodaj: v stsl. je končnica 3. dvojinske osebe kazalnega načina -te; str. 135. vr. 14. po etymologii pišem odslej *bez* m. *brez;* ni li oblika *brez* povstala po krivi analogii *črez : čez?;* str. 136. vr. 15. popravi *nesąšte* iz *nesąče;* str. 137 v pregledu se ima glasiti nedoločni tožilnik možki *dobrějšь;* str. 138. v predzadnji vrsti beri *poravnavajo;* str. 143. vr. 2. zapiši *bimъ* ali *bimь bi bi*, množ. *bimъ biste biše;* Mikl. III.[2] 88 razklada te oblike iz *by-i-m, by-i-s, by-i-t, by-i-mъ, by-i-ste, by-i-šę* m. pričakovanega *bisę*, prim. skr. *aor. a-vēd-ī-m, a-vēd-ī-s, a-vēd-ī-t* itd. iz kor. *vid-;* prim. briž. sp. *da bim takoga grěha pokazen vzel; da bim čisto izpoved stvoril;* prim. istrsko *ja bin rada; dok bin živa bila;* str. 149. v zadnji vrsti beri *merjem* in primeri popravek in opazko k str. 86; str. 160. vr. 28. dodaj: v glagolih *ostajati ostajem : ostati ostanem, dajati dajem : dati dam* in enakih je sedanjikova oblika na *-jem, -ješ, -je* itd., ki se na zahodu rabi, povstala bržkone iz oblike *-jam, -jaš, -ja* itd., ki je na vzhodu navadna, in povstala po vplivu nebnika j oziroma posled priličenja, gl. §. 14 zadnji odstavek; str. 169. vr. 28. postavi *dě-ti* m. *dě-lo,* beseda *dělo* se primerja lit. *dailê umetnost, dailus krasno,* prus. *dīlan* tož. *delo,* Mikl. I. 137 in *δαιδάλλω*; str. 175. vr. 11. v nsl. imamo v V. 3. glagol na u *zovem zvati* kor. *zu-;* v stsl. pa imajo tudi glagoli *rъva-ti, kova-ti, snova-ti, žьva-ti, klьva-ti, blъva-ti, plьva-ti* v sedanjiku *rъvą, kovą, snovą* zraven *snują, žьvą* zraven *žują, klьvą* zraven *kljują,* in *bljują, pljują;* po tem se ima pravilo razširiti, tako da se reka. v tem razredu se u krepi v nedoločniku v *va, ьva, ъva* in *ova;* str. 176. vr. 19. zapiši lege m. gebäre; str. 177. vr. 21. se morda ima pisati *dręgnoti* m. *dregnoti,* če si je beseda v rodu z besedo *dręzgati* in morda *drąg;* pri nas pravijo: *živina drezga po travniku, ker je mehko*

po deži, ali pa: *idi nastilat, junci imajo že vse zdrezgano* zertreten in beschmutzt, prim. Mikl. I. 38 *dręzg-*, toda tudi *drozga drožje* je pomenu jako blizo; str. 177. vr. 33. popravi *mъknǫ-;* str. 188. vr. 1. menda *obrǫčati;* str. 190. vr. 22. zapiši *oględava-;* str. 191. vr. 14. dodaj *męckati* n. p. *kravo,* prav za prav *kravi sise;* str. 192. vr. 15. zapiši *mǫževa-*, vr. 22. pa *skǫpava- skǫp biti;* str. 195. vr. 25. dodaj *pakla* Prügel, *izpaklati, paklovje, paklost* in morda tudi *prekla;* str. 199. vr. 3. *plazi;* m. ,; str. 199. vr. 33. *věk* ima Miklošič II 35, morda pravilno *vek* iz *vъk vykati* kakor *bek* iz *bъk : bučati;* str. 202. vr. 4 beri Aufschub; str. 202 vr. 25. beri *zvęžaj;* str. 202. vr. 27. izpusti besedi *mesto analogije* in primeri §. 110. 1. c. in 2.: pri nekaterih primerih vtegne a spadati k osnovi, kar se pri glagolih V. vrste ne daje razločiti; str. 203. vr. 20. beri *ręd;* str. 204. vr. 10. in 11. popravi **tęž tęžek tęg-j*ь in pred besedo *buč* postavi črtico —; str. 204. vr. 28. piši *ruja* m. *r-ja;* str. 208. vr. 4. piši *vekulja* in primeri popravek k str. 199. vr. 33.; str. 218. vr. 7. beri *smętki* iz *sъmętъk;* str. 223. vr. 27. piši *zъločьstъ;* str. 240. vr. 24. popravi *prislovov* iz *prilogov;* str. 252. vr. 8. beri *milši a ne *mioši;* str. 259. vr. 31. beri *(tem);* str. 271 vr. 32. beri *posebe :;* str. 278. vr. 2. beri *štirje;* str. 284. vr. 1. piši *otrpneni* m. *otrpneli,* sicer ima Mikl. lex. *otrpnêti* pod *trъp-*, če je tudi morda potvorica, pri nas pravijo: *roke so mi utrnole,* ta bi bila menda naj pravilnejša; str. 295. vr. 1. beri *Če;* str. 297. vr. 1. *za — děli* stavi Mikl. I. 57 v bližjo sorodnost z besedami *dělъ* in *dola* Theil; str. 298. vr. 19. beri *frči* m. *rči;* str. 318. vr. 19. beri *v kojih* m. *o kojih;* str. 329. vr. 19. piši morda pravilneje *občutenja,* enako str. 334. vr. 19.; str. 356. vr. 11. in 13. piši menda *posěštahą* oziroma *posěćahą,* Miklošič piše navlašč *posěkahą* po izvirniku *bozzekacho* in *bozcekachu* sodeč, da se je ć iz *tj takrat tam izgovarjal kot k; glagol *posěćati : posětiti;* str. 363. vr, 14. beri *prislovnih oblikah.*

Kratice.

ben. = benečansko-slovensko. — briž. sp. = brižinski spomeniki Freisinger-Denkmäler ali monumenta frisingensia v knjigi Chrestomathia palaeosl. ed. Miklosich Vindobonae 1861 str. 51—55. — Caf. V. ali Vestn. = Caf Orosl. Vestnik, znanstvena priloga „Zori" v Mariboru l. 1873, II. 1874. — Curtius ali Curtius Etym. = Grundzüge der griech. Etymologie von G. Curtius, Leipzig 1873. (4. Aufl.). — Čit. = Čitanka slovanská. Vydal K. J. Erben. V Praze. 1865. — Dalm. ali Dal. = Biblia Juria Dalmatina. Wittenberg 1584. — Evang. trn. = Szveti evangeliumi. V Czeske Ternave. 1694. Polni naslov te knjige se glasi: Sveti evangeliumi, koteremi sveta cirkva Zagrebečka Slovensko-Horvačka okolu godišća, po nedeljah in svetkeh živeje (Sivéé), z jednem kratkem katehismusem, za neumeteljne ljudi hasnovitem. Z dopušćenjem gornjeh. Vu Česke Ternave, jezero šest sto devetdeset i četrtom letu. — Evang. Zagr. = Szveti evangeliumi. Vu Zagrebu 1730. — Fick = Fick A., Vergleichendes Wörterbuch der indogerm. Sprachen. Göttingen 1871. — Glasn. = Glasnik za literaturo in umetnost. Vredil in izdal A. Janežič. V Celovc₂ 1859 itd. — Gutm. = O. Gutsmann, Christianske resnice. V Celovci 1770. Windische Sprachlehre. Klagenfurt 1820. — Habd. = Juri Habdelich, Dictionar ili rechi slovenske itd. U Nemškom Gradcu 1670. — Jan. ali Janež. = A. Janežič, Slovenska slovnica. V Celovcu 1863. — Kastelec = Buqvize, Bratovske, s. rosfenkranza skuzi Matthia Castelza. V Ljubljani. 1682. — Krel = S. Krell, Postilla slovenska. Ratisbonae (prestava Spangenbergove Postille). 1567. — Krizt. = J. Kriztianovich, Grammatik der kroatischen Mundart, Agram 1837. — Kuzmič = M. Küzmič, Staroga in novoga testamentoma svete historije. V Starom Gradi 1858. (Druga izdaja v Sombotelji 1804). — Kuzmič = St. Küzmič, Novi zakon. V Kosegi, 1848. (Prva izdaja 1771 v Hali, drugi natisek v Požoni 1817). — Levstik = F. Levstik. die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen, Laibach 1866. — lex. = lexicon novoslovensko-latinski, od neznanega pisatelja na Notranjskem spisan, ki ga je Miklošiču priobčil Mat. Cigale. — Meg. = Hieronymus Megiser. Dictionarium quatuor linguarum, videlicet germanicae, latinae, illyricae et italicae. Graecii 1592. — Met. = Metelko Fr., Lehrgebäude der slov. Sprache,

Laibach 1825. — Meyer = L. Meyer, Vergleichende Grammatik der griech. und lat. Sprache. Berlin 1861. 1865. — Mikl. I ² oziroma II, III ², IV = Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen von Franz Miklosich, erster Band, zweite Ausgabe, etc. Wien 1868—1879. — Mikl. lex. = Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum edidit Fr. Miklosich. Vindobonae 1862—1865. — nar. p. = Slovenske pesmi kranjskega naroda, v Ljubljani 1839—1844. — ogr. = ogrsko-slovensko. — pri nas govorijo = pri sv. Ani v slovenskih goricah na Štirskem. — Ravn. = M. Ravnikar, zgodbe sv. pisma. V Ljubljani 1815. — rês. gl. Gutsm. — Rez. = Reziansko. — Rib. = v Ribnici. — Schleicher = Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen von August Schleicher, Weimar 1871. — Skal. = Adam Skallar, Exemplar od svetiga Bonaventura. 1643. — Spang. gl. Krel. — Stapl. = Neuslovenische Uebersetzung des Wintertheils der Evangelien aus dem Werke des Engländers Stapleton, das 1629 gedruckt worden ist. — Šol. = J. Šolar, die tempora und modi im Slovenischen, Görz 1858. Schulprogramm. — Šolar = Opazke Šolarjeve o priliki pregledovanja rokopisa naše slovnice. — Trub. = Pr. Trubar, Katechismus, Tübingen 1555. Matthäus 1555. Ta pervi deil tiga noviga testamenta 1557, drugi deil 1560. Jesus Sirach, v Ljubljani 1575. — Vraz = St. Vraz, Narodne pêsni ilirske. U Zagrebu 1839. — Prip. = Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina M. K. Valjavec. U. Varaždinu. 1858. —

Kazalo.

Pregled.

Glasoslovje.

A. Samoglasniki:

I. posamezni, a-, i-, u-jevska vrsta v 1., 2., 3. stopnji;
II. skupne prikazni;
III. naglas in dolžina.

B. Soglasniki:

I. posamezni: r-, t-, p-, k-, c-, č-jevci;
II. skupne prikazni.

Pregiboslovje.

A. Sklanjatev.

I. imenska, I., II., III., IV., V.;
II. zaimenska;
III. sostavljena.

B. Spregatev.

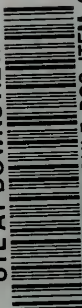
I. v obče; a) iz sedanjikovega, b) iz nedoločnikovega debla;
II. po vrstah; A. z osnovnim samoglasnikom: korenska, **nǫ**-, ě-, i-, a-, **ova**-jevska vrsta; B. bez osnovnega samoglasnika (nepravilna);
III. opisane glagolske oblike.

Besedotvoritev.

A. tvoritev glagolov, oziroma nedoločnikovih debel: korenskih, **nǫ**-, ě-, i-, a-, **ova**-jevskih;
B. tvoritev imen: I. prvotnih, II. drugotnih, III. sostavljenih.

Skladnja.

vvodni del: stavovi členi, stavi;
I. pomen besednih razpolov: samostalnik, prilog, števnik, zaime, prislov, predlog, veznica, glagol;
II. pomen besednih oblik: A. imenskih: imenovalnik, zvalnik, tožilnik, dajalnik, rodilnik, mestnik, orodnik;
B. glagolskih: sedanjik, nedovršilnik, dovršilnik, velevnik, deležniki, nedoločnik, namenilnik, glagolnik.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 06 12 09 005 8